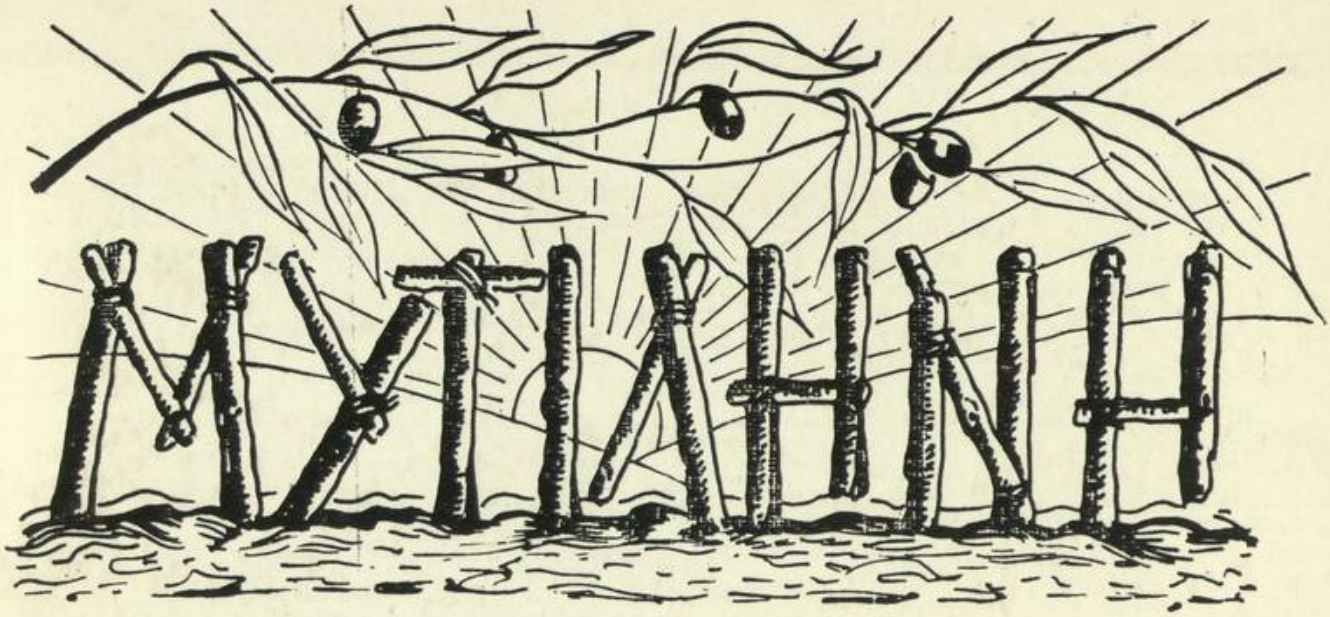
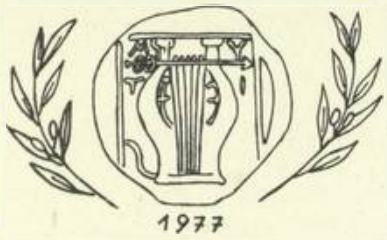

γράμματα - τέχνες

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΦΙΛΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ «Ο ΘΕΟΦΙΛΟΣ»

ΜΥΤΙΛΗΝΗ
ΤΟΜΟΣ Γ΄
1988

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ - ΕΚΔΟΤΗΣ
ΦΙΛΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ
«Ο ΘΕΟΦΙΛΟΣ»

μυτιληνη

ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΤΕΧΝΕΣ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΤΟΜΟΣ Γ΄

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΠΡΟΚΥΜΑΙΑ
ΤΗΛ. 27.749 (Βράδυ)
ΤΑΧ. ΘΥΡ. 68
81100 - ΜΥΤΙΛΗΝΗ

ΣΥΝΤΑΣΣΕΤΑΙ ΑΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΡΙΚΛΗΣ Φ. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ : Δ.Π. ΛΕΟΝΤΗΣ

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΕΚΔΟΣΗΣ : ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΚΑΔΕΛΛΗΣ
ΜΙΛΤΗΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΙΔΗΣ

ΦΩΤΟΣΥΝΘ. - ΕΚΤΥΠΩΣΗ : ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΠΑΣΠΑΤΗ

*

ΦΟΜ 1977

Ἐπιστολές, ἐμβάσματα - ἐπιταγὲς στὴ Δ/νση τοῦ Φ.Ο.Μ.
Κεντρικὴ διάθεση στὰ Γραφεῖα του.

* *

* Τὰ κείμενα ποὺ φέρουν ὑπογραφή, ἐκφράζουν τὶς ἀπόψεις τοῦ συγγραφέα τους, γράφτηκαν γιὰ τὴ «Μυτιλήνη» καὶ ἀποτελοῦν πρώτη δημοσίευση.
* Δημοσιεύτηκαν μὲ τὴ σύνταξη, ὀρθογραφία, στίξη, καὶ τὸν τονισμὸ τῶν συγγραφέων τους.
* Ἀνάτυπα δὲν γίνονται. Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.

*

Τὸ ἐξώφυλλο, τὸ ὀπισθόφυλλο, τὰ περισσότερα σκίτσα καὶ στολίδια τοῦ τόμου τούτου φιλοτεχνήθηκαν ἀπὸ τὸ Λέσβιο σκιτσογράφο - ζωγράφο
ΓΙΩΡΓΟ ΚΑΚΑΔΕΛΛΗ

ακουαρέλλα της

ΚΑΙΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΕΖΗ

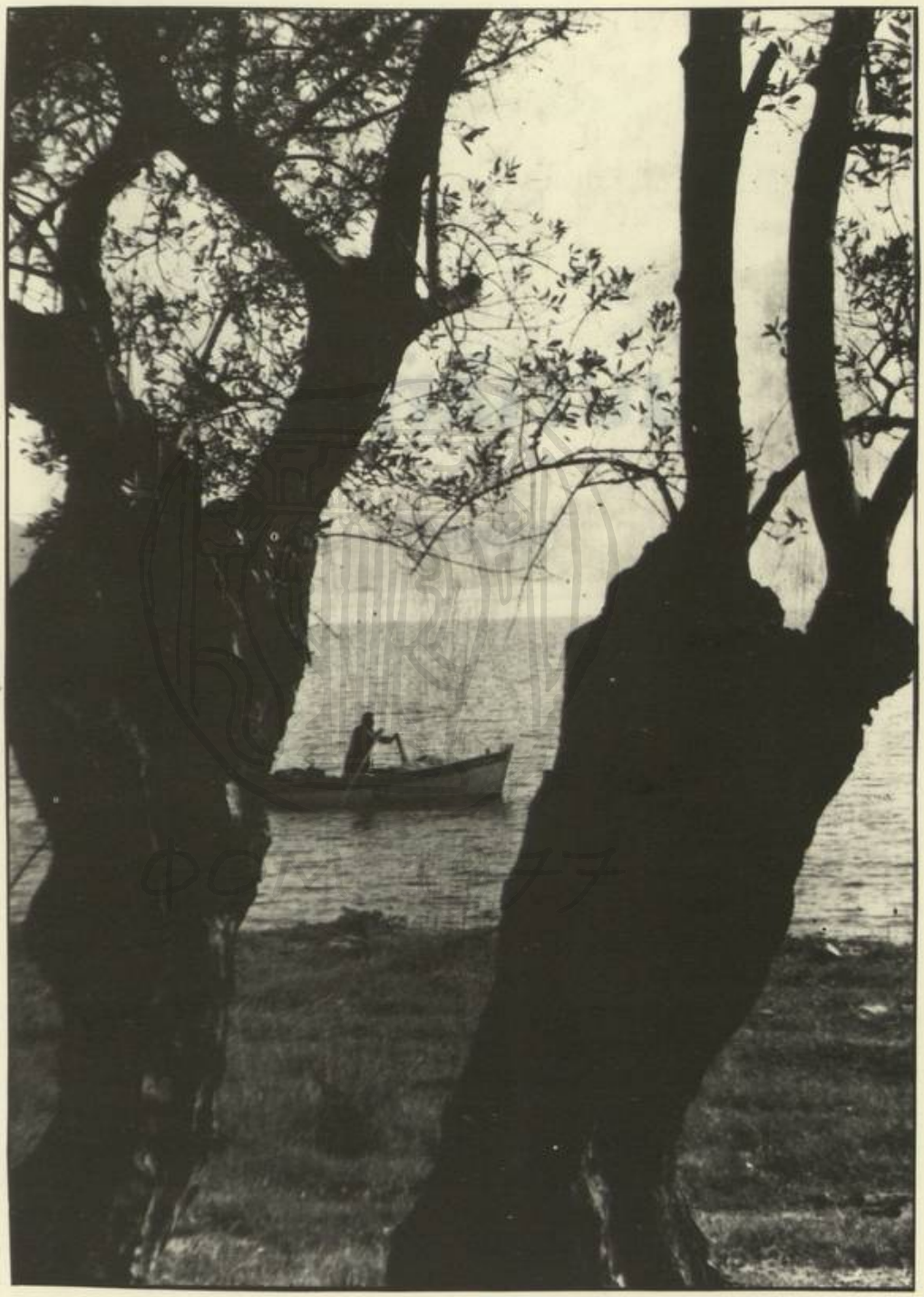
ФОМ 1977

μυτιλήνη

τόμος Γ΄

ΦΟΜ 1977

Κόλπος τῆς Γέρας

Φωτο: Σπύρου Καρδακάρη

ΜΥΤΙΛΗΝΗ

γράμματα - τέχνες

ΤΟΜΟΣ Γ΄ ✳ Φ. Ο. Μ. ✳ ΕΤΟΣ 1988

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΠΕΡΙΚΛΗΣ Φ. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ

Μετὰ ἀπὸ τὴν εὐμενὴ ἀνταπόκριση ποὺ βρῆκαν οἱ δυὸ προηγούμενες ἐκδόσεις τῆς «Μυτιλήνης», ὁ Α΄ τόμος τὸ 1981 καὶ ὁ Β΄ τὸ 1983, ἀποφασίσαμε νὰ συνεχίσουμε τὴν ἐκδοτικὴ αὐτὴ προσπάθεια, παρὰ τὸ δυσβάσταχτο οἰκονομικὸ κόστος. Καὶ τοῦτο, γιατὶ πιστεύουμε ὅτι ἡ συνεργασία καὶ ἡ συνένωση τῶν πνευματικῶν προσπαθειῶν, μέσ΄ ἀπὸ ἕνα ὄργανο ἐπικοινωνίας κι ἔκφρασης – ὅπως εἶναι τὸ βιβλίο – περικλείει τὴν ἐλπίδα ὅτι τὸ πνεῦμα δὲ μένει ἀνενεργὸ καὶ ἀπαθές. Ἀντιθέτως, ἀγρυπνεῖ, στοχάζεται καὶ δημιουργεῖ, μέσα σὲ μιὰ κοινωνία τὴν ὁποία σήμερα τόσον ἔντονα τὴν καταδυναστεύουν ἡ μηχανὴ καὶ οἱ ἀριθμοί.

Πρόθεση τοῦ τόμου αὐτοῦ εἶναι νὰ ἀναδειχθεῖ, ἔστω ἐνδεικτικά, ἡ πολυσήμαντη πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ παρουσία τοῦ νησιοῦ μας. Νὰ παρουσιασθοῦν ἀντιπροσωπευτικὰ δείγματα πνευματικῆς δουλειᾶς παλιῶν συνεργατῶν μας, ἀλλὰ καὶ νέων, πρωτοφανέρωτων. Κι ἔτσι, γι΄ ἄλλη μιὰ φορὰ νὰ ἐπισημανθεῖ καὶ νὰ καταδειχθεῖ ἡ πλούσια, δυναμικὴ πολιτιστικὴ μας Παράδοση.

Πιστεύουμε στὴ συλλογικὴ προσφορά, στὴν πολυφωνία καὶ πολυμορφία. Τὰ δημοσιευόμενα – κατὰ κανόνα ἀνέκδοτα – κείμενα ἀπηχοῦν τὶς ἀπόψεις τῶν συγγραφέων τους. Ἀκολουθήσαμε τὴν ὀρθογραφικὴ ἀντίληψη τοῦ καθένα συγγραφέα καὶ σεβαστήκαμε τὸ τονικὸ σύστημα ποὺ χρησιμοποιεῖ, ἄσχετα ἀπ΄ τὶς προσωπικές μας ἀπόψεις. Κι΄ αὐτό, γιατὶ ὅ,τι προέχει στὴ λογοτεχνία εἶναι τὸ π ρ ο σ ω π ι κ ὸ δηλ. τὸ ὕφος καὶ ἡ παρουσία τοῦ κάθε συγγραφέα, ποὺ πάντοτε πρέπει νὰ σεβόμαστε, ὅπως κι ἂν ἐκφέρονται.

Ἡ ἔκδοσή μας «Μυτιλήνη» προσπάθησε ἐξ ἀρχῆς ν΄ ἀποδώσει, μὲ τὰ μέσα ποὺ διέθετε, τὰ σημεῖα τῆς λεσβιακῆς λογοτεχνικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς παρουσίας. Τόσον οἱ ἀναδρομές της σὲ λεσβιακὲς μορφές, συγγραφέων, ποιητῶν, καλλιτεχνῶν, ὅσο καὶ

οἱ ἀναφορές της στὴ σύγχρονη πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ζωή, μέσ᾽ ἀπ᾽ τὴ ἰσορροπία εἰκονογράφησης καὶ λόγου, βρῆκαν ἱκανοποιητικὴ ἀνταπόκριση. Γι᾽ αὐτὸ συνεχίζουμε τὴν ἐκδοτική μας αὐτὴ προσπάθεια, ἀνανεώνοντας, τροποποιώντας διευρύνοντας ὅ,τι σκεφτήκαμε πὼς χρειάζεται διεύρυνση καὶ ὅ,τι μᾶς ὑποδείχθηκ ἔγκυρα ἀπὸ φίλους καὶ μή.

Ὁ Φιλοτεχνικὸς Ὅμιλος Μυτιλήνης «Ὁ Θεόφιλος», ποὺ πέρυσι συμ πλήρωσε δεκαετία ἀπὸ τῆς ἱδρυσής του (28-4-1977), ἔκρινε σκόπιμο, νὰ κυκλο φορήσει, ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς βιβλιοσυλλέκτες - φιλότεχνους, καὶ 200 ἀντίτυπ τοῦ παρόντος τόμου, ἀριθμημένα, μὲ ὑπογραφὴ καὶ εἰδικὴ «ἀναμνηστικὴ» σφραγίδα τῆς συμπλήρωσης «Δεκαετίας» τοῦ Φ.Ο.Μ. Τὰ εἰδικὰ αὐτὰ ἀντίτυπα τοῦ Γ΄ τόμου τῆ «Μυτιλήνης» θὰ διατεθοῦν μόνο σ᾽ ὅσους, μέχρι 30-6-87, προεγγράφτηκαν. Καὶ ὁ ἀριθμός τους ἀνέρχεται μέχρι σήμερα σὲ 127. Τὰ ὑπόλοιπα 73 θὰ διατεθοῦν ἀργότερα, σ᾽ ὅσους τὸ ζητήσουν, πρὸς 1.500 δρχ. τὸ καθένα. Τέλος, τὰ μ «ἀναμνηστικὰ» ἀντίτυπα θὰ πωλοῦνται πρὸς 1.000 δρχ.

Φίλοι μας, μὴ ξεχνώντας τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζει, σὲ μόνιμη σχεδὸ βάση, ἡ ἑλληνικὴ ἐκδοτικὴ ἀγορά, ἐμεῖς ἐμμένουμε, γιατὶ πιστεύουμε, ὅτι μὲ τὴ ἔκδοση αὐτὴ προσφέρουμε μιὰ σεμνή, ζωντανὴ σελίδα στὴν ὅλη Λεσβιακ Γραμματολογία.

Τέλος, ἔχοντας δεδομένη καὶ τὴ δική σας ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ συμπαράσταση θ προχωρήσουμε, μέσα στὸ 1988, καὶ στὴν ἔκδοση τοῦ Δ΄ τόμου.

Η «ΜΥΤΙΛΗΝΗ»

ΦΟΜ 1977

Ἡ Ντωροθαλιά μας

ΑΡΓΥΡΗ ΑΡΑΒΑΝΟΠΟΥΛΟΥ

Ἀργύρης Ἀραβανόπουλος

Ὑπάρχουν στιγμὲς στὴ ζωή μας ποὺ γιὰ νὰ τὶς ἐκφράσουμε ἀναζητοῦμε τὴν ἀρχέγονη φωνὴ τοῦ γένους μας, αὐτὴν ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὶς πιὸ βαθειὲς ρίζες μας. Εἶναι οἱ μεγάλες στιγμὲς ποὺ δὲν μπορεῖ καμιὰ ἄλλη γλῶσσα νὰ τὶς ἐκφράσει ἔξω ἀπὸ αὐτὴν ποὺ βυζάξαμε μαζὶ μὲ τὸ γάλα τῆς μάνας μας — κι ἂς ξέρουμε ὅλες τὶς ἑλληνικὲς γλῶσσες ποὺ ξέρουμε ὅλοι μας.

Ἀναθυμιέμαι ἐκείνην τὴ σκηνὴ ἀπὸ τὴ «Ζωὴ ἐν Τάφω» ὅπου ὁ Μυριβήλης φαντάζεται μὲ καταπληκτικὴν ἐνάργεια πῶς κομματιάζεται ἀπὸ ὀβίδα μαζὶ μὲ τὸν ἀδερφό του μέσα στὸ χαράκωμα, παρακολουθεῖ τὸν ταχυδρόμο τοῦ χωριοῦ ποὺ προχωρεῖ μὲ τὸ φάκελλο τοῦ Στρατηγείου στὸ χέρι, νὰ χτυπᾶ τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τους καὶ νὰ δίνει τὸ μήνυμα τοῦ θανάτου κι ἀκούει νὰ ξεχύνεται ἀπ᾽ τ᾽ ἀνοιχτὸ παράθυρο ἡ ξαφνική, μακριὰ ἀσώπαστη τσιριξιὰ τῆς μάνας του «Γιοίίί μ᾽»!

Σὲ ἄλλους πιὸ «ἐξελληνισμένους» συγγραφεῖς μας, πάλι θὰ σπάραζε ἡ μάνα παίρνοντας τὸ χαμπάρι τῶν παιδιῶν της καὶ πάλι ἀπ᾽ τ᾽ ἀνοιχτὸ παράθυρο θὰ ξεχυνόταν ἡ γοερή της στριγκλιά: «Παιδιά μου»!

Λέω ὅτι τὸ ἀλγεβρικὸ ἄθροισμα αὐτῶν τῶν δυὸ ἐκφράσεων — γιοί μ᾽ καὶ παιδιά μου — καθορίζει τὴ διαφορὰ ὑψομέτρου τοῦ Μυριβήλη ἀπὸ τά... μυριβηλάκια.

Δὲν ξέρω ἂν λέω πρωτότυπα πράγματα καὶ δὲν σκοτίζομαι γι᾽ αὐτό. Τοῦτο δώ εἶναι τὸ πρόβλημά μου.

Μὲ τὸ νὰ ἀνήκω στὴ γενιὰ τοῦ ’40 κληρονόμησα τὶς πίκρες καὶ τὶς ἐμπειρίες της. Ἔζησα τὶς ἐπίσημες στιγμὲς τοῦ μεγαλείου τῆς ἐλπίδας καὶ τὶς ἀκόμα πιὸ ἐπίσημες τῆς μεγάλης συμφορᾶς, τῆς ὁλοκληρωτικῆς καταστροφῆς. Ἔζησε ἡ γενιά μας τὸ σπάνιο ἀνέβασμα, τὸ ἡρωϊκὸ καὶ τὴν καθίζηση τῆς ἱστορίας μας, ὅταν μέσα σ᾽ ἕναν ἀνεμοστρόβιλο σ᾽ ἕναν σίφουνα

σὲ βυθὸ πέφτει ἀπὸ βυθό, ὡς ποὺ δὲν ἦταν ἄλλος.

Κι ἀποχτήσαμε τὶς φοβερὲς ἐκεῖνες ἐμπειρίες τῆς κατάρρευσης, τῆς καταστροφῆς, τοῦ ξεπεσμοῦ καὶ τῆς ἀπελπισίας. «Ἑλλὰς ἐάλω». Εἴδαμε γιὰ μιὰ στιγμὴ τὸ ἀπόλυτο σκοτάδι τῆς σκλαβιᾶς καὶ τοὺς δαίμονες ποὺ γεννοῦσε γύρω καὶ μέσα στὴν ἥμερην

ἴσαμε τότε μικρή μας κοινωνία. Εἴδαμε τὴν πεῖνα, εἴδαμε τὸ θάνατο, εἴδαμε τὸ ξεπεσμό, εἴδαμε τὴ ζούγκλα γύρω μας, εἴδαμε τὴν κόλαση καὶ τὸ πουργατόριο νὰ μᾶς ψαύει. Εἴμαστε ἡ τραγικὴ γενιὰ ποὺ τὴν χτύπησε ὁ σίφουνας πάνω στὸ ξεπέταγμά της. Εἴμαστε ἡ προνομιούχα γενιὰ ποὺ εἶδε κι ἔνοιωσε, ποὺ β ί ω σ ε ὅ,τι οἱ ἄλλοι παπαγαλίζουν ἀπὸ τὰ χαρτιὰ καὶ τὰ κιτάπια ἀνέξοδα, ποὺ ἀντιστρατεύτηκε καὶ πολέμησε ὄρθια τὸ Κακό. Ὅμως ἡ γνώση δημιουργεῖ χρέος κι ὄχι μόνο ἕνα: πολλά. Κι ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ — κι ὄχι τὸ μικρότερο — εἶναι νὰ μαρτυρήσουμε τὸ τί εἴδαμε, νὰ καταθέσουμε τὸ τί μάθαμε, νὰ περιγράψουμε τὴν κόλαση, νὰ ζωγραφίσουμε τὸ χάος, νὰ εἰκονίσουμε τὸ σίφουνα... Εὔκολο νὰ τὸ λέμε, ἀλλὰ πῶς γίνεται; Χωρὶς τὸ Λόγο, χωρὶς τὴν Τέχνη, λύτρωση δὲν ὑπάρχει καὶ γιὰ μᾶς ὁ λόγος ὁ λυτρωτικὸς εἶχε πάρει τὸ χαρακτήρα βιολογικῆς ἀνάγκης. Ἀλλὰ πῶς νὰ πλησιαστεῖ τἀπλησίαστο; Πῶς ἔπρεπε νὰ κάνουμε γιὰ νὰ μὴν ψευτίσει στὰ χέρια μας τὸ μεγαλειῶδες Κακὸ ποὺ μᾶς δόθηκε;... Τὸ βάρος ἔπεφτε στὴν ποίηση. Μόνο ὁ ποιητικὸς λόγος μὲ τὸ βάθος καὶ τὴν πολλαπλότητά του μπορεῖ νὰ δώσει τὴν τοπογραφία καὶ τὴν τοιχογραφία τῆς κόλασης, κι ἐμεῖς οἱ νέοι, τότε, «ἐρασιτέχνες διανοούμενοι» καὶ περιστασιακοὶ ποιητές, τὸ ξέραμε. Ξέραμε τὸ μέσο ἀλλὰ δὲν ξέραμε τὸν τρόπο. Καὶ στὴν ἀφέλεια τῆς ἄγνοιάς μας ἀντὶ νὰ ψάχνουμε μέσα μας γιὰ νὰ βροῦμε τὸ δρόμο τῆς ἔκφρασης, ψάχναμε γύρω μας μέσα στοὺς ἑλληνικοὺς αἰῶνες τῆς ζωῆς καὶ τῆς ποίησης γιὰ νὰ συναντήσουμε τὶς ἀντιστοιχίες γεγονότων καὶ ποιητικῶν προσδιορισμῶν, γιὰ νὰ βροῦμε ἕναν τρόπο, γιὰ νὰ βροῦμε ἕναν δρόμο ἢ μόνο μιὰν ἀρχὴ ἢ μόνο ἕναν μπούσουλα ἢ μόνο μιὰ νύξη. Καὶ φτάσαμε — ποῦ ἀλλοῦ; — στὸ «Πόλις ἑάλω». Ἐδῶ θὰ βρίσκαμε — νομίζαμε — τὴ λύση.

Πῶς ἀντιμετώπισε ἡ Μούσα — δηλαδὴ ἡ λαϊκὴ Μούσα, γιατὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη τῶν βυζαντινῶν λογίων τί νὰ περιμένει κανεὶς — αὐτὴν τὴ συμφορά; Ἰδοὺ πῶς:

Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια
σημαίνει κι ἡ Ἁγιὰ Σοφιὰ τὸ μέγα μοναστήρι
μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι ἑξηνταδυὸ καμπάνες
κάθε καμπάνα καὶ παπάς, κάθε παπὰς καὶ διάκος...

λόγια... λόγια στὸ σωρό. Πολὺ χαρτί, πολὺ μελάνι μὰ καθόλου αἷμα. Ἢ ἀκόμα:

Τὴν Πόλην ὅταν ὅριζεν ὁ Ἕλλεν Κωνσταντίνον
εἶχε πορτάρους δίκλοπους, ἀφέντους φοβετσιάρους
εἶχεν ἀφέντην σερασκέρ' τὸν μέγαν Ἰωάννην
ἐκεῖνος εἶχε σύνοδον Ρωμαίους δωδεκάραν,
ἐκεῖνος εἶχε μεχμεκὲν Ρωμαίους ἀφεντάδες...

καὶ τὰ λοιπά, καὶ τὰ λοιπά. Ἂς μὴν κουραζόμαστε. Τὸ ἱστορικὸ γεγονὸς τῆς ἅλωσης ἔχει καταγραφεῖ. Τὸ ποιητικὸ ὄχι. Κάτι ξέραμε ἐμεῖς πάνω στὸ θέμα «ἅλωση». Ἀλλὰ τὸ πρόβλημά τῆς ἔκφρασης ὑπῆρχε πάντα ἐπιτακτικὸ καὶ ἡ πίεσή του πάντα δυνατὴ κι ἐπίμονη καὶ

πάντ' ἀνοιχτά, πάντ' ἄγρυπνα τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μας.

...Ἀλλὰ ἐδῶ συμβαίνουν ὡραῖα πράγματα: Αὐτὸ ποὺ γυρεύαμε ἐμεῖς — καὶ τὸ βρήκαμε ὕστερα ἀπὸ δυὸ δεκαετίες — ὁ Καβάφης τὤχε ἐπισημάνει σαράντα χρόνια πιὸ πρὶν καὶ τὸ κρατοῦσε κλειδωμένο κοντὰ πενήντα χρόνια. Ἰδού:

Αὐτὲς τὶς μέρες διάβαζα δημοτικὰ τραγούδια,
γιὰ τ' ἄθλα τῶν κλεφτῶν καὶ τοὺς πολέμους,
πράγματα συμπαθητικά· δικά μας, Γραικικά.

Διάβαζα καὶ τὰ πένθιμα γιὰ τὸν χαμὸ τῆς Πόλης
«Πῆραν τὴν Πόλη, πῆραν την· πῆραν τὴν Σαλονίκη».
Καὶ τὴν Φωνὴ ποὺ ἐκεῖ ποὺ οἱ δυὸ ἐψέλναν,
«ζερβὰ ὁ βασιλιάς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης»,
ἀκούσθηκε κι εἶπε νὰ πάψουν πιὰ
«πάψτε παπάδες τὰ χαρτιὰ καὶ κλεῖστε τὰ βαγγέλια»
πῆραν τὴν Πόλη, πῆραν την· πῆραν τὴν Σαλονίκη.

Ὅμως ἀπ' τ' ἄλλα πιὸ πολὺ μὲ ἄγγιξε τὸ ἄσμα·
τὸ Τραπεζούντιον μὲ τὴν παράξενή του γλῶσσα
καὶ μὲ τὴν λύπην τῶν Γραικῶν τῶν μακρυνῶν ἐκείνων
ποὺ ἴσως ὅλο πίστευαν ποὺ θὰ σωθοῦμε ἀκόμη.

Μὰ ἀλοίμονον μοιραῖον πουλὶ «ἀπαὶ τὴν Πόλιν ἔρται»
μὲ στὸ «φτερούλιν ἀθε χαρτὶν περιγραμμένον
κι οὐδὲ στὴν ἄμπελον κονεύ' μηδὲ στὸ περιβόλι
ἐπῆγεν καὶ ἐκόνεψεν στοῦ κυπαρίσ' τὴν ρίζαν».
Οἱ ἀρχιερεῖς δὲν δύνανται – ἢ δὲν θέλουν – νὰ διαβάσουν.
«Χέρας υἱὸς Γιανίκας ἓν» αὐτὸς τὸ παίρνει τὸ χαρτί,
καὶ τὸ διαβάζει κι ὁλοφύρεται.
«Σίτ' ἀναγνώθ' σίτ' ἀνακλαίγ' σίτ' ἀνακρούγ' τὴν κάρδιαν.
Ν' ἀοιλλῆ ἐμᾶς νὰ βάϊ ἐμᾶς ἡ Ρωμανία πάρθεν».

Ἂς ξαναδοῦμε τὸ τελευταῖο κομμάτι μονάχο του κι ἀσχολίαστο σὲ μιὰν ἄλλη παραλλαγὴ πιὸ κοντινή μας καὶ πιὸ κατανοητὴ στὸ πρῶτο ἄκουσμα:

Ἕνα παιδίν, καλὸν παιδὶν ἔρχεται κι ἀναγνώθει.
Σίτε ἀναγνώθ', σίτε κλαυγεῖ, σίτε κρούει τὴν καρδίαν
– Ἀλὶ ἐμᾶς καὶ βάϊ ἐμᾶς, πάρθεν ἡ Ρωμανία.

Ἴσαμε δώ ἔχει δοθεῖ ἡ ἄλωση. Ἴσαμε τὸ «πάρθεν». Ἀπὸ δώ καὶ πέρα ἀρχίζουν οἱ μῦθοι καὶ τὰ χρονικά.

Ὅμως καὶ μόνο ἴσαμε δώ, τί εἶναι αὐτὸ ποὺ κάνει τοῦτο τὸ τραγούδι δημιουργία ζωντανή, ἔκφραση ποιητικὴ καὶ ἄφθαρτη, σάρκα καὶ αἷμα, γεμάτο ζωὴ καὶ ἀλήθεια; Ποιός Θεὸς μετουσιώνει τὰ λόγια σὲ Λόγο, πῶς οἱ λέξεις ἀπὸ σύμβολα καθοριστικὰ τῶν πραγμάτων γίνονται οἱ ἴδιες δημιουργοὶ τῶν πραγμάτων; Γιατί, ὅπως λέει ὁ Καβάφης:

«ἀπ' τ' ἄλλα πιὸ πολὺ μὲ ἄγγιξε τὸ ἄσμα
τὸ Τραπεζούντιον μὲ τὴν παράξενή του γλῶσσα»;

Ἂν ἡ εἰλικρίνεια εἶναι «ἐκ τῶν οὐκ ἄνευ», τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὠμέγα τῆς Τέχνης, μήπως αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ «παράξενή του γλῶσσα», ἡ ποντιακὴ ντοπιολαλιά, δίνει ἢ

δυναμώνει τὴν εἰλικρίνεια, δηλαδὴ τὴ ζωή, στὸ ποίημα; Μήπως ὁ ποντιακὸς πόνος δεμένος καὶ δοσμένος μὲ τὸν αὐτόχθονα κι αὐθεντικὸ ποντιακὸ λόγο δίνει τὸ πρόσωπό του μέσα σαὐτὴν τὴν ἀνταύγεια πιὸ ἀληθινό, ἐκφράζεται πιὸ καίρια καὶ ἠχεῖ πιὸ γνήσιος; Καὶ μήπως καὶ ὁ μυτιληνιὸς πόνος μόνο μὲ τὸ μυτιληνιὸ λόγο θὰ μποροῦσε νὰ κρατήσει ἀρράγιστο τὸ κρύσταλλο τῆς εἰλικρίνειάς του; Ἀπαντῶ ὅτι «ναὶ» — στὸ μέτρο βέβαια τῆς συμβολῆς τῆς γλώσσας στὴ δημιουργία τῆς ποίησης, γιατὶ ἄν μόνη ἡ γλῶσσα δὲν κάνει ποίηση ὅμως καὶ ποίηση χωρὶς γλῶσσα δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει. Καὶ ὅσο τὸ γλωσσικὸ ἐργαλεῖο — ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ ἡ ἀποτρόπαιη ἔκφραση — εἶναι πιό «ἐγγενές», ὅσο ἡ λέξη ἀναδύεται ἀπὸ τὶς βαθύτερες γλωσσικές, δηλαδὴ συναισθηματικές, δηλαδὴ ψυχικὲς ρίζες μας, τόσο τὸ εἰδικὸ βάρος της πολλαπλασιάζεται καὶ τὴν κάνει — ὅπως σημειώνει ὁ Σεφέρης, ποὺ δανείζεται τὴν ἔκφραση ἀπὸ τὸν Ραμπελαὶ — «λέξη ναυάγιο», λέξη βαρειὰ ποὺ βουλιάζει μέσα στὴ συνείδησή μας σὰν τὴν ἄγκυρα τοῦ καραβιοῦ καὶ χτυπᾶ καὶ γαντζώνει στὰ πιὸ μύχια τοῦ εἶναι μας δίνοντας τὴ συγκίνηση, αὐτὸ τὸ εὐφρόσυνο σάλεμα τῆς ψυχῆς δηλαδὴ τὴν ποίηση.

Τὸ πρόβλημα ὅμως τώρα γιγαντώνεται ἀπ' ἀλλοῦ: Μπορεῖ ἡ ντοπιολαλιά μας νὰ καταπιαστεῖ καὶ νὰ τὰ βγάλει πέρα μὲ τόσο μεγάλα καὶ σοβαρὰ θέματα: Ἡ Κρητικὴ ἔχει δοκιμαστεῖ ἤδη στοὺς «Ἐρωτόκριτους» καὶ στὶς «Θυσίες τοῦ Ἀβραὰμ» καὶ ἄντεξε. Ἡ Κυπριακὴ τὸ ἴδιο. Ἡ ποντιακὴ ἔδωσε τὸ «Πάρθεν». Γιατί ὄχι κι ἡ Μυτιληνιά;

Ἡ ἱστορία της εἶναι γνωστὴ καὶ πανάρχαιη. Τὸ τί ἔδωσε ἡ Αἰολικὴ γλῶσσα ἔχει εἰπωθεῖ τόσο πολὺ καὶ τόσες φορὲς ποὺ καταντᾶ πιὰ γνωστὸ ἀνέκδοτο. Προσωπικὰ μὲ φέρνει σὲ πολλὴν ἀμηχανία ἡ σκέψη πώς θὰ πρέπει νὰ ἐπαναλάβω γιὰ χιλιοστὴ φορὰ τὰ γνωστὰ γιὰ τὴ Σαπφώ, γιὰ τὸν Ἀλκαῖο καί... καί... καὶ τὰ διαμάντια τοῦ λόγου ποὺ ἔδωσαν τότε. Μὰ τὸ τότε ἦταν «τότε» καὶ τὸ τώρα εἶναι «τώρα». Τί γίνεται σήμερα;

Κατὰ κύριο λόγο, ἄν καὶ ποτὲ δὲν ὑπῆρξε θέμα γλώσσας ἀλλὰ μόνο γραφίδας ποὺ χειρίζεται τὴ γλῶσσα, πέρ' ἀπὸ αὐτὸ ἡ Μυτιληνιὰ διάλεκτος, ὅπως ἀνακαλύπτει ὅλο καὶ πιὸ κατάπληκτος ὅποιος τὴν πλησιάζει καὶ τὴν γνωρίζει περισσότερο, δὲν εἶναι μιὰ ἁπλὴ διάλεκτος ἀλλὰ μιὰ «πλήρης» γλῶσσα — στὸ δικό της χῶρο καὶ στὸ δικό της ἐπίπεδο — ἀποκρυσταλλωμένη περισσότερο ἀπὸ τὴ σύγχρονή μας ἑλληνική, μὲ λεκτικὸ πλοῦτο ἀνεξάντλητο, μὲ δυνατότητες ἐπιλογῆς καὶ κυριολεξίας ἰσάξιες ἄν ὄχι καὶ μεγαλύτερες τῆς κοινῆς μας ἑλληνικῆς λαλιᾶς καὶ μὲ ἐκπληκτικὴν ἀφομοιωτικὴ ἱκανότητα τέτοιαν ὅπως τὴν συναντοῦμε στοὺς πρωτόγονους ὀργανισμοὺς καὶ στὰ παιδιὰ — τὴ βασικώτερη πηγὴ τῆς ποίησης. Ἡ Μυτιληνιὰ ντοπιολαλιὰ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ καθαρὰ καὶ τὰ πιὸ δυναμωμένα κλαδιὰ τῆς ἑλληνικῆς ρίζας, δουλεμένη ἐπὶ γενεὲς γενεῶν μὲ τὴν λεπτὴν αἴσθηση, μὲ τὸ λυρισμὸ καὶ τὸ μεράκι τῆς αἰγαιοπελαγίτικης ἰδιοσυγκρασίας καὶ ξεδιαλεγμένη σπειρὶ-σπειρὶ μὲ τὴν ἀλάθευτη κρίση ποὺ χαρακτηρίζει τὶς μέλισσες καὶ τὸ Λαό, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ νόθα ἐπιβιώματα καὶ «ἐπιπλέοντα» πτώματα. Εἶναι ἡ περιοχὴ ὅπου ἐνῶ μένουν ὁλοζώντανες καὶ σφύζουν ἀπὸ δύναμη καὶ ὁμορφιὰ πανάρχαιες ἑλληνικὲς λέξεις, ὡστόσο οὔτε ἡ καθαρεύουσα οὔτε ὁ λογιωτατισμὸς τόλμησαν νὰ βάλουν μήτε ἕνα «νὶ» — τί λέω, μήτε νὰ τὴν ἀγγίξουν κἄν γιατὶ τῶξεραν πώς θὰ τοὺς κεραυνοβολοῦσε. Ξένα σώματα δὲν κολλοῦν στὶς ντοπιολαλιὲς — μόνο ἀφομοιώνονται καὶ γίνονται ἕνα μαζί τους — γιατὶ οἱ ντοπιολαλιὲς εἶναι τὰ χωνευτήρια τοῦ καθαροῦ χρυσοῦ ποὺ τροφοδοτοῦν τὴν ἐθνική μας γλῶσσα.

Ἂν δὲν ἔγινε ὅμως αὐτό, ἔγινε κάτι ἄλλο: Μὴ ὄντας δυνατὸ νὰ ἀλλοιωθεῖ καὶ νὰ νοθευτεῖ, ἀγνοήθηκε ἢ καὶ περιφρονήθηκε στὸ σύνολό της. Μένει, κάπως, ἀκόμα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ, στὸ στόμα τῶν ἁπλῶν ἀνθρώπων — στὸ στόμα τῶν ἀ ν θ ρ ώ π ω ν — καὶ κρατᾶ τὴ θαυμάσια μουσική της καὶ τὴν ἀστραφτερὴ ζωντάνια της σὰν τῆς

ὁλοκαίνουργιας λεπίδας, ἀλλὰ ὡς πότε; Τὰ μηνύματα ἔρχονται ἀπὸ παντοῦ, ἀπανωτά, ἀμείλικτα καὶ σταράτα: Κινδυνεύει νὰ πεθάνει· κι ὄχι ἀπὸ γερατειὰ ἀλλὰ πάνω στὴν παντοτεινή της νιότη. Ὁ ὁδοστρωτήρας ποὺ ξεκίνησε, ἂς μὴν ἔχουμε καμιὰ ψευδαίσθηση, δὲν θὰ σταματήσει πρὶν ἰσοπεδώσει τὰ πάντα. Ἤδη ὁ μισὸς Μόλυβος λέει «σόρυ» καὶ ὁ ἄλλος μισὸς ἀπαντᾶ «πλήζ». Οἱ ἐφημερίδες δουλεύουν μὲ ὑπερωρίες στὰ φροντιστήρια τοῦ ἀπογλωσσισμοῦ καὶ ἡ τηλεόραση ἱδρώνει καὶ ξεϊδρώνει μέρα καὶ νύχτα νἀλλοιώσει καὶ τὸ γλωσσικὸ καὶ τὸ φωνητικὸ καὶ τὸ ἀκουστικὸ αἰσθητήριο τοῦ λαοῦ ἴσαμε τὴν τελευταίαν ἀγροτικὴ καλύβα. Ἕνας πολυπλόκαμος νεολογιωτατισμὸς ξαμολύθηκε, χαρμάνι ὅλων τῶν γνωστῶν καὶ μὴ γνωστῶν γλωσσῶν — ξεκάρφωτη κι ἀναμαλλιασμένη δημοτική, ἁπλοϊκόβαθη καθαρεύουσα, ἀρχαιοελληνικὰ τῆς φωτιᾶς καὶ σύννεφο οἱ σαξωνικὲς καὶ φραγκολεβαντίνικες τζόντες μασκαρεμένες, τάχα μου, νεοελληνικά — ἕνα θλιβερὸ «ἀργκὸ» ποὺ σπέρνει τὴ σύγχιση ἴσαμε τὴ σχιζοφρένια μὲ τὴν ἐλεύθερη — ὑπερρεαλιστικὴ — ἀναστροφὴ τῶν ὅρων, ὅπου τὸ ἄσπρο σημαίνει μαῦρο, ἀλλὰ τὸ μαῦρο δὲν σημαίνει ἄσπρο οὔτε καὶ μαῦρο.

Καὶ αὐτὸς ὁ ὁδοστρωτήρας δὲν σταματᾶ μὲ τίποτα.

Κι ὡστόσο ἡ ἑλληνική μας συνείδηση καὶ ὁ ἐθνισμός μας βρίσκεται στὴν πιὸ ἄμεση συνάρτηση μὲ τὴν ντοπιολαλιά μας γιατὶ αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ αὐθεντικὴ ἔκφραση τῆς μοναδικότητάς μας μέσα σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο.

Ὅμως ὁ τροχὸς γυρίζει καὶ θὰ συνεχίσει νὰ γυρίζει καὶ ἡ ντοπιολαλιά μας χάνεται μαζὶ μὲ ὅλα τὰ ἄχραντά μας μυστήρια ποὺ φέρνει μέσα της. Ἂς μὴν κλείνουμε θελληματικὰ τὰ μάτια μας. Τὸ μόνο ποὺ μποροῦμε πιὰ εἶναι νὰ τὴν ἀποθησαυρίσουμε. Ὅ,τι προλάβουμε κι ὅσοι τὸ προλάβουμε, γιὰ νὰ τὴν φυλάξουμε τουλάχιστο σὰν κειμήλιο, γιατὶ εἶναι τὸ ἀντίκρυσμα τῆς ἑλληνικότητάς μας σὲ καθαρὸ χρυσό. Σὰν γλῶσσα σὲ λίγο θὰ εἶναι ἀνύπαρκτη. Ἤδη ἀντικρύζεται σὰν γλωσσολογικὸ ντοκουμέντο ἢ σὰν ἕνα παρακατιανὸ καὶ ἰδιότυπο ἰδίωμα ἄξιο νὰ προκαλεῖ συγκαταβατικὰ μειδιάματα καὶ κατάλληλο μόνο γιὰ σάτιρα — ποὺ κι αὐτὴ ὅσο πάει καὶ ξεφτίζει. Καὶ εἶναι εὔκολο νὰ ἐξηγηθεῖ αὐτό: Μὲ τὴν παράξενη μουσικὴ τῶν ἠχητικῶν συμπλεγμάτων της ποὺ ὅλο καὶ ἀντηχοῦν πιὸ ἔωλα καὶ πιὸ ἀπροσδόκητα στὴν ἀκοή μας — ποὺ σιγὰ σιγὰ ξεσυνηθίζει τὴ μητρική μας γλῶσσα — μὲ τὴν ἀποβολὴ τῶν φωνηέντων ἢ τὴ μετατροπή τους — ποὺ ὡστόσο δὲν εἶναι καθόλου τυχαία καὶ ἀκολουθεῖ πολὺ αὐστηροὺς κανόνες — μὲ τὸν τσιτακισμό της, παίρνει στὰ μάτια μας μιὰν ὄψη μισοεύθυμην ἀστεία καὶ χ ω ρ ι ά τ ι κ η ποὺ ἀπὸ μόνη της προκαλεῖ τὸ γέλιο — πράγμα ποὺ εἶναι πολὺ ἀβανταδόρικο γιὰ τὴ σάτιρα ποὺ τὸ ἐκμεταλλεύεται ὅσο μπορεῖ. Ἂν τολμήσει κανεὶς σήμερα νὰ ἐκδηλώσει τὴν πρόθεση πὼς θὰ ἐπιχειρήσει νὰ γράψει «σοβαρὸ» — μὲ τὴν συμβατικὴν ἔννοια τοῦ ὅρου, γιατὶ καὶ ἡ σάτιρα εἶναι ἕνα πολὺ σοβαρὸ θέμα — τραγούδι στὴ ντοπιολαλιά μας, εἶναι βέβαιο πὼς θὰ τὸν κοιτάξουν ὕποπτα. Καί, ἐδῶ ποὺ τὰ λέμε, δὲν θἄχουν ἄδικο γιατὶ τὸ παράδειγμα τοῦ ἀσυμβίβαστου μὲ τὴ σοβαρότητα, τὸ δίνει — ἴσαμ' ἕνα σημεῖο — ἡ ἴδια ἡ ντοπιολαλιά. Πραγματικὰ ὅσο ἡ γηγενὴς λαϊκὴ Μούσα χορεύει στὸ ἁλώνι τῆς εὐθυμίας καὶ τῆς σάτιρας, κρατᾶ ἀμόλευτη τὴ γλῶσσα της στὴν πιὸ καθαρὴ κι αὐθεντικὴ μορφή της:

Ἴ μπάρμπας ιμ' ἰ Νικόλας
μί τ' ἄσπρου τοὺ βρατσὶ
εἶχι σαράντα ὄρ' θις
τσ' ἰξινταδυὸ πιτ' νοί.

Ὦ λιγνέ μ' τσ' ἀτζιλουμάτ'
ἔβγα στοὺ πυργέλι κουμμάτ'.

Κ'νήσ'του, κ'νήσ'του κουμματέλι
σὰ βαρκούδα, σὰν καϊκέλι.
Γὼ τοὺ κ'νῶ τσὶ τσείνου σκούζ'
θὰ τοὺ σπάσου σὰν καρπούζ'.

Μόλις ὅμως πεῖ νἀλλάξει σκοπὸ καὶ νὰ μπεῖ στὴ σοβαρώτερη περιοχὴ τοῦ γνωμικοῦ, τῆς παροιμίας, τοῦ λυρισμοῦ καὶ τοῦ δραματικοῦ τόνου, μεμιᾶς ἀλλάζει μορφή. Περιορίζει τὴν ἀποβολὴ φωνηέντων καὶ τὸν τσιτακισμὸ σὰ νὰ προσπαθεῖ νὰ παρουσιαστεῖ πιὸ «καθὼς πρέπει», σὰ νὰ φοραίνει τὰ καλά της τὰ ροῦχα.

Τοὺ δέντρου κάνει τοὺν ἀθὸ
κι ἀγέρας τοὺν τινάζει.
Ἡ μάνα κάνει τοὺ πιδὶ
κὶ ξένους τ' ἀγκαλιάζει.

Ἢ τοῦτο:

Μιλαχροινὴν ἐφίλησα
τ' Ἀπρίλη μιὰν ἡμέρα·
μουσκουβουλᾶ τοὺ στόμα μου
κὶ τ' νύχτα κὶ τὴ μέρα.

(Ἀπὸ τὸ «ΛΕΣΒΙΑΚΟ ΜΗΝΟΛΟΓΙΟ» τοῦ ΠΑΝ. ΝΙΚΗΤΑ 1953)

Ἢ καὶ τοῦτο ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ εἶχε γραφτεῖ ἀπὸ κάποιο μυθικὸν ἥρωα, ὅπως ὁ «Βασίλης Ἀρβανίτης» ἢ καὶ ἀπὸ ἕναν ἀτόφιο καλλιτέχνη, ὅπως ὁ Ἀντώνης Πρωτοπάτσης:

Σὰ δώσου νἄ'νι μάλαμα
σὰν πάρου νἄ'ν' ἀσήμι
σὰν κάνου κι ἀγαπητικιὰ
γιὰ νἄ'νι, γιὰ νὰ μὴ 'νι.

Ἐγκαταλείφτηκε ἡ φωνηεντοφαγία, ξεχάστηκε καὶ ὁ τσιτακισμός. Τὸ ἴδιο καὶ στὶς παροιμίες, τὸ ἴδιο καὶ στὰ μοιρολόγια. Γιατί; Γίνεται αὐτὸ ἀπὸ λειτουργικὴν ἀνάγκη τῆς γλώσσας καὶ πρέπει νὰ τὸ ἀποδεχτοῦμε ἢ μήπως εἶναι κάτι ποὺ τῆς τὸ κολλήσαμε ἐμεῖς καὶ πρέπει νὰ τ' ἀπορίψουμε; Γιὰ ὅποιον ἀντικρύζει τὴ ντοπιολαλιὰ μὲ σοβαρὲς προθέσεις τὸ ἐρώτημα εἶναι σημαντικό. Προσωπικὰ νομίζω πὼς εἶναι κάτι τὸ ἐπίκτητο. Ἡ μεταβολὴ τοῦ τυπικοῦ της ἀπὸ τὴ μιὰ φορὰ στὴν ἄλλη εἶναι ἔξω ἀπὸ τοὺς βασικοὺς κανόνες της. Πιθανολογῶ πὼς σὲ δυὸ ἴσως λόγους ὀφείλεται αὐτὴ ἡ μεταλλαγή: Πρῶτο στὸ ἐνιαῖο τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἀπὸ περιοχὴ σὲ περιοχὴ στὴν ἴδιαν ἐθνικὴν ἑνότητα — ἀλλὰ ἀκόμα καὶ ἀπὸ ἔθνος σὲ ἔθνος — σύμφωνα μὲ τὸ νόμο τῶν συγκοινωνούντων ἀγγείων. Μὲ τὸ νὰ εἶναι κοινὰ αὐτὰ τὰ τραγούδια — γιατὶ κοινὰ εἶναι καὶ τὰ συναισθήματα τῶν ἀνθρώπων, ἡ χαρά, ἡ λύπη, ὁ ἔρωτας, ὁ θάνατος, τὸ πάθος γιὰ τὴ λευτεριὰ — ἐπέβαλαν τὸν συγκερασμὸ τῶν ἰδιωμάτων μὲ ἀλληλοπροσαρμογές κάτω ἀπὸ ἕναν ἀνεκτὸ κοινὸ παρονομαστὴ γιὰ νὰ

μποροῦν νὰ τραγουδηθοῦν ἀπ᾽ ὅλους. Ἀλλιῶς θἄμεναν περιχαρακωμένα μέσα στὰ σύνορα τῆς περιοχῆς τους — πράγμα ποὺ δὲν συμβαίνει. Σὰν δεύτερο λόγο, ὑποψιάζομαι, πὼς πρόκειται γιὰ ἕνα εἶδος στιχουργικῆς εὐκολίας καθὼς οἱ λέξεις πληθαίνουν ἢ λιγοστεύουν τὶς συλλαβές τους καὶ μακραίνοντας ἢ κονταίνοντας σὰν τὸ λάστιχο προσαρμόζονται στὸ μέτρο καὶ στὸ ρυθμὸ τοῦ στίχου. Αὐτὸ ὅμως σὲ τελευταίαν ἀνάλυση εἶναι βέβαια μιὰ ἀδυναμία — ὅπως καὶ κάθε παραδοχὴ εὐκολίας στὴν Τέχνη — ἕνα θόλωμα τῆς φυσιογνωμίας καὶ τῆς προσωπικότητας τῆς ντοπιολαλιᾶς, μιὰ ἔμμεση ἄρνησή της κι ἕνας συμβιβασμὸς μὲ τὰ «γενικῶς παραδεγμένα». Μὲ τέτοιες εὐκολίες καὶ συμβιβασμοὺς δὲν ὑποταζόμαστε στὴ γλῶσσα γιὰ νὰ τὴν ὑποτάξουμε, ἐνεργοῦμε ἀπ᾽ ἔξω, κατὰ κάποιο τρόπο βιαιοπραγοῦμε καὶ τῆς φερόμαστε βάναυσα καὶ ἡ γλῶσσα μᾶς ἐγκαταλείπει. Κι αὐτὸ γιὰ ἕναν ποιητὴ ἢ συγγραφέα εἶναι ἡ ἐσχάτη τῶν ποινῶν. Ἡ Τέχνη προϋποθέτει καὶ ἀγώνα καὶ συνεργασία μὲ τὰ ὑλικά της. Πρέπει νὰ τὰ νοιώσει ὁ ποιητὴς ἢ ὁ συγγραφέας γιὰ νὰ τὸν ὑπηρετήσουν. Κι ἂν ἔχουν πραγματικὲς ἢ ὑποθετικὲς ἀδυναμίες, ἐκεῖ ἴσα-ἴσα εἶναι ὁ κόμπος ὅπου κρύβεται τὸ μεγάλο μυστικό. Νὰ τὶς ὑπερνικήσει ὄχι στραμπουλίζοντας τὸ ὑλικὸ ἀλλὰ πηγαίνοντας μὲ τὰ νερά του. Οἱ ὀπτικὲς καὶ ἀκουστικὲς «ἀστειότητες» — μέσα σὲ εἰσαγωγικὰ — ποὺ παρουσιάζει ἡ ντοπιολαλιὰ πρέπει νὰ ξεπεραστοῦν «μέσω» τῆς ἴδιας τῆς ντοπιολαλιᾶς γιὰ νὰ τὴν φέρει ἴσως κανεὶς κάπως κοντὰ στὸ «πάρθεν ἡ Ρωμανία». Γιατὶ ἡ ντοπιολαλιά μας ἴσως νὰ εἶναι ἡ μοναδικὴ γλῶσσα ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἐκφράσει αὐθεντικὰ τὴ Λέσβο καὶ τοὺς Λέσβιους.

ΑΡΓΥΡΗΣ ΑΡΑΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΓΝΟΗΜΕΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

Ο πρωτοποριακός Λέσβιος κωμωδιογράφος **Απόστολος Μεγακλής**

του Γ. ΒΑΛΕΤΑ

Γ. Βαλέτας

Με τη μελέτη - ανακοίνωσή μου ετούτη προσγράφεται στον πλουσιώτατο από ονόματα και έξοχα έργα κατάλογο των Λεσβίων ποιητών και συγγραφέων ένας ακόμα τώρα σημαντικός σατιρικός ποιητής και κωμωδιογράφος, ο Απόστολος Μεγακλής, που ήταν μέχρι σήμερα ολότελα αγνοημένος. Η ανακάλυψή του, τόσο για τα νεοελληνικά γράμματα, όσο και ειδικότερα για τα λεσβιακά, είναι μια σημαντική προσφορά, γιατί στην εποχή που έφτασε ο ποιητής αυτός (1840 - 1850) η γραμματεία μας βρίσκεται ακόμα στη νηπιακή της ηλικία και δεν έχει να δείξει αξιόλογα έργα γραμμένα, με αληθινή τέχνη, στη γλώσσα του λαού. Και αν προχωρήσουμε βαθύτερα θα διαπιστώσουμε ότι τα λιγοστά έργα, που παρουσιάζονται αραιά και που ανήκουν σε λαϊκούς συγγραφείς, όπως ο Βυζάντιος της «Βαβυλωνίας», ο Θεόδωρος Γρυπάρης της «Βοσκοπούλας», του «Αιγαίου Πελάγους», ο Μιχάλης Χουρμούζης με τις περίφημες πολιτικοκοινωνικές δημοτικές κωμωδίες του, ο Ιωάννης Καρατζάς, με τις απλοελληνικές μεταφράσεις του και μερικοί άλλοι. Όλα αυτά αντιπροσωπεύουν μια περίοδο εξόρμησης του δημοτικού λόγου από λαϊκή βάση και με λαϊκά κριτήρια, που την πνίγει σε λίγα χρόνια η φυλλοξήρα του αρχαϊσμού. Αυτή είναι που κυνηγά τα δημοτικά έργα και τα αποκλείει απ' τους διαγωνισμούς, που αρχίζουν να καθιερώνονται αυτά τα χρόνια (1851) και συνεχίζονται ως τα 1910, κι ακόμα πιο πέρα, και μ' όλες τις πολύμορφες αντιδράσεις και διαμαρτυρίες των δημοτικιστών, απορρίπτονται τα δημοτικά ζωντανά έργα και βραβεύονται τα λογιωτατίστικα. Στο Βουτσιναίο, μάλιστα, του 1903, με εισηγητή το Νεοκλή Καζάζη η βράβευση δυό αρχαϊστικών έργων, του Αμπελά (δράμα) και του Καλοστύπη (κωμωδία), προκάλεσε θύελλα από αποδοκιμασίες και διαμαρτυρίες.

Έτσι, μέσα στην εικοσαετία 1835 - 1855, που ο λογιωτατισμός δεν έχει ακόμα οργανωθεί, το λαϊκιστικό δημοτικιστικό πνεύμα δημιουργεί μια πρωτόφαντη άνθηση και εγκαινιάζει μια περίοδο αληθινής, ζωντανής νεοελληνικής λογοτεχνίας, που δεν μπόρεσε να συνεχισθεί και να επιζήσει παρά μόνο στο διάλογο και τις αφηγήσεις των

λαϊκών τύπων της κωμωδίας. Πρόκειται για μιαν άνοιξη που την έπνιξε ο λογιωτατισμός στα πρώτα της φανερώματα (βλ. σχετικά το δοκίμιό μου «Μια πρώιμη άνοιξη στην καρδιά του λογιωτατισμού» στο βιβλίο μου «Της Ρωμιοσύνης» (Αθήνα 1976, σελ. 103 κ.α.). Πρόκειται για μια εθνική πανωλεθρία. Αυτής της εθνικολαϊκής πνευματικής άνοιξης προδρομικό χελιδόνι είναι και ο αγνοημένος Λέσβιος θεατρικός που γνωστοποιούμε σήμερα με το μικρό τούτο μελέτημα. Το χαρακτηριστικό στοιχείο που τον κάνει άξιο να βγει απ' τον τάφο της λησμονιάς είναι η ζωντάνια κι ο λαϊκισμός του, που εκδηλώνεται όχι μόνο στο πνεύμα του, αλλά και στη γλώσσα του, όπως θα δούμε αναλυτικότερα πιο πέρα.

Απ' τα παραπάνω καταλαβαίνουμε πόσο προδρομική και πρωτοποριακή ήταν η εμφάνιση στο έρημο από έργα και συγγραφείς λογοτεχνικό προσκήνιο της δεκαετίας του 1840 - 1850 ενός συγγραφέα ζωντανού τόσο στη γλώσσα, όσο και στο πνεύμα. Το έργο του τυπωμένο στην Αθήνα, κυκλοφόρησε στα 1844. Έχει τον τίτλο:

«Ο Άσωτος» ήτοι κωμωδία εις πέντε πράξεις συντεθείσα υπό Αποστόλου Μεγακλέους. Εν Αθήναις. Εκ της τυπογραφίας Αλεξάνδρου Γκαρπολά 1844.

Σχήμα μικρό 16ο — Σελ. 88. Η πρώτη αναγραφή του έγινε στην «Ελληνική Βιβλιογραφία» Γκίνη-Μέξα, τομ. Β΄ (1941), σελ. 103, αρ. 4033. Καταχωρήθηκε με ξεχωριστή αναγραφή και στην «Αιολική Βιβλιογραφία» του Γ. Βαλέτα (Μυτιλήνη 1939, αρ. 43). Το έργο είναι σπανιότατο. Σήμερα είναι γνωστά τρία αντίτυπά του. Το ένα στη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Το δεύτερο στη Βιβλιοθήκη της Εταιρίας Θεατρικών Συγγραφέων και το τρίτο στη Βιβλιοθήκη του Γραμματολογικού Κέντρου του Νέου Ελληνισμού (δικό μου, άριστα διατηρημένο αντίτυπο με την υπογραφή του συγγραφέα στο τέλος, προερχόμενο από τη βιβλιοθήκη Σ. Στεφανίδη στο Πλωμάρι). Η σπανιότητα του το κάνει να επέχει θέση χειρογράφου ανέκδοτου.

Για το συγγραφέα δεν έχουμε πληροφορίες. Στον κατάλογο συνδρομητών της «Λεσβιάδας» του Πέτρου (1885) συναντούμε έναν Αθανάσιο Μεγακλή, μητροπολίτη Σισανίου, αλλά δεν μπορούμε να ξέρουμε τη σχέση του με το συγγραφέα του «Ασώτου». Από ένα όμως άλλο βιβλίο του, τυπωμένο την ίδια χρονιά στην Αθήνα (1844), διαπιστώνουμε ότι είναι φοιτητής ή πτυχιούχος της ιατρικής, γιατί στον πρόλογό του, αφιερωμένο στους πανεπιστημιακούς καθηγητές του, κάνει μιαν ιστορική προσφώνηση για τον ξαναγεννημό της Ελλάδας. Μια προσφώνηση που δείχνει τον πνευματικό του πλούτο, την καλλιέργεια και τον πατριωτισμό του. Το βιβλίο του αυτό, που αναγράφεται στις παραπάνω βιβλιογραφίες και ξεχώρισε στην «Αιολική Βιβλιογραφία» (ό.π., σελ. 11, αρ. 43) έχει τον τίτλο:

«Δοκίμιον περί κράσεων ή πως έκαστος δύναται να γνωρίση αν είναι αιματώδους κράσεως, νευρικής, χολικής, μελαγχολικής και λυμφικής, τας φυσικάς καταστάσεις εκάστης αυτών των κράσεων, εμπεριλαμβάνον και τας ασθενείας εις τας οποίας εκάστη προδιαθέτει τον άνθρωπον, ως και την προσήκουσαν δίαιταν, δια της οποίας δύναται τις και την κράσιν του να βελτιώνη και τας ασθενείας αυτάς ν' αποφεύγη, υπό Αποστόλου Μεγακλέους Λεσβίου. Εν Αθήναις. Εκ της τυπογραφίας Αλεξάνδρου Γκαρπολά 1844 16ο - Σελ. 48».

Το ιατρικό αυτό βιβλίο έχει σημασία, όχι μόνο γιατί δείχνει ένα νέο επιστήμονα, που απ' τα πρώτα του βήματα, ασχολείται επιστημονικά και βγάζει βιβλία της επιστήμης του αποτεινόμενα στο πλατύ κοινό για τη διατήρηση της υγείας του, αλλά το σπουδαιότερο για μας, γιατί αναγράφει την πατρίδα του, τον τόπο της καταγωγής του συγγραφέα, σημειώνοντας δίπλα στο όνομά του με υπερηφάνεια για την καταγωγή

του, ότι είναι Λέσβιος. Η λεσβιακή του καταγωγή θα καταφαινόταν από διάφορους λεσβιακούς τύπους και φράσεις που αφθονούν, όπως θα δούμε, μέσα στο κείμενο της κωμωδίας του, αλλά με τη δική του αναγραφή της καταγωγής του ξέρουμε και τη βεβαιότητα ότι έχουμε να κάνουμε μ' ένα νέο Λέσβιο ποιητή, που στο πρόσωπό του τα λεσβιακά γράμματα αποκτούν ένα τόσο αξιόλογο προδρομικό συγγραφέα, που σε χρόνια μαύρα και σκοτεινά καλλιέργησε την τέχνη κι έγραψε στη γλώσσα του λαού, για να εκφράσει το ζωντανό του πνεύμα, να σκορπίσει στους συγχρόνους του κέφι και ζωή, τη διδαχή και τη μόρφωση, δίνοντας το μήνυμα μιας ανώτερης ζωής, λυτρωμένης από τον τουρκικό ζυγό και τις προλήψεις.

Στο βιβλίο του προτάσσει το πλατωνικό ρητό «Μάταιος, ος γελοίον αλλό τι ηγείται, ή το κακόν», με το οποίο υπερασπίζεται την αξία που έχει μέσα στη ζωή η σάτιρα, το πνεύμα, το κέφι. Το θεωρεί στοιχείο από τα δραστικότερα της μόρφωσης του ανθρώπου, κίνητρο της ηθικοποίησής του. Στον πρόλογό του εξ άλλου, αποτείνεται στους νέους και τους προτρέπει να καλλιεργήσουν την τέχνη του Αριστοφάνη και του Μολιέρου και να φροντίσουν να τους φτάσουν, για να πλουτίσουν τη λογοτεχνία της πατρίδας τους με νέα αριστουργήματα και να συντελέσουν στην αφύπνιση του λαού και την προκοπή του. Γράφει λοιπόν στον πρόλογο της κωμωδίας του:

> **Προς τους αναγνώστας:** *Είναι αληθές ότι ο άνθρωπος παραδιδόμενος εις τας ηδονάς, υποπίπτει πολλάκις εις αφορήτους δυστυχίας, τας οποίας ποτέ δεν εφαντάζετο, και πολύ περισσότερον όταν τύχη ανθρώπους, οίτινες ιδιοτελείας ένεκα, ωθούν αυτόν εις αυτάς. Αι πλέον έντονοι συμβουλαί πολλάκις αποβαίνουσι μάταιαι, και μόνη η ζωηρά παράστασις της καταστάσεώς του κωμωδουμένης, δύναται να τον κάμη να μάθη ότι αι ηδοναί αυταί είναι ο όλεθρός του και ότι αυτός όστις συμφωνεί με τα πάθη του και τον εγκωμιάζει δι' αυτά, ζητεί την ευτυχίαν του εις την καταστροφήν του άλλου. Εκ τούτων ορμώμενος, εσύνθεσα την ανά χείρας ταύτην έμμετρον κωμωδίαν, ο* **Ασωτος,** *ω αναγνώστα, προς γύμνασιν, εις την παιδικήν μου ηλικίαν, ότε εσπούδαζον τον Αριστοφάνην· τότε μόνον επεκαλέσθην την Μούσαν, μετά την αποπεράτωσιν της οποίας, την παρέβλεψα και πλέον δεν την είδα. Είμαι πολύ μακράν του να νομίζω εμαυτόν ποιητήν ή κωμωδόν· δια τούτο ας γένωσι συγκαταβατικότεροι εις τας επικρίσεις των οι ποιηταί και οι κωμωδοί. Ανασκαλεύων δε τώρα τας παλαιάς μου εκείνας σημειώσεις, ενέτυχον και αυτήν, την οποίαν αναγνώσας, διασκέδασα αρκετά. Αν την αυτήν διάχυσιν εύρητε και υμείς, διασκεδάσατε εις αυτήν, ειδεμή, ρίψατέ την χαμαί. Εύχομαι δε υμάς, ω ελπίς της Ελλάδος! να ενασχοληθήτε εις πολύ πλέον εντελεστέρας, και να αναφωνήτε άλλοι Αριστοφάνεις και Μολιέροι. Έρρωσθε! Αθήναι 15 Απριλίου 1844 Α.Μ.*

Η κωμωδία, πεντάπρακτη κατά τα καθιερωμένα κλασσικά πρότυπα, (ο νέος ποιητής είναι γνήσιος μαθητής του Μολιέρου), είναι εμπνευσμένη από τη ζωή της σύγχρονης κοινωνίας. Η σκηνή υποτίθεται στην Κωνσταντινούπολη. Πρωταγωνιστής του έργου είναι ο Φίλιππος, νέος άσωτος, αργόσχολος, γυναικολάτρης, κληρονόμος μεγάλης πατρικής περιουσίας, που σπαταλά αφειδώλευτα στις γυναίκες τον πλούτο του και στο τέλος καταντά υποτακτικός ζιγκολός, μιας έκφυλης γρηάς, της Ζαμπέτας. Κυριαρχεί σ' όλο το έργο το πάθος, η ασωτεία, η ασυγκράτητη φιληδονία, η σπατάλη· ο άσωτος πρωταγωνιστής στον πρόλογο της κωμωδίας διακηρύχνει την απόλαυση της όμορφης μα τόσο σύντομης ζωής, και τα πλούτη του, φωνάζει *«δεν είναι καλλίτερον να τα χαρώ ατός μου ν' απολαμβάνω τ' άφθονα καλά αυτού του κόσμου;»*. Οι γυναίκες παρελαύνουν με τη μαστρωπεία του επιστάτη του Χρηστάκη, που του υπόσχεται τα πάντα, όλες τις γυναίκες, εφόσον θα του δίνουν ό,τι θέλει:

ΦΙΛΙΠΠΟΣ: Ό,τι θέλω να με δίδουν, μόνον λέγε τι θα κάμεις;

ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ: Εννοείται! ξέρω τόσες, καθώς την κυρά Σταυρούλα, την Ανέζα, την Ανθίτσα, τη Σταμάτα, την Ανθούλα.
ΦΙΛΙΠΠΟΣ: Έ! τι είπες; λέγε, λέγε παρακάτω...
ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ: Τη Σοφιά, την Αραπίτσα, την Λαμπούκα, την Αφράτω, θέλεις κι άλλες; ή σε φθάνουν....

Οι γυναίκες ζηλεύονται και τρώγονται μεταξύ τους, διεκδικώντας η καθεμιά για δικό της τον ζάπλουτο αγαπητικό. Μεγάλη πρεμούρα παρουσιάζει ο ρόλος της γρηάς Βαρβάρας, που της έφαγε το βιός της και τώρα που πήρε την μεγάλη κληρονομιά την παράτησε και ξεμυαλίστηκε με τις παλιογυναίκες:

Φιλενάδες ε! ας είναι! αμ' δεν πάγω στα κριτήρια
πόφαγε όλο το βιός μου, που με έφαγε τα μύρια!
Τον τσιπλάκη, τον ζευζέκη, να γελά γρηά γυναίκα!
Τι με θάρρεψε πως είμαι; σαν καμμιά παλιοζευζέκα;
Ισιακίσια κει θα πάγω, να τον κάμω να σκυλιάσει
κι ή να δώσει όσα πήρε ή τες άλλες να ξεχάσει.
Μη με λέγεις άλλα πλέον! ε! ας πάγω να αλλάξω,
παρευθύς εκεί θα τρέξω, να τσιρίξω, να φωνάξω.

Σ' άλλη σκηνή ο Χρηστάκης, τύπος χρεωκοπημένου εραστή που καταντά δούλος, περιγράφει στον άσωτο ερωτιάρη τη χαρά της ερωμένης Μαριέτας από τα δώρα που της έστειλε:

Ετρελλάθ' απ' τη χαρά της η κυρά μου κυραφέντη
σαν επήγα τα σακκούλια κείνα τα γεμάτα πέντε
τ' άρπαξε από τα χέρια μ' και τα έλυσε μπροστά της
κι άρχισε πια να φωνάζει σαν του Γεναριού τις κάτις:
Ωχ! αγάπη μ', ωχ αγάπη μ', Παναγιά μου τ' είναι τούτα,
και δεν θέλω, πια δεν θέλω τον Γιαννάκη τον χαχούτα.
Πήδα, χόρευε, τραγούδα κι εγώ σάστισα καημένος,
και την έβλεπα σαν κλέφτης και καθόμουν ζαρωμένος
και με είπε τώρ' αμέσως νά 'ρθω δω να σε φωνάξω
κι εγώ γλήγορα να πάγω, για να στρώσω και να σάξω.

Χαρακτηριστική είναι η δεύτερη σκηνή της Α΄ πράξης, ανάμεσα στη Ζαμπέτα και τη Βαρβάρα. Ζωντανός διάλογος, ψυχολογία, γλώσσα, στίχος δείχνουν τον εμπνευσμένο συγγραφέα και ζωντανό τεχνίτη του λόγου και του στίχου, που βρίσκεται σ' άμεση επαφή με την πραγματικότητα και ανασταίνει στη σκηνή ζωντανά πρόσωπα με απίθανη για την ηλικία και την εποχή του επιτυχία.

Η πιο ζωντανή σκηνή, στην οποία καταφαίνεται η τέχνη του Μεγακλή στη γλώσσα, το στίχο, την παραστατικότητα και την άφθαστη ηθοποιία είναι η Α΄ της τρίτης πράξης με τον καυγά της Μαργέτας με τον μεθύστακα άντρα της (Γιαννάκας), που κυριολεκτικά τον εξευτελίζει: Του λέει:

ΜΑΡΓΕΤΑ: Όλ' οι άντρες τες γυναίκες σαν παγώνια τες στολίζουν, κι όχι ωσάν κατσιβέλες να πεινούν και να τσιρίζουν! Όμως τώρα πια δεν είμαι άντρα μου, η προσκυνή σου, κείνη η απλή γυναίκα, να ζαρώνω στη φωνή σου.

ΓΙΑΝΝΑΚΑΣ: Λέγε με κι εγώ σε κάμω, τι επιθυμείς Μαργέτα; Ό,τι θέλεις γύρεψέ το, μη φοβάσαι, όλα πέτα.
ΜΑΡΓΕΤΑ (αδιακόπως χειρονομούσα):

Άντρα μου, ένα φουστάνι.. Τί με βλέπεις σαν τον χάχα;
Νά 'ναι μόδα της Γαλλίας, κι' ένα σάλι της Χιντίας,
κι ένα καπελίνο νάχα! Είναι τ' άλλο, δεν με πιάνει!
Να ιδείς δα πως θα γένω! πόσον όμορφη απ' ούλες!
Θέλω και για συνοδεία εις τον δρόμον πέντε δούλες.
Να τες έχω μπρός και πίσω με αμυγδαλή φουστάνι,
κι εγώ να βαστώ την μέση! θάναι κι άλλη να σ' αρέσει;
Το γαλάζιο πως με πιάνει! Τι; θυμώνεις; θα σ' αφήσω.
Μη με κάμεις, κάμω μόνη, ξέρω άντρα μου, την τέχνη

κι η γειτόνισσα την ξέρει, κι αν δεν ξέρω με μαθαίνει.
Τι; νομίζεις, ότι όλα, άντρα μου δικά σου είναι,
και στραβά στραβά κοιτάζεις; Εις εμέ δεν εξοδιάζεις,
μόν' αι κάλτσαι σου εκείναι, τα χαρίσματά σου όλα.
Ας είναι καλά οι φίλοι, κι οι δικοί μου, κι οι δικοί σου,
που ξοδεύουν οι καημένοι, και κερδίζουν το πουγγί σου.
Πόσον αγαπώ τον φίλον, όταν μ' αγαπά κι εκείνος,
κι εξοδεύει μ' αφοβίαν, πως ευγάζει ευωδίαν,
και μοσκοβολεί σαν κρίνος, όταν έχει και τον ζήλον!..
Ποιός με πιάνει! σαν πουλάκι τρέχω να τον χαιρετήσω,
όταν μάθω, ότι φθάνει, και συγγνώμην να ζητήσω.
Κι όταν έλθει το φτιασίδι, τρέχω αμέσως και τ' αρπάζω
από μπρός των, δεν πειράζει! 'Οποιος θέλει ας κοιτάζει!
κι' εις το πρόσωπον το βάζω, ως το σπαθωτό μου φρύδι.
Και το φρυδομέτωπόν μου μ' άλλα πάλιν το μπλαστρώνω
τα πολλά όμως φουστάνια μόλις άντρα μ' τα σηκώνω.
Μόλις και τα καταφέρνω, επειδή μ' αυτά παχαίνω...

Η γλώσσα της κωμωδίας: Ο πλούτος της γλώσσας που χρησιμοποιεί ο απίθανος αυτός Λέσβιος πρόδρομος στο πραγματικά εμπνευσμένο έργο του, ένα από τα αξιολογότερα θεατρικά δημιουργήματα της μετεπαναστατικής περιόδου, είναι μοναδικός για την εποχή του. Εντύπωση προξενεί ο γλωσσικός ρεαλισμός του, που τον κάνει για να γίνει παραστατικότερος, να χρησιμοποιεί λέξεις και εκφράσεις και τύπους απ' τη ζωντανή γλώσσα του λαού της πατρίδας του και της Πόλης (όπου φαίνεται μεγάλωσε) με απόλυτα ελεύθερη και εκφραστική επιτυχία. Δεν φοβάται τις ξενικές λέξεις που ζουν στο στόμα του λαού: εντσάκι, κατούνι, ποτανιά, τσουμπές, στακσίρι, μπεζεστένι, σατίρι, σερετζής, χαχούτας, τσορμπατζής, ζευζέκης κ.λ.π. Ούτε αποστρέφεται, όπως οι καλαμαράδες του καιρού του, τους τύπους τους λαϊκούς όπως: πλιά, γλήγορα, νυφκάτα, κριτάδες, εζούλεψε, σν' αγκαλιά μου, ήκσες (άκουσες 13), αντρού μου, αφιγκράσου, τγανίτες (τηγανίτες), μαργατάρια, κάτα (γάτα 44), και «κάτις» (γάτες), λεσβιακό, τρέλλις (τρέλλες, λεσβιακό), έννιης (έννιες), μπεκροκανάτα. Έχει και σύνθετα ωραία, όπως το φρυδομέτωπο κ.λ.π. Αν και χρειάζεται ειδικότερη μελέτη η γλωσσική του αυτή δημιουργία, που άλλωστε καταφάνηκε απ' τα αποσπάσματα που παραθέσαμε παραπάνω, περιοριζόμαστε σε μερικά παραδείγματα: «Θέματ' αρατα και άρες μάρες κάθεται και ψάλλει» (αυτός είναι ένας στίχος σελ. 88, από τους πιο χαρακτηριστικούς) — «Κι άρχισε πια να φωνάζει σαν του Γεναριού τες κάτις» (40, λεσβιακός τύπος, γάτες) —

«Π' αγαπούσα άλλους νέους σαν κι αυτόν τον Κουκουβάλα
που δεν είχαν μήτε γρόσι, μήτε άσπρο για κρεμάλα$(^{19})_0$ -
- «Μπήκα μέσα στο εντσάκι κι έφυγ' απ' το καπνιστήρι»$(^{47})$ -
- «Συ είσαι Χιώτισσα κι εκείνος είναι μέσ' απ' την Πόλη$(^{45})$ -
« Ω, χαρά στην δα και τούτην»
- «Προσκυνώ κι εγώ αφέντη ως τα πόδια μου τη φέσα·
- «Καλέ τ' ενν' αυτά που λέγεις; όνειρα μου διηγείσαι
ή το δόντι σου σε τρώγει και ολίγον ενοχλείσαι;» $(^{15})$
- «Κι έπαψε, μωρέ κατσιβέλα, τι γελάς; πέντε σακούλια;» $(^{15})$
- «Άφησε τις άρες μάρες, ξέρει τι έχει ο Γιάννης
φίλε μου μέσα στο σάκκο και πολύ μη χολοσκάνεις» $(^{82})$
- «Με τρελλαίνουν τα τενίσια, τα καλπάκια, τα βρακιά σας» $(^{71})$
- «Και το φρυσομέτωπόν μου μ' άλλα πάλιν τα μπλαστρώνω $(^{57})$

Το κοινωνικό περιεχόμενο της κωμωδίας του Αποστόλου Μεγακλή, που εφέτος συμπληρώνονται 143 χρόνια από το πρώτο της φανέρωμα, είναι πρωτοπο-

ριακό για την εποχή του, γιατί σατιρίζει τον κόσμο της διαφθοράς και του πλούτου, την ασωτεία της άρχουσας τάξης και παράλληλα τον κατήφορο της γυναίκας, τη σπατάλη και τα λούσα, τη μόδα και την κοσμική ζωή με τον πιθηκισμό των ξένων και την περιφρόνηση της ελληνικής λαϊκής ζωής, σ' όλα τα φανερώματα. Το γεγονός, ότι ο νέος συγγραφέας βλέπει στο θέατρο και στην κωμωδία μια δύναμη αφύπνισης και ανόρθωσης, επιστροφής στις πηγές της λαϊκής ζωής με εκφραστικό της όργανο τη ζωντανή γλώσσα του λαού, εξασφαλίζει στο έργο του, πέρα από τη λογοτεχνική και καθαρά θεατρική αισθητική του αξία, μια ξεχωριστή θέση στην ιστορία του νεοελληνικού θεάτρου.

Γ. ΒΑΛΕΤΑΣ

Ο

ΑΣΩΤΟΣ

ΗΤΟΙ

ΚΩΜΩΔΙΑ ΕΙΣ ΠΕΝΤΕ ΠΡΑΞΕΙΣ,

ΣΥΝΤΕΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΜΕΓΑΚΛΕΟΥΣ

Μάταιος, ὃς γελοῖον ἄλλό τι
ἡγεῖται, ἢ τὸ κακόν.
Πλατ. Πολιτ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΓΚΑΡΠΟΛΑ.

1844.

ΠΕΡΙΚΛΗ Φ. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗ

Η ΑΓΑΠΗ ΜΑΣ

Χίλια τόσα πρόσωπα
γύρω μας·
κύκλος κατακόκκινος·
καὶ τ᾽ ἀστέρι σου
μέσ᾽ τὸ δάκρυ
ἀταξίδευτο μένει.

Βλέμματα ἰσκιόφωτα
πάνω μας·
πόθοι ἀπροσδόκητοι·
κι ἡ καρδιά μου
μέσ᾽ τὸ δέος
διπλὰ μαχαιρωμένη.

Τῆς φωτιᾶς οἱ ἄγγελοι
μέσα μας·
νὰ λογχίζουν τὰ στήθη·
κι ἡ φωνή μας
σ᾽ ἕνα πένθος
ἀνέραστο πνιγμένη.

Χίλια τόσα πρόσωπα
γύρω μας·
στέφανος ἀνάνθιστος·
κι ἡ ᾽Αγάπη μας
σ᾽ ἕνα βάθος
ἠχῶς νυχτοχαμένη...

ΡΟΔΟ ΤΩΝ ΕΡΩΤΩΝ ΜΟΥ

Ρόδο τῶν ἐρώτων μου·
στὸν ἐρχομό σου
φῶς ζοφερὸ
μὴ μοῦ κρατήσεις μὲς στὸ βλέμμα·
μ᾽ ἀνέγγιχτα σπαθίσματα
στὶς φυλλωσιές, περαστικὸ
φεγγάρι
μὴ μοῦ γίνεις.

Θέλω να᾽ρθεῖς
καλπάζοντας ἀπ᾽ τὴν ἀνατολή·
μὲ τὸ κορμί σου ὁλόγυμνο
μὲς στὸ χρυσὸ τῆς χαραυγῆς
ἁλώνι
νὰ χορέψεις.

Θέλω να ᾽ρθεῖς
μὲς στὸ λιοπύρι τοῦ μεσημεριοῦ·
τὰ φλογισμένα βλέφαρα
καὶ τὸ ἀφίλητό μου στόμα
μὲ δάκρυ
νὰ δροσίσεις.

Θέλω να ᾽ρθεῖς
σιγή μου ἐσὺ τῶν στεναγμῶν·
μ᾽ ἀγάπης πέπλα ρόδινα
στὶς ἐρημιές μου ἐντός μου
τοὺς πόθους
ν᾽ ἀγρυπνήσεις.

Θέλω να᾽ ρθεῖς
σαγήνη μου τυραννική·
μὲς στὶς μαβιές, παρθενικὲς
θάλασσες τῶν ματιῶν μου
τ᾽ ὄνειρο
ν᾽ ἀρμενίσεις.

Τῶν ἐρώτων μου ρόδο·
παρακαλῶ σε
μὴν ἀργήσεις...

ΠΕΡΙΚΛΗΣ Φ. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΑΛΦΟΝΣΟΥ ΔΕΛΗ

ΜΙΛΤΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΑΣ

Το πάθος της αλήθειας

Α. Δελής

Στα πρώτα χρόνια του αιώνα μας ένα πνευματικό άνθισμα άρχιζε στη Μυτιλήνη. Ήταν προάγγελος της περιβόητης «Λεσβιακής Άνοιξης» που αργότερα έγινε πνευματικό κέντρο βάρους για όλη την Ελλάδα.

Ο Γιάννη Ν. Δελής, μόλις 25 χρόνων, καθηγητής και αποστολικός κήρυκας νέων ιδεών, με πλατύτερες για την εποχή του παιδαγωγικές αντιλήψεις, ήταν πόλος έλξης για τους μαθητές του που έκρυβαν μέσα τους το πάθος της αλήθειας. Οι πιο πιστοί και αγαπημένοι του, ο Στράτης Μυριβήλης και ο Μίλτος Κουντουράς, που με τα χρόνια ανέβηκαν σε δυό κορυφές. Ο ένας της λογοτεχνίας, ο άλλος της παιδείας.

Η παιδεία, εκείνα τα χρόνια, στην Ελλάδα ήταν ένα χωράφι γεμάτο πουρνάρια και αγκάθια που περίμενε το φυτευτή και διαφεντευτή του. Αν καμιά φορά φαινόταν κανένας φωτισμένος ζηλωτής δεν μπορούσε και δεν τολμούσε ν' αλλάξει ό,τι είχε γίνει κατεστημένο. Ο ποιητής Γεώργιος Δροσίνης που για ένα διάστημα βρέθηκε τμηματάρχης στο Υπουργείο Παιδείας, δήλωσε πως δεν μπορεί να γίνει τίποτα. Ένας ειλικρινής υπουργός, ο Ι. Ευταξίας, είχε κι αυτός επισημάνει πως η παιδεία περιορίζεται «εις την μετάδοσιν ξηρών τινων γνώσεων». Παντού έμπαινε η μικροπολιτική. Πληγή που δυστυχώς δεν κλείνει στο ρωμέϊκο. Η Ελλάδα εξακολουθούσε ν' αποτελεί, κατά την ανεπανάληπτη έκφραση του Ροΐδη, «λιβάδιο κομματικής κτηνοτροφίας». Όποιος τολμούσε ν' αγωνιστεί για να εφαρμόσει στη χώρα μας κάτι το σύγχρονο, ν' ανοίξει τα παράθυρα των σχολείων να μπει το φως της αλήθειας, να μπει η ζωή, έπρεπε να είναι ήρωας για να γίνει μάρτυρας. Ο Αλέξανδρος Δελμούζος τόχε πρώτος τολμήσει στον 20ο αιώνα, με το ονομαστό σχολειό του Βόλου. Ο θλιβερός εξουσιαστής περίγυρος δεν ανεχόταν τέτοια πειράματα. Δίχως να ερευνήσει, να εξακριβώσει, να στοχαστεί είπε ό,τι γεννά η πλάνη και το τυφλό μίσος, κι έτσι έκλεισε το περίφημο εκείνο Πρότυπο.

Κοινό χρέος για κάθε πρωτοπόρο, η αποκαρδίωση. Ωστόσο η παιδαγωγική κίνηση στην Ελλάδα έγινε σωστά από μερικούς ανθρώπους που αγάπησαν με πάθος το παιδί και το επάγγελμά τους. Δούλεψαν με αγάπη, με ενθουσιασμό σαν μαχητικοί οραματιστές που δε δίστασαν να θυσιάσουν και την υγεία τους κυνηγώντας το ιδανικό τους. Κι άλλη φορά έχω τονίσει πως μαχητικοί οραματιστές ήταν εκείνοι που έγραψαν τις πιο λαμπρές σελίδες της ελληνικής ιστορίας.

Ένας απ' αυτούς ήταν και ο Κουντουράς. Παλιοί του φίλοι τον περιγράφουν σαν ένα άρχοντα των αισθημάτων που κυκλοφορούσε σαν αρχάγγελος, προσωποίηση μιας ευγένειας που αποπνευμάτωνε το κάθε τι. Πάνω απ' όλα ήταν μια ποιητική ιδιοσυγκρασία. Σ' ένα νεανικό λυρικό του τραγούδι με τίτλο «το ταξείδι», που έγραψε σε μια χρυσή ώρα της ζωής του, μας δίνει ακέραιο τον πιο αυθεντικό του εαυτό:

Να της βαρκούλας μου κι εγώ μονάχος κυβερνήτης
φύσα βορριά μου, κόλπωνε το κάτασπρο πανί της
χτύπα με κύμα κι άσκιαχτος μεθώ από περηφάνεια
να βλέπω γύρω αφρόπλαστα να πλέκωνται στεφάνια.

Νοιώθω της βάρκας το πανί να τρίζει από βαθειά
λάγνα το κύμα ορέγεται να τη ρουφήξει, αλλιά μου,
μα εγώ τρελλά αρμενίζοντας προς ακρογιάλια εξωτικά

πλώρη βάζω τα στήθεια μου, τιμόνι τη καρδιά μου,

Έτσι αρμένιζε και στη ζωή, βάζοντας πάντα πλώρη τα στήθεια του, τιμόνι την καρδιά του.

Το 1920 τον συναντούμε καθηγητή στην Εμπορική Σχολή της Χίου. Δουλειά της ρουτίνας που προσπαθεί όσο γίνεται να την κάνει καλύτερα. Σ' ένα του γράμμα στον πατέρα μου, σημειώνει:

«Ἀγαπητέ μου Ἀριστείδη

Ἐπειδὴ ἀνάμεσα σ' ἄλλα μὲ ὑποχρεώνουνε νὰ διδάξω σὲ μιὰ τάξη (Α΄ Ἐμπορικὴ) συντομώτατα **Γενικὴ** *Ἱστορία, σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ ὑποδείξεις ἂν ἔχεις πρόχειρο, κανένα γαλλικὸ βοήθημα. Ὁ σκοπὸς εἶναι νὰ ξοδεύω ὅσο τὸ δυνατὸ λιγώτερο χρόνο σὲ προετοιμασία καὶ συγχρόνως νὰ ἔχω νὰ πῶ τὶς χαρακτηριστικὲς καὶ οὐσιώδεις γραμμές. Σημείωσε ὅτι σ' ἕνα ἔτος (μὲ δυὸ ὧρες τὴν ἑβδομάδα) πρέπει νὰ περαστεῖ ἡ Παγκόσμια Ἱστορία. Ξέρεις κανένα κατάλληλο βοήθημα; Ἔχεις ἐσὺ αὐτοῦ κανένα; Μὴ βαρεθεῖς νὰ μοῦ γράψεις δυὸ λόγια. Ἀργότερα θὰ σοῦ γράψω μεγάλο γράμμα γιὰ διάφορα ζητήματα. Τώρα σὲ φιλῶ.*

ὑπογραφὴ

Υ.Γ. Ὁ Παπανδρέου λοιπὸν αὐτοῦ βουλευτής; Πρέπει νὰ τὸν ὑποστηρίξωμε. Θὰ ἤθελα ὅλο νέους βουλευτὲς στὴ Μυτιλήνη καὶ ἀπὸ τοὺς πρώτους **ἐσένα.**

ὑπογραφὴ»

Ο μεγάλος του πόθος, ο μεγάλος του καημός ήταν να δει να βγαίνουν από τα σχολειά γενιές ανοιχτομάτες, φωτισμένες, γεμάτες συνείδηση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Οραματιζόταν μια παιδεία με όργανο τη ζωντανή μας γλώσσα, με περιεχόμενο μια ζωντανή εθνική συνείδηση.

Όταν γύρισε μ' όλα τα πνευματικά εφόδια από τη μετεκπαίδευσή του στη Γερμανία το 1926, διορίστηκε διευθυντής στο Διδασκαλείο Θηλέων Θεσσαλονίκης. Η Σχολή δεν άργησε νᾶ γίνει υπόδειγμα και καύχημα σ' όλη την Επικράτεια. Πέτυχε στο σκοπό του γιατί μόρφωνε πρώτα απ' όλα τις ψυχές των παιδιών. Ξυπνούσε μέσα τους την προσωπικότητά τους και τ' άφηνε να εκφράσουν απλά και καθαρά τις σκέψεις τους. Κέντριζε τις δημιουργικές τους δυνάμεις. Μακριά από προλήψεις και σχολαστικισμούς έδινε τόπο στα φτερά της ψυχής τους να κινηθούν, να πετάξουν. Προχωρούσαν μόνες τους οι μαθήτριές του στην έρευνα και στην αναζήτηση της αλήθειας. Οι τρόποι ψυχαγωγίας και το μάθημα της μουσικής ήταν κάτι πρωτόγνωρο για τη χώρα μας. Ο καινούριος τρόπος της δουλειάς ήταν η ομαδική εργασία. Η παιδεία πρέπει να έχει στόχο της την πλήρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας... Αυτό το σχολειό, ορόσημο στη νεοελληνική εκπαίδευση, καλλιεργούσε την αντικειμενική κριτική και την αλληλεγγύη. Οι μαθήτριες νοιώθανε κοντά τους την ανάσα εκείνου που τις ενέπνεε με το λόγο του και το παράδειγμά του σε μια μελλοντική ζωή δουλειάς, χαράς και δημιουργίας. Όταν ο Γεώργιος Παπανδρέου, υπουργός Παιδείας, στην τελευταία κυβέρνηση του Ελευθερίου Βενιζέλου, επεσκέφθηκε το Διδασκαλείο, είπε: «Εδώ δημιουργείται η νέα, ωραία Ελλάδα».

Ο Κουντουράς είδε το πρόβλημα της νεοελληνικής παιδείας έξω από την πολιτική – στην Ελλάδα οι περισσότεροι βλέπουν τα πάντα μέσα από την πολιτική, γιατί η ανεπάρκεια τους δεν μπορεί ν' ανθίσει πουθενά αλλού –. Το είδε σαν ένα μεγάλο θέμα μόρφωσης και πολιτισμού.

Σ' αυτό τον τόπο είναι σχεδόν ακατόρθωτο να πεις το δίκιο και το σωστό χωρίς να εκτεθείς σε βάρβαρους κατατρεγμούς. Όταν η συκοφαντία κάνει επίθεση, όταν το πνεύμα του κακού αποφασίζει να χτυπήσει, ο τίμιος άνθρωπος μένει άοπλος, δεν καταδέχεται να πολεμήσει με τα όπλα που χρησιμοποιούν οι άλλοι.

Ο Κουντουράς δεν χάνει το θάρρος του. Η πίστη του είναι βαθειά, αμετακίνητη. Θα μπορέσει όμως να επιβιώσει; Τον τοποθετούν στο Υπουργείο. Το σχολειό της Θεσσαλονίκης χάνει τη ζωοδότρα του πηγή. Σε λίγο καταργείται και το καινούργιο

πρόγραμμα διδασκαλίας των νεοελληνικών που είχε ο ίδιος επεξεργαστεί, σαν σύμβουλος! Ένας σχολιαστής του, αργότερα θα πει πως ο Κουντουράς ήρθε στον κόσμο πριν από την ώρα του. Γι αυτό υποχρεώθηκε να σηκώσει το σταυρό του.

Ο λόγος του άστραφτε από φλόγα. Αναμορφωτής, αγωνιστής, αποφασισμένος να κάνει έργο, γιατί κυριώτατα ο παιδαγωγός είναι πράξη. Με συνέπεια ζωής και έργου έδωσε ένα παράδειγμα αρετής. Με το εκπαιδευτικό και διαφωτιστικό του έργο, έφερε ένα μήνυμα αισιοδοξίας και ελπίδας, όχι μονάχα στα νιάτα αλλά σ' όλους τους φωτισμένους και ανήσυχους Έλληνες της εποχής του μεσοπόλεμου. Σε χρόνια που δεν είχαν ακόμα στεγνώσει το αίμα και τα δάκρυα από τη Μικρασιατική τραγωδία.

Οι στόχοι του Κουντουρά δεν ξεπεράστηκαν ακόμα. Η παιδεία μας δεν έχει φτάσει στους δρόμους που πλάτυνε με το πέρασμά του ο «μεγάλος Δάσκαλος της Ρωμιοσύνης». Μετασχηματίζεται με πολύ αργά βήματα. Βρίσκεται στο στάδιο της ανίχνευσης.

Αχνή παιδική μου ανάμνηση είναι η παρουσία του στο πατρικό μου σπίτι. Η γοητεία της προσωπικότητάς του έφτασε στ' αυτιά μου, στα χρόνια της εφηβείας, από διηγήσεις παλιών του φίλων, όπως του πατέρα μου, του Βασίλη Αρχοντίδη, του Στρατή Βαρελτζίδη, του Στράτη Μυριβήλη.

Ο Κουντουράς έγραψε μερικά ενδιαφέροντα λογοτεχνικά έργα! Όμως ό,τι ανέβαζε την πνευματική του θερμοκρασία ήταν το πάθος του παιδαγωγού. Η μορφή του έρχεται στη σκέψη μου κάθε φορά που ακούω το δέκατο πρελούντιο του Σοπέν. Στο έργο αυτό ο συνθέτης φαντάζεται μια πεταλούδα που μυθισμένη από το φως που λαχταρά, ορμά σ' ένα φωτισμένο παράθυρο. Χτυπά στο τζάμι και πέφτει σκοτωμένη.

Πριν από καμιά εικοσαριά χρόνια είχα εισηγηθεί στην Εφορία της Δημόσιας Βιβλιοθήκης Μυτιλήνης να τοποθετηθεί η φωτογραφία του ανάμεσα σε μερικούς άξιους συμπατριώτες μας.

Σύμβολο λατρείας στη μνήμη του, οι άξιες μαθήτριες του Παρθεναγωγείου Θεσσαλονίκης φρόντισαν και κυκλοφόρησε ο τόμος «ΚΟΥΝΤΟΥΡΑΣ» και ίδρυσαν στο χωριό που γεννήθηκε, στο Σκόπελο, μια βιβλιοθήκη που πήρε τ' όνομά του.

Άραγε, το βιβλίο έγινε ελκυστική τροφή για τους συγχωριανούς του;

Φθινόπωρο του 1977

ΑΛΦΟΝΣΟΣ ΔΕΛΗΣ

ΕΑΛΩ

Έάλω ἡ πόλις
ἀπὸ φρουροὺς
πράσινους
γαλάζιους
ἐρυθρούς·
τοὺς ἐχθροὺς
ποιός θὰ τοὺς ἐμποδίσει;

ΗΛΙΑΣ ΚΟΥΡΤΖΗΣ

Λαογραφικὰ

ΜΕΤΑ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ
(ΣΤΗΝ ΠΕΛΟΠΗ ΛΕΣΒΟΥ)

τοῦ Ντόρη Διαλεκτοῦ

Ντ. Διαλεκτός

Πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἡ ἔλλειψη μαιευτήρων καὶ μαιευτικῶν κλινικῶν, οἱ οἰκονομικοὶ λόγοι, κυρίως ὅμως οἱ δυσκολίες στὶς συγκοινωνίες, ἀνάγκαζαν τὶς ἔγκυες νὰ μὴ μετακινοῦνται ἀπὸ τὰ χωριά τους, ἀλλὰ νὰ μένουν ἐκεῖ γιὰ νὰ γεννήσουν τὰ παιδιά τους. Καὶ μιλᾶμε γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ποὺ δὲν εἶχαν ἀκόμα ἐμφανιστεῖ τὰ πρῶτα αὐτοκίνητα. Ἔτσι ὁ κόσμος τότε χρησιμοποιοῦσε σὰν μοναδικὸ σχεδὸν συγκοινωνιακὸ μέσο τὸ κάρο. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ κάθε χωριὸ μικρὸ ἢ μεγάλο εἶχε καὶ τὴ μαμή του. Φυσικὰ τὰ μεγάλα χωριὰ εἶχαν δύο ἢ καὶ περισσότερες μαῖες. Ὅλες αὐτὲς ἦταν πρακτικές, ἀφοῦ δὲν εἶχαν ἀποφοιτήσει ἀπὸ καμιὰ σχολή. Ὅμως, ἤξεραν καλὰ τὴ δουλειά τους καὶ μποροῦσαν νὰ τὰ καταφέρουν θαυμάσια, καὶ σὲ δύσκολους ἀκόμα τοκετούς.

Βέβαια, καὶ ἡ Πελόπη εἶχε τὴ μαμή της. Καὶ τὸ λέμε αὐτό, γιατὶ στὸ θέμα ποὺ ἀναφέρουμε παρακάτω, ἔχει κι αὐτὴ τὸ ρόλο της.

Στὴν Πελόπη λοιπὸν ὅταν γεννιόταν τὸ παιδὶ ἔκαναν αὐτά: Ἀμέσως μετὰ τὴ γέννησή του καὶ τὴν ἴδια μέρα, «ἁλάτιζαν» τὸ παιδί· ἔριχναν δηλαδὴ πάνω στὸ σῶμα του χοντρὰ κουκούτσια ἁλάτι γιὰ νὰ γίνει γλυκομίλητο καὶ συμπαθητικό. Κατόπιν ἀμέσως τὸ τύλιγαν μὲ τὶς φασκιές.

Μετὰ ἀπὸ τρεῖς μέρες γίνονταν τὰ «κουλιπήσια»· κολυμποῦσαν δηλαδὴ τὸ μωρό. Στὸ σπίτι ἐρχόταν ἡ μαμή, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ συγγενεῖς. Ὅταν ἦταν ὅλα ἕτοιμα ἔστρωναν στὸ πάτωμα ἕνα τραπεζομάντηλο καὶ στὴ μέση τοποθετοῦσαν τὴ *«λιγιένι»*(1) μὲ τὸ νερό, ἐνῶ κολλοῦσαν πάνω σ' αὐτὴ γύρω-γύρω κεριὰ τὰ ὁποῖα καὶ ἄναβαν. Στὴ συνέχεια ἔβαζαν μέσα σ' ἕνα πιατάκι ἁλάτι καὶ σὲ ἄλλο ζάχαρι. Τὰ πιατάκια αὐτὰ τὰ ἔπαιρνε ἕνα παιδὶ καὶ τὰ πήγαινε σ' ὅλες τὶς γυναῖκες ποὺ βρίσκονταν ἐκεῖ. Αὐτὲς ἀφοῦ ἔπαιρναν λίγο ζάχαρι καὶ λίγο ἁλάτι, τὸ ἔριχναν μέσα στὴ λεκάνη, λέγοντας ἀπὸ μιὰ εὐχὴ γιὰ τὸ παιδί. Μαζὶ ἔριχναν μέσα στὸ νερὸ καὶ διάφορα κέρματα. Κατόπιν ἔπλυναν τὸ βρέφος μέσα στὴ λεκάνη καὶ ὅταν τέλειωναν, τὸ ἔπαιρνε ἡ μαμή, τὸ σκούπιζε καλά, τὸ ἔντυνε καὶ τὸ παρέδιδε στὴ μητέρα, ἀφοῦ τὸ στόλιζε μὲ τὰ χρυσαφικὰ τῶν γονέων του. Τότε ἡ μητέρα ἔδινε στὴ μαμὴ τὸ *«μπαξίσ'»*(2). Ἡ μαμὴ ἔπαιρνε καὶ ὅλα τὰ χρήματα ποὺ εἶχαν ρίξει μέσα στὴ λεκάνη. Ἀκολουθοῦσαν τὰ κεράσματα.

Τὸ βράδυ πάνω στὴ σκάλα τοῦ σπιτιοῦ ἔβαζαν ἕνα δίσκο μὲ τρία πιατάκια

γλυκό, τρία κουταλάκια καὶ τρία ποτήρια μὲ νερό. Ὅπως ἔλεγαν, θὰ ἔρχονταν τὴ νύχτα οἱ τρεῖς Μοῖρες γιὰ νὰ *«μοιράνιν»* τὸ παιδί. Καὶ ὅταν ἔτρωγαν τὸ γλυκὸ κι ἔπιναν τὸ νερό, θὰ τοῦ ἔδιναν μὲ ἁπλοχεριὰ τὰ χαρίσματά τους.

Τὴν ἴδια μέρα πάνω ἀπὸ τὸ κρεβάτι τῆς μητέρας κρέμαζαν πρασινάδα ἀπὸ τὸ φυτὸ *«σπαραγγιὰ»* καὶ σχεδίαζαν μὲ τὸ λουλάκι πάνω σ᾽ αὐτὴν ἕνα σταυρὸ καὶ μερικὲς βοῦλες. Μὲ τὸ λουλάκι ἔκαναν καὶ μιὰ βούλα ἀνάμεσα στὰ φρύδια τοῦ μωροῦ. Τέλος, ἔβραζαν ἕναν κάβουρα καὶ τὸ ζουμί του τὸ ἔδιναν νὰ τὸ πιεῖ τὸ παιδί. Αὐτὸ γινόταν γιὰ *«νὰ ἔχι μέσα τ᾽ καβουρέλι»*· νὰ εἶναι δηλαδὴ δραστήριο κι ἐργατικό.

ΝΤΟΡΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ

(1) Λιγιένι = λεκάνη
(2) μπαξίσ᾽ = φιλοδώρημα

Ἔλυτρα του Αιγαίου

Ἔλυτρα του Αιγαίου,
Ἔλυτρα του Μεγάλου
και του Ωραίου
πλημμυρισμένα
από τ᾽ αμίλητα νερά...
Ὅπου βασίλειο έχει
η Θεογέννητη Γοργόνα...
Ὅπου αρχίζει το ταξίδι
η Αργὼ για την Κολχίδα...
Ὅπου είναι το σύνορο
μακριά να κρατά
τους βαρβάρους...
Ἔλυτρα του Αιγαίου,
Ἔλυτρα της ψυχής μου...

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ ΑΙΓΑΙΑΤΗΣ

ΜΙΜΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗ

ΚΟΚΚΙΝΕΣ ΘΑΛΑΣΣΕΣ

(Ανέκδοτο μυθιστόρημα)

— Απόσπασμα —

Μ. Ελευθεριάδης

Στα βόρεια του νησιού, σε μιά ακρογιαλιά από καθαρή άμμο, είναι η Πέτρα. Εύκολο να μαντέψει κανείς τον ονοματισμό του χωριού. Ένας τεράστιος βράχος υψώνεται ανάμεσα στα χαμηλά σπίτια και στους κήπους. Στην κορφή βιγλίζει, ολόασπρη, η εκκλησία της Παναγίας. Ένας θρύλος είναι δεμένος μαζί της. Απόδειξη της πίστης των πρώτων κατοίκων της περιοχής. Των ψαράδων που ήρθαν και έστησαν τα σπιτικά τους στον μικρό κάμπο, αντίκρυ σε δυό βραχονήσια. Ξερά. Γεμάτα αγριολαγούς που επιβιώνουν με τη λιγοστή βλάστηση. Τόποι για ψάρεμα. Τόποι για εκδρομές ευχάριστες, τα χλιαρά απομεσήμερα, καθώς έρχονται δροσερές οι ριπές του πελαγήσιου αγέρα απ' τα μέρη της Λήμνου, απ' το μεγάλο μπουγάζι της Ανατολής, τον Ελλήσποντο. Το ηλιοβασίλεμα εδώ παίρνει μια άλλη διάσταση αισθητικής και μυστηρίου. Δένεται ο άνθρωπος με τις μυστηριακές δυνάμεις της δημιουργίας, καθώς φλογίζεται η θάλασσα, καθώς ανάβουν οι κορφές των βουνών, καθώς η γαλήνη γίνεται πυκνή, αδιαπέραστη απ' τον ήχο. Όλα πειθαρχούν στη μαγεία της σιωπής. Της τελετουργίας που συντελείται με τους αναλλοίωτους νόμους της πανάρχαιας δημιουργίας, από τότε που άρχισε να εναλλάσσεται το σκοτάδι με το φως. Η αρχή με το τέλος. Άγνωστο πως ο βράχος αυτός έμεινε έτσι, απότομος, κάθετα κομμένος, επάνω στην επίπεδη σχεδόν αυτή γη. Το γεγονός είναι ότι η πραγματικότητα συνθέτει εδώ ένα γεωλογικό περίεργο. Μια χαριτωμένη εικόνα ασύλληπτα εντυπωσιακή και όμορφη, καθώς απ' τα υψώματα της δημοσιάς, αντικρύζεις τα μικρά σπίτια, πλαισιωμένα από πράσινους καρπερούς κήπους, να περιζώνουν τον αγέρωχο βράχο, σε μιά στάση θαρρείς, θρησκευτικής δέησης και υποταγής.

Η Παναγία του βράχου είναι γεμάτη αγάπη, όπως όλες οι Παναγίες που η πίστη, με διάφορα ονόματα λατρεύει σ' όλα τα σημεία του νησιού. Στις ακρογιαλιές, στις ρεματιές και στ' ακρόβραχα. Και υπάρχει γύρω σ' αυτή ένας όμορφος θρύλος. Αυτό το θρύλο της Γλυκοφιλούσας Παναγιάς, ανιστορούσε στη μοναχοκόρη της η καπετάνισσα Μάρθα Μαρίνου εκείνο τ' απόγευμα. Απαλόγερνε ο ήλιος και στον πέτρινο αυλόγυρο το γιασεμί αρωμάτιζε το χλιαρό αγέρα. Ασβεστωμένες, ολοκάθαρες οι μικρές και μεγάλες κοτρώνες. Οι γλάστρες με τα μυριστικά. Οι κορμοί των λεμονόδεντρων στη βάση τους, κοντά στο αφράτο χώμα. Μιά πάστρα έλαμπε παντού που έδειχνε βαρειά νοικοκυρωσύνη, την αρχοντιά της φτώχειας, που λένε, γιατί η καπετάνισσα από τότε που έχασε τον άντρα της τά' φερνε δύσκολα καθώς είχε να συναντήσει μικρό το κορίτσι που της άφησε, εκείνος, την Αυγινή, κληρονομιά κι ελπίδα, αγάπη και καμάρι της.

Άκουγε η κόρη. Άκουγε το μύθο της Πίστης. Μα, ο νους της πετούσε πότε-πότε αλλού. Ξεστράτιζε απ' το ζεστό λόγο. Απ' το δυνατό ενδιαφέρον της μητρικής αφήγησης. Πουλί είναι ο νους, πουλί και η καρδιά των κοριτσιών όταν στο κορμί αναβλύζουν οι χυμοί της νιότης. Όταν η εφηβεία μελώνει το αίμα. Όταν χύνει στα κύτταρα το μεθυστικό της άρωμα. Όταν κάνει την καρδιά ν' αποζητάει έντονα τη ζωή.

Στα παλιά χρόνια... -- ο λόγος της μάννας έβγαινε απ' ένα βάθος —. Στα παλιά χρόνια, ένας καπετάνιος, σε μιά μεγάλη φουρτούνα, έφτασε στο μικρό όρμο της Πέτρας. Ερημότοπος ήταν όλη η περιοχή. Μόνο ψηλός, το ίδιο όπως τώρα, κατασκότεινος και έρημος, υψωνόταν τούτος ο βράχος. Έριξε άγκυρα και είπε στους ναύτες να πάνε για έρευνα στα κοντινά υψώματα. Να πάνε για ψάρεμα στους κοντινούς γιαλούς. Εκείνος άναψε το καντήλι στο εικόνισμα της Παναγιάς που είχε πάντα στο σκάφος του. Ύστερα ανέβηκε στο κατάστρωμα. Έφερε γύρω το βλέμμα. Ερεύνησε τη γη μακριά. Το πέλαγος. Όταν κατέβηκε να κοιμηθεί βρήκε το καντήλι να φέγγει θαμπά, μα, η εικόνα έλειπε. Έφερε άνω-κάτω το σκάφος, ερεύνησε και στις πιό κρυφές γωνιές μήπως κανείς απ' τους δικούς του του έκανε ένα πείραγμα, μα τίποτε. Στενοχωρημένος ανεβαίνει τότε στην πρύμη, να πάρει αέρα δροσερό, να ξεπυρώσει το αίμα που ανέβηκε στο πρόσωπό του. Που έκανε βαρύ το κεφάλι του. Και τότε βλέπει ένα άστρο στη γη. Ένα γλυκό πράσινο φως να λάμπει μέσα στο σκοτάδι, ψηλά μα κοντά του. Σα να γκρέμισε απ' τον ουρανό και φωσφόριζε χαρούμενο μέσα στη νύχτα. Φώναξε και τους άλλους και το είδαν. Έμειναν παραξενεμένοι. Μίλησαν για κάποιο σημάδι. Για ένα μήνυμα μιάς άγνωστης δύναμης. Ο καπετάνιος έστειλε δυό ναύτες, ανέβηκαν στο βράχο και σαν γύρισαν, έφεραν με ξεφωνητά χαράς, ένα εικόνισμα. Ήταν το εικόνισμα της Παναγιάς. Το εικόνισμά του! Το πήρε χαρούμενος. Τόφερε κάτω, στο σκάφος. Στο προσκέφαλό του. Έκανε το σταυρό του και κοιμήθηκε. Μα το άλλο βράδυ πάλι χάθηκε το εικόνισμα. Και πάλι το γλυκό, πράσινο φως τρεμόπαιζε στην κορφή του έρημου βράχου. Ο καπετάνιος έστειλε και το έφεραν. Μα και το τρίτο βράδυ βρέθηκε μακριά απ' το καράβι, σκορπώντας το φως του απ' την απότομη βουνοκορφή. Τότε κατάλαβε πως ήταν θέλημα της Παναγιάς να μείνει εκεί. Στο ψήλωμα. Αντίκρυ στη θάλασσα. Πάνω απ' το κύμα. Έχτισε λοιπόν ένα εκκλησάκι και άφησε εκεί το εικόνισμά της. Παρηγοριά κι ελπίδα των ναυτικών και των ψαράδων, όταν θαλασσοδέρνονται τα άγρια βράδυα του χειμώνα. Όταν οι θύελλες αναταράζουν ως τα βαθειά της τη θάλασσα. Όταν οι στεργιανοί δικοί τους αγωνιούν ακούγοντας τα αγκομαχητά του νερού. Τότες πέφτουν σωρό τα τάματα. Ασημικά γεμίζει η εκκλησιά. Και τεράστιες λαμπάδες λιώνουν μπροστά στο εικόνισμα της μητέρας τοῦ Χριστού. Της μεγάλης μητέρας όλων των απελπισμένων και των απόκληρων.

-- Γλυκοφιλούσα Παναγιά την λένε, Αυγινή, και σ' αυτή σ' έταξε εκείνος, ο καπετάνιος, όταν πρωτοαντίκρυσες το φως μέσα στούτο το σπίτι, μικρούλι, αχαμνό, ανέλπιδο για ζωή. Και η Παναγιά σε τράνεψε.

Μα, η Αυγινή δεν πρόσεχε πιά. Χίλιες φορές είχε ακούσει απ' τα μητρικά χείλη την ίδια ιστορία. Με παραλλαγές και παραλείψεις. Με τον ίδιο ζεστό λόγο της καρδιάς και της αγάπης.

Στην πόρτα με τις ροδιές πρόβαλε ένα νεανικό πρόσωπο και μιά φωνή χαράς ακούστηκε, σαν χαιρετισμός και σαν λαχτάρα.

-- Γυρίσαμε Αυγινή. Ύστερα ο νέος είπε:

-- Μας χάλασε η μηχανή μεσοπέλαγα. Μας τράβηξε όμως η ψαροπούλα του καπετάν Μανώλη. Ατυχία στη θάλασσα, τύχη στη στεριά. Τύχη στην αγάπη. Ελάτε σπίτι μας απόψε, η μάνα μου σας περιμένει. Εκεινής είναι το κάλεσμα.

Στο μικρό λιμάνι είχαν γυρίσει πρόωρα τα ψαροκάϊκα. Ένα ήταν διάτρητο από σφαίρες. Οι ψαράδες μιλούσαν για το «σκύλο», την τουρκική καταδίωξη που χτύπησε πάλι, πιό οργισμένα τούτη τη φορά.

Πέρασαν απ' τους στενούς πέτρινους δρόμους. Απ' τη ρίζα του ψηλού βράχου της Παναγιάς και βγήκαν στη Σκάλα που έδεναν τα ψαροκάϊκα, οι βάρκες και τα κάθε λογής πλεούμενα που έφταναν για να πάρουν εφόδια. Για να βγουν οι ναυτικοί να ρίξουν ένα γράμμα, να πιούν ένα-δυό ρακιά στα κοντινά καφενεία. Να φάνε ένα μεζέ. Ψηλά, σε ξύλινα πλαίσια,

κρέμονταν τα χταπόδια. Μελίχλωρα. Έτοιμα για την πυροστιά. Έτοιμα για την χόβολη. Ο καλλίτερος μεζές του ρακιού, που τον προτιμούνε και οι ντόπιοι και οι ξένοι. Ένα τσούρμο ψαράδες, αλλά και άνθρωποι της στεριάς, ήταν μαζεμένοι στο ακροθαλάσσι. Κοντά στη ξύλινη πλατωσιά όπου βρισκόταν η ψαροπούλα του καπετάν Κωνσταντή, γνωστή και φημισμένη για το όμορφο σκαρί της, και για το λεβέντη καπετάνιο της. Η ανησυχία μαντευόταν στον αέρα. Στα πρόσωπα των μαζεμένων ανθρώπων.

— Κάτι έγινε, σκέφτηκε η Αυγινή, μα δεν μίλησε. Προσπέρασαν με τη μάννα της. Απομακρύνθηκαν και τράβηξαν για το σπίτι που ήταν το κάλεσμά τους, απ' τη μάννα του Στέφανου. Μόνο, ύστερα από το καλοδέχτισμα και τα γλυκά, ξεμονάχιασε το Στέφανο και τον ρώτησε.

— Μας κυνήγησε η τουρκική καταδίωξη, είπε. Δεν ήθελα να τρομάξω τη μάννα σου. Στρίψαμε κατά το Σίγρι και ξεφύγαμε. Αυτό ήταν, Αυγινή. Συνηθισμένα πράμματα. Και απέφυγε το βλέμμα της.

Έδεσε ένας κόμπος στην καρδιά της. Σα νάσπασε μέσα της ένα κρύσταλλο, απ' ένα ξαφνικό χτύπημα.

Η μάνα του τους περιποιήθηκε. Έλειπε ο άντρας της. Είχε πάει στην πόλη για κάτι διατυπώσεις σχετικά μ' ένα σκάφος που θ' αγόραζε με χρήματα της Τράπεζας. Το δικό του τόφαγε η θάλασσα. Τώρα έρεβε στο καρνάγιο της Απάνω-Σκάλας, κοντά στο Ενετικό κάστρο. Ένα σκαρί απ' τα προπολεμικά, που αλώνισε όλες τις θάλασσες, απ' τα λιμάνια της Βόρειας Ελλάδας και τη Λήμνο ως τα κυκλαδίτικα νησιά. Μα όσα λεφτά έβγαζε έπεφταν στη θάλασσα πάλι με τα βαψίματα, τα καλαφατίσματα, τ' αλλάγματα στις μηχανές και στους ανθρώπους που χρησιμοποιούσε, που όλο και γύρευαν περισσότερο μερτικό. Περισσότερα χρήματα, καθώς ακρίβαινε συνέχεια η ζωή και δεν μπορούσαν και τούτοι να ζήσουν τις φαμίλιες τους. Έτσι έφτασε να χρεώνεται όλο, να παίρνει λεφτά απ' τους τοκογλύφους, ωσπού μια μέρα έμεινε με τον αγέρα στα χέρια, καθώς με δικαστική απόφαση κατασχέθηκε το πλεούμενό του. Το βιός, η καρδιά και η ελπίδα του. Το τράβηξαν τότε στη στεριά. Στο καρνάγιο. Πήγε, το είδε και μάτωσε η καρδιά του. Τα ύφαλα γεμάτα ατραγάνα και πράσινα θαλασσόχορτα. Σάπια σε πολλές μεριές. Σπασμένα τ' άλμπουρα. Γιωμένα τα σιδερένια βαρούλκα. Ένα πράμα θλιβερό κι ερημο. Σα νάκλαιγε. Έτσι, του φάνηκε σαν ένιωσε μέσα του ν' αναβλύζει το δάκρυ, καυτή θάλασσα που έπνιγε την καρδιά του. Μέρες έκανε να κοιμηθεί. Κι όλο μιλούσε για το αγαπημένο σκάφος του. «Ελένη» το έλεγαν. Είχε το όνομα της μοναχοκόρης του. Ενός κοριτσιού που τόχασε δεκάχρονο. Από τότε φαρμακώθηκε η ζωή του. Έμεινε με το Στέφανο και τη Μελένια, τη γυναίκα του. Καλή και άγια. Ήξερε τον πόνο του. Την αγάπη του για την Ελένη· και δεν μιλούσε ποτέ γι' αυτήν να μη ξύσει την πληγή του. Να μη ματώσει τα ευαίσθητα σωθικά του κι ας έχυνε εκείνη ποτάμι το δάκρυ όταν αναθυμόταν το γλυκό της πρόσωπο, τα χαριτωμένα παιδιαρίσματά της, τα γαλανά μάτια της που ήταν γεμάτα ήλιο και θαλασσόνερο.

— Τους πεθαμένους πρέπει να τους φυλάμε μ' ευλάβεια μέσα μας, έλεγε. Η κουβέντα τους φέρνει λύπηση. Η σιωπή μας γι' αυτούς είναι μιά αγάπη ιερή. Δεν είναι λησμόνηση. Την ανασταίνω στη σκέψη μου τις νύχτες. Τη βλέπω στα όνειρά μου και είμαι ευτυχισμένη. Η ανάμνηση είναι μιά μικρή ευτυχία. Τι άλλο μπορούμε να κάνουμε γι' αυτούς που χάσαμε από να τους θυμούμαστε στη μοναξιά και στην ερήμωσή μας; Τίποτε. Ο λόγος είναι μαχαίρι. Όσο μαλακός, όσο γλυκός κι αν είναι, τρυπάει την καρδιά.

Ο καπετάν Δημήτρης έβαψε το σκάφος του βαθυγάλανο σαν τα μάτια της. Τράβηξε γραμμές κίτρινες, χρυσές, στις κουπαστές, σαν τα μαλλιά της. Όρμησε στη θάλασσα. Στην αρμύρα του κύματος και στην ορμή των αγέρηδων για να ξεχάσει το μεγάλο καημό του. Η Μελένια μεγάλωσε το γιό τους. Έδωσε σ' αυτόν όλη την αγάπη της. Κι έγινε ένας λεβέντης ο Στέφανος. Ένας δυνατός άντρας, με λυγερό κορμί και τρυφερά μάτια. Σαν χόρευε στα πανηγύρια τον κρυφοκοιτούσαν οι κοπέλες και η Μελένια δεν πρόφταινε να δέχεται τα προξενιά. Μα αυτός τίποτα. Λέφτερος ήθελε νάναι. Να γυρνάει στους γιαλούς. Να ονειρεύεται ταξίδια. Έβραζε μέσα του το αίμα του πατέρα του, που ήθελε αρμύρα κι ανέμους. Αντίθετα με τη μάννα του που ευτυχία της ήταν το σπιτικό. Η στεριά, η σίγουρη, ο μικρός της κήπος με τους βασιλικούς

και τις βιγόνιες που διατηρούσε. Τις πότιζε. Τις σκάλιζε. Και τις καμάρωνε σαν κόρες της. Σαν δικά της αναστήματα.

Σ' ένα πανηγύρι της Παναγιάς, το Δεκαπενταύγουστο, γνωρίστηκε ο Στέφανος με την Αυγινή. Είχαν φέρει τα κρέατα και τα στάρια και τάβραζαν οι χωρικοί στα μεγάλα μπακιρένια καζάνια. Είχαν ανάψει φωτιές από λιόξυλα, που καρβούνιασαν κάτω απ' τις πέτρινες πυροστιές. Με χοντρά λιανισμένα, καθαρά ξύλα, ανακάτευαν το στάρι, απ' τη μαύρη νύχτα, με το κρέας, νά λιώσει, να γίνει χυλός, για να προσφερθεί, ύστερα απ' τη Λειτουργία, στους πανηγυριστές. Έρχονταν αυτοί απ' το Μόλυβο, το Σκουτάρο, το Πετρί, τη Λαφιώνα, απ' το Σίγρι και ακόμα απ' την Καλλονή, τ' άλλα χωριά και την Πρωτεύουσα. Ανακάτευε, για χάρη της Παναγιάς και ο Στέφανος, και τ' άλλα παληκάρια του χωριού. Έβλεπαν από μακριά οι κοπέλες. Και κρυφομιλούσαν. Και κρυφογελούσαν. Κι έλεγαν τα δικά τους. Όμορφες οι Πετριανές. Με ρόδινα μάγουλα και μάτια όλο γλύκα. Γεροδεμένες. Με στήθη στητά και μικρές μέσες. Ανατάραζαν τις καρδιές. Έσπερναν φωτιές στα σωθικά. Έτσι στημάρησε την Αυγινή ο Στέφανος. Μόλις σπάθισε το βλέμμα του στο βλέμμα της, ένιωσε να διασταυρώνονται δυό σπαθιά στον αγέρα. Για μια στιγμή μόνο. Ένστικτα το κορίτσι αποτράβηξε το βλέμμα, χαμήλωσε τα μάτια, σα να ήταν κάτι κακό αυτό το στιγμιαίο και αθέλητο άγγιγμα των ματιών. Και εκείνος έκανε το ίδιο. Μια ταραχή τον κλόνισε, έτσι που το στυλιάρι ξέφυγε απ' το χέρι του. Όταν, ύστερα απ' τη Λειτουργία, άρχισε ο χορός και το φαγοπότι στα παραλιακά κέντρα, την ξεχώρισε. Κόντεψε στην κοριτσοπαρέα με τους φίλους του και άρχισαν ένα συρτό, ενώ τα λαϊκά όργανα άφηναν τις μελωδίες τους να απλώνονται ως τους κάμπους και την πλατειά θάλασσα. Να φτάνουν ψηλά ως την Γλυκοφιλούσα Παναγιά που, στολισμένη με χρωματιστές σημαίες, ανάμεσα στ' ασήμια και στα μαλάματά της, χαιρόταν την αγάπη των πιστών της. Απάνω στο χορό, της πήρε τ' όνομα.

— Αυγινή.

— Εμένα με λένε Στέφανο. Είπε. Και την κοίταξε. Τα βλέμματά τους πάλι διασταυρώθηκαν. Κοντά τώρα. Σαν δυο ατσαλένια μαχαίρια που θρυμμάτισαν μέσα τους ό,τι πριν υπήρχε. Την ανεγνασιά και το αδιάφορο για τον κόσμο, για τη ζωή. Για το σήμερα. Μέσα τους φτιάχτηκε ένας καινούριος κόσμος ονείρου και πόνου. Λαχτάρας και απαντοχής.

Το ίδιο βράδυ μίλησε στη μάνα του. Η Μελένια τον άκουσε με προσοχή. Δεν είπε όχι. Έδωσε την ευχή της. Μόνο να το θέλει και εκείνη. Κι' η μάννα της. Σκέφτηκε την Ελένη. Ο καπετάνιος ήξερε, δεν θάλεγε όχι. Να, λοιπόν, που τους έστελνε ο Θεός, η Παναγιά, μιά άλλη κόρη. Καλή στην καρδιά κι όμορφη. Σαν εκείνη. Φίλησε το γιό της κι έκλαψε.

Είχαν βγει στο δρόμο να γυρίσουν σπίτι. Ο Στέφανος τις συνόδεψε. Ένας ναύτης απ' το Λιμενικό Σταθμό της Μήθυμνας σταμάτησε δίπλα τους. Τον ήθελε. Τον πήρε παράμερα απ' τις γυναίκες. Τον ζητούσαν στο Λιμενοσταθμαρχείο. Αύριο το πρωί. Θα είναι και το άλλο πλήρωμα του σκάφους. Και ο πλοίαρχος. Θα έρθει απ' τη χώρα ο λιμενάρχης. Μιά ανάκριση.

— Τη γλυτώσατε φτηνά εσείς, είπε. Την «Κλεονίκη» τη χτύπησαν άσχημα. Υπάρχει ένας νεκρός. Μου φαίνεται ο μηχανικός.

Δεν είπε τίποτα στις γυναίκες, παρά μόνο ότι τον ήθελαν στη Μήθυμνα, το πρωί. Για μιά ανάκριση. Μα, ούτε η Αυγινή, ούτε η μάννα της έκλεισαν μάτι τη νύχτα. Περνώντας απ' τη Σκάλα του λιμανιού είδαν τον κόσμο να είναι ακόμη μαζεμένος εκεί κι ανήσυχος. Μάντεψαν πως κάτι κακό έγινε, αλλά δεν ρώτησαν.

.....

ΜΙΜΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ

ΙΩΑΝΝΗ ΜΟΥΤΖΟΥΡΗ, Δρα θ.

Ὁ κάλφας Στρατῆς Καρέκος καὶ οἱ ἐκκλησίες ποὺ ἔχτισε

Στὶς ἐπιγραφὲς μερικῶν ἐκκλησιῶν τῆς Λέσβου τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰώνα συναντοῦμε τὰ ὀνόματα τῶν καλφάδων ἢ πρωτομαϊστόρων, ποὺ ἦταν οἱ ἐργοδηγοὶ στὸ χτίσιμό τους καὶ οἱ ἐμπειρικοὶ ἀρχιτέκτονές τους.

Ὁ πιὸ σημαντικὸς ἀπ᾽ ὅλους φαίνεται νὰ ἦταν ὁ Στρατῆς Καρέκος ἀπὸ τὴν Ἀνεμότια, ποὺ ἡ οἰκοδομικὴ δραστηριότητά του ἀναπτύχθηκε στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα.

Δὲν γνωρίζουμε πολλὰ γι᾽ αὐτόν, γιατὶ ἡ τοπικὴ καὶ οἰκογενειακὴ παράδοσή του δὲν διατήρησε σχεδὸν τίποτε γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του. Ὅ,τι ξέρομε τὸ πληροφορούμαστε ἀπὸ τὶς κτητορικὲς ἐπιγραφές, ποὺ χάραξε στὶς λεσβιακὲς ἐκκλησίες, ποὺ ἔχτισε. Οἱ πιὸ πολλὲς ἐπιγραφὲς δημοσιεύθηκαν. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἀδημοσίευτες.

Μᾶς εἶναι γνωστὲς 11 λεσβιακὲς ἐκκλησίες, ποὺ ἔχτισε ὁ Στρατῆς Καρέκος. Εἶναι δὲ αὐτὲς οἱ ἑξῆς κατὰ χρονολογικὴ σειρά:

1. Τὸ καθολικὸ τῆς Μονῆς Ὑψηλοῦ (1832 - 1834)
2. Οἱ Ταξιάρχες τῆς Πελόπης (Γελοίων) (1834)
3. Οἱ Ταξιάρχες τοῦ Παπάδου Γέρας (1838)
4. Ἡ Ἁγία Τριάδα τῆς Κλειοῦς (1839)
5. Ἡ Παναγία τῆς Πέτρας (1840)
6. Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου τῆς Θερμῆς (1843)
7. Ὁ Ἅγιος Παντελεήμονας τοῦ Μολύβου (1844)
8. Ἡ Κοίμηση τῆς Θεοτόκου τῶν Παπιανῶν (1850)
9. Οἱ Ταξιάρχες τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς (1856)
10. Ἡ Ἁγία Φωτεινὴ τῆς Συκαμνιᾶς (1859 - 1861)
11. Ἡ Ζωοδόχος Πηγὴ τῆς Καλλονῆς (μερικῶς) (1968)

Παραθέτομε παρακάτω λίγες ἀκόμη πληροφορίες γιὰ τὶς 11 ἐκκλησίες αὐτές.

1. ΤΟ ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΥΨΗΛΟΥ

Τὸ καθολικὸ τῆς Μονῆς Ὑψηλοῦ, ποὺ τιμᾶται στὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ θεολόγου καὶ ποὺ ἔχτισε ὁ Καρέκος, καταστράφηκε ἀπὸ πυρκαϊὰ τὸ 1967 καὶ ξαναχτίσθηκε ἀργότερα. Ἡ ἀνοικοδόμηση τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τὸν Στρ. Καρέκο ἄρχισε τὸ 1832 καὶ ἀποπερατώθηκε τὸ 1834. Κατὰ τὴν ὑπέρθυρη ἐπιγραφή της(1) ἡ ἐκκλησία ἔγινε «ἐπιστατοῦντος εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τέλους τοῦ κάλφα κυρ Στρατῆ Καρεκέλου ἐκ χωρίου Ἀνεμότια».

Σχετικὸ μὲ τὴν ἀνοικοδόμηση αὐτὴ τῆς ἐκκλησίας εἶναι ἕνα γράμμα τῆς Μονῆς, ποὺ φέρει χρονολογία 1834 καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν πρωτομαΐστορα τοῦ «συναφίου τῶν τσοχατζήδων κυρ Ἀντωνάκη» καὶ στοὺς λοιποὺς πρωτομαΐστορες καὶ μαΐστορες» καὶ τὸ ὁποῖο λέγει μεταξὺ ἄλλων: *«ἐπειδὴ καὶ ἀπ᾽ ἀρχῆς ὄντες στενοχωρημένοι ἀπὸ ἐκκλησίαν διὰ τὸ πτωχικόν μας μοναστήρι, διὰ τὸ νὰ ὑπάρχῃ ἢ παλαιόθεν σωζομένη μικρά, στενὴ καὶ χαμηλὴ ἀπεφασίσαμεν ἤδη σὺν θεῷ νὰ τὴν ἀνακαινίσωμεν καὶ νὰ τὴν μεγαλώσωμεν ὀλίγον...»*. Ζητοῦν δὲ μὲ τὸ γράμμα τους αὐτὸ οἱ μοναχοὶ τὴν συνδρομὴ αὐτῶν, στοὺς ὁποίους ἀπευθύνονται[2].

Οἱ πληροφορίες τοῦ γράμματος δείχνουν πὼς ἡ παλαιότερη ἐκκλησία ἦταν χτισμένη στὸν τύπο τῶν μεταβυζαντινῶν ἐκκλησιῶν τῶν μικρῶν διαστάσεων, ὅπως ὅλες οἱ ἐκκλησίες τῆς Λέσβου, ποὺ χτίσθηκαν στοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς τουρκοκρατίας[3].

Γιὰ τὴν ἀνέγερση τῆς ἐκκλησίας δαπανήθηκαν 45.889, 15 γρόσια[4].

2. ΟΙ ΤΑΞΙΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΗΣ

Στὸ χωριὸ Πελόπη, ποὺ ἔφερνε παλαιότερα τὸ ὄνομα Γέλοια, ὑπάρχουν δυὸ ναοί: τῶν Ταξιαρχῶν (ἐνοριακὸς) καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (παρεκκλήσι). Ὑπάρχει ἐπίσης ἐρειπωμένος καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Μαρίνας.

Ἀπ᾽ αὐτοὺς ὁ ναὸς τῶν Ταξιαρχῶν κάηκε ἀπὸ φωτιὰ καὶ ἀνοικοδομήθηκε ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ[5]. Κατὰ τὴν ἀδημοσίευτη κτιτορικὴ ἐπιγραφή του ἡ ἀνοικοδόμηση ἔγινε τὸ 1834 ἀπὸ τὸν ἐμπειρικὸ ἀρχιτέκτονα Χατζῆ Εὐστράτιο Καρέκο ἀπὸ τὴν Ἀνεμότια. Τὰ ἐγκαίνια δὲ ἔγιναν ἀπὸ τὸν τότε μητροπολίτη Μηθύμνης Ἰάκωβο (1831 - 1842).

Σὲ χρεωστικὸ ἔγγραφο «οἱ κάτοικοι Γελοίων ὁμολογοῦν ὅτι ἐδανείσθησαν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν (;) ἄσπρα 16.174 ἀλληλεγγύως καὶ μὲ τόκον 10% ἐτησίως». Σὲ ὑποσημείωση δὲ τοῦ ἐγγράφου διαβάζουμε πὼς πάρθηκαν τὸ 1836 καὶ ξοδεύθηκαν γιὰ τὴν οἰκοδομὴ τῆς ἐκκλησίας των[6].

Τὸ κωδωνοστάσιο εἶναι μεταγενέστερο (1870).

3. ΟΙ ΤΑΞΙΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΟΥ ΓΕΡΑΣ

Καὶ ἡ ἐκκλησία τῶν Ταξιαρχῶν τοῦ Παπάδου ἀνοικοδομήθηκε ἀπὸ τὸν κάλφα «Καρέκον Στρατήγη Ἀνεμοτήσιο» τὸ 1838 σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιγραφὴ τοῦ νάρθηκα[7].

4. Η ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΔΑ ΤΗΣ ΚΛΕΙΟΥΣ

Τὸ ὄνομα Κλειὼ δόθηκε στὸ χωριὸ τὰ τελευταῖα χρόνια. Παλαιότερα ἦταν γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα Κλειοῦ. Ὁ ἐνοριακὸς ναός της, ποὺ τιμᾶται στὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδας, χτίσθηκε ἀπὸ τὸν Στρατῆ Καρέκο.

Ὁ ἀρχαιολόγος Βασ. Πετράκος δημοσίευσε τρεῖς ἐπιγραφὲς τῆς ἐκκλησίας[8]. Ἡ πρώτη, ποὺ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὸ παράθυρο τοῦ γυναικωνίτη, ἀναγράφει τὸ ὄνομα τοῦ «κάλφα Καρέκου Στρατὶ Ἀνεμοτίσου» καὶ τὴ χρονολογία 1839. Στὴ βορεινὴ πλευρὰ τῆς ἐκκλησίας ἀναγράφεται ἡ χρονολογία «1839 Ἀπριλίου 14». Τέλος ἡ τρίτη ἐπιγραφή, ποὺ εἶναι ζωγραφισμένη ἐπάνω ἀπὸ τὴν κεντρικὴ θύρα, λέγει πὼς ἡ ἐκκλησία οἰκοδομήθηκε τὸ 1840 καὶ ἀνακαινίσθηκε τὸ 1889.

Οἱ εἰκόνες τοῦ τέμπλου εἶναι παλαιότερες. Φέρνουν οἱ περισσότερες χρονολογία 1793. Τὸ ἴδιο καὶ τὸ ξυλόγλυπτο τέμπλο.

5. Η ΠΑΝΑΓΙΑ ΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ

Ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Πέτρας, ποὺ εἶναι χτισμένη ἐπάνω σὲ ἀπόκρημνο βράχο καὶ σὲ

ὕψος 25 μέτρων, εἶναι ἔργο κι αὐτὴ τοῦ Στρατῆ Καρέκου. Χτίσθηκε τὸ 1840 στὸν τύπο τῆς νεοβασιλικῆς.

Ἡ ἐπιγραφή, ποὺ βρίσκεται ἐντοιχισμένη ἐπάνω ἀπὸ τὴ θύρα (νότια πλευρὰ) τοῦ προπύλου τῆς ἐκκλησίας, λέγει: «πρωτομαΐστωρ τοῦ ναοῦ Στρατήγης Καρέκου 1840. μαγήου 24»(9).

Κάπως μεταγενέστερες (1844) εἶναι καὶ οἱ περισσότερες ὡραῖες εἰκόνες τῆς ἐκκλησίας.

6. ΤΑ ΕΙΣΟΔΙΑ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΤΗΣ ΘΕΡΜΗΣ

Ἡ ἐκκλησία τῶν Εἰσοδίων τῆς θεοτόκου στὴ θερμὴ χτίσθηκε τὸ 1843 στὴ θέση μικρῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τὸν κάλφα Στρ. Καρέκο. Μιὰ ἐντοιχισμένη μαρμάρινη ἐπιγραφὴ ἐπάνω ἀπὸ τὴν κύρια εἴσοδο λέγει: «προτωμαήστορ τοῦ ναοῦ Στρατήγυ Καρέκου Ἀνεμοτίσο 1843. Μαήου Α΄. Αρχ.(10).

Στοὺς τοίχους τῆς ἐκκλησίας εἶναι ἐντοιχισμένα μέλη παλαιοχριστιανικοῦ ναοῦ.

7. Ο ΑΓΙΟΣ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΑΣ ΤΟΥ ΜΟΛΥΒΟΥ

Καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονα τοῦ Μολύβου εἶναι ἔργο τοῦ Στρ. Καρέκου. Ἡ ἀνοικοδόμησή του ἔγινε τὸ 1844. Τὶς πληροφορίες αὐτὲς παίρνουμε ἀπὸ τὶς δυὸ ἐπιγραφὲς κι ἕνα ἔμμετρο ἐπίγραμμα, ποὺ ὑπάρχουν ἐντοιχισμένες στὸ ναό.

Ἡ μιὰ ἐπιγραφὴ εἶναι ζωγραφισμένη ἐπάνω ἀπὸ τὴν κεντρικὴ θύρα τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀναφέρεται στὴν ἀνέγερση «ἐκ βάθρων» τῆς ἐκκλησίας μὲ συνδρομὴ τῶν φιλοχρίστων κατοίκων Μηθύμνης τὸ 1844(11).

Τὸ ἔμμετρο ἐπίγραμμα δίνει τὴ χρονολογία ἀνοικοδομήσεως (1844, Μαΐου 9) καὶ τὰ ὀνόματα τῶν Κωνστ. Μ. Κέπετζη καὶ Μαλῆ Χρ. Σέρεσλη, ποὺ ἐπιστάτησαν στὴν ἀνοικοδόμηση, καθὼς καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονα Εὐστρ. Καρέκου(12).

Τέλος ἡ τρίτη ἐπιγραφὴ βρίσκεται στὸ κεντρικὸ τόξο τῆς προσόψεως τοῦ ναοῦ καὶ εἶναι λιγότερο περίτεχνη. Ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς: «Πρωτουμαήστορ τοῦ ναοῦ Στρατίγη Καρέκου Ἀνεμοτίσου στὰ 1844. Ἡ ἀρχὶ Μαγιοῦ 10»(13).

8. Η ΚΟΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΤΩΝ ΠΑΠΙΑΝΩΝ

Καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Κοιμήσεως τῆς θεοτόκου τῶν Παπιανῶν (νεκροταφειακὴ) εἶναι ἔργο τοῦ «Εὐστρατίου Καρέκου τοῦ ἐξ Ἀνεμότηος» καὶ χτίσθηκε τὸ 1850 (10 Σεπτ.), σύμφωνα μὲ τὸ ἔμμετρο ἐπίγραμμα τῆς μαρμάρινης πλάκας, ποὺ εἶναι ἐντοιχισμένη ἐπάνω ἀπὸ τὴν κυρία εἴσοδό της(14).

Τὸ ἐπίγραμμα ἔχει σὰν ἀκροστοιχίδα τὸ ὄνομα «Μιχαῆλος». Ὅπως δὲ πληροφορούμαστε ἀπὸ τὸ ἐπίγραμμα εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ «Νταγντιβεραίνη», ὁ ὁποῖος κατέβαλε πολλὲς προσπάθειες γιὰ τὴν ἀνέγερση τοῦ ναοῦ.

Γιὰ τὸ χτίσιμο τῆς ἐκκλησίας χρησιμοποιήθηκαν πολλὰ οἰκοδομικὰ μέλη τοῦ παλαιοῦ ναοῦ.

9. ΟΙ ΤΑΞΙΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ

Ἡ μεγάλη ἐκκλησία τῆς κωμοπόλεως τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ποὺ τιμᾶται στὸ ὄνομα τῶν Ταξιαρχῶν, χτίσθηκε τὸ 1856 (1 Μαΐου), ὅπως πληροφορούμαστε ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴ τῆς ἀνάγλυφης εἰκόνας τοῦ Ταξιάρχη Μιχαὴλ καὶ ἀπὸ μιὰ ἄλλη ἐπιγραφὴ στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τῆς ἐκκλησίας(15). Ἡ τελευταία αὐτὴ ἐπιγραφὴ λέγει ὅτι ἡ ἐκκλησία ἀνακαινίσθηκε μὲ τὴ συνδρομὴ τῶν «φιλοχρίστων πολιτῶν». Τὴν ἐκκλησία ἔχτισε ὁ Στρατῆς Καρέκος, κατὰ τὴν ἀναγραφὴ τῆς ἐπιγραφῆς, ποὺ εἶναι χαραγμένη στὶς γωνίες τοῦ λίθινου ἔκτυπου σταυροῦ, ἐπάνω ἀπὸ τὴ θύρα τοῦ αὐλογύρου(16).

Ὑπάρχει ἕνα συμφωνητικὸ γράμμα μεταξὺ τῆς Κοινότητος τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς καὶ τῶν ἐκ Τήνου ἐργολάβων μαρμαρογλυπτῶν Ἰωάν. Βέκκου καὶ Ἰωαν. Σακελλαρίου μὲ ἡμερομηνία 7 Σεπτ. 1860,

ποὺ ἀνέλαβαν τὴ μαρμαρόστρωση τῆς νεόκτιστης ἐκκλησίας ἀντὶ 42.000 γροσίων(17). Κατὰ τὸ ἴδιο συμφωνητικὸ οἱ μαρμαρογλύπτες αὐτοὶ ἀνέλαβαν τὴν ὑποχρέωση νὰ κατασκευάσουν καὶ τὴν ἀνάγλυφη εἰκόνα τοῦ Ταξιάρχη Μιχαὴλ ἐπὶ μαρμάρου.

Ὁ ναὸς χτίσθηκε μὲ πολὺ οἰκοδομικὸ ὑλικό, ποὺ μεταφέρθηκε ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο ναὸ τῆς Κλοπεδῆς(18).

10. Η ΑΓΙΑ ΦΩΤΕΙΝΗ ΤΗΣ ΣΥΚΑΜΝΙΑΣ

Ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς τῆς Συκαμνιᾶς ἢ Συκαμινέας παρουσιάζει στέγη θολωτή, κλίτη χαμηλότερα καὶ κολόνες ὑψηλές.

Παρατηρήσαμε τρεῖς ἐπιγραφές, ποὺ δὲν ἔχουν δημοσιευθεῖ καὶ ποὺ δίνουν τὶς χρονολογίες θεμελιώσεως (1859) καὶ ἀποπερατώσεως τῆς οἰκοδομῆς τῆς ἐκκλησίας (1861) καὶ τὰ ὀνόματα τοῦ «Εὐστρατίου Καρέκου κάλφα» καὶ τοῦ «προεδρεύοντος τῶν προκρίτων» Δημητρ. Χατζηαναγνώστου, ποὺ ἐπιστατοῦσε στὴν οἰκοδομή.

Ἀπὸ ἕνα πατριαρχικὸ καὶ συνοδικὸ γράμμα τοῦ πατριάρχου Κων/πόλεως Ἰωακεὶμ μὲ ἡμερομηνία 11 Ἰανουαρίου 1863 μαθαίνουμε πὼς οἱ χριστιανοὶ τῆς «Συκαμιᾶς» εἶχαν δανεισθεῖ χρήματα γιὰ τὴν «ἐκ βάθρων» ἀνοικοδόμηση τῆς ἐκκλησίας των. Προτρέπονται δὲ μὲ αὐτὸ ὁ Μηθύμνης Ἀγαθάγγελος καὶ οἱ προεστῶτες καὶ πρόκριτοι Μολύβου «ὅπως ἐξοφλήσωσι τὸ δι᾽ ὁμολόγου χρέος των ἐκ γροσίων 18.592 μετὰ τοῦ δεδουλευμένου τόκου...»(19).

11. Η ΖΩΟΔΟΧΟΣ ΠΗΓΗ ΤΗΣ ΚΑΛΛΟΝΗΣ

Στὸν ἐνοριακὸ ναὸ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τῆς Καλλονῆς, ἡ ὁποία παλαιότερα λεγόταν Ἀχυρώνα, ὑπάρχουν δυὸ ἐπιγραφὲς σὲ μαρμάρινες πλάκες. Ἡ μία εἶναι ἐντοιχισμένη στὸ ἀπέναντι τοῦ ναοῦ γραφεῖο τῆς Κοινότητας καὶ ἀναφέρεται στὴν ἀνοικοδόμηση «ἐκ βάθρων» τοῦ ναοῦ ἐπὶ μητροπολίτου Ἀρσενίου τὸ 1760. Ἡ ἄλλη ἐπιγραφή, ποὺ εἶναι στὴ νότια πλευρὰ τοῦ ἐξωνάρθηκα ἀναφέρεται στὸ φοβερὸ σεισμὸ τοῦ 1867 (23 Φεβρουαρίου) καὶ στὰ καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματά του γενικὰ καὶ ἰδιαίτερα τοῦ γυναικωνίτη τῆς ἐκκλησίας καὶ στὴν ἀνακαίνισή του μὲ τὴν «ἐπιστασία τοῦ κυρ Σταυράκη(;) Καρὲκ 1868 Μαΐου 7»(20).

Ἂν ἐκτὸς ἀπὸ τὶς 11 αὐτὲς ἐκκλησίες ἔχτισε ὁ Στρατῆς Καρέκος κι ἄλλες, δὲν γνωρίζομε. Ὁ Χρ. Παρασκευαΐδης(21) λέγει πὼς ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας τῶν Ταξιαρχῶν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἔχτισε καὶ τὴν μεγάλη ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Ἁγιάσου τὸ 1815. Αὐτὸ ὅμως δὲν φαίνεται σωστὸ(22), γιατὶ ὁ Βασ. Βράνης(23) δίνει τὴν πληροφορία πὼς κάλφας τῆς Παναγίας ἦταν ὁ Χατζηελευθέρης ἀπὸ τὴν Ἄγρα.

Ὁ ἀρχαιολόγος Ἰ. Κοντῆς ἀμάρτυρα προσθέτει στὰ ἔργα τοῦ Καρέκου καὶ τὶς ἐκκλησίες τοῦ Πολιχνίτου καὶ τοῦ Σκουτάρου(24). Ὅμως ὁ Ἅγιος Γεώργιος τοῦ Πολιχνίτου ἀνοικοδομήθηκε τὸ 1805 καὶ εἶναι ἔργο τοῦ κάλφα Θεοδωρῆ τοῦ Ἀθανασίου ἀπὸ τὴ Βατούσα(25). Καὶ ἡ Κοίμηση τῆς Θεοτόκου τοῦ Σκουτάρου ξαναχτίσθηκε τὸ 1880.

Δὲν γνωρίζομε ἐπίσης ἂν ὁ Καρέκος ἐπιδόθηκε στὸ χτίσιμο, ἐκτὸς τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ σπιτιῶν, κρηνῶν κ.ἄ. Εἶναι ὅμως πολὺ πιθανό.

Ὁ Στρατῆς Καρέκος ἦταν ἕνας πολὺ ἀξιόλογος λαϊκὸς τεχνίτης, ποὺ διατήρησε καὶ συνέχισε τὴ μεταβυζαντινὴ παράδοση. Τὰ ἔργα του παρουσιάζουν ἀξιοπρόσεκτες παραδοσιακὲς ἀρχιτεκτονικὲς μορφές. Ὅμως ἐνῶ ἡ ἀρχιτεκτονική του εἶναι ἀκουμπισμένη σὲ παλιὲς μνῆμες, ξανοίγεται στὶς καινούργιες μορφὲς τῆς νεώτερης «βασιλικῆς» τῶν μεγάλων διαστάσεων.

Κατὰ τὸν ἀρχαιολόγο Ἰ. Κοντῆ(24) δίνει μερικὰ χαρακτηριστικὰ μορφολογικὰ γνωρίσματα τῆς τέχνης του: *«Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ ἐξωτερικὰ κοσμήματα τῶν ἐκκλησιῶν. Τοὺς παλιοὺς τεχνίτες τράβαγε ἀκατανίκητα ἡ πέτρα καὶ πάνω σ᾽ αὐτὴν σκάλιζαν σχέδια γεμάτα χάρη πολλὲς*

φορές. Πρόχειρα ἀναφέρω τὸν ἅγιο Ἰωάννη στὸ Ὕψηλό, ὅπου ὁ Καρέκος ἐκτὸς ἀπὸ τὶς πολύχρωμες καὶ μὲ ὡραῖα σχέδια σμαλτωμένες πλάκες, ποὺ ἐντοίχισε (τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ στὴν Παναγία τῆς Πέτρας), σμίλεψε χερουβείμ, ρόδακες, σταυρούς, ἀνθέμια».

Θὰ χρειασθεῖ ὅμως μιὰ εὐρύτερη καὶ εἰδικευμένη ἔρευνα τῆς δημιουργικῆς μεστότητας τοῦ λαϊκοῦ τεχνίτη καὶ μιὰ ὑπεύθυνη συσχέτιση τῶν ἰδιοτυπιῶν του μὲ τὰ μορφολογικὰ γνωρίσματα τῆς σύγχρονης λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΟΥΤΖΟΥΡΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

(1) Δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Μητροπ. Μυτιλήνης Ἰάκωβο Κλεομβρότου (Mytilena Sacra τ. Α΄, Ἀθην. 1970, σελ. 39).
(2) Ἰακ. Κλεομβρότου, ἔ.ἀ. σ. 40 - 42.
(3) Ἰωάν. Μουτζούρη, Μεταβυζαντινὲς ἐκκλησίες τῆς Μητροπόλεως Μηθύμνης, Μυτιλ. 1981, σ. 8 - 15.
(4) Ἰακ. Κλεομβρότου, ἔ.ἀ. σ. 42. – Ὁ Εὐστρ. Δράκος (Μελέτη ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Λέσβου, Δράμα 1928, σελ. 39) λέγει ὅτι ἡ δαπάνη τῆς οἰκοδομῆς ἀνῆλθε σὲ 460 λίρες.
(5) Σταυρ. Ἀναγνώστη, Ἡ Λεσβιὰς ὠδή, Σμύρνη 1850, σ. 168.
(6) «Δελτίον» τῆς Μητρ. Μηθύμνης τ. ΙΓ΄ (1941) σ. 23.
(7) Ἰακ. Κλεομβρότου, M.S. τ. Δ΄ (Θεσσαλ. 1981) σ. 140 - 141.
(8) Β. Πετράκου, Νεώτερες ἐπιγραφὲς τῆς Μυτιλήνης, Ἀθήνα 1972, σ. 29.
(9) Β. Πετράκου, Νεώτερες ἐπιγραφὲς σ. 30.
(10) Ἰακ. Κλεομβρότου, M.S. (Θεσσαλ. 1974), σ. 199.
(11) Τὴν ἐπιγραφὴ δημοσίευσαν ὁ Γ. Βαλέτας («Λεσβιακὰ» τ. ΣΤ΄, 1973, σ. 37 : ἐλλιπῶς) καὶ ὁ Β. Πετράκος (Νεώτερες ἐπιγραφὲς σ. 31).
(12) Δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Γ. Βαλέτα (ἔ.ἀ.) καὶ ἀπὸ τὸν Β. Πετράκο (ἔ.ἀ.).
(13) Δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Β. Πετράκο (ἔ.ἀ. σ. 32).
(14) Τὸ δημοσίευσε ὁ Β. Πετράκος (Νεώτερες ἐπιγραφές, σ. 32 - 33).
(15) Γιὰ τὶς ἐπιγραφὲς καὶ γιὰ ἕνα σχετικὸ περιστατικὸ βλ. Χρ. Παρασκευαΐδη, Ἡ παλαιὰ Ἁγία Παρασκευή, Μυτιλ. 1936, σελ. 8 – Βασ. Πετράκου, Νεώτερες ἐπιγραφές, σελ. 33 - 35.
(16) Β. Πετράκου, ἔ.ἀ. σ. 34.
(17) Χρ. Παρασκευαΐδη, ἔ.ἀ. σ. 7.
(18) Β. Πετράκου, ἔ.ἀ. σ. 33.
(19) Δημοσιεύθηκε στὸ «Δελτίον» τῆς Μητρ. Μηθύμνης, τ. ΙΒ΄ (1940) σελ. 71.
(20) Β. Πετράκου, Νεώτ. ἐπιγραφές, σ. 35.
(21) Ἡ παλαιὰ Ἁγία Παρασκευή, σ. 7.
(22) Στρατῆ Κολαξιζέλη, Θρῦλος καὶ ἱστορία τῆς Ἁγιάσου τῆς νήσου Λέσβου, τευχ. Γ΄, Μυτιλ. 1948, σ. 223.
(23) Τὸ ἐξακουστὸν προσκύνημα, ἤτοι περιγραφὴ τῆς ἐν Λέσβῳ κωμοπόλεως Ἁγιάσου κ.λ.π., Σμύρνη 1861, σ. 38.
(24) Λεσβιακὸ πολύπτυχο, σ. 204.
(25) Ἰακ. Κλεομβρότου, M.S., τ. Δ΄ σ. 313.
(26) Λεσβιακὸ πολύπτυχο, σ. 204.
(27) Νεώτερες ἐπιγραφές, σ. 47.

ΠΕΡ᾽ ΑΠ᾽ Τ᾽ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ

Νὰ ταξιδεύω στ᾽ ἄγνωστο καὶ νὰ μακραίνω
καλότυχος ταξιδευτὴς
στὴν ἀγκαλιά σου θάλασσα ν᾽ ἀργοπεθαίνω
καὶ μάγισσα νὰ μὲ δεχτεῖς.

Ὦ! ν᾽ ἀγναντεύω σύννεφα, πουλιὰ κι ἀχτίδες
καὶ νὰ μοῦ παίρνουν τὴν ψυχὴ
κι ὅσα στὴ γῆς ἀγιάτρευτη καρδιὰ δὲν εἶδες
μὲς στὴν πικρή σου ἀπαντοχή.

Κι ὄντας σὰ χάδι βάλσαμο, τὸ φῶς ἀνθίσει
κεντίδι, ψιλοβελονιὰ
τῆς μυγδαλιᾶς τραγούδισμα, πουλὶ ν᾽ ἀρχίσει
στὰ χιονισμένα της κλωνιά.

Νὰ μὲ μπαρκάρουν στ᾽ ἄπειρο καράβια μάγια
νὰ μὲ πετοῦν στοὺς οὐρανοὺς
καὶ σ᾽ ἄυλα ν᾽ ἁρμενίσουμε παλιὰ μουράγια
ποὺ δὲν τὰ συλλογιέται ὁ νοῦς.

Ὦ! νὰ μὲ παίρνει τ᾽ ὄνειρο καὶ νὰ μ᾽ ἀφήνει
στὸ πεῦκο ρόδινο φιλὶ
καὶ νὰ κυλῶ ψιχάλισμα μὲς στὴ γαλήνη
π᾽ ἀνάερη μὲ προσκαλεῖ.

Νὰ ταξιδεύω στ᾽ ἄγνωστο, νὰ ταξιδεύω
τ᾽ ἀέρι σ᾽ ὅποια γῆς μοῦ πεῖ
νὰ χάνομαι, νὰ σβήνομαι καὶ ν᾽ ἀλαργεύω
μὲς στ᾽ ὄνειρο καὶ στὴ σιωπή.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΝΙΚΟΡΕΤΖΟΣ

Η βαρύτητα της προσφοράς το Μυριβήλη

Π.Δ. ΠΑΝΤΑΖΗ

Το ξεκίνημα του Στράτη Μυριβήλη και η είσοδός του στο στίβο της λογοτεχνίας έχουν το χαρακτήρα θριάμβου. Δεν ακολούθησε όμως τον ίδιο χαρακτήρα όλη η τροχιά της πορείας του. Αντίθετα, υποστηρίχθηκε πως ό,τι χάρισε στη λογοτεχνία μας ο Μυριβήλης, σταματά με τη «Ζωή εν Τάφω». Και, όπως είναι γνωστό, το έργο αυτό ανήκει στην πρώτη νεότητά του! Δεν μπορεί να είναι, βέβαια, υποτιμητικό για έναν άνθρωπο της τέχνης το να προσφέρει ένα μόνο, αλλά σημαντικό έργο. Δεν είναι όμως λίγοι και εκείνοι, που αμφισβήτησαν μεγάλη αξία και σ' αυτό το έργο. Και, παράλληλα, είναι πολλοί, που εκφράζονται με επιφυλακτικότητα και για τη συνέπεια του Μυριβήλη απέναντι στις αρχές του και, συγκεκριμένα, τις προοδευτικές αρχές του ξεκινήματός του.

Χωρίς να θέλω να αμφισβητήσω κάποιες επιφυλάξεις στα έργα και στο χαρακτήρα του Μυριβήλη, εντούτοις έχω την εντύπωση ότι μια αντικειμενική προσέγγιση θα μπορούσε να μας οδηγήσει σε κάπως διαφορετικά συμπεράσματα. Έπαιξε σημαντικό ρόλο στο προοδευτικό ξεκίνημα του Λέσβιου συγγραφέα ότι ευτύχησε να γνωρίσει απ' την παιδική και την εφηβική του ηλικία σημαντικούς δασκάλους: το λαογράφο και γλωσσολόγο Σπυρίδωνα Αναγνώστου, που τον μύησε απ' τα παιδικά χρόνια στη λαϊκή γλώσσα και δημιουργία. Και το Γιάννη Δελή στο Γυμνάσιο Μυτιλήνης, για τον οποίο γράφει ο ίδιος: «Είχε τη φλόγα του νέου προφήτη...». Τελειόφοιτος ακόμα του Γυμνασίου συνεργάζεται με σατιρικά ποιήματα στο περιοδικό «Ο Μυτιληνιός». Το οξύ, ειρωνικό, εύθυμο πνεύμα του, που θα το συναντήσουμε αργότερα και σ' άλλες εφημερίδες, θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς ότι προετοιμάζει τη ρεαλιστική δύναμη των κατοπινών έργων του.

Όταν έρχεται στην Αθήνα, για να σπουδάσει δουλεύοντας, αντιμετωπίζει σκληρή βιοπάλη. Στο μεταξύ κηρύσσεται ο πόλεμος του 1912 και αποφασίζει με τους άλλους Μυτιληνιούς φοιτητές να καταταγεί εθελοντής. Επειδή όμως θεωρούνται ακόμα Τούρκοι υπήκοοι, πηγαίνουν στο Βενιζέλο και παίρνει το λόγο ο Μυριβήλης μιλώντας στη δημοτική: «Κύριε Πρόεδρε, θέλουμε να πολεμήσουμε, ακριβώς γιατί είμαστε Τούρκοι υπήκοοι. Είμαστε όλοι φοιτητές. Μας είπαν πως δεν μπορούν να μας δεχτούν στο στρατό, τη στιγμή που επιτάσσουν για τον αγώνα ακόμα και τα άλογα. Παρακαλούμε να διατάξετε ό,τι πρέπει!». Ο Βενιζέλος συγκινημένος απάντησε: «Σήμερα κιόλας θα κάνω διαταγή. Πηγαίνετε!»

Έτσι ο Μυριβήλης με τον ενθουσιασμό της λευτεριάς περπάτησε φαντάρος όλη σχεδόν τη Μακεδονία παίρνοντας μέρος σε πολλές μάχες. Η εμπειρία όμως του πολέμου προετοίμασε σιγά σιγά το αντιπολεμικό πνεύμα των έργων του: «Μα όταν άρχισε η τραγωδία του χαρακώματος, πέρασα μέσα στη φοβερή εκείνη μοναξιά μιαν ηθική κρίση, που μου σάλεψε και κατόπιν μου γκρέμισε από θεμελιού όλα μου τα σωβινιστικά ιδεώδη.

Σήμερα πιστεύω πως η αιματοχυσία είναι μια ασυγχώρητη ατιμία, είτε πόλεμος εθνικός λέγεται, είτε των τάξεων...»(1)

Με την απελευθέρωση της Λέσβου ο Μυριβήλης κατά τις δυο δεκαετίες, που έμεινε στο νησί (όσα χρόνια βέβαια δεν ήταν στα πολεμικά μέτωπα), έδωσε όχι μόνο ως λογοτέχνης, αλλά και ως δημοσιογράφος και χρονογράφος έργο αναγεννητικό πανελλήνιας σημασίας. Και είναι χαρακτηριστικό ότι ούτε συνεργασίες έστελνε σε περιοδικά της Αθήνας ούτε τα βιβλία του τύπωνε στην Αθήνα. Και στάθηκε αρχηγός λογοτεχνικής σχολής, της «λεσβιακής άνοιξης», που η ακτινοβολία της αφορά γενικά τα νεοελληνικά μας γράμματα. Το 1914 γίνεται συντάκτης και τακτικός χρονογράφος στην αξιολογότερη εφημερίδα της Μυτιλήνης εκείνου του καιρού, τη «Σάλπιγγα», που διαπνεόταν από φιλελεύθερες, προοδευτικές αρχές. Εκεί δημοσιεύτηκε και η σειρά «Παλιά Τεφτέρια», που με τις αναμνήσεις του πολέμου, στάθηκαν ένα προανάκρουσμα της «Ζωής εν Τάφω». Πρέπει να τονίσουμε ότι ο Μυριβήλης γίνεται και ο εισηγητής της δημοτικής στο χρονογράφημα διατυπώνοντας συγχρόνως τολμηρές ιδέες όχι μόνο κοινωνικές και πολιτικές, αλλά και αισθητικές. Και είναι αρκετά χρονογραφήματά του εμπνευσμένα απ' τη λεσβιακή φύση μ' έναν πρωτότυπο λυρισμό, που διαποτίζει όλο σχεδόν το έργο του. Άλλωστε, όλα σχεδόν τα πρόσωπα και τα θέματα των μεγάλων έργων του τα συναντούμε στη Λέσβο με σκηνογραφία το τοπίο της. Και αποτελούν την πιο όμορφη συντροφιά της νοσταλγίας κάθε Λέσβιου, που λείπει απ' τον τόπο του, και προκαλούν την επιθυμία κάθε ξένου να γνωρίσει τη Λέσβο. Κι έτσι και με τη βαρύτητα του έργου του θα μπορούσε ο Μυριβήλης να χαρακτηρισθεί ο Παπαδιαμάντης της Λέσβου.

Το 1915 εκδίδονται οι «Κόκκινες Ιστορίες», που προαναγγέλουν σε παγκόσμια κλίμακα την πολεμική λογοτεχνία. Ο «Νουμάς» χαιρέτισε το Μυριβήλη σαν ανανεωτή του ελληνικού διηγήματος. Έγινε αμέσως αισθητό πόσο τα διηγήματα αυτά απείχαν απ' τα ρομαντικοαισθηματικά αναγνώσματα, που κυριαρχούσαν τότε. Την ίδια χρονιά είχε πάει για αρκετές μέρες στη Μυτιλήνη ο Βενιζέλος, με τον οποίο συνδέεται ο Μυριβήλης ως δημοσιογράφος και γίνεται ο πιο μαχητικός υπερασπιστής της πολιτικής του. Το καλοκαίρι του 1916 με τον παλιό φίλο εκδότη της «Χαραυγής» Μ. Βάλη γίνεται συνδιευθυντής της εφημερίδας των φιλελευθέρων «Ελεύθερος Λόγος». Και μετά την επιστροφή του από τη μικρασιαστική καταστροφή βγάζει το 1923 την εβδομαδιαία «Καμπάνα», όργανο των εφέδρων, που διεκδικούσαν τα δικαιώματά τους και την κατάλυση του παλαιοκομματισμού. Είναι απ' τις πρώτες εφημερίδες, που είχε και την αρθρογραφία της ακόμα στη δημοτική. Απήχηση βρήκαν τα φύλλα της, που αφιερώθηκαν στις συζητήσεις του Β' Παλλεσβιακού Εφεδρικού Συνεδρίου. Ο Μυριβήλης είχε την προεδρία. Και έκλεισε τις εργασίες με μια πρόταση αρκετά τολμηρή: «Οι εργασίες του Β' Πανεφεδρικού Συνεδρίου Λέσβου πρέπει να καθαγιαστούν μ' ένα σεμνό κατανυκτικό μνημόσυνο για τους σκοτωμένους των τελευταίων πολέμων. Λέγοντας σκοτωμένους των τελευταίων πολέμων δεν εννοώ μονάχα τους δυστυχισμένους συναδέλφους μας του ελληνικού στρατού. Εννοώ όλα τα θύματα της παράφρονης μανίας των στρατοκρατών και των χρηματιστών και των μεγαλοβιομηχάνων, που έριξαν τον κόσμο μέσα στην κόλαση της πιο τρομερής ανθρωποσφαγής(...). Θα ήθελα το μνημόσυνο ως μια χειρονομία ανωτέρου ανθρωπισμού. Οι άνθρωποι που μας σκότωσαν και οι άνθρωποι που σκοτώσαμε, βιασμένοι κάτω από τη βία μιας σκληρής πίεσης, είναι εξίσου θύματα...».

Αυτό το ανθρωπιστικό κλίμα κι αυτός ο καημός εμπνέουν τη «Ζωή εν Τάφω». Η «Καμπάνα» είχε διαθέσει πολλές σελίδες για τη λεσβιακή λογοτεχνία. Εκεί δημοσιεύτηκαν και τα πολύκροτα παιδαγωγικά άρθρα του Μίλτου Κουντουρά με το γενικό τίτλο «Κλείστε τα σχολειά». Και εκεί είχε αρχίσει να δημοσιεύεται και «Η Ζωή εν Τάφω». Και μετά την άνοιξη του 1924

Ο ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

βγήκε σε ξεχωριστό ανάτυπο. Η πρώτη μορφή της εκτιμήθηκε από την κριτική της Αθήνας. Τη θριαμβευτική όμως απήχηση και διάδοση συνάντησε με τη συμπληρωμένη νέα έκδοση στην Αθήνα το 1930. Ο γλωσσικός της ρεαλισμός και ο φυσιολατρικός της παγανισμός εντυπωσίασαν. Ο Παλαμάς τόνισε: «Ο Μυριβήλης εξέχει και υπερέχει μεταξύ των πεζογράφων μας». Αλλά και αργότερα, ο Κ.Θ. Δημαράς στην ιστορία του, ενώ δεν κατέχεται απ' τον ίδιο ενθουσιασμό των πρώτων εκείνων εντυπώσεων, αντίθετα ανήκει σ' εκείνους που εκφράζονται με κάποια επιφυλακτικότητα απέναντι στη λογοτεχνική δημιουργία του Μυριβήλη, όμως παραδέχεται «το λόγο του πλούσιο σε εικόνες, φανταχτερό και ζωηρό». Και ομολογεί ότι «η γλώσσα του ανήκει στην πιο πλούσια παράδοση της ορθοδοξίας του δημοτικισμού». Και αυτός είναι ένας αναμφισβήτητος τίτλος της προσφοράς του Λέσβιου συγγραφέα. Επειδή, αν η γλώσσα μας η δημοτική σμιλεύτηκε από ονομαστούς γλωσσολόγους και προβλήθηκε η λαϊκή της καταβολή σε κείμενα της ηρωικής εποχής του δημοτικισμού, όμως έπρεπε να βρεθεί ένας εμπνευσμένος λογοτέχνης με την πληθωρική ιδιοσυγκρασία του Μυριβήλη, για να την καταξιώσει μ' όλη την ομορφιά και τον πλούτο της, παιδεύοντας με μια ιερή μέθη τη λέξη και τη φράση.

Υπήρξαν, βέβαια, και αυστηρότεροι κριτές του Μυριβήλη, που συγκεκριμενοποιώντας περισσότερο την κρίση τους υποστηρίζουν ότι υστερεί, επειδή δεν μεταδίδει κοινωνικά μηνύματα. Παραγνωρίζουν όμως οι κριτές αυτοί μια αναμφισβήτητη πραγματικότητα: Εκτός που και ο αντιμιλιταρισμός είναι μήνυμα και μάλιστα από τα πιο επίκαιρα, μήπως η ευφροσύνη του ανθρώπου μπροστά στην αποκαλυπτική ομορφιά της φύσης δεν είναι μήνυμα; Άλλωστε, όσο κι αν δείχνει αδιάφορος ίσως ο Λέσβιος συγγραφέας για ιδέες και προβλήματα, που βασανίζουν άλλους πεζογράφους, δεν μπορούμε να πούμε ότι ο δρόμος, που ακολουθούν οι πεζογράφοι αυτοί, είναι ο μόνος δρόμος της τέχνης. Ο Στράτης Μυριβήλης δεν προτίμησε το δρόμο που ξεκινά από τις σκέψεις του γραφείου, αλλά προτίμησε, και μάλιστα μ' έναν ακατάσχετο ερωτισμό, το δρόμο που ξεκινά από την άμεση επαφή με την πλημμύρα της ζωής... Ο ίδιος σ' ένα δοκίμιό του επισημαίνει μια τέτοια θέση: «Κάθε έργο τέχνης είναι μια προσωπική απάντηση του ανθρώπου προς το Θεό. Και επειδή μιλά τη γνήσια γλώσσα της ανθρώπινης καρδιάς, γι' αυτό μέσα στην προσωπική αυτή απάντηση οι άνθρωποι όλων των λαών αναγνωρίζουν τη γλώσσα της ανθρώπινης καρδιάς...»(2). Δεν υπάρχει ίσως έτσι κριτική αντιμετώπιση των προβλημάτων. Ωστόσο τα ζούμε. Κι αυτό δεν είναι μικρής σημασίας. Θυμίζω τις σελίδες της «Ζωής εν Τάφω», στις οποίες ο λοχίας Κωστούλας φιλοξενείται σ' εχθρικό χωριάτικο σπίτι. Η εικόνα δονείται από μια ανθρωπιστική ευγλωττία, καθώς η ξένη μάνα περιποιείται τον Έλληνα λοχία, ελπίζοντας πως μπορεί να βρεθεί και μια άλλη μάνα, που θα περιποιηθεί κι εκείνη τα δικά της παιδιά, που τα πήρε ο πόλεμος...

Αλλά είναι ιδιαίτερα σημαντικό, όπως έχει γίνει φανερό, ότι ο Στράτης Μυριβήλης είναι ένας ανακαινιστής του ύφους στην πεζογραφία μας. Αυτή η παρθενικότητα και η πλουσιόδωρη γλώσσα ενός καθαρά προσωπικού ύφους, που το

χαρακτηρίζει η αρρενωπότητα σε μια ουνθεση, φυσική θα έλεγα, ρεαλισμού και λυρισμού, ανήκει στο ενεργητικό του. Και τον αναδείχνει και μέσα στο ρεαλισμό του ποιητή! Τη δύναμη αυτή του ρεαλισμού δεν τη στηρίζει σε μια φωτογραφική απόδοση των πραγμάτων. Την αντλεί από μια αιγαιοπελαγίτικη θεώρηση της ζωής.

Στα 1932 ο Αλ. Παπαναστασίου κάλεσε το Μυριβήλη στην Αθήνα, ν' αναλάβει τη διεύθυνση της εφημερίδας του «Δημοκρατία». Μόνο που η εφημερίδα έκλεισε σ' ένα χρόνο. Και ο Μυριβήλης αποφασίζει να μην επιστρέψει στο νησί του, αλλά να δουλέψει σε εφημερίδες. Όλη αυτή η δουλειά όμως έγινε με πολύ αγώνα και όχι λίγες στερήσεις. Ίσως γι' αυτό είναι δύσκολο να συναντήσουμε από δω και πέρα τα προοδευτικά βήματα των πολιτικών και κοινωνικών του προσανατολισμών. Οι άνθρωποι είναι κάποτε πολύ σκληροί στις κρίσεις τους, χωρίς να προσεγγίζουν το δράμα του πνευματικού ανθρώπου. Δε θέλω μ' αυτό να υποστηρίξω ότι δεν οφείλει ο πνευματικός άνθρωπος να είναι ο άνθρωπος της θυσίας. Απλώς λέγω ότι δεν πρέπει να είμαστε τόσο απόλυτοι στις κρίσεις μας. Άλλωστε ίσως να υπάρχει και άλλο ελαφρυντικό: πολλές φορές τους νεανικούς ενθουσιασμούς ακολουθεί μια επιφυλακτικότητα, που μπορεί να σχετίζεται και με πιθανές ακρότητες της προοδευτικότητας. Ας με συγχωρέσουν οι αναγνώστες γιατί στέκομαι σε ελαφρυντικά, αντιμετωπίζοντας την παρουσίαση ενός πνευματικού ανθρώπου. Πρέπει όμως κάποτε δίπλα στις αυστηρές κρίσεις να έχουμε υπόψη και όλες τις άλλες προϋποθέσεις για την αντικειμενική θεώρηση.

Πάντως, η γαλλική μετάφραση της «Ζωής εν Τάφω» είναι το πρώτο έργο μας, που κυκλοφόρησε πλατιά στο εξωτερικό. Και η απήχησή της φαίνεται από ειδική μελέτη του νεοελληνιστή Pernot, καθώς και από το λήμμα της Γαλλικής Εγκυκλοπαίδειας «Οι πόλεμοι και οι απηχήσεις τους». Και μέσα στο θριαμβο αυτό η απόδοση του Μυριβήλη συνεχίζεται σ' ένα δεύτερο σημαντικό μυθιστόρημα, τη «Δασκάλα με τα χρυσά μάτια» (1934). Η Ακαδημία Αθηνών όμως, με όλες αυτές τις επιτυχίες του, στις οποίες προσθέτονται και συλλογές αξιόλογων διηγημάτων, όπως επίσης η περίφημη νουβέλα «Ο Βασίλης ο Αρβανίτης» και άλλα, επέμενε να μην ανοίγει τις πύλες της. Λένε ότι αυτό συνέβαινε για τους αντίθετους λόγους απ' αυτούς, που τον κατέκριναν πολλοί: Έπρεπε ν' αρνηθεί την «προοδευτικότητα» της «Ζωής εν Τάφω»! Μα αυτή ακριβώς η προοδευτικότητα ήταν η ουσία της. Κι έτσι παραγνώρισε η Ακαδημία ότι ο Μυριβήλης στάθηκε ο σχολάρχης της «λεσβιακής άνοιξης». Και ότι η γενικότερη προσφορά του αποτέλεσε, όπως γράφει άλλος αδικημένος, ο Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος, «τη γενναιότερη συμβολή στο ξεκίνημα του πεζού λόγου του μεσοπόλεμου».

Το 1953 ακολουθεί το τρίτο μυθιστόρημα του Στράτη Μυριβήλη «Παναγιά η Γοργόνα», που θεωρείται αποκορύφωμα της λογοτεχνικής του απόδοσης. Κι έτσι με τη «Ζωή εν Τάφω» και τη «Δασκάλα με τα χρυσά μάτια» ολοκληρώνεται μια τριλογία του πολέμου, που ξεκινά απ' το μέτωπο και φτάνει στο γυρισμό και στην προσπάθεια να ξαναριζώσει η ταλαιπωρημένη γενιά στα χώματα της ειρήνης. Εντούτοις μόλις το 1958 ο Λέσβιος συγγραφέας έγινε μέλος της Ακαδημίας Αθηνών.

Είναι όμως πολύ σημαντικό ότι ο θάνατός του, δεν κατέλυσε το έργο του, που εκτός απ' τους επαίνους της κριτικής βρίσκει ανταπόκριση και στο μεγάλο αναγνωστικό κοινό. Αλλά ο θάνατός του ήρθε να επιβεβαιώσει ότι και η κατηγορία πως στα δύσκολα χρόνια της βιοπάλης κλονίστηκε στους ιδεολογικούς του προσανατολισμούς, δεν μπορεί να προχωρήσει σε μεγάλο ηθικό βάθος. Επειδή, όσον κι αν η κατηγορία αυτή σχετίζεται με την αλήθεια, όμως φαίνεται πως ο μεγάλος πεζογράφος μας δεν πρέπει να εξαγοράστηκε οικονομικά. Με τόσο πλούσιο έργο ο Στράτης Μυριβήλης πέθανε φτωχός μέσα σ' ένα κοινό διαμέρισμα, το μόνο ουσιαστικά οικονομικό κέρδος απ' την πολύχρονη σκληρή δουλειά, μα και με την τόση βαρύτητα στα νεοελληνικά γράμματα(3).

Π.Δ. ΠΑΝΤΑΖΗΣ

Σ Η Μ. (1) «Πατρίς» Αθήνας 19.12.1930. (2) «Η μοναξιά και η τέχνη» («Νέα Εστία» 15.7.1970).
(3) Γ. Βαλέτα: «Ο Μυριβήλης της Μυτιλήνης» («Νέα Εστία» 15.7.1970).

(Για τη χρονιάτικη Περιοδική έκδοση «ΜΥΤΙΛΗΝΗ»)

Κώστας Μάκιστος

ΣΤΟ ΓΙΟΦΥΡΙ

Κατά κάτω
δροσιό στον καθημερνό πνιγμό
Τα νερά
ροχθούν με τα βατράχια
Στο Γιοφύρι
η ματαιοδοξία μας άναψε
Κόκκινο φανάρι
Νέφελα
σχεδιάζουν κλειδιά
Λογής τα κλειδιά Κλειδωνιά πουθενά
κ' η Σιωπή ανεμοσκορπά
τις σχεδιασμένες απ' το gogito
Συμπαντικές Γέφυρες
Κανένας δε χασκογελά
στη βαρετή περίπτωση
Όμως στο Γιοφύρι στα gogito
τα χείλια ριγούν τραυλά
«προ Πάντων των Αιώνων»...

Κ. Μάκιστος

Χειρόγραφο του Κώστα Μάκιστου

ΣΤΡΑΤΗ ΜΟΛΙΝΟΥ

ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΕΠΙΘΕΤΑ

Είναι χαρακτηριστικές οι καταλήξεις των ελληνικών επιθέτων που προσαρτώνται για να υποδηλώνουν την εξάρτηση απ' τ' όνομα του πρώτου αρχηγού της οικογένειας. Του «πατριάρχη» όπως θα λέγαμε, του οποίου το βαφτιστικό όνομα στην αρχή-αρχή ήταν και της οικογένειας το όνομα, σιγά-σιγά δε καθιερώθηκε στους απογόνους με μιαν αντίστοιχη υποκοριστική καταληκτική προσθήκη. Όπως π.χ. η αρχαία κατάληξη -ίδης (ή -άδης, αν το κύριο όνομα λήγει σε -ιος ή -ειος) μας δίνει τα επίθετα Φιλιππίδης (απ' το Φίλιππος), Γιαννίδης (απ' το Γιάννης) ή Αντωνιάδης (απ' το Αντώνιος), Βασιλειάδης (απ' το Βασίλειος) κ.ά., προέλευσης κυρίως μικρασιατικής. Ίδιας προέλευσης είναι και τα επώνυμα με την τουρκική κατάληξη -ογλου όπως αντίστοιχα το Αντώνογλου. Στην Κρήτη το ίδιο φαινόμενο εκφράστηκε με το καταληκτικό -άκις (-άκης), Αντωνάκης δηλ. ή Βασιλάκης κ.ο.κ., στη Μάνη με το -άκος (Αντωνάκος), στη Βόρεια Πελοπόννησο με την κατάληξη -όπουλος ως τα Αντωνόπουλος, Βασιλόπουλος και τα όμοια στη Λέσβο δε η χαρακτηριστική εξάρτηση δέθηκε με την κατάληξη -έλλης δηλ. Αντωνέλλης, Βασιλέλλης κ.ο.κ.

Τελικά, άλλα διάφορα καταληκτικά επωνύμων θα βρει κανείς σε -έας (Μάνη), σε -άτος (Ιόνια νησιά) ή σε -τζής(1) που όμως δεν υποδηλώνουν απαραίτητα την υποκοριστική συγγένεια ως προς το κύριο όνομα όπως η πιο πάνω ομάδα καταλήξεων που μόλις αναφέρθηκε.

Οι χαρακτηριστικές αυτές καταλήξεις τίποτα άλλο δεν εκφράζουν παρά το γιό του εκάστοτε Αντώνη, Γιάννη ή Βασίλη ή συχνά το μικρό παιδί που φέρει αυτό το βαφτιστικό όνομα και που με την πάροδο του χρόνου πήρε ταυτόσημη με την προηγούμενη περίπτωση, σήμανση.

Διαπιστώνει κανείς, λοιπόν, ότι στην ομάδα των επωνύμων που εξετάζονται ιδιάζουσα θέση κατέχουν και τα σε -έλλης πατρωνυμικά που απαντώνται σε πληθώρα, κυρίως στη Λέσβο αλλά και στη Λήμνο, στα Μοσχονήσια, στη Σάμο, ίσως σε άλλες ανατολικές πλευρές της χώρας μας καθώς και στ' αντικρινά παράλια.

Αυτή η υποομάδα των επιθέτων, είναι τ' αντικείμενο των σκέψεων που ακολουθούν και που συγκλίνουν στην εξεύρεση της ετυμολογικής καταγωγής των.

Σαν αφορμή, στο χειρισμό της ανάλυσης του αντικειμένου παίρνω δυο-τρεις απόψεις του εξαίρετου Λέσβιου λογοτέχνη Κ. Κόντου απ' το δημοσιευμά του «Λεσβιακές ιδιωματικές λέξεις»(2). Λέγει εκεί ο Κόντος ότι συναντάμε σε ουσιαστικά την κατάληξη -έλι(3) για να δείξουμε την μικρυντική σχέση και πως τούτη – η κατάληξη – έχει επεκταθεί και σε βαπτιστικά ονόματα τα οποία τέλος επεκράτησαν και ως επίθετα. Επίσης συναντάμε ουσιαστικά που το θέμα τους περιέχει αυτήν την ιδιότητα όπως βαρέλι, τσιγκέλι, ρετσέλι, κουρέλι, κρικέλι, κοπέλι(4) κ.λ.π. Και διερωτάται πούθε κρατιέται αυτή η κατάληξη. Και συνεχίζει «Ο Δημ. Ν. Βερναρδάκης στον Έλεγχο Ψευδαττικισμού, σ. 193, αφήνει να δεχθεί χωρίς να το λέγει ορθά-κοφτά πως την παραδέχεται καμωμένη απ' την αρχαία υποκοριστική -ύλλιον.

Ο Σπ. Αναγνώστου στα Λεσβιακά του, σ. 43, το λέει ξεκάθαρα πως η κυριωτάτη κατάληξις των υποκοριστικών είναι -ελλ' (αρχ. -ύλλιον) κι ο Ν. Ανδριώτης στο Ετυμολογικό λεξικό, σ. 60, λέει πως σε άλλα (ονόματα) είναι από αρχαία που είχαν στο θέμα τους -ελλ (κρίκελλος ➡ κρικέλλιον) και άλλα από υποκοριστικό λατινικό σε -ellum ως το flabellum κ.λ.π.».

Ο Κόντος δεν συμφωνεί με καμιά απ' τις πιο πάνω εκδοχές γιατί, αντικρούει, αν ήταν το -ύλλιον η απάντηση στο πρόβλημα, τότε θάχαμε μετατροπή του στην καθομιλουμένη σε -ούλι όπως και πραγματικά συμβαίνει. Αν πάλι ήταν η λύση στο λατινικό καταληκτικό -ellum, τούτο όπως και το -ύλλιον εμφανίζονται αραιά στη γλώσσα μας αλλά και στον ιδιαίτερο χώρο της Λέσβου ώστε να επηρεάσουν τόσο πολύ την υποκοριστική έκφραση. Και καταλήγει: «Γι αυτό έχω τη γνώμη πως η Λεσβιακή μικρυντική και χαϊδευτικιά κατάληξη -ελι δημιουργήθηκε στους τελευταίους αιώνες σιγά-σιγά, ξεχωριστά στη Λέσβο από αίτια που δεν ξέρουμε»(5).

Ξαφνιάζομαι με τα γραφόμενα του Κ. Κόντου γιατί μέσα στις αρνήσεις του και ειδικά σ' εκείνες για τις απόψεις του Ν. Ανδριώτη, φαίνεται πως υπάρχει η απάντηση στο ερώτημα και μάλιστα αρκετά ξεκάθαρα για την σχετικά αυτόνομη και στεγανή από γλωσσικής πλευράς περιοχή του νησιού.

Όπως είναι γνωστό, η Λέσβος καθ' όλη τη διάρκεια της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, έστω κι αν η συμβίωσή της με την βασιλεύουσα ήταν σταθερά υποβαθμισμένη(6), λόγω της γειτνιάσεως δεν έπαψε στιγμή να δέχεται την επίδραση της λατινικής – αρχικά – και της λατινόπρεπης – πιο ύστερα – νοοτροπίας και συμπεριφοράς του Βυζαντίου. Το δε 1355 μ.Χ. δέχτηκε ειρηνικά τη δυνάστευση του γενοβέζου Φραγκίσκου Γατελούζου που η οικογένειά του διατήρησε τα δικαιώματα μέχρι το 1462 οπότε και επιτελέστηκε η τελική πτώση του νησιού στους Τούρκους.

Αυτή η ιταλική επικυριαρχία, θέλουμε δεν θέλουμε έδωσε μεγάλες ευκαιρίες για να εποικοδομήσει ο ντόπιος πληθυσμός κι οι Λέσβιοι να μπορέσουν να εκτιμήσουν τις αξίες της ζωής και ν' αναμιχθούν στις δραστηριότητες των σύγχρονων λατίνων συντοπιτών των. Στη διάρκεια των εκατό ετών της γενοβέζικης παραμονής, οι Λέσβιοι αφοσιώθηκαν στους ξένους, τους ζήλεψαν, επηρρεάστηκαν σε πολλές πτυχές της καθημερινότητάς των. Παράλληλα κι οι Γενοβέζοι, στα τελευταία χρόνια της δυναστείας τους καθώς και μετά την τουρκική κατάληψη, όσοι απόμειναν, αφομοιώθηκαν, «εκλεσβίσθηκαν» τρόπον τινά. Μια εμφανής π.χ. ένδειξη αυτής της αλληλοεπίδρασης είναι τα πολλά κατάλοιπα γενοβέζικων επιθέτων πάνω στο νησί που μέχρι σήμερα διατηρούνται (Γριμάνης, Σκαμπαβίας, Γαγγάνης κ.λ.π.)(7).

Διακρίνονται, άρα, δύο κύματα γλωσσικών επιδράσεων, ένα το μακρόχρονο αλλά επιφανειακό, το Κωνσταντινουπολίτικο, κι ένα το πολύ άμεσο και διεισδυτικό των Ιταλών δυναστών.

Το λατινικό υποκοριστικό -ellum και στις δυό πιο πάνω περιπτώσεις παρουσιάζεται έντονα σαν στοιχείο της τρέχουσας γλώσσας. Οι μεν βυζαντινοί με τον καιρό το μετέτρεψαν σε -έλλι (-ιον) κι έφτιαξαν λέξεις όπως τα παραδείγματα: scuta (λατ=πιάτο), scutella = σκουτέλλιον ή castrum (λατ =φρούριο), castellum= καστέλλιον, το μικρό δηλ. κάστρο ή flagrum (λατ=μάστιγα), flagellum=φραγγέλιον, το μαστίγιο ή τέλος flabrum (λατ=ριπίς), flabellum το ριπίδι κ.ο.κ.

Οι Ιταλοί της Λέσβου πάλι το χρησιμοποίησαν σαν ατόφιο στοιχείο της γλώσσας των που τώρα πια δεν είναι η καθαρή λατινική αλλά η λεγόμενη μεσαιωνική λατινική. Ήδη το -ellum συναντιέται σαν κατάληξη κυρίων ονομάτων του μεσαίωνα και της αναγέννησης παραλλαγμένο όμως σε σε -elli, όπως στα επίθετα Torelli, Boticelli,

Torricelli, Coronelli κ.ά. και δίνει σαφώς την υποκοριστική σχέση προς το αρχικό κύριο όνομα.

Έτσι κι' οι Λέσβιοι για να περάσουν αυτή τη σχέση του πατέρα προς το γιό μιμούμενοι κατά πολύ τους Γενοβέζους, χρησιμοποίησαν την ίδια μεθοδολογία βάζοντας την κατάληξη στ' όνομα του αρχηγού της οικογένειας λ.χ. ο γιός του Αντωνίου ονομάστηκε Antonelli=Αντωνέλλι και με τον καιρό εξελληνίστηκε πλήρως σε Αντωνέλλης, μέχρι δε τούτο καθιερωθεί ως επίθετο της οικογένειας, Αντωνέλλι ήταν ο μικρός ή ο απόγονος του Αντωνίου ή αλλιώς ο μικρός Αντωνίου καθώς σιγά-σιγά πια το κύριο όνομα έπαιρνε τη θέση του παρονόματος στην οικογένεια.

Ένα ασήμαντο αλλά χαρακτηριστικό αποδεικτικό στοιχείο της προηγούμενης σκέψης είν' αυτό που μνημονεύει ο κ. Π. Βλάχος στο δημοσίευμά του «Προξενικά έγγραφα Μυτιλήνης»(8): Γύρω στα 1842 αναφέρεται ο γιατρός Κυριάκος Ντομενικέλλι (Domenicelli) ο οποίος ξανασυναντιέται την ίδια εποχή ως Κυριάκος Κυριακίδης. Φαίνεται πολύ απλά η λογική μεταβίβαση της ιταλικής πατρωνυμικής συγγένειας (-elli) στην αντίστοιχη ελληνική (-ίδης, ισοδύναμο του -έλλης).

Εξάλλου, θέλω να θεωρώ σωστό, πως η υποκοριστική σχέση στα επίθετα εκφραζόμενη με την κατάληξη -έλλης, επέδρασε ανάλογα και στα ουσιαστικά «σιγά-σιγά και ξεχωριστά στη Λέσβο» – κατά τα λεγόμενα του Κ. Κόντου – και μας κληροδότησε αυτή τη γραφική και πληθωρική παραλλαγή υποκοριστικών όπως ματέλλ(ι), αρνέλλ(ι), αγο(υ-)ρέλλ(ι) κ.ο.κ.

Και κατά συνέπεια, υπάρχει σοβαρός λόγος η κατάληξη -ελλης για τα επώνυμα και -ελλι για τα ουσιαστικά, να γράφεται με διπλό -λ- άσχετα αν η χρήση του ενός μας βολεύει για λόγους απλούστευσης και συντομίας.

Μια τελευταία παρατήρηση, ίσως πια μόνο για ιστορικό παραλληλισμό, είναι το ότι σήμερα στη σύγχρονη Ιταλία συναντά κανείς επώνυμα ολόϊδια με τα Λεσβιακά – διαφέρουν βέβαια οι χαρακτήρες των δύο γλωσσών – που φανερώνουν ολοκάθαρα την συζητημένη πιο πάνω αντιστοιχία(9).

Θάταν πολύ λιγότερο πιθανό να πρόκειται για σύμπτωση παρά για μια ιστορική ακολουθία που με τις λίγες προηγούμενες διαπιστώσεις φαίνεται νάναι ολότελα αληθινή.

Σ. ΜΟΛΙΝΟΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

(1) «Σώματα» Σ. Μολίνου, περ. «Ψαρά» Οκτ. 1985.
(2) «ΛΕΣΒΙΑΚΑ» - Εταιρίας Λεσβιακών μελετών, Τ.Γ΄ - 1959.
(3) Ο διαπρεπής Κ. Κόντος επιμένει στη γραφή της καταλήξεως μ' ένα -λ- : ματέλι, χερέλι, γαδουρέλι, ασπρέλι, Αντωνέλι κ.ο.κ.
(4) Παραδοσιακά σωστή γραφή είναι κρικέλλι, κοπέλλι και όχι κρικέλι, κοπέλι.
(5) Στην ίδια αυτή παράγραφο ο αρθρογράφος συνιστά για λόγους απλούστευσης τη γραφή μ' ένα -λ- κι όχι με δύο.
(6) «Κάστρα και Καστρέλλια» Σ. Μολίνου - 1984, σελ. 4-5.
(7) «Τετραλογία Πανηγυρική» - Γ.Α. Αριστείδου (-Πάππη) - 1863, σελ. Ϊ07.
(8) «ΛΕΣΒΙΑΚΑ» - Εταιρείας Λεσβιακών μελετών, Τ.Η΄ - 1983.
(9) Stefanelli ➡ Στεφανέλλης, Sandrelli (Alessandrelli) ➡ Αλεξανδρέλλης, Antonelli ➡ Αντωνέλλης, κ.ο.κ.

ΝΙΟΒΗΣ ΓΑΒΡΙΗΛ - ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

ΝΗΣΙ ΤΟΥ ΝΟΣΤΟΥ ΜΟΥ

Ὄλβιο νησὶ τοῦ νόστου μου,
οἱ ἀναμνήσεις μου πέτρωσαν,
στεργιώσανε διὰ παντὸς στὸ χῶμα σου
τριγύρω στ᾽ ἀκρόρρηχα τῶν νερῶν σου
καὶ μέσα στὰ ριζὰ τῶν ἐλαιώνων σου.

Νησὶ τρισμάκαρο,
οἱ ἐνοράσεις μου πνέουν ἐκεῖ
μὲ τὴ δύναμη τοῦ λεβάντε σου,
μὲ τῶν κυμάτων τὶς ἁλμυρὲς ὑμνωδίες,
ποὺ νωπίζουν τ᾽ ἀκρόγιαλα τῆς Μήθυμνας,
τοὺς σκούρους ἀστράγαλους τῆς φυκιότρυπας
καὶ πλένουν τὶς πλωμαρίσιες ποδιές.

Ὄλβιο νησί,
πόθησα νὰ πορευτῶ στὴν ἱλαρότητα μέσα
τῶν ἰριδισμῶν τοῦ φωτός σου.
Πόθησα νὰ κοιμηθῶ μιὰν ἀστερόεσσα νύχτα
στὶς ρίζες τῶν ἐπάλξεων τοῦ Γατελούζου
καὶ νὰ τρυγήσω
μέσ᾽ ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων σου,

τὴν πολυκαρπία τῶν θρύλων
καὶ τῆς ἱστορίας σου.

Νησὶ τοῦ νόστου μου,
μὲ τὴ σφραγίδα τῆς ὀμορφιᾶς σου
στὸ βαρύ μου τὸ μέτωπο
καὶ τὸ γαλανό σου περίγραμμα
– φύλλο ἀπὸ νερόκρινο –
στὴν καρδιὰ χαραγμένο,
διαπορεύομαι μὲ ἡδονὴ κι᾽ ὀδύνη
τὶς ὧρες τῆς ἀπομόνωσης
μέσα στὸ θάμβος τοῦ ἐαρινοῦ εἰδώλου σου
καὶ χαριτώνω μὲ τὴν ἀναπόληση
τῆς ἑωθινῆς σου εὐδίας, Λέσβο,

τρισόλβιο νησὶ τῶν ἀναμνήσεων
καὶ τοῦ νόστου μου.

τα βαρβάτα

διήγημα

ΚΛΕΑΝΘΗ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Κ. Παλαιολόγος

Ήταν σαν ήρθε στην επιλαρχία μας, ο επίλαρχος Πυλορώφ, όταν γίνηκε εκείνο το κακό, τέτοιο που δεν το είχαμε ξανακούσει ούτε το είχαμε ξαναδεί. Γιατί ο επίλαρχος δεν ήρθε μόνος. Έφερε και το άλογό του. Και το άλογο δεν ήταν σαν όλα τα άλλα, ήταν βαρβάτο, επιβήτορας, όπως τα λένε στο ιππικό. Μάλιστα, η διαταγή έλεγε ...«να σταλούν τέσσαρες ιππείς εις τον σιδηροδρομικόν σταθμόν ίνα μεριμνήσουν δια την μετά προσοχής παραλαβήν και αποβίβασιν του επιβήτορος και την σταύλισιν αυτού μακράν των λοιπών ίππων της επιλαρχίας».

Και λοιπόν, κανένας δεν τόχε βάλει με το νού του πως μπορεί να γίνει ο κόσμος άνω κάτω γιατί ήρθε στο τούρκικο χωριό το Γκιουνέϊ όπου είχαμε τον καταυλισμό μας ένας επίλαρχος και γιατί έφερε μαζί του ένα ακόμα βαρβάτο άλογο. Τί πείραζε; Σάμπως δεν είχαμε και το άλλο βαρβάτο του διοικητή; Βέβαια, δε λέω, όλα τα άλογα μπορείς να τα καβαλάς, χαίρεσαι να τα τρέχεις, να τα κάνεις να πηδούν πάνω από χαντάκια και χαμηλούς φράχτες, τα μιλάς, τα χαϊδεύεις και το βλέπεις πως το καταλαβαίνουν και το φραίνονται, θαρρείς σκιρτούν για να ανταποκριθούν.

Όμως άμα έβγαινε ο διοικητής καβάλα στο αλιτζέ του, ήταν άλλο πράμα. Καθόμασταν στην άκρα και χαζεύαμε. Κι εμείς καβαλούσαμε άλογα. Τόσον καιρό σε τούτους τους κάμπους και τους λόφους της Μικράς Ασίας κοντά στον Μαίανδρο ποταμό είχαμε βγάλει κάλους απάνω στη σέλλα, αλλάζοντας τόπους και χωριά – «τομείς» τα λέγαν – που έπρεπε να φυλάγουμε. Μήνες τώρα όλο μετακινήσεις είμασταν κι όλο καινούρια άλογα παραλαβαίναμε κι αυτά θέλουν κόπο να τα στρώσεις στη γραμμή, να τα μάθεις να ζούν ήσυχα κοντά στα

Ο Επίλαρχος ήταν σπάνιος άνθρωπος.

άλλα, να τα κάνεις να πειθαρχήσουν. Είναι κι αυτά σαν τους νεοσύλλεκτους που θέλουν κόπο για να μάθουν όσα πρέπει.

Αλλά, για το βαρβάτο άλογο λέγαμε.

Λοιπόν, αυτό δεν έχει τίποτα όμοιο με τα άλλα τα μεγαλόσωμα Ουγγαρέζικα, τα μουνουχισμένα, τους «εκτομίες» όπως τα λένε στο ιππικό.

Το βαρβάτο δεν είναι σκέτο άλογο. Είναι η περηφάνεια καμαρωτή. Το βαρβάτο δεν περπατά. Χορεύει. Δεν τρέχει. Χύνεται. Δεν είναι άλογο, είναι όνειρο. Έχει κεφάλι και χήτη λιονταρίσια, μάτι αητού, ποδάρια γαζέλλας, έχει μια κορμοστασιά που σου έρχεται να περάσεις το χέρι σου από ψηλά απ' το κεφάλι και να χαϊδέψεις τη λεία γραμμή από το δυνατό σβέρκο, τους ώμους, τη ράχη, την κυματιστή μέση και τα στρωτά καπούλια. Το βαρβάτο χαίρεσαι να το βλέπεις από μακρυά κι απάνω του τον καβαλάρη να λικνίζεται.

Τί έγινε λοιπόν, που μας ήρθε ένα ακόμα βαρβάτο; Τόσον καιρό άλογα κουμαντέρνουμε και κοντά και τον περίφημο Σουλτάνο του διοικητή.

Άσε να τα πούμε με τη σειρά πως έγιναν τα πράματα και πως παρά λίγο να θρηνήσουμε νεκρούς και τραυματίες, που λέει ο λόγος.

Σαν έφερε η αγγαρεία το βαρβάτο από το σταθμό, είδαμε και τον καινούριον επίλαρχο. Είχαμε ακούσει το ξένο όνομα, έπειτα οι πληροφορίες κυκλοφόρησαν γρήγορα. Φευγάτος από τη Ρωσία μετά την επανάσταση, πέρασε από τη Ρουμανία και την Πόλη, ήρθε στην Ελλάδα και σαν αξιωματικός του Τσάρου που ήταν, μπήκε στο ιππικό μας, γιατί η καταγωγή του ήταν Ελληνική. Όπου τον μετάθεταν έπαιρνε και το άλογό του, τον Αράπη, ένα βαρβάτο Αραβικό. Ο επίλαρχος ήταν σπάνιος άνθρωπος. Αψηλός, σπαθάτος, λαστιχένιος, σπουδαίος καβαλλάρης. Ευγενικός, γλυκομίλητος, γινόταν ακόμα πιο συμπαθητικός σαν μιλούσε τα γουστόζικα ελληνικά του. Δεν είχαν περάσει λίγες μέρες, είχε γίνει το πιο αγαπητό πρόσωπο μέσα στην επιλαρχία. Τον λατρεύαμε όλοι. Και το πιό παράξενο για το ιππικό, ο επίλαρχος ο Τσερκέζος, όπως τον είχαμε βαφτίσει, δε βλαστημούσε. Ανάμεσα σε άλογα, σταύλους, παχνιά, καβαλίνες, λάσπες, μέσα στη δυνατή σπιρτάδα από τα κάτουρα, τους βρώμικους σανούς, τις κλωτσιές των αλόγων, τους κουρασμένους και βαζιεστημένους άντρες, από παλιά συνήθεια ή κληρονομιά, η βλαστήμια από τον ανώτερο ίσαμε τον ιππέα, σε όλη την κλίμακα, πέφτει σύννεφο, βροχή, κεραυνός. Και παντού, στους θαλάμους, στους καταυλισμούς, στη λάτρα, στα μαγειρεία, απ' τα χαράματα ίσαμε τη νύχτα η πρώτη κουβέντα είναι βλαστήμια, η απάντηση βλαστήμια. Ο Τσερκέζος δε βλαστημούσε. Χαμογελούσε. Ένας καλός άνθρωπος, κύριος, φιλικός με τους άντρες, γινόταν σα μωρό άμα πήγαινε κοντά στα άλογα. Περνούσε από κοντά καθώς τάχαμε σταυλισμένα στην αράδα, τρύπωνε ανάμεσά τους, τα χάϊδευε, τα μιλούσε. Σε λίγες μέρες τάχε μάθει όλα. Τα χούγια τους, την κατάστασή τους. Είχε τον τρόπο να πηγαίνει κοντά στο κάθε άλογο, πώς θα το ακουμπούσε, πως θα του μιλούσε. Όλη τη μέρα με τα άλογα νταλαβεριζόταν και με τους άντρες. Γιατί ο Τσερκέζος δίδασκε. Και του άρεσε. Εξηγούσε για τα σουλούπια των αλόγων, τα χαρακτηριστικά τους, την κατασκευή τους, τα πόδια, τις οπλές, τα γόνατα, και πώς ξεχωρίζουμε το άλογο που είναι καλός δρομέας από το βαρύ και αργοκίνητο, πως αυτό που έχει ομαλό καλπασμό, αυτό που πηδά εμπόδια, το κακό και τζαναμπέτικο, το άλλο που κλωτσά ή δαγκάνει. Στεκόταν μπροστά στο άλογο, έβλεπε το κούτελο και τα μάτια, παρατηρούσε το στέρνο και τη γραμμή των μπροστινών ποδιών. Πήγαινε από πίσω, έβλεπε από το πλάϊ την κοψιά του

αλόγου. Έπειτα έδινε τα χαλινά σ' έναν ιππέα, του έλεγε να το περπατήσει το άλογο και ύστερα να το τρέξει λίγα μέτρα. Μετά απ' αυτήν την εξέταση ο Τσερκέζος μπορούσε να σου πεί τα πάντα για το άλογο, τη δύναμη, την αντοχή, το τρέξιμο, τα χούγια του. Θαρρείς είχε διαβάσει το μητρώο του αλόγου.

Από τότες που ήρθε στην επιλαρχία ο Τσερκέζος δεν είχαμε επεισόδια στους καταυλισμούς, δαγκώματα, κλωτσιές, τραυματισμένα άλογα, χτυπημένους άντρες. Είχαμε μάθει να τα κουβεντιάζουμε τα άλογα, να τα χαϊδεύουμε, να τάχουμε σαν συντρόφους μας κι όχι να τα βλαστημούμε.

Έλα εσύ τώρα να μου πείς σε τί έφταιξε ένας τόσο καλός άνθρωπος για να γίνει το κακό που έγινε. Αλλά δεν έφταιξε βέβαια ο Τσερκέζος. Ο Αράπης έφταιξε, το βαρβάτο του. Κι ίσως όχι αυτό, αλλά ο ιπποκόμος του.

Όσο ήταν ένα μοναχό το βαρβάτο του διοικητή, ο Σουλτάνος, δεν είχαμε προβλήματα και μήτε ξέραμε πως υπάρχουν προβλήματα. Το άλογο το ξέραμε, το χαιρόμασταν, το καμαρώναμε όμορφο και περήφανο, περνάγαμε από κοντά του, κάναμε γούστο που έστρεφε το κεφάλι σαν του φωνάζαμε το όνομα.

Εγώ είχα πάντα ένα βολάκι ζάχαρι στην παλάμη, πήγαινα κοντά·

– Έλα, Σουλτάνε, έλα...

Έστριβε το κεφάλι, έσκυβε, χλιμίντριζε σιγανά και θαρρείς διακριτικά, μόλις με τα χείλια ψαχούλευε την παλάμη και έπαιρνε τη ζάχαρη. Και βέβαια, μόνος Σουλτάνος μέσα σε όλη την επιλαρχία, σε τόσο χαρέμι, γιατί να κάνει τζαναμπετιές;

Άμα ήρθε ο Τσερκέζος με τον Αράπη πιάσαν οι ανησυχίες, οι οδηγίες, οι διαταγές. Τότες μάθαμε πώς ένα βαρβάτο είναι ένα άλογο. Δυό βαρβάτα όμως και κοντά φοράδες, είναι ο πόλεμος, η καταστροφή. Δεν έπρεπε να ταιριάζουν κοντά, ο καταυλισμός τους να απέχει και το σίγουρο να μη βλέπουν, ούτε και να μυρίζουν το ένα τ' άλλο.

Στο ιππικό όλη τη μέρα οι άντρες έχουν ασχολίες. Οι πεζικάριοι έχουν το γηλιό, το όπλο και τη ξηφολόγχη τους. Στο ιππικό έχουμε εκτός από τη σέλλα, τα μαρσίπια, την αραβίδα, και τη σπάθα που θέλουνε καθάρισμα, λάδωμα, γυάλισμα, έχουμε και το άλογο. Ξύστρισμα, καθάρισμα, τάϊσμα, πότισμα. Έχουμε να σκουπίσουμε τις λάσπες και τις καβαλίνες, να στρώσουμε καθαρό σανό για να μην πατούν τα άλογα στις λάσπες. Το πότισμα γίνεται από αγγαρείες. Πιάνεις τα χαλινά από τρία άλογα μαζί τα πηγαίνεις στα ποτιστήρια, τα ξαναφέρνεις πίσω. Είναι φοράδες, είναι και εκτομίες. Έτσι λένε τα μουνουχισμένα αρσενικά που είναι όλα σχεδόν Ουγγαρέζικα. Τον Αράπη και τον Σουλτάνο, τα πήγαιναν οι ιπποκόμοι του διοικητή και του Τσερκέζου. Και πάντα χωριστά, ιδιαίτερα δρομολόγια. Αλλά ο χατάς έγινε.

Ο ιπποκόμος πήρε τον Αράπη, πέρασε τα χαλινά στον αγκώνα του, περπάταγε, έβγαλε ν' ανάψει τσιγάρο. Η μέρα ήταν απ' το πρωί σκουντουφλή. Ο ουρανός σκούρος, μολυβής και τα σύννεφα σεριανούσαν χαμηλά. Θαρρείς άλλα κάθονταν από πάνω τους και τα πίεζαν. Ένα-δυό γαλάζια τοπάκια που είχαν μείνει στον ουρανό, σκεπάσθηκαν κι αυτά. Ήταν φανερό πως θάρριχνε βροχή. Βιαζόμασταν να τελειώσουμε το πότισμα.

Το βαρβάτο ακολούθαγε ανήσυχο και νευρικό. Τίναζε το κεφάλι απ' εδώ κι απ' εκεί, οσμιζόταν, φούρμαζε, έκανε μικρά άλτα, τραβούσε, τέντωνε τα χαλινά. Έφτασαν στην ποτίστρα, έσκυψε ο Αράπης τράβηξε δυο ρουφηξιές, σήκωσε πάλι το κεφάλι με ανοιχτά τα ρουθούνια, κάτι του τάραζε την ησυχία, δίνει μια πιό δυνατή με το κεφάλι, τινάζεται, σαλτάρει και παίρνει δρόμο χλιμιντρίζοντας. Με λέφτερο καλπασμό τράβηξε ίσια στον καταυλισμό, ξεπέρασε τη σειρά τα άλογα, φτάνει στην άκρα, ένα σάλτο ακόμα και νάτος μπροστά στον Σουλτάνο. Τρόμαξε ο ιπποκόμος που έχασε τα χαλινά απ' τα χέρια του, πέφτει πίσω από το άλογο, έβανε τις φωνές, πετάχτηκαν άνδρες απ' εδώ κι απ' εκεί. Αναστάτωση. Ίσαμε που πήραν χαμπάρι τι έτρεχε. Ο Αράπης στέκεται, φρουμάζει, χτυπά πότε τη μιά, πότε την άλλη οπλή στο χώμα, χλιμιντρίζει. Και τούτο δεν είναι μήτε κάλεσμα μήτε χαρούμενη φωνή, είναι σάλπισμα, είναι πολεμική κραυγή. Ο Σουλτάνος, δεμένος στον τοίχο ξαφνιάσθηκε. Πήγε να στρέψει το κεφάλι τον μπόδιζαν τα λουριά δεμένα στον χαλκά. Ανασηκώνεται, τα τεντώνει, χλιμιντρίζει, στρίβει, τραβά πιο δυνατά, κόβει τα λουριά, γυρίζει, προχωρεί στην αλάνα, στέκεται περήφανος μπροστά στον αντίπαλό του, μπροστά σε αντίπαλο που πρώτη φορά έβλεπε, που δεν τον είχε ξαναμυρίσει.

Οι άντρες τρέχουν από παντού, κάνουν ένα κύκλο, φωνάζουν, βαστούν φτιάρια, δικέλες, κάποιος πάει να πιάσει το λουρί του Αράπη, το βαρβάτο βρυχιέται, σηκώνεται ψηλά, γυαλίζουν οι πεταλωμένες οπλές. Ο ιππέας κολώνει έντρομος. Δυο άλογα στέκονται αντιμέτωπα. Τα κεφάλια ψηλά, οι χήτες ανορθωμένες, απ' τα ρουθούνια βγαίνουν ατμοί, οι οπλές σκάβουν το χώμα, το πετσί τους σ' όλο το κορμί ρυτιδιάζεται σαν να περνά από πάνω τους ηλεκτρικό ρεύμα. Χρεμετίζει ο Αράπης κι είναι ουρλιαχτό. Χρεμετίζει ο Σουλτάνος κι είναι βρυχηθμός. Έπειτα και τα δυό μαζί ορμούν, συμπλέκονται, λυγίζουν τους λαιμούς, ανοίγουν τις πελώριες μασέλες, σκοπεύουν το ένα να μπήξει τα δόντια στο σβέρκο του άλλου. Απομακρύνονται, σηκώνονται στα πισινά πόδια, ξαναπέφτουν, κάνουν άλματα δεξιά κι αριστερά, τρακάρουν τα κορμιά, απλώνουν τις δαγκάνες.

Πύκνωσε ο κύκλος απ' τους άνδρες, κανένας δεν τολμά να πλησιάσει. Αγωνία μεγάλη για το τί θα ακολουθήσει τους κατέχει όλους. Αλλά τα άλογα είναι τόσο αγριεμένα που κανένας δεν τολμά να πλησιάσει πιο κοντά, κι ας σέρνονται τα χαλινά τους εδώ κι εκεί.

Σας το είπα και πιο μπροστά. Ένα βαρβάτο μονάχο είναι ένα άλογο, όμορφο, σκερτζόζικο, περήφανο, απίθασσο πολλές φορές, ορμητικό. Όμως δυο βαρβάτα στον ίδιο καταυλισμό κοντά σε φοράδες είναι μέγας ανταγωνισμός, είναι συμφορά, είναι πόλεμος μέχρι θανάτου. Ο θυμός στους ανθρώπους μπορεί πολλές φορές να είναι τυφλός και άλογος. Τώρα βλέπω τι είναι στα άλογα. Σίφουνας.

Ο Σουλτάνος αναρρίγησε, τίναξε το κεφάλι ψηλά, σήκωσε τα δυό μπροστινά πόδια, τα πρόβαλε σαν πυγμάχος που προτείνει τα γαντοφορεμένα χέρια του. Ο Αράπης σηκώθηκε κι αυτός ψηλά, άνοιξε το φοβερό στόμα.

Δυό σειρὲς μεγάλες ἀσπρες δοντάρες. Ορμὰ να δαγκώσει, κλείνουν οι μασέλες, ακούγονται οι χτύποι σαν να σπάνουν μάρμαρα. Σηκωμένα και τα δυό βαρβάτα στα πισινά τους πόδια συμπλέκονται, στρίβουν τους λαιμούς, κάμπτουν τα κεφάλια με στόχο το σβέρκο. Αποτυγχάνουν, κατεβαίνουν πάλι στο έδαφος, απ' τα στόματά τους πέφτουν αφροί, η μάνιτά τους φοβερή. Τα μεγάλα κορμιά τους τρακάρουν και πάλι ξεχωρίζουν, σηκώνουν τις φοβερὲς οπλές, θαρρεῖς εἶναι χέρια πυγμάχων που ξέρουν τα «ντιρέκτ» και τα «σουϊγκ», τα στριψίματα, τα σ\ιρτήματα. Τα κεφάλια υψωμένα, τα ρουθούνια βγάζουν ατμούς, οι τεράστιες μασέλες ανοίγουν και κλείνουν. Ἕνα θέαμα τραγικό μέσα στο άγριο μεγαλείο του. Αυτά πιά δεν εἶναι ἄλογα που παλεύουν, δεν εἶναι δυό σπαθάτα βαρβάτα, εἶναι προϊστορικά τέρατα, θεριά της αποκάλυψης. Δεν ξέρεις πιά αν παρακολουθεῖς για να θαυμάζεις ἢ αν τρέμει η καρδιά σου για το σίγουρο θανατικό που θα ακολουθήσει. Τούτη δεν εἶναι μια απλή πάλη. Εἶναι η χάρη της αγριότητας, η μεγαλοπρέπεια του αγέρωχου, η περηφάνεια του καθαρού αγώνα. Τούτα τα θεριά ἐχουν παρμένη μιάν απόφαση. Να μη βρεθεῖ κανένα στη θέση του νικημένου, του ντροπιασμένου.

Να ἐφτασαν οι αξιωματικοί, ο διοικητής, ο Τσερκέζος. Σκορπίζονται μπροστά, φωνάζουν, καλούν τους άντρες να μπουν στη μέση, να χωρίσουν τα μανιασμένα ἄλογα. Κι όσο μεγαλώνουν οι φωνές και η φασαρία, τα προστάγματα και τα τρεχάματα, τόσο φρενιάζουν και μανιάζουν τα βαρβάτα.

– Κάνετε κάτι, κάνετε κάτι, γρήγορα. Θα σκοτωθούν τα ἄλογα.

Εἶναι ο διοικητής που φωνάζει απεγνωσμένα, ενώ ο επίλαρχος ο Τσερκέζος ἐχει πλησιάσει σε επικίνδυνη θέση, προσπαθεῖ ναρπάξη τα χαλινά του Αράπη που σέρνονται εδώ κι εκεί.

Και τότες, θαρρεῖς σαν νάνοιξαν ξαφνικά οι μπουκαπόρτες, ἔπεσε το νερό, μαζεμένο από τον ουρανό, ακούστηκε σαν ένας παφλασμός πάνω στην αλάνα όπου γίνονταν η μάχη. Η βροχή, χοντρή, δυνατή, ακατάσχετη ἐπιασε να πέφτει και να χτυπά με δύναμη πάνω στο χώμα, πάνω στους άνδρες, πάνω στα ἄλογα. Ο Τσερκέζος, ἁρπαξε τα χαλινά του Αράπη, τον ἔσερνε, μερικοί άντρες σηκώνοντας τα χέρια μπήκαν στη μέση, κάναν φράγμα, πιάσαν το Σουλτάνο τον ἔσερναν μακρυά. Ἔπιασαν να τα μιλούν και να τα σεριανούν μέσα στη βροχή για να τα καταλαγιάσουν κι εμεῖς βρεχόμασταν και μέναμε εκεί, σαστισμένοι από το μεγαλείο ενός φοβεροῦ αγώνα που τον είχαν κάνει δυό ἄλογα βαρβάτα.

ΚΛ. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ΚΥΚΛΟΣ

Θὰ πεθάνω, θὰ σβήσω.
Ἀστεράκι ποὺ πέφτεις.
Φεγγαράκι ποὺ σβήνεις
καὶ ξανὰ θ' ἀνατείλεις.

Ἡ ζωὴ δὲν τελειώνει
κι ἂν ὁ χρόνος τὴ φθείρει.
Ἔχει πάντα τὴ γύρη·
τῆς χαρᾶς πανηγύρι.

Πεταλούδα πλανεύτρα
πὰ' στὰ ἄνθη γυρνᾶ
καὶ πεθαίνει καὶ σβήνει
πρὶν νὰ δεῖ τὴ χαρά.

ΝΙΚΟΣ ΚΑΜΙΤΖΟΣ

Παλιές Μυτιληνιές Σελίδες

Δ.Π. ΛΕΟΝΤΗ

Ο Λημ. Λεοντής, το 1939
κατά σκίτσο του Λ. Πρωτοπάτση.

Ο τίτλος της περιοδικής έκδοσης του Φ.Ο.Μ. μου δίνει το θέμα. Τίτλος μονολεκτικός, γεμάτος από παλιά και νέα ζωή, ομορφιά, ιστορία, σοφία και δύναμη πνεύματος ακατάπαυτης ακτινοβολίας. «ΜΥΤΙΛΗΝΗ» λέξη μαγική, βγαλμένη από το θάμπος και το βάθος μύθων και παραδόσεων, που συνταιριάζει αποθεωτικά το γαλάζιο τ' ουρανού και της θάλασσας με το πράσινο της πανέμορφης λεσβιακής γης, ολόγυρα στους δύο εξαίσιους κόλπους. «Μάκαρος έδος» λέει ο Όμηρος τη Λέσβο, σε συνάρτηση με την επικρατέστερη παράδοση, ίδρυσης της πρωτεύουσάς της, από τον Μάκαρο που είχε τις νεραϊδογέννητες κόρες Μυτιλήνη και Μήθυμνα.

Σ' αυτή την πανάρχαιη αμφιθεατρική πόλη, την άλλοτε λιτή και πυκνά κατοικούμενη, με το Γενοβέζικο τριανταφυλλί κάστρο στην άκρη και τα βελούδινα σκαρφαλωτά «Τσαμάκια», για την οποία αφιερώθηκαν ύμνοι και παιάνες από τα χρόνια της Σαπφώς, ως τη λογοτεχνική δημιουργία του Μυριβήλη και το «Μυθιστόρημα της Μυτιλάνας» του Θ. Παρασκευαΐδη, σ' αυτή λοιπόν τη θρυλική πόλη, ξετυλίχτηκαν γνωστά και άγνωστα γεγονότα βαθειάς επίδρασης, που κατέληξαν στη σημερινή παρούσα Μυτιλήνη, με την εξελικτική μεταπολεμική διαμόρφωση.

Ένα τμήμα της ζωής της πολυθέλγητρης νύφης του Αιγαίου, ταυτισμένο με την ποίηση των μεγάλων λυρικών στιχουργών Παλαμά, Γρυπάρη, Πορφύρα, Λαπαθιώτη και άλλων, αποτελεί μια ξέχωρη έκφραση της λαϊκής ψυχής, ολότελα διαφορετική από αυτή της πολύπλοκης και πολύβουης τωρινής διαβίωσης. Καθώς ρίχνουμε τη σκέψη μας πίσω στην πρώτη μετά τη Μικρασιατική καταστροφή δεκαετία, οι μνήμες αχολογούν τους χιλιοτραγουδισμένους παλμούς της σφύζουσας νιότης, που ζούσε με μυστικόπαθα ερωτικά καρδιοχτύπια, κυνηγώντας την κατάκτηση των ιδανικών της. «Μεγάλα και υψηλά τριγύρω τα τείχη» κάστρα απροσπέλαστα και απόρθητα, που τα διαπερνούσαν μονάχα οι σαϊτιές των ματιών, σημαίνοντας σύψυχο συναγερμό για ένα περιπόθητο σμίξιμο.

Λευκώματα καλλιγραφημένα και με ωραίο γούστο φροντισμένα, κυκλοφορούσαν με θελκτικά φραστικά κεντρίσματα — «ποιό χρώμα ματιών και μαλλιών σας αρέσει;» κι' άλλα παρόμοια — για να δηλώσουν οι αποδέκτες τις προτιμήσεις τους εξωτερικεύοντας την αισθηματική τους φλόγα. Οι σερενάτες με βιολί και κιθάρα, που ακούγονταν συναρπαστικά μέσα στην ησυχία της νύχτας, ήταν ένας από τους πιο δελεαστικούς τρόπους προσέγγισης του λαχταριστού ινδάλματος, του δυσπρόσιτου και δυσκατάληπτου κοριτσιού, που καρτερούσε μυστικά ποθοπλαντάζοντας, πίσω από τα παντζούρια του σπιτιού του. Κι όταν πια έφθανε στο κατακόρυφο ο ερωτικός οίστρος και έπεφτε, στα κλεφτά, ένα γαρύφαλλο στο δρόμο, τότε συνέπαιρνε τον τραγουδιστή η ευτυχία της Αγάπης, που ήταν *«γλυκιά σαν τ' άστρο της αυγής»*, όπως έγραφε ο Πλαμάς και συνέχιζε, στο στιχούργημά του «Προσευχή στην Αγάπη».

«Εμπρός σου για κερί μου λυώνει ο νους
μου καίγετ' η καρδιά μου για λιβάνι
απ' τους ανθούς σου τους παντοτινούς
πλέξε για μας του γάμου το στεφάνι».

Ο Δημοτικός Κήπος με τα χοντρόκορμα, πανύψηλα και πολύκλαδα δέντρα, που μετατράπηκαν ανήλεα στο τσιμεντένιο μεγαθήριο του Δημοτικού Θεάτρου, άνοιγε το Πάσχα με την ορχήστρα Καρακάση - Αβαγιανού, εγκαινιάζοντας την καλοκαιρινή περίοδο. Κι ήταν η μουσική εκείνη η μόνη αξιόλογη αναψυχή των μυτιληνιών, που φτάνανε ομαδικά, μες στη δροσιά της νύχτας να πάρουν την ανάσα τους στην κυκλική πλατεία, πλαισιωμένοι από τα νιάτα, τα αισθαντικά και κυρίαρχα νιάτα, που βολτάριζαν στο ιστορικό «ροδάνι» για ν' απολαύσουν οπτικά τον έρωτα.

Χάρμα το καλαίσθητο ντύσιμο των νέων με τα «σικ» λινά κοστούμια, τα σκληρά ψάθινα καπέλα και τα μεταξωτά πουκάμισα, με παράλληλη φανταχτερή παρουσίαση και των κοριτσιών που διακρίνονταν για το δικό τους μοδάτο γούστο, τα ολομέταξα πολύχρωμα φουστάνια, τα λουστρινένια ψηλοτάκουνα παπούτσια και τα «CANOTIE» ανθοστόλιστα καπέλα.

Τα μπαιν-μιξτ δεν είχαν ακόμη φανεί στις ηλιόλουστες παραλίες, αλλά ούτε και κολυμβητές μεμονωμένοι φαίνονταν πολλοί. Στο Μακρύ Γιαλό στήνονταν ολόφραχτα ξύλινα καμαρίνια, ξέχωρα για τα μπάνια των αντρών από εκείνα των γυναικών, σε διακριτική απόσταση. Και το πλησίασμα ήταν από μόνο του ανεπίτρεπτο σαν φυσική απαραβίαστη αρχή. Μεγάλα και υψηλά παντού, της ηθικής τα τείχη. Τα πεθερικά γρηγορούσαν δίπλα ή πίσω από τα ζευγάρια των αρραβωνιασμένων, παρακολουθώντας, με άγρυπνο μάτι, την κάθε τους κίνηση, ωσότου θάμπαινε το στεφάνι του υμεναίου και της ένωσης «εις σάρκα μία».

Αλλ' ας γυρίσουμε στο Δημοτικό Κήπο με την ορχήστρα του Λαίλιου Καρακάση και του μουσικού δασκάλου Αντρέα Αβαγιανού, που έπαιζε τρόμπα, κιθάρα, βιολί, μαντολίνο και πιάνο ανάλογα με την περίσταση. Ήταν ένα ένθεο και πολυδύναμο ταλέντο, ο βάρδος εκείνος της μουσικής τέχνης, που ζητούσαν να τον πάρουν μαζί τους, για την τρόμπα του, η Λυρική Σκηνή και το Μελόδραμα όταν ερχόντουσαν στην Μυτιλήνη. Ο Ανδρέας είχε γράψει τότε και τονίσει τους στίχους ενός ωραίου εμπνευσμένου τραγουδιού «νεράιδες του Μακρύ Γιαλού σειρήνες μαυρομάτες» που άφησε εποχή, έτσι που το τραγουδούσε στον Κήπο με τη γλυκιά φωνή του και με την κιθάρα του. Το ιδιόχειρο τούτο μουσικό τεχνούργημα, εκφραστικό της ονειρικής αισθηματικής εποχής του, παραδόθηκε στη γραμματεία του Φ.Ο.Μ. από τον γράφοντα, για την ιστορική του σημασία και την επιτυχή του σύνθεση (Βλ. στη σελ. 54 του παρόντος).

Τις Κυριακές και τις σκόλες γέμιζε η πλατεία και τις μεσημεριάτικες ώρες, με ιδιαίτερο πλούσιο πρόγραμμα από κλασικά έργα «Τροβατόρε», «Τραβιάτα», «Ριγολέττο» και άλλα. Θαμώνας τακτικός ο Στράτης Μυριβήλης με την περίφημη «Ορδή των βασιβουζούκων» που έβγαζε με τον Θείελπι Λεφκία τον «Ταχυδρόμο», τη νευρώδη πολιτική και λογοτεχνική εφημερίδα που έδωσε πνοή και ώθηση στον ημερήσιο Λεσβιακό Τύπο. Εκεί, λοιπόν, ο συγγραφέας της «Ζωής εν Τάφω», κάτω από τα τεράστια πυκνόφυλλα δέντρα, εμπνεύστηκε το υπέροχο διήγημά του «Ο Θοδωρής της Αρετής», από τον πασίγνωστο τότε «Θανασό με τη λύρα», τον ελαφροϊσκιωτο καλαθοποιό, που πίστευε πως έπαιζε το μαγικότερο βιολί του κόσμου, όταν τραβούσε στην τύχη δοξαριές, μισοκλείνοντας απολαυστικά τα μάτια.

Ένα Κυριακάτικο μεσημέρι ο «μαέστρος» αριβάρισε ξαφνικά στον Κήπο να τέρψει το κοινό με το βιολί του, γεμάτος αυτοπεποίθηση και αυτοθαυμασμό. Ανέβηκε υπεροπτικά στο παλκοσένικο, μέσα στη θυμηδία και τα χειροκροτήματα του κεφάτου πλήθους, στάθηκε λίγο περιμένοντας να κοπάσει ο ενθουσιαστικός σάλος και τράβηξε μερικές στριγκλιές δοξαριές, ευτυχισμένος από τις εκδηλώσεις των... θαυμαστών του. Ο Μυριβήλης, που ήταν εκεί, τον κάλεσε μετά την ...αποθέωση του στην παρέα του, του πρόσφερε αναψυκτικό, συνομίλησε μαζί του με προσποιητή σοβαρότητα και πήρε το θέμα του, για το διήγημα, του οποίου τον τίτλο αλίεψε από έναν άλλο μισότρελλο τύπο, το «Θοδωρή της Αρετής».

Αυτό το κομμάτι της αναπολούμενης

Μυτιληναϊκής ζωής, συναρτημένο με την απαλωσύνη και ημεράδα της λεσβιακής γης, ήταν σφραγισμένο με την ομορφιά και την κομψότητα της ολοφτέρουγης νιότης και την αγνότητα ενός θερμού λαϊκού συγχρωτισμού αδελφοσύνης, που δεν υπάρχει σήμερα στο μηχανοκρατούμενο νησί μας. Ήταν η ρομαντική ευφρόσυνη εποχή, με άγνωστη τη λέξη «άγχος», με τις βαρκάδες στις φεγγαρόλουστες νύχτες, τις πολύφωνες καντάδες στους δρόμους, τις απαγγελίες λυρικών ποιημάτων, τις γοητείες των λαογραφικών πανηγυριών, τη ζωντανή μουσική των κέντρων, τους γραφικούς χορούς και άλλα.

Ο κόσμος δεν είχε τότε τις ανέσεις της σύγχρονης τεχνολογικής ανάπτυξης, χαιρόταν όμως με ολάνοιχτη καρδιά την ήρεμη ζωή του, μέσα στη μαγεία της ολόχαρης αιγαιοπελαγίτικης φύσης, απολαμβάνοντας μαζί με όλα τα άλλα και τους γνήσιους και εύγευστους καρπούς της γης του.

Δ.Π. ΛΕΟΝΤΗΣ

Ανδρέας Αβαγιανός

ΦΟΜ 1977

Α. Αβαγιανού

ΤΟ ΜΑΚΡΥ ΓΙΑΛΟ

Νεράϊδες του Μακρύ-Γιαλού που μπλέκετε στα δύχτια
κάθε διαβάτη που περνά τα μαγικά σας σπίτια.
Παρθένες αγγελόμορφες με μαγεμένα μάτια
που ο καθείς φαντάζεται ερωτικά παλάτια.

Ρεφραίν

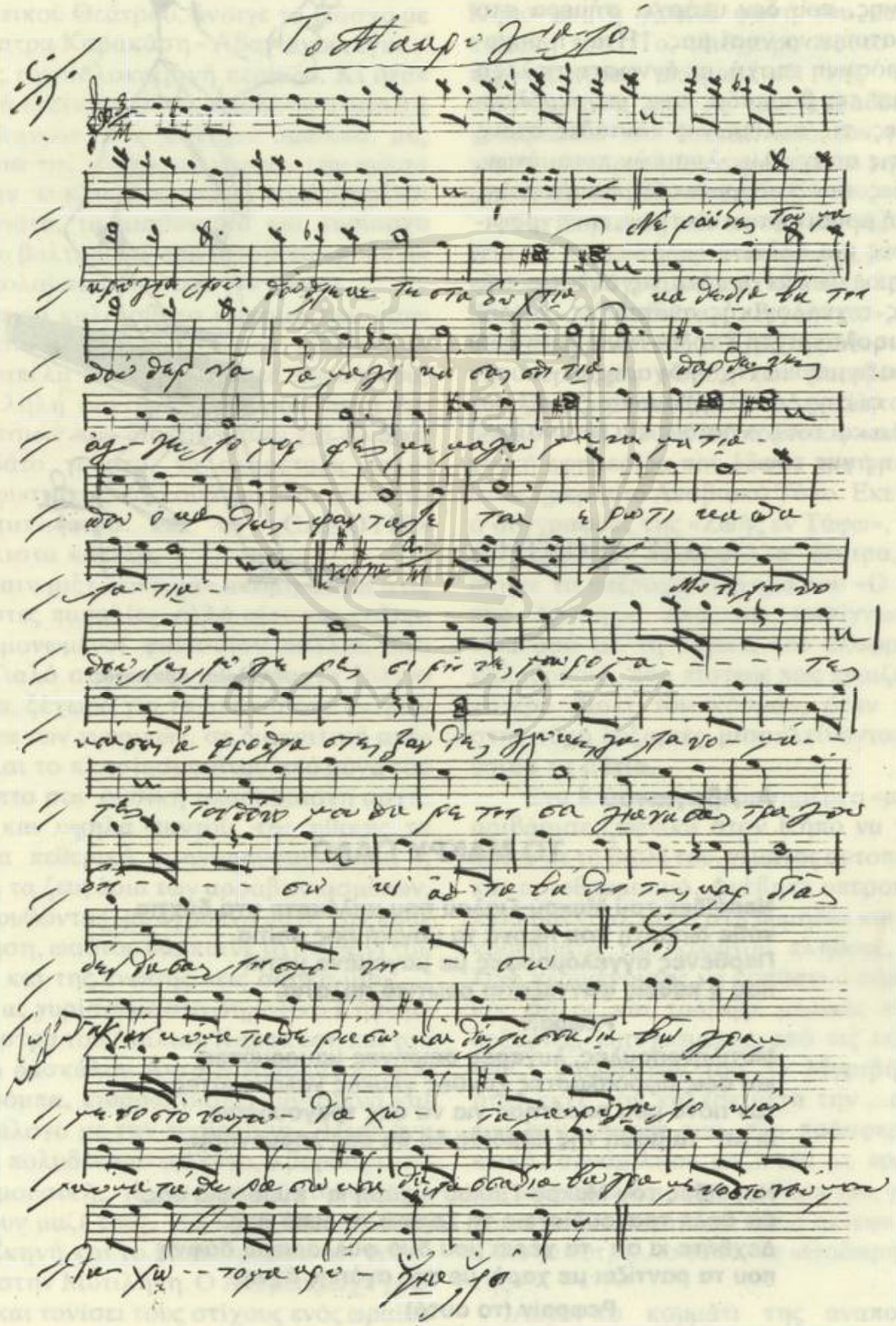
Μυτιληνοπούλες, λυγερές σειρήνες μαυρομάτες
και σεις αφρόπλαστες ξανθές γλυκές γαλανομάτες
τον πόνο μου παρέτησα για να σας τραγουδήσω
κι απ' τα βάθη της καρδιάς δε θα σας λησμονήσω.

Νεράϊδες του Μακρυ-Γιαλού η χάρη κι' ευμορφιά σας
θά' θελε τραγουδίστρια τη Σαπφώ τη δικιά σας.
Δεχθήτε κι απ' τα χέρια μου δυό φυλλαράκια δάφνη
που τα ραντίζει με χαρά, με της αγάπης άχνη.

Ρεφραίν (το αυτό)

Κι' αν κύματα περάσω και θάλασσες διαβώ
γραμμένο στο νου μου θάχω το Μακρυ-Γιαλό.

Το αναφερόμενο στο κείμενο της συνεργασίας, μελοποιημένο, ιδιόχειρο, ποίημα του Ανδρέα Αβαγιανού.

ΣΑΠΦΩ Η ΔΕΚΑΤΗ ΜΟΥΣΑ

τοῦ **ΚΛΕΟΜΕΝΟΥΣ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΥ**
Δρος Νομικῆς. Δικηγόρου

Κ. Οικονομόπουλος

...δέδυκε μὲν ἀ σελάνα καὶ Πληΐαδες, μέσαι δὲ νύκτες, παρὰ δ᾽ ἔρχεται ὥρα, ἔγω δὲ μόνα κατεύδω.

Βασίλεψε τώρα τὸ φεγγάρι κι ἡ Πούλια. Μεσάνυχτα. Ἡ ὥρα περνᾶ. Κι ἐγὼ κοιμοῦμαι μοναχή.

Εἰκοσι πέντες αἰῶνες παρῆλθον, ἀφ᾽ ὅτου ἡ πλέον ἑρμηνεύτρια τῆς γυναικείας ψυχῆς, ἔπαυσε νὰ σύρῃ τὸν χορὸν τοῦ Παγκοσμίου Λυρισμοῦ. Τὰ λεπτὰ δάκτυλα τῆς Σαπφοῦς δὲν στροβιλίζονται πλέον, εἰς τὰς χορδὰς τῆς λύρας, ἀλλ᾽ ἡ ἠχώ, ἀπὸ τοῦ βάθους εἴκοσι πέντε αἰώνων ἔρχεται ἀπαλή, μαγευτική, συναρπαστική, ψαίνουσα τὰς χορδὰς τῆς εὐαισθήτου ψυχῆς, ἀνυψώνει ἡμᾶς ὑπεράνω τῆς καθημερινῆς πεζότητος, εἰς σφαῖρας παθητικάς, ἰδανικάς, ὀνειρώδεις. Ἔφυγεν ἐκείνη, ἀλλὰ παρέμειναν τὰ βήματα, τὰ ὁποῖα ἐχάραξεν. Οἱονδήποτε νέον ἐρείδεται, ἐπὶ τῶν παλαιῶν βάσεων, τὰς ὁποίας ἔθεσαν οἱ πρωτεργάται πρόδρομοι. Ἡ ὁδὸς τὴν ὁποίαν ἡ Σαπφὼ ἤνοιξεν, ὡδήγησεν, εἰς εὐρεῖς ὁρίζοντας, τοὺς νεωτέρους λυρικοὺς ποιητάς. Εἶναι δυνατὸν ἡ χρονικὴ ἀπόστασις τῶν 25 αἰώνων νὰ συσκοτίζῃ καὶ νοθεύει κατά τι τὴν αἴσθησιν τῆς ζώσης πραγματικότητος, πλὴν ὅμως τὰ ἐλάχιστα ἀποσπάσματα, ἐκ τῆς ποιητικῆς παραγωγῆς τῆς Σαπφοῦς, ἅτινα διεσώθησαν, ὑπὸ διαφόρων συγγραφέων, ὡς καὶ αἱ γνῶμαι καὶ κρίσεις σοβαρῶν συγχρόνων της καθιστοῦν δυνατὴν τὴν κατανόησιν, εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς προσωπικότητος αὐτῆς ταύτης τῆς Αἰολικῆς Λέσβου.

Ποία ὅμως ἦτο, εἰς τὴν πραγματικότητα ἡ Σαπφώ; Εἰς μίαν θαυμασίως διατηρημένην τοιχογραφίαν τῆς Πομπηίας, ἡ ποιήτρια μᾶς κοιτάζει συλλογισμένη. Κρατᾶ μία πλάκα καὶ ἕνα κονδύλι. Τὸ ἀκουμπᾶ, εἰς τὰ ρόδινα χείλη της, σφιγμένα σχεδόν, σὰν νὰ μᾶς παρακαλῇ νὰ σωπάσωμεν, σὰν νὰ προσπαθῇ νὰ ἀκούσῃ τὴν φωνὴν τῆς ποιήσεως, ποὺ τραγουδᾶ μέσα της. Τὸ πρόσωπό της δὲν εἶναι, ἴσως ὡραῖο, ἀλλὰ ἡ αἰνιγματική της ἔκφρασις ἔχει ἐξαιρετικὴν γοητείαν καὶ εἶναι τόσον ἀπαλὰ τὰ σγουρά της μαλλιά, ποὺ μαζεμένα μὲ χρυσὸ δίχτυ, τῆς πλαισιώνουν τὸ γοητευτικὸν πρόσωπόν της. Τὰ λεπτά της χαρακτηριστικά, ἀποκαλύπτουν τὴν ἀρχοντικήν της καταγωγήν. Ὅσον ἀφορᾶ τὴν καταγωγὴν τῆς Σαπφοῦς, εἶναι γνωστὰ τὰ ἑξῆς: ἡ Ἐρεσσὸς μία τῶν 5 διασήμων διὰ τὸν πολιτισμόν της πόλεως τῆς αἰολικῆς Λέσβου, ἥτις ἤρχετο εἰς συναλλαγὰς μετὰ τῶν ἄλλων συμπολιτειῶν, τὴν Μυτιλήνην, ἡ ὁποία ἦτο ὁ μεγαλύτερος ἐμπορικὸς λιμὴν τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς νήσου καὶ τὴν Πύρραν ἡ ὁποία κατεστράφη λόγῳ καθιζήσεως τοῦ ἐδάφους

τῷ 231 π.Χ. μὲ συνέπειαν τὴν δημιουργίαν ἐκ τῆς ἐδαφολογικῆς αὐτῆς μεταβολῆς, τοῦ κόλπου τῆς Καλλονῆς. Στενῶς συνεδέετο ἡ Ἐρεσὸς μετὰ τῆς Μηθύμνης, ἔτι στενότερον τῶν δύο ἄλλων πόλεων, καθ' ὅσον ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς Μηθύμνης εἰσήγαγε τὰ πλεῖστα τῶν προϊόντων. Ἔτι περισσότερον ὅμως στενὰς σχέσεις εἶχεν καὶ μετὰ τῆς γείτονος πόλεως, τῆς περιφήμου γενετείρας τοῦ μεγάλου Τερπάνδρου, τῆς Ἀντίσσης. Μεταξὺ τῶν δύο πόλεων – Ἐρεσοῦ καὶ Ἀντίσσης – καὶ εἰς ἀπόστασιν δύο τοὐλάχιστον χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Ἐρεσσοῦ ἦσαν οἰκοδομημέναι αἱ ὡραῖαι βίλλαι τῶν εὐγενῶν καὶ πλουσίων – λευκὰ οἰκοδομήματα – μεταξὺ πυκνοφύτων δασῶν ἐκ κυπαρίσσων καὶ πλήθους ἄλλων δένδρων τῶν περιπεφραγμένων κήπων.

Οὐδὲν ἀπέμεινε σήμερον ἐκ τῶν οἰκοδομημάτων αὐτῶν. Δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι εἰς μίαν ἐκ τῶν οἰκιῶν αὐτῶν ἐγεννήθη ἡ ἀθάνατος Σαπφώ, (Ψάπφα ὡς ἐλέγετο εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Αἰολέων). Τοῦτο ὅμως εἶναι ἁπλῆ ὑπόθεσις καθ' ὅσον οὐδεμία ἔνδειξις ὑπάρχει καὶ τεκμήριον τὸ ὁποῖον θὰ ἐπαλήθευεν τὴν ὀρθότητα τοῦ ὡς ἄνω ἰσχυρισμοῦ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ προέλευσις τῆς Σαπφοῦς ὡς καὶ ὁ χρόνος τῆς γεννήσεως αὐτῆς περιβάλλονται ὑπὸ πυκνοῦ νέφους ἀβεβαιότητος καὶ ἀγνοίας, ἐλάχιστα μόνον γνωρίζομεν κυρίως ἐκ τῆς κριτικῆς τῶν ἑπομένων χρόνων. Ὁ Στοάβων, ὁ παλαιὸς οὗτος Ἕλλην γεωγράφος, ἱστόρει, πρὸ 1900 περίπου ἐτῶν ὅτι *«ἄνδρας δ' ἔσχεν – ἡ Μυτιλήνη – ἐνδόξους τὸν παλαιὸν μὲν Πιττακὸν καὶ τὸν ποιητὴν Ἀλκαῖον καὶ Ἀντιμενίδαν....., συνήκμασε δὲ τούτοις καὶ Σαπφώ»*.

Καὶ εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Πιττακὸς καὶ ὁ Ἀλκαῖος ἔζησαν τὸν 7ον π.Χ. αἰῶνα, πλὴν οἱ νεώτεροι κριτικοὶ ἐντοπίζουν τὴν γέννησιν τῆς Σαπφοῦς περὶ τῷ 612 π.Χ., μετ' ἐπιφυλάξεως βεβαίως, καθ' ὅσον ταύτην περιβάλλει πλῆθος ἀντιγνωμιῶν διαφόρων κριτικῶν ἑκάτερος τῶν ὁποίων διάφορον τάσσει χρονολογίαν. Ἐν τούτοις, οὐδόλως παύουν νὰ ὑπάρχουν ἀδιάψευστοι πληροφορίαι, μὴ ἐπιδεχόμεναι ἀμφισβήτησιν, σοβαρῶν καὶ ἀναμφιβόλων προσώπων τὰ ὁποῖα βεβαιοῦν καὶ πείθουν ὅτι μία ὑπῆρξεν ἡ Σαπφὼ καὶ ὅτι ἐγεννήθη εἰς Ἐρεσσόν, μίαν ἐκ τῶν μικρῶν τὴν ἔκτασιν ἀλλὰ μεγάλην εἰς τὸν πολιτισμὸν αἰολικῶν πόλεων τοῦ Αἰγαίου. Ἀνῆκεν δὲ εἰς ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν καὶ εἷς ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς, ὁ Λάριχος, ἦτο οἰνοχόος εἰς τὸ πρυτανεῖον τῆς Μυτιλήνης, ἀξίωμα τὸ ὁποῖον μόνον οἱ ἐκ τῆς ἀριστοκρατίας καταγόμενοι ἐλάμβανον. Ἕτερος ἀδελφὸς τῆς Σαπφοῦς, ὁ Χάραξος, ἦτο ἔμπορος εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἶναι γνωστὸς διὰ τὰς ἐρωτικάς του ἐπιτυχίας καὶ τὴν ἀνάλωσιν ὁλοκλήρου τῆς περιουσίας του. Ἱστορικὸς παρέμεινεν ὁ σύνδεσμος αὐτοῦ μετὰ τῆς διασημοτέρας ἑταίρας τῆς Αἰγύπτου Δωρίχας, ἥτις ὠνομάζετο καὶ Ροδόπη ἕνεκα τοῦ ροδίνου χρώματος τοῦ σώματός της. Αὕτη εἶχεν ὑποδουλώσῃ διὰ τῆς γοητείας της οὐχὶ μόνον τοὺς νέους, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν Βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Ἄμασιν, ὅστις ἐδαπάνει μυθώδη ποσὰ δι' αὐτήν· τὸν βασιλέα ἐραστὴν διεδέχθη ὁ ἀδελφὸς τῆς Σαπφοῦς. Ἡ ἰδία γράφει μετὰ μεγάλης πικρίας εἰς τὰ ποιήματά της διὰ τοὺς ἔρωτας τοῦ Χαράξου καὶ διὰ τὴν κατασπατάλισιν τῆς περιουσίας του.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει ἓν χαριτωμένον ἀνέκδοτον διὰ τὴν Ροδόπην. Ἡμέραν τινὰ ἐξελθοῦσα διὰ περίπατον, ἀπώλεσε τὸ πέδιλόν της καὶ ὁ ἄνεμος ἔφερε τοῦτο παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Νείλου, πρὶν προφθάσει δὲ νὰ ἀναζητήσῃ τοῦτο, ἀετὸς συνέλαβε τὸ πέδιλον μὲ τὸ ράμφος του καὶ ἐνῷ ὁ Βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Ψαμμίτιχος, εἰς τινα περιοχήν, ἐπιθεώρει τὸ στράτευμα, ἐνῷ ἐκάθητο εἰς τὸν χρυσὸν θρόνον τῶν Φαραὼ περικλειόμενος ὑπὸ τῶν 73 γυναικῶν του, κατέπεσεν .... οὐρανόθεν τὸ πέδιλον τῆς Ροδόπης. Τοῦτο ἐθεώρησεν οὗτος καλὸν οἰωνὸν καὶ θεῖον δῶρον, ἀπέστειλε δὲ ἀνθρώπους τοῦ ἵνα εὕρουν ἐκείνην ἡ ὁποία εἶχε τόσον μικρὸν πέλμα, ὥστε νὰ ἐφαρμόζῃ τὸ πέδιλον, τὸ ὁποῖον εἰς οὐδεμίαν τῶν γυναικῶν τοῦ Βασιλέως καὶ τῶν ἄλλων κυριῶν τοῦ παλατίου ἐφήρμοζε.

Ὅτε δὲ εὑρέθη ἡ Ροδόπη καὶ ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τοῦ Βασιλέως, τοσοῦτον ἔθελξεν τοῦτον, ὥστε τῆς ἐπρότεινε νὰ γίνῃ σύζυγος αὐτοῦ καὶ νὰ τῆς δωρίσῃ ἀμυθήτους θησαυρούς. Αὕτη ὅμως ἀπήντησεν ὅτι ὁ μεγαλύτερος θησαυρὸς δι' αὐτὴν ἦτο ὁ ἔρωτάς της μετὰ τοῦ Χαράξου καὶ ὅτι ἕνεκα τούτου δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποδεχθῇ τὴν βασιλικὴν πρότασιν. Ἀλλ' ὅμως μετὰ πάροδον ἐτῶν τινων ὁ Χάραξος ἐγκατέλειψε τὴν Ροδόπην ἐρωτευθεὶς ἄλλην γυναῖκα. Τότε ἡ ἐγκατελελειμμένη Ροδόπη ἐπανέκαμψεν εἰς Μέμφιδα ζητήσασα ἀκρόασιν παρὰ τοῦ βασιλέως, ὅστις φιλοφρονεστάτως καὶ μετὰ

βασιλικῶν τιμῶν ἐδέχθη ταύτην, ἀλλ᾽ ὅταν ὅμως ἡ Ροδόπη ἐνεθύμησεν εἰς τοῦτον τὴν ἱστορίαν τοῦ μικροῦ πεδίλου καὶ τὴν τότε πρότασιν τοῦ βασιλέως ἔλαβε παρ᾽ αὐτοῦ τὴν ἀδιάφορον ἀπάντησιν: Ἀρέσκομαι πλέον εἰς τὰ μεγάλα πέδιλα!...

Πλὴν τῶν δύο αὐτῶν ἀδελφῶν τῆς Σαπφοῦς ὑπῆρχεν καὶ τρίτος ὁ Εὐρύγιος, περὶ τοῦ ὁποίου μόνον διὰ τὸ ὄνομα (αὐτοῦ) γνωρίζομεν καὶ οὐδὲν ἄλλο. Διεσώθη ἐπὶ πλέον καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρός της ὅπερ ἦτο Σκαμαρδώνυμος καὶ τὸ ὄνομα τῆς μητρός της Κλεῖδα. Ὀλίγον καιρὸν ἔμεινε ἡ Σαπφὼ μὲ τὴν οἰκογένειά της, διότι συμφώνως, εἰς μίαν παλαιὰν παράδοσιν τῆς οἰκογενείας της, εἰς αὐτὴν εἶχε ἀνατεθῆ ἡ φύλαξις τοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς. Ὅταν ἀρκετὰ ἔτη ἀργότερα, ὁ Πιττακός, ὑποστηριζόμενος ἀπὸ τὸ δημοκρατικὸν κόμμα κατέλαβε τὴν ἐξουσίαν, εἰς τὴν Λέσβον, καὶ ὁ πατέρας τῆς Σαπφοῦς Σκαμανδρώνυμος, ποὺ σὰν ἀριστοκρατικὸς ἦταν ἀντίπαλός του, ἔφυγε μαζὶ μὲ τὴν γυναῖκα του καὶ τὰ παιδιά του, μὲ ἕνα ἀπὸ τὰ πλοῖα του, ἡ Σαπφὼ ἡ ὁποία δὲν ἤθελε νὰ ἐγκαταλείψη τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς τὸ πῆρε μαζί της. Οἱ φυγάδες ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Ἄνδρον, ὅπου τοὺς ὑπεδέχθη μὲ χαρὰν ὁ Κερκύλας ἕνας πλούσιος κτηματίας, φίλος τοῦ Σκαμανδρωνύμου.

Ὁ Κερκύλας, ἄνθρωπος μᾶλλον ἀγαθὸς καὶ ἄξεστος δὲν ἦταν ἀσφαλῶς εἰς θέσιν νὰ καταλάβη τὴν ὁμορφιὰ τῆς ποιήσεως τῆς Σαπφοῦς. Ὅμως ἐρωτεύθηκε τὴν γοητευτικὴ αὐτὴ κοπέλλα ποὺ εἶχε φύγει ἀπὸ τὴν Λέσβο, κουβαλῶντας μαζί της τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης. Ὅταν τέλος ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Ἄνδρον διὰ νὰ εὕρουν νέα πατρίδα εἰς τὰς Συρακούσας, ὁ Κερκύλας τοὺς ἠκολούθησε. Αὐτὸ τὸ ταξείδι ἐπηρέασε τὴν μοῖρα τῆς Σαπφοῦς. Τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης, ἐξηφανίσθη μὲ μυστηριώδη τρόπον, εἰς τὴν θάλασσαν καὶ οἱ γονεῖς της ἀπεφάσισαν νὰ τὴν παντρέψουν

μὲ τὸν Κερκύλα. Συμβατικὸς γάμος, λοιπόν. Ἡ Σαπφώ, ὅμως, ὑπήκουσε, ὅπως εἶχε ὑπακούσει, εἰς ἡλικίαν ποὺ τὰ κορίτσια ἀκόμη παίζουν ξέγνοιαστα, μὲ τὶς κοῦκλες των καὶ εἶχε γίνει, ἐπειδὴ πάλι τὸ ἤθελαν οἱ γονεῖς της, μιὰ μικρὰ ἄπειρη ἱέρεια, ἡ ὁποία «ἔπαιζε» μὲ πράγματα πολὺ μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν ἴδια.

Ἀφοσιωμένη, εἰς τὴν λατρείαν τῆς θεᾶς Ἀφροδίτης, δὲν εἶχε ἴσως σκεφθῆ ποτὲ νὰ παντρευτῆ οὔτε εἶχε ἀνταποκριθῆ εἰς τὸν ἔρωτα τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Ἀλκαίου, ποὺ σὲ ἕνα του ποίημα τὴν ἀποκαλεῖ *«Παρθενικὰ Σαπφώ, μαυρομαλλοῦσα, γλυκοχαμογελοῦσα»*, τῆς εἶχε δώσει νὰ καταλάβη, ὅτι τὴν ἀγαποῦσε, χωρὶς νὰ τολμᾶ νὰ τὸ ὁμολογήση κ.λ.π. Ἦταν πολὺ ὑπερήφανος, διὰ νὰ διακινδυνεύση νὰ ταπεινωθῆ, ἀπὸ τὴν ἄρνησίν της. Καὶ δὲν ἐπέμεινε. Ἴσως νὰ ἦταν καλλίτερα ἔτσι: ὁ γάμος ἀνάμεσα εἰς δύο τόσον μεγάλους ποιητὰς μποροῦσε νὰ βγῆ σὲ κακό. Ὁ ἔρως καὶ ὁ θαυμασμὸς τοῦ Ἀλκαίου, θὰ ἦταν ἀρκετὸς νὰ διαλύση τὸν συκοφαντικὸν μῦθον, ποὺ ἐδημιούργησαν, γύρω ἀπὸ τὴν Σαπφὼ κυρίως οἱ κωμωδιογράφοι. Ἀκόμη ὅμως καὶ μερικοὶ κριτικοὶ ἔχουν τὴν μανίαν νὰ τὴν κατηγοροῦν, διὰ λεσβιακοὺς ἔρωτας. Ἄλλωστε δὲ ἡ Σαπφώ, ἡ ἀθάνατος Ψάπφα, ὡς ἐλέγετο εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Αἰολέων, ἔζησεν εἰς μίαν πολυτάραχον ἐποχὴν τῆς νήσου Λέσβου. Συνεχεῖς συγκρούσεις ἐσημειοῦντο μεταξὺ τῶν ἀριστοκρατῶν καὶ τῆς προοδευτικωτέρας δημοκρατικῆς μερίδος.

Μεγάλη, ἐπίσης, ἀντίθεσις διαπιστοῦται, ὡς πρὸς τὴν θέσιν τῆς γυναικός, εἰς τὴν Λέσβον καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς πόλεις.

Ἐνῷ αἱ γυναῖκες καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους ἔτι χρόνους ἦσαν περιωρισμέναι καὶ ἀμόρφωτοι, ἀντιθέτως εἰς τὴν Λέσβον τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διεξεδίκουν ἰσότητα δικαιωμάτων καὶ μόρφωσιν, οἵαν εἶχε τὸ ἀνδρικὸν φῦλον.

Ὑπῆρχον σωματεῖα (θίασοι) ἐξ ἀριστοκρατισσῶν Λεσβίων, ἅτινα ἠσχολοῦντο μὲ κοινωνικούς, μορφωτικοὺς καὶ καλλιτεχνικοὺς σκοπούς. Καὶ ἡ Σαπφὼ - Ψάπφα εἶχε μεγάλην κοινωνικήν, μορφωτικήν, καὶ καλλιτεχνικὴν δρᾶσιν.

Διὰ τὴν διαμονὴν τῆς Σαπφοῦς εἰς τὰς Συρακούσας πολὺ ὀλίγα γνωρίζομεν. Εἶχε μιὰ κόρη ὡραία «σὰν τὰ χρυσὰ ἄνθη», ἡ ὁποία ὀνομάζετο Κλεῖς, ὅπως τὸ ὄνομα τῆς μητέρας τῆς Σαπφοῦς. Συντόμως ἡ νεαρὰ Κλεῖς ἔμεινε ἡ μοναδική της παρηγορία διότι, οἱ γονεῖς της καὶ ὁ ἄνδρας της ἀπέθανον, ἀφήνοντάς την εἰς ἀθλίαν οἰκονομικὴν κατάστασιν.

Ἡ νοσταλγία, διὰ τὴν πατρίδα της Λέσβον, τὴν ἔκανε νὰ ὑποφέρη πολύ. Ἔτσι, ὅταν ἐν ἔτει 585 π.Χ. ὁ Πιττακὸς ἔδωσε εἰς τοὺς ἐξορίστους τὴν δυνατότητα νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πατρίδα των ἐδέχθη εὐτυχισμένη νὰ ξαναγυρίση εἰς τὴν Λέσβον, ὅπου εἶδε τὸ πρῶτον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου.

Ἡ Σαπφὼ ἐπέστρεψε μὲ τοὺς ἀδελφούς της καὶ τὴν κόρη της Κλεῖδα, κοπέλλα πιά, ἡ ὁποία ἄφησε δίχως λύπην τὰς Συρακούσας, διὰ νὰ γνωρίση τὴν γενέτειρα τῆς μητέρας της. Ἡ Σαπφὼ ὅμως δὲν ἐπέστρεψε εἰς τὴν Ἐρεσσόν, διότι τώρα ἦτο ἀναγκασμένη νὰ φροντίση τόσον διὰ τὸν ἑαυτόν της ὅσον καὶ διὰ τὴν κόρην της. Ἄλλωστε ἦτο μία γυναῖκα ἐκλεπτυσμένη ποὺ τῆς ἤρεσαν τὰ ὡραῖα καὶ κομψὰ πράγματα, ὅπως ὁμολογῆ ἡ ἰδία εἰς ἕνα ποίημά της:

«Ἐρωτευμένη
εἶμαι μὲ τὴν ὁμορφιά: εἶναι κληρονομιά μου κάθε
ὁμορφιά».

Ἀπεφάσισε τότε ν' ἀνοίξη μία σχολὴ ὅπου θὰ συνεκέντρωνε τὰς νέας εἰς τὰς ὁποίας ἐδίδασκε τραγούδι, χορόν, τρόπους καλῆς συμπεριφορᾶς καὶ ντυσίματος, ὅλα ὅσα ἠδύναντο νὰ κάνουν ἐλκυστικὴν μίαν νέαν γυναίκα.

Δὲν ἦτο ἡ μόνη σχολὴ αὐτοῦ τοῦ εἴδους, εἰς τὴν Λέσβον. Ἦτο ὅμως ἡ μοναδικὴ τὴν ὁποίαν διηύθυνε μία μεγάλη ποιήτρια, τῆς ὁποίας ἡ φήμη ἐξαπλοῦτο συνεχῶς. Ἡ Σαπφὼ ἔγινε ἡ πλέον γνωστή, μὲ τὰς περισσοτέρας μαθητρίας καὶ ἡ σχολή της ὠνομάσθη «Οἶκος τῶν Μουσῶν».

Ὁ Μάξιμος ὁ Τύριος ἔφθασε νὰ συγκρίνη τὰς μαθητρίας τῆς Σαπφοῦς μὲ τοὺς μαθητὰς τοῦ Σωκράτους. Ὅπως ὁ φιλόσοφος μὲ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ παράδειγμα τῆς ἐναρέτου ζωῆς του ἐπιβαλλόταν εἰς τοὺς μαθητάς του, ἔτσι καὶ ἡ Σαπφὼ ἐπιβαλλόταν εἰς τὰς νεαρὰς κοπέλλας τοῦ κύκλου της, μὲ τὴν μόρφωσιν, τὴν γοητείαν της καὶ τὴν γλυκύτητα τῶν θαυμασίων ᾠδῶν της.

Καὶ ὅμως, ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ σχολὴ εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Σαπφὼ ἀφιέρωσε τὸν ἑαυτόν της ὁλόκληρον,

τῆς ἐχάρισε τὴν ἀμφίβολη καὶ ἄδικον φήμην, ποὺ θὰ τὴν ἀκολουθοῦσε εἰς ὅλην της τὴν ζωήν, ἔστω καὶ ἂν ἡ ποιήτρια δὲν εἶχε ἴσως καμμίαν γνῶσι. Ἦταν φυσικὸ ἡ Σαπφὼ νὰ ἀγαπᾶ τὰς νέας κοπέλλας, ποὺ τῆς ἔδειχναν καὶ κάποιαν ὑπερβολὴν εἰς τὴν ἀγάπην τους. Ἡ μικρὴ κοινωνία ποὺ εἶχαν σχηματίσει αἱ νέαι ὡμοίαζε μὲ τόσας ἄλλας, εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὅλα ἦσαν καθαρά, εἰς τὸ βάθος ὅμως ὑπέβοσκον ζήλειες, ἰδιοτροπίες καὶ κακοήθειες. Κάποτε ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον θὰ ἐξεφράζοντο αἱ νέαι, καὶ ἡ Σαπφὼ ἦταν ὑπερβολικὰ ἐνθουσιώδης, ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχε τίποτε κακὸ εἰς αὐτό, ἐκτὸς ἐὰν κανεὶς ἐπέμενε νὰ βρῇ τὸ κακόν. Εἶναι πολὺ φυσικὸν λόγου χάριν, μιὰ νέα κοπέλλα τὴν στιγμὴν ποὺ ἐγκαταλείπει τὰς συντρόφους της, καὶ «τὴν διδασκάλισσάν της» νὰ δείχνει τὴν λύπην της.

Ἡ ποίησίς της ἐγνώρισε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὅσον καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους μεγίστην ἐπιτυχίαν.

Περισσότερον ἀπὸ ἑκατὸν ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἔγραψαν καὶ ὕμνησαν τὴν σχολήν της. Καὶ ἀγάλματά της ἐστήθησαν εἰς διαφόρους πόλεις. Τὰ ποιήματά της ἐμιμήθησαν οἱ μεγάλοι Ρωμαῖοι ποιηταὶ Κάτουλλος, Ὁράτιος καὶ Ὀβίδιος.

Συνέθεσε ἐννέα βιβλία ποιημάτων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐλάχιστα ἀποσπάσματα διεσώθησαν, περὶ τοὺς 650 στίχους, ἤτοι δύο μόνον ὁλόκληροι ᾠδαὶ καὶ εἷς ἀριθμὸς ἀποσπασμάτων. Μεταξὺ τῶν ᾠδῶν της, ἡ ἀφιερωμένη εἰς τὴν «Ἀγαπημένην γυναῖκα» ἦτο ἡ πλέον διάσημος, τόσον, ὥστε νὰ μιμηθῇ ὁ Κάτουλλος καὶ νὰ τὴν μεταφράσῃ καὶ ὁ Μποαλύ. Ἡ Σαπφὼ περιγράφει τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα τοῦ ποιητικοῦ της πάθους μὲ τόσην ἁπλότητα καὶ εἰλικρίνειαν, ὥστε αἱ λέξεις νὰ προσλαμβάνουν ἰδιάζουσαν βαρύτητα.

Ἡ «ᾠδὴ πρὸς τὴν Ἀφροδίτην» εἶναι ἕνα εἶδος «προσευχῆς», διὰ νὰ προσέλθῃ ἡ θεὰ τοῦ Ἔρωτος Ἀφροδίτη, βοηθὸς εἰς τὰς ἐρωτικάς της ἐπιθυμίας.

Τὸ θέμα τοῦ ἔρωτος δὲν εἶναι τὸ μόνον, ποὺ ἀπησχόλησε ὅμως τὴν Σαπφώ.

Ἕνα αἴσθημα πρὸς τὴν φύσιν, πρὸς τὸ σελφνόφως, διὰ τὴν ἐξοχήν, ὅπου ψάλλει τὸ φλοίσβημα τῶν ὑδάτων, ἕνα ἡλιοβασίλεμα τὴν ἐμπνέουν καὶ δημιουργεῖ ἀριστουργήματα. Ἀσφαλῶς ἡ μαγεία τῆς ποιήσεως αὐτῆς αὐξάνεται, εἰς τὴν φαντασίαν μας, καθὼς δὲν ἔχουν διασωθεῖ εἰ μὴ ἀποσπάσματα τῶν ποιημάτων αὐτῶν.

Καί, ἀφοῦ ἡ Τέχνη τῆς Σαπφοῦς δὲν ἀνάγεται μόνον, εἰς τὸν κόσμον τῶν γυναικείων αἰσθήσεων κερδίζει καὶ εἰς βάθος καὶ εἰς ποικιλίαν. Ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν χρησιμοποιεῖ εἶναι διάφορος. Ἐφεῦρε νέα μέτρα καὶ ἰδίως τὸν Σαπφικὸν στίχον. Ἡ Σαπφὼ ἔχει μεγίστην εὐελιξίαν καὶ μὲ τὴν μεγαλυτέρα φυσικότητα ἐκφράζει τὰ πάθη, ἀλλὰ καὶ τὴν μελαγχολικήν της ἠρεμίαν.

Εἰς τὰ ποιήματά της, διὰ γάμους (τὰ «ἐπιθαλάμια» ποὺ τὰ ἀγαποῦσαν πολὺ οἱ ἀρχαῖοι), οἱ τόνοι εἶναι ὀλιγώτερον ἔντονοι καὶ κυριαρχεῖ ἡ χάρις τῶν παιχνιδιῶν, τῶν συζητήσεων, τῶν παραπόνων καὶ τῶν ἐπαίνων.

Παρ' ὅλα ὅμως αὐτὰ τὰ γνωρίσματα ἡ Σαπφὼ ἔχει καὶ εἰς τὰ «ἐπιθαλάμια» ἀποτυπώσει τὴν ἰδικήν της σφραγίδα. Εἰς τὰ «ἐπιθαλάμια» τῆς Σαπφοῦς παρατηρεῖ ὁ Ἄλμπιν Λέσκυ «βλέπουμε καθαρὰ πῶς μίαν λαϊκὴν ἐθιμικὴν ποίησιν, μὲ ὅλην τὴν φυσικήν της φρεσκάδα τὴν παίρνει μιὰ μεγάλη ποιήτρια καὶ τὴν διαμορφώνει εἰς τὴν περιοχὴν τῆς τέχνης της σὲ δημιουργήματα, ποὺ ἀποκτοῦν ὁλοκληρωμένην μορφήν, δίχως νὰ χάνουν τὴν χάριν τοῦ εἴδους της, ποὺ μεγάλωσε σὲ λαϊκὸν περιβάλλον».

Ἡ Σαπφὼ ὁμοιάζει σὰν ἕνα φωτεινὸν μελωδικὸν ἄτομον ἀνάμεσα, εἰς τὸν ἁρμονικὸν ψίθυρον τῶν κυμάτων, εἰς τὸ ἐλαφρὸν θρόϊσμα τῶν φύλλων, ἔξοχον εἰς τὸν οὐράνιον αἰθέρα, εἰς τὴν παλμικὴν κίνησιν τῶν μεγάλων χαμηλῶν ἀστέρων, εἰς τὰ γαλάζια σκότη. Ἕνα ἄτομον τόσον εὐαίσθητο, ὥστε μετατρέπει τὴν χαρὰ τῆς σκέψεως, εἰς πόνον, τὸν πόνον σὲ τραγούδι.

Εἰς τὴν συγκινητικὴν αὐτὴν ἀδελφωσύνην, μὲ τὴν φύσιν, εἰς τὴν βαθειὰ αὐτὴ εὐαισθησίαν, διὰ κάθε ὁμορφιὰ καὶ κάθε μαγεία της, συνίσταται ἡ βαθυτέρα γοητεία τῆς Σαπφοῦς. Οἱ στεναγμοὶ τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ πάθους, προβάλλουν εἰς αὐτὸ τὸ φόντο καὶ εἶναι διαπωτισμένοι ἀπὸ θαυμάσιον φῶς.

Εἰς τὴν ποίησιν τῆς Σαπφοῦς, ἡ ἑνότης τῶν μουσικῶν ἀξιῶν πραγματοποιεῖται, δίχως καμμίαν θεαματικὴν ὑπερβολὴν καὶ δίχως ρητορικότητα, ποὺ νὰ διαταράσση τὸ τραγούδι ἢ τὴν συγκίνησιν ἐκείνου ποὺ τὸ ξαναζῆ.

Τὰ ἄφθονα παπυρολογικὰ εὑρήματα, ποὺ πλάτυναν τὸν κύκλον τῆς λυρικῆς ποιήσεως τῆς Σαπφοῦς, μᾶς κάνουν νὰ δικαιολογοῦμε, ὅτι παραλλήλως μὲ τὰς ἐννέας Μούσας, ἤτοι τὴν Κλειώ, Εὐτέρπην, Θάλειαν, Μελπομένην, Τερψιχόρην, Πολύμνιαν, Καλλιόπην, Οὐρανίαν καὶ Ἐρατώ, ἡ Σαπφὼ δύναται νὰ λάβη τὸν τιμητικὸν τίτλον τῆς «δεκάτης» Μούσας.

Ἡ Σαπφὼ ἀπέθανεν, εἰκάζεται ἀπὸ φθίσιν, πλὴν ὅμως ὑπάρχει καὶ ἕνας θρῦλος. Ἕνας θρῦλος, ποὺ ἀφηγεῖται ὅτι ἡ μεγάλη ποιήτρια εἶχε ἐρωτευθῆ παράφορα τὸν Φάωνα, ἕναν νεαρὸν ναυτικὸν καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνος δὲν ἀντεπεκρίθη εἰς τὸν ἔρωτά της, ηὐτοκτόνησεν πέφτοντας ἀπὸ ἕνα βράχον, εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἴσως ἡ αὐτοκτονία τῆς Σαπφοῦς νὰ εἶναι ἁπλῶς ἕνας θρῦλος, ἀλλὰ ἀρεσκόμεθα νὰ φανταζόμεθα ὅτι ἡ «δεκάτη» Μοῦσα, ἡ ὁποία εἶχε κάνει τὸν ἔρωτα λόγον ὑπάρξεως καὶ ἐμπνεύσεως, διὰ τὴν ποίησίν της, βρῆκε τὸν θάνατον διὰ τὸν ἔρωτα.

ΚΛΕΟΜΕΝΗΣ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ

Τοὺ καλὸ τ' ἀπὶδ' τοὺ τρώγ ἡ γάδαρους.

(Τὸ καλὸ κι ὁμορφο κορίτσι τὸ παίρνει γιὰ σύζυγο πολὺ κατώτερός του)

(Λεσβιακὴ παροιμία. Συλλογὴ Δ.Π. Λεοντῆ)

ΔΗΜ. Κ. ΡΟΔΑΚΗ

ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΛΕΣΒΙΟΣ

Μαθηματική φυσιογνωμία τῆς προεπαναστατικῆς Ἑλλάδος

Ι. ΓΕΝΙΚΑ

Ὁ Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος σὰν ἐπιστήμονας εἶναι βασικὰ Μαθηματικός. Ἔχει ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἐξοικειωθεῖ μὲ τὰ Μαθηματικά, ἀρχικὰ σὰ μαθητὴς στὶς περίφημες ἑλληνικὲς σχολὲς τοῦ Ἀϊβαλιοῦ, τῆς Πατμου καὶ τῆς Χίου καὶ ἔπειτα, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, σὰ φοιτητὴς στὸ Ἐξωτερικό, ὅπου παρέμεινε ἐπὶ ἐννιὰ περίπου χρόνια (στὴν Πίζα τῆς Ἰταλίας, στὸ Παρίσι καὶ στὸ Λονδίνο) γιὰ νὰ σπουδάσει φυσικομαθηματικά, Ἀστρονομία καὶ Φιλοσοφία(1), σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ τὰ Μαθηματικὰ τῆς σκλαβωμένης Ἑλλάδας καὶ τῶν ἄλλων μεσογειακῶν λαῶν εἶχαν ξανάρθει στὸ προσκήνιο καὶ εἶχαν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 16ου καὶ τοῦ 17ου αἰώνα καλλιεργηθεῖ καὶ προωθηθεῖ στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ ἀπ' τοὺς Εὐρωπαίους καὶ ἰδιαίτερα ἀπ' τοὺς Ἰταλοὺς ἀλγεβριστές, μὲ τὴ λύση τῶν ἐξισώσεων τοῦ τρίτου καὶ τοῦ τετάρτου βαθμοῦ, μὲ τὴν τοποθέτηση τῶν θεμελίων τῆς Ἀναλυτικῆς Γεωμετρίας, μὲ τὴν ἐπινόηση τοῦ Ἀπειροστικοῦ καὶ τοῦ Ὁλοκληρωτικοῦ Λογισμοῦ, μὲ τὴ θεμελίωση τῆς Προοπτικῆς καὶ τῆς Κεντρικῆς Προβολῆς, ποὺ ὁδήγησε στὴν ἐγκατάσταση τῆς Προβολικῆς Γεωμετρίας, μὲ τὴν ἐφεύρεση τῶν Λογαρίθμων καὶ τῶν ποικίλων ἐφαρμογῶν τους, μὲ τὴν ἁλματώδη πρόοδο τῆς Τριγωνομετρίας καὶ τὴν ἐφεύρεση τῶν νόμων τῶν Πιθανοτήτων.

Τὰ πρότυπα γιὰ τὶς φυσικομαθηματικὲς σπουδὲς τοῦ Βενιαμὶν ὑπῆρξαν — ἐκτὸς ἀπ' τοὺς μεγάλους φυσικομαθηματικοὺς καὶ φιλοσόφους τῆς Ἀρχαιότητας καὶ ἰδιαίτερα τοὺς Ἕλληνες Θαλή, Πυθαγόρα, Δημόκριτο, Πλάτωνα, Εὔδοξο, Εὐκλείδη, Ἀρχιμήδη, Ἀπολλώνιο καὶ Πάππο — ὁ Γαλιλαῖος, ὁ Κέπλερ, ὁ Τορρικέλλι, ὁ Καρτέσιος, ὁ Φερμά, ὁ Πασκάλ, ὁ Χούϊγκενς, ὁ Νεύτωνας, ὁ Λάϊμπνιτς, ὁ Χάλλεϋ κ.ἄ. Τὴ σοφία ὅλων αὐτῶν μὲ τὴ σπουδὴ καὶ τὴ μελέτη κατόρθωσε νὰ προσεγγίσει καὶ νὰ ἀφομοιώσει ὁ Βενιαμὶν καὶ ἀνακατεύοντάς την μὲ τὴν δική του ἐξαίρετη πνευματικότητα μπόρεσε νὰ δημιουργήσει δική του προσωπικὴ ἀντίληψη γιὰ τὰ φυσικομαθηματικὰ καὶ τὴν Ἀστρονομία καὶ μὲ τὴ διδασκαλία καὶ τὰ γραπτὰ κείμενά του νὰ τὴν προβάλει καρποφόρα στοὺς μαθητές του.

Τὰ Μαθηματικὰ ὅμως τὰ ἔχει κάνει κτῆμα του στὸν ὑπέρτατο βαθμὸ διδάσκοντάς τα στὸ Ἀϊβαλὶ καὶ στὸ Βουκουρέστι. Καὶ εἶναι ἴσως στὴν ἐποχή του μέσα στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο ὁ πιὸ βαθὺς γνώστης τῆς Μαθηματικῆς Ἐπιστήμης. Κάνει βέβαια κάπως «χοντρὰ» Μαθηματικά, ὅπως συνηθιζόταν τότε καὶ ὅπως τὸ ἀπαιτοῦσαν οἱ ἀντίξοες περιστάσεις τοῦ πολυχρόνια σκλαβωμένου καὶ δεινὰ χειμαζόμενου ἀπ' τὸν κατακτητὴ Ἑλληνισμοῦ. Δὲν εἶναι ἀρκετὰ ἀκριβολόγος στὶς διατυπώσεις τῶν ὁρισμῶν, τῶν ἀξιωμάτων καὶ τῶν θεωρημάτων καὶ στὶς ἀποδείξεις του δὲ μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς πώς ἀκολουθεῖ τὸν πιὸ ἐνδεδειγμένο τρόπο. Ἂν τὸν

κρίναμε μὲ τὰ σημερινὰ δεδομένα καὶ μέτρα καὶ μέσα στὰ περιθώρια μιᾶς πολὺ ἀναπτυγμένης Μαθηματικῆς Ἐπιστήμης, μιᾶς ἐπιστήμης «κατὰ κυριολεξίαν», ποὺ ἔχει ἀπαιτήσεις στὴν ἀπόλυτη ἀκριβολογία καὶ σαφήνεια, θὰ βρίσκαμε πάρα πολλὰ νὰ τοῦ ψέξουμε(2). Ὅμως τὸ ἐπαναλαμβάνομε: Μπορεῖ τὰ τυπωμένα μαθηματικὰ συγγράμματά του νὰ μὴν εἶναι ἄψογα, γιατὶ ἔχουν μέσα τους ἕνα πλῆθος ἀπὸ ἀτέλειες, ἐλλιπεῖς διατυπώσεις καὶ μαθηματικὲς ἀπεραντολογίες, ἀλλὰ αὐτὸ δὲ σημαίνει ὅτι δὲν ἦταν τεράστια ἡ ἐπιστημονικὴ προσφορά του γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀφύπνιση τοῦ ὑποδουλωμένου Γένους καὶ γιὰ τὴ δημιουργία νέων πνευματικῶν ἀνθρώπων. Οἱ ὑπόδουλοι ἀδελφοί μας τῆς ἐποχῆς τοῦ Βενιαμὶν ἦταν ἀκόμη βυθισμένοι στὸ βαθὺ πνευματικὸ σκοτάδι καὶ τὰ «ψιλὰ γράμματα» καὶ οἱ πολλὲς λεπτολογίες στὴν προσφερόμενη στοὺς μαθητὲς διδακτικὴ ὕλη θὰ τοὺς διεύρυναν ἀκόμη περισσότερο τὸ χάος ποὺ εἶχαν μπροστά τους.. Ἔτσι μέσα στὰ πλαίσια τοῦ σχετικὰ καλοῦ τὰ συγγράμματα ποὺ προσέφερε ὁ Βενιαμὶν στὴ σπουδάζουσα νεολαία τοῦ Ἔθνους κατὰ τὴν προεπαναστατικὴ περίοδο καὶ χρήσιμα καὶ ἀπόλυτα ἀναγκαῖα ἦταν καὶ εἶχαν τὶς λιγότερες δυνατὲς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες. Ἄλλωστε τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ δὲν πρόλαβαν νὰ δοῦν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας(3) καὶ εἶχαν παραμείνει ὡς τὸ τέλος ἁπλὰ βοηθήματα γι᾽ αὐτὸν καὶ τοὺς μαθητές του, μέσα στὰ ὁποῖα εἶχε συγκεντρωθεῖ, ἴσως κάπως ἀκατάστατα, ἡ διδακτέα ὕλη, ὅση καὶ ὅποια ἔπρεπε νὰ εἶναι αὐτὴ κατὰ τὴ δική του εὐθύνη, γνώμη καὶ κρίση, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχε ἀνώτατο ἐθνικὸ ἐκπαιδευτικὸ συμβούλιο, ποὺ νὰ καθορίζει ἐνιαῖα κατὰ μαθήματα τὸ πρόγραμμα διδακτέας ὕλης(4). Ὁ Ν. Σωτηράκης, ἕνας ἀπ᾽ τοὺς καλύτερους Ἕλληνες Μαθηματικοὺς καὶ διανοούμενους, ποὺ δὲν ὑπάρχει πιά, χαρακτηρίζει τὸ Βενιαμὶν σὰν «τὸν πρῶτο ποὺ δίδαξε καὶ ἔγραψε Μαθηματικά, Φυσικὴ καὶ Φιλοσοφία σὲ ἁπλῆ γλώσσα, κατὰ τρόπο συστηματικὸ καὶ ὑπεύθυνο», σὰν «τὸν πρῶτο δάσκαλο μὲ εὐρωπαϊκὴ μόρφωση, ποὺ προσάρμοσε τὰ Μαθηματικὰ τῆς νεότερης ἐπιστήμης στὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα»(5). Συμφωνοῦμε καὶ ὑπερθεματίζουμε: Γιὰ τὴν ἐποχή του ὁ Βενιαμὶν ἦταν ὁ ἄριστος, ὁ σοφότατος, ὁ ἀνεπανάληπτος ἐπιστήμονας, ὁ ξεχωριστὸς δάσκαλος καὶ παιδαγωγός, ὁ τὰ πάντα γνωρίζων στὸν ὑπερθετικὸ βαθμό.

II. ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ(6)

Ὁ Βενιαμὶν ἔχει συγγράψει καὶ ἐκτυπώσει δυὸ Μαθηματικὰ σχολικὰ βιβλία:

1. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ, Βιέννη 1818, ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἰωάννου Σνεῖρερ.
2. ΓΕΩΜΕΤΡΙΑΣ ΕΥΚΛΕΙΔΟΥ ΣΤΟΙΧΕΙΑ, Βιέννη 1820, ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἰω. Σνεῖρερ.

Ἐπίσης φυλάσσονται στὴ Μεγάλη Βιβλιοθήκη τοῦ Α΄ Λυκείου Μυτιλήνης τὰ ἑξῆς χειρόγραφα βιβλία του, ἀφορῶντα εἰς τὸ μάθημα τῶν Μαθηματικῶν:

1. ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ 15 (17)(7) τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ΄ αἰώνα. Φύλλα 97 (περιέχει Βενιαμὶν τοῦ Λεσβίου ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΓΕΩΜΕΤΡΙΑΣ ΤΟΥ ΕΥΚΛΕΙΔΟΥ ΣΤΟΙΧΕΙΑ).
2. ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ 40 (42)(7) τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ΄ αἰώνα (περιέχει Βενιαμὶν τοῦ Λεσβίου ΑΛΓΕΒΡΑ), Φύλλα 156.

Ἐπίσης φυλάσσεται στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΡΙΟΥ Ἁγιάσου:

3. ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟ: Βενιαμὶν τοῦ Λεσβίου ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ ΚΑΙ ΓΕΩΜΕΤΡΙΑ, δερματόδετο, σελ. 258.

III. ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΜΑΘ. ΒΙΒΛΙΩΝ ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΤΟΥ ΒΕΝΙΑΜΙΝ

Ἡ ὕλη τῶν Μαθηματικῶν βιβλίων ποὺ πρόλαβε νὰ ἐκδώσει ὁ Βενιαμίν, πάντα μὲ τὴν οἰκονομικὴ ἀρωγὴ φιλομούσων εὐπόρων Ἑλλήνων, δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ ἐκείνη ποὺ προέβλεπαν τὰ ἑλληνικὰ ἀναλυτικὰ προγράμματα ἐκπειδεύσεως μέχρι πρὸ εἰκοσαετίας (προτοῦ τὰ ἀνατρέψει ἀπ᾽ τὰ θεμέλιά τους ἡ εἰσαγωγὴ τῶν «μοντέρνων» Μαθηματικῶν).

Ἔτσι ἡ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ του (σελ. ιδ΄ + 200) ἀναφέρεται στοὺς ἀκεραίους ἀριθμοὺς καὶ στὶς πράξεις τους, στοὺς κλασματικοὺς καὶ στοὺς δεκαδικοὺς ἀριθμοὺς καὶ στὶς πράξεις τους, στὰ τετράγωνα τῶν ἀριθμῶν καὶ στὶς τετραγωνικὲς καὶ κυβικὲς ρίζες τους(8), στὶς δυνάμεις τους, στὶς ἀναλογίες, στὴ μέθοδο τῶν τριῶν, στὴν ἁπλὴ καὶ ἀντιπεπονθυία μέθοδο τῶν τριῶν(9), στὴ σύνθετο εὐθεία καὶ ἀντιπεπονθυία μέθοδο τῶν τριῶν, στὶς μεθόδους τῶν τόκων, τῆς ὑφαιρέσεως, τῆς συντροφίας(10), τῆς μίξεως, τῆς συνεζευγμένης καὶ τῆς ἡμαρτημένης ὑποθέσεως(11).

Στὸν πρόλογο τῆς Ἀριθμητικῆς αὐτῆς ὁ Βενιαμίν, ἀπευθυνόμενος «πρὸς τοὺς φιλαναγνώστας» ἐξηγεῖ γιατὶ αὐτὴ μπορεῖ ἀπὸ ἕναν ἀπαιτητικὸ κριτικὸ νὰ θεωρηθεῖ σὰν «μὴ ἀξία φωτός». «Ἕν βιβλίον στοιχειῶδες, λέγει, πρέπει νὰ εὐμοιρῇ καθαρότητος, ἀκριβείας, συνδέσμου τῶν ἰδεῶν, μεθόδου καὶ νέων ἐφευρέσεων, ὅπερ εἶναι ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ ἐκεῖ ἔνθα ἄπεστιν ὁ χορὸς τῶν μουσῶν, ἔνθα ἐλλείπουσιν αἱ ἐπιστῆμαι, ἔνθα δὲν ὑπάρχουσι σχολεῖα, ἔνθα δὲν εὑρίσκεται σμῆνος πεπαιδευμένων, ἔνθα εἶναι ἐξόριστος ἡ μήτηρ τῶν φώτων φιλοσοφία, ὡς εἶναι ἡ παροῦσα Ἑλλάς». Καὶ ἔχει ἀπόλυτο δίκιο· δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναζητεῖ κανένας «ψύλλους μέσ' στ' ἄχυρα» μέσα σ' ἕνα βιβλίο ποὺ περιέχει «στοιχεῖα»([12]) καὶ μόνο στοιχεῖα Πρακτικῆς Ἀριθμητικῆς, χρήσιμα στὴν καθημερινὴ ζωὴ καὶ στὸ ἐμπόριο καὶ προορισμένα νὰ ὀξύνουν τὸ νοῦ μαθητῶν μὲ πνευματικὴ στάθμη πολὺ κατεβασμένη ἀπ' τὴν πνευματικὴ δουλεία τεσσάρων περίπου αἰώνων.

Ἡ Γεωμετρία του ἐξάλλου περιέχει κάπως περιληπτικὰ ὅλα τὰ βιβλία τῶν ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ τοῦ Εὐκλείδη, τοῦ διασημότερου Μαθηματικοῦ ὅλων τῶν ἐποχῶν καὶ ὅλων τῶν ἐθνῶν. Δὲν περιέχει μόνο τὴν ὕλη τῶν Βιβλίων VI, VII καὶ VIII, στὰ ὁποῖα ὁ Εὐκλείδης ἔχει συμπεριλάβει θέματα ἀριθμητικῆς τῶν ρητῶν ἀριθμῶν, τὰ ὁποῖα εἶναι οὐσιαστικὰ ξένα πρὸς τὴ Γεωμετρία. Ἔτσι στὴ Γεωμετρία του ὁ Βενιαμὶν περιλαμβάνει μιὰ σειρὰ πρώτων ἐννοιῶν, ὁρισμῶν καὶ αἰτημάτων, θεωρημάτων καὶ προβλημάτων τῆς Ἐπιπεδομετρίας, ἐπαρκῶν καὶ ἀναγκαίων γιὰ τὴν ἐγκατάσταση τοῦ Πυθαγορείου θεωρήματος καὶ τῶν πολυπληθῶν ἐφαρμογῶν του. Ἐπίσης συμπεριέλαβε τὰ κυριότερα θεωρήματα ποὺ ἀφοροῦν τὸν κύκλο καὶ τὴ μέτρησή του καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὰ ἐγγεγραμμένα καὶ περιγεγραμμένα στὸν κύκλο κανονικὰ πολύγωνα. Ἐπίσης συμπεριέλαβε τὴ θεωρία τῶν ἀναλογιῶν γιὰ ὁποιαδήποτε γεωμετρικὰ μεγέθη καὶ τὴ θεωρία τῆς ὁμοιότητας τῶν ἐπιπέδων σχημάτων. Τέλος στὰ τρία τελευταῖα βιβλία (XI, XII καὶ XIII) περιέλαβε θέματα Στερεομετρίας, ὅπως τὶς θεμελιώδεις σχέσεις μεταξὺ εὐθειῶν καὶ ἐπιπέδων, τὴ μεταξύ τους παραλληλία καὶ καθετότητα, τὴ μέτρηση ἐπιφανειῶν καὶ ὄγκων τῶν γεωμετρικῶν στερεῶν. Φυσικὰ ὅλα τὰ παραπάνω ἐκτίθενται μὲ τρόπο ἁπλὸ καὶ στὴν ἁπλῆ γλώσσα τῆς ἐποχῆς, χωρὶς μολαταῦτα νὰ ἀδικεῖται ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια, καὶ γίνονται εὔκολα κατανοητὰ ἀπ' τὸν εἰδικευμένο ἀναγνώστη, παρόλο ποὺ ἡ χειρόγραφη γραφὴ καὶ οἱ συντετμημένες καταλήξεις τῶν λέξεων πολλὲς φορὲς ὑποχρεώνουν τὸ σημερινὸ ἀσυνήθιστο σ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴ γραφὴ ἐρευνητὴ νὰ στέκεται ἐπὶ πολὺ γιὰ τὴν ἀποκρυπτογράφηση ἀρκετῶν δύσκολων παραγράφων.

Τὸ χειρόγραφο τῆς ΑΛΓΕΒΡΑΣ τοῦ Βενιαμὶν εἶναι σύγγραμμα ὑψηλῆς πνοῆς καὶ ἐξετάζει, ἐκτὸς τῆς εἰσαγωγικῆς ὕλης, τὴν εὕρεση τῶν δυνάμεων τοῦ πρωτοβαθμίου δυωνύμου, μὲ χρήση τῶν συνδυασμῶν, ὕψωση πολυωνύμου σὲ δύναμη, ἐξαγωγὴ τῆς τετραγωνικῆς καὶ τῆς κυβικῆς ρίζας τῶν ἀλγεβρικῶν παραστάσεων, προβλήματα ἀπροσδιορίστου ἀναλύσεως, ἐξισώσεις καὶ συστήματα πρωτοβαθμίων, δευτεροβαθμίων καὶ τριτοβαθμίων ἐξισώσεων([13]), ἐξισώσεις καὶ προβλήματα τετάρτου βαθμοῦ καὶ λύση τους μὲ παραγοντοποίηση, ἐπίλυση τῶν ἐξισώσεων μὲ τὴ μουθουνικὴ μέθοδο([14]), προσεγγίζουσες ρίζες τῶν ἐξισώσεων, διτετράγωνες ἐξισώσεις, λογαρίθμους, λογαριθμικὲς ἐξισώσεις καὶ ἀλγεβρικὲς σειρές.

Ἡ Ἄλγεβρα τοῦ Βενιαμὶν εἶναι τὸ ἀξιολογότερο καὶ πολυτιμότερο ἀπ' τὰ μαθηματικὰ βιβλία του. Καὶ μόνη αὐτὴ μπορεῖ νὰ ἀποδείξει τὴν πολυμέρεια τῶν γνώσεών του καὶ τὸ πόσο βαθιὰ τὶς κατέχει. Καὶ μόνη αὐτὴ μπορεῖ νὰ δείξει τὸ πόσο μεγάλη ὑπῆρξε ἡ πολυχρόνια προσπάθειά του γιὰ νὰ διαφεντέψει τόσο ἀπόλυτα στοὺς σκολιοὺς μαθηματικοὺς δρόμους. Τὰ ἄλλα μαθηματικά του βιβλία, ἔντυπα καὶ χειρόγραφα, εἶναι βέβαια ἐπίσης ἀξιόλογα, αὐτὴ ὅμως (ἡ Ἄλγεβρα) κατέχει τὴν κορυφαία θέση ἀνάμεσά τους καὶ εἶναι ἡ κορωνίδα τους.

Στὴν παλιά, μεγάλη καὶ πλούσια Βιβλιοθήκη τοῦ Α΄ Λυκείου Μυτιλήνης ὑπάρχει καὶ ἕνα ἄλλο χειρόγραφο, τὸ ὑπ' ἀριθ. 12, μέσα στὸ ὁποῖο εἶναι συγκεντρωμένη «φίρδην μίγδην» καὶ μάλιστα μὲ διάφορους γραφικοὺς χαρακτῆρες, ποικίλη μαθηματικὴ ὕλη: Προβλήματα ἀπροσδιορίστου ἀναλύσεως ἀνωτέρων βαθμῶν, συμπληρώματα τῶν κεφαλαίων γιὰ τὶς προόδους, τὶς σειρὲς καὶ τοὺς λογαρίθμους καὶ γιὰ μερικὰ ἄλλα ἀλγεβρικογεωμετρικὰ καὶ τριγωνομετρικὰ θέματα, μικροῦ ἐπιστημονικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἐρανισμένα ἀπὸ βιβλία διαφόρων ξένων συγγραφέων καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Ἀββᾶ Μαρία. Πρόκειται ἀσφαλῶς γιὰ μιὰ σειρὰ μαθηματικῶν θεμάτων,

τὰ ὁποῖα περιστασιακὰ εἶχαν προκαλέσει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Βενιαμὶν ἢ καὶ τῶν περισσότερο προσκείμενων σ᾽ αὐτὸν μαθητῶν του καὶ καταγράφηκαν σὲ ἰδιαίτερο τεφτέρι γιὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν «ἐν καιρῷ» κατὰ τὶς διδασκαλίες του.

Συνοψίζοντας τὶς κρίσεις μας γιὰ τὸ Μαθηματικὸ Βενιαμὶν καὶ τὸ πλούσιο συγγραφικὸ ἔργο του, ἔχουμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Βενιαμὶν ὑπῆρξε μιὰ πλούσια καὶ φωτεινὴ μαθηματικὴ διάνοια, τῆς ὁποίας ἡ ἀκτινοβολία, σ᾽ ἕνα χῶρο ἐλάχιστα πνευματικὰ φωτιζόμενο, ὅπως ἦταν ἡ προεπαναστατικὴ Ἑλλάδα, ὑπῆρξε ἐκθαμβωτικὴ καὶ ἦταν ἕνα φωτεινὸ μετέωρο, ποὺ ἔλαμψε στὸ στερέωμα τῆς δεύτερης περιόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ Διαφωτισμοῦ (1774 - 1820), ποὺ ὅμως ἀκόμη καὶ σήμερα, δυὸ αἰῶνες περίπου ἀργότερα, δὲν ἔπαυσε νὰ ἀκτινοβολεῖ καὶ νὰ μᾶς ἐντυπωσιάζει. Καὶ εἴμαστε βέβαιοι, πὼς τὸ προσεχὲς μέλλον θὰ ἐξαλείψει τὴν κάποια ἀμφισβήτηση ποὺ ὑπῆρξε στὸ παρελθὸν γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ καὶ ἐθνικὴ ἀξία τῆς προσφορᾶς του καὶ θὰ τὸν ἀποκαταστήσει στὴν ὑψηλὴ θέση ποὺ ἁρμόζει στὸν ἐπιστήμονα, στὸ φιλόσοφο, στὸν παιδαγωγὸ καὶ στὸν ἄνθρωπο, ποὺ ἐξ αἰτίας τῶν ἀντιφρονούντων συγχρόνων του «γραμματικῶν» παρέμεινε ἐπὶ μεγάλο χρονικὸ διάστημα σκεπασμένος ἀπ᾽ τὸν προσβλητικὸ πέπλο τῆς ἀφάνειας([15]).

ΔΗΜ. Κ. ΡΟΔΑΚΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

([1]) Πολλοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἀσχολήθηκαν μέχρι τώρα μὲ τὴ βιογραφία καὶ τὸ ἔργο τοῦ Βενιαμίν. Ἐμεῖς ἐδῶ ἀντλοῦμε τὶς πληροφορίες μας κυρίως ἀπ᾽ τὸ τελευταῖο σχετικὸ βιβλίο (1982) τοῦ φίλου συναδέλφου καὶ δοκίμου συγγραφέα καὶ ἐρευνητῆ τῆς ἱστορίας τῆς Λέσβου Γιάννη Μουτζούρη «Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος, οἱ κατήγοροι τῶν ἰδεῶν του καὶ ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία».

([2]) Ὁ χιώτης γιατρὸς Γ. Γλαράκης, σύγχρονος τοῦ Βενιαμίν, ποὺ εἶχε σοβαρὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰ εἶχε διδάξει στὴ Σχολὴ τῆς Χίου, ἔκανε δυσμενῆ κριτικὴ τῆς ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗΣ τοῦ Βενιαμὶν στὸ περιοδικὸ ΛΟΓΙΟΣ ΕΡΜΗΣ τοῦ 1820, σελ. 265.

([3]) Τὸν πρόλαβε ὁ θάνατος στὶς 26 Αὐγούστου 1824 στὸ Ναύπλιο (ὅπου βρισκόταν συμμετέχοντας στὸν ἱερὸ ἀγώνα γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία), ὕστερα ἀπὸ μιὰ βαριὰ ἐπιδημικὴ ἀρρώστια.

([4]) Τὴν εὐθύνη γιὰ τὰ Ἀναλυτικὰ Προγράμματα μαθημάτων τὴν εἶχε τότε ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ὅμως αὐτὴ εἶχε ἀπαρχαιωμένα προγράμματα, ποὺ βελτιώνονταν κατὰ τὶς ὑποδείξεις τῶν συνήθως συντηρητικῶν δασκάλων τῶν Σχολῶν, ποὺ μάχονταν τὶς προόδους τῆς ἐπιστήμης καὶ δὲν ἤθελαν τὴν καθιέρωση τῆς καθομιλούμενης γλώσσας στὰ διδακτικὰ βιβλία καὶ ἐμπόδιζαν τὴ διδασκαλία τῶν νέων ἐπιστημονικῶν γνώσεων.

([5]) Ν. Σωτηράκη, Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος, Μυτιλήνη, 1939.

([6]) Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ μαθηματικὰ ἔντυπα καὶ χειρόγραφα ὁ Βενιαμὶν συνέγραψε καὶ ἐδημοσίευσε σύγγραμμα μὲ τὸν τίτλο: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗΣ (Βιέννη, 1820). Ὑπάρχουν ἀκόμη στὴν παλιὰ μεγάλη βιβλιοθήκη τοῦ Α΄ Λυκείου Μυτιλήνης τὰ ἑξῆς χειρόγραφά του: α) Χειρόγραφο 13 (15) τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΘ΄ αἰώνα, φύλλα 171, ποὺ περιέχει ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΗΘΙΚΗΣ. β) Χειρόγραφο 15 (κατὰ Κεραμέα) σὲ δυὸ μέρη, δερματόδετο, φύλλα 170. Τὸ Α΄ μέρος περιέχει «Στοιχεῖα Μεταφυσικῆς» καὶ τὸ Β΄ «Στοιχεῖα Ἠθικῆς». Στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Λέσχης «Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος» τοῦ Πλωμαρίου ὑπάρχει ὁ Β΄ τόμος τῆς ΦΥΣΙΚΗΣ τοῦ Βενιαμὶν καὶ στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΡΙΟΥ Ἁγιάσου: α) Χειρόγραφο περιλαμβάνον Στοιχεῖα Μεταφυσικῆς, χαρτόδετο μὲ δερμάτινη ράχη, σελ. 286. β) Χειρόγραφο Στοιχείων Ἠθικῆς, χαρτόδετο μὲ δερμάτινη ράχη, σελ. 393 καὶ γ) Χειρόγραφο περιλαμβάνον Στοιχεῖα Μεταφυσικῆς, δερματόδετο, σελ. 286 (παλαιὰ γραφή, ἐνῶ τὸ προηγούμενο ὀφειλόμενο σὲ ἄλλον ἀντιγραφέα εἶναι νέας γραφῆς). Τέλος στὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἱ. Μονῆς Λειμῶνος ὑπάρχει χειρόγραφος ὁ Α΄ τόμος τῆς ΦΥΣΙΚΗΣ τοῦ Βενιαμίν.

([7]) Οἱ πρῶτοι ἀπ᾽ τοὺς ἀριθμοὺς ἀναφέρονται στὴν περιγραφὴ ποὺ ἔκανε ὁ φιλόλογος κ. Ἀθανάσιος Τσερνόγλου, κατὰ παραγγελία τοῦ Γεν. Ἐπιθ/τῆ Κ. Παπανικολάου. Οἱ δεύτεροι (οἱ μέσα σὲ παρένθεση) παραπέμπουν στοὺς ἀριθμοὺς τοῦ Ἀθαν. Παπαδοπούλου - Κεραμέως.

([8]) Ἡ ἐξαγωγὴ τῆς κυβικῆς ρίζας ἑνὸς ἀριθμοῦ δὲν περιλαμβάνεται στὰ πρὸ εἰκοσαετίας καὶ στὰ σημερινὰ διδακτικὰ βιβλία.

(9) Προβλήματα ἁπλῆς μεθόδου τῶν τριῶν μὲ ποσὰ ἀντιστρόφως ἀνάλογα.
(10) Προβλήματα Ἑταιρείας.
(11) «Ὑπόθεσιν ἡμαρτημένην» σύμφωνα μὲ τὸν ὁρισμὸ τοῦ Βενιαμίν, «ὀνομάζουσιν οἱ ἀριθμητικοὶ τὸ νὰ διαιρέσῃ τις ποσότητα ἢ ἀριθμὸν εἰς μέρη ἀνάλογα μὲ ἄλλους, δι' ἧς δηλονότι λύουσι προβλήματα τῆς μεθόδου τῆς συντροφίας».
(12) Καὶ τὰ τρία τυπωμένα βιβλία τοῦ Βενιαμὶν περιέχουν «στοιχεῖα»: Στοιχεῖα Ἀριθμητικῆς, Στοιχεῖα Γεωμετρίας, στοιχεῖα Μεταφυσικῆς.
(13) Ἡ ἐπίλυση τῶν τριτοβαθμίων ἐξισώσεων δὲν εἶναι ἀντικείμενο τῆς σημερινῆς ὕλης Γυμνασίων καὶ Λυκείων.
(14) Ὁ ὅρος «μουθουνικὴ μέθοδος» ἀναφέρεται τρεῖς ἢ τέσσερις φορὲς στὸ χειρόγραφο τῆς Ἀλγέβρας τοῦ Βενιαμίν, πάντα κατὰ τρόπο δυσανάγνωστο, καὶ προέκυψε ἀπὸ τὸ ὄνομα ἐκείνου ποὺ τὴν καθιέρωσε (ἐπίσης δυσανάγνωστο). Αὐτὴ ἐκτίθεται ἀπ' τὸ Βενιαμὶν κατὰ τρόπο ἁπλὸ καὶ μὲ πληθώρα παραδειγμάτων. Δὲν τὴ συναντᾶ κανεὶς στὰ σημερινὰ μαθηματικὰ βιβλία καὶ τεχνικὰ εἶναι δύσκολο νὰ τὴν ἐκθέσουμε ἐδῶ.
(15) Ἤδη τελευταῖα ἔχουν δημοσιευθεῖ ἀξιόλογες μελέτες ἐρευνητῶν τοῦ συνολικοῦ ἔργου τοῦ Βενιαμὶν καὶ ἔχουν γίνει δύο σχετικὰ συνέδρια: α) Τὸ Πανελλήνιο Συνέδριο τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Φυσικῶν στὴ Μυτιλήνη τὸ καλοκαίρι τοῦ 1980, πρὸς τιμήν του καὶ β) Τὸ Πανελλήνιο Συμπόσιο «Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος», ποὺ ἔγινε στὴ Μυτιλήνη τὸ καλοκαίρι τοῦ 1982, μὲ συμμετοχὴ ἑλλήνων καὶ ξένων καθηγητῶν Πανεπιστημίων καὶ πολλῶν διακεκριμένων ἐπιστημόνων καὶ μελετητῶν τῶν κειμένων τοῦ Βενιαμίν, τῶν σχετικῶν μὲ τὰ φυσικομαθηματικά, τὴν Ἀστρονομία, τὴ Μεταφυσικὴ καὶ τὴν Ἠθική.

Στὰ Γεραγώτικα

Η ΓΗ ΜΑΣ

Ἡ γῆ μας εἶνι κουβαρντοῦ
μᾶς δίνι τσὶ τ' πλιοῦ τοὺ γάλα
μᾶς δίνι ψουμιὰ μᾶς δίνι φαγιὰ
μᾶς δίνι τσὶ οὔλα τ' ἄλλα.

Ὑ γ' ἰδρους π' πέφτ' ἀπὰ 'ς τὴ γῆ
πουτὲ δὲν πᾶ χαμένους
τσ' ὄπγιους τοὺν δίνι 'ς αὐτὴ μ' ἀγάπ'
εἶν' πάντα κιρδισμένους.

Τοὺ εἶδα 'φτὸ 'ς τοὺ μπαχτσιδέλι
π' ἔχου 'ς τοὺ πριβουλέλι μ'
δὲν ἀγουράζου τίπουτα
τσὶ φραίνου τσὶ τοὺ τσλέλι μ'.

Μ' ἀγάπ' κουμάτ σὰν τ' πασπατέψ'
τὴ βζάρα τ'ς τ'ν ἔχι χαζίρσα
νά 'ς τὴν τσινώσ' πᾶ 'ς τοὺ τραπέζ'
σὰ μιρακλοῦ μαγείρ'σσα.

Γιὰ 'φτὸ μὴν τ' μουνταρεύγιτι
σὰ θέλιτι τ'ν ὑγειά σας
τσὶ σὰν τοὺν Ἅγιου τοὺν Ἰφραὶμ
σ' αὐτὴ νά'ν ἡ ματγιά σας.

Μάϊος '86 (μετὰ τὸ Τσερνομπὶλ)

ΣΤΕΛΙΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΝΟΣ

ΓΙΑΝΝΗ Α. ΠΑΣΠΑΤΗ

Ι Ναμκιόρ᾽ς

Διήγημα σὲ Λεσβιακὴ ντοπιολαλιά.

Του λόγιαξα(1) στα μάτια τσι κατάλαβα πους βοὺρκουσει. Μεις οι «τρίτης ηλικίας» ζοὺμει μι τσίνα που θμούμιστιν. Ι φίλουσιμ᾽ ι Στράτ᾽ς ἦνταν δλειφτὴς στα νταμάρια, ἤβαζει μπαρουτιὲς. Μπὸρ᾽γει να σι κατηβάσ᾽ ᾽λὸκληρου β᾽νὸ μες τα πουδάριασ᾽ χουρὶς να τουν κατσηρντείς(2) βουλάδα(3). Ιπικίνδυνι δλειὰ αλλὰ τσι βαρειά.

᾽Ε..., μι ντ ντυρανίδατ᾽ μι βουηθὸ τ᾽ν αξέχαστ᾽ Ουρανία, που τν᾽νι φὼναζι Ράνι, κάναν δυο χτηματὲλια, ἐχτ᾽σει του κουλτούτσιτ᾽(4) στου χουριό.

Γι Στράτ᾽ς ικεί! Κουλώνα! ᾽Οτ᾽ δ᾽λειὰ ξουχὰρ᾽σα(5) τουν ἤβαζις να κάν᾽, ὀχ᾽ εν ἐλιγι πουτὲ. ᾽Γὼ ἤξιρα, πους εἶχι δυο κουπηλάρια. Ι γι ἕνας Δημόσιος υπάλληλους, ι πιο μ᾽κρὸς ἐφ᾽γι στ᾽ν Αστραλία.

Σήμιρα τουν βλέπου στου καφινὲ μουναχότ᾽, τσουχτζ᾽μένου(6) να φουμέρνι τσιγάρου σ᾽λουγ᾽σμένους. Τσιγάρου; Ποιὸς; γι Στρατής! Που πουτὲ δεν του ἰβαζει στου στόματ᾽. Ακόμα τσι στου κυνήγ᾽, που φουρτούνιαζει(7) ἀμα τσι ἰχανε τ᾽φιτσά, φτος τσιγάρου δεν ἀναβει.

— Βρε Στράτ᾽, τί γυρὲβγ᾽ς ἐδγιου συ στου Κάτου Χάλ᾽κα;

Τουν εἶδα να μι λουγιάζ᾽ μι πουνιμένου βλέμμα.

— Κάτσι να συ πω τα θκάμ᾽, εἶνι μιγάλ᾽ ιστουρία.

— Ε! ξὲρου πους σχουρὲθτσει του Ράνι, εἶνι χρόνους;

— ᾽Οχι, μὸ πὲντι μήνις. Μι μιὰς τα μάτια τ᾽ Στράτ᾽, μόνι πούπι Ουρανία, βουρκώσαν. Μι ρώτσεις, τί γυρεύγου γὼ ἐδγιου; μὲβανι γιὸς ιμ᾽ στου Γηρουκουμείου, ι Ναμ᾽κιόρ᾽ς.

Γι φουνὴτ᾽ τριμούλιασει γιμάτ᾽ παράπουνου, κι᾽ ἐνιουσα σα να ξιπαραλώ.(Ωχ! νάτα τσείνα π᾽σήλιγα, Γιάνν᾽ τ᾽ γριγιάσ᾽ τσι τα μάτιασ᾽!!!).

— Αφκριγιόσ᾽ του λοιπὸν φίλι μου καλὲ, θα γυρίσουμει πίσω:

— Πριν 35 χρόνια, ἕνα πουρνό(8) του ᾽53, κατὲβ᾽κα στου ντάμ᾽ τσι τιμάριβ᾽γα(9) του ζό για τσ᾽ ηλιὲς. Του Ράν᾽ τίμαζει ιρδ᾽νιά(10) τσι μουρμούρ᾽ζει. Ξιχάσκα μι τσι δ᾽λειὲς, τσι συμπιλὲτ᾽σα πους θα πιάσ᾽ τ᾽ γρίνια.

— ᾽Αϊντι βρε ἀθροιπι, ι γήλιους πουδάρια ἤβγανει, ὀσπουτει σκαλουμαθρεύγ᾽ς(12) ἐφτου. ᾽Ελα να πγείς τουν αλίσφακας(13), θα κρυγιώσ᾽.

Ανὲβ᾽κα τσι κάτσαμι στου σκαμνέλι, τσι βτούσαμι γι ου καθὲνας του γουν᾽δέλιτ στ᾽ τσάσκα μι τουν ζιστό αλήσφακα. Εἶνει ξὲρ᾽ς ἄλλου πράμα η φρασκουμλιά μι ρουπάδις του πουρνό. Σι στ᾽λών᾽ του εν πρώτου, τσι μουσκουμυρίζ᾽ του σκώτ᾽ς ὁσαμι του μησ᾽μὲρ᾽.

Ου ἕνας λόγιαζει τουν ἄλλουν.

— Βρε Γιάννι! Αγαπιόμασταν μι τ᾽ γναίκαμ᾽ χρόνια, τσι τ᾽ πήρα μι του βρατσί π᾽ λὲγειν. Παράπουνου ἐν εἶχα πουτὲς. Ούτι για τ᾽ν νοικουτσιρουσύνητ᾽ς, μήδι για τ᾽ καρδιάτ᾽ς. ᾽Ενα μουνάχα εἶχα καμὸ. Να κάνουμι μουρὰ, αλλὰ γι Μιγαλουδύναμους δεν ἐληγι να κάνι του θάματ᾽. Ιγὼ τότι πὲρνουμ᾽ τα σαράντα. Του Ράνι κόντηβγει τα τριγιάντα πέντι. Γίν᾽ κα απ᾽ του σικλὲτ᾽(14) αυτό, σὲρτ᾽κου ξύδ᾽, π᾽ λὲγειν. Τίπουτα δεμ᾽ ἀρισει, τίπουτα, οὐλα σκούρα μοι φηνώνταν. Βρε, τί ιγ᾽τιὲς, τί δρακουχόρταρα, τίπουτα, γη τσ᾽λιὰ τσ᾽ Ουρανίας ἐνι φούσκουνει. Τσείν᾽ πλιά, γουνάτζει στα κουνίσματα τσι παρακάλει τ᾽ Παναγιά· «Κάνει του θάμασ᾽ Μιγαλόχαρ᾽, δόσει τσι συ μας ἕνα μουρὲλι.

Τσείνου του πουρνό σκουθήκαμει αχάραγα[16]. Ι τσιρός μένα δε μ' άρησει· σα ζαβλακουμένου[17] τουν βλέπου σήμιρα, α δούμι θα τνη βγάνουμει στιγνή;

Του Ράνι ανέβ'τσει να φτάξ' για να ανάψ' τ' καντήλα. 'Ο,τ' η μικρή φουτιούδα χουρουπήδ'ξει πάσ' στου φυτ'λέλι, ένα «τσίφ» έκανει τσι γη καντήλα ζούφσει.

— 'Ωχ! μαντάτου πηρήμεινει σήμιρα, ώ Στράτ'.

— 'Ε άντι να τσνίσουμει βρε ξ'τιανή, ξ'μέρουσει, τί αμπατέχ'ς[18].

— Λες να γένι τίπουτα, κανέ κακό Στρατή;

— Εμ πάντα είσει! Πους σείπα, του λάδ' φταί', θαν έχι νιρό μέσα τσι τσακλάτσει.

Σί λίγου του Ράν' καθ'σμένι κατασάμαρα πάς στου σουπά[19], μι τα καλάθια. Ιγώ τραβούσα του γαδούρι στσ κακουτραχαλιές.

Μόλις ξ'μέρουνει. Το χτήμα ήνταν στου Γκατανά στου Κλύτσ', είχαμει ίσαμι δυόμ'ς ώρις δρόμου ακόμα.

— Για δε π' θα μας βρει γ' ήλιους σήμιρα, μουρμούριζει κάθα τόσο γη Ουρανία.

'Αμα πιάσαμι τ' Νυχτάντα, γ'νόνταν χαλασμός. Χιλιάδες π'λιά πιτιόνταν απ' τα βάτα, τσι ξένιαστα τραγ'δούσαν για τ' μέρα που 'ρχόνταν διώχνωντας τ' νύχτα.

Του μουνουπάτ' απλουνώταν μπρουστά μας, τσι του ζό με γρήγουρου ζάλου μας έφιρει στου κάτζιλου πούνταν η γ' αμπασά[20].

'Ακ'γεις του κότσ'φα, να βγάζ' σφυρίγματα σκάλα - σκάλα, όμους απού πάνου μας στιβάζαν τα σύννιφα, του ζημπηλέκσα πους θα βραχούμει σήμιρα. Αλλά του νταμάχι[21], η σιβντάς τσ' ηλιάς, έκανι πουλλές φουρές να μι λε του Ράνι γραγ' δά τσ' αγύρστου τσιφάλι. Θ'μυθήκαμι τα πρώτα χρόνια που γνουρστήκαμι σ' ένα σπίτ'. Καθόταν σ'καρέγλα, σα Παναγιά, μπουρτίζουντας[22] στα δάχτ'λατσ' ένα μαντήλι, έλα όμους που τα σπηγουνιάρκα[23] τα μάτια τ'ς μοι λέγαν πους μήχει ιχτημήσ' τσ' όλας. Η μιά κουβέντα έφειρει τν άλλι.

— Καλός απ' τσ' καλοί βρε Στράτ', μό γώ είμει... έχου του γιαρά[24] αυτόναν, ενά μουρέλι βρε Στρατή ένη μπόρησα να σύ δώκου.

— Τί συτχένις[25] έφτου ρε Ουρανία, τν είπα γώ πούξηρα πους μάτουνει του φιλοκάρδιτσ' άμα τσι φέρναμι τ' κουβέντα στα μουρά. Τί α τα κάνου τα μουρά, αφού έχου γώ σένα. 'Αντι ρε γ'ναίκα μή χουλιάς, μπουρεί να μας ακούς γι Θιός, ε γένητει, τόσα παρακάλια κάνουμει κάθα μέρα. Κάτ' θα κάνι τσι για μας.

— Καλά τα λες Στρατέλη μ', έκανει του Ράνι τσ' άδειασει του τρίτου καλάθ' στου τσ'βάλι, αλλά ξιχνάς πους κουντέβγου τα σαράντα.

— Γι Θιός, έχ' τόσην δύναμ' που τσι ογδόντα να γίνις σύ δίν' μουρό.

Απού του δρόμου ακουγώνταν τα αυτοκίνητα που πιρνούσαν. 'Ενα νημπέτ[26], χαμ'λά ακούστσει ένα να σταματά.

— Βρε Ράνι, έ πιάν'ς να αρπάξουμει καμιά δαγκαματιά;

— Αμ τσι δε πιάνου βρε ξ'τιανέμ' μαθέ. Τσί γώ λ'γούρηψα[27], ε ξέρου γιατί...

Κάτσαμι τσι τρώγαμι μι κέφ' φασλούδις, του φαγί που τρών' όσοιν' δλευγειν στσ ληώνες. Η ρέγγα γι κουλιός είνει φτά που παγαίνειν μι του όσπριγιου κι ανοίγειν τ'ν όρηξ'. Κάτ' άρπαξει τ' αυτί μ', έκανα σμάδ' τσείν', να σουπάς π' αθλόγα. — Ακούς τίπουτα, ώ Ράνι; τσ' αφ'κρίστ'κα: Σα στσλάρια που τα πιτάξαν, σα κλάμα, κάτ' τέτιου πήρει τσι μένα τ' αυτί μ', θα τα ρήξαν φτοί πιό μπρουστά.

Τρώγαμι· τσι καμιά φουρά μιά στάλα, ίσαμι δίφραγγου, μοι δώτσει[28] κατακούτηλα. Ράνι νιρό έρχητει.

— Λες βρε Στράτ'; τσι δε κάναμει ακόμα του γουμαρέλι! 'Αϊντει φέρει του γαδούρ' ίσαμει να σμαζώξου[29] τα κουλάγια[30] μας. Για δε π' θα μ'λιάσουμι!!

Σκώθ'κα ανιγκαστ'κά, τσι διαλουγίστ'κα, άραγει τουν παλ'βάνουσα[31] του σουπά γή τουν άφκα σαλμά[32], τσι άντι να τουν γυρέβγ'ς. 'Αμα τσι κατέβ'κα κανά δυό πιζούλεις φάν'τσει του γαδούρ' που βόστ'ζει ήσυχου... Ποιό πέρα, κάτ' σα καλαθούνα, σα πανέρ' ήβγαζει τ' τζιρίδα πόμιαζει μι κλάμα κ'ταβιού ή λιχ'διού.

Γη ψ'χάλα δ'νάμουνει. 'Εκανα τέσσιρα, πέντι ζάλα[33] τσι τί να δω... 'Ενα τόσου δα λιχθέλι[34] τηλ'μένου σι μιά κουβέρτα κούνει τα χειρέλιατ'. Σαρσαρλάτ'σα. Κόπ'κει γη

φουνήμ', θαρρείς τσι ξαίμαξα, εν άκ' γα πλιά τ' καρδιάμ' α χτ' πά. 'Εβανα μιά φουνή Ραααν̲ι...

Κι ειτσείν' τρόμαξει τσι πλάλ'ξει:

— 'Ελα Στράτ', τί ντάπαθεις βρε ξ' τιανέμ';

'Ηρτει κουντάμ', αφού μπουρδουκλόθ' τσει(35) σι κανά δυό δέματα αρκ' τσιές, στάθ' τσει κουντάμ', είδει τσι βουβάθ' τσει.

Ψ' λόβρηχει. — Βρε Γιάνν̲ι, θαρρώ τσι τί βλέπου: Γουνάτσει τσι του πήρει στ' ν αγκαλιάτσ', έχουσει του μουτρέλιτ' στου γκόρφουτσ'. Τσι γύρσει τσι μ' είδει.

— Βρε Γιάνν̲ι, η Ουρανία ήταν η πιό όμουρφ' γ' ναίκα τ' κόζιμ'. Τώρα πρόσιξα τα κατάμαυρα αμυγδαλωτά μάτια τ' ς, θάρ' γεις τσι φανιρώθ' τσει μπρουστάμ' γη Παναγιά γη Γλυκοφιλούσα μι του γιότ' ς. Αυτά τα μάτια τ' ς γ' ναίκας σημ' δείχναν ούλ̲ι τ' τρικυμία που γ' νόνταν μέσα στα κατάβαθα τσ' καρδιά σητσ'.

Καμιά φουρά του σήκουσει αψ' λά τσι μέσ' τ' βρουχή είπει:

— Μεγαλουδύναμη, συ ευχαριστούμι για του μιγάλου δώρου π' μας έκανεις, ας είνει ηβλουγημένου τ' όνουμας.

Γύρ' σει σι μένα, που έβλειπα βουβός.

— Για δε' ιουν, μι λουγιάζ', βρέχ' βρε ξ' τιανέμ', βγάλει τ' πατατούκας τσι σκέπασέ μας.

Ιγώ ήμνταν άλαλος τσι λόγιαζα. 'Ηβγανα τ' μαντία τσι τ' πέρασα στ' πλάτη τσ'.

Φόρτουσα του γαδούρ' σβέλτα τσ' ηλιές, τιμηλί πέντι καλάθια ήντα τσι τα μοίρασα, έκατσει τσι του Ράν̲ι μι του λιχούδ' καταμεσί τσι τσνίσαμει για του χουριό. Ποιός λουγαριάζει τ' βρουχή, ποιός λουγάριαζει του τζιρό. Ανάψαμει φουτιά στου τζάκ' σα φτάσαμει στου σπίτ'. Φώναξα τ' μάννα μ', μας έκανει ριζάλευρου, καβούρ' τσει αλευρέλ̲ι, αρμέξαμει πιτ' κατσίκα γάλα τσι μι λίγα λόγια του μουρό έφαγει τσι τσμήθ' τσει δίπλα στ' τσινούρια τ' μάννα.

Η χαρά μας ήνταν μιγάλ̲ι που τα καταφέραμει τσι του κάναμει θ' κό μας του μουρό τσι νουμικά π' λέγειν. Ξέχασα να σ' πώ, πους στα ρ' χέλια κρέμουνταν ένα χαρτί τσ' έγραφτει πους ήταν αβάφτιστο. Ι παπά Κόπ' ς τουν βάφτσει τσι τουν βγάλαμει Θιουχάρ' για να φχαριστήσουμει του Θιό, που μας έκανει τ' χάρ' αυτή.

(Τώρα ιγώ έμαθα πως ο Θεοχάρης, ο μεγάλος γιός του Στρατή, δεν ήταν πιδί του).

Στο χωριό, φυσικό ήνταν, να πει η γι ένας του μακρύτ' γι' άλλους του κουντότ'.

Του μουρό η Θιουχάρ' ς τράνινει, μόρφινει τσι έκανι πιχνίδια. Του Ράν̲ι τσι γώ παλαβουμέν̲ι απί χαρά πιρνούσαμει μιά ζουγή, που ίσαμι σήμιρα δεν τ' ν είχαμει ζήσ'.

'Ενα πουρνό γι' Ουρανία ένοιουσει ανικατουσούρις στου στουμάχι τ' ς. Κρύγιουμα φαίνητι θάν είνει, τα καζάντια τ' λιουμαζώματους τώρα βγαίνειν. Πιράσαν κανά δυό μέρες οι ανιγούλειες ίδιειες τσι ούλ̲ι τ' ν νύχτα του Ράν̲ι ξιρνουβώλα. Εμ πήγει στουν Αράπογλου του γιατρό. Τ' ν αφ' κρήστσει τσείνους, την χτύπ' σει απ' δώ, απί κεί. Γέλασε γιατρός παράξινα.

— Τί κρυολόγημα λες κυρά Ουρανία, ο κυρ Στρατής φταίει!!

— Τί συμβαίν̲ι κυρ' γιατρέ μ', τί ντάχου; είπει του Ράν̲ι. Μπά τσ' έχου έφτου του κακό μαράζ' έ; Αμ' του γρήτσα γώ!! Γιαυτό ξιρνουβώλουμ' μιά βδουμάδα τώρα.

Ιγώ απόξου. 'Αμα τσείβγει γι γιατρός τουν ρώτσα. Πέμει γιατρέ, τί συμβαίν' μι τ' γ' ναίκαμ', είναι μαθέ βαρειά;

— Τί βαρειά, βρε Στρατή, η κυρά σου είναι σε ενδιαφέρουσα.

Αρπώ του Ράν̲ι, που φάν' τσει στου μπαραστάτ' τσι απ' τ' χαρά μ' ε ξέρου τί έκανα. Τ' φίλουμ', τ' χόρηβγα, τ' σήκουνα, ειτσείν έν ήξιρει τί να πεί τσι τί να κάν̲ι.

Ε! στου χουριό σα μαθεύτσει, ούλ̲ι είπαν, τούτου είνει πλιά θάμα. Ι παπά Κόπ' ς στ' απουλείτουργο είπει: «σεις να βλέπιτει, που γιου Θιός είνει απέραντους, μεγάλος και ελεήμων, ζήτα του ό,τι θέλεις με πίστη και θα τόχεις».

Τώρα δούλιβγα μι κέφ' βρε Γιάνν̲ι. Εικεί π' δεν είχα μουρά, τώράχα δυό κουπηλάρια. Γένν' σει του Ράν̲ι κουμάτ' ζόρκα, αλλά έκανει ένα μουρό, άγγελος σουστός. Τουν βαπτήσαμι Δημητρό τ' πατέραμ' τ' όνουμα.

Να μην τα πουλυλογώ, που λές Γιάνν̲ι, δλεύγαμει πότι στα χτηματέλια, πότι στα νταμάρια, καταφέραμει να μάθ' γη μιγάλους γράμματα. Του '66 ι Θιουχάρ' ς ίβγανει του σκουλειό, έδουσει ξιτάσεις τσι πέρασει στη Πάντειο. Ε! η Δημητρός έφ' γει στ' ν Αυστραλία, όπως μαθαίνουμει έχ' κάν̲ι κατάντια καλή. Η Θιουχάρ' ς διουρίστσει έδγιου, έχ̲ι καλό μισθό.

᾽Ενα βράδ᾽ καθόμασταν τσι πυρωνόμασταν στου τζάκ᾽. Του Ράνι̱ έβραζει ραδίκια, τάχει βγάνι̱ απί τσ Μιλάτζ᾽. Συνδαύλιζει[36] τ᾽ φουτιά για να βράσειν ά πιούμει κανὲ φλυτζάνι̱ ζ᾽μί μι του λιμόνι̱ ζιστό-ζιστό, κάνι̱ καλό σ᾽ ούλα. Τ᾽ν άκ᾽σα που μουρμούρ᾽ζει.

— Τί ντάχι̱ς ρὲ γ᾽ναίκα τσι μουρμουρίγ᾽ς μουναχής;

— Τί νάχω ὠ Στράτ᾽!! Πιράσαμει τόσα τσι τόσα, τυραν᾽στήκαμι τριγιάντα χρόνια. Τί κάναμει τσί καλά; Νά γη φουλιά μας, πάλι αδειανή απόμνει.

— Π᾽λιά είνει τα παιδιά, βρε Στρατή, τσι πιτούν τσι φεύγουν. Να, δὲ τ᾽ κατάντια μας, γυρίσαμε ξουπίσου τσεί πούμασταν στ᾽ν αρχή. Πλήσαμει τα χτηματέλια μας για να σπουδάσ᾽ γι Θιουχάρ᾽ς, δένη φτάξαν. Πήραμει τσ᾽ απ᾽ του Δημητρού του κιμέρ᾽.

— Ε! τί να κάνουμει ρε γ᾽ναίκα, αυτά ἐχι̱ η ζουγή.

— Ναί αμ᾽ ἐχ᾽ τσι τούτου, λέει τσι βγάζ᾽ απί τ᾽ τσέπ᾽ τσ᾽ πουδιάς σητσ᾽ ένα φάτσιλου μι πούλια, ξέρ᾽ς τί γράφτ᾽ η κύριους γιός μας που τουν μιγαλώσαμει σα πιδί μας;

— Μή λες τσείνα π᾽ δεν πρέπ᾽, είπα γώ γκουφουρημένους[37], πιδί μας είνει, μας τουν δώτσει γι Θιός, τί λέ στου γράμματ᾽;

— ᾽Εχ᾽ς δίτσου, είνει πιδί μας, ναί αλλά φαίρνειτει ναμ᾽κιόρκα, για διάβασει, στόκρυψα για να μη στιναχουρηθείς. Ξέχασει ποιός τουν ήβγανει στ᾽ ζουή τσι ποιός τουν έκανει άθριπο. Διάβασει ὠ Στράτ᾽!! Παντρεύτσει χουρίς τ᾽ν ηφτσή μας!!

— Βρε Γιάννι̱, έπαθα του ίδιου πόπαθα τότισου π᾽ τουν ήβρα μέσα στου πανέρ᾽. Βουβάθηκα, διάβαζα του γράμματ᾽ τσι του παράπουνουμ᾽ μ᾽ έκανει να τρέχειν τα μάτιαμ᾽...

...Πατέρα την Κυριακή, παντριφτήκαμει η Ελένη και γώ, ας έχουμε την ευχή σου. Φαντάζομαι να μην παραξηγηθείς, διότι ήταν αίσθημα. Κάναμε αυτό που νομίζαμε σωστό, τ᾽ άλλα είναι ξεπερασμένα πράγματα.

— Ο καιρός, φίλη Γιάννι̱, μας έκανει να σφιχτούμει η γριγιάμ μι μένα τσι γώ μι τ᾽ γριγιάμ᾽. Ζούσαμει μουναχοί μας, μι τσ᾽ παράδεις που μας έστελνε γη Μήτρους.

᾽Ενα πουρνό η Ουρανία δε ξύπνησι καλά. Φώναξα του γιατρό απί τ᾽ν Αγιάσου, ίσαμι του βράδ᾽ του Ράνι̱ έσβυσει. Τ᾽ν έκλαψα, ήρταν κάτ᾽ γ᾽τόν᾽σεις, κάτ᾽ φιληνάδεις, τ᾽ ξημιρώσαμει.

«Καλά έρχουμε πατέρα. ᾽Ηταν η απάντηση που τουν πήρα τηλέφουνου για να τουν πώ πους γη μάννα τ᾽ σχουρέθ᾽τσει.

Του Ράνι̱ μ᾽ άφ᾽σει μουναχόμ᾽. ᾽Οτ᾽ έκανα τ᾽ν έβληπα μπρουτσά μ᾽. Πήγα όπου μαζέβγαμει ηλιές, ξανάπα τσ᾽ αθλουγιές που μήλιγει, άκ᾽γα τ᾽ φουνήτσ᾽.

Πήγα στου Θιουχάρ᾽, έκατσα κανά δυό βδουμάδεις, αλλά κατάλαβα πους ήμνταν ανοιχτό παραθύρ᾽ στ᾽ κατίνατ᾽[37]. Τσι σκέφ᾽τ᾽κα τώρα ακόμα μπουρώ τσι δλεύγου, εμ᾽ αύριγιου; Τσι συμφουνήσαμει να πάγου στου Γηρουκουμείου. ᾽Ηρτει κανά δυό φουρές, έστ᾽λει κανά δυό πακέτα τσιγάρα, τσι σήμιρα ήρτα στουν ᾽Αγιου Γιώργ᾽ τσι μοι βλέπ᾽ς στιναχώρια φουρτουμένου. Νά αυτά είνει τα θ᾽κάμ᾽.

Την ναμ᾽κιουργιά μήδει ι Χριστός δὲ τνηχόνιψει: Τα προυχτὲς ε ξέρου τίληγια βρέθ᾽κα στ᾽ αγιρουδρόμιου: Του Στρατή ε πότι πότι, ύστιρα απ᾽ τ᾽ κουβέντα στου καφινέ τ᾽ Χάλι̱κα παγένου τσι τουν βλέπου. Ι γιός τουν παγαίνι̱ πότι κανὲ πην᾽ταρ᾽ κουνιάκ᾽ και τσιγάρου, να τέτοια...

Τ᾽ Κυριακή που πέρασι πήγα βόλτα στ᾽ Κράτ᾽γου. Στου αγιρουδρόμιου βλέπου έναν Κύριου μι μια βαλίτσα μιγάλι̱ τσι μια κερία με κάτ᾽ βαλίτσις με δυό παιδιά· ένα αγόρι κι ένα κορίτσι, να μοι κάνειν σ᾽μάδ᾽ να σταθώ. Τα ταξιά είχαν φύγει.

᾽Επιασα άκριγια. Ι νοιός άνθρωπος μου φάνηκε γνωστός. ᾽Ανοιξα και... Τί να κάνω; ήβγα έξω φόρτωσα τις βαλίτσες στ᾽ αυτοκίνητουμ᾽ τσι τσ᾽νίσαμι για τ᾽ Μυτιλήνι̱.

— Δε μου λέτε, δεν είσαι ο κυρ᾽ Γιάννης;

— Ναί, ᾽ γώ είμαι.

— Χμ.. εγώ ξέρεις ποιός είμαι.

— ᾽Οχι! σι σουσουμιάζου, αλλά βλέπ᾽ς τα χρόνια που σκώνου....

— Γώ είμει ο Δημητρός, τ᾽ Στρατή ι γιός, που παγαίνατει κυνήγ᾽.... που είχει τ᾽ν Ουρανία... πούχει του Θιουχάρ᾽ ντέ;

— Α! ναί ναί, τί κάνι̱ς βρε Δημητράκι̱, πότι ήρτεις;

— Να προυχτὲς στ᾽ν Αθήνα, άλλου θέλου να μάθου· γι Πατέρας μου τί κάνει; για τη Μητέρα μου ξέρου που σχουρέθ᾽τσει.

— Ου πατὲρας εἶνει καλὰ στου γειρουκουμείου.

— Ο πατὲρας μου στο Γηροκομείο; τί λες κυρ' Γιάννι. Τότε, ἄκουσα καὶ η κοπέλα να μιλὰ γεμάτη ἐκπληξη.

— Ακούς, ο Πατὲρας μας στο Γηροκομείο!

— Τώρα 'νει π' θα σκουθεί του Ράνι να μας ξισάσ'. Κυρ' Γιάννι εἶνει εὐκολο να μας πας εικεί;

— Γιατί ὀχι... και τράβηξα για το Γηροκομείο. Από το καθρεφτάκι εἶδα την νέα γυναίκα του Δημητρού, καταστεναχωρεμένη να σκουπίζει τα μάτια της.

— Καλὰ ι γι' ἄλλους, τί κάνι κυρ Γιάννι ι Θιουχάρ'ς;

— Πουλύ καλὰ εἶνει, ἐχι τσι φτος ἐνα μουρό στου δρόμου. Τούτα εἶνει θ' κὰ σας κατὰ που φαίνιτει.

— Βέβαια ο Στρατὴς και η Θεανώ.

— 'Ομουρφα παιδιὰ να τα χαίρεστε, η Θεανώ;

— Ναί εἶναι το ὀνομα της Μητὲρας μου, ἐκανε με μελωδικὴ φωνὴ η Ελένη.

Φτάσαμε στο Γηροκομείο. Εγώ περίμενα ἐξω, μια και ἐκανα τον ταξιτζὴ. Τί ἐγινε μέσα δεν ξὲρω...

Σε λίγο βλέπω το λεβεντόγερο Στρατὴ να σηκώνει τα δυὸ εγγονάκια και να βγαίνει γελαστὸς και να ξεχειλίζει από χαρὰ.

— Βρε Γιάννι, τίνταν τούτου π' μέκανεις βρὲ;

— Τί σ' ἐκανα βρε Στράτ'; Ιγώ τίπουτα, τσείνους απού πάνου, φαίνειτει τουν ζάλ'σει του Ράνι στα παρακάλια, που σ' ἐβληπει μουναχὸ τσι στουν ίφηρει.

— Ας εἶναι δοξασμένου τ' ὀνουματ' βρε Γιάννι, πούνει γιου Ουρανία να δει τούτα τα μεγαλεία.

— Ιδώ εἶνει πατὲρα, ἄκουσα την Ελένη να λὲει και χάϊδεψε την κοιλιά της, ενώ καθόταν στο πίσω κάθισμα του αυτοκινήτου.

— 'Οχ'! παίζουμει. Δυὸ μηνών εἶνει. Τσι βλὲπουμει παρακάτου!

'Ενοιωσα τα μάτια μου βρεμένα, για 'δὲ μιὰ ὀμουρφ' μὲρα πούνει η σημερινὴ...

— Πού πηγαίνουμει βρε παιδιά;

— Στου ξινουδουχείου κυρ' Γιάννι, τσι αὐριγιου στου σπίτ' μας στου χουριό, ἐ π' στεύγω να χαθείς.

— 'Ι Θιουχάρ'ς τα ξὲρ' τα καμώματας βρε γιὲμ', είπει ι Στρατὴς.

— Ούλα θα τα μάθ' πατὲρα, αδιλφός εἶνει.

— Διαβόλ' του Ναμ'κιόρ'!! 'Ας τουν ἐχ' γιρό ι Μιγαλουδύναμους, ἔμπιραζ'...

ΓΙΑΝΝΗΣ Α. ΠΑΣΠΑΤΗΣ

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

(1) λόγιαξα = είδα, (2) κατσιρντείς = να του ξεφύγη, (3) βουλάδα = πὲτρα, (4) κουλτούτσ' = μικρό σπίτι, (5) ξουχάρ'σα = δουλειά αγροτική, (6) τσουχτζ'μένου = καταβεβλημένο, (7) φουρτούνιαζε = θύμωνε, (8) πουρνό = πρωί, (9) τυμάρηυγα =περιποιόμουν, (10) ιρδνιά = κουμπάνια, φαγητό, (11) ζυμπιλέκσα = το σκὲφθηκα, (12) σκαλουμαθρεύγ'ς = απασχολείσαι, (13) αλίσφακας = φασκόμηλο, (14) σικλέτ' = δισθυμία, (15) αγάραγα = πριν χαράξη ο ήλιος, (17) ζαβλακουμένου = ζαλισμένος, μτφ. αμφίβολος, (18) αμπατέχ'ς = περιμένεις, (19) σουπάς = γάδαρος, (20) αμπασά = πὲρασμα, (21) νταμάχι = προσπάθεια, (22) μπουρντίζοντας = στριφογυρίζοντας, (23) σπιγουνιάρ'κα = προδοτικά, (24) γιαράς = πληγή, (25) συτχέν'ς = τί λὲτε, (26) νιμπέτ = στιγμή, (27) λ'γούρηψα = πείνασα, (28) μι δότσει = με χτύπησε, (29) εμαζώξουμε = να μαζέψουμε, (30) κουλάγια = τα χρειαζούμενα, (31) παλῖβάνουσα = δὲσιμο των 2 ποδιών, (32) σαλμά = ελεύθερο, (33) ζάλα = βήματα, (34) λιχδὲλῖ = βρέφος, (35) μπουρδουκλώθ'τσει = έχασε το βηματισμό της, (36) συνδαύλιζει = ανεκάτεβε τα αναμένα δαυλιά, (37) κατίνα = πλάτη, (38) ναμ'κιουργιά = αχαριστία.

ΔΗΜΗΤΡΗ Γ. ΣΚΛΕΠΑΡΗ

ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Στο «Διάλογο» του Σολωμού, ο «ποιητής», που δεν έχει άλλο στο νου πάρεξ «ελευθερία και γλώσσα», βάζει στα χείλη του «φίλου» τούτα τα λόγια του Λοκ: «Η γλώσσα είναι ένα μεγάλο ποτάμι, εις το οποίον έχουν ανταπόκριση τα όσα γνωρίζει ο άνθρωπος, και όποιος δεν την μεταχειρίζεται καθώς πρέπει κάνει ό,τι του βολέσει για να κόψει ή εμποδίσει τους δρόμους με το μέσον των οποίων τρέχει η πολυμάθεια...».

Η παραστατική αυτή έκφραση του Άγγλου διαφωτιστή για την κοινωνική σημασία της γλώσσας, δείχνει πόσο αυτή φέρνει και δένει τη μάθηση στην κοινωνική ζωή ποτίζοντας τις ψυχές των ανθρώπων με γνώση, σοφία και πολυμάθεια, όπως το ποτάμι σωρεύει πλούσιο υλικό μετατρέποντας εύφορα τα χωράφια, απ' όπου περνά. Και για να το ιδούμε αυτό στην ίδια εικόνα του Άγγλου διαφωτιστή Λοκ, πρέπει νάνεβούμε ακολουθώντας τον αντίστροφο δρόμο, ώστε να συναντήσουμε τις πηγές της γλώσσας του λαού, όπου σχηματίστηκε, μορφοποιήθηκε η φιλολογική, η ποιητική γλώσσα, κοινωνικό φαινόμενο πια, απ' όπου ξεκλάδισε ο πεζός λόγος, φιλολογικό είδος αργότερα. Γιατί ο ποιητικός λόγος, προφορικός, είναι πρωτογενής. «Η μουσική και η λυρική ποίησις είναι απ' ευθείας και άμεσος έκφρασις του συναισθήματος, ο αναστεναγμός π.χ. είναι αυτός καθ' εαυτόν μουσική ή λυρικόν ποίημα»(1). Πρώτα δημιουργήθηκε η ποίηση, η οποία έθρεψε και τρέφει ακόμη και ποτίζει την ψυχή του ανθρώπου. Ίσως γιατί το ρυθμό, το μέτρο-κύριο συστατικό του ποιητικού λόγου, βιολογικά τον έχει μέσα του ο άνθρωπος (στο σφυγμό και τους χτύπους της καρδιάς, στο βάδισμα, στην αναπνοή), ίσως ακόμη γιατί ο ποιητικός λόγος εξυπηρετούσε άμεσα και πραχτικά τον άνθρωπο στην κοινωνική λειτουργικότητα, με το ν' απομνημονεύεται ευκολότερα. Η πραχτική ανάγκη για την συμπυκνωμένη γνώση-μνήμη είταν αμεσότερη, μεγαλύτερη και η μόνη στα πολύ παλιά χρόνια, ακόμη κι όταν χρησιμοποιήθηκε η γραφή· προσφέρεται το ποίημα ευκολότερα στην απομνημόνευση, γιατί έχει κλειδί το μέτρο και το ρυθμό. Ύμνοι, προσευχές, μελική, λυρική ποίηση, χορική, έπη, γητειές, ξόρκια, αγροτικές γεωργικές συμβουλές, γνωμικά, έμμετρες παροιμιακές εκφράσεις κ.λ.π. κ.λ.π., είταν στα πολύ παλιά χρόνια η πείρα και η γνώση, που με τη μνήμη μεταβίβαζε τη μάθηση στους ανθρώπους. Ίσως, τέλος, επειδή στηρίζεται ο ποιητικός λόγος στο αίσθημα και στο ένστιχτο που συντηρεί τον άνθρωπο πάνω στη γη, αφού και ορισμένα επαγγέλματα, από τον πρωτόγονο άνθρωπο ως τώρα, έχουν στη λειτουργικότητά τους ως συστατικό το μέτρο και το ρυθμό, ώστε να δημιουργηθούν εργατικά τραγούδια που βοηθούν να γίνεται ανετότερα, ευκολότερα, πιο γρήγορα και ξεκούραστα η εργασία — πολύ περισσότερο όταν η ζωή είναι ομαδική, κοινωνικοποιημένη (βλέπε το συναρπαστικό χαραχτήρα που έχει η ποίηση και η μουσική στην ομαδική κοινωνικοποιημένη ζωή). Τις εμπειρίες από το ένστιχτο και το αίσθημα τις μορφοποίησε πλαστικά στην κοινωνική του ζωή εμπλουτίζοντάς τις με τα θέματα που τον απασχολούσαν και ανεβάζοντάς τα όλ' αυτά, με την πάροδο του χρόνου και την κοινωνική εξέλιξη σε μορφές ιδεών. Φυσικά τούτα δεν έγιναν τόσο απλά και σχηματικά όπως τα περιγράφουμε, παρά πήρανε τη μορφή της τέχνης στο πέρασμα του χρόνου και ύστερ' από δοκιμές και δοκιμασίες των ανθρώπων, που η θέση τους σε θέματα έκφρασης κι εκφραστικότητας είταν ξεχωριστή από τη χαρισματικότητα που τους χαραχτήριζε, όντας προικισμένοι με τη σφραγίδα δωρεάς.

Στην κοινωνική ζωή του ανθρώπου η γλώσσα από όργανο και μέσο συνεννόησης με την

πάροδο του χρόνου και την εξέλιξη της ζωής και της κοινωνίας απλώνει ποσοτικά και ποιοτικά την χρηστικότητά τους. Μπαίνει η ψυχαγωγία και γίνεται μέσον ψυχαγωγίας, ευχαρίστησης, απόλαυσης με την και από την δημιουργία φιλολογικής γλώσσας-τέχνης, καθώς η ζωή απλώνεται και βαθαίνει και τις αλλαγές αυτές τις παρακολουθεί και η γλώσσα, αφού οι άνθρωποι την μιλούν και μ᾽ αυτήν εκφράζουν τις έγνοιες, τις ανησυχίες, τα προβλήματά τους, ώσπου να βρουν τη λύση. Η σχέση γλώσσας και ζωής είναι αμοιβαία και η αλληλοεπίδρασή τους και ο συσχετισμός είναι μέσα στη λειτουργικότητα της ανθρώπινης κοινωνίας. Και όσο η (προφορική) γλώσσα δεν έχει αποτυπωθεί γραπτά, το συναίσθημα και το ένστιχτο επικοινωνίας, μετάδοσης και αλληλοκατανόησης, με την σωρευμένη πείρα, είναι αυτά που την κινούν και της δίνουν δυνατότητα ν᾽ αναπτυχθεί.

Από την προφορική παράδοση της γλώσσας, ας την πούμε έτσι, κυκλοφορούν εργατικά ποιήματα, παροιμιακές εκφράσεις γύρω από τη γεωργική και κοινωνική ζωή — χωρίς μ᾽ αυτό να θέλουμε να πούμε πως σταματάει εδώ στη διάρκεια της κοινωνικής ζωής, η δημιουργία νέων τρόπων έκφρασης και δημιουργημάτων — συμβουλές και γνωμικά έμμετρα, που περνούν κοκκαλωμένα και βρίσκονται σε όλο το φάσμα και τον κορμό της γλώσσας και μεταφέρονται και στο γραπτό λόγο. Ποιήματα εορταστικά, ύμνοι, ελεγείες, μοιρολόγια, τραγούδια της χαράς, του χορού, του γλεντιού και του πόνου, ανέκδοτα, παραμύθια, αφηγήσεις, δραματικές σκηνές, κωμικά επεισόδια και αφλουγιές και όλες οι μορφές του έμμετρου και πεζού λόγου, που δημιουργούνται στο πέρασμα του χρόνου. Το λεξιλόγιο πλουτίζεται, και με το γραπτό λόγο αυτό διαπιστώνεται ευκολότερα. Ξεχωρίζουν τα συνώνυμα με τις ποικίλες ποιοτικές αποχρώσεις, ώστε να τονίζονται οι ιδιομορφίες και να ξεχωρίζουν λεπτομέρειες και παραλλαγές ανάλογα και παράλληλα με την κοινωνική πρόοδο και εξέλιξη της κοινωνικής ζωής. Δημιουργούνται λέξεις που εκφράζουν γενικές, αφηρημένες έννοιες, ξεφεύγοντας από το παλιό, στενό, πραχτικό, περιορισμένο λεξιλόγιο. Εμπλουτίζεται η γλώσσα από τη ζωή και την πείρα του κοινωνικού συνόλου(2). Ιδές τε λόγου χάριν συνώνυμα που έχουμε για τη γυναίκα που δεν περιορίζεται σπίτι της, αλλά έχει ξεφύγει από τον παλιό, συντηρητικό τρόπο ζωής, και που έχουν χαραχτήρα μειωτικό — μιλάμε για χαραχτηρισμούς στην αγιασώτικη ντοπιολαλιά: πάνα, μαλπάνα, αλουγουπατούνα, σύβαστρου, ρουσπού, βέστ, χουρχουγύρα, λαδουστύπουμα, λαδκό, **σκουρπαληβρού, παντουθειά, αγαθουμ(η)λιά...** Για ανθρώπους μ᾽ επιδεξιοσύνη και ικανότητες: **διξιουχέρς, πδέξιους, ουρτουμένους, τιτραπέρατους, ψλός, ασπέθα, σπίρτου**...

Η προφορική φιλολογική γλώσσα έχει τη χάρη και την άνεση που προκαλούν οι έξοχοι συζητητές-άνθρωποι παραμυθάδες, που κρατούν ζωηρό το ενδιαφέρον της παρέας, της συντροφιάς, με την ανεξάντλητη ευκολία που έχουν και την ευφορία να διηγούνται σε κάθε κοινωνική εκδήλωση: στις παρέες, τα νυχτέρια, τις παρακαμούδες, τις συντροφιές, τις παραμονές κηδειών κ.λ.π. Υπάρχει λόγος πως άνθρωποι στις περιπτώσεις αυτές μπορούσαν να διηγούνται μια ιστορία, που κράταγε όλη νύχτα, ώστε να τους βρίσκει η άλλη μέρα, δίχως νάχουν αποτελειώσει το παραμύθι. Παλιότερα μάλιστα λέγανε για κάποιον ειδικό παραμυθά, που μπορούσε να διηγείται το παραμύθι του μια βδομάδα. Φυσικά το αρμάθιασμα αυτό των παραμυθιών είναι υπερβολή, όμως με τον τρόπο αυτό φαίνεται τι θέλει να πει. Είναι όπως στα παλιά χρόνια, στον επικό κύκλο. Οι ραψωδοί γνώριζαν μεγάλο μέρος απ᾽ έξω της Ιλιάδας, της Οδύσσειας, προτού καταγραφούν τα έπη, μα και μετά. Οι ποιητάρηδες και ριμαδόροι είχαν απομνημονεύσει, αν όχι όλον, μεγάλο μέρος από τον Ερωτόκριτο και τον απάγγελναν σε γλέντι, γιορτές και πανηγύρια.

Γύρω από ένα πάγκο, κάτου από το φως της λάμπας, με το πιστό και απλούς μεζέδες, μπορούσαν να ιστορούν ατέλειωτα. Έχουμε ξεφύγει, φυσικά, από τις κοινωνικές σχέσεις που αναπτύχθηκε η επική ποίηση, ο μηχανισμός όμως είναι ο ίδιος στη λειτουργικότητα της ποίησης. Παλιότερα η μνήμη, η θεά Μνημοσύνη είταν αυτή που επικαλούνταν όταν άρχιζαν ν᾽ απαγγέλλουν οι ραψωδοί, να τους βοηθήσει, να τους εμπνεύσει. Η μνήμη είταν η μόνη δύναμη που περνούσε στην αιωνιότητα την ποιητική δημιουργία και την συντηρούσε. Οι ραψωδοί και οι ποιητάρηδες, τροβαδούροι είταν φορείς της ποίησης αυτής. Η τυπογραφία δεν έχει προσφέρει ακόμη τις ανεχτίμητες υπηρεσίες της, που προσφέρουν σήμερα τα μαζικά μέσα ενημέρωσης. Γι᾽ αυτό και η δύναμη της μνήμης είταν ανεξάντλητη σ᾽ ορισμένους ανθρώπους και είχε

θεοποιηθεί στην αρχαιότητα.

Μέσα από την ενότητα προσώπων, πραγμάτων, τόπων, κρατιόταν η προφορική λαϊκή φιλολογία και παράδοση. Δημιουργούταν και δενότανε με τις ιστορίες και τους τύπους από τους παραμυθάδες και αφηγητές, που είχαν το προνόμιο της πλαστικότητας της αφήγησης και δημιουργικότητας σε βαθμό υψηλό. Καταστάσεις, πρόσωπα και πράγματα, για τα οποία ξεχώριζαν και τόνιζαν το ιδιαίτερο χαραχτηριστικό, παπάδες, παπαδιές, παπαδοπούλες, καλόγεροι, άνθρωποι που η παρουσία τους στην κοινωνική ζωή είχε κάτι το αντιφατικό και ιδιόμορφο, χήρες και λοιποί τύποι, είταν το επίκεντρο και το αντικείμενο της προφορικής, λαϊκής φιλολογίας. Τύποι γνωστοί, καταστάσεις κοινωνικές δραματικές, κωμικές — το περιεχόμενο της αφλουγής[3] και της προφορικής φιλολογίας του λαού. Οι άνθρωποι αυτοί είταν οι χρονικογράφοι, οι ευθυμογράφοι, οι ανταποκριτές και σχολιαστές της κοινωνίας, του καιρού τους — εύφημοι και εύθυμοι με παιγνιδιάρικο, αστείο, σατιρικό τρόπο, που φτάνει ως την υπερβολή και το διασυρμό πότε-πότε. Τ᾽ ακούει και τα χαίρεται κανείς ολοζώντανα, σπαρταριστά τ᾽ αφηγήματα αυτά, τα «λόγια» των απλών, αγράμματων ανθρώπων — γιατί και τα λόγια είναι γράμματα, όπως λέγει ο Μακρυγιάννης — που κυκλοφορούν ανάμεσα σε απλοϊκούς ανθρώπους, σε όλα τα είδη του προφορικού λαϊκού λόγου, κάθε φορά που δίνεται ευκαιρία, ή παρουσιάζεται το κοινωνικό γεγονός.

Αυτού του είδους η προφορική λαϊκή φιλολογία έχει τον προσωπικό τόνο και το χρώμα του αφηγητή. Είναι άκουσμα. Έχει την αίγλη και τη μαγεία του προφορικού λόγου. Επενεργεί άμεσα στην ψυχή, χωρίς να μεσολαβεί οπτική εικόνα. Από την ακουστική μόνον εντύπωση διεγείρονται στην ψυχή του ακροατή, αυτόματα, έντονες εικόνες και ευφρόσυνες καταστάσεις. Λείπει ο μεσολαβητής, που χαραχτηρίζει το γραπτό λόγο με την οπτική εικόνα, όταν διαβάζουμε γραπτή φιλολογία, που καταντά δυσκολία όταν είναι γραμμένη σε ντοπιολαλιά, γιατί δε μπορεί το καθιερωμένο, γνωστό μας αλφάβητο ν᾽ αποδώσει τους φθόγγους και τις φωνές και ώσπου να εξοικειωθεί και συνηθίσει κανείς διαβάζοντας τέτοια κείμενα, δοκιμάζει άηθες κενό. Γι᾽ αυτό ο Στρατής Παπανικόλας προσπάθησε να το ξεπεράσει αυτό, εισάγοντας φωνητική γραφή, όσο γινότανε πιστή στα κείμενα τα λαϊκά που δημοσιεύονταν στον «Τρίβολο» το περιοδικό του, σε λεσβιακές ντοπιολαλιές (μυτιληνιά, αγιασώτικα, μανταμαδιώτικα, πλωμαρίτικα κ.λ.π.). Κι έχουν αποθησαυριστεί μ᾽ αυτόν τον τρόπο αρκετά πολλά κείμενα της λεσβιακής λαϊκής λογοτεχνίας.

Η λαϊκή λοιπόν φιλολογία και λογοτεχνία έχει τα δικά της χαραχτηριστικά και τη δική της χάρη. Τη χάρη και μουσικότητα του φευγαλέου, το ανεπανάληπτο της ωραίας προφορικής γλώσσας. Είναι η θέση που παίρνουν οι λέξεις στον προφορικό λόγο με τον τόνο και το χρώμα της προφοράς. Ο δημιουργός, λαϊκός αφηγητής, κατέχει και κινείται μέσα στο πλούσιο γλωσσικό υλικό της λαϊκής γλώσσας, γνωρίζει ακόμα την κάθε περιπτωσιολογία. «Εκείνο που λέγει ο Βάκων για τη Φύση, δηλαδή πως ο φιλόσοφος για να την κυριέψει, πρέπει πρώτα να της υποταχθεί, ημπορεί κανείς να το πεί για τη γλώσσα· υποτάξου πρώτα στη γλώσσα του λαού, και αν είσαι αρκετός κυρίεψέ την», για να θυμηθούμε και πάλι το «Διάλογο» του Σολωμού. Σ᾽ αυτήν την κατάσταση του καταχτητή της λαϊκής γλώσσας και προφορικής φιλολογίας έχει φτάσει ο λαϊκός παραμυθάς, αφηγητής, ο άνθρωπος του λαού, που διηγείται μ᾽ ευφράδεια κι ευχέρεια τη διήγησή του, ανεπανάληπτη στιγμή λαϊκής, προφορικής φιλολογίας. Γι᾽ αυτό δεν αισθάνεται την ανάγκη, δεν μπορεί, γιατί δεν ξέρει γράμματα και δεν του χρειάζεται να γράψει, αφού είναι και τα λόγια γράμματα, όπως είπε ο Μακρυγιάννης, το θεωρεί περιττό να καταγράψει τα δημιουργήματά του. Γι᾽ αυτό το λόγο αριθμούνται στα δάχτυλα του ενός χεριού οι δημιουργοί της προφορικής, λαϊκής φιλολογίας, που αισθάνθηκαν την ανάγκη να πάρουν στο χέρι το κοντύλι και να γράψουν, ενώ ο αρχαίος Σωκράτης, ο Πυθαγόρας, ο Αίσωπος και ο ίδιος ο Χριστός δεν ένιωσαν καθόλου στη ζωή τους την ανάγκη να καταφύγουν στο γράψιμο, χωρίς να γίνουν καθόλου λιγότερο αθάνατοι γι᾽ αυτό. Τους είταν αρκετό που χρησιμοποιούσαν τον προφορικό λόγο, για να σωθεί μέχρις εμάς η Σωκρατική ειρωνεία, το «αυτός έφα» του Πυθαγόρα, οι αθάνατοι μύθοι του Αίσωπου, και η Διδασκαλία και οι παραβολές του Χριστού. Σημειώστε πως ο Σωκράτης είτανε μαρμαράς και σκάλισε το μόνο έργο του, τις τρεις Χάριτες,

ενώ ο Αίσωπος «δούλος».

Ο λαϊκός δημιουργός με τον προφορικό του λόγο δημιουργεί τη φιλολογία του, το έργο του. Αυτό το είπε ο Χένρι Μίλλερ για τον Γιώργο Κατσίμπαλη, που είχε κι αυτός σ' εκπληκτικό βαθμό το χάρισμα του αφηγητή. Ίσως γιατί πιστεύουν οι άνθρωποι αυτοί πως αν προσπαθήσουν να γράψουν, αυτά τα ωραία που διηγούνται και ωραία, στο χαρτί είναι σαν να τα σκοτώνουν. Με το στόμα τα ζουν και ζουν κι αυτά, ξαναζούν με τον προφορικό τους λόγο, έστω και στιγμιαία, γιατί με το πέρασμα του χρόνου ο λαϊκός αφηγητής χάνεται, ξεχνιέται, όπως και το δημιούργημά του, ή περνά σε άλλα στόματα. Και εδώ βρίσκεται η αντινομία: ενώ ο λαϊκός δημιουργός είναι γνωστός, γιατί δεν είναι δυνατόν να μην είναι γνωστός, γίνεται γνωστός, κάποτε με τον καιρό καταντά άγνωστος ο ανώνυμος λαός και γίνεται σχήμα λόγου (όπως λέμε «άγνωστος στρατιώτης»).

Η προφορική λαϊκή λογοτεχνία έχει την πλαστικότητα και τη χάρη στο στόμα του αφηγητή. Η γραπτή επώνυμη λογοτεχνία παίρνει την τελική της μορφή με το γράψιμο όχι την τελειωτική! Όταν την πάρει, αυτή τότε παραμένει «κτήμα ες αεί». Η τελική, τελειωτική μορφή του προφορικού λόγου, της προφορικής φιλολογίας, χάνεται, γιατί η προφορική λογοτεχνία είναι ανεπανάληπτη και μόνο με σύγχρονα μηχανικά, μηχανογραφικά μέσα μπορεί να καταγραφεί, να διατηρηθεί, όσο γίνεται τούτο, ώστε να ξανακουστεί. Μιλάμε για ντοπιολαλιές και ειδικότερα για τις ντοπιολαλιές της λέσβου, που, όπως είπαμε, ένα μεγάλο από αυτές έχει καταγραφεί συγκεντρωμένο στον «Τρίβολο», το μοναδικό σατιρικό-λαογραφικό περιοδικό του Στρατή Παπανικόλα.

Η προφορική, λαϊκή φιλολογία είναι κοινωνική βιολογική ανάγκη. «Το καλλιτέχνημα έχει την αυτήν αναγκαιότητα της υπάρξεως με το φυσικόν προϊόν· ούτε η καλλιτεχνία ούτε το φυσικόν προϊόν έχει λόγον υπάρξεως έξω του ιδίου εαυτού και ούτε εξυπηρετεί άλλο τι· μ' ενδόμυχον αναγκαιότητα παράγεται έκαστον προϊόν της φύσεως και υφίσταται εκτός της ανάγκης της υπάρξεώς του δια τον εαυτόν του και μ' ενδόμυχον αναγκαιότητα (από την ορμήν του νόμου της ωραιότητος εν τω ανθρώπω) παράγεται το καλλιτέχνημα προϊόν, το οποίον εν τη υπάρξει του έχει και εκπληροί τον σκοπόν του, τον προορισμόν του»(4). Καλλιεργείται από το κοινωνικό κύτταρο, το άτομο που αποχτά μιαν ιδιαιτερότητα στη δομή του από την ενασχόλησή του αυτή, ώστε ως καταβολή να περνά και στους απογόνους, και αν δοθούν κι ευνοήσουν οι συγκυρίες να εκδηλωθεί ξανά. Η λειτουργία αυτή παρατηρείται στα μεμονωμένα, χαρισματικά άτομα, τα οποία δεν έχουν την συναίσθηση ή την ιδέα πως κάνουν τέχνη και φιλολογία. Εκδηλώνεται με απλό τρόπο, ωσάν κοινωνική λειτουργικότητα, και έχει την ορμή βιολογικής ανάτασης και αναγκαιότητας. Στο παραμύθι, το μοιρολόγι, το τραγούδι, τη γενίκευση στην παροιμιακή - γνωμική έκφραση, στα τραγούδια του γάμου, το πανηγύρι, τη χαρά, τη λύπη, μέσ' απ' την αφαίρεση στην πλαστική σατιρική έκφραση, σε ομαδικές λαϊκές εκδηλώσεις κοινωνικές, στις κούνιες, την καθαρή Δευτέρα, τις απόκριες, στον κλείδωνα, και όπου αλλού το κοινωνικό κύτταρο με τις καλλιτεχνικές του καταβολές και διαθέσεις βρίσκει την ευκαιρία να εκδηλωθεί δημιουργικά, αυτοδύναμο μέσα στην καταξίωση του κοινωνικού περίγυρου. Φέρνει μέσα του τις μνήμες από το παρελθόν και την παράδοση, για να τις προεχτείνει στο μέλλον, οπότε με τη σειρά τους θα γίνουν μνήμες και παρελθόν στη ροή και την συνέχεια αυτού του πολιτισμικού αγαθού, που λέγεται και είναι η λαϊκή προφορική φιλολογία-λογοτεχνία και παράδοση. Κάθε περίπτωση, απ' αυτές που αναφέραμε στην κοινωνική ζωή του λαού, στις εκδηλώσεις και τα γεγονότα ομαδικά, ατομικά, έχει το λόγο και το σκοπό της, ώστε να κλείνει ένας κοινωνικός κύκλος. Το πρόσωπο που συγκέντρωνε σφαιρικά όλες τις δυνατότητες της έκφρασης ξεπετάγονταν δημιουργικά. Οι δυνάμεις και ορμές που κλείνονταν μέσα του ξεσπούσαν με δύναμη και πάθος. Πρόσφερε τη συνεισφορά του στο σύνολο αυθόρμητα και ξεχωρίζοντας ανάμεσά του και με τον καιρό κυλούσε μαζί και μέσα στο ποτάμι της λαϊκής ανωνυμίας. Μπορεί να είταν ηλικιωμένος με πλούσια πείρα, μπορεί νέο πρόσωπο με ορμή και νιάτα, πάντως ό,τι και νάταν είταν καταξιωμένος, πανέξυπνος, δημιουργικός, ευρετικός. Η προσφορά του καταξιώνονταν κι εναρμονίζονταν στις τάσεις κι επιδιώξεις, τους ενδόμυχους πόθους και τις προσδοκίες του συνόλου.

«Είναι δύο φλόγες, διδάσκαλε, μία στο νου, άλλη στην καρδιά αναμμένες από τη φύση εις κάποιους ανθρώπους, οι οποίοι εις διάφορες εποχές διαφορετικά μέσα μεταχειρίζονται για να απολαύσουν τα ίδια αποτελέσματα. Και από τη γη πετιούνται στον ουρανό και από τον ουρανό πετιούνται στον Άδη και ζωγραφίζουν εικόνες και πάθη παρόμοια μ' εκείνα οπού είναι σπαρμένα από τη φύση στον κόσμο και αγαπούν και σέβονται και λατρεύουν την τέχνη τους ωσάν το πλέον ακριβό πράγμα της ζωής και ομοιώνονται με τα συμβεβηκότα που περιγράφουν και κάνουν τους άλλους να γελούν και κλαίουν και ελπίζουν και φοβούνται και δειλιάζουν και ανατριχιάζουν και δεν αφίνουν αναίσθητους παρά ταις πέτραις και σε» (=σοφολογιώτατο).

Η γλώσσα, λοιπόν, το ποτάμι κατά την έκφραση του Λοκ που αναφέρει ο Σολωμός στο «Διάλογο», αρδεύει κατά τρόπο φυσικό την πνευματική, καλλιτεχνική ζωή των ανθρώπων. Αυτό δεν είναι γενικό και αόριστο και είδαμε πώς γίνεται, πώς δημιουργείται, από πού πηγάζει ο φυσικός αυτός τρόπος στην οργανωμένη κοινωνική ζωή των ανθρώπων. «Για τούτο η φύση των πραγμάτων ηθέλησε να γεννιούνται τα λόγια από το στόμα όχι δύο και τριών ανθρώπων, αλλά από του λαού το στόμα» λέγει «ο ποιητής» στο «Διάλογο». Παρά το πολυσύνθετο που έχει αναπτυχθεί εν τω μεταξύ στη ζωή, παρά τα μαζικά μέσα ενημέρωσης, που έχουν απλωθεί τόσο πολύ, παρά τα τεχνικά μέσα που χρησιμοποιεί σήμερα ο άνθρωπος, ακόμη δεν μετατοπίστηκε ο φυσικός αυτός τρόπος του κοινωνικού καλλιτεχνικού αυτού φαινομένου, που όργανό του έχει τη γλώσσα. Αν παίρνει ξένα γλωσσικά στοιχεία, αυτό γίνεται όπως γινότανε μέχρι σήμερα παντού και πάντα. Ο άνθρωπος στηρίζεται στη μίμηση και δημιουργεί με τη μίμηση την προφορική του φιλολογία και την προσαρμογή των ξένων στοιχείων στον κορμό της γλώσσας του. Άλλωστε το μεγαλύτερο μέρος στη ζωή μας είναι μίμηση, πολύ περισσότερο στο θέμα της γλώσσας. Και η βάση, το υπόστρωμα της έντεχνης, προσωπικής, επώνυμης φιλολογίας είναι η προφορική λαϊκή φιλολογία, απ' όπου τράφηκε, ως με οφάλιο λώρο. Απ' αυτήν τράφηκε, περνώντας την οριακή γραμμή του λαϊκού καλλιτέχνη, στο θέμα της γλώσσας, για να φτάσει στη συνειδητή επιδίωξη του επώνυμου, προσωπικού καλλιτέχνη.

Οι λαϊκοί καλλιτέχνες έχουν προσωπικό ύφος και χρώμα, αλλά η προσωπικότητά τους είναι φυσική, δίχως στυλιζάρισμα και εκζήτηση. Ιδές τε λόγου χάριν πως ξεχωρίζει η προσωπικότητα, το ύφος του Μακρυγιάννη στ' απομνημονεύματά του, που έγραψε χωρίς να παρατήσει ποτέ το τουφέκι, παλεύοντας για τη λευτεριά και το δίκιο της πατρίδας και των λαϊκών αγωνιστών του Κολοκοτρώνη, τα οποία κατάγραψε ο Τερτσέτης Γεώργιος, καθ' υπαγόρευσή του. Τα πεζά, για νάρτουμε στα δικά μας, του Αναστασέλη, του Κανιμά, του Χατζηραφαήλ και του ίδιου του Παπανικόλα — μα και τα ποιητικά κείμενά τους — και άλλων δημιουργών στο περιοδικό «Τρίβολος» που αναφέραμε πιο πάνω.

Η προφορική λαϊκή φιλολογία έχει τη γοητεία της μουσικής γλώσσας και «η μουσική εξ όλων των καλών τεχνών δεν έχει ποτέ ιδιαίτερον περιεχόμενον χωρίζον τους ανθρώπους»(5). Είναι πίδαξ ύδατος αλλομένου, είναι διάθεση και όχι κατάσταση. Έχει την αίγλη και το επαγωγό που υπάρχει στον προφορικό λόγο, την ευφράδεια και ευχέρεια της φυσικής ρητορείας, του απλού λαϊκού συζητητή. Και τούτο δεν είναι αυτό που λέγει ο Θουκυδίδης «ηδονή των λόγων», όπως συμβαίνει με τα συνθήματα, με το επίκαιρο κι ευκαιριακό, που συναρπάζει. Η επώνυμη, προσωπική, γραπτή επίσημη — ας την πούμε έτσι — φιλολογία παίρνει την πλατειά εμπειρία, ευρωπαϊκή και παγκόσμια, με τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, με την προβολή που της γίνεται και τη δημοσιότητα, από το βιβλίο, τον τύπο κ.λ.π. Ενώ η προφορική λαϊκή φιλολογία, όση πείρα κι αν διαθέτει, είναι η πείρα της φυσικής ζωής, και αυτό που λέμε φιλολογική κατάρτιση δεν της είναι αυτοσκοπός. Οι ραψωδοί, οι ποιητάρηδες, τροβαδούροι και γενικά οι λαϊκοί δημιουργοί της προφορικής φιλολογίας κινούνται στην κοινωνική αποστολή και λειτουργία της, ενώ η επίσημη, επώνυμη γραπτή φιλολογία στηρίζεται σε ιδέες και συστήματα ιδεών, που με τα μηχανικά μέσα απλώνουν διεθνώς και κινούνται σ' ευρύ φάσμα, όπου χωρεί ο λογοτεχνικός κόσμος, ιδωμένος σ' επαγγελματική σχέση και συσχετισμό.

Και παρ' όλο που το άτομο σήμερα ζει και κινείται πολύ κοντά το ένα στο άλλο, εξαιτίας της μηχανοκρατίας και του μηχανικού πολιτισμού, νιώθει απομονωμένο, και σ' αυτό φταίει, ακριβώς, ο μηχανικός πολιτισμός και η τεχνοκρατία, που το κρατά δεμένο ασφυκτικά με την

ευκολία της ικανοποίησης. Και εδώ βρίσκεται η αντίφαση μέσα στην οποία ζούμε και μας κάνει να γυρνάμε πίσω στις πηγές και τις ρίζες, προσπαθώντας να βρούμε τον αληθινό εαυτό μας.

Όσο κι αν η γλώσσα ενώνει τους ανθρώπους, με την καθιέρωση και επιβολή, κατά καιρούς, ορισμένων λαών που επέβαλαν τα πολιτιστικά τους στοιχεία μέσω της γλώσσας τους (η Ελληνική με την Αττική κοινή και τη μετάφραση των εβδομήκοντα από τον αρχαίο Ελληνικό κόσμο, η Λατινική με τη ρωμαιοκρατία, που ως τα χρόνια της Αναγέννησης και τη δημιουργία εθνικών φιλολογιών είταν η επίσημη γλώσσα και της επιστήμης, τα Γαλλικά με τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, τ' Αγγλικά-Αμερικάνικα, Ρώσικα με το δεύτερο παγκόσμιο) η προφορική φιλολογία, παρ' όλη την αστυφιλία, τη διάλυση κι ερήμωση της υπαίθρου, δεν σβήνει, γιατί βρίσκει νέους τρόπους ν' αντιδρά ο λαϊκός άνθρωπος και να προσαρμόζεται στις νέες καταστάσεις. Έτσι η προφορική λαϊκή φιλολογία δεν παίρνει μουσειακό χαραχτήρα. Υπάρχει πλάϊ και μαζί με την επίσημη, επώνυμη φιλολογία, όπως είδαμε με όσα είπαμε προηγούμενα, φτάνοντας στις πηγές και τις ρίζες, όταν πήραμε αντίστροφα το ρεύμα του ποταμού της γλώσσας με τον χαραχτηρισμό του Λοκ.

Συμπερασματικά, λοιπόν, και μ' έναν ανορθόδοξο φραστικά τρόπο, μπορούμε να πούμε πως έχουμε ταυτόχρονα, δυο φιλολογίες, δυο φιλολογικές γλώσσες, δυο λογοτεχνίες, που συνυπάρχουν. Μάλιστα είναι δυνατόν η μια ν' αγνοεί την άλλη, ή ακόμη και να την πολεμά, να την οχτρεύεται. Η μια είναι η επίσημη, καθιερωμένη, αναγνωρισμένη φιλολογία-λογοτεχνία, που ενεργεί και δρα αφ' υψηλού, αγνοώντας, περιφρονώντας πότε-πότε τη δεύτερη, όπως σε μας που τη χαραχτήριζε «χυδαία» και στη Δύση που της απέδιδαν την ίδια προσωνυμία ώσπου ξεπετάχτηκαν οι εθνικές φιλολογίες-λογοτεχνίες. Και η δεύτερη, πρώτη σε σειρά γένεσης, που είναι η «αφτειασίδωτη», η φυσική, λαϊκή, προφορική φιλολογία-λογοτεχνία εθνικότερη με την έννοια ότι εκφράζει πιστότερα, καθαρότερα, αμεσότερα την εθνική συνείδηση και ψυχή, αν και δεν είναι σωστό ν' αντιπαραθέτει παραλληλίζοντας κανείς τη μια στην άλλη, αξιολογώντας συγκριτικά τη μια με την άλλη. Κάθε μια έχει και κάνει το έργο της, και οι δυο βρίσκονται μέσα στα πράγματα και την εθνική ζωή, όπου διαπλάθουν και καταγράφουν την προσωπικότητα και το χαραχτήρα του έθνους και του λαού τους. Μόνο που η δεύτερη-πρώτη, η λαϊκή προφορική φιλολογία και λογοτεχνία, στηρίζεται άμεσα και απευθείας στις ζωογόνες πηγές και δυνάμεις του λαού, εργάζεται «ανιδιοτελώς και αμισθί» (παλαιότερα αντί πινακίου φακής), επειδή αυτοί που τη λειτουργούν δεν την παίρνουν επαγγελματικά, ως επάγγελμά τους, είναι απλώς γι' αυτούς το μοναδικό μέσο έκφρασης και τους είναι αρκετή η εκτίμηση του λαού που τους περιβάλλει. Ενώ η επίσημη, επώνυμη φιλολογία κινείται στο ευρύ φάσμα των σχέσεων και διασυνδέσεων των λογοτεχνιών διεθνώς και του επαγγελματισμού. Και η λαϊκή όμως προφορική φιλολογία και γλώσσα διέπεται από τους κανόνες και τους νόμους της λαογραφίας κι εθνογραφίας σε διεθνή κλίμακα.

ΔΗΜ. Γ. ΣΚΛΕΠΑΡΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

(1) Κ. Ελευθερόπουλου, καθηγ. Παν/μίου Θεσ/νίκης και Ζυρίχης, «Το ωραίον «καλλιτεχνία», Θεσ/νίκη, 1933, σελ. 108.

(2) Βλέπε πόσο πληθαίνουν και πολλαπλασιάζονται οι έννοιες των λέξεων με τη χρήση της μεταφοράς, περίφρασης και άλλων λεκτικών τρόπων.

(3) Γ. Βαλέτα «Κοντά στις ρίζες», «Η λεσβιακή αφλουγή», μελέτη, περιοδική έκδοση «Μυτιλήνη» του Φ.Ο.Μ., τόμος Β΄, Μυτιλήνη, 1983, σελ. 13.

(4) Όπου σημειώσ. 1, σελ. 214 - 215.

(5) Όπου σημειώσ. 1, σελ. 219.

Ζ.Π. ΚΑΜΠΟΥΡΗ

Δυό Μυτιληνιοί Γιατροί

Στο 19ο αιώνα

Ζ. Καμπούρης

Στα μέσα του περασμένου αιώνα στη Μυτιλήνη και σ' ολόκληρο το νησί υπήρχε μεγάλη έλλειψη γιατρών. Άφθονοι κομπογιανίτες γιατροπόρευαν τον κόσμο και άφθονους έστελναν «στας αιωνίους μονάς».

Που να τολμήσει επιστήμονας να πατήσει το πόδι του στο νησί μας. Οι κομπογιανίτες χαλούσαν τον κόσμο κι έκαναν ό,τι μπορούσαν για να του κάνουν τη ζωή αφόρητη, και να τον αναγκάσουν να φύγει απ' το νησί. Πολλοί ξένοι, κυρίως Γάλλοι, Ιταλοί και Φραγκολεβαντίνοι επιχείρησαν να εγκατασταθούν εδώ, μα κανένας δεν μπόρεσε να αντέξει στον πόλεμο των «πρακτικών», όπως ονομαζότανε μεταξύ τους οι κομπογιανίτες, τους οποίους όμως οι ξένοι πρόξενοι ονόμαζαν «τσαρλατάνους» και η Δημογεροντία «χασάπηδες».

Αυτό βάσταξε αρκετά χρόνια ως που στα 1852 ήλθε ο γιατρός Παν. Σιφναίος. Διδάκτωρ της Ιατρικής του Πανεπιστημίου του Παρισίου. Είχε σπουδάσει στο Μομπελιέ της Γαλλίας και τέλειωσε στο Παρίσι. Η διδακτορική διατριβή του ήταν «Ο κίτρινος πυρετός». Είχε προσβληθεί και ο ίδιος και είχε χάσει κι ένα χρόνο απ' τις σπουδές του. Βέρος Μυτιληνιός τράβηξε αμέσως την εμπιστοσύνη του κόσμου, που ύστερα από ταλαιπωρίες πολλών χρόνων είδε επιτέλους ένα συμπατριώτη του με δίπλωμα να ασκεί το επάγγελμα. Γιατί οι κομπογιανίτες δεν τόλμησαν ούτε να τον συκοφαντήσουν, ούτε και να αμφισβητήσουν το δίπλωμα του, όπως έκαναν για τους ξένους γιατρούς, που ερχότανε να εγκατασταθούν εδώ ως που τους ανάγκαζαν να φύγουν.

Ο Σιφναίος ήταν ένας νέος μετρημένος, χωρίς φούμαρα και κομπορρημοσύνες, αφοσιωμένος στην επιστήμη του. Σ' ένα γράμμα προς τον αδελφό του γράφει: «η επιστήμη την οποίαν σπουδάζω είναι πλήρης κόπων, μόχθων, μεριμνών και φροντίδων», σ' ένα άλλο γράμμα γράφει: «η επιστήμη αυτή είναι τόσον δύσκολος, τόσον εκτεταμένη, τόσον ποικίλη και απαιτεί να έχει τις αδιακόπως την προσοχήν του προσηλωμένην εις αυτήν, νύχτα και ημέραν, καθ' όλο τον βίον του», και αυτό ακριβώς έκανε. Με τον ήσυχο χαρακτήρα του, με το μειλίχιο ύφος του κατόρθωσε να προσελκύσει την εμπιστοσύνη και την αγάπη των συμπατριωτών του. Πάντα επιφυλακτικός απέφευγε τις εξαλλωσύνες και τους πειραματισμούς. Είχε κατορθώσει να κερδίσει την αγάπη της κοινωνίας, και οι δυο κοινότητες, Ελληνική και Τουρκική, του είχαν απόλυτη εμπιστοσύνη. Όταν, κάποτε σε Τουρκικό καφενείο κάποιος τον επέκρινε για τον θάνατο ενός Αγά, έγινε ένας μεγάλος καυγάς μεταξύ των πελατών, γιατί κανείς δεν παραδεχότανε πως είναι δυνατόν ο Σιφναίος να κάνει λάθος. Ένα χρόνο ύστερα,

το 1853, ήλθε δεύτερος γιατρός, απ' το Παρίσι, ο Μιχαήλος Καρράς. Συμμαθητής με το Σιφναίο είχε μείνει ακόμα ένα χρόνο στο Πανεπιστήμιο για να ειδικευτεί στη χρήση του εμβρυολκού και η διδακτορική του διατριβή ήταν «Η χρήση του εμβρυολκού σε περίπτωση δυστοκίας». Καταγόταν απ' τη Μόρια και παντρεύτηκε τη μοναχοκόρη του Μιχ. Παπάζογλου. Ο ερχομός και δεύτερου γιατρού Μυτιληνιού ήταν το τέλος των τσαρλατάνων που, όπως γράφει η Δημογεροντία σε υπόμνημά της προς το Σουλτάνο, μόνη των επίδοση ήταν να πλουτίζουν τα νεκροταφεία...

Ο Καρράς, σε αντίθεση με το Σιφναίο, ήταν πολύ τολμηρός για γιατρός της εποχής του και δε δίσταζε για τη θεραπεία των αρρώστων του να εφαρμόζει πρότυπες μεθόδους, που διάβαζε στα Ιατρικά περιοδικά, που έπαιρνε από το Παρίσι τακτικά, και πολλές φορές η τόλμη του αυτή είχε πολύ καλά αποτελέσματα, πράγμα που τον ανέβασε πολύ επαγγελματικά. Αλλά η μεγάλη του επίδοση ήταν ο εμβρυολκός.

Ως τότε οι γυναίκες γεννούσαν με τη βοήθεια συγγενών των και μόνο σε δύσκολες περιστάσεις φώναζαν τις μαμές, που κι αυτές δεν είχαν καμιά επιστημονική κατάρτιση, ήταν απλά πρακτικές. Ο Καρράς με τον εμβρυολκό του θεωρήθηκε σαν μια λύση της δυστοκίας και όλες σχεδόν οι γυναίκες των πλουσίων, κυρίως της Μυτιλήνης, είτε είχαν δυστοκία, είτε όχι, θεωρούσαν φρόνιμο νάχουν δίπλα των τον Καρρά με τον εμβρυολκό του. Εκείνος πάλι χρησιμοποιούσε το εργαλείο του συνεχώς. Τον είχε μέσα σ' ένα σακούλι στο ράφι της ντουλάπας του, και μόλις τον καλούσαν τον έπαιρνε υπό μάλης και πήγαινε στη λεχώνα, Μα, για κακή του τύχη κάποια από τις πελάτισές του έπαθε επιλόχιο πυρετό και μόλυνε τον εμβρυολκό. Έτσι, για αρκετά χρόνια, όλοι σχεδόν οι πλούσιοι της Μυτιλήνης ήτανε χήροι. Έπρεπε να έλθει ο Βλάχος, υφηγητής του Πανεπιστημίου, να εφαρμόσει την αντισηψία, για να γλυτώσουν οι λεχώνες απ' το μολυσμένο εμβρυολκό του Καρρά.

Μα, όσα λάθη κι αν έκαναν αυτοί οι δυο πρώτοι γιατροί το βέβαιο είναι πως στάθηκαν αιτία να γλυτώσει και η πόλις και το νησί απ' τα χέρια των πρακτικών.

Σε λίγα χρόνια, τόσο στην πόλη, όσο και στα χωριά σπουδασμένοι Λέσβιοι γιατροί άρχισαν να καταφθάνουν. Πολλοί ξένοι επιστήμονες θέλησαν να εγκατασταθούν εδώ τα πρώτα χρόνια. Μα, ήταν τόσο το κύρος του Σιφναίου, του Καρρά και όλων των άλλων Λεσβίων γιατρών που ήλθαν έπειτα, που κανένας ξένος δεν μπόρεσε για πολλά χρόνια να σταθεί στη Μυτιλήνη και στο νησί γενικά.

Το περίεργο είναι πως οι πρώτοι Λέσβιοι γιατροί ήταν όλοι απόφοιτοι Γαλλικών Πανεπιστημίων, έπειτα Ιταλικών και Γερμανικών, και πέρασαν πολλά χρόνια για να φανεί γιατρός απ' το Ελληνικό Πανεπιστήμιο, ο Λευκίας.

Είκοσι χρόνια ύστερα απ' τους δυο αυτούς γιατρούς, στη Μυτιλήνη υπάρχουν έξι γιατροί και τρεις σπουδασμένοι φαρμακοποιοί. Τους αναφέρω έτσι για την Ιστορία.

Γιατροί: Σιφναίος, Καρράς, Α. Μαρίνου, Α. Σάλτας, Δ. Σημαντήρης και Βλάχος.

Φαρμακοποιοί: Φ. Κουτσουκίδης, Ν. Μυρογιάννης και Π. Παλαιολόγος.

Ζ.Π. ΚΑΜΠΟΥΡΗΣ

Σἀ δὲ βρέξ', θἀ στάξ'.

(Κι ἂν δὲν προκύψει μεγάλο ὄφελος, κάτι τὸ καλὸ ἔστω καὶ λίγο θ' ἀποκτηθεῖ)

(Λεσβιακὴ παροιμία. Συλλογὴ Δ.Π. Λεοντῆ)

Γ.Π. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΤΟ ΛΙΟΜΑΖΩΜΑ

(Διήγημα)

– Ἄντε Ροδούλα, ξύπνα, φώναξε τὴν αὐγὴ «ἀχάραγα» ἀκόμα ἡ κυρὰ Κατίνα στὴν κόρη της.

Τὸ ἄγουρο τοῦτο πρωϊνὸ ξύπνημα στὴν χειμωνιάτικη παγερὴ αὐγὴ ἦταν ἡ πρώτη καὶ μεγάλη δυσκολία γιὰ μικροὺς καὶ γιὰ μεγάλους, ἀλλὰ καὶ πατροπαράδοτη στον τόπο μας ἀνάγκη γιὰ τὸ λιομάζωμα. Ὁ πατέρας, ὁ κὺρ Πέτρος, ἑτοίμαζε κάτω στὴν αὐλὴ τὸ γαϊδούρι, τὶς τέμπλες, τὰ ἄδεια σακκιὰ καὶ τὰ καλάθια, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀσπρούλα τὴν κατσίκα τους, ποὺ τὴν ἔπαιρναν καὶ αὐτὴ μαζί τους κάθε μέρα στὸ λιομάζωμα. Μάνα καὶ κόρη εἶχαν ἑτοιμάσει ἀπὸ βραδὶς «καφαλτὶ» καὶ τὸ μεσημεριανὸ φαγητὸ ποὺ θὰ ἔπαιρναν μαζί τους. Νυσταγμένη ἀκόμα ἡ Ροδούλα, μὲ ἕνα χασμουρητό, ἄνοιξε τὸ παράθυρο.

– Καλὴ μέρα εἶναι μάνα, εἶπε, δὲν θὰ βρέξει, ὅμως ἔχει παγωνιά.

– Παγωνιὰ ξεπαγωνιὰ οἱ «μαυρομάτες» μας περιμένουν. Πρέπει να μαζευτοῦν. Καὶ θὰ ἔχουν πέσει πολλὲς μὲ τὸν χθεσινοβραδυνὸ ἀγέρα, εἶπε ἡ κυρὰ Κατίνα.

Καί, ἐδῶ ποὺ τὰ λέμε, δὲν ἦταν μόνο ἡ ἀνάγκη νὰ κινήσουν πρωῒ γιὰ τὸ λιομάζωμα, γιατὶ εἶχαν νὰ πάρουν καὶ μιὰ ὥρα δρόμο μὲ τὰ πόδια, μὰ καὶ δὲν τὸ καταδεχότανε, τὸ θεωροῦσαν ντροπὴ νὰ βγοῦνε στὸ δρόμο καθυστερημένοι τὴν ὥρα ποὺ ἄλλοι συγχωριανοί τους θὰ εἶχαν φύγει νωρίτερα καὶ ἴσως νὰ μάζευαν ἐλιὲς στὰ κτήματά τους.

Οἱ πλατιὲς σανιδένιες αὐλόπορτες τῶν σπιτιῶν τοῦ χωριοῦ ἄνοιγαν ἡ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη καὶ τὰ πέταλα τῶν ἀλόγων καὶ τῶν γαϊδουριῶν πάνω στοὺς λιθόστρωτους δρόμους, στὰ καλντερίμια τοῦ χωριοῦ, ἔδιναν τὶς πρῶτες νότες στὴν ἡσυχία τῆς αὐγῆς.

Σὲ λίγο γέμισαν ζωὴ οἱ δρόμοι τοῦ χωριοῦ. Ἄνδρες καὶ παλληκάρια μὲ τὶς ντέμπλες τοῦ ραβδίσματος στὸν ὦμο, γυναῖκες καὶ κοπέλλες καλοτυλιγμένες μὲ τὶς μαντήλες στὸ λαιμὸ καὶ στὸ κεφάλι τους, οἱ μεγαλύτερες πάνω στὰ ἄλογα καὶ στὰ γαϊδούρια, οἱ νεώτερες τραβώντας μὲ τὸ σχοινὶ τὴν κατσίκα τοῦ σπιτιοῦ ποὺ γύρω της χόρευαν πολλὲς φορὲς τὰ κατσικάκια, ὁ σκύλος ὁ ἀπαραίτητος σύντροφος τρέχοντας μπρὸς καὶ πίσω, ὅλοι κατευθύνονταν στὶς ἐξόδους τοῦ χωριοῦ γιὰ νὰ ξεχυθοῦν σὲ χωματόδρομους καὶ μονοπάτια στοὺς «μεράδες» τῶν κτημάτων μὲ τὰ λογῆς λογῆς ὀνόματα.

Οἱ κοπέλλες συχνὰ ἔφερναν στὸ στόμα τους τὰ παγωμένα καὶ ξεπαγιασμένα χέρια τους καὶ τὰ χουχούλιαζαν νὰ ζεσταθοῦν. Τὰ μάτια τους δάκρυζαν ἀπὸ τὸ κρύο καὶ οἱ «καλημέρες» ἔπαιρναν καὶ ἔδιναν, καθὼς οἱ παρέες ἀντάμωναν ἡ μιὰ τὴν ἄλλη καὶ ὅλες βάδιζαν γιὰ τὸν ἴδιο ἀγώνα τῆς ἐλιᾶς.

Στὴ γωνιὰ τοῦ δρόμου περίμεναν τὸν κυρ Πέτρο, τὴν γυναίκα του καὶ τὴν Ροδούλα οἱ ἄλλες κοπέλλες, ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸν «Ταϊφά», τὸ συνεργεῖο σὰ νὰ λέμε, τοῦ κυρ Πέτρου. Ἦταν ἡ Μαριγώ, ἡ Χρυσάνθη, ἡ Λενιὼ καὶ ἡ Μαρίνα. Καὶ πιὸ πέρα στὸ τρίστρατο, περίμεναν κάθε μέρα νὰ πᾶνε παρέα ἡ κυρὰ Σοφία μὲ τὸ γιό της τὸν Μανωλιό, ἄξιο παλληκάρι καὶ ραβδιστὴ ἀπ᾽ τοὺς καλλίτερους στὸ χωριό.

Ἄλλοι μεγάλοι ταϊφάδες γιὰ μεγαλοκτηματίες εἶχαν τὸ στέκι τους, τὸν τόπο συνάντησίς τους, στὸ ἐλαιοτριβεῖο ποὺ ἦταν στὸ ἔμπα τοῦ χωριοῦ μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν «Κιαγιὰ» ἢ «Κεχαγιὰ» τὸν ἀρχηγὸ τοῦ ταϊφᾶ, καὶ ξεκινοῦσαν γιὰ τὸ μεροκάματο.

Ἡ πεζοπορία παρὰ τὴν παγωνιὰ καὶ τὴν κούραση εἶχε καὶ τὰ καλά της. Ἔπαιρναν καὶ ἔδιναν τὰ τραγούδια καὶ τὰ ἀστεῖα μὲ τὰ γέλια ποὺ ἀντηχοῦσαν σὲ βουνὰ καὶ σὲ λαγκάδια. Δὲν ἔλειπαν καὶ τὰ κρυφόλογα, τὰ πειράγματα καὶ τὰ βλέμματα καὶ τὰ γνεψίματα στὰ παλληκάρια καὶ τὶς κοπέλλες τοῦ ταϊφᾶ.

Ὁ κὺρ Πέτρος δὲν ἦταν κτηματίας. Τὸ δικό του τὸ κτηματάκι, ἀπὸ τὴν προῖκα τῆς γυναίκας του, θὰ μποροῦσε νὰ τὸ μαζέψει μέσα σὲ μιὰ βδομάδα μὲ τὴν γυναίκα του καὶ τὴν κόρη του. Ὅμως ἔπαιρνε «κισίμια», ἀρκετὰ μόδια κάθε χρόνο καὶ τὰ οἰκονομοῦσε πότε μὲ πολύ, πότε μὲ λίγο κέρδος, ἀνάλογα μὲ τὴν ἐκτίμηση τοῦ καρποῦ, ποὺ πολλὲς φορὲς πετύχαινε καὶ πολλὲς φορὲς ἔπεφτε ἔξω. Τοὺς ἄλλους μῆνες ποὺ δὲν εἶχε ἐλιὲς δούλευε στὰ «νταμάρια». Δύσκολα χρόνια. Εἶχε καὶ κόρη νὰ παντρέψει, καὶ ἐδῶ, κατὰ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου μας, ὁ πατέρας τῆς κόρης ἔπρεπε νὰ προικήσει τὴν κόρη του μὲ σπίτι. Εἶχε καὶ τὸ μικρότερο κοριτσάκι, τὴν Ἀργυρούλα. Ἀλλὰ γι᾽ αὐτὴν δὲν νοιαζότανε ὁ Πέτρος, μικρὴ ἦταν ἀκόμα, χρόνια εἶχε μπροστά του νὰ σκεφθεῖ. Γιὰ τὴν Ροδούλα ὅμως ἔκανε ὅ,τι μποροῦσε. Ἦταν τὸ πρῶτο παιδὶ ποὺ εἶχε ξέχωρη ἀγάπη. Ἦταν κοπέλλα μὲ χαρίσματα πολλὰ ποὺ τὴν ἐκτιμοῦσε ὅλο τὸ χωριὸ καὶ ἦταν τὸ καμάρι τοῦ πατέρα καὶ τῆς μάνας.

Τοῦτο τὸ κτῆμα ποὺ τοὺς ἀπασχολοῦσε πιὸ πολὺ ἦτανε κτῆμα ποὺ ἔπιανε τὰ εἴκοσι, εἰκοσι-πέντε μόδια. Τὸ εἶχε ποὺ λέμε «μὲ τὰ χρόνια». Τὸ πῆρε ὁ κὺρ Πέτρος μὲ τὴν συμφωνία νὰ τὸ ἔχει δέκα χρόνια, νὰ τὸ καλλιεργεῖ, νὰ τὸ σκάβει, νὰ τὸ λιπαίνει, νὰ τὸ κλαδεύει, νὰ βγάζει τὰ «τσιπελίκια», νὰ φτιάχνει τὰ χαλασμένα σέτια καὶ νὰ παίρνουν ἀπὸ μισὰ τὰ λάδια.

Καὶ ἦταν τίμιος στὴ δουλειά του ὁ κυρ-Πέτρος. Σύμφωνη καὶ στὴν τιμιότητα τοῦ ἄνδρα της καὶ ἡ κυρὰ Κατίνα. Δὲν ἤθελε οὔτε μιὰ ξένη ἐλιά. Κάθε χρόνο ἀπὸ τὸ δικό τους τὸ μερίδιο εἶχε τάμα νὰ φέρνει μιὰ μπουκάλα πεντακοσάρα λάδι στὴν ἐκκλησία τοῦ χωριοῦ, τὸν ἅγιο Ἀντώνη. Πέντε, ἕξη ἄλλα μπουκάλια ἀπ᾽ τὸ πρωτόβγαλτο καλλίτερο λάδι τῆς χρονιᾶς τὸ εἶχε σὲ καλό της καὶ ἀνακούφιζε τὴν ψυχή της νὰ δίνει σὲ πέντε-ἕξη οἰκογένειες ποὺ τὸ εἶχανε ἀνάγκη.

Καὶ τὸ καντήλι της στὸ σπίτι της ἦταν ἀπαραίτητο. Σύμφωνος σ᾽ ὅλα αὐτὰ καὶ ὁ κυρ Πέτρος. Πάντα σύμφωνος καὶ καλόκαρδος.

Λοιπὸν τί λέγαμε; Στὸ κτῆμα τοῦτο εὐχαριστιόσουν νὰ μαζεύεις. Καθὼς ἦτανε καμπίσιο κτῆμα καὶ ὄχι στὰ κατσάβραχα, μπορεῖ νὰ μὴ λάδιζε καὶ τόσο ἀλλὰ ἦταν εὐκολομάζευτο, πάνω στὸ δρόμο, χωρὶς ἀγκάθια, πράμα καὶ αὐτὸ ὑπολογήσιμο. Τότε ἀκόμα δὲν εἶχε βγεῖ ἡ εὐκολία τῶν διχτυῶν καὶ οἱ ἐλιὲς μία μία μαζευότανε ἀνάμεσα ἀπ᾽ τὰ ἀγκάθια καὶ τρυπούσανε καὶ μάτωναν τὰ τρυφερὰ χέρια τῶν κοριτσιῶν.

Τὶς παγωμένες ἡμέρες τοῦ χειμῶνα, τὸ λιομάζωμα ἦταν καὶ εἶναι ὀδυνηρὴ δουλειά. Στὶς παγωνιὲς οἱ γυναῖκες φοροῦσαν ἕνα καὶ δυὸ σαλβάρια σὰν τὶς ἁγιασώτικες βράκες. Σήμερα τὶς ἀντικατέστησαν τὰ τζίν, τὰ παντελόνια καὶ οἱ φόρμες. Στὶς πλάτες ἀπαραίτητα καὶ στὸ κεφάλι καὶ στὸ λαιμὸ περιτυλιγμένα χοντρὰ πλεχτὰ μαντήλια. Ὧρες ὁλόκληρες νὰ σκύβεις, νὰ πιάνεις μία μία τὶς ἐλιὲς ἀνάμεσα ἀπὸ χόρτα βρεγμένα, παγωμένα, φορτωμένα «κιραγὶ», ποὺ κάνει νὰ φαίνωνται τὰ χόρτα σὰν πασπαλισμένα μὲ ζάχαρη, ἦταν μαρτύριο. Ἄναβαν φωτιὲς ἐκεῖ κοντά, στὴν περιοχὴ ποὺ μάζευαν καὶ ἔτρεχαν κάθε τόσο νὰ ζεστάνουν τὰ χέρια τους καὶ νὰ ξαναρχίσουν τὴ δουλειά. Τὸ κρῦο ἔκαμε τὴν ἀνάσα νὰ βγαίνει ἀπ᾽ τὸ στόμα σὰν καπνὸς τσιγάρου. Τὰ μάγουλα τῶν κοριτσιῶν κοκκίνιζαν καὶ ἐκεῖνα τῆς Ροδούλας τὴν ἔκαμαν νὰ φαίνεται μὲ τὰ δεκαοχτώ της χρόνια ὄνομα καὶ πράμα εὔρωστη ὀλορόδινη.

Ἡ φωτιὰ δὲν ἦταν μόνο γιὰ τὸ ζέσταμα τῶν χεριῶν, ἦταν καὶ παρηγοριά, ἦταν καὶ ἀνάγκη νὰ ζεσταθεῖ τὸ φαγητό, ὅποιο κι᾽ ἂν ἦταν καὶ ἡ πολὺ συνηθισμένη φασουλάδα μὲ τὴν μπόλικη κόκκινη καυτερὴ πιπεριά, ποὺ εἶχαν μαγειρέψει ἀπὸ βραδὺς καὶ τὰ ἔφερναν στὰ «νταμπακαδέλια» ἢ καστανιές, μετάλλινα ἢ ἐμαγιὲ κοντόφαρδα κυλινδρικὰ δοχεῖα ποὺ τὸ ἕνα ἔμπαινε πάνω στὸ ἄλλο, δυό, τρία, τέσσερα καμιὰ φορὰ μαζὶ συγκρατημένα ἀπὸ τὰ πλαγινὰ χερούλια τους, κατάλληλα γιὰ νὰ ζεσταθεῖ μέσα ἐκεῖ τὸ φαγητό. Συχνὸ συμπλήρωμα ἡ ρέγγα, ποὺ καθὼς ψηνότανε στὰ κάρβουνα, γέμιζε ὅλον τὸν κάμπο μὲ τὴν χαρακτηριστική της μυρουδιὰ καὶ ἔδινε τὶς ἀπαραίτητες θερμίδες γιὰ τὴ σκληρὴ δουλειὰ τοῦ λιομαζώματος.

* * *

Εἶχαν περάσει πιὰ οἱ δύσκολες μέρες τοῦ χειμώνα. Τὸ λιομάζωμα εἶχε προχωρήσει ἀρκετά. Τὸ πρῶτο «σήκωμα» τῆς ἐλιᾶς, τὸ κουραστικὸ καὶ ἄχαρο, ποὺ μαζεύεις μισόξηρες ψιλὲς ἐλιὲς σὰ δαφνοκούκουτσα, τὸ λεγόμενο «κουρούκι», ἀλλὰ καὶ τὸ δεύτερο σήκωμα εἶχε τελειώσει σ᾽ ὅλα σχεδὸν τὰ «κεσίμια» τοῦ κυρ Πέτρου. Καὶ λίγο πολὺ ἦταν εὐχαριστημένος.

– Δόξα τῷ θεῷ, ἔλεγε στὴ γυναίκα του ὁ Πέτρος. Καὶ σήμερα καλὰ πήγαμε. Κάναμε τόσα σακκιὰ ἐλιές. Πετύχαμε καλὲς μαζώχτρες. Μόνο ἡ Μαριγὼ τὸ ρίχνει παραπάνω στὴν κουβέντα καὶ ὅταν μιλᾶ βλέπει τὶς ἄλλες καὶ σταματᾶ τὸ μάζεμα. Γι᾽ αὐτὸ τῆς φωνάζω κάπου-κάπου στ᾽ ἀστεῖα καὶ στὰ σοβαρά:

«Μαριγὼ καλὰ τὰ λές, μάζευε καλὰ τσ᾽ ἐλιὲς
μάζευε καὶ τσ᾽ ἀλαντοῦρες ἀπὸ μέσα ἀπ᾽ τσ᾽ ἀγκαθοῦρες».

Καὶ ραβδιστὴ καλὸν πετύχαμε. Ἀκούραστο παιδὶ ὁ Μανωλιός. Δὲν πέφτει ἡ τέμπλα ἀπ᾽ τὸ χέρι του. Μπορεῖ νὰ ἀνεβεῖ σὲ μιὰ ἐλιὰ «Μοδοῦσα» καὶ νὰ μὴ κατεβεῖ ἂν δὲν τὴν τελειώσει. Ἀνεβαίνει στὰ ξώκλαδα καὶ ραβδίζει ἀκατάπαυστα καὶ τεχνικὰ χωρὶς νὰ ἀφήσει μιὰ ἐλιὰ πάνω στὸ δένδρο.

– Δὲν εἶναι μόνο δουλευτὴς καὶ τεχνίτης, ἀλλὰ εἶναι καὶ εὐγενικὸ παιδὶ ὁ Μανωλιός, συμπλήρωσε ἡ κυρὰ Κατίνα. Μετρημένα καὶ σοβαρὰ τὰ λόγια του. Καὶ ἡ μάνα του ἡ κυρὰ Σοφία πολὺ γνωστικὴ καὶ καλὴ γυναίκα.

Τὰ ἄκουγε αὐτὰ ἡ Ροδούλα καὶ τῆς ἔκαμαν ξεχωριστὴ ἐντύπωση. Ἦταν σὲ ἡλικία ποὺ τὸ αἰσθητικὸ περισκόπιο κάθε κοπέλλας ἀρχίζει νὰ ψάχνει, νὰ βλέπει τὰ πρόσωπα τῶν νέων μὲ κάποια πρωτόγνωρα ἐρωτηματικὰ τῆς ψυχῆς γιὰ τὸ τί εἶναι ὁ καθένας. Καὶ σ᾽ αὐτὴν τὴν ἔρευνα, τὴν ἀναζήτηση, τὴν κρίση τῆς ἀθώας ψυχῆς, εἴτε κόρη εἶναι εἴτε γιός, βαρύνει ἡ γνώμη τῶν γονιῶν.

Καὶ ἡ ψυχὴ τῆς Ροδούλας ποὺ δὲν εἶχε δοθεῖ ἀκόμη σὲ κανέναν, ἄρχιζε νὰ θρονιάζει στοὺς ψυχικούς της χώρους τὸν Μανωλιὸ μὲ ὅλα του τὰ ψυχικὰ χαρίσματα, μὲ ὅλη του τὴν λεβεντιὰ καὶ τὴν ὁμορφιά του. Καὶ ὅσο περνοῦσαν οἱ μέρες καὶ παρακολουθοῦσε τὴν συμπεριφορά του στὸ δρόμο, στὸ κτῆμα, στὶς κουβέντες του, στὸ βλέμμα του, τὸν πρόσεχε ὅλο καὶ περισσότερο, σχημάτιζε μέσα της μιὰ ἰδανικὴ εἰκόνα, ποὺ ἦταν σίγουρη πὼς δὲν ἦταν ψεύτικη, δὲν ἦταν λαθεμένη, δὲν ἦταν συνεπαρμένη ἀπὸ κάποιο αἴσθημα, ἀφοῦ καὶ ἡ γνώμη τῶν γονιῶν της ἦταν σύμφωνη μ᾽ αὐτήν.

Ἀλλὰ κάτι παρόμοιο γινότανε καὶ στὴν ψυχὴ τοῦ Μανωλιοῦ. Ἡ κόρη τοῦ Προέδρου τῆς Κοινότητος, ἡ Καλλιόπη, ποὺ χρόνια τώρα πάσχιζε νὰ τὸν κερδίσει, δὲν τὸν συγκινοῦσε. Ὅλο καὶ ψυχραινότανε περισσότερο ὁ Μανωλιὸς μὲ τὰ φερσίματά της. Καὶ τοῦ εἶχε γίνει μεγάλος μπελλάς, γιατὶ ὁ Μανωλιὸς ποὺ ἦταν, σὰ νὰ λέμε, καὶ κοινοτικὸς ὑπάλληλος ὑπεύθυνος γιὰ τὴν συντήρηση τοῦ δικτύου ὕδρευσις τοῦ χωριοῦ εἶχε καὶ τὸν πατέρα της, τὸν Πρόεδρο, νὰ τὸν πιέζει. Οὔτε καὶ ἡ Λενιώ, οὔτε καὶ ἡ Μαρίνα, ποὺ ὅλον τὸν χειμώνα τώρα ἦταν κάθε μέρα μαζὶ στὸν ταϊφᾶ καὶ ὅλο καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τὸν ξεμυαλίσουν, μπόρεσαν νὰ μιλήσουν στὴ ψυχή του. Τὶς ἔβλεπε σὰν ἀλαφρόμυαλες. Ὅμως τώρα, ποὺ ἔβλεπε καὶ παρακολουθοῦσε τὴ Ροδούλα, τὰ λόγια της καὶ τὰ φερσίματά της στοὺς δικούς της καὶ στοὺς ξένους, τὴν σεμνότητα στὸ βλέμμα της καί, γιατὶ ὄχι γενικὰ τὴν ὁμορφιά της, ἄρχιζε νὰ τὴν σκέπτεται μὲ ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον καὶ εὕρισκε καὶ αὐτὸς ἐπιβεβαίωση τῶν αἰσθημάτων του καὶ σιγουριὰ στὰ λόγια τῆς μητέρας του, ποὺ κάθε τόσο εὕρισκε τὸ λόγο καὶ τὸν τρόπο νὰ παινέψει τὴν Ροδούλα γιὰ τὸ κάθε τι.

Τώρα δὲν ἔβλεπε τὴν ὥρα νὰ ξημερώσει νὰ πᾶνε στὴ δουλειά, νὰ ραβδίζει ἐκεῖνος καὶ νὰ μαζεύει ἡ Ροδούλα. Καὶ δούλευε μὲ περισσότερο κουράγιο. Κι᾽ ὅσο τοῦ ἔλεγαν ἀπὸ κάτω πὼς δὲν προλαβαίνουν νὰ μαζέψουν τὶς ἐλιὲς ποὺ ἔριχνε, τόσο αὐτὸς ἔριχνε περισσότερες. Ἄφηνε τὴν ντέμπλα καὶ ἔπιανε τὸ ντεμπλί, ἀνέβαινε στὰ ξώκλαδα κι᾽ ἔπαιρνε γύρω ὅλο τὸ δένδρο καὶ ὁλοένα ἀκουγότανε ὁ ἦχος τῆς ντέμπλας ποὺ χτυποῦσε στὰ κλαδιά. Κι᾽ ἂν καμιὰ φορὰ σταματοῦσε νὰ χτυπᾶ γιὰ δυὸ-τρία δευτερόλεπτα δὲν ἦταν γιατὶ κουραζότανε ὁ Μανωλιὸς ἀλλὰ γιὰ νὰ βλέπει τὴν Ροδούλα ἀνάμεσα ἀπ᾽ τὰ κλαδιὰ ἢ γιὰ νὰ ξεχωρίσει κανένα λόγο της ὅταν μιλοῦσε μὲ τὴ μάνα της ἢ τὴν κυρὰ Σοφία ἢ τὰ ἄλλα κορίτσια. Καὶ τοῦ ἄρεσε ποὺ ἦταν πάντα προσεκτικὴ στὰ λόγια της. Καὶ ἂν καμιὰ φορὰ οἱ ἄλλες ξεθαρρεύονταν σὲ λόγια ἄπρεπα γιὰ κοπέλλες, αὐτὴ τὶς συγκρατοῦσε, γιατὶ «ἄκουγε μαθὲς ὁ πατέρας καὶ ξένος ἄνθρωπος ὁ Μανωλιός».

Ὅμως ὅταν ἦταν καλὴ ἡ μέρα, ἔστω κι᾽ ἂν ἦταν ἀκόμα Φεβρουάριος καὶ τοὺς ἔφερνε στὸ νοῦ

τους τὸν στίχο «ὁ Φλεβάρης κι᾽ ἂν φλεβίζει καὶ καλοκαιριὲς μυρίζει», τὄριχναν οἱ κοπέλλες στὸ τραγούδι, ἀκουγότανε καὶ ἡ γλυκιὰ φωνὴ τῆς Ροδούλας, ποὺ τοῦ ἔδινε ξέχωρη χαρὰ νὰ τὴν ἀκούει. Λογιῶν-λογιῶν τραγούδια ἔλεγαν, μὰ δὲν ἔλειπε καὶ τὸ τραγούδι τῆς ἐλιᾶς:

Εἶμαι ἡ ἐλιά, εἶμαι ἡ ἐλιά, ἡ Μυτιληνιὰ ἐλιά,
Ξεκινῶ ἀπ᾽ τὰ περιγιάλια καὶ ἀνεβαίνω ἀγάλια-ἀγάλια
ὡς τὰ πιὸ ψηλὰ βουνά, δασωμένα καὶ γυμνά.
Εἶμαι ἡ ἐλιά, εἶμαι ἡ ἐλιά, ἡ Μυτιληνιὰ ἐλιά...

Τὸ ἄκουγε ὁ Μανωλιὸς καὶ ἄνοιγε ἡ καρδιά του.

Ἦταν φανερὸ πὼς καὶ ἡ Ροδούλα ἄρχισε νὰ προσέχει τὸν Μανωλιό. Δὲν ἤθελε νὰ ἀκούσει νὰ ποῦνε οἱ ἄλλες κακὸ λόγο γιὰ κεῖνον. Ἀνησυχοῦσε μὴ πέσει καὶ χτυπήσει, ὅταν τὸν ἔβλεπε στὰ ξώκλαδα. Ἤθελε νὰ τὸν βλέπει ὥρα πολλή, νὰ ἀκούει νὰ μιλᾶνε γιὰ τὶς χάρες του καὶ τὴν λεβεντιά του. Ὅμως ὡς ἐκεῖ καὶ μὴ παρέκει. Δυὸ τρεῖς λέξεις μόνο κάπου κάπου ἀντάλλαζαν δειλά, ὅταν ἐκεῖνος ἔτρεχε καμιὰ φορὰ νὰ τὴν ξεκουράσει ὅταν τὴν ἔβλεπε νὰ σηκώνει τὸ καλάθι ἢ νὰ μετατοπίζει τὰ σακκιά.

– Ἄντε κουράγιο καὶ τελειώνουμε σὲ λίγες μέρες, ἔλεγε ὁ κυρ Πέτρος, καθὼς ἄδειαζε τὰ καλάθια στὰ σακκιὰ καὶ τὰ ἔκλεινε μὲ τὶς πελεκημένες ἀπὸ κλαδάκια τσίτες, ἑτοιμάζοντάς τα γιὰ τὸ ἐλαιοτριβεῖο.

Καὶ ὅμως τώρα ἦταν ὄμορφο τὸ λιομάζωμα. Οὔτε κρύο, οὔτε ζέστη. Ὅσο περνοῦσαν οἱ μέρες, ἡ ἐξοχὴ ἦταν ἀπόλαυση. Ἡ γῆ πάνω στὸ καταπράσινο χαλί της εἶχε κεντήσει μὲ λογιῶν-λογιῶν χρώματα λαλέδες καὶ μαργαρίτες καὶ ἄλλα ἀγριολούλουδα σὲ μύριες ἀποχρώσεις καὶ σχήματα καὶ ἀρώματα καὶ ποικιλίες. Ἄρχισαν νὰ κάνουν τὴν ἐμφάνισή τους, δειλὰ-δειλά, οἱ παπαροῦνες μὲ γερμένο στὴν ἀρχή, σὰν ἀπὸ ντροπή, τὸ κεφαλάκι τους, ποὺ ὅμως δὲν ἀργοῦσαν νὰ πάρουν θάρρος καὶ νὰ ξεπεταχτοῦν κατακόκκινες ξεπερνώντας τὶς ἀνεμώνες στὸ ὕψος, στὸν ἔντονο χρωματισμό, στὸ μέγεθος.

Σήμερα, ποὺ ἦταν ἡ μέρα ὄμορφη, πῆραν μαζί τους καὶ τὴν μικρὴ κορούλα τους, τὴν Ἀργυρούλα, ποὺ ἡ δασκάλα της ἦταν ἄρρωστη καὶ δὲν εἶχαν σχολεῖο. Χαρά της ἦταν ποὺ σταμάτησαν στὸ ξωκκλήσι. Χαρὰ τῆς Ἀργυρούλας, ποὺ τῆς ἔδωκαν νὰ ἀνάψει τὸ μεγαλύτερο κερὶ ἀπὸ τὰ λίγα ποὺ βρισκότανε στὸ Ἐκκλησάκι. Ὅμως ἡ Ροδούλα ἄναψε δυὸ κεράκια καὶ τὰ στήριζε ἡνωμένα στὸ ψευτομαναλάκι. Τὸ παρατήρησε ὁ Μανωλιὸς ποὺ παρακολουθοῦσε ὅλες τὶς κινήσεις τῆς Ροδούλας. Τὸ παρατήρησε γιατὶ εἶχε ἀκούσει πὼς οἱ κοπέλλες ποὺ ἀγαπᾶνε κάποιο παλληκάρι ἀνάβουν δυὸ κεριά μαζί, γιὰ νὰ τὰ φέρει ὁ θεὸς βολικὰ νὰ παντρευτοῦνε. Καὶ σκεφτότανε ὁ Μανωλιὸς καὶ ρωτοῦσε ὁ καψερὸς τὸν ἑαυτό του, «ἄραγε ἂς ἤξερα, γιὰ μένα ἄναψε ἡ Ροδούλα τὸ δεύτερο κερί;». Ὅμως καὶ ὁ Μανωλιὸς μελετοῦσε στὴν προσευχή του τὴν Ροδούλα.

Κύλησαν οἱ μέρες καὶ ἦρθαν τὰ «γλυτώματα». Ἀπὸ βραδὺς ἡ κυρὰ Κατίνα ἔσφαξε δυὸ μεγάλες κότες καὶ τὶς ἔβρασε. Κράτησε τὸ ζουμὶ νὰ τὸ κάνει τὴν ἄλλη μέρα στὸ κτῆμα ἕνα ὄμορφο πιλάφι. Ἑτοίμασε καὶ μία τυρόπιττα τοῦ ταψιοῦ καὶ κεφτεδάκια. Ἡ Ροδούλα ἔφτιαξε ἕνα χαλβὰ σεμιγδαλένιο μὲ μπόλικα καβουρντισμένα μύγδαλα καὶ τὸν πασπάλισε μὲ πολλὴ πολλὴ κανέλλα. Τὰ αὐγά, τὸ τυρί, τὰ παστά, τὸ σκουμπρί, ἦταν τὸ ἀπαραίτητο συμπλήρωμα. Τὴν ἡμέρα ποὺ εἶχαν γλυτώματα ἦταν ἔθιμο οἱ ἄνθρωποι τοῦ ταϊφὰ νὰ μὴν παίρνουν μαζί φαγητὸ δικό τους. Ἀλλὰ πολλὲς φορὲς καὶ συγγενεῖς καὶ γείτονες καὶ φίλοι ἀπὸ κοντινὰ κτήματα ἐρχότανε νὰ βοηθήσουν αὐτὴ τὴν ἡμέρα καὶ τοὺς κρατούσανε ὅλους στὸ τραπέζι. Μαζὶ μ᾽ αὐτοὺς συνήθως καὶ ὁ ἀγροφύλακας ποὺ τριγυρνοῦσε στὸ «μερά».

Μὲ χαρὰ ὁ ραβδιστὴς καὶ οἱ μαζώχτρες ἄρχισαν στὰ σβέλτα τὴ δουλειὰ γιὰ νὰ τελειώσουν ὅσο τὸ δυνατὸν νωρίτερα καὶ νὰ ἔχουν ὥρα νὰ γλεντήσουν τὰ γλυτώματα.

Κατὰ τὶς ἑνδεκα πέταξε ὁ Μανωλιὸς ἀπὸ τὸ χέρι του τὴν ντέμπλα, ἀφοῦ ἔριξε καὶ τὴν τελευταία ἐλιά, φωνάζοντας:

– Καὶ τοῦ χρόνου κὺρ Πέτρο μὲ ὑγεία. Καλὰ λάδια καὶ σὲ καλὴ μεριά. Φέτος λίγες καὶ τοῦ χρόνου πιὸ πολλές.

Καὶ οἱ μαζῶχτρες, ἀφοῦ μάζεψαν καὶ τὶς τελευταῖες ἐλιές, ποὺ ἔβλεπαν στὸ χῶμα, πήρανε ἡ καθεμιὰ ἀπὸ μιὰ φοῦχτα ἐλιὲς καὶ τὶς σκόρπησαν στὸ κτῆμα λέγοντας:

– Ὅσες ἐλιὲς ἔμειναν, τόσα μόδια νἄχετε τοῦ χρόνου.

Ὁ κὺρ Πέτρος, ἡ κυρὰ Κατίνα, ἡ Ροδούλα ἀπαντοῦσαν στὶς εὐχές:

– Γειὰ στὰ χέρια σας. Εὐχαριστοῦμε, νἄσαστε καλὰ μὲ ὑγεία καὶ τοῦ χρόνου καὶ ἄρχισαν νὰ κερνᾶνε τὸ ρακὶ καὶ τὸ μεζέ.

Ὁ κ. Πέτρος σὰν «ἀφεντικὸ» ἄνοιξε ἕνα πακετάκι, ποὺ εἶχε φέρει μαζί του, ἀγορασμένο ἀπ' «ψιλικατζήδικα» καὶ ἔβγαλε τὰ ὅμορφα μαντήλια ποὺ κατὰ τὸ ἔθιμο ἔπρεπε νὰ χαρίσει στοὺς ἀνθρώπους τοῦ ταϊφᾶ. Κι' αὐτοὶ τὰ ἔπαιρναν μὲ χαρὰ σὰν νὰ ἦταν κάτι τὸ πολύτιμο καὶ εὐχαριστοῦσαν μὲ τὴν καρδιά τους καὶ εὐχότανε.

Οἱ ἄνδρες, ποὺ ἔπαιρναν μαζί τους στὰ γλυτώματα τὰ κυνηγετικά τους ὅπλα, ἔριχναν ντουφεκιὲς καὶ πανηγύριζαν τὸ γεγονός.

Ἡ κυρὰ Κατίνα καὶ ἡ Ροδούλα εἶχαν στήσει τὴν πυροστιὰ ποὺ ἔφεραν ἀπ' τὸ χωριό, ἄναψαν φωτιὰ καὶ φρόντιζαν νὰ ζεστάνουν τὰ φαγητὰ καὶ νὰ φτιάξουν τὸ πιλάφι. Ἔστρωσαν μιὰ μεγάλη καρπέτα καὶ πάνω της φαντὰ τραπεζομάνδηλα. Ἔβγαλαν ἀπὸ τὰ δισάκκια τὰ μπουκάλια τὸ κρασί, τὰ ζυμωτὰ ψωμιά, τὰ διάφορα φαγητὰ καὶ τοὺς μεζέδες, τὰ ἀράδιαζαν στὸ κατάχαμο τραπέζι καὶ ἄρχισαν νὰ κερνοῦν τὸν ταϊφᾶ καὶ πέντε-ἕξη περαστικοὺς ποὺ ἦρθαν νὰ τοὺς βοηθήσουν καὶ νὰ χαροῦν μαζί τους τὰ γλυτώματα. Οἱ εὐχὲς ἔδιναν καὶ ἔπαιρναν.

Ἡ χαρὰ τοῦ Μανωλιοῦ δὲν λεγότανε καθὼς εἶδε πὼς ἡ Ροδούλα ἦρθε πρῶτα σ' αὐτὸν νὰ τοῦ προσφέρει τὸ ρακὶ καὶ τὸν καλλίτερο μεζέ.

Καὶ ἡ χαρὰ πάλι τῆς Ροδούλας δὲν περιγράφονταν ὅταν εἶδε χαρούμενα τὰ μάτια τοῦ Μανωλιοῦ νὰ τὴν κοιτοῦν καὶ ἄκουσε νὰ τῆς λέγει:

– Σ' εὐχαριστῶ Ροδούλα. Καὶ στὶς χαρές σου, μὲ τὸ καλό. Καὶ λέγοντας αὐτὰ τράβηξε δυὸ ντουφεκιὲς καὶ τράνταξαν καὶ ἀντήχησαν τὰ κορφοβούνια.

Μέχρι νὰ ζεσταθοῦν τὰ φαγητά, νὰ ἑτοιμασθεῖ καὶ τὸ πιλάφι, ἄρχισαν τὸ χορό. Καὶ ἔκαμε τὴν ἀρχὴ ὁ κὺρ Πέτρος. Ὕστερα ἀπ' τὸν πρῶτο Καλαματιανό, ὁ Μανωλιὸς πῆρε τὸν κὺρ Πέτρο παράμερα πίσω ἀπὸ μιὰ ἐλιά.

– Κυρ' Πέτρο, τοῦ λέγει, τελειώσαμε σήμερα τὸ λιομάζωμα. Εἶμαι χαρούμενος γι' αὐτό. Ὅμως θὰ ἤθελα νὰ σὲ παρακαλέσω νὰ τελειώσουμε καὶ μιὰ ἄλλη δουλειά.

– Σὰν τί Μανωλιό;

– Κὺρ Πέτρο, νὰ σοῦ ζητήσω τὴ Ροδούλα γιὰ γυναῖκα μου.

– Μανωλιό μου, ἐγὼ σὲ ἐκτιμῶ καὶ σ' ἀγαπῶ. Φέτος ποὺ δουλέψαμε μαζὶ σ' ἐκτίμησα ἀκόμα περισσότερο. Γι' αὐτὸ ποὺ μοῦ λὲς Μανωλιὸ σ' εὐχαριστῶ. Φανερώνει τὴν ἐκτίμηση καὶ τὴν ἀγάπη σου στὸ σπιτικό μου, ὅμως τί νὰ σοῦ πῶ; Πρέπει νὰ ξέρω τί λέγει καὶ ἡ Ροδούλα. Καὶ ὕστερα ξέρεις πὼς εἴμαστε φτωχοί. Δὲν ἔχω νὰ προικίσω τίποτα. Λίγα δέντρα ἐλιὲς καὶ ἕνα παληόσπιτο, ποὺ καθόμαστε, εἶναι τὸ βιός μου, ἐνῶ ἐσὺ μπορεῖς νὰ πάρεις καλὴ προῖκα. Καθὼς ἀκούγω σὲ θέλει ἡ κόρη τοῦ Προέδρου.

– Κὺρ Πέτρο, δὲν σοῦ ζήτησα προῖκα, τὴν Ροδούλα σοῦ ζήτησα, ἔχει ὁ θεὸς γιὰ μᾶς. Ὅσο γιὰ τὴν ἄλλη, τοῦ Προέδρου δὲν ὑπάρχει ζήτημα.

– Παιδί μου Μανωλιό, εἶναι σύμφωνη ἡ μάνα σου; Νὰ ρωτήσω καὶ γὼ τὴν Ροδούλα.

– Καὶ βέβαια νὰ τὴν ρωτήσεις κὺρ Πέτρο. Ἡ μάνα μου εἶναι σύμφωνη.

– Πέτρο τὸ φαγητὸ ἔγινε, κοπιάστε, εἶπε πλησιάζοντας ἡ κυρὰ Κατίνα, ποὺ τοὺς εἶδε ἀπὸ μακρυὰ ποὺ κουβέντιαζαν.

– Ἔλα ἐδῶ Κατίνα, νὰ σοῦ πῶ, εἶπε ὁ κὺρ Πέτρος. Ὁ Μανωλιὸς θέλει τὴν Ροδούλα μας γυναῖκα του. Ἐγὼ συμφωνῶ μετὰ χαρᾶς γυναίκα. Τί ἔχεις νὰ πεῖς τοῦ λόγου σου σὰ μάνα.

– Τί εἶναι τοῦτα τὰ ἀναπάντεχα, παιδί μου Μανωλιό; Ἂν εἶναι θέλημα θεοῦ νὰ γίνει. Τὴν εὐχή μου νἄχετε, ὁ θεὸς νὰ δώσει.

– Σύρε καὶ πές τὴν κόρη σου ἂν εἶναι σύμφωνη, νὰ πεῖ τὸ ναὶ νὰ κάνωμε τώρα διπλὰ γλυτώματα, τῆς εἶπε ὁ κὺρ Πέτρος.

Ἔτρεξε ἡ μητέρα πρῶτα στὴν κυρὰ Σοφία νὰ σιγουρευτεῖ ἂν ἦταν σύμφωνη ἡ μάνα τοῦ γαμπροῦ

καὶ ἀφοῦ τὰ εἶπανε καὶ φιληθήκανε σὰ συμπεθέρες, ἔτρεξε ἡ κυρὰ Κατίνα στὴ Ροδούλα, τὴν πῆρε παράμερα καὶ τῆς λέγει τὸ καὶ τό... Ἡ Ροδούλα συγκινήθηκε καὶ δάκρυσε καὶ ἔγινε ρόδινη ἀπ᾽ ὅ,τι ἦταν περισσότερο καὶ κόμπιασε ἀπ᾽ τὴν συγκίνηση νὰ πεῖ τὸ «ναί». Κι᾽ ὅταν ἔφυγε ἡ μάνα της, γύρισε πρὸς τὴν ἀνατολὴ καὶ ἔκανε τὸν σταυρό της ψιθυρίζοντας «Δόξα νἄχεις θεέ μου».

Ἔτρεξε ἡ κυρὰ Κατίνα νὰ πεῖ πὼς εἶναι σύμφωνη ἡ κόρη της καὶ ὁ κὺρ Πέτρος μόλις τὸ ἄκουσε τράβηξε στὴν ἀγκαλιά του τὸν Μανωλιὸ καὶ τὸν ἐφίλησε.

– Παιδί μου Μανωλιό, μὲ τὴν εὐχή μου. Καλὰ στέφανα.

Καὶ ἡ μάνα τὸ ἴδιο, ἀγκάλιασε τὸν Μανωλιό, τὸν φίλησε καὶ εἶπε:

– Ὁ θεὸς τὸ θέλησε παιδί μου, Μανωλιό. Νἄχετε τὴν εὐχή μου. Καὶ στὶς χαρές σας.

Δυὸ τρεῖς ντουφεκιὲς τοῦ κὺρ Πέτρου καὶ οἱ παράξενες κινήσεις του, ποὺ φανέρωναν ξέσπασμα χαρᾶς, τοὺς μάζεψαν ὅλους γύρω τους, ἐκεῖ κοντὰ ποὺ ἦταν στρωμένο τὸ τραπέζι.

– Βρὲ παιδιά, τελειώσαμε τὸ λιομάζωμα ἀλλὰ τί νὰ σᾶς πῶ τώρα, νὰ τώρα τελειώσαμε καὶ μία ἄλλη δουλειὰ σπουδαία. Ἀρραβωνιάζουμε τὴν Ροδούλα μὲ τὸν Μανωλιό. Ἔλα καὶ σὺ κοντὰ Ροδούλα. Νὰ μοῦ ζήσεις κόρη μου, μὲ τὴν εὐχὴ τοῦ θεοῦ, νὰ σᾶς χαιρόμαστε. Ἡ ὥρα ἡ καλή.

Ἡ κυρὰ Σοφία σκούπιζε τὰ δάκρυα ποὺ ἔτρεχαν ἀπ᾽ τὴν χαρά της ποὺ ἔκαμε τὴν Ροδούλα κόρη της. Καὶ εὐχότανε καὶ αὐτὴ σφίγγοντας μαζὶ στὴν ἀγκαλιά της τὴν Ροδούλα καὶ τὸν Μανωλιὸ φιλώντας τους μὲ δάκρυα.

Ξαφνιάστηκαν ὅλοι ἀπ᾽ τὸ ἀνέλπιστο γεγονός. Ὅλοι ὅσοι εἶχαν ντουφέκια ἔριξαν. Γυναῖκες καὶ ἄντρες εὐχότανε μὲ θερμὰ λόγια στὰ παιδιὰ καὶ στοὺς γονεῖς τους.

Τὸ τραπέζι καὶ τὸ καλὸ κρασὶ συμπλήρωνε τὴν χαρά τους καὶ οἱ εὐχὲς ἀκούστηκαν ἀκόμα πιὸ θερμές, ὅταν τσούγκρισαν τὰ ποτήρια τους ὁ Μανωλιὸς μὲ τὴν Ροδούλα.

– Καλορίζικα, ἡ ὥρα ἡ καλή, νὰ σᾶς χαιρόμαστε... Κι᾽ ἄλλες κι᾽ ἄλλες εὐχὲς ἀκούστηκαν.

Ὕστερα ἡ Ροδούλα πρόσφερε σ᾽ ὅλους τὸν ὁμορφο χαλβὰ ποὺ ἔφτιαξε· γιὰ τὰ γλυτώματα, ποὺ ὅμως ἦταν θέλημα θεοῦ νὰ χρειασθεῖ καὶ γιὰ τοὺς ἀρραβῶνες της.

Στὸ γυρισμό, ὁ κὺρ Πέτρος καὶ ἡ κυρὰ Κατίνα πήρανε στὸ σπίτι τὸν Μανωλιὸ καὶ τὴν κυρὰ Σοφία νὰ νοιώσουν ἀπὸ κοντὰ ὅλοι μαζὶ τὴν χαρὰ τῶν παιδιῶν τους.

Τὸ βράδυ ἔκαμαν τοὺς λουκουμάδες ποὺ τὴ ζύμη εἶχε ἑτοιμάσει ἡ κυρὰ Κατίνα γιὰ τὰ γλυτώματα, ὅπως ἦταν συνήθεια, καὶ ἡ Ροδούλα μοίρασε στὰ συγγενικὰ καὶ γειτονικὰ σπίτια τοὺς λουκουμάδες, ποὺ μόλις τὴν ἔβλεπαν συγγενεῖς καὶ φίλοι φανέρωναν τὴν χαρά τους καὶ τῆς ἔδιναν διπλὲς εὐχές.

Γ.Π. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

ΣΤΡΑΤΗ ΜΙΣΓΙΡΗ

ΚΛΑΠΑΔΟΣ

Η πορεία του μέσα στη λεσβιακή ιστορία

ΟΤΑΝ οι τούρκοι το 1462 κατέλαβαν τη Λέσβο, που ήταν αρκετά αραιοκατοικημένη, δεν έκαναν καθόλου εποικισμό με τούρκικο πληθυσμό. Μόνο οι οικογένειες των αξιωματούχων και κυρίως των στρατιωτκών ήρθαν κι εγκαταστάθηκαν στα μεγάλα κέντρα. Έτσι ο πληθυσμός του νησιού παρέμεινε καθαρά Ελληνικός. Ωστόσο η αραίωση ολοένα μεγάλωνε, πράγμα που αποδείχνεται από τις εγκαταλειμμένες κι ερειπωμένες παλαιοχριστιανικές εκκλησίες(1).

Βέβαια ο Χριστιανισμός απλώθηκε με πολλή καθυστέρηση στη Λέσβο, παρόλο που ο ίδιος ο Απόστολος Παύλος πέρασε απ' το νησί κι έκανε το πρώτο κήρυγμα στους Καλλονιάτες καθώς τους βρήκε συγκεντρωμένους για το ανοιξιάτικο πανηγύρι τους στο ναό των Μέσσων τον Απρίλιο του 58(2).

Απ' την άλλη μεριά πάλι μεγάλες επιδημίες μάστιζαν το λεσβιακό πληθυσμό αλλά και ολόκληρο τον Ελλαδικό χώρο κι εξανάγκαζε πολυμελείς οικογένειες να μετακινούνται σε αστικά κέντρα και ιδιαίτερα στην Κωνσταντινούπολη, όπου υπήρχε κάποια υποτυπώδη υγειονομική μέριμνα και στοιχειώδη προστασία.

Η κατάληψη, λοιπόν, του νησιού από τους τούρκους το βρίσκει σχεδόν ερειπωμένο, σε σημείο που ο πληθυσμός του μόλις φτάνει τους 10.000 κάτοικους(3). Από κει και πέρα όμως άρχισε να αυξαίνει κι έτσι τον 19ο αιώνα οι διάφοροι συγγραφείς κείνης της εποχής ανεβάζουν τον πληθυσμό σε 25.000(4).

Ο Σταυράκης Αναγνώστου στη «Λεσβιάδα» αναφέρει (σελ. 41) ότι «κατοικείται σήμερον (1850) από 80-85 χιλιάδας ψυχών». Ο Σταύρος Τάξης στη «Συνοπτική ιστορία και τοπογραφία της νήσου Λέσβου», Κάϊρο 1909, αναφέρει (σελ. 62) «Ο όλος της Λέσβου πληθυσμός ανέρχεται σήμερον εις 150 χιλιάδας περίπου».

Ασφαλώς είναι υπερβολικός ο αριθμός που αναφέρει ο Στ. Τάξης. Δεν μπορούμε όμως να μην παραδεχτούμε ότι η εποχή τούτη είναι εποχή μεγάλης ακμής για τη Λέσβο και οπωσδήποτε έχει τουλάχιστο τετραπλασιαστεί ο πληθυσμός. Κυρίως η ύπαιθρος είχε αναζωογονηθεί και ιδιαίτερα ο αγροτικός κόσμος πήρε πάνω του και είχε οργανωθεί πολιτιστικά και κοινωνικά.

Τότε πρωτοεμφανίζονται η Αγία Παρασκευή, ο Μανταμάδος, η Καλλονή, η Στύψη, η Βατούσα. Σ' όλα αυτά τα καινούρια χωριά που χτίστηκαν αναμφισβήτητα μετά την τούρκικη κατάκτηση δεν είχαν εγκατασταθεί τούρκοι κάτοικοι γιατί δεν βρήκαν πρόσφορο έδαφος για θρησκευτικό προσηλυτισμό, πράγμα που αποδείχνει τη μη ύπαρξή τους, ή το πιο λίγο ήταν ασήμαντοι μικροοικισμοί(5).

Έτσι γίνεται γνωστό και ιστορικά αποδειγμένο ότι πριν από το 1462 στη

Λέσβο δεν κατοικούσε κανένας απολύτως τούρκος. Εγκαταστάθηκαν μετά την κατάκτηση του νησιού και, όπως ήταν φυσικό, σε χωριά που υπήρχαν. Στην αρχή ολιγάριθμοι, γιατί θα ένιωθαν σαν εξόριστοι, μια και τα χωριά ήταν μικρά και απομακρυσμένα. Αργότερα το τουρκικό στοιχείο πλήθυνε, όχι όμως από έποικους τούρκους αλλά από εξισλαμισθέντες Έλληνες.

* * *

Ο ΚΛΑΠΑΔΟΣ, κατά τις προφορικές παραδόσεις που διάσωσαν διάφοροι ιστοριοδίφες της Λέσβου, ήταν αρχικά χωριό χριστιανικό. Το όνομά του έχει την κατάληξη -άδος και, την παλιά εποχή, δίνονταν σε χωριά που ήθελαν να τα κολακέψουν. Απ' αυτό συμπεραίνουμε, πως ο Κλαπάδος είχε μεγάλους τσιφλικάδες κι αρχοντοτσοπάνηδες. Τα άφθονα και νόστιμα γεννήματά τους τράβηξαν τους τούρκους μπέηδες κοντά τους, που εγκαταστάθηκαν εκεί πολύ αργότερα και μαζί με τους κοτσαμπάσηδες καλοπερνούσαν(6).

Ένας κώδικας που διασώθηκε στην εκκλησία του Αγίου Παντελεήμονα της Μήθυμνας και που αρχίζει απ' τις 4 Ιανουαρίου 1648 και φτάνει ίσαμε τις 10 Νοεμβρίου 1813, μας δίνει σοβαρές πληροφορίες για τη χριστιανικότητα του Κλαπάδου(7).

Στον Κώδικα τούτον, ύστερα από το σχετικό έλεγχο, καταγράφονται με ακρίβεια περιουσιακά στοιχεία και συναλλαγές τών τριών εκκλησιών της Μήθυμνας. Παράλληλα καταχωρίζονται και τα ποσά του εισπραττόμενου κεφαλικού φόρου, του γνωστού «Χαράτζι».

Έτσι σε λογαριασμό του 1661, με την ένδειξη «εν μηνί μαΐου τον χαράτζηον πόσα έχει πάσα χοριό» αναφέρεται «Κλαπάδος άσπρα 1.000». Σε άλλο λογαριασμό «1662 μινί ιουνίου 8 Κλαπάδος ικερευτέδες 500». Σε άλλον πάλι «1663 εν μινή νοεμβρίου ήλθεν μεμέταγας του πουγιοκλή Χασάν αγά άνθροπος διά τα χαράτζια μας. Κλαπάδον 1.000». Και σε άλλο λογαριασμό «1665 εν μινή νοευβρίου εμάζοξεν ο μεχμέτ αγάς τα χαράτζια. κλαπάδος κηρευτέ 150».

Απ' τους λογαριασμούς αυτούς φαίνεται ότι ο Κλαπάδος πλήρωνε «χαράτζι» 150-1.000 άσπρα, γιατί ήταν μικρό χωριό και το πλήρωναν μόνο οι χριστιανοί επειδή δεν στρατολογούνταν. Επομένως ήταν χριστιανικό χωριό γιαυτό πλήρωνε τον κεφαλικό φόρο. Τούρκοι είχαν ίσως εγκατασταθεί, αλλά λίγοι, ελάχιστοι, αρχικά.

Σύμφωνα με το Μητροπολίτη Μηθύμνης Γαβριήλ, που έγραψε την «Περιγραφή της Λέσβου» γύρω στο 1641, ο Κλαπάδος «έχει εκκλησίας δύο, του αγίου Ιωάννου του Ευαγγελιστού και της αγίας Παρασκευής. Οίκους χριστιανών δεκαπέντε, αγαρηνών ομοίως»(8).

Το ότι δεν υπήρχαν πολλοί τούρκοι φαίνεται και από τον κατάλογο των Οθωμανικών σχολείων της Λέσβου στον οποίο δεν συμπεριλαμβάνεται ο Κλαπάδος(9).

* * *

ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ του Κλαπάδου, γεωργοί και τσοπάνηδες όλοι τους, ήταν τελείως αγράμματοι. Το βιοτικό τους επίπεδο πολύ χαμηλό, σχεδόν πρωτόγονο. Οι μόνοι που ήξεραν λίγα γράμματα, ίσα ίσα να διαβάζουν τα απαραίτητα εκκλησιαστικά τους βιβλία ήταν οι δυο παπάδες, που διαρκώς φιλονικούσαν μεταξύ τους, χωρίζοντας τους λιγοστούς ενορίτες σε οπαδούς τους.

Σύμφωνα με προφορική παράδοση, που τη διασώζουν ακόμα υπέργηροι Στυψιανοί, ο ένας παπάς, ο παπα-Γεράσιμος ήταν φιλότουρκος και ο άλλος, ο παπα-Σοφρώνιος αντίθετός του. Κατά την παράδοση πάντα, ο παπα-Γεράσιμος επιβλήθηκε

στο χριστιανικό στοιχείο, με την υποστήριξη και τη συμπαράσταση των τούρκων και εξανάγκασε να τουρκέψουν όλοι οι χριστιανοί μέσα σε μια νύχτα, κάτω απ' την απειλή των κατακτητών, για να παρουσιαστεί ο Κλαπάδος σαν τουρκοχώρι, κατά την επικείμενη επίσκεψη κάποιου άρχοντα παλατιανού τούρκου απ' την Πόλη. Πρώτος μάλιστα έδωσε το παράδειγμα του εξισλαμισμού ο ίδιος ο παπα-Γεράσιμος.

Μια συγγενή του όμως χριστιανή, κατάφερε να ξεφύγει και να έρθει στην Καλλονή, όπου έζησε μέχρι βαθιά γεράματα και διηγόταν το περιστατικό διασώζοντας την παράδοση. Υπάρχουν ακόμα γέροι που θυμούνται την «Κλαπαδούλα» όπως την έλεγαν.

Στο πανηγύρι του Αγίου Θεράποντα της Κρεμαστής Αγίας Παρασκευής, λένε γέροντες Αγιοπαρασκευώτες([10]) πως συμμετείχαν τούρκοι και χανούμισσες απ' τον Κλαπάδο και την Αρίσβη (Τζουμαϊλί), που έφερναν ζώα στον Άγιο σαν τάμα για τ' άρρωστα παιδιά τους. Η πίστη τους τούτη σε άγιο των χριστιανών δείχνει πως ήταν χριστιανοί και εξισλαμίστηκαν αργότερα, ίσως για λόγους συμφέροντος για να έχουν τα προνόμια των αφεντικών τους των τούρκων.

Το 1900 βρίσκει τον Κλαπάδο να υπάγεται διοικητικά στο διαμέρισμα του Μολύβου και να έχει «60 οικίας όλας οθωμανικάς»([11]).

Όπως αναφέρει ο Γάλλος Πρόξενος Μυτιλήνης στην Έκθεσή του([12]) ο τούρκος μουτεσαρίφης (διοικητής περιοχής) για να καταπνίξει το ελληνικό στοιχείο κατά τις εκλογές του 1912, έκανε αυθαίρετες ανακατατάξεις ψηφοφόρων, αποσπώντας χωριά με χριστιανικό πληθυσμό απ' τα γειτονικά τους, σε άλλα με κάτοικους εξ ολοκλήρου μωαμεθανούς, με σκοπό να εξουδετερώσει τους ψήφους των χριστιανών. Έτσι πήρε τη Λαφιώνα από την Πέτρα και την ένταξε στο Υψηλομέτωπο, την Αργενο από τη Σκαμιά στο Βαφειό και τα Δάφια απ' την Καλλονή στον Κλαπάδο, που είχε γίνει πια τουρκοχώρι.

Κατά την περίοδο της απελευθέρωσης του νησιού (8 Νοεμβρίου - 8 Δεκεμβρίου 1912) στον Κλαπάδο διαδραματίστηκαν τα κυριότερα γεγονότα ανάμεσα στους τούρκους και τους Έλληνες ελευθερωτές. Η τελευταία ανάσα των κατακτητών βγήκε στον Κλαπάδο.

Μετά την απελευθέρωση εντάσσεται στην κοινότητα Στύψης με το ΒΔ 22-5-1918 και σαν οικισμός παρουσιάζει κάποια δημογραφική κίνηση([13]):

Απογραφή 1920	κάτοικοι	283
Απογραφή 1928	κάτοικοι	96
Απογραφή 1940	κάτοικοι	101

Στην Απογραφή του 1951 δεν παρουσιάζει κανέναν κάτοικο. Κατά την εμφυλιακή περίοδο του 1940-1948 οι κάτοικοι διασκορπίστηκαν στα γύρω χωριά. Οι πιο πολλοί μετοίκησαν στην Καλλονή και στην Αθήνα. Έτσι έσβησε ο Κλαπάδος με την πολυκύμαντη ζωή του, γεμάτη περιπέτειες κρίσιμες, περιστατικά πολυτάραχα, γεγονότα έντονα!

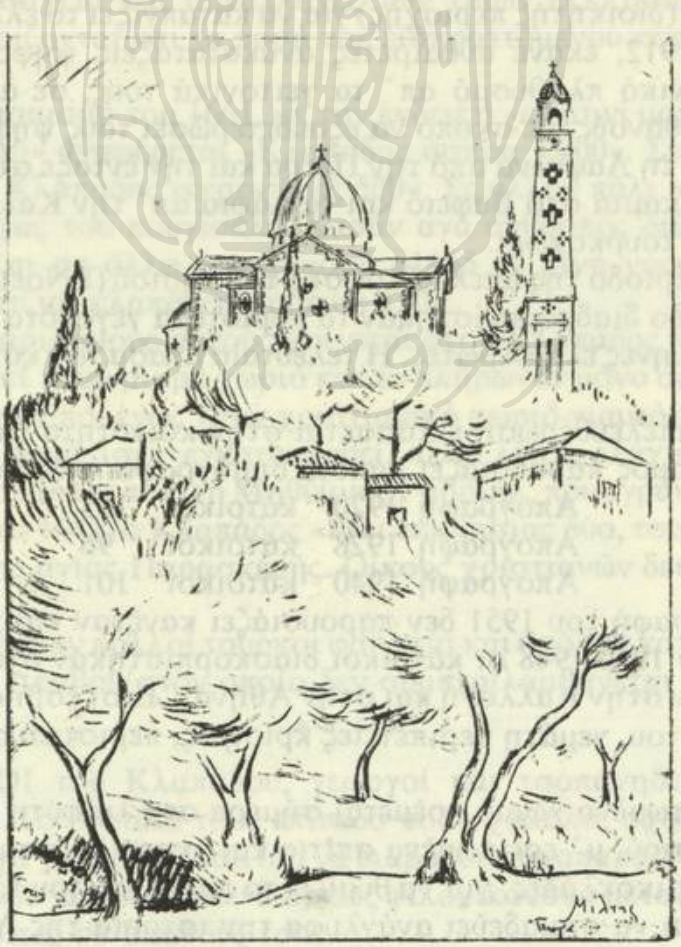
Ένα σκελετωμένο χωριό κρέμεται σήμερα στη λιόφυτη πλαγιά των βορεινών υψωμάτων του νησιού, μ' ερειπωμένα σπίτια και γκρεμισμένα κτίρια, χωμένα στους θάμνους και τις περικοκλάδες, για να θυμίζει το παρελθόν του τόπου, που έσφυζε από ζωή και κίνηση και να σημαδεύει ανάγλυφα την ιστορία της Λέσβου.

(Βλ. πίσω σημειώσεις)

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΙΣΓΙΡΗΣ

ΣΗΜ. (Στρ. Μισγίρη)

(1) Στ. Παρασκευαΐδη: «Επιβίωσις του αρχαίου Ελληνικού βίου». Μυτιλήνη 1956. Σελ. 4.
(2) Στρ. Μισγίρη: «Ιστορία της Καλλονής». Καλλονή 1974. Σελ. 23.
(3) Στ. Παρασκευαΐδη: «Επιβίωσις.....». Σελ. 23.
(4) Σ. Πλεν: «Το βιβλίο των Λεσβίων». Βερολίνο 1826. Σελ. 86.
(5) Στ. Παρασκευαΐδη: «Επιβίωσις.....». Σελ. 47.
(6) Π. Σαμάρα: «Λεσβιακό Ημερολόγιο». Μυτιλήνη 1954. Σελ. 192.
(7) Ι.Μ. Μηθύμνης: «Δελτίον». Καλλονή 1936. Τεύχος 3-4.
(8) Ι.Μ. Φουντούλη: «Γαβριήλ - Περιγραφή της Λέσβου». Αθήνα 1960, σελ. 39.
(9) «Ημερολόγιο Νομαρχίας Αρχιπελάγους» (1887). Σελ. 133.
(10) Κ. Μάκιστου: «Η Σελλάδα Λέσβου». Αθήνα 1970. Σελ. 149.
(11) Γ. Αρχοντόπουου: «Λέσβος η Μυτιλήνη». Μυτιλήνη 1894. Σελ. 20 και 72.
(12) Ε.Λ.Μ.: «Λεσβιακά». Τόμος Δ΄. Μυτιλήνη 1962. Σελ. 167. (Έκθεση Γάλλου Προξένου Μυτιλήνης 6-3-1912).
(13) «Στοιχεία Συστάσεως Κοινοτήτων». Αθήνα 1962. Σελ. 131.

Η ἐκκλησία τοῦ Ἀκλειδιοῦ Μυτιλήνης καὶ ἡ περιοχή της
πρὶν ἀπ' τὸν Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, κατὰ σχέδιο τοῦ ΜΙΛΤΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΙΔΗ.

ΕΥΓΕΝΙΑΣ ΚΛΕΙΔΑΡΑ

ΟΙ ΚΑΙΡΟΙ ΜΑΣ

Μέσα στὸν κύκλο αὐτοῦ τοῦ θλιμμένου κόσμου, στὴν παράξενη αὐτὴ ἐποχὴ ποὺ ζοῦμε, σ᾽ αὐτὴ τὴν ἄβυσσο ποὺ παρασύρονται τόσο οἱ ἀνθρώπινες συνειδήσεις, στοὺς δύσκολους αὐτοὺς καιρούς, διάφοροι κίνδυνοι ἀπειλοῦν τὴν ὑπόσταση τοῦ ἀνθρώπου καὶ κλονίζουν τὴν ἀξία τῆς προσωπικότητάς του.

Πόσος πόνος καὶ τί ἄγχος! Ὅπου κι᾽ ἂν στραφοῦμε, ἀκοῦμε ν᾽ ἀντηχεῖ μιὰ κραυγὴ νοσταλγίας· ὅλων οἱ ψυχὲς δονοῦνται καὶ ὁραματίζονται μιὰ καλύτερη αὔριο καὶ εὔχονται νὰ μὴ μᾶς εὕρουν πικρότεροι καιροί. Ἀναρωτιοῦνται, γιατὶ βαραίνει ὁλοένα καὶ πιὸ πολὺ ἡ θλίψη τὸ λαό μας; Γιατὶ ἀκόμα καὶ οἱ νεανικὲς ψυχὲς ζοῦνε στὴν ἀγωνία καὶ στὴν ἀβεβαιότητα, κι᾽ ἔλειψε τὸ ἐνδιαφέρον τους γιὰ τὴ ζωή; Ψυχολόγοι, κοινωνιολόγοι, διανοούμενοι, δὲν ξέρουν πῶς νὰ χαρακτηρίσουν τὴν ξεστρατημένη αὐτὴ ἐποχή μας.

Στὴ διαδρομὴ τῆς ζωῆς του ὁ ταλαίπωρος ἄνθρωπος, τράβηξε κάτι λαθεμένα μονοπάτια, περίπλοκα, καὶ βρίσκεται τόσο ἀποσταμένος. Ποιός νὰ ἱκανοποιήσει τὴν ψυχή του; Ποιός νὰ γεμίσει τὸ κενὸ τῆς καρδιᾶς του καὶ νὰ ἐκπληρώσει τοὺς πόθους τοὺς ἀνώτερους καὶ ὑψηλούς; Τὸ περιεχόμενο τῆς γλυκιᾶς ἐλπίδας ποιός νὰ τοῦ δώσει, ἀφοῦ ἔχει ἀπομακρυνθῆ ἀπ᾽ τὸν μοναδικὸ Θεό; Οὔτε κολλέγια οὔτε μάθηση οὔτε πανεπιστήμια μποροῦν νὰ βοηθήσουν παρὰ μόνο ἡ προσπάθεια ἐναρέτου βίου.

Μέσα σ᾽ αὐτὴ τὴ σύγχυση καὶ τὸ ἰδεολογικὸ χάος χρειάζεται δυνατὸ ὁδηγητικὸ Φῶς... Χρειάζονται ἄνθρωποι ἰσχυρῆς θελήσεως, ἥρωες, ἐρασταὶ τῆς ἀρετῆς, ποὺ ἡ ὁμορφιὰ τοῦ δυναμισμοῦ τους εἶναι τόσο μεγάλη. Εὐγενικὲς μορφές, ποὺ ἀγάπησαν ὅ,τι πιὸ ὡραῖο, μεγάλο καὶ εὐγενικὸ ὑπάρχει, ποὺ μὲ τὸ φωτεινό τους παράδειγμα νὰ γίνουν πηγὴ ἀκτινοβολίας. Δέκτες, ποὺ ν᾽ ἀκοῦνε καὶ νὰ συλλαμβάνουν τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ. Νὰ ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν ἀκατανίκητη δύναμη τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης, ψυχὲς γιὰ μεγαλειώδεις ἡρωϊσμοὺς ποὺ νὰ προχωροῦν στὴν αὐταπάρνηση καὶ στὴ θυσία καὶ μὲ ἀγωνιστικὴ διάθεση νὰ βοηθήσουν τὴν ἀνθρωπότητα.

Χρειάζεται ἡ λάμψη μιᾶς γνήσιας ἀγάπης, ἀγάπης ποὺ νὰ γεμίζει τὶς ψυχὲς καὶ νὰ δημιουργεῖ δυνατὰ καὶ ἱερὰ βιώματα. Νὰ σκορπίζει τὸ ἀκτινοβόλο, τὸ ἐλπιδοφόρο Φῶς, ποὺ τόσο ἀπουσιάζει σήμερα ἀπ᾽ τὶς καρδιές· κι᾽ ἔτσι ἡ κοινωνία μας, ναρκώνει συνειδήσεις, νεκρώνει ἱερὰ αἰσθήματα, γκρεμίζει ἰδανικά, καὶ φέρνει πτώση στὶς πνευματικὲς καὶ ἠθικὲς ἀξίες. Στὴν ἔλλειψη τῆς ἀγάπης κρύβεται τὸ δρᾶμα καὶ ἡ τραγικότητα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.

Νὰ γιατὶ ὑποφέρει ἡ ἀνθρωπότητα στὴν ἐποχή μας καὶ τὶς νεανικὲς καρδιὲς τὶς ἔχει καταλάβει μελαγχολία· γιατὶ οἱ εὐγενέστερες ἰδέες καὶ τὰ ὡραιότερα ἰδανικὰ δὲν καλλιεργοῦνται. Ἡ σημαντικὴ δράση τῶν νέων πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναπτύσσεται ἔξω ἀπὸ τὶς ἠθικὲς ἀξίες, τὴν ὑπέροχη καὶ σοφὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ; Πόσο ὡραῖος ὁ κόσμος θὰ ἦταν ὅταν ἡ κατεύθυνση τῶν ἀνθρώπων στρεφόταν πρὸς τὰ ὑψηλά. Μόνο μὲ αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις ἔχει νόημα ἡ ζωή, γίνεται ὄμορφη καὶ δημιουργική. Ἔτσι μόνο δὲν χάνει κανεὶς τὸν προσανατολισμό του καὶ δὲν βρίσκεται ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἁμαρτίας.

Ἡ πνευματικὴ δουλεία εἶναι ἡ πιὸ φοβερὴ ὑποδούλωση καὶ συνθλίβει ἀφάντα-στα τὴν ψυχή. Λέγει ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος: «Ἕνας θάνατος ὑπάρχει, ἡ ἁμαρτία. Διότι αὐτὴ εἶναι ὁ ὄλεθρος τῆς ψυχῆς». Καὶ ὁ Φωστήρας ὁ Μέγας Βασίλειος τονίζει: «Μονάχα γιὰ τὴν ἁμαρτία νὰ κλαῖς· αὐτὴ εἶναι ἡ ἀρρώστια τῆς ψυχῆς. Αὐτὸς εἶναι ὁ θάνατος τοῦ ἀθανάτου». Μονάχα γι᾽ αὐτὴ ἀξίζει νὰ πενθοῦμε κι᾽ ἀσταμάτητα νὰ ὀδυρώμεθα».

Στὴν κρίσιμη λοιπὸν αὐτὴ ἐποχή, χρειάζονται ἀγωνισταὶ ποὺ νὰ ἔχουν ἔμβλημά τους τὴν ἀγάπη· νὰ περιφρονοῦν τὰ θέλγητρα τῆς ἁμαρτίας καὶ νὰ πάρουν καταφα-τικὴ ἀπόφαση γιὰ ἕναν πνευματικὸ ἀγώνα. Ἡ κεραία τῆς ψυχῆς τους νὰ συλλαμβάνει τὰ μηνύματα τῆς Θείας χάριτος καὶ νὰ μεταλαμπαδεύει τὸ γλυκὸ Φῶς τοῦ Ναζωραίου στὴν παγωνιὰ τοῦ καιροῦ μας.

ΕΥΓΕΝΙΑ ΚΛΕΙΔΑΡΑ
Ἡγουμένη Ἱ. Μονῆς Ἁγ. Ραφαὴλ

ΕΙΡΗΝΗΣ ΜΙΣΣΙΟΥ - ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΓΩΝΙΕΣ ΤΗΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ

ΓΩΝΙΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΜΟΥ,
μικρὲς κι ἀγέραστες
μὲς στὴν καρδιὰ
καλωσυνάτες, ὁπὼς μ᾽ ἀγκαλιάζατε
μελένιες, ποὺ μοῦ δίνατε τὴ γλύκα σας.
Πάντα κάτι καινούργιο μὲ κερνάγατε
τροφοδοτῶντας τοὺς ἰστούς μου γιὰ νὰ δέχονται
τῶν πολλαπλῶν σας μηνυμάτων τὴν ηχὼ
καὶ πέρα ἀπὸ τὰ τεῖχη
τ η ς α ν ά μ ν η σ η ς.

ΟΔΟΣ ΒΥΡΩΝΟΣ

Η παλιὰ γειτονιὰ
το σοκκάκι στενὸ
κεραμίδια οι στέγες.
Καλντερίμι - παιχνίδι
στο πεζούλι «κουτσό»
και στις σκάλες
κρεμόνταν τα γέλια.
Της παρέας φωνές
πού καρδιά για να φύγεις!
Λαμπυρίζαν τ᾽ αστέρια
τα λαμπιόνια φωτίζαν
«Καληνύχτα παιδιά!»

ΣΤΡΑΤΗ Ι. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

Η «ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑ»
ΣΤΙΣ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΝΑΡΘΗΚΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΠΕΡΙΒΟΛΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΣΑ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

1. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΠΕΡΙΒΟΛΗΣ

Η Μονή της Περιβολής βρίσκεται περίπου 3 χιλιόμετρα ΝΑ της Άντισας κάτω από το δημόσιο δρόμο Μυτιλήνης - Άντισας, μέσα σε ρεματιά.

Κατά τον καθηγητή Ιωάννη Μουτζούρη ο όρος «Περιβολή» σημαίνει περίφρακτο οχύρωμα, πράγμα το οποίο αποδεικνύεται από τα ερείπια ενός οχυρού που βρέθηκαν κοντά στη Μονή.

Η Μονή που τιμάται στα Εισόδια της Θεοτόκου ήταν βυζαντινή. Δεν ξέρουμε όμως τη χρονολογία, ή έστω τον αιώνα της ίδρυσής της. Η παλιότερη μαρτυρία για τη Μονή βρίσκεται σε τουρκικό έγγραφο του 1590, που υπάρχει στη Μονή Λειμώνος(1). Ο Μητροπολίτης Μηθύμνης Γαβριήλ (1618-1629) γράφει στην «Περιγραφή της Λέσβου», ότι το μοναστήρι είχε 30 μοναχές. Αυτές έφτιαχναν υφάσματα λινομέταξα, κατά τον Άγγλο Περιηγητή RICHARD POCOCKE, που επισκέφθηκε τη Λέσβο το 1739(2).

Από κώδικα του Αγ. Παντελεήμονα Μήθυμνας πληροφορούμαστε ότι το 1630 επισκευάσθηκε η Μονή. Δεν αποκλείεται τότε να έγιναν μερικές από τις τοιχογραφίες του Καθολικού της Μονής, μιά και ο καθηγητής Κων. Καλοκύρης τοποθετεί αρκετές τοιχογραφίες στα μέσα του 17ου αιώνα.

Στο δυτικό τοίχο του νάρθηκα, πάνω από τη θύρα εισόδου στο Καθολικό της Μονής, υπάρχει κολοβή επιγραφή που αναφέρεται στην ανακαίνιση της Μονής από την ανδρική Μονή του Κρεωκόπου, που βρισκόταν σε μικρή απόσταση, και από την οποία εξαρτιόταν η Μονή της Περιβολής(3).

Διαβάζουμε: ΑΝΕΚΑΙΝΙC(ΘΗ Η ΠΑΡΟΥC)Α ΜΟΝΗ ΤΗC ΥΠΕ
ΡΑΓΙΑC(ΘΚΟΥ ΥΠΟ ΤΟΝ ΠΑΤ)ΕΡΟΝ ΤΟΝ ΕΥΡΙCΚΟ
ΜΕΝΟΝ(ΥΠΟ ΤΗC ΜΟΝΗC ΚΡΕΩΚΟΠΟΥ ΕΠΙ)ΚΑΘΥΓΟΥΜΕΝΟΥ
ΡΑΦΑΗΛ ΙΕΡ(ΜΟΝΑΧΟΥ).....(4).

Η Μονή και το Καθολικό της, κατά τη διάρκεια των αιώνων έπαθαν μεγάλες καταστροφές, κυρίως από την κοίτη του ποταμού Βούλγαρη, ο οποίος αρκετές φορές πλημμύρισε στο Καθολικό της Μονής, προκαλώντας μεγάλες καταστροφές.

2. ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ (Αρχιτεκτονική-Τοιχογραφίες)

Το Καθολικό της Μονής είναι ναός δίκλιτος, αλλά φέρει πολλές αλλοιώσεις, ύστερα από επισκευές και συντήρηση που έκανε η Αρχαιολογική Υπηρεσία.

Η στέγη του ναού είναι καινούρια, και έχει αντικαταστήσει την παλιά, που κατέπεσε.

Οι εξωτερικοί τοίχοι του ναού αποτελούνται κυρίως από ακατέργαστους λίθους. Γίνεται μία ατυχής προσπάθεια μίμησης του βυζαντινού πλινθοπερίκλειστου συστήματος δόμησης, σε πολλά σημεία του τοίχου.

Γύρω από τους εξωτερικούς τοίχους του ναού έχει προστεθεί ένα κακόγουστο τσιμεντένιο πεζούλι, για λόγους προστατευτικούς.

Οι διαστάσεις του ναού είναι: Μήκος 13,30 μ. Πλάτος 6,25 μ. Ο ναός φέρει νάρθηκα διαστάσεων 2,60μ. × 6,25μ.

Ο ναός είναι γεμάτος στο σύνολό του από τοιχογραφίες αρκετά καλής τέχνης. Ακολουθείται πιστά η παράδοση της Ορθόδοξης Αγιογραφίας.

Σε πολλές τοιχογραφίες, όπως είναι και η «Μέλλουσα Κρίση», που θα αναλύσουμε, υπάρχει έντονο το στοιχείο της λαϊκοποίησης.

Ο καθηγητής Κων. Καλοκύρης εντυπωσιάζεται από τα αρμονικά χρώματα, το σχέδιο, την πλαστική των προσώπων και την πτυχολογία των ενδυμάτων.

Ο ίδιος καθηγητής υποθέτει ότι δύο ζωγράφοι εκτέλεσαν τις τοιχογραφίες στο ναό. Ο πρώτος, και λιγότερο σημαντικός, εργάσθηκε στο Ιερό και στις άνω ζώνες του κυρίως ναού. Στις τοιχογραφίες αυτές, που τοποθετούνται στον 16ο αιώνα, παρατηρείται κάποια μονοχρωμία, μεγάλη σχηματοποίηση, γραμμικότητα και έντονα περιγράμματα.

Αντίθετα, ο δεύτερος ζωγράφος εκτέλεσε τις τοιχογραφίες του Νάρθηκα και των κάτω ζωνών του κυρίως ναού. Οι τοιχογραφίες αυτές έχουν καλύτερη ποιότητα, αλλά και έντονο λαϊκιστικό χαρακτήρα. Τα πρόσωπα των Αποστόλων και των Αγίων αποδίδονται με μεγαλύτερη προσοχή. Ο ζωγράφος ακολουθεί την «Κρητική» τεχνική με την τοποθέτηση των λευκών φώτων πάνω στο σκιερό προπλασμό. Αυτά υποστηρίζει ο καθηγητής Κων. Καλοκύρης και καταλήγει ότι αρκετά επιτυχής είναι η διαβάθμιση των τόνων των χρωμάτων και η πτυχολογία των ενδυμάτων. Η εκτέλεση των τοιχογραφιών αυτών τοποθετείται στα μέσα του 17ου αιώνα. Υπάρχει ένα χρονικό όριο εκτέλεσης των τοιχογραφιών αυτών, ύστερα από το οποίο είναι αδύνατο να κατασκευάσθηκαν οι τοιχογραφίες (TERMINUS POST QUEM). Ένα τέτοιο χρονικό όριο αποτελούν δύο χαράγματα στον ανατολικό τοίχο του Νάρθηκα, που έκαναν προσκυνητές του μοναστηριού. Ο ένας προσκυνητής χαράζει την υπογραφή του και γράφει: *ψλα΄ ἦλθα εἰς τὸ παρών Μοναστήριον ἐγώ ὁ διάκος*. Ο άλλος προσκυνητής επισκέφθηκε παλιότερα το μοναστήρι και γράφει: *1717 ἦλθα στὸ παρόν.....*

Η «ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑ» ΣΤΗ ΜΟΝΗ ΠΕΡΙΒΟΛΗΣ

Η «Δευτέρα Παρουσία» ήταν ένα θέμα που απασχολούσε σοβαρά τον Έλληνα, από τη Βυζαντινή εποχή. Ο φόβος του άγνωστου και της τιμωρίας γίνονταν ολοένα πιό έντονος, όσο περνούσαν οι αιώνες και δυσκόλευε η θέση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.

Η «Δευτέρα Παρουσία» εμφανίζεται σε τοιχογραφίες εκκλησιών μετά τον 10ο αιώνα. Μιά από τις πρώιμες απεικονίσεις της «Δευτέρας Παρουσίας» βρίσκεται στην Παναγία Χαλκέων Θεσσαλονίκης (1030-1040)(5). Στους προηγούμενους αιώνες η Εκκλησία ήταν απασχολημένη με την εικονομαχική κρίση και δεν ενδιαφέρθηκε για την απεικόνιση της Δευτέρας Παρουσίας και της Μέλλουσας Ζωής. Ζωγραφίζονται μόνο παραστάσεις, όπου γίνεται απλώς νύξη ενός χαρακτήρα εσχατολογικού. (Π.χ. Το όραμα του Ιεζεκιήλ και του Αββακούμ στο τεταρτοσφαίριο της αψίδας του Οσίου Δαυίδ Θεσσαλονίκης - 5ος αιώνας).

Η παράσταση της «Δευτέρας Παρουσίας» απεικονίζεται συνήθως στους νάρθηκες των ναών ή και σε παρεκκλήσια που χρησίμευαν σαν μαυσωλεία επιφανών προσώπων, τονίζοντας έτσι το νεκρικό χαρακτήρα του κτηρίου.

Κατά τους αιώνες της Τουρκοκρατίας η παράσταση της «Δευτέρας Παρουσίας» εμπλουτίζεται με σκηνές δευτερεύουσες. Είναι οι αιώνες που λαμβάνεται σοβαρά υπόψη η κοινωνική συμπεριφορά και η κριτική της. Τα περισσότερα αμαρτήματα εικονίζονται και καυτηριάζονται στην παράσταση της «Δευτέρας Παρουσίας». Μάλιστα, κατά τον 18ο αιώνα εμφανίζονται παραστάσεις μεμονωμένες — λαϊκής οπωσδήποτε τέχνης — που είναι γνωστές σαν «Οι τιμωρίες των κολασμένων», που έχουν σαν σκοπό το στιγματισμό των πιο συνηθισμένων αμαρτημάτων. (Π.χ. Η τιμωρία της πόρνης, του μυλωνά, των κοιμωμένων την Αγίαν Κυριακήν κ.λ.π.).

Αλλά ας περιορισθούμε στην παράσταση της Δευτέρας Παρουσίας στο νάρθηκα του Καθολικού της Μονής της Περιβολής.

Η παράσταση εκτείνεται στους τρεις από τους τέσσερις τοίχους του νάρθηκα.

Ανατολικός Τοίχος

Εδώ η παράσταση είναι πολύ κατεστραμένη. Στα ανώτερα τμήματα του τοίχου σώζονται οι Απόστολοι - Κριτές, ενώ η παράσταση του Χριστού ένθρονου έχει καταστραφεί.

Κάτω ακριβώς από τους Αποστόλους, στο αριστερό μέρος της παράστασης, «ἐκ δεξιῶν» του Χριστού εικονίζονται οι ενάρετοι άνθρωποι. Σε πρώτη σειρά διακρίνονται χοροί Ιεραρχών, Προφητών και Μαρτύρων, και σε δεύτερη σειρά χοροί Οσίων Γυναικών και Μαρτύρων (γυναικών).

Κάτω από τους χορούς συντελείται η Μέλλουσα Κρίση. Διασώζεται η παράσταση του ζυγού της Δικαιοσύνης. Εδώ δύο Άγγελοι κρατούν τη ζυγαριά όπου ζυγίζονται οι πράξεις των ανθρώπων. Ο κρινόμενος στέκεται μπροστά στη ζυγαριά γυμνός, γιατί δεν μπορεί να κρύψει τίποτα από το Θεό και ένας Άγγελος βοηθά τη ζυγαριά να κλίνει υπέρ των καλών πράξεων.

Αριστερά από το Ζυγό της Δικαιοσύνης έρχεται η αντίθεση. Ο Βύθιος Δράκων της Κολάσεως παρουσιάζεται με ανοιχτό το τεράστιο στόμα του να καταπίνει τους αμαρτωλούς, με τη βοήθεια των δαιμόνων.

Πάνω ακριβώς από τη θύρα εισόδου του βορείου κλίτους και αριστερά από τους χορούς των Αγίων εικονίζονται Απόστολοι, Προφήτες και Άγιοι, σε πορεία προς τον Παράδεισο, ο οποίος απεικονίζεται στο βόρειο τοίχο του νάρθηκα.

Κάτω απ' αυτή την παράσταση και αριστερά της θύρας του βορείου κλίτους εικονίζονται τέσσερις τόποι της Κολάσεως. Δυστυχώς η παράσταση αυτή είναι πολύ κατεστραμένη. Σ' αυτό συνετέλεσαν και τα σκούρα χρώματα που χρησιμοποιήθηκαν για να τονίσουν το σκότος και την κατάθλιψη που επικρατεί στους τόπους της κόλασης. Πάντως διακρίνονται τα κεφάλια των κολαζομένων, μέσα από το γενικό σκότος. Η παράσταση διαιρείται σε τέσσερις χώρους. Πάνω αριστερά εικονίζεται ο «Βρυγμὸς τῶν ὀδόντων». Πάνω δεξιά το «Πὺρ τὸ ἄσβεστον». Κάτω αριστερά ο «Σκώληξ ὁ ἀκοίμητος». Κάτω δεξιά ο «Τάρταρος».

Στο δεξί μέρος όλης της παράστασης της «Δευτέρας Παρουσίας», «ἐξ εὐωνύμων» του Χριστού διακρίνεται ο μεγάλος πύρινος ποταμός, ο οποίος θα ξεκινούσε από το θρόνο του Χριστού. Στα κύματα του πύρινου ποταμού εικονίζονται διάφορες κατηγορίες αμαρτωλών. Πάνω αριστερά αναγνωρίζουμε τους αιρετικούς. Στο μέσο, περίπου, εικονίζεται ο Άρχων του Σκότους, δηλ. ένας πτερωτός Σατανάς να κάθεται πάνω σε τέρας με ουρά σαύρας.

Νότιος Τοίχος

Εδώ, στα ανώτερα τμήματα του τοίχου, απεικονίζεται η Ανάσταση και Απόδοση των νεκρών στη γη και στη θάλασσα.

Αριστερά, Άγγελος «ἐλίσσων τὸν οὐρανόν», «σαλπίζει ἐν τῇ γῇ» καὶ οἱ νεκροὶ σηκώνονται από τα μνήματα και τα ανθρώπινα μέλη τους βγαίνουν από το στόμα των αγρίων θηρίων που τους είχαν κατασπαράξει. Η γυναίκα με τα πλούσια ενδύματα και το διάδημα, που κρατά το φίδι στα χέρια της και κάθεται πάνω στο βασιλιά των ζώων, το λιοντάρι, είναι η προσωποποίηση της γης.

Η ίδια σκηνή επαναλαμβάνεται και στο δεξί μέρος της παράστασης. Οι νεκροί αποδίδονται, καθώς ο Άγγελος «σαλπίζει ἐν τῇ θαλάσσῃ», ξεπροβάλλοντας από τα στόματα των ψαριών, των κητών και των χταποδιών. Η προσωποποίηση της θάλασσας, παρόμοια με την προσωποποίηση της γης, κάθεται πάνω σε κήτος και κρατά ομοίωμα καραβιού, που μόλις έχει ανασυρθεί από τη θάλασσα.

Στο κατώτερο μέρος του τοίχου εικονίζεται η «Κλίμακα» του Αγ. Ιωάννη. Ο Αγ. Ιωάννης ο της Κλίμακος εικονίζεται στο δεξί μέρος της παράστασης, σε στάση δέησης, μπροστά από την πύλη της Μονής του Σινά, της οποίας ήταν Ηγούμενος.

«Τὴν οὐρανοδρόμον κλίμακα» ανεβαίνουν διάφορες κατηγορίες ανθρώπων. Διακρίνονται Άγιοι και ο Προφητάναξ Δαυίδ να υποβοηθούνται από Αγγέλους. Στο τέλος της κλίμακος

περιμένει ο Χριστός μέσα σε ουράνιο τόξο και κρατά επιγραφή: «Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ οἱ πεφορτισμένοι». Την πορεία αυτή προς τους ουρανούς εμποδίζουν οι δαίμονες, που στην πραγματικότητα είναι οι πειρασμοί των ανθρώπων. Όσοι δεν καταφέρουν να φτάσουν στο τέρμα, στο Χριστό, γκρεμίζονται από τη σκάλα και κατρακυλούν στην άβυσσο. Η παράσταση αυτή εικονίζεται πολύ συχνά σε μοναστηριακούς ναούς. Συνήθως στη θέση των ανθρώπων παριστάνονται οι ίδιοι οι μοναχοί καθώς προσπαθούν ν' ανεβούν την κλίμακα της εγκόσμιας δοκιμασίας τους.

Βόρειος Τοίχος

Στα ανώτερα τμήματα του τοίχου εικονίζεται ο Παράδεισος υπό μορφή πλούσιου κήπου. Αριστερά εικονίζεται ο Αβραάμ κρατώντας στους κόλπους του το φτωχό Λάζαρο, στο μέσον η ένθρονη Θεοτόκος και δεξιά ο καλός ληστής, κρατώντας το σταυρό του μαρτυρίου του. Δεξιά από την παράσταση του Παραδείσου συνεχίζεται η πορεία των Αγίων, των Αποστόλων και των Προφητών του δυτικού τοίχου. Πρώτος φτάνει στον Παράδεισο ο Απόστολος Πέτρος, κρατώντας τα κλειδιά του Παραδείσου.

Από τις πύλες του Παραδείσου πηγάζουν οι τέσσερις ποταμοί του, ο Γεών, ο Φισσών, ο Τίγρης και ο Ευφράτης. Οι τέσσερις αυτοί ποταμοί φαίνονται να χύνονται στη θάλασσα της παράστασης που βρίσκεται ακριβώς κάτω από τον Παράδεισο. Δυστυχώς και αυτή η παράσταση είναι πολύ κατεστραμένη. Πάντως στις γωνίες της παράστασης διακρίνονται, υπό μορφή νεφών, οι άνεμοι «ζέφυρος», «νότος», «μεσημβρινός».

«Καὶ ἰδοῦ οἱ τέσσαρες ἄνεμοι τοῦ οὐρανοῦ προσέβαλον εἰς τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην καὶ τέσσαρα θηρία μεγάλα ἀνέβαινον ἐκ τῆς θαλάσσης διαφέροντα ἀλλήλων....»(6).

Διακρίνονται με δυσκολία τα τέσσερα θηρία. Το πρώτο μοιάζει σαν λιοντάρι με φτερά αετού· το δεύτερο σαν αρκούδα· το τρίτο σαν αιλουροειδές με φτερά και λαιμό πουλιού και με έξι κεφάλια· το τέταρτο θηρίο τρομερό με κέρατα και μάτια ανθρώπου.

Τα θηρία αυτά συμβολίζουν τις τέσσερις μεγαλύτερες βασιλείες που πέρασαν από τη γη. Το πρώτο θηρίο απεικονίζει τη βασιλεία των Βαβυλωνίων· το δεύτερο τη βασιλεία των Μήδων και Περσών· το τρίτο τη βασιλεία του Μεγάλου Αλεξάνδρου(7)· το τέταρτο τη βασιλεία των Ρωμαίων.

Η παράσταση αυτή αποτελεί όραμα του προφήτη Δανιήλ και συμβολίζει τη ματαιότητα των ανθρωπίνων βασιλειών μπροστά στην αιώνια βασιλεία του Θεού. Ο Προφήτης Δανιήλ εικονίζεται αριστερά από την παράσταση του οράματός του, στο δυτικό τοίχο του νάρθηκα, κρατώντας ειλητάριο, με κείμενο σχετικό με το όραμα του βόρειου τοίχου.

Επίλογος

Όλες αυτές οι παραστάσεις που περιγράψαμε έχουν άμεση ή έμμεση σχέση με τη Δευτέρα Παρουσία. Εκτός από τις παραστάσεις που αναφέρονται καθαρά στη Μέλλουσα Κρίση, οι παραστάσεις του Οράματος του Δαυίδ, του Παραδείσου και της Κλίμακας του Αγ. Ιωάννη έχουν χαρακτήρα εσχατολογικό, δηλ. εμπεριέχουν την έννοια της Μέλλουσας Κρίσης.

Με την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους το 1453, το Πατριαρχείο έμεινε ως η μόνη θρησκευτική και πολιτική εξουσία των Ελλήνων. Έτσι, όλος ο υπόδουλος Ελληνισμός προσκολήθηκε στην Ορθόδοξη θρησκεία και στο Πατριαρχείο. Η προσήλωση αυτή έφτασε πολλές φορές στα όρια της θρησκοληψίας. Σ' όλη τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας ήταν ευρεία διαδεδομένη η φήμη ότι η πτώση του Βυζαντίου οφειλότανε στις αμαρτίες των Ελλήνων. Γι' αυτό, η ιδιωτική ζωή των υποδούλων Ελλήνων έπρεπε να είναι σύμφωνη με τις επιταγές της Ορθοδοξίας. Αυτό το σκοπό είχαν και οι απεικονίσεις της Δευτέρας Παρουσίας γι' αυτό και η διάδοσή τους σ' όλη την Τουρκοκρατία, ήταν τεράστια.

ΣΤΡΑΤΗΣ Ι. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ

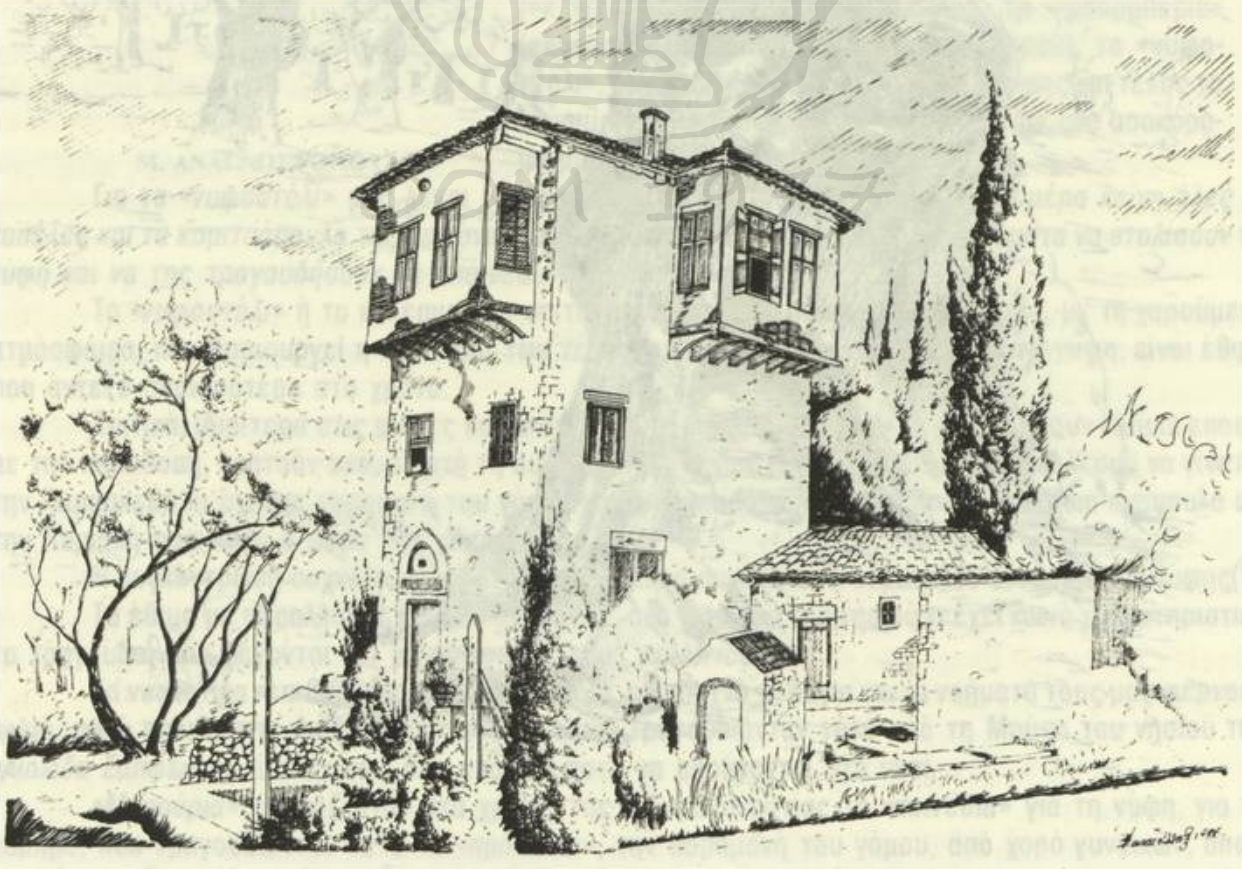
Βλ. πίσω σημειώσεις

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

(1) Στ. Καρυδώνη. Τα εν Καλλονή της Λέσβου.... μοναστήρια. Κων/λη 1900, σελ. 100.
(2) Παν. Παρασκευαΐδη. Οι Περιηγητές για τη Λέσβο. Αθήνα 1983, σελ. 57.
(3) Για τη Μονή του Κρεωκόπου βλέπε άρθρο του Μηνά Δ. Χαμιδοπούλου στο περιοδικό «Εκκλησιαστική Αλήθεια», έτος Α΄ (1880) τεύχος Δ΄ (22-10-1880) σελ. 53.
(4) Η επιγραφή αυτή είναι ανορθόγραφη και κατεστραμένη σήμερα στο κεντρικό της τμήμα. Όμως ο Παπαδόπουλος Κεραμεύς μας τη διασώζει σχεδόν ολόκληρη στη Μαυροκορδάτειο Βιβλιοθήκη, στο παράρτημα του ΙΕ΄ τόμου, σελ. ιδ΄.
(5) Άρθρο του Μ. Χατζιδάκη στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Τόμος Η΄ σελ. 316.
(6) Δανιήλ κεφ. Ζ΄, παράγρ. 2.
(7) Συνήθως το τέρας αυτό απεικονίζεται με τέσσερα κεφάλια, όσοι ήταν οι στρατηγοί που κληρονόμησαν το κράτος του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Ο ζωγράφος όμως της Μονής της Περιβολής προτίμησε να το απεικονίσει με έξι κεφάλια.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Κων. Καλοκύρη. Έρευναι χριστιανικών μνημείων εις τας νήσους Νάξον, Αμοργόν και Λέσβον. Αθήναι 1960.
2. Φώτη Κόντογλου. Έκφρασις της Ορθοδόξου Εικονογραφίας. Αθήναι 1960.
3. Άρθρο του Ιωάν. Μουτζούρη στη «Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαιδεία» στη λέξη «Περιβολή».
4. Άρθρο του Μαν. Χατζιδάκη στην «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» για τη Μεταβυζαντινή Τέχνη. Τόμος Ι΄, σελ. 410 και Τόμος ΙΑ΄, σελ. 264.
5. Ι. Φουντούλη, Γαβριήλ μητροπολίτου Μηθύμνης «Περιγραφή της Λέσβου», Αθήναι 1960, σελ. 34.

Ο Γάμος στη Λέσβο

ΜΑΡΙΑΣ ΑΧ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Μ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας ο γάμος, η δημιουργία ενός καινούριου σπιτικού, ήταν γεγονός, που έπαιρνε ιδιαίτερες διαστάσεις στην κοινωνική ζωή των ανθρώπων.

Η προετοιμασία και η τέλεσή του ακολουθούσε ένα αυστηρό λαϊκό εθιμοτυπικό πρωτόκολλο που η τήρησή του αποτελούσε κανόνα για την αξιοπρέπεια της οικογένειας.

Στη Λέσβο, παλαιότερα, οι γαμήλιες προετοιμασίες άρχιζαν με το στρώσιμο του νυφιάτικου σπιτιού, την έκθεση της προίκας, το ζύμωμα του τσουρεκιού («κ΄λίτς»), το λουτρό της νύφης, το «μπαρμπεριό» (κόψιμο μαλλιών και ξύρισμα του γαμπρού), το «νυφοστόλι», το κόψιμο του τσουρεκιού της νύφης και τέλος το ντύσιμο των μελλονύμφων. Έτσι έφταναν στο αποκορύφωμα: την τέλεση του Μυστηρίου.

Για το «*νυφοστόλι*» μας λέγει ο λαογράφος Π. Ψάλτης (Νικήτας) ότι «*τη μέρα κείνη όλες οι κοπέλες και τα κοριτσόπουλα της γειτονιάς ερχόντουσαν με τα γιορτινά τους φορέματα να στολίσουν τη νύφη και να της τραγουδήσουν τα «παινέδια»*»(1).

Το «*νυφοστόλι*» ή το κάλεσμα στο σπίτι της νύφης την παραμονή του γάμου, με τη χαρούμενη ατμόσφαιρα, που δημιουργεί η παρουσία των νέων που τραγουδούν και χορεύουν τη νύφη, είναι έθιμο που άντεξε περισσότερο στο χρόνο.

Σπιτικά, ιδιαίτερα στις μικρές κοινωνίες των χωριών, που θέλουν να διατηρήσουν κάποια επαφή με την παράδοση, κρατούν ακόμα αυτή τη συνήθεια. Μόνο που σήμερα προτιμούν το κάλεσμά να γίνεται την Παρασκευή κι όχι την παραμονή του γάμου κατά την παράδοση, για να υπάρχει κάποια ανάπαυλα ως την Κυριακή που είναι η μέρα της «*Χαράς*».

Η συγκέντρωση συχνά συνοδεύεται με την παλιά συνήθεια να κόβεται το τσουρέκι της νύφης(2).

Το έθιμο με παραλλαγές απαντά σχεδόν σ΄ όλα τα χωριά του νησιού κι έχει κοινό χαρακτηριστικό τα τραγούδια που λέγονται για να παινέσουν τους μελλόνυμφους.

Τα νυφιάτικα «*επιθαλάμια*» αυτά τραγούδια, που συχνά τα λόγια και τα νοήματά τους μας φέρνουν παλιά, πολύ παλιά, στις Αιολικές μας ρίζες, όπως τραγουδιόνταν τότε από τη Μούσα του νησιού την «*Αιολίδα Σαπφώ*», φαίνεται πως δεν έπαψαν ποτέ να ακούγονται στο νησί.

«*Μασούρια*» ονομάζονταν στα χρόνια της Οθωμανοκρατίας τα «*παινέδια*» για τη νύφη, για το γαμπρό, που τραγουδιόνταν κατά τα «*προαύλια*», την παραμονή του γάμου, από χορό γυναικών, όπως αναφέρει ο Σπυρ. Αναγνώστου(3).

«Εἶχη του μάνα τ᾽ εἶχη του, εἶχη τουν, πῶς τουν εἶχη,
εἶχη τουν μόσχου᾽ς τοὺ κρινί, τζαφεῖρι᾽ς τὸ πουτῆρι,
εἶχη τουν τσὴ γαρουφαλλιὰ μέσα᾽ς τοὺ παραθύρι»([4]).

Αυτή η ενδιαφέρουσα προγαμιαία τελετή σε ορισμένα διαμερίσματα του νησιού έμεινε να λέγεται «Κνας».

Περιγραφή του «Κνά» με το κόψιμο του τσουρεκιού όπως γινόταν στον Πλακάδο, χωριό της Γέρας μας αφηγήθηκε γηραιά δέσποινα([5]) από το χωριό αυτό.

«Ο Κνάς παλαιότερα γινόταν το Σάββατο με καλεσμένους φίλους και συγγενείς. Έφερναν τη μουσική στο σπίτι της νύφης και άρχιζε το τραγούδι κι ο χορός. Τότε έκοβαν και το τσουρέκι πάνω από το κεφάλι της νύφης αφού τη σκέπαζαν με κόκκινο μαντήλι που το κρατούσαν φίλες της. Το τσουρέκι το βαστούσαν δυό κοπέλες και μιά άλλη κούπα με μέλι και αμύγδαλα ασπρισμένα. Αφού το σταύρωναν κι από τις δυό πλευρές μια κοπέλα τσιμπούσε ένα κομμάτι από το κέντρο το βουτούσε στο μέλι και ένα αγόρι ανόρφανο τόβαζε στο στόμα της νύφης. Μετά έτρωγαν όλοι από το «τσουρέκι της νύφης» και συνέχιζαν τα τραγούδια και το χορό».

Τι ήταν όμως αυτός ο «κνάς» που έδωσε την ονομασία στη ξεχωριστή αυτή μέρα της χαράς;

Ο κινάς ή κνάς, από ότι γνωρίζουμε, είναι φυτική ουσία που πολτοποιημένη γινόταν *«φτιασίδι»*, ένα είδος βαφής με την οποία συνήθιζαν κυρίως οι γυναίκες της Ανατολής να βάφουν τα μαλλιά, τα νύχια, ακόμα και τα ακροδάχτυλα.

Η χρήση του κινά σαν καλλωπιστικής ύλης ήταν μια παλιά συνήθεια ιδιαίτερα αγαπητή στις Μουσουλμάνες και σε πολλές Ελληνίδες, που ζούσαν στα Οθωμανοκρατούμενα μέρη.

Η χρήση του κυρίως στη βαφή των μαλλιών πρέπει να ήταν γνωστή από τα Βυζαντινά χρόνια, όπου γενικά η *«βαφὴ τῆς κόμης ἤτο ἐν μεγίστῃ χρήσει»*([6]). Το καστανόξανθο χρώμα που δίνει ο κινάς, ήταν πολύ αγαπητό. Αυτό τουλάχιστο υποδηλώνει ο έπαινος του *«πορφύροντος βοστρύχου της νύφης»* των Βυζαντινών χρόνων([7]).

Στην Ελλάδα στα χρόνια της Οθωμανικής κατοχής μαρτυρίες, κυρίως από ταξιδιώτες που επισκέπτονται Ελλαδικούς χώρους, δείχνουν ότι η ιδιαίτερη αυτή αδυναμία των Ελληνίδων στο καστανόξανθο χρώμα συνεχίζεται.

Οι Γιαννιώτισσες, γράφει ο Holland (1812)([8]) χτένιζαν τα μαλλιά τους σε μακριές πλεξίδες ή τάρριχναν πίσω κυματιστά και τάβαφαν από νεαρή ακόμα ηλικία με μιά φυτική σκόνη, που ερχόταν από την Αφρική και πουλιόταν στα μαγαζιά. Το χρώμα που έδινε η σκόνη, ήταν χρυσαφί.

Παρόμοιες μαρτυρίες έχουμε από τον περιηγητή H. W. Williams (1817) ([9]) για μια νύφη στην Πάτρα, ότι *«είχε βαμμένα κόκκινα τα μαλλιά της, το αγαπημένο χρώμα μαλλιών στην Ελλάδα»*, και τον John Hobhouse (1810)([10]), που μιλά γενικά για τις νεαρές Ελληνίδες, ότι συνήθιζαν να βάφουν τα μαλλιά τους καστανόξανθα με **«χένα»** (κινά).

Κι εδώ στη Λέσβο από την πρόσφατη ακόμα παράδοση και τις ζωντανές μνήμες είναι γνωστή η χρήση του κινά για καλλωπισμό.

Συνήθεια παλιά, η οποία κρατιέται ως τα σήμερα κυρίως σε αγροτικά διαμερίσματα του νησιού, ήταν η γενική καθαριότητα του σπιτιού που άρχιζε στα μέσα της μεγάλης Σαρακοστής, εποχή που τέλιωνε πια το λιομάζωμα.

Αφού τακτοποιούσε το σπιτικό της η γυναίκα είχε να φροντίσει το δικό της καλλωπισμό, για τις μεγάλες μέρες του Πάσχα που έρχονταν. Τότε σε πολλά μέρη του νησιού έκαναν χρήση του κινά στο λουτρό, όπως οι Ανατολίτισσες.

«Όποια ήνταν ψαρά τα μαλλιά τσ᾽ τσ᾽εν τάθιλι, τάβαβγι μαύρα με ν᾽ καραμπουγιά, όποια ήθιλι, τσι μι τουν κ᾽νά τα έβαβγι να κουτσ᾽νίσιν τσι τα κουπιλδέλια άμα ηλούζουνταν, βάζαν τουν κ᾽να στα μαλλιά ντουν» ([11]).

Για τη θερμή και τα χωριά που ήταν γύρω της η θερμοπηγή της με το λάκκο *(η δεξαμενή με την*

– Μὴ μὶ πῆς ποὺς ἀρβώνιασις τοὺν Προυκόπ μ᾽ αὐτὴν τ᾽ κναδιασμέν(ι) τ᾽ Πουλυξέν(ι)....

κολόνα στη μέση), τόπος που κατά στις ιστορικές μαρτυρίες από την αρχαία εποχή χρησίμευε για λουτρά([12]) ήταν το μέρος όπου συνήθιζαν να πηγαίνουν οι γυναίκες από τα γύρω χωριά να κάνουν το λουτρό τους, να λουσαριστούν για τη Λαμπρή([13]). Τότε έβαζαν και τον κνά στα μαλλιά τους, όπως έκαναν και οι Τουρκάλες, που ζούσαν στα γειτονικά χωριά.

Φαίνεται πως η χρήση του κνά σαν καλλωπιστικού μέσου δεν ήταν παραδεχτή από την συντηρητική κοινωνία του νησιού, γιατί η λέξη *«κναδιασμέν(ι)»* (= η βαμμένη με κνά) έμεινε να σημαίνει τη γυναίκα που χρησιμοποιούσε φτιασίδι και σε προέκταση την αδιάντροπη.

Και στην εποχή μας ο κνάς, περισσότερο γνωστός σαν **«χένα»**, άρχισε να κατακτά πάλι τις γυναίκες. Θεωρείται η αθωότερη χρήση βαφής για τα μαλλιά. Η φυτική του προέλευση τον κάνει το πιό ακίνδυνο και αγνό είδος βαφής.

Έχει την ιδιότητα, ακόμα, να δυναμώνει τα μαλλιά χαρίζοντας μια φυσική καστανόξανθη λάμψη, που ήταν από παλιά το ιδανικό χρώμα μαλλιών για τις νέες γυναίκες.

Η χρήση όμως του κνά δεν περιορίζεται μονάχα στο γυναικείο καλλωπισμό. Από παλιά ο κνάς συνδεόταν με κάποια τελετουργία, που γινόταν στα πλαίσια της προετοιμασίας της νύφης για το μυστήριο του γάμου. Η προετοιμασία αυτή άρχιζε με το λεγόμενο *«κίνιασμα»*, που ήταν το βάψιμο με κνά των μαλλιών και νυχιών της νύφης και της ακολουθίας της. Αυτό γινόταν την παραμονή του γάμου στην καθαρτήρια τελετή του νυφικού λουτρού, που έπαιρνε εορταστικό χαρακτήρα με την παρουσία των φιλενάδων και συγγενών μέσα στη χαρούμενη ατμόσφαιρα, που δημιουργούσαν με τα τραγούδια και τα χαρούμενα πειράγματα.

Η χρήση του κνά στις γαμήλιες τελετουργίες δεν είχε μονάχα την έννοια του απλού φτιασιδώματος αλλά και κάποιου ιδιαίτερου συμβολισμού, που ξεκινούσε, προφανώς, από το κόκκινο χρώμα που έδινε ο κνάς. Το κόκκινο από παλιά πίστευαν πως έπαιζε κάποιο ρόλο *«γονιμικό και αποτρεπτικό του κακού»* στην αίσια ένωση των μελλονύμφων([14]).

Ο *«κνας»*, σαν γαμήλιο έθιμο, απαντά σε όλο το χώρο της Ανατολής, ιδιαίτερα στο μουσουλμανικό κόσμο και σε πολλές κοινωνίες του Τουρκοκρατούμενου Ελληνισμού.

Ας δούμε τι διαστάσεις είχε πάρει το έθιμο αυτό μέσα στον Τούρκικο και Ελληνικό πληθυσμό στα χρόνια εκείνα όπου η υποχρεωτική γειτνίαση δημιουργούσε κάποιες αλληλοεπιδράσεις στα ήθη και έθιμα.

Για τις Μουσουλμάνες([15]) η χρήση του κνά δεν είχε μόνο την έννοια του καλλωπισμού στην καθημερινή τους ζωή. Σε επίσημες μέρες, όπως ήταν οι μέρες του Ραμαζανιού και του γάμου, ο κνάς γινόταν στοιχείο τελετουργικό. Η σκόνη του κνά τότε δεχόταν κάποιες προσμίξεις με υλικά, που μόνο οι χοτζάδες κατείχαν το μυστικό.

Έτσι τη μέρα του *«Μπαϊράμι»*, μόλις τέλειωνε η νήστεια του Ραμαζανιού, οι γυναίκες έβαφαν τα ακροδάχτυλα και το πέλμα κάτω από τα δάχτυλα.

Ο κνάς στις Μουσουλμάνες αποτελούσε ακόμα μέρος της τελετής της παραμονής του γάμου. Ετοιμαζόταν από τη μάνα της νύφης μαζί με τις ηλικιωμένες γυναίκες.

Τη μέρα αυτή μαζεύονταν οι ανύπαντρες φίλες στο σπίτι της νύφης. Τον κνά τον είχαν σε

χάλκινο γανωμένο τάσι και χόρευαν γύρω από αυτό. Μετά βουτούσε πρώτα η νύφη τα δάχτυλα και τις πατούσες της και στη συνέχεια έπιανε το χέρι κάθε φιλενάδας και το βουτούσε στον κινά.

Υπάρχει η μαρτυρία για μια τέτοια γαμήλια τελετή Τουρκοπούλας στο Μόλυβο (Λέσβος) στις αρχές του 20ου αιώνα([16]). Την παραμονή του γάμου της άλλειψαν με λιωμένο κινά τα χέρια. Μες τις παλάμες της οι συγγένισσες έβαλαν τα δώρα τους, χρυσαφικά και νομίσματα. Μετά έδεσαν με κάποια τέχνη τα χέρια της με σκοινί και τα τύλιξαν από πάνω με λουρίδες από ύφασμα. Την επομένη, που ήταν και η μέρα του γάμου, έβγαλαν τα περιτυλίγματα και τα χέρια της νύφης φάνταζαν σαν δυό κόκκινα λουλούδια με τα σχέδια που άφησαν τα σκοινιά πάνω στο δέρμα.

Για τη χρήση του κινά μέσα στις προγαμιαίες τελετουργίες στον Οθωμανοκρατούμενο Ελληνισμό, κυρίως της Μικράς Ασίας και της Θράκης, υπάρχουν πολλές μαρτυρίες στα λαογραφικά τους κείμενα. Σε όλα σχεδόν μαρτυρείται τόσο στην κάθαρση (λουτρό) της νύφης, όσο και στη συγκέντρωση της παραμονής.

Το έθιμο λίγο-πολύ έχει παντού τον ίδιο χαρακτήρα. Έτσι θα αναφερθούμε μόνο σε κάποιες χαρακτηριστικές περιγραφές.

Ανατρέχουμε στη λαογραφία των νησιών του Μαρμαρά στην Προποντίδα, όπως και στην Ανατολική Θράκη, όπου το εθιμοτυπικό του γάμου με όλες τις προγαμιαίες προετοιμασίες φαίνεται να παρουσιάζει ομοιότητες με το λεσβιακό.

Στα Μαρμαρονήσια την Παρασκευή το βράδυ γινόταν το «κίνιασμα» της νύφης με την παρουσία των φιλενάδων. Έλιωναν τον κινά σε τάσι με *«θερμό»*, νερό βρασμένο με κανέλλα, δάφνη και άλλα μυρωδικά, μαλάζοντάς τον με τα δάχτυλα.

«Βγάλε το δαχτυλίδι σου, που είναι διαμαντένιο
και μάλαξε και τον κινά σε τάσι ασημένιο».

Με τον πολτό αυτό αλείφαν τα μαλλιά της νύφης και τις άκρες των δαχτύλων της, κατόπιν τα έδεναν με πανιά και την άλλη μέρα τον έβγαζαν με το λούσιμο. Τα μαλλιά έπαιρναν ένα χρώμα γιαλιστερό καστανό και τα νύχια και οι ρόγες των δαχτύλων βάφονταν κοκκινες. Με τον κινά *«κνιάζονταν και οι φίλες της νύφης»*.

Ακολουθούσε ο χορός του *«Κνα»*.

Παραθέτουμε μιά περιγραφή του, όπως γινόταν στο Πασαλιμάνι του Μαρμαρά: *«Ο γαμπρός έστελνε τον κινά. Τον έβαζαν λιωμένο σε ένα «λεγκέρι» την παραμονή του γάμου και μπούλωναν στη μέση μια αναμμένη λαμπάδα. Τότε άρχιζε ο χορός του «Κνά» από τα παλικάρια και τις κοπέλες. Ο πρώτος που έσερνε το χορό κρατούσε στο χέρι τον «κινά» και τον κουνούσε στο ρυθμό του σκοπού που έπαιζαν τα «παιχνίδια», τα όργανα. Ο καθένας που χόρευε μπροστά τον «κινά» τον «ασήμωνε» ρίχνοντας ένα νόμισμα στο τάσι»*([17]).

Το ίδιο περίπου έθιμο επικρατούσε στη Γκιουμουλτζίνα([18]), την Κομοτινή. *«Την Παρασκευή οι καλεσμένοι θα πάνε στο σπίτι της νύφης και θα της βάλουν τον κινά τραγουδώντας.*

«Βάλτι κινά στα χέρια τσου,
ς τα πέντι δάκτυλά τσου».

Το βράδυ του Σαββάτου ο γαμπρός πηγαίνει στο σπίτι της νύφης για να χορέψουν τη νύχτα του «κινά». Γεμίζουν με κινά ένα τάσι και αφού βάλουν τρεις λαμπάδες αναμμένες χορεύουν κρατώντας διαδοχικά τον «κνά» και ρίχνοντας μέσα νομίσματα».

Στην Πάνορμο το *«κίνιασμα»* των χεριών της νύφης, γινόταν την παραμονή του γάμου, μας θυμίζει κάτι παρόμοιο με αυτό που αναφέραμε στο γάμο της Τουρκοπούλας νύφης του Μολύβου, που της έδεσαν τα χέρια και τα παραγέμισαν με *«φλουριά»*, δώρα των καλεσμένων([19]).

Στην Αρτάκη η προετοιμασία της νύφης άρχιζε με το γνωστό *«κίνιασμα»* στο νυφικό λουτρό. Ακολουθούσε το κάλεσμα της παραμονής, όπου οι συγγενείς του γαμπρού «κολούσαν» φλουριά στον κινά, που αποτελούσαν το δώρο για τη νύφη.

Τονίζεται όμως ότι η χρήση του κινά από τις Ελληνίδες της Αρτάκης γινόταν μόνο για την τελετή του γάμου σε αντίθεση με τις Μουσουλμάνες, που τον χρησιμοποιούσαν και για τον καθημερινό καλλωπισμό τους([20]).

Το ίδιο περίπου έθιμο παρατηρείται στο Αϊδίνι καθώς και στα Κουβούκλια, στην περιφέρεια της Προύσας([20]).

Στα ήθη και έθιμα του Βουρδουρίου της Ανατολής αναφέρεται ότι: *«παλαιότερα ἔθεταν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς νύμφης τὸν περίφημον ἐν Ἀνατολῇ «κινᾶν» (ἀληχάνι) καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ ἔθετον οἱ συγγενεῖς δῶρα* **(χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ νομίσματα κ.τ.λ.)***»*([22]).

Το έθιμο αυτό είχε διάδοση και στον Ελλαδικό χώρο, όπως μαρτυρείται στα λαογραφικά του. Στη Σαλαμίνα η νύφη άλειφε την κόμη, τα φρύδια, τα νύχια ακόμα και τις αρθρώσεις στα δάχτυλα, με πολλή επιμέλεια, σχηματίζοντας σταυρούς στους καρπούς και κύκλους στους βραχίονες.

Για το κάλεσμα στο γάμο έστελναν μικρή ποσότητα *«κουνά»* σε χάρτινα χωνιά σε όλους τους συγγενείς για να βάψουν με αυτό τα νύχια οι κόρες και οι νέες γυναίκες([23]).

Σχεδόν σ᾽ όλες τις παραπάνω περιγραφές υπάρχει το *«κίνιασμα»* της νύφης, που συχνά ακολουθείται από τον χορό του *«Κνά»*. Ο *«Κνάς»* συνοδεύεται από χορό *(«χορεύεται» με αναμμένα κεριά, διαδοχικά από τη συνοδεία της νύφης και «ασημώνεται» από τον πρώτο χορευτή).*

* * *

Ας δούμε τι γινόταν στη Λέσβο στα χρόνια εκείνα. Από νεότερα λαογραφικά κείμενα, ιστορικές μαρτυρίες και τη ζωντανή ακόμη παράδοση πιστοποιείται ότι στο νησί ήταν γνωστή η χρήση του κινά στην προετοιμασία της νύφης για τη *«χαρά»*.

Η νύφη ξεκινώντας για το λουτρό με τις φίλες και συγγένισσες έπρεπε να έχει μαζί με τα λουτρικά της απαραίτητα και *«κνά»* για να βάλει στα νύχια και στα μαλλιά([24]).

Στην Αγία Παρασκευή, την παραμονή του γάμου από την οικογένεια της νύφης στέλνονταν *«αντί προσκλητηρίου εις τας οικίας των συγγενών και φίλων ζαχαροζυμωμένο κουλούριον (γαμοκούλικο) και εντός πανίου ολίγη αλιχάνη (κινάς) προς βαφὴν των δαχτύλων της χειρός των γυναικών, αίτινες θα παρίσταντο αφ᾽ εσπέρας μεν εις την συνάθροισιν (Κνάν), ήτις εγίνετο εις την οικίαν της νύφης, την δε επαύριον έμελλον να αποτελέσουν την συνοδείαν αυτής»*([25]).

Στη γειτονική Καλλονή, ο *«Κνάς»* γινόταν την Παρασκευή. Ανακάτευαν τη σκόνη με νερό και την έβαζαν στα μαλλιά. Μετά έβαφαν τα νύχια και τα έδεναν προσεχτικά με καθαρά πανιά και τάφηναν έτσι όλη τη νύχτα. Το πρωί τα νύχια ήταν κόκκινα. Έρριχναν ακόμα στο υλικό ζάχαρι κι έβαζαν λίγο στα χείλη τους και οι κοπέλες για να *«κολλήσουν»* από την τύχη της νύφης([26]).

Μια αναφορά στη χρήση του κινά γίνεται από τον Charles Newton, υποπρόξενο της Αγγλίας στη Μυτιλήνη, το 1852, για τις γυναίκες πως παλαιότερα έβαφαν τα δόντια τους με κινά([27]).

Πιθανώς η περίεργη αυτή χρήση του κινά να συσχετίζεται με το παραπάνω έθιμο της Καλλονής.

Το έθιμο της χρήσης του κινά στις γαμήλιες τελετές παρατηρείται επίσης στα Πάμφιλα. Ο κινάς έμπαινε σε τάσι όπου έπρεπε η νύφη και οι καλεσμένες να βουτήξουν τα δάχτυλά τους. Η νύφη είχε και τα μαλλιά της βαμμένα με κινά([28]).

Στη Θερμή, «Κνάς» έμεινε ως τα σήμερα να ονομάζεται προφανώς συνεκδοχικά, ο μεγάλος πανηγυρικός εορτασμός της παραμονής του Αγίου Κωνσταντίνου, προστάτη άγιου του χωριού, που γίνεται στις 21 Μαΐου, με χορούς και τραγούδια.

Στα χωριά της Γέρας όπου ο γάμος είχε ως πρόσφατα έντονο παραδοσιακό χαρακτήρα, *«Κνας»* λέγεται ακόμα η γαμήλια συγκέντρωση της παραμονής. *«Στα παλιά πήγαιναν τη νύφη στο λουτρό την Πέμπτη και τη συνόδευαν η πεθερά και οι κουνιάδες. Εκεί σε τάσι ασημένιο ή χάλκινο έλιωναν τον κινά κι έβαφαν μαλλιά και νύχια».*

Στην Αγιάσο οι παλαιότεροι θυμούνται τη φράση *«Τώρα θα βάλ(ι) του κνά»*, που αναφερόταν πιθανώς στο *«κίνιασμα της νύφης»*.

«*Κνάς*» λεγόταν η γαμήλια συγκέντρωση της παραμονής στο Κάτω Τρίτος όπως και στο Ίππειος, χωριά που βρίσκονται ανάμεσα στην Αγιάσο και στη Γέρα.

Στην Ανεμώτια, ο «Κνάς» γινόταν το Σάββατο. Τότε λουζόταν και η νύφη κι έβαφε τα νύχια της με κινά.

«*Στουν κνά ίμπις κι δεν καν' ς τίπουτα*»;

συνηθίζεται να λέγεται ως τα σήμερα για τις αργόσχολες.

Αλλά και στην Πηγή, όπως πληροφορούμαστε γινόταν τα ίδια, το κίνιασμα δηλ. της νύφης στο λουτρό με συνοδεία φιλενάδων και συγγενών όπου έβαφαν μαλλιά, νύχια στα πόδια και τα χέρια κι ακροδάχτυλα.

Στο κάλεσμα της παραμονής, στον «Κνά», μαζεύονταν φίλες και συγγένισσες στο σπίτι της νύφης να την τραγουδήσουν, να τη χορέψουν.

Οι άνδρες χωριστά άναβαν το «*πυρουφάν(ι)*», φωτιά με ξύλα, έξω από το σπίτι της νύφης στην αυλή ή σε «*μπαγίρ*» (ξέφωτο) και εκεί συνέχιζαν το τραγούδι και το χορό και την άλλη μέρα γινόταν ο γάμος([29]).

Το «*κίνιασμα*» της νύφης και της ακολουθίας της συνηθιζόταν επίσης στον Λολυχνίτο, στα Βασιλικά, όπως και ο εορτασμός του «Κνά» με φωτιές.

Την παραμονή του γάμου άναβαν φωτιές με δαδιά, που έκοβαν από το γειτονικό πευκοδάσος, σε ένα ξέφωτο ή στην πλατεία του χωριού και γύρω χόρευαν και τραγουδούσαν.

Στα λαογραφικά κείμενα των νησιών του Μαρμαρά αναφέρεται παρόμοιο έθιμο «*Η νύφη μετά το πλέξιμο των μαλλιών της κατεβαίνει στην αυλή του σπιτιού και χορεύει ως τα μεσάνυχτα με τους «μασαλάδες»* (**μασαλάς ήταν ο πυρσός από δέσμη με εύφλεκτα ξύλα - δαδιά**)[30]).

Η συγκέντρωση του «Κνά» στα χωριά αυτά έδινε την ευκαιρία στους νέους της εποχής εκείνης να διαλέξουν το ταίρι τους, να δουν την καλή τους, να χορέψουν, κάτι που γινόταν και στα μεγάλα πανηγύρια. Ήταν μια παραχώρηση της συντηρητικής κοινωνίας με τα αυστηρά ήθη της εποχής που ήθελε την κοπέλα *«άβγαλτη»*, *«αμύρ(ι)στο λουλούδ(ι)»*.

Τα τραγούδια που λέγονταν στον *«Κνά»* δεν ήταν τραγούδια του γάμου, αλλά περισσότερα ερωτικά και πολλές φορές σκωπτικά, *«τσατμάδες» (πειράγματα δηλ. ερωτικά με υπαινιγμούς, που είχαν κάποιο στόχο, γιαυτό συχνά ήταν και αυτοσχέδια).*

«Όταν σε πρωτοείδανε τα μάτια τα δικά μου
ήταν το στήθος μ' ανοιχτό και μπήκες στην καρδιά μου».

«Ν' αναστενάξω ήθελα φοβάμαι μην ανάψει
η φλόγα της καρδούλας μου και το κορμί μου κάψει».

«Κοιμάμαι κι ονειρεύομαι πως σε φιλώ στο στόμα,
ξυπνώ και νιώθω μυρωδιά στο στόμα μου ακόμα».

Ο έρωτας δεν είν' ανθός μαζί του για να παίξεις,
μον' είναι βάτος και κλαδί κι αλοίμονο σαν πλέξεις».

Τα δίστιχα αυτά τραγουδιόνταν σε ιδιαίτερο σκοπό και χτυπούσαν στο ρυθμό του ακόμα και αυτοσχέδια όργανα, δημιουργώντας έτσι μια διονυσιακή ατμόσφαιρα([31]).

Όσα αναφέραμε, προφανώς αποτελούν εθιμικά κατάλοιπα κάποιας τελετουργίας που είχε κι εδώ στη Λέσβο σαν επίκεντρο τον «κνά».

Με τα χρόνια το έθιμο πήρε άλλη μορφή. Έλλειψε ένα από τα κύρια στοιχεία του, η τελετουργία του «κνά» κι έμειναν σαν απομεινάρια του η ονομασία, η προγαμιαία συγκέντρωση, το *«κάλεσμα»* και η χρήση του κινά σαν καλλωπιστικού μέσου από τη νύφη και την ακολουθία της.

Η διατήρηση κάποιων εκκλησιαστικών κειμένων κι απαγορευτικών διατάξεων, που αφορούν στη χρήση του κινά και στις γαμήλιες τελετουργίες όχι μονάχα πιστοποιούν την ύπαρξη του εθίμου και στη Λέσβο αλλά δίνουν και κάποια εξήγηση για το αίτιο της παρακμής του και της εξαφάνισής του.

Οι εκκλησιαστικοί ορισμοί του Μητροπολίτη Μυτιλήνης Καλλίνικου (1809 - 30) παρουσιάζουν μια κοινωνική εικόνα της εποχής εκείνης στην επαρχία της Μυτιλήνης.

Υπάρχει μια εγκύκλιος του προς τους ιερείς των εκκλησιών των πέντε χωριών της Γέρας, Σκόπελου, Μεσαγρού, Παπάδου, Πλακάδου και Παλαιόκηπου, όπου προτρέπει το στεφάνωμα να γίνεται Κυριακή πρωί μετά τη θεία Λειτουργία στην εκκλησία, *«χωρὶς νὰ κάνουν ἀφ' ἑσπέρας ἤγουν τὸ Σάββατο βράδυ Κινᾶ ἤ ἂν τυχὸν τὸ Σάββατο βράδυ ἄλλοι καλεσμένοι τύχη νὰ εἶνε εἰς τὸ σπίτι των νὰ γίνεται χωρὶς τραγούδια καὶ οἱ καλεσμένοι νὰ μὴν κάνουν ἄνομα διὰ τῶν ὅπλων».* Επίσης, *«Νὰ προσέχουν οἱ ἱερεῖς τοῦ χωριοῦ, ὅπου ἀκούσουν καὶ ἰδοῦν τὸ Σάββατο Κινὰ ἤ χοροὺς νὰ μὴ στεφανώσουν, διότι ἐὰν φοραθεῖ τινας τῶν ἱερέων ὅτι ἐστεφάνωσεν ἀνδρόγυνον ὅπου εἶχε κάνει χοροὺς τὸ Σάββατο θέλει παιδευτεῖ μεγάλως»*([32]).

Σε γράμμα του ο Μητροπολίτης Μηθύμνης Ιάκωβος με χρον. 1835 (Αύγουστος) προς τους Χριστιανούς Λαφιώνας διατάζει *«τὴν ἄρσιν τῶν βλαπτικῶν συνηθειῶν καὶ ὡρισμένως τοὺς λεγομένους «κνάδες», τοὺς ὁποίους χρησιμοποιοῦν κατὰ τοὺς γάμους»*([33]).

Οι παραπάνω διατάξεις, που όπως βλέπουμε προέρχονται και από τις δυό Μητροπόλεις του νησιού, πιθανώς, ξεκινούν από μια γενικότερη απαγόρευση του εθίμου από την Εκκλησία.

Στην καταπολέμηση του προβάλλεται η βλάβη που προκαλεί στη συνείδηση των Χριστιανών, ίσως γιατί ήταν ξένο προς την Ορθόδοξη παράδοση έθιμο κι ακόμα ο θόρυβος που δημιουργείται και που πολλές φορές θα έφτανε σε επικίνδυνες ακρότητες κι επιδείξεις για κείνη την εποχή.

Οι συνθήκες που επικρατούσαν από τη συχνά άμεση παρουσία του δυνάστη απαιτούσαν μια σεμνότερη και πιο κόσμια συμπεριφορά([34]).

Χαρακτηριστικό είναι πως και οι δυό Μητροπόλεις της Λέσβου απευθύνονται στους Χριστιανούς ορισμένων μόνο περιοχών και χωριών, όπου υπήρχαν πολλοί Τούρκοι. Πιθανώς το έθιμο να καταπολεμήθηκε και με άλλες εγκυκλίους που δεν γνωρίζουμε.

Υποθέτουμε ότι η έντονη παρέμβαση της Εκκλησίας, όπως φαίνεται από τις δυό αυτές απαγορευτικές διατάξεις, έθεσε τέρμα στην τελετουργία του *«Κνά»*.

Έτσι το μόνο που διατηρήθηκε ως τα τελευταία χρόνια της παραδοσιακής ζωής στο νησί είναι τα κατάλοιπά του.

ΜΑΡΙΑ ΑΧ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

(1) Π. Ψάλτη. Λαογραφικά Σημειώματα «Λεσβιακές σελίδες 1950» (Αριστ. Ν. Δελή - Δ.Π. Ματζουράνη) σ. 141.

(2) Το κόψιμο του τσουρεκιού («κουλίκας») βρίσκουμε με παραλλαγές σχεδόν σ' όλα τα σχετικά με το γάμο λαογραφικά κείμενα κυρίως της Ανατολικής Θράκης και των νησιών του Μαρμαρά.

(3) «Λεσβιακά», Αθήνα 1903, σ. 245.

(4) ο.π. σ. 245.

(5) Η κ. Μυρσίνη Νίκου την οποία ευχαριστούμε, όπως και όλους όσοι μας βοήθησαν στη συγκέντρωση στοιχείων για την έρευνά μας γύρω από τον «Κνά».

(6) Φ. Κουκουλέ «Βυζαντινών βίος και πολιτισμός» τ.Δ, Αθήναι 1951 σ. 102.

(7) ο.π. τ.Δ. σ. 102.

(8) Κυρ. Σιμόπουλου «Οι ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα» τ. Γ2, Αθήνα 1975, σ. 183.

(9) ο.π. τ.Γ2 σ. 448.

(10) Κυρ. Σιμόπουλου ο.π. Γ2, σ. 101.

(11) Από τον Πολυχνίτο Λέσβου, ΚΛ, χφ. 3579, σ. 84, 1971.

(12) «Richard Pococke 's Travels» Vol II London M.DCCXLY σ. 17.

(13) Μια χαριτωμένη σκηνή, μας δίνει η περιηγήτρια Mary Walker, από τα λουτρά της θερμής: «Δώδεκα γυναίκες κάνοντας αλυσίδα τριγύριζαν την κεντρική κολόνα με το ανάγλυφο κιονόκρανο, τραγουδώντας όλες μαζί ενώ το νερό έφτανε ως το λαιμό τους, και στα μαλλιά τους είχαν τυλιγμένες άσπρες πετσέτες».

Π. Παρασκευαΐδη «Οι περιηγητές για τη Λέσβο», Αθήνα 1983, σ. 167.

(14) Κατερ. Κορρέ Νεοελληνική ζωή «Νέα Εστία» 1976 σ. 22.

– Στη Λέσβο το κόκκινο χρώμα βρίσκεται συχνά σε υφαντά εργόχειρα («μποχτσάδες» - μαντήλια) που είναι σε χρήση μέσα στις εθιμοτυπικές τελετουργίες του νησιού, ιδιαίτερα τις γαμήλιες.

Κόκκινο μαντήλι δένει στη μέση της νύφης ο πατέρας της πριν ξεκινήσει για την εκκλησιά (Ανεμώτια).

(15) Οι πληροφορίες είναι παρμένες από Μουσουλμάνες της Κομοτινής. Ευχαριστώ τον κ. Γιάννη Παπαναστασίου που το φρόντισε.

(16) Μου την αφηγήθηκε η κ. Ευαγγελία Κουτρουπή που είχε παραβρεθεί στο γάμο σαν φίλη της νύφης.

(17) Νικ. Σ. Λαμπαδαρίδη «Μαρμαρονησιώτικη εθιμογραφία», «Μικρασιατικά Χρονικά» τ. 14, Αθήνα 1970 σ. 307.

(18) Σ.Π. Κυριακίδου. Τα κατά τον γάμον έθιμα εν Γκουμουλτζίνη «Λαογραφικά» τ.Β (1910) σ. 51, 52.

(19) Φιλ. Α. Φιλιππίδου «Πάνορμος» Μικρασιατικά Χρονικά τ. 3ος σ. 377.

(20) Ιπποκρ. Κ. Μακρή «Λαογραφικά Αρτάκης» Μικρασ. Χρονικά τ. 7, 1957 σ. 203 - 204.

(21) Το εν τη περιφερεία Προύσης χωρίον «Τα Κουβούκλια» Μικρασιατικά Χρονικά τ.Α (1977) σ. 314.

(22) Κλ. Ιατρίδου «Η μνηστεία εν Βουρδουρίω άλλωτε και νύν», Ξενοφάνης περιοδ. Αθηνών τ.Γ. 1905, σ. 168.

(23) Π. Φουρίτη. Γάμος και γαμήλια σύμβολα εν Σαλαμίνι, Λαογραφ. Δελτίο Ελλην. Λαογρ. Εταιρείας, τ. Θ΄, σ. 527.

(24) Φρόσω Ζούρου «Ο γάμος στα Βόρεια της Λέσβου», σ. 80.

(25) Χρ. Παρασκευαΐδη «Η παλαιά Αγία Παρασκευή» σ. 123.

(26) Χρήστου Τραγέλλη «Τα λαογραφικά της Καλλονής» Αθήνα 1982 σ. 77.

(27) Π. Παρασκευαΐδη «Οι Περιηγητές για τη Λέσβο» Εκδ. Β΄ Αθήνα 1983, σ. 128.

(28) Πληροφ. Μαρίας Ζαφειρίου γερόντισσας που έζησε στα Πάμφιλα γύρω στα 1900.

([29]) Πληροφ. του γέροντα Αντώνη Αντωνίου, από την Πηγή Λέσβου.
([30]) Ν. Λαμπαδαρίδη «Μαρμαρωνησιώτικη Εθιμογραφία» Μικρασ. Χρονικά, τ. 14, Αθήναι 1970, σ. 328.
([31]) Πληρ. κ. Γεωργίου Ταλιάνη (Βασιλικά) και Δημήτρη Νταρατζίκη.
([32]) Ἐκκλησιαστικοί καί πολιτικοί ὁρισμοί Μητροπ. Μυτιλήνης Καλλίνικου (1809-30) περιοδ. Μυτιλ. «Λεσβιακά Χρονικά» ἔτος Β΄ (1953) Αρ. 8 σ. 3.
([33]) «Τα Συλλεγόμενα ἐγγραφα, «Δελτίον» της Ι. Μητροπ. Μηθύμνης Ἔτος Ι.Β (1940).
([34]) Ο Γάλλος L. Davesiēs, ελληνομαθής λόγιος που επισκέφτηκε το νησί (1830) αναφέρεται στο γάμο κόρης πλουσίου εμπόρου της Μυτιλήνης.

Ο Γάμος ήταν από τους πιο θορυβώδεις και το γλέντι βάσταξε μέχρι τη νύχτα. Ο Τούρκος Αγάς ενωχλήθηκε και διέταξε να σταματήσουν αμέσως. Ο οικοδεσπότης βαθειά πληγώθηκε και η ταπείνωσή του ήταν μεγαλύτερη όταν την άλλη μέρα κατσαδιάστηκε άγρια από τον Αγά και απειλήθηκε με βαρύ πρόστιμο αν το ξανάκανε.

Παν. Παρασκευαΐδη «Οι Περιηγητές για τη Λέσβο» Αθήνα 1983, εκδ. Β, σ. 106.

ΛΕΩΝΙΔΑ Θ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗ

Λ Ε Σ Β Ο Σ

Ἄστρα διαμάντια.
Μὲ χρυσοφόρες τοῦ ἥλιου ὧρες...
Μὲ παρα- κ ό ρ ε ς
Ἀπὸ φεγγάρια ἀργυραχτίνες...
Γλυκὲς Ἀραπίνες
Ὀνειροφόρες —
Στὸ φ ῶ ς σου ἀγνάντια
Οἱ νύχτες σου — Λ έ σ β ο ς...
Κι' αὔρες, τὰ χάδια
Αὐγὲς καὶ βράδυα.
Τὸ μαϊστράλι
Ἀνατριχίλα!
Γλυκειά, μεγάλη
θωπεία - χάδι.
Κρίνα στο σάλι
Ἀφρὸς μὲ κύμα..
Καὶ τὰ ἡλιόφορτα
Στὰ βράχια σου ἀνάρια
Μὲ χρῶμα, πρινάρια
Κοντόγιαλα ρείκια
ἄρμυς σου φύκια.
Αἰγιαλόχορτα —
Καὶ τὰ κρουστάλια
Λιτρο — πετάλια.
Καὶ οἱ κορδέλλες
Σὲ πετρογιάλια κι ὑφαλρνέρες
Ἐνάλιες βέρες —
Ἀφροδαντέλλες —
Κρινο - ρετάλια —
Στὴν ὄμορφη Λέσβος.

ΡΑΦΑΗΛ ΠΑΠΑΔΕΛΛΗ

«ΤΟ ΣΤΡΑΤΗΓΕΙΟ»

Διήγημα

Γκαπ, γκουπ, γκαπ γκουπ...

Ένας ξερός ανατριχιαστικός ήχος μέσα στο απομεσήμερο έκανε τα παιδιά σαν από ένστικτο να πεταχτούν ταυτόχρονα σχεδόν από τις πόρτες των σπιτιών τους, στο στενό δρομάκι της γειτονιάς.

Για μια στιγμή έμειναν έτσι, αναποφάσιστα, με την απορία στα βλέμματα, κοιτάζοντας το ένα το άλλο άφωνα σα να συνεννοούντουσαν μ' ένα είδος μυστικού κώδικα.

Ύστερα αλλοπαρμένα όρμησαν προς την άκρη της γειτονιάς, προς το ακάλυπτο οικοπεδάκι, απ' όπου ερχόταν ο υπόκωφος θόρυβος σαν βογγητό κάποιου, που πέφτει πληγωμένος.

Όταν μαζεύτηκαν, για λίγες στιγμές έμειναν έκπληκτα και τρομοκρατημένα. Ένα γυαλιστερό και κοφτερό κομμάτι ατσαλιού έπεφτε με ρυθμό και με δύναμη στο πελώριο κορμί της γέρικης συκιάς, που ξεφύτρωνε στο μέσον ακριβώς του οικοπέδου, και την τράνταζε σύγκορμη. Μεγάλα κομμάτια από τη σάρκα της, που έσταζαν δροσιά, βρίσκονταν κι όλας πεσμένα στο έδαφος. Και το κοφτερό λεπίδι όλο και της ξέσκιζε στιγμή προς στιγμή τα σωθικά της.

Μέχρι να συνειδητοποιήσουν τα παιδιά τι συνέβαινε, μέχρι να τρέξουν — και πού να τρέξουν — για βοήθεια, το μεγάλο κορμί της αναστέναξε ολόκληρο και μ' ένα τρομερό τρίξιμο σαν απεγνωσμένη κραυγή απελπισίας έγειρε και σωριάστηκε στο έδαφος. «Το στρατηγείο» είχε πεθάνει!

«Ο Αλλοδαπός» όρθιος μπροστά της, με τα πόδια ανοιχτά κι ανάμεσά τους ακουμπισμένο στη γη το τσεκούρι, με τα χέρια στη μέση και το μέτωπό του γεμάτο από χοντρές σταγόνες ιδρώτα, που κυλούσαν στα μάγουλα, ανάσαινε βαθιά ύστερα από την ενταντική προσπάθεια, που είχε κάνει. Στο βλέμμα του διακρινόταν μια άγρια χαρά και ικανοποίηση από το κατόρθωμά του. Επιτέλους είχε νικήσει τα παιδιά! Στήριξε το τσεκούρι στον ώμο του και με το κεφάλι ψηλά μπήκε στο σπίτι του, ακριβώς δίπλα στο οικοπεδάκι της γειτονιάς.

* * *

Άνθρωπος παράξενος ήτανε ο «Αλλοδαπός». Ένα πρωί κατέφθασε στη γειτονιά πάνω σε μια μεγάλη τρίκυκλη μοτοσικλέτα. Ξεφόρτωσε αμίλητος τα λιγοστά του πράγματα, ένα κρεβάτι, δυο τρεις καρέκλες, ένα κομοδίνο και δυο βαλίτσες με τα ρούχα του, κι εγκαταστάθηκε στο τελευταίο σπιτάκι, που τα δυο τελευταία χρόνια έμενε κλειστό μετά το θάνατο της γριούλας ενοίκου του.

«Το αγόρασε», είπανε. Αυτό ήτανε όλο, που γνώριζαν οι γείτονες για το άτομό του, και ότι οικονομούσε τη ζωή του κάνοντας εμπόριο καπνών. Κανείς δε μπόρεσε να μάθει περισσό-

τερα, παρόλο που οι προσπάθειες, που κατέβαλαν, δεν ήτανε και λίγες.

Το καινούργιο πρόσωπο ποτέ δεν ενσωματώθηκε στη μικρή κοινωνία της γειτονιάς και ποτέ, όσο έμεινε εκεί, δεν ανέπτυξε σχέσεις με κανέναν. Έτσι κάποια γειτόνισσα του κόλλησε το παρατσούκλι «ο Αλλοδαπός». Έτσι τον ήξεραν και τα παιδιά της γειτονιάς, και κανένα δε θ' ασχολιόταν μαζί του, αν ο καινούργιος γείτονας δεν τους άρχιζε πόλεμο από την πρώτη κιόλας μέρα του ερχομού του.

Δίπλα ακριβώς στο σπίτι του, στον ακάλυπτο χώρο, μαζεύονταν από χρόνια τα παιδιά κι έκαναν τα παιχνίδια τους. Στο μέσον αυτού του μικρού οικοπέδου ξεφύτρωνε η πελώρια συκιά οχτώ δέκα μέτρα από το έδαφος και κανείς δε γνώριζε πόσα χρόνια σήκωνε στην πλάτη της. Τα χοντρά της κλαδιά με τις περίεργες διακλαδώσεις χάϊδευαν τα κεραμίδια του παρακείμενου σπιτιού. Τα κοιλώματα, που ο χρόνος είχε σκάψει στο πετσί της, χρησίμευαν στα παιδιά για κρυψώνες. Εκεί φύλαγαν μπουκαλάκια με ζωύφια, διάφορα όστρακα, γυαλένιες σε μικρά κουτάκια. Εκεί κρέμαζαν τα όπλα τους, ξύλινα σπαθιά και τόξα, κι εκεί διάβαζαν το Μικρό Ήρωα κρεμασμένα από τα κλαδιά του «στρατηγείου» τους και κρυμμένα ανάμεσα στα μεγάλα πράσινα φύλλα του. Κι εκεί αισθάνονταν σιγουριά τα παιδιά, ανάμεσα γης και ουρανού, κι ήτανε έτοιμα να βοηθήσουνε τον αδύνατο και να πολεμήσουνε τον κακό σ' όποιο μέρος της γης κι αν βρισκόταν.

Τα προβλήματά τους άρχισαν αμέσως σχεδόν με την εγκατάσταση του «Αλλοδαπού» στη γειτονιά τους. Η πρώτη του εχθρική πράξη έγινε πολύ σύντομα. Ένα μεσημέρι τοποθέτησε μια σκάλα στο τοίχο του σπιτιού του και με τη δικαιολογία ότι τα κλαδιά της συκιάς του χαλούσαν τα κεραμίδια, άρχισε να τα κόβει χωρίς έλεος, και δε θα σταματούσε, όπως φαίνεται, αν μια πέτρα δεν περνούσε σφυρίζοντας δίπλα στο αυτί του, για να του υπενθυμίσει ότι είχε ξεπεράσει τα ανεκτά όρια. Κατέβηκε από τη σκάλα οργισμένος αλλά τα παιδιά είχανε κιόλας εξαφανιστεί. Ήτανε η πρώτη αναμέτρηση μαζί τους.

Όταν απουσίαζε στα εμπορικά του ταξίδια, πότε στην Καβάλα και πότε στη Σάμο, όπου έμενε κάμποσες εβδομάδες, τα παιδιά έπαιζαν ξένοιαστα, φώναζαν όσο ήθελαν, κανένα δεν ενοχλούσαν και κανένας δεν τα πείραζε.

Όταν όμως γύριζε ο «Αλλοδαπός», τα πράγματα αγρίευαν. Πότε καλούσε το χωροφύλακα για να τα συμμαζέψει κατά τις ώρες της κοινής ησυχίας και τα παιδιά διερωτόντουσαν γιατί, πριν από την άφιξη του κακού γείτονα, τέτοιες ώρες δεν υπήρχαν αλλά λεύτερα μπορούσαν να παίζουν κατά βούληση! Πότε εύρισκαν τη ρίζα της συκιάς τους νοτισμένη και μια απαίσια μυρουδιά δεν τα άφηνε να πλησιάσουν στο στρατηγείο τους. Οι μεγαλύτεροι τους εξηγούσαν πως ήταν κάποιο καυστικό υγρό, που ο «Αλλοδαπός» έριχνε στη ρίζα της για να την ξεράνει.

Τότε άρχιζαν οι επιχειρήσεις σωτηρίας και τα παιδιά με κουβάδες και τενεκεδάκια έτρεχαν να φέρουν δροσερό νερό για να ποτίσουν το δέντρο τους. Κάποτε μάλιστα συμμάζεψαν από το δρόμο έν' αδέσποτο σκυλί. Το τάγισαν και το έκαναν φίλο τους. Τα βράδια το έδεναν μ' ένα σκοινί στη ρίζα του «στρατηγείου» τους, για να το φυλάγει. Ένα πρωί όμως το σκοινί βρέθηκε κομμένο και ο σκύλος είχε γίνει άφαντος. Τα παιδιά, που ερεύνησαν εξονυχιστικά τη γύρω περιοχή, δεν κατάφεραν ν' ανακαλύψουν τίποτα, παρά μόνο να διακρίνουν ένα σαρκαστικό χαμόγελο κρεμασμένο στα χείλια του «Αλλοδαπού», όταν αργά το μεσημέρι γύρισε στο σπίτι του. Αυτό ήτανε αρκετό για να βγάλουν τα συμπεράσματά τους.

Ο ακήρυχτος πόλεμος συνεχιζόταν. Τα παιδιά τον πολεμούσαν με τον τρόπο τους. Γνώριζαν την ευαισθησία του στο μεσημεριάτικο ύπνο. Έτσι έδεναν το χτυπητήρι της πόρτας του μ' ένα σπάγγο και κρυμμένα στη γωνιά του δρόμου τραβούσαν με δύναμη. Ο «Αλλοδαπός» πετιόταν έξαλλος στο δρόμο με τις πυτζάμες του κι αυτά έσπευδαν να εξαφανιστούν σκασμένα στα γέλια.

Κι εκείνος όμως αντιδρούσε με τη σειρά του. Όταν έπεφτε η λαστιχένια μπάλα τους στην αυλή του, τους την επέστρεφε με μια μεγάλη μαχαιριά στο μέσον της, ώστε να είναι πια ακατάλληλη για παιγνίδι.

* * *

Την πρώτη τους μεγάλη απογοήτευση τη γνώρισαν τα παιδιά, όταν μια Κυριακή ο «Αλλοδαπός» έκανε την εμφάνισή του στο οικοπεδάκι εφοδιασμένος με σιδερένιους πασσάλους, αγκαθωτό συρματόπλεγμα και όλα τα απαραίτητα υλικά για περίφραξη.

Άρχισε να δουλεύει εντατικά έχοντας ζωγραφισμένο στο πρόσωπο το γνωστό του χαμόγελο της χαιρεκακίας. Τα παιδιά μαζεύτηκαν γύρω αμίλητα χωρίς να μπορούνε να συγκρατήσουνε την αμηχανία τους και τον εκνευρισμό τους. Τί είχε συμβεί; Απλά, ο «Αλλοδαπός» είχε αγοράσει το οικοπεδάκι και το «στρατηγείο» των παιδιών είχε περιέλθει στην εξουσία του.

* * *

Εκείνη την εποχή η παραγωγή των καπνών ήτανε μεγάλη και ο «Αλλοδαπός» ταξιδεύοντας συνεχώς είχε στην κυριολεξία εξαφανισθεί από τη γειτονιά. Οι σχολικές διακοπές έδιναν την ευκαιρία στα παιδιά να παίζουν αμέριμνα χωρίς να τους ταράζει το παιγνίδι η παρουσία του κακού γείτονα. Θα 'λεγε κανείς πως σχεδόν τον είχανε λησμονήσει. Είχαν κατορθώσει ν' ανοίξουν μια αρκετά μεγάλη τρύπα στο πυκνό δικτυωτό πλέγμα του φράχτη και μπαινόβγαιναν άνετα στο «στρατηγείο» τους. Η ευτυχία τους ήτανε απερίγραπτη.

Αλλά να που τίποτα ωραίο σ' αυτό τον κόσμο δεν έχει μεγάλη διάρκεια! Μια μέρα ξαφνικά και απρόσμενα επέστρεψε ο «Αλλοδαπός» από τα ταξίδια του. Είδε τη μεγάλη τρύπα στο φράχτη του και η οργή πλημμύρισε τα σωθικά του. Συγκρατήθηκε όμως και δεν άφησε να εκδηλωθούν τα αισθήματά του.

Την επόμενη μέρα η συκιά είχε γκρεμιστεί στο έδαφος κάτω από τα λυσσασμένα και αδυσώπητα πλήγματα, που με το τσεκούρι ο «Αλλοδαπός» της κατάφερε στο κορμί της.

Από τη μέρα εκείνη τα παιδιά άρχισαν ν' αραιώνουν από τη γειτονιά. Λες και δεν άντεχαν να βλέπουν το «στρατηγείο» τους σωριασμένο στο έδαφος να μαραζώνει και να ξηραίνεται μέρα τη μέρα. Άρχισαν να συχνάζουν στους παραδιπλανούς δρόμους. Ο «Αλλοδαπός» ήτανε ο νικητής στον αγώνα του με τα παιδιά. Κατόρθωσε να τα διώξει και να βρει την ησυχία του.

* * *

Αρκετά χρόνια πέρασαν από τότε. Ο «Αλλοδαπός» εξαφανίστηκε από τη γειτονιά ύστερα από ένα ταξίδι του, έτσι ξαφνικά, όπως ακριβώς είχε κάνει και την εμφάνισή του. Κανείς δεν έμαθε τι απόγινε. Άλλος είπε ότι έπεσε έξω στο εμπόριό του και βρισκότανε στη φυλακή, άλλος ότι αρρώστησε και είχε πεθάνει. Τα παιδιά μεγάλωσαν κι εκείνα και το καθένα έφυγε ν' αναζητήσει την τύχη του.

* * *

Τώρα, όταν περάσει κανείς από το στενό δρομάκο της γειτονιάς, δε θα βρει και πολλά πράγματα, που να θυμίζουν το παλιό του μεγαλείο. Πολλά σπιτάκια του έχουνε ερημωθεί και μένουνε κλεισμένα, γιατί ο κόσμος μετακινήθηκε στης καινούργιας πόλης τα διαμερίσματα. Απ' τους γείτονες οι περισσότεροι έφυγαν για το μεγάλο ταξίδι χωρίς επιστροφή. Μόνο στο μικρό οικοπεδάκι μπορεί κανείς να διακρίνει κάτι, που θυμίζει καιρούς αλλοτινούς, γεμάτους ξεγνοιασιά και ευτυχία. Είναι πέντ' έξι ολόδροσα βλαστάρια συκιάς, κανένα μέτρο πάνω από το έδαφος, με καταπράσινα πλατιά φύλλα, που ξεπετάγονται ακριβώς στο σημείο, που παλιά φύτρωνε η κομμένη.

Ποιός ξέρει! Ίσως να ετοιμάζουν ένα καινούργιο «στρατηγείο» για κάποια άλλα παιδιά, που θα έρθουν...

ΡΑΦΑΗΛ ΠΑΠΑΔΕΛΛΗΣ

«Στη Σούλα και το Φόνη αφιερώνεται».

ΧΑΜΕΝΕΣ ΠΑΤΡΙΔΕΣ

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ

ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ ΚΟΝΤΟΥΛΗ

Πέρασαν 64 χρόνια! Καλοκαίρι του 1922. Η παιδική αθωότητα σ' όλη της τη μεγαλοσύνη. Εμείς οι Κωνσταντινοπολίτες πηγαίναμε κάθε καλοκαίρι στα γονικά χώματα του πατέρα μας. Στη χώρα του Γάνου. Ένα ειρηνικό, όμορφο χωριό ψαράδικο και ναυτικό. Σκαρφαλωμένα τα σπίτια του σ' έναν ομαλό λοφίσκο. Και κορώνα του το βουνό της Αγίας Ελεούσας. Τί και τί δεν ανακαλύπταμε εμείς οι μπόμπιροι των 5 χρονών! Σαύρες, κροκοδειλάκια, ζουζούνια και βατράχια. Όλα τα θαύματα της φύσης. Μας άρεσε εξαιρετικά να σκαρφαλώνουμε στο βουνό μας και να το καταχτούμε. Μα περισσότερο μας άρεσε να βρίσκουμε της φύσης τα ψωμάκια, ένα καρπό χόρτου, μοιρασμένου σε τέσσερες θηλιές, σαν πεπονάκι ενός πόντου περίπου.

Τί χαρές κάναμε στις απογευματινές εξορμήσεις μας! Κι όταν άρχιζε να νυχτώνει, σαν μυρμήγκια στη σειρά κατεβαίναμε. Με τα τραγούδια μας. Τις φωνές και τα γέλια μας. Το πρωινό, πριν σκάσει ο ήλιος, πηγαίναμε στα απέραντα αμπέλια. Μα, η δική μας χαρά ήταν οι συκιές. Σκαρφαλώναμε σαν σκιουράκια και οι φωνές μας έπνιγαν τις μελωδίες των τζιτζικιών. Ποιός θα φτάσει πιο ψηλά. Κι έπειτα, στη θάλασσα. Τη γαλάζια Προποντίδα! Όλοι κοιμώντουσαν στην ακρογυαλιά. Στη χρυσή απέραντη αμμουδιά. Δίπλα στις ψαράδικες βάρκες. Πάνω στον αφρό του κύματος, που τους νανούριζε. Εκεί ξεκουραζότανε ο αλυσαχτωμένος ψαρός. Εκεί άναβαν φωτιές ερωτικές. Εκεί γεννιότανε τα καινούργια ζευγάρια. Όμορφα, ειρηνικά κι ελπιδοφόρα.

Μα τούτο το καλοκαίρι ήταν αλλιώτικο απ' τ' άλλα. Ανήσυχα μαντάτα κυκλοφορούν. Η ανθρώπνη γενιά βρίσκεται σε αναταραχή. Όσο μεστώνει το καλοκαίρι οι μεγάλοι όλο και σοβαρεύουν. Κι' ανησυχούν... Ένα κεφαλοχώρι χωρίς κανένα Τούρκο στην ανατολική Θράκη! Κάτω, απλώνεται ανοιχτός κάμπος...

Τα βράχια, τα χώματα, τα λουλουδάκια και τα ζωντήμια, μας αποχαιρετούν. Και μεις το ίδιο. Θα το συνειδητοποιήσουμε λίγο αργότερα. Γειά σας, πανέμορφα μέρη της παιδικής χαράς μας. Δεν σας ξανάδα ποτέ. Το καντηλάκι της μνήμης κρατά άσβεστη τη θύμησή σας. Τα αθώα βήματά μας πάνω σε σας γένηκαν πυρωμένη θύμηση, για πάντα. Χαμένη πατρίδα! Ο μισεμός σκληρός. Κι η ανιστόρηση πικρή. Μα γεμάτη γλυκιά απαντοχή. Τα μάτια βουρκώνουν. Η καρδιά γοργοχτυπά. Για πάντα...

ΤΑΚΗ ΠΑΠΟΥΤΣΑΝΗ

ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑΔΡΟΜΕΩΝ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΛΕΣΒΟ

3/4 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1944

Τη νύχτα της 3 προς τη 4 Απριλίου 1944 έγινε επιδρομή Ελλήνων καταδρομέων στη γερμανοκρατούμενη Λέσβο. Στόχος, τα γραφεία της Γκεστάπο και το Διδασκαλείο. Σκοπός, η συλλογή στρατιωτικών πληροφοριών και η απελευθέρωση πολιτικών κρατουμένων και αγωνιστών της αντίστασης. Απ' όσο γνωρίζω, δεν έχει γραφεί ειδική μονογραφία γι' αυτό το γεγονός της σύγχρονης ιστορίας του νησιού μας, ενώ διάσπαρτες πληροφορίες έχουν καταγραφεί σε διάφορα περιοδικά και εφημερίδες της Μυτιλήνης και της Αθήνας(1).

Έχουν περάσει 43 χρόνια από τότε και είναι φυσικό οι μνήμες να εξασθενούν και οι αυτόπτες μάρτυρες να εκλείπουν. Γι' αυτό θεώρησα σκόπιμο, παίρνοντας αφορμή από την περιγραφή του εγχειρήματος που μου έκανε ο φίλος Φαίδων Κοντόπουλος που πήρε μέρος σ' αυτό, να συνοψίσω τα όσα έχουν μέχρι σήμερα δημοσιευθεί πάνω σ' αυτό το θέμα, προσθέτοντας στο τέλος τις νέες μαρτυρίες του Φαίδωνα Κοντόπουλου και του Χρύσανθου Θερμιώτη.

Νομίζω όμως ότι είναι χρήσιμο προτού προχωρήσουμε στην περιγραφή των γεγονότων να τοποθετήσουμε το ιστορικό αυτό συμβάν στην εποχή του. Έτσι θα γίνει πιο κατανοητό και θα συνδεθεί με τα υπόλοιπα γεγονότα της κατοχικής εποχής και ιδιαίτερα της περιοχής του Αιγαίου(2).

Μετά την ήττα των δυνάμεων του Άξονα στη Β. Αφρική, την άνοιξη του 1943, οι Αγγλοαμερικάνοι σύμμαχοι έπρεπε ν' αποφασίσουν για τον επόμενό τους στόχο. Προϋπήρχε όμως μια βασική διαφωνία πολιτικής μεταξύ της Αμερικανικής και αγγλικής κυβερνήσεως. Οί Άγγλοι, που ενδιαφέρονταν για τα πετρέλαια της Περσίας και τη θέση τους στη Μέση Ανατολή γενικότερα, έβλεπαν το δρόμο μέσω Ελλάδας και Βαλκανίων σαν τον πιο πρόσφορο τρόπο για να χτυπήσουν τη Γερμανία. Παράλληλα τους ενδιέφερε και η στάση της Τουρκίας, που πίστευαν ότι θα έβγαινε στον πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων μόνο αν διαπίστωνε θετική πολεμική δράση στην Α. Μεσόγειο. Αντίθετα, οι Αμερικανοί πίστευαν ότι «η Μάχη του Ατλαντικού» και η επίθεση μέσω Γαλλίας, ήταν η σωστή στρατηγική για να νικηθεί γρήγορα η Γερμανία, κι ότι σκοπός των Άγγλων ήταν μάλλον η μεταπολεμική πολιτική ισορροπία παρά η άμεση στρατιωτική αναγκαιότητα. Συμβιβασμός αυτών των δύο απόψεων ήταν η απόβαση στην Ιταλία, που μοναδικό σημαντικό αποτέλεσμα είχε τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας, στο τέλος του καλοκαιριού του 1943. Η αλλαγή όμως αυτή είχε μία σημαντική επίπτωση και στο συσχετισμό δυνάμεων στην Α. Μεσόγειο και κυρίως στο Αιγαίο. Οι Ιταλοί από το 1912 κατείχαν τα

Δωδεκάνησα. Η προσχώρησή τους στο συμμαχικό στρατόπεδο άφηνε τους Γερμανούς επικίνδυνα ευάλωτους στο Νότιο Αιγαίο. Ο Χίτλερ, που έγκαιρα είχε προβλέψει μια τέτοια εξέλιξη κινήθηκε αστραπιαία και εξουδετέρωσε την Ιταλική φρουρά της Ρόδου, που ήταν και το νησί κλειδί στη στρατιωτική ισορροπία της περιοχής. Έτσι οι Άγγλοι, όχι μόνον δεν μπόρεσαν να επωφεληθούν από την ευνοϊκή γι αυτούς τροπή των γεγονότων, αλλά αναγκάστηκαν να αμυνθούν και τελικά να χάσουν και την Κω, Λέρο και Σάμο που προσωρινά κατέλαβαν, μετά τη συνθηκολόγηση της Ιταλίας. Η ιστορία των συγκρούσεων γύρω και πάνω σ' αυτά τα νησιά, τόσο λίγο γνωστή ακόμα και στους Έλληνες, ήταν μια επανάληψη της μάχης της Κρήτης. Η Τουρκία, βλέποντας αυτή την εξέλιξη δίκαια αρνήθηκε την έξοδό της στον πόλεμο προβάλλοντας το ισχυρό επιχείρημα ότι βρισκόταν εκτεθειμένη σ' όλο το μήκος των δυτικών ακτών της σε γερμανική επίθεση. Με τη διπλωματική της όμως ικανότητα που την διακρίνει επέτρεψε σιωπηρά στους Άγγλους να χρησιμοποιούν τα ουδέτερα χωρικά της ύδατα ως ορμητήρια επιδρομών εναντίον των γερμανοκρατουμένων νησιών του Αιγαίου(3). Οι Γερμανοί πάλι, μη θέλοντας να δημιουργήσουν πρόσθετα προβλήματα σ' ένα πόλεμο που δεν έβαινε τόσο ευνοϊκά γι αυτούς, σεβαστήκανε αυτή την ουδετερότητα και, με διαταγή του Χίτλερ, δεν χτύπησαν τους Άγγλους μέσα σ' αυτά τα «ουδέτερα» χωρικά ύδατα.

Από τα τέλη του 1943 μέχρι την απελευθέρωση της Ελλάδας, ένα χρόνο περίπου αργότερα, οι δράσεις και αντιδράσεις των δύο αντιπάλων πήραν τη μορφή κλεφτοπολέμου. Οι Γερμανοί με τον «σιδερένιο κλοιό», όπως ονόμαζαν την αλυσίδα των νησιών Ρόδου - Καρπάθου - Κρήτης - Κυθήρων, έφραζαν την είσοδο του Αιγαίου και τη δυνατότητα των Άγγλων να δημιουργήσουν βάσεις και αεροδρόμια που θα μπορούσαν να χτυπήσουν τις πετρελαιοπηγές της Ρουμανίας, οι δε Άγγλοι με επιδρομές προσπαθούσαν να καθηλώσουν σημαντικό αριθμό γερμανικών δυνάμεων στα Βαλκάνια, για να λαφρύνουν έτσι την πίεση στα κύρια μέτωπα, που βρίσκονταν στην κεντρική Ιταλία και αργότερα στη Γαλλία. Όσο για την Τουρκία, το ιδανικό της, όπως χαρακτηριστικά γράφει ο πρεσβευτής της Ιταλίας στην Τουρκία, την εποχή εκείνη, Giuseppe de Peppo, ήταν «να δει τον τελευταίο Γερμανό σκοτωμένο πάνω στο πτώμα του τελευταίου Ρώσου στρατιώτη..».

Από νωρίς, τα μέσα του 1942, οι Άγγλοι άρχισαν να καταστρώνουν τα σχέδιά τους για την κατάληψη, αρχικά της Ρόδου και Καρπάθου και μετέπειτα άλλων νησιών του Αιγαίου. Αναλογιζόμενοι μάλιστα και τις πολιτικές ευαισθησίες της Τουρκίας σχετικά με τα «Ιταλικά» Δωδεκάνησα, καθώρισαν ότι οι Μονάδες που θα έπαιρναν μέρος σ' αυτές τις επιχειρήσεις έπρεπε να βρίσκονται υπό αγγλική σημαία, έστω κι αν σ' αυτές συμμετείχαν σε σημαντικό βαθμό και ελληνικές στρατιωτικές ή ναυτικές δυνάμεις. Μοναδική εξαίρεση σ' αυτό τον κανόνα αποτέλεσε η απελευθέρωση της Σάμου, κι αυτό, γιατί το νησί αυτό ήταν και προπολεμικά ελληνικό.

Μετά τις αποτυχίες τους στα νησιά της Δωδεκανήσου και την άρνηση των Αμερικανών να συμπράξουν, οι Άγγλοι αναγκάστηκαν να περιορίσουν τα φιλόδοξα σχέδιά τους και να αρκεσθούν στη δημιουργία ειδικών Μονάδων καταδρομών(4), που σα στόχο τους είχαν τη συλλογή πληροφοριών και την καταστροφή μοναχικών στρατιωτικών εγκαταστάσεων. Το κυριότερο μέσο μεταφοράς αυτών των Μονάδων, ήταν μικρά σκάφη τα ML - motor launches, που ελληνικά βαφτίστηκαν ακτοφυλακίδες (Α/Κ). Υπήρχαν 16 τέτοια σκάφη υπό τη διοίκηση του άγγλου πλωτάρχου R.E. Gourage. Τα πλοία αυτά είχαν ξύλινη καρίνα, και μηχανές σχετικά αθόρυβες. Ο μικρός ιστός τους διπλωνόταν κι' έτσι μπορούσαν να σκεπαστούν μ' ένα δίχτυ, ώστε να μπορούν εύκολα να καμουφλαριστούν. Ήταν οπλισμένα μ' ένα πυροβόλο Bofor των 40 mm, δύο πολυβόλα Vickers, ένα αντιαεροπορικό πολυβόλο Oerlicon των 20 μμ και έφεραν μαζίτους και δύο βόμβες βυθού. Εκτός όμως απ' αυτά τα σκάφη, υπήρχαν και τα ελληνικά καΐκια, που κι αυτά είχαν συγκροτηθεί σε μια ναυτική Μονάδα με το μεγαλοπρεπές όνομα Levant Schooner Flotilla (LSF) - στολίσκος σκουνών Ανατολής, με διοικητή τον αντιπλοίαρχο A.C.C. Seligman. Τα καΐκια αυτά χρησίμευαν κύρια για τον εφοδιασμό των Μονάδων σε πυρομαχικά και τρόφιμα. Οι Μονάδες καταδρομέων με ειδικά εκπαιδευμένους άντρες, ονομάζονταν SBS, special boat service (ειδική αμφίβιος υπηρεσία), κάτω από τη διοίκηση του ταγμα

τάρχη Κόμη Jellicoe. Στην όλη οργάνωση των στρατιωτικών αυτών επιχειρήσεων, το αδύνατο σημείο ήταν η παντελής σχεδόν έλλειψη αεροπορικής κάλυψης.

Από το 1943 μέχρι το 1945 οι ειδικές Μονάδες καταδρομών εκτέλεσαν 381 επιχειρήσεις. Οι πιο σημαντικές ήταν:

α. Στις 9 Σεπτ. 1943 στο Καστελλόριζο.
β. Στις 3 Απρ. 1944 στη Μυτιλήνη.
γ. Τον Ιούνιο του 1944 στη Χίο.
δ. Στις 14 Ιουλίου 1944 στη Σύμη.
ε. Στις 16 Οκτωβρίου 1944 στη Σάμο.
στ. Στις 2 Μαΐου 1945 στη Ρόδο.

Κάτω από αυτές τις γενικές πολιτικές και στρατιωτικές συνθήκες έγινε και η επιδρομή στη Λέσβο. Για την προετοιμασία και εκτέλεση της καταδρομής αυτής έχει δημοσιεύσει σχετικό άρθρο ο Χρύσανθος Θερμιώτης(5), μέλος της ομάδας των επιδρομέων. Η παρακάτω συνοπτική ιστόρηση του εγχειρήματος στηρίζεται κυρίως στο άρθρο αυτό.

Το αρχικό σχέδιο προέβλεπε την επίθεση εναντίον του Γερμανικού Λιμεναρχείου που στεγαζόταν στο μέγαρο Βουρνάζου, δίπλα από το Ταχυδρομείο, με στόχο την απόκτηση των χαρτών που έδειχναν την οχύρωση της Λήμνου. Η απόβαση θα γινόταν στον εξωτερικό λιμενοβραχίονα.

Ο διοικητής του Ιερού Λόχου Χριστόδουλος Τσιγάντες και ο διοικητής της 1ης Μοίρας Καταδρομών Ανδρέας Καλλίνσκης, ανέθεσαν στους έφεδρους ανθ/γούς Χρύσανθο Θερμιώτη και Μίμη Γαληνό, που ήταν Λέσβιοι και οι δύο, να μεταβούν στη Μυτιλήνη και να μελετήσουν το εφικτό του εγχειρήματος.

Πράγματι, το Μάρτιο του 1944 οι δύο αξιωματικοί με μικρό καΐκι αποβιβάστηκαν στην Κακοπετριά των Μυστεγνών(6) και μετά από μία εβδομάδα παραμονής και μελέτης επέστρεψαν στη βάση τους, όπου και ανέφεραν τα πορίσματά τους, που ήταν αρνητικά. Πρότειναν όμως το εγχείρημα να γίνει εναντίον των εγκαταστάσεων της Γκεστάπο, που στεγαζόταν στη βίλα Ηλιοπούλου στη Σουράδα, και του Διδασκαλείου, που χρησίμευε σαν φυλακή πολιτικών κρατουμένων. Σκοπός θα ήταν η απόσπαση των αρχείων της Γκεστάπο, που περιείχαν σημαντικές στρατιωτικές πληροφορίες και η απελευθέρωση των κρατουμένων. Η ηγεσία του Ιερού Λόχου απεδέχθη την εισήγηση και ώρισε σαν ημερομηνία εκτέλεσης της καταδρομής την 3 Απριλίου 1944. Μια ομάδα από 30 Έλληνες αξιωματικούς και οπλίτες και 2 Άγγλους, με επικεφαλής τον Καλλίνσκη, ανέλαβε την εκτέλεση του εγχειρήματος. Με ένα πλοιάριο ΜL και κυβερνήτη τον Άγγλο ανθυποπλοίαρχο Alex Mcleod, η ομάδα ξεκίνησε από ένα ερημονήσι, το Άγ. Γεώργιος, κοντά στα τουρκικά παράλια, απέναντι από το ακρωτήρι Αγριλιάς της Λέσβου, και αποβιβάστηκε στο λιμανάκι της Βαρειάς. Η ομάδα χωρίστηκε σε 4 τμήματα. Το πρώτο, κάτω από τον Αντισ/ρχη Καλίνσκη και με τον ανθ/γό Μ. Γαληνό, το Νοτιοαφρικάνο λοχαγό Σαιν Ζόρ της Βρεταννικής Υπηρεσίας Πληροφοριών και πέντε οπλίτες θα χτυπούσαν τα γραφεία της Γκεστάπο, στη Βίλα Ηλιοπούλου. Το δεύτερο τμήμα, κάτω από τον Υπίλαρχο Κ. Σταθάτο και με τον ανθ/γό Λευτέρη Μακρή, το λοχία Παναγιώτη Φουντούκο, από την Καλλονή, το δεκανέα Καρασούλη και 4 οπλίτες, θα εξουδετέρωνε τους Γερμανούς φρουρούς της Γκεστάπο, που στεγάζονταν όμως σε γειτονική οικία. Στην ομάδα αυτή ανατέθηκε επίσης η αποστολή εξοντώσεως ενός λυκόσκυλου, του Αϊαντα, που οι γερμανοί είχαν ειδικά εκπαιδεύσει για να τρομοκρατούν τους κρατούμενους. Το τρίτο τμήμα, 12 ανδρών, με επικεφαλής τον υπολ/γό Θανάση Δημητριάδη και με τον ανθ/γό Χρύσανθο Θερμιώτη, τον ανθ/γό Θύμιο Καραδήμα, τον Πλωμαρίτη επιλοχία Γρηγόρη Ψυχογιό, που αργότερα διετέλεσε και Ιερέας στο Σκόπελο της Γέρας, τον λοχία Χίου και άλλους 7 οπλίτες, θα καταλάμβανε το Διδασκαλείο με σκοπό την απελευθέρωση των κρατουμένων. Τέλος, το τέταρτο τμήμα 4 ανδρών, με επικεφαλής τον ανθ/γό Ανδρέα Τόμπρα και με τον Πλωμαρίτη λοχία Αλέξανδρον Κριτζά και 2 οπλίτες, είχε αποστολή την κάλυψη των άλλων τμημάτων. Γι' αυτό, και είχαν εντολή να προωθηθούν 300 μέτρα στη λεωφόρο Ελ. Βενιζέλου, προς το κέντρο της πόλης και να αντισταθούν σε κάθε πιθανή αποστολή γερμανικών ενισχύσεων από τις Μονάδες που στρατωνίζονταν στην οικία

Αγγελέτου, μέσα στη Μυτιλήνη. Ώρα έναρξης του εγχειρήματος ορίστηκε τα μεσάνυχτα, και λήξης η 3 πρωϊνή της 4.4.1944. Για όσους δεν θα μπορούσαν να επιστρέψουν στην κανονισμένη ώρα, θα ερχόταν πλοιάριο που θα τους παραλάμβανε μετά 2 μέρες, δηλαδή στις 3 το πρωί της 6.4., από τη θέση Άγ. Ερμογένης του κόλπου της Γέρας. Συμφωνήθηκε επίσης, ότι η ομάδα προκάλυψης θα ειδοποιούσε με ρίψη πράσινης φωτοβολίδας την παρουσία εχθρικών ενισχύσεων. Στην περίπτωση παρουσίας ισχυρής γερμανικής δύναμης, το σύνθημα αποχώρησης θα δινόταν με τη ρίψη κόκκινης φωτοβολίδας(7).

Η επίθεση άρχισε αναγκαστικά περίπου ένα τέταρτο νωρίτερα επειδή η ομάδα Σταθάτου έγινε αντιληπτή από τη φρουρά, ίσως λόγω του λυκόσκυλου. Στην επίθεση που ακολούθησε σκοτώθηκε ο Γερμανός διοικητής της Γκεστάπο Χανς Βουντελίχτ και ο αντικαταστάτης του (επρόκειτο να αντικατασταθεί την επόμενη μέρα) Πέτερ Μπρούνο, καθώς και το λυκόσκυλο. Από εξωστρακισμό σφαίρας πληγώθηκε στην επίθεση αυτή ο δεκανέας Καρασούλης. Δύο άλλοι Γερμανοί φρουροί κατάφεραν να διαφύγουν. Ο οδηγός του Γερμανού διοικητή, Καρλ Μπερνχαρτ, ενώ βρισκόταν στο Μακρύ Γιαλό, άκουσε τους πυροβολισμούς και αποφάσισε να γυρίσει πίσω για να δει τι συμβαίνει. Έπεσε έτσι πάνω στην ομάδα προκάλυψης που έβαλε κατά του αυτοκινήτου, το κατέστρεψε και σκότωσε τον οδηγό. Η ίδια ομάδα, όταν είδε το αυτοκίνητο να πλησιάζει έριξε, σύμφωνα με τις οδηγίες, μια πράσινη φωτοβολίδα για να σημάνει την παρουσία εχθρού. Ταυτόχρονα με την επίθεση στο οίκημα της Γκεστάπο η ομάδα του διοικητή Καλίνσκη μπήκε μέσα στα γραφεία της Γκεστάπο, που τη φρουρούσαν δύο Έλληνες χωροφύλακες, που δεν αντιστάθηκαν, απελευθέρωσε δύο βαρυποινίτες κρατούμενους και πήρε τα αρχεία. Ταυτόχρονα, η ομάδα του Διδασκαλείου εξουδετέρωσε την ελληνική φρουρά, που αποτελείτο από είκοσι χωροφύλακες, σκοτώνοντας ένα και τραυματίζοντας έναν άλλο, τους αφώπλισε και σκότωσε ένα Γερμανό φρουρό, ενώ δύο άλλοι, που διέφυγαν, συνελήφθησαν αργότερα από τους ίδιους τους Γερμανούς και τουφεκίστηκαν για εγκατάλειψη θέσης και γιατί δείλιασαν μπροστά στον εχθρό. Οι κρατούμενοι όμως, παρόλο που ελευθερώθηκαν, δεν θέλησαν να αποχωρήσουν, φοβούμενοι αντίποινα των γερμανών στις οικογένειές τους.

Η γερμανική φρουρά της πόλης, προφανώς, ξαφνιάστηκε. Μη γνωρίζοντας τη δύναμη των επιτιθεμένων δεν κινήθηκε αμέσως. Κι αυτό ήταν ευτύχημα διότι είχε δυνάμεις σημαντικά υπέρτερες από τους 32 επιδρομείς και θα μπορούσε ίσως να τους εξοντώσει ολοσχερώς. Σήμαναν όμως συναγερμό ρίχνοντας μία κόκκινη φωτοβολίδα. Τη φωτοβολίδα αυτή είδαν και οι Έλληνες και νόμισαν ότι, όπως είχε συμφωνηθεί, ρίχτηκε από την ομάδα προκάλυψης γιά να σημάνει την κίνηση σημαντικών εχθρικών δυνάμεων. Έτσι, άρχισε η άμεση αποχώρηση των τμημάτων, εκτός της ομάδας Τόμπρα που φυσικά μη έχοντας ρίξει τη φωτοβολίδα παρέμεινε στη θέση της. Χρειάστηκε δε, να ειδοποιηθεί ειδικά για να υποχωρήσει. Η όλη αποστολή έληξε νωρίτερα, με την επιβίβαση των τμημάτων στο ML και επιστροφή στο πλοίο βάσης στα τουρκικά παράλια.

Η Αγγλική Διοίκηση, που εντυπωσιάστηκε από την επιτυχία του εγχειρήματος προήγαγε για ανδραγαθία τον Καλίνσκη σε συνταγματάρχη και τον παρασημοφόρησε. Επίσης, δόθηκαν ηθικές αμοιβές και στους υπόλοιπους αξιωματικούς και άνδρες, που πήραν μέρος στην καταδρομή. Οι Γερμανοί πάλι που θορυβήθηκαν από την επιτυχία αυτή, αναγκάστηκαν να περιορίσουν τις μετακινήσεις τους και να αυξήσουν σημαντικά τις φρουρές. Τέλος, το ηθικό του Λεσβιακού λαού εξυψώθηκε σημαντικά, ιδίως όταν μαθεύτηκε ότι οι καταδρομείς ήταν Έλληνες και μάλιστα πέντε από αυτούς συμπατριώτες τους, Μυτιληνιοί.

Έτσι, λοιπόν, εκτελέστηκε η επιδρομή των Ελλήνων καταδρομέων στη Λέσβο. Η παραπάνω όμως ιστόρηση δεν περιέχει και την ανθρώπινη διάσταση του εγχειρήματος. Αυτήν μπορεί να μας την δώσει μόνο η προσωπική μαρτυρία που περιέχει λεπτομέρειες, ιστορικά ίσως ασήμαντες, αλλά που ζωντανεύουν πραγματικά τα γεγονότα και τα φέρνουν κοντά σ' αυτούς που τα πρωτογνωρίζουν. Τέτοιες μαρτυρίες έχουμε δύο· του Θερμιώτη και του Κοντόπουλου. Και οι δύο καταγράφηκαν στις αρχές του 1987, δηλαδή 43 χρόνια αργότερα. Γι αυτό, πιθανόν να έχουν ελλείψεις και ίσως λάθη, που βασικά οφείλονται στην εξασθένηση της μνήμης. Όπως θα δούμε διαφέρουν σε μερικά σημεία. Όμως, πιστεύω ότι είναι απαραίτητο να δοθούν για να συμπληρωθεί και να ζωντανέψει η ιστορική αφήγηση. Στην καταγραφή αυτή, για λόγους οικονομίας, θα

παραλείψω στοιχεία, που έχουν ήδη αναφερθεί πιο πάνω.

Ας αρχίσουμε λοιπόν πρώτα με την αφήγηση του Χρύσανθου Θερμιώτη.

«Το Μάρτη του 1944 βρισκόμουν στο πλοίο βάσης, το Π/Κ Αγ. Γεώργιος, 150 Τ, που βρισκόταν αγκυροβολημένο στα τουρκικά χωρικά ύδατα απέναντι από το ακρωτήρι Αγριλιάς. Καθισμένοι, πίσω στην πρύμνη, ήταν ο Τσιγάντες και ο Καλίνσκης. Με φωνάζουν κοντά τους και μου αναγγέλλουν πως σχεδιάζουν μια επιδρομή στη Μυτιλήνη με στόχο το Γερμανικό Λιμεναρχείο και μου ζητούν τη γνώμη μου. Σκόπευαν να αποβιβάσουν μια ομάδα στην εξωτερική πλευρά του λιμενοβραχίονα. Αμέσως τους επισημαίνω πως μια τέτοια αποστολή είναι αδύνατη. Η είσοδος του λιμανιού φυλαγόταν με κανόνια και πολυβόλα από μόνιμη φρουρά. Άλλωστε, και το κτίριο ήταν σιδηρόφρακτο, με βαριά πόρτα.

Δυσπιστούσαν σ' αυτά που έλεγα και γι' αυτό τους πρότεινα να επιτρέψουν σε μένα κι έναν άλλο λέσβιο, τον ανθ/γό Γαληνό να πάμε στη Μυτιλήνη για να επιβεβαιώσουμε τα λεγόμενα. Δέχτηκαν και ανέθεσαν σε μένα, σαν αρχαιότερο αλλά ισόβαθμο αξιωματικό, την εκτέλεση της αναγνωριστικής αποστολής. Με ένα μικρό καΐκι 25 Τ περάσαμε από το Τσεσμέ της Σμύρνης στα Μυστεγνά. Υποτίθεται ότι εκεί θα μας περίμενε φίλος και το σύνθημα αναγνώρισης ήταν το διαδοχικό άναμμα 3 σπίρτων.

Δυστυχώς κανείς δεν φάνηκε κι αρχίσαμε ν' ανησυχούμε. Ντυμένοι όπως είμασταν με πολιτικά ρούχα, αν μας έπιαναν οι Γερμανοί θα μας τουφέκιζαν σαν κατασκόπους. Σκεφθήκαμε προς στιγμή να πάμε να ζητήσουμε άσυλο στο σπίτι του ΠαπαΧαστά, πατέρα του Κλεάνθη Παλαιολόγου. Εκείνη την ώρα φάνηκε ένα κάρο που κουβαλούσε κάτι βαρέλια λάδι. Ο οδηγός του κάρου, βγάζει ένα τσιγάρο και ανάβει τρία σπίρτα. Χαρήκαμε φυσικά, γιατί νομίσαμε ότι ήταν ο άνθρωπός μας. Όταν όμως τον πλησιάσαμε, από την έκφραση του προσώπου του, καταλάβαμε ότι το άναμμα των σπίρτων ήταν τυχαίο. Λεγόταν Παναγιώτης Τζανής. Αναγκαστήκαμε να του αποκαλύψουμε ποιοί είμασταν και του ζητήσαμε να μας φέρει σε επαφή με τον μοίραρχο της Χωροφυλακής Γεωργόπουλο. Δώσαμε ραντεβού για την επόμενη στο σταυροδρόμι της Παναγιούδας. Αποφασίσαμε να κρυφτούμε σ' ένα αγροτόσπιτο που είχε ο πατέρας μου στην περιοχή. Κατά σύμπτωση, εκεί βρισκόταν κι ο ίδιος, κι έτσι τον συνάντησα ύστερα από δύο χρόνια. Ήταν παραμονή Ευαγγελισμού 1944. Την επομένη περιμέναμε στο σημείο που είχαμε δώσει ραντεβού και καταφθάνει ο Τζανής λέγοντας ότι ο Γεωργόπουλος δεν μπορούσε να έλθει γιατί είχε δραπετεύσει κάποιος κρατούμενος κουμμουνιστής και όλοι ήταν αναστατωμένοι. Δεν ξέραμε τι να κάνουμε και πήραμε το δρόμο από τα Πάμφιλα προς την παραλία, ψάχνοντας για νέο κρυψώνα. Καθώς όμως περνούσαμε κοντά από το σπίτι του Σάλτα βλέπουμε ένα ποδηλάτη. Ήταν ο δικηγόρος Τάκης Ευαγγελινός. Μας γνώρισε, τον γνωρίσαμε και μας συμβούλεψε να κρυφτούμε στο σπίτι του Παρασκευά Κατσιάνου, στα Πάμφιλα. Εκείνος ανέλαβε να έλθει σε επαφή με τον Τάκη Αμπατζή, ανηψιό του Ξενοφώντα Αμμανίτη, που γνώριζε την εσωτερική διαρρύθμιση του κτιρίου και μπορούσε να δώσει σχέδια. Πράγματι, την επομένη μας έφερε τα στοιχεία που του ζητούσαμε κι απ' αυτά, έγινε ακόμα πιο φανερό ότι το εγχείρημα εναντίον αυτού του στόχου ήταν αδύνατο. Κατάλαβε τη στενοχώρια μας, και ήταν εκείνος που πρότεινε η επίθεση να γίνει κατά της Γκεστάπο. Το ίδιο βράδυ μείναμε στο σπίτι του Τζώρτζη Νιάνια και την επομένη φύγαμε για τον Άγιο Ερμογένη, απ' όπου, όπως είχαμε συμφωνήσει, θα μας έπαιρνε το ML. Το σύνθημα ήταν πάλι το άναμμα τριών σπίρτων. Έκανε ένα διαβολόκαιρο και το πλοίο, που πραγματικά δεν είχε καμιά ευστάθεια, δεν φάνηκε. Πήραμε το δρόμο προς το εργοστάσιο Βασιλείου στα Λουτρά. Ήλθαμε σε επαφή

με το σταθμάρχη του χωριού, αλλά αντιληφθήκαμε ότι εκείνος ήθελε να μας προδώσει στους Γερμανούς. Αποφασίσαμε να φύγουμε αμέσως για τα Πάμφιλα. Έβρεχε κατακλυσμιαία. Μούσκεμα ως το κόκκαλο φτάσαμε στο σπίτι του Ευαγγελινού. Εκείνος μας δίνει οδηγίες να πάμε στο μικρό μόλο των Παμφίλων και να περιμένουμε εκεί, κοντά σ' ένα τσιμεντένιο σέτι. Θα έστελνε κάποιον να μας οδηγήσει στο νέο μας κρυψώνα και το σύνθημα αναγνώρισης ήταν η φράση «πόσο απέχει ο Μανταμάδος». Πράγματι εκεί μας βρήκε ο γιατρός Άλκης και μας οδήγησε σ' ένα παλιόσπιτο, πίσω από τον Αγ. Ακίνδυνο στα Μυστεγνά. Εκεί κρυβόταν και ο κομμουνιστής, που όπως είπαμε είχε δραπετεύσει, και οι δυό χωροφύλακες που τον είχαν βοηθήσει. Κρυφτήκαμε εκεί λίγες μέρες κι ο γιατρός Άλκης ερχόταν κάθε μέρα για να μας φέρει τρόφιμα, γιατί δεν τολμούσαμε να βγούμε έξω μη τύχει και μας δουν οι χωρικοί, που καλλιεργούσαν τα γύρω χωράφια. Με ασύρματο ειδοποιήθηκαν οι Άγγλοι κι ένα καΐκι μας παρέλαβε από τη Κακοπετριά Μυστεγνών και μας μετέφερε στο πλοίο βάσης μας που βρισκόταν στο Τζώρτζη Κουλέ, το ερημονήσι απέναντι από τον κάβο Αγριλιά.

Όταν παρουσίασα τα στοιχεία μου ο Τσιγάντες έγινε μπέλα φούρκα που χάλασαν τα σχέδια του, αλλά ενέκρινε το νέο σχέδιο επίθεσης κατά της Γκεστάπο και μάλιστα ανέθεσε σε μένα να σχεδιάσω τη διαρρύθμιση της βίλας Ηλιοπούλου. επειδή την γνώριζα. Το σχέδιο προέβλεπε απόβαση στην παραλία του Ακλειδιού, μπροστά στο σπίτι του Γιαννέλλη. Ο Άγγλος όμως πλοίαρχος του ML Alex McLeod, όταν πληροφορήθηκε ότι υπήρχε κανόνι στο λιμενοβραχίονα, έκανε υπολογισμούς και αποφάσισε να μας αποβιβάσει στο λιμανάκι της Βαρειάς, που βρισκόταν εκτός ακτίνας βολής του πυροβόλου.

Έτσι σχεδιάστηκε το στρατιωτικό αυτό εγχείρημα και εκτελέστηκε όπως περιγράφω στο άρθρο μου. Συμπληρώνω με μερικές λεπτομέρειες που έγιναν γνωστές μετά τον πόλεμο. Στο Διδασκαλείο, που βρισκόμουν κι εγώ, ρίχτηκαν χειροβομβίδες στο θάλαμο που βρίσκονταν οι Γερμανοί. Όταν πλησιάσαμε, διαπίστωσα ότι στο πάτωμα βρίσκονταν δύο σκοτωμένοι. Στα σκοτεινά νόμιζα ότι ήταν Γερμανοί. Μάλιστα θέλησα να ρίξω και χαριστική βολή με το πιστόλι, αλλά δεν τόκαμα. Μετά τον πόλεμο, ένα βράδυ, χτύπησε το κουδούνι του σπιτιού μου και εμφανίστηκε ένας χωροφύλακας. Ήταν ένας από τους δύο «σκοτωμένους», που νομίζαμε για Γερμανούς. Είχε τραυματιστεί και επέζησε.

Μια άλλη λεπτομέρεια τώρα. Ο Γερμανός Διοικητής, τη βραδυά της επίθεσης, διασκέδαζε στο σπίτι του διερμηνέα Βενετόπουλου. Ήταν η τελευταία μέρα που υπηρετούσε σαν Διοικητής, αφού την επομένη θα τον αντικαταστούσε ο υποδιοικητής, που διασκέδαζε μαζί του, εκείνο το βράδυ. Κάποια στιγμή, ο υποδιοικητής, ίσως λίγο μεθυσμένος, πείραξε τη γυναίκα του Βενετόπουλου. Ο διοικητής θύμωσε και τον πήρε και επέστρεψαν στο οίκημα, νωρίτερα, με αποτέλεσμα να σκοτωθούν και οι δυό τους στην επίθεση που έγινε».

Αυτή ήταν η αφήγηση του Χρύσανθου Θερμιώτη.

Ας δούμε τώρα, πως ιστορεί τα γεγονότα ο Φαίδων Κοντόπουλος(8).

«Το 1942, σε ηλικία 22 ετών, έφυγα από την κατεχόμενη Ελλάδα και συγκεκριμένα από το μεσαίο δάκτυλο της Χαλκιδικής για τη Μ. Ανατολή. Εκεί, κατατάχτηκα στον Ελληνικό Στρατό, όπου υπηρέτησα μέχρι το 1945, που γύρισα στην Ελλάδα. Το 1944 με βρήκε να υπηρετώ σε μία Μονάδα καταδρομέων του Ιερού Λόχου. Η έδρα μας βρισκόταν στο Σίντι-Μασρ, λίγα χιλιόμετρα έξω από την Αλεξάνδρεια, στην Αίγυπτο. Με επέλεξαν να υπηρετήσω σε μιάν ειδικά εκπαιδευμένη Μονάδα την SBS - special boat squadrons.

Την άνοιξη του 1944, θυμάμαι ότι ήταν μετά τις Αποκριές, ξεκινήσαμε με ένα ML (Motor Leaunch) από την Αλεξάνδρεια για το Bodrum, στις ακτές της

Τουρκίας απέναντι από την Κω. Εκτός από τους Έλληνες κομάντος, ήταν και Εγγλέζοι που πήγαιναν να αντικαταστήσουν άλλους που υπηρετούσαν εκεί από καιρό. Το πλήρωμα ήταν εγγλέζικο και η σημαία του επίσης. Αναγκαστήκαμε να σταματήσουμε στην Κύπρο για να επιδιορθώσουμε κάποια βλάβη στη μηχανή του πλοίου, και στη συνέχεια φτάσαμε στο Bodrum, όπου βρισκόταν το πλοίο βάσης, δηλαδή το πλοίο ανεφοδιασμού μας σε τρόφιμα και πυρομαχικά. Το έλεγαν «Αγ. Γεώργιος», ήταν 300 Τ και πλοίαρχός του ήταν κάποιος Άγγλος McLeod(9). Οι Τούρκοι, παρόλο που ήταν ουδέτεροι, μας επέτρεπαν να σταθμεύουμε εκεί, γιατί οι Εγγλέζοι τους πλήρωναν μία αγγλική λίρα το άτομο για κάθε μέρα, και μία σοκολάτα(10). Η επίσημή τους δικαιολογία ήταν, ότι, με βάση το διεθνές δίκαιο επιτρέπεται σε σκάφος εμπόλεμου κράτους να μείνει 24 ώρες σε ουδέτερα ύδατα για επιδιόρθωση κάποιας βλάβης. Στην ουσία όμως οι Τούρκοι έκαναν τα στραβά μάτια, με το αζημίωτο φυσικά. Στο Bodrum βρισκόταν επίσης μία ελληνική ανεμότρατα που αρχικά είχαν εξοπλίσει οι Γερμανοί, αλλά την συνέλαβαν οι Εγγλέζοι και τη χρησιμοποιούσαν σαν σκάφος επιδρομών. Έφερε τον ενδεικτικό αριθμό G-7.

Από το Bodrum ξεκίνησε με ML με καπετάνιο Εγγλέζο, μια ομάδα από 18 Έλληνες, με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Καλίνσκη, για την επιδρομή στη Λέσβο. Μαζί ήταν δύο Μυτιληνιοί, ο Γαληνός και ο Θερμιώτης, που, λόγω της καταγωγής του, τον λέγαμε «μωρέλλι»(11). Ήταν ακόμα κι ο επιλοχίας Ψυχογιός, ο δεκανέας Καρασούλης, ο μόνος που τραυματίστηκε σ' αυτή την επιδρομή κατά λάθος από ελληνική σφαίρα, ο Λευτέρης Σπανογιάννης, Χιώτης, ο υπολοχαγός Δημητριάδης, ο ανθ/γός Θύμιος Καραδήμας, ο Κώστας Κόζανας, ο λοχίας Πασιάς, κι αυτός από τη Χίο νομίζω, εγώ και άλλοι επτά, που δεν θυμάμαι τα ονόματά τους.

Πλεύσαμε κατά μήκος της τουρκικής ακτής και φτάσαμε σ' ένα ερημονήσι τουρκικό, τον Αγ. Γεώργιο. Περιμέναμε να σουρουπώσει και ξεκινήσαμε από εκεί αργά το απόγευμα με μπουνάτσα και φεγγαρόλουστη νύχτα. Φτάσαμε στην Μυτιλήνη γύρω στις 10 μ.μ. Το ML πλησίασε όσο μπορούσε στην ακτή και με λαστιχένιες φουσκωτές βάρκες κωπηλατώντας βγήκαμε στην ακτή. Δεν γνωρίζω πως λεγόταν η τοποθεσία, θυμάμαι όμως ότι, καθώς προχωρήσαμε στον παραλιακό δρόμο προς την πόλη, αριστερά μας σε λόφους, υπήρχαν μεγάλα δέντρα, μάλλον πεύκα. Το σημείο αποβίβασης από το στόχο μας ήταν περίπου 1 χιλιόμετρο. Προχωρήσαμε όλοι μαζί μέχρι ένα σημείο, που χωριστήκαμε σε τρεις ομάδες. Η πρώτη, τέσσερα άτομα με επικεφαλής το Σπανογιάννη ήταν η ομάδα προκάλυψης και προχώρησε μέχρι το σημείο που ο δρόμος κάνει μία διχάλα. Η δεύτερη και μεγαλύτερη ομάδα 8 ατόμων με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Καλίνσκη ήταν αυτή που χτύπησε την Γκεστάπο. Στην τρίτη ομάδα, που επιτέθηκε στο Διδασκαλείο επικεφαλής ήταν ο υπολοχαγός Δημητριάδης και εκτός από μένα ήταν μαζί και ο ανθ/γός Καραδήμας, ο επιλοχίας Ψυχογιός, ο Κώστας Κόζανας και ο Χρ. Θερμιώτης. Το παρασύνθημά μας ήταν «Θόδωρος». Διαλέχτηκε αυτό γιατί οι Γερμανοί δεν μπορούν να προφέρουν το Θήτα.

Η επίθεση είχε προγραμματισθεί για τα μεσάνυχτα ακριβώς και το σύνθημα για υποχώρηση θα δινόταν με μια κόκκινη φωτοβολίδα.

Κατά τις 11.30 βρισκόμασταν κρυμμένοι απ' έξω από το Διδασκαλείο και περιμέναμε να φτάσει η ώρα της επίθεσης. Ξαφνικά, θα ήταν ίσως 12 παρά τέταρτο, ακούσαμε το κροτάλισμα οπλοπολυβόλου από την περιοχή της Γκεσταπό. Όπως έμαθα αργότερα, οι Γερμανοί αντελήφθηκαν την ομάδα Καλίνσκη κι έτσι η μάχη άρχισε νωρίτερα. Αμέσως ο Δημητριάδης διατάζει επίθεση.

Σκοπός μας ήταν να απελευθερώσουμε τους κρατούμενους στο Διδασκαλείο, άντρες και γυναίκες. Η φρουρά, απ' ό,τι θυμάμαι, ήταν καμιά τριανταριά Έλληνες

χωροφύλακες και λίγοι Γερμανοί φρουροί. Χωριστήκαμε σε δύο ομάδες. Εγώ ήμουν με το Δημητριάδη και τον Καραδήμα. Στην κεντρική πύλη μας σταματά ο φρουρός, ένας χωροφύλακας. Ο Δημητριάδης του φωνάζει: «Είμαστε τακτικός ελληνικός στρατός. Παραδόσου και δεν θα σε πειράξουμε». Αντί απαντήσεως αυτός το βάζει στα πόδια και κρύβεται μέσα στο Διδασκαλείο. Τότε ο Δημητριάδης διατάζει τον Καραδήμα και μένα να προχωρήσουμε, ενώ εκείνος θα έμενε στην πύλη για να μας καλύψει. Καθώς προχωρούσαμε σιωπηλά προς το κτίριο βλέπουμε μια σκιά στην ταράτσα. Ήταν ένα Γερμανός. Κι οι δυό μας διστάσαμε να πυροβολήσουμε, και αυτός πρόλαβε και ξαναμπήκε στο κτίριο.

Προχωρήσαμε με τον Καραδήμα, εκείνος μπροστά κι εγώ πίσω του. Σε μια στιγμή δεν πρόσεξα κάτι συρματοπλέγματα που ήταν μπροστά από το κτίριο, μπερδεύτηκα κι έπεσα κάτω, ενώ ο Καραδήμας που τα είχε δει κατάφερε να φτάσει στον τοίχο του κτιρίου κι έτσι νά καλυφτεί. Πεσμένος κάτω, βλέπω πίσω από το παραθυράκι μιας πόρτας το πρόσωπο ενός Γερμανού, που, ευτυχώς δεν με είχε δει. Ήξερα γερμανικά, και του φωνάζω: «Είμαστε τακτικός ελληνικός στρατός. Πέταξε το όπλο σου και παραδόσου». «Προχώρα προς τα εδώ», μου απαντά ο Γερμανός. Ο Δημητριάδης,που όπως είπα είχε μείνει πίσω στην κεντρική πύλη, τον είδε και μου φωνάζει να του ρίξω μιά χειροβομβίδα, ξεχνώντας ότι εγώ δεν είχα καμία μαζί μου. Βλέποντας ότι δεν έκανα τίποτα, ρίχνει αυτός μιά, που μάλιστα έπεσε κοντά μου και παραλίγο να με σκοτώσει. Με την έκρηξη, ο Γερμανός τραβήχτηκε πίσω και βρήκα την ευκαιρία να σηκωθώ και να καλυφθώ κι εγώ στον τοίχο του κτιρίου. Επωφελείται από τη σύγχυση κι ο Καραδήμας και ορμά μέσα στο Διδασκαλείο. Τον ακολουθώ κι εγώ και τον βρίσκω μέσα σ' ένα κοιτώνα με το τόμμιγκαν στο χέρι μπροστά σε καμιά τριανταριά ημίγυμνους χωροφύλακες που έτρεμαν από το φόβο τους.

Ο Καραδήμας ζητά τα κλειδιά του κρατητηρίου από τον ενωμοτάρχη, και επειδή αυτός διστάζει να του τα δώσει, του ρίχνει μία βολή και τον σκοτώνει. Διατάζει τον υπενωμοτάρχη Σακκή να πάρει τα κλειδιά από την τσέπη του σκοτωμένου και μένα να μαζέψω τα τουφέκια των χωροφυλάκων. Ήταν κάτι παλιά τουφέκια, ασήκωτα. Λίγα, λίγα τα έριξα έξω από το παράθυρο στην αυλή.

Προχωράμε στη συνέχεια με το Καραδήμα σ' ένα σκοτεινό διάδρομο. Ξαφνικά βλέπω μια σκιά. «Τις ει;» φωνάζω. Ευτυχώς δεν έριξα. «Θόδωρος» απαντά μια τρομαγμένη φωνή. Και δίνει τον αριθμό του, γιατί ξέχασα να πω, ότι εκτός από το παρασύνθημα, ο καθένας μας είχε και έναν αριθμό για αναγνώριση. Ήταν ο Ψυχογιός που είχε χαθεί μέσα στο σκοτεινό κτίριο. Ανοίγουμε τα κελιά του πρώτου ορόφου που ήταν φύλακισμένοι οι άντρες, αλλά κανείς δεν ήθελε να φύγει. Φοβόντουσαν τα αντίποινα των Γερμανών. Μόνο αργότερα, όταν τους μίλησε ο Θερμιώτης που ήταν συμπατριώτης τους, μερικοί δέχτηκαν να φύγουν.

Μαζί με τον υπενωμοτάρχη ανεβήκαμε σιγά-σιγά την εσωτερική σκάλα που οδηγούσε στο β΄ όροφο. Μόλις φτάσαμε στο κεφαλόσκαλο είδαμε στο βάθος μιά κλειστή φωτισμένη πόρτα κι ακούσαμε γερμανικές ομιλίες. Τους φωνάζω γερμανικά πάλι να παραδοθούν κι ότι είμαστε τακτικός ελληνικός στρατός. Καμιά απάντηση. Στέλνουμε λοιπόν τον υπενωμοτάρχη να τους εξηγήσει. Πράγματι, αυτός χτύπησε την πόρτα, του άνοιξαν κι απ' τη μισάνοιχτη πόρτα ακούγαμε να γίνεται συζήτηση. Εκείνη τη στιγμή φτάνει ο Κώστας Κόζανας, που χωρίς άλλη κουβέντα κύλησε, κυριολεκτικά κατά μήκος του διαδρόμου μερικές χειροβομβίδες που μπήκαν μέσα στο δωμάτιο και σκότωσαν όλους τους Γερμανούς, και μαζί και τον φουκαρά τον υπενωμοτάρχη([12]). Αμέσως μετά ανοίξαμε και τα κελιά των γυναικών. Δεν πέρασαν πολλά λεπτά όταν ακούμε τον επικεφαλής μας Δημητριάδη, που βρισκόταν, όπως είπαμε, απ' έξω να διατάζει υποχώρηση, γιατί λέει, δόθηκε το σύνθημα. Βγαίνουμε έξω και ετοιμαζόμαστε να φύγουμε όταν ανακαλύ-

πτουμε ότι έλειπε ο Κόζανας. Είπα να τον περιμένουμε, αλλά ο Δημητριάδης αποφάσισε ότι δεν μπορούσαν να διακινδυνεύουν τόσοι άντρες για έναν, κι έτσι ξεκίνησε μαζί με τους άλλους. Εγώ έμεινα πίσω περιμένοντας το φίλο μου, και πράγματι σε λίγο βλέπω τον Κόζανα να βγαίνει τρέχοντας κρατώντας στα χέρια του μια γραφομχανή. «Θα την μοσχοπουλήσουμε στη Χάϊφα για χαρτζηλίκι» μου είπε καταχαρούμενος με το λάφυρό του.

Αρχίζουμε τρεχάλα να υποχωρούμε για να συναντήσουμε τους άλλους στο σημείο που είχαμε προκαθορίσει, και πραγματικά σε λίγο βρήκαμε την υπόλοιπη ομάδα μας. Κανένας όμως άλλος από την ομάδα που χτύπησε την Γκεστάπο και την προκάλυψη δεν είχε ακόμα επιστρέψει. Σιωπηλά και με μοναδικό φως το φεγγάρι, περιμέναμε. Ξαφνικά στο βάθος του δρόμου βλέπουμε μιά σκιά ανθρώπου να προχωρά σιγά στη μέση του δρόμου κρατώντας κάτι στον ώμο του. Όταν μας πλησίασε είδαμε ότι ήταν ο Καλίνσκης, κι αυτό που κουβαλούσε ήταν ένα σακί με τα αρχεία της Γκεστάπο. Πρέπει να πω ότι ο Καλίνσκης δεν άκουγε καλά και ξαφνιάστηκε όταν πεταχτήκαμε μπροστά του. Τον ρωτήσαμε που βρίσκονται οι άλλοι και γιατί δεν υπεχώρησαν αφού δόθηκε το σύνθημα.

— «Ποιό σύνθημα» μας ρώτησε.

— «Η φωτοβολίδα».

— «Ποιά φωτοβολίδα; Δεν είδατε ότι ήταν δύο φωτοβολίδες, κι αυτές άσπρες, που τις έριξαν οι Γερμανοί;»

Φαίνεται πως ο Δημητριάδης στην ταραχή του τα μπέρδεψε και διέταξε την εσπευσμένη υποχώρηση. Περιμέναμε λίγη ώρα ακόμα ώσπου γύρισαν οι άλλες ομάδες. Όλοι μαζί πήραμε το δρόμο της επιστροφής προς το σημείο αποβίβασης. Κάτι γεφυράκια που υπήρχαν κοντά στην παραλία, τα ναρκοθετήσαμε για ν' αποφύγουμε τυχόν καταδίωξη από οχυρωμένα οχήματα των Γερμανών. Θα ήταν περίπου 3 μετά τα μεσάνυχτα, όταν επιβιβαστήκαμε στο ML.

Πλεύσαμε ξανά προς το ερημονήσι, τον Αγ. Γιώργο, όπου και αγκυροβολήσαμε κοντά στην ακτή, ρίχνοντας πάνω από το σκάφος τα ειδικά δίχτυα για καμουφλάζ. Την επομένη, το πρωί, γερμανικά αεροπλάνα χτένιζαν την περιοχή για να μας εντοπίσουν. Ένα μάλιστα πέρασε λίγα μέτρα από πάνω μας, αλλά ευτυχώς δεν μας είδε. Όταν ξανασκοτείνιασε, ξεκινήσαμε για το Bodrum, όπου βρισκόταν, όπως είπα, το πλοίο βάσης μας, το «Αγ. Γεώργιος».

Αργότερα, κάναμε και άλλες επιδρομές στα Ψαρά και τη Σαντορίνη».

Αυτή ήταν η μαρτυρία του Φαίδωνα Κοντόπουλου. Συμπληρώνει και εμπλουτίζει με λεπτομέρειες τα γεγονότα και την αφήγηση του Χρ. Θερμιώτη. Υπάρχουν βέβαια μερικές διαφορές μεταξύ των δύο μαρτυριών, αλλά, νομίζω όχι τόσο σημαντικές. Ίσως, κάποιοι άλλοι από τους επιζώντες πρωταγωνιστές αυτής της καταδρομής, διαβάζοντας αυτό το κείμενο, να θελήσουν να γράψουν και τις δικές τους αναμνήσεις, φωτίζοντας έτσι περισσότερο την ηρωϊκή αυτή καταδρομή Ελλήνων πολεμιστών στη Γερμανοκρατούμενη Λέσβο.

ΤΑΚΗΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΝΗΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

(1) Για το θέμα αυτό έχει γράψει ο Χρ. Θερμιώτης στο περιοδικό «Ο έφεδρος αξιωματικός», τόμος ΚΑ, Ιαν. - Μάρτιος 1949 σ. 14, άρθρο με τίτλο «Το εγχείρημα κατά της Γκεστάπο Μυτιλήνης». Επίσης, ο δημοσιογράφος Γ.Β. Ιωαννίδης στο περιοδικό «Ρομάντζο», τεύχος 2201, 11.6.85, σ. 34 με τίτλο «Μέσα στις φλόγες», που φαίνεται ότι έχει αντλήσει τις πληροφορίες του από σημειώσεις του Χρ. Θερμιώτη. Σύμφωνα με πληροφορίες η εφημερίδα «Δημοκράτης» της Μυτιλήνης έχει δημοσιεύσει σχετικά άρθρα του Μίμη Γαληνού καθώς και σχολιασμό τους από το Χρ. Θερμιώτη. Επίσης, ο Αλέκος Κριτζάς έχει κάνει μια

σύντομη και με πολλά κενά περιγραφή της «επιδρομής», που έχει καταχωρηθεί στους «Πλωμαρίτικους Αντιλάλους», σελ. 145, τεύχ. 107-108 Νοεμβ. - Δεκ. 1985.

(2) Τις περισσότερες πληροφορίες άντλησα από το βιβλίο των Peter Smith και Edwin Walker, «War in the Aegean» (Πόλεμος στο Αιγαίο), Λονδίνο 1974 σχ. 8, σ. 304. Επίσης σχετικές πληροφορίες περιέχονται στο άρθρο του αντ/χου Χρ. Φωτόπουλου «Αι Μονάδες καταδρομών κατά τον Β΄ Παγκόσμιον Πόλεμον», Στρατιωτική Επιθεώρησις, Μάϊος 1945 σ. 17.

(3) Ένα τέτοιο ορμητήριο καταδρομέων βρισκόταν στο Bodrum, την αρχαία Αλικαρνασσό, που οι Άγγλοι με την ανοχή της Τουρκίας μετέτρεψαν από το 1943 σε βάση ανεφοδιασμού.

(4) Raiding Forces (R.F.), μικτές δυνάμεις καταδρομών, με πρωτοδιοικητή το 1943 το συντ/ρχη Turnball. Στο Σώμα αυτό ανήκε και ο Ελληνικός Ιερός Λόχος, καθώς και η Special Boat Service (SBS), η Ειδική Αμφίβιος Υπηρεσία.

(5) Σύντομο βιογραφικό σημείωμα. Ο Χρύσανθος Θερμιώτης, γιος του Βασίλη και της Ουρανίας. Γεννήθηκε στη Μυτιλήνη το 1918. Το αρχικό του πατρώνυμο ήταν Παντελής, αλλά κάποιος προπολεμικά, από γραφικό λάθος, τον βάφτισε Θερμιώτη, ίσως λόγω της καταγωγής του πατέρα του. Υπηρέτησε ως έφεδρος αν0/γός στην Αλβανία, όπου και τραυματίστηκε. Έφυγε για τη Μ. Ανατολή από τη Μυτιλήνη στις 24.4.1942. Εκεί υπηρέτησε στον Ιερό Λόχο ως αξιωματικός μέχρι το 1945. Σήμερα ζει στη Μυτιλήνη και στην Αθήνα, μαζί με τη γυναίκα του Μυρσίνη.

(6) Ήταν και οι δύο ντυμένοι με πολιτικά ρούχα. Αν συλλαμβάνονταν μπορούσαν να τους τουφεκίσουν σαν κατασκόπους. Ήταν η πρώτη και τελευταία φορά που ο Τσιγάντες επέτρεψε να γίνει αυτή η στρατιωτική παρανομία. Στο μέλλον στις ειδικές αποστολές οι καταδρομείς φορούσαν πάντοτε τη στολή τους.

(7) Το παρασύνθημα ήταν «Θόδωρος». Επιλέχτηκε αυτή η λέξη γιατί οι Γερμανοί δεν μπορούσαν να προφέρουν το «Θήτα». Επίσης, όλοι-οι συμμετέχοντες είχαν και κωδικό αριθμό.

(8) Ο Φαίδων Κοντόπουλος, γιος του Αντώνη και της Αιμιλίας, γεννήθηκε το Μάρτιο του 1920 στα Στάγειρα. Το 1942 έφυγε για τη Μ. Ανατολή και υπηρέτησε εκεί μέχρι το 1945. Σπούδασε χημικός -μηχανικός στο Πολυτεχνείο και ασχολήθηκε με βιομηχανικές επιχειρήσεις. Σήμερα ζει τον περισσότερο χρόνο στη Χαλκιδική, μαζί με τη γυναίκα του Νινά.

(9) Ο πλωτάρχης Alexander McLeod που υπηρετούσε στα LSF. Στη Μονάδα αυτή υπηρετούσε και ο Έλληνας πλωτάρχης Λόντος.

(10) Η πληρωμή αυτή μάλλον ήταν το «μπαξίσι» που έπαιρναν οι τοπικές αρχές. Η γενική άδεια είχε δοθεί από την Τουρκική Κυβέρνηση.

(11) Όπως είδαμε, οι Λέσβιοι ήταν 5.

(12) Όπως είδαμε, τελικά επέζησε.

Σὰ δὲ θουλώσιν τὰ νιρὰ δὲ κατασταλάζιν.
(Αν δεν αγριέψουν τα πράγματα, δεν θα έλθει η γαλήνη)
(Λεσβιακή παροιμία. Συλλογή Δ.Π. Λεοντή)

ΠΑΝΤΕΛΗ ΑΡΓΥΡΗ

ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Φιλολογικό και καλλιτεχνικό περιοδικό των νέων.

Ἡ ταυτότητα τοῦ περιοδικοῦ.

Βραχύβιο ἀλλὰ σημαντικὸ περιοδικὸ τῆς Μυτιλήνης, τὰ *«Λεσβιακὰ Γράμματα»* ποὺ φέρνουν τὸν ὑπότιτλο *«φιλολογικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ περιοδικὸ τῶν νέων»*, καλύπτουν χρονικὰ τὴ τελευταία φάση τῆς γερμανικῆς κατοχῆς στὴ Λέσβο. Οἱ Γερμανοὶ ἐγκατέλειψαν τὴ νῆσο στὶς 9 Σεπτεμβρίου 1944.

Τὸ περιοδικὸ θὰ κυκλοφορήσει σὲ 6 τεύχη, (ἀπὸ 15 Ἰανουαρίου 1944 μέχρι 15 Ὀκτωβρίου τοῦ ἴδιου χρόνου), μὲ ξεχωριστὴ σελιδαρίθμηση για το καθένα([1]). Στὸ πρῶτο τεῦχος δηλώνεται ὅτι στὰ *«Λεσβ. Γράμματα» «συνεργάζονται μόνον νέοι καὶ δημοσιεύονται ὅλες οἱ εἰδήσεις γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνησι»*, περιορισμὸς ὁ ὁποῖος παύει ν' ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ δεύτερο τεῦχος. Στὴν 16η καὶ τελευταία σελίδα ὑπάρχει ἡ τυπικὴ ταυτότητα τοῦ περιοδικοῦ ἡ ὁποία πανομοιότυπη ἐπαναλαμβάνεται στὰ τέσσερα πρῶτα τεύχη: *«Ὑπεύθυνος Μίλτης Παρασκευαΐδης, τυπώθηκε στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Ταχυδρόμου μὲ τὴ φροντίδα Κώστα Παυλῆ καὶ Δημητρ. Καλδῆ. Τιμὴ πρώτου τεύχους δρχ. 10 χιλιάδες»*. Τὸ μόνο στοιχεῖο ποὺ ἀλλάζει στὰ τέσσερα πρῶτα τεύχη εἶναι ἡ τιμὴ πωλήσεως. Στὸ δεύτερο εἶναι 25.000 στὸ τρίτο καὶ τέταρτο 40.000. Στὸ πέμπτο προστίθεται ὡς Διευθυντὴς ὁ δημοσιογράφος Στρατῆς Βαρελτζίδης καὶ ἡ τιμὴ γίνεται 400.000 δρχ. Στὸ ἴδιο τεῦχος ὁ ὑπότιτλος μετατρέπεται: Τὸ περιοδικὸ θέλει νὰ εἶναι *«φιλολογικό, καλλιτεχνικὸ καὶ ἐπιστημονικό»*, φράση ποὺ σημαίνει κάποιο νέο ἰδεολογικὸ στόχο. Στὸ ἕκτο τὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ ἀναλαμβάνει ἀνώνυμη *«ἐπιτροπὴ»* καὶ ἡ τιμὴ ἀνεβαίνει στὰ 15.000.000 δρχ.

Μὲ τὸ τελευταῖο τεῦχος ποὺ κυκλοφορεῖ μετὰ τὴν ἀποχώρηση τῶν Γερμανῶν, ἐγκαινιάζεται, χωρὶς νὰ δηλώνεται, μιὰ νέα χωρὶς συνέχεια περίοδος: Ἡ Λέσβος μπαίνει καὶ τὸ περιοδικὸ μετέχει στὴ φάση τῶν μεταπελευθερωτικῶν ἐπαναστατικῶν ζυμώσεων.

Μέχρι καὶ τὸ τέταρτο τεῦχος τὸ περιοδικὸ διατηρεῖ τὸν ἀρχικό του ὑπότιτλο: Θέλει νὰ ἐκφράσει καὶ νὰ ἐκφρασθεῖ διὰ μέσου τῶν νέων. Ἔτσι θὰ διαλύσει τὴν παρεξήγηση ποὺ γεννιέται ἀπὸ τὴ συνεργασία *«τῶν τριῶν γυμνασιαρχῶν»*([2]) (Ἰωάννη Ὀλύμπιου, Σταύρου Παρασκευαΐδη, Ἀριστείδη Δελῆ), ἐνῶ στὸ τρίτο τεῦχος ἀναγράφει τὴν ἐπιτροπὴ ἔκδοσης τῶν *«Λεσβιακῶν Γραμμάτων»*: Τάκης Γιαννακόπουλος, Ζήνα Φεδέρωφ, Μίμης Σαραντάκος, Μιχαὴλ Πίτσιος, Στράτος Σεφτελῆς, Μιχ. Γρημάνης, Παναγιώτα Κομίλη, Γεωργία Παπαθανασίου, Στρ. Γρηγορίου, Νίτσα Κολυβᾶ, Μαρία Παπαδοπούλου, Τάκης Κακαδέλλης, Γιῶργος Γαλούσης, Ἀθ. Χατζημιχαήλ, Μάνος Βολογιάννης, Δημ. Πατρικόπουλος, Γ. Σεφτελῆς, Γ. Κουκούλης, Γ. Μαυρονικόλας καὶ Στέφ. Κατσικαδέλλης. Πρόκειται γιὰ νέους κυρίως τοῦ Α΄ ὀκταταξίου Γυμνασίου Ἀρρένων τῶν ὁποίων ἡ θητεία στὴ μέση ἐκπαίδευση ἀρχίζει τὸ 1938 καὶ τελειώνει τὸ 1946. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ εἶχε καθήκοντα, κυρίως, διάδοσης καὶ διακίνησης τοῦ περιοδικοῦ. Ἡ ἔμπνευση καὶ τὸ ἐκδοτικὸ βάρος ἀνήκει μέχρι καὶ τὸ πέμπτο τεῦχος στὸν Μίλτη Παρα-

σκευαΐδη(3) φιλόλογο καθηγητὴ τοῦ ὀκταταξίου Γυμνασίου ἀρρένων, μὲ δόκιμη θητεία στὴ ζωγραφικὴ τὴ σκιτσογραφία καὶ τὴ δημοσιογραφία. Ἔτσι δηλώνεται ὅτι *«οἱ συνεργασίες πρέπει νὰ παραδίδονται στὸν κ. Μίλτη Παρασκευαΐδη, κάθε Σάββατο 2-3 (ὁδὸς Ἀρχιπελάγους - Λαδάδικα, ἀρ. 17, ἐπάνω πάτωμα) καὶ κάθε Δευτέρα καὶ Πέμπτη (ὁδὸς Κατσακούλη ἀρ. 11, στὸν ἴδιο δρόμο τῆς κλινικῆς τοῦ κ. Μανώλα συνοικία Κιόσκι)»*(4).

Αὐτὰ εἶναι τὰ στοιχεῖα τῆς τυπικῆς ταυτότητας τοῦ περιοδικοῦ. Πίσω ὅμως ἀπ' αὐτὴν ὑπῆρχε ἕνα καθοδηγητικὸ ἐπιτελεῖο τοῦ ὁποίου ἡ ὕπαρξη μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Μίλτη Παρασκευαΐδη. Τὸ ἀποτελοῦσαν οἱ Στρατῆς Παρασκευαΐδης, Γιάννης Λάσκαρης, Βασίλης Ἀρχοντίδης, Μίλτος Παρασκευαΐδης καὶ Ζαφείρης Καραμπάσης. Ὅλοι φιλόλογοι, ἐκπαιδευτικοί, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Σ. Παρασκευαΐδη τὸν *«παράξενο»** λόγιο τῆς Μυτιλήνης, ὁ ὁποῖος εἶχε σπουδάσει φιλολογία καὶ θητεύσει στὴν ἀρχαιολογία, ἀλλὰ βρισκόταν ἔξω ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευση.

Τὰ *«Λεσβιακὰ Γράμματα»* εἶναι ἡ συνέχεια τῶν *«Μαθητικῶν Σελίδων»* (1943), πολυσέλιδου δακτυλογραφημένου περιοδικοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ἰδιότυπη ἔκδοση ὀφείλεται στὸν Μίλτη Παρασκευαΐδη. Οἱ *«Μαθητικὲς Σελίδες»* περιεῖχαν ὑποδειγματικὰ κείμενα μαθητῶν, (ἐκθέσεις, ἀφηγήματα, περιγραφὲς) τὰ ὁποῖα οἱ ἴδιοι δακτυλογραφοῦσαν σὲ πολλὰ ἀντίγραφα καὶ παρέδιδαν κατόπιν στὸν Μ. Παρασκευαΐδη. Ἡ διάδοση τοῦ περιοδικοῦ στὸ κοινὸ τοῦ ἀστικοῦ κέντρου, θὰ προκαλέσει τὴν προσοχὴ τῶν ἀντιστασιακῶν κύκλων τῆς Μυτιλήνης οἱ ὁποῖοι προσφέρθηκαν νὰ καλύψουν οἰκονομικὰ τὴν ἔκδοση ἑνὸς κανονικοῦ ἐντύπου ποὺ θὰ ἔπαιρνε τὸν τίτλο *«Λεσβιακὰ Γράμματα»*. Ἡ ἀπόφαση γιὰ τὴν οἰκονομικὴ κάλυψη ἀκολούθησε τὴν συνάντηση τοῦ 2ου Γραμματέα τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Μετώπου Λέσβου, Ζήνωνα Ἐλευθεριάδη (Μικροβιολόγου ἰατροῦ ἀπὸ τὴν Πέτρα Λέσβου) μὲ τὸν Μίλτη Παρασκευαΐδη, τέλη τοῦ 1943. Οἱ συνθῆκες ἔκδοσης τοῦ περιοδικοῦ καθόρισαν, ὅπως θὰ δοῦμε καὶ τὸν χαρακτῆρα του.

Ἡ ἔκδοση τῶν *«Λεσβιακῶν Γραμμάτων»*, προξενεῖ εἰδικὸ ἐνδιαφέρον, ἐνόψει τῶν δύσκολων ἱστορικῶν συνθηκῶν τῆς γερμανικῆς κατοχῆς καθὼς καὶ τῶν ἐπαναστατικῶν προοπτικῶν ποὺ ἐμφανίζονταν πιθανὲς γιὰ τὸ ἄμεσο μέλλον.

Γιὰ νὰ συλλάβουμε, ἐξ ἄλλου, τὸν χαρακτῆρα τοῦ περιοδικοῦ, πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπόψει ὅτι ἡ λεσβιακὴ διανόηση ἔχασε, ἐξαιτίας τοῦ πολέμου τῆς ἐσωτερικῆς μετανάστευσης καθὼς καὶ τῆς 4ης Αὐγούστου, τὴ συνοχὴ καὶ τὸ ρόλο ποὺ εἶχε στὴ διάρκεια τοῦ μεσοπολέμου. Ὁ πόλεμος, ἡ κατοχή, δὲν ἔφερνε ἁπλὰ τὴν ἀναστολὴ τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ἀλλ' ἀπειλοῦσε τὴν ὑπόσταση τοῦ ἔθνους. Σὲ τέτοιες συνθῆκες τὰ καθήκοντα τῆς τοπικῆς λογιοσύνης διαγράφονται σαφέστερα: Ὁ φωτισμὸς τῶν νέων, τῶν μαθητῶν, ἀποκτοῦσε μιὰν ἔκτακτη προτεραιότητα. Ἔτσι ἡ πνευματικὴ ζωὴ συντηρεῖται, κυρίως στὴ μέση ἐκπαίδευση τῆς νήσου, ἐνῶ οἱ καθηγητὲς ἀναδέχονται ἐκ τῶν πραγμάτων τὸ ρόλο τῆς πολιτιστικῆς καὶ ἰδεολογικῆς κατεύθυνσης τῶν νέων. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρουμε κάποια ὀνόματα καθηγητῶν ποὺ ὑπηρετοῦσαν κατὰ τὴν περίοδο τῆς κατοχῆς στὴ μέση ἐκπαίδευση καὶ ἀνῆκαν στὸν κύκλο τῆς τοπικῆς λογιοσύνης. Οἱ περισσότεροι φιλόλογοι (Ἀριστείδης Δελῆς, Βασίλης Ἀρχοντίδης, Παναγιώτης Σαμάρας, Μίλτης Παρασκευαΐδης, Σταῦρος Παρασκευαΐδης, Ζαφείρης Καραμπάσης, Γιάννης Λάσκαρης, Θεόφραστος Χατζηγιώργης(5)), λιγότεροι τῶν θετικῶν κλάδων (Ἀπόστολος Ἀποστόλου, Νῖκος Σωτηράκης), ἔδιναν μαζὶ μὲ ἄλλες ἐξωεκπαιδευτικὲς προσωπικότητες (Χρύσανθος Μολῖνος, Κώστας Φριλῖγγος, Στρατῆς Βαρελτζίδης, Θειελπις Λευκίας) τὸ ἰδεολογικὸ στῖγμα τῆς Μυτιλήνης. Οἱ περισσότεροι, γεννημένοι ἀνάμεσα στὰ 1890 - 1910 εἶχαν δεχθεῖ τὶς ἀρχὲς τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης. Ἐξ' ἄλλου δὲν ἔκρυβαν, — ἰδίως μετὰ τὴν ἀποχώρηση τῶν Γερμανῶν —, τὶς σοσιαλιστικές τους πεποιθήσεις καὶ ἑτοίμαζαν τὴ νεολαία νὰ δεχθεῖ ἕναν διαφορετικὸ κόσμο τὴν ἐπαύριο τῆς ἀπελευθέρωσης. Τὸ κενὸ τῆς ἐξουσίας, πρὶν καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση, προβίβαζε τὸ ἐκπαιδευτικὸ προσωπικὸ σ' ἕνα γενικότερο ρόλο ποὺ ὑπερέβαινε τὰ ὅρια τοῦ διατεταγμένου σχολικοῦ ἔργου. Ἡ ἔκδοση τῶν *«Λεσβιακῶν Γραμμάτων»* ὅπως καὶ τῶν *«Μαθητικῶν Σελίδων»* τοῦ 1943 ἐντάσσεται στοὺς στόχους τοῦ πολλαπλοῦ αὐτοῦ ρόλου. Ὁ ὑπεύθυνος τοῦ περιοδικοῦ Μίλτης Παρασκευαΐδης γράφει σ' ἕνα ἀνέκδοτο 13σέλιδο χειρόγραφο(6) κείμενό του πὼς *«ὁ κίνδυνος ἀποκοπῆς τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας ἀπὸ τὶς γνήσιες παραδόσεις τοῦ πανάρχαιου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ,*

ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Φιλολογικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ περιοδικὸ τῶν ΝΕΩΝ

ΜΥΤΙΛΗΝΗ 15 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1944 — ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΜΑΣ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Η ΜΥΤΙΛΗΝΗ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΑΜΕΣΩΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

ΤΙ ΜΑΣ ΕΙΠΕ Ο κ. ΣΤΡΑΤΗΣ ΒΑΡΕΛΤΖΙΔΗΣ

Ὁ κ. Στρ. Βαρελτζίδης—Βεροβένης, ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ δυναμικοὺς ἀνθρώπους τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῆς Λέσβου, στάθηκε ἀνέκαθεν ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν ναρκισσευομένων διανοητῶν μας. Πιστεύει καὶ τὸ τονίζει αὐτὸ μὲ τὸ θάρρος τῆς ἀνεξαρτησίας γνώμης του ὅτι ἡ φρεναλμα τῆς πνευματικῆς μας ἀνθισης δὲν εἶναι μαρα μιὰ μπλόφα γιὰ τοὺς ξένους καὶ ἕνα αὐτοχεγέλατα γιὰ μᾶς, γιατὶ ἂν ἐπὶ τέλους ὑπῆρξε κάποτε κάτι ἀπ' αὐτὸ ποὺ διατυμπανίζουμε, θἄπρεπε νὰ εἶχε ἱδρυθῆ ἀπὸ χρόνια μιὰ Βιβλιοθήκη στὸν τόπο μας.

Ὁ κ. Βαρελτζίδης δὲν συκοφαντεῖ τὴν νεολαία μας καὶ δὲν ἀνήκει σ' αὐτοὺς ποὺ προφητεύουν ὅτι κανεὶς ἀπ' τὴν καινουρια γενιὰ δὲν θὰ μπορέση νὰ πλησιάση τὴν μεγαλοφυΐα των. Δὲν ἔχει τὸ θράσος ποὺ ἔχουν μερικοὶ νὰ θέλουν τοὺς νέους ταπεινοὺς λιβανιστὲς τῆς δόξας των, ποὺ χωρὶς στὴν αὐθυπεροβολὴ των ἁπλώνεται στοὺς ἀπεράντους ὁρίζοντας τῆς περι-γενιτικῆς αὐτοκρατορίας των. Πιστεύει ὅτι κανεὶς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κατηγορῆ τὴ νεολαία μας, ὅταν δὲν νοιώθει τὶς ὑποχρεώσεις του πρὸς αὐτὴν κι' ὅταν δὲν ἐνδιαφέρεται εἰλικρινὰ γιὰ τὸ ξόπνημά της.

Ὁ κ. Βαρελτζίδης ἔχοντας συναίσθηση τοῦ ἱεροῦ τούτου καθήκοντος καὶ βλέποντας τοὺς νέους νὰ ἀντιμετωπίζουν τὶς σύγχρονες μορφωτικὲς ἀπαιτήσεις χωρὶς τὰ στοιχειώδη βοηθήματα, χωρὶς βιβλία, ἄνταμβε τὸν ἀγῶνα ἐνάντια στὴν Μυτιληναϊκὴ νωτροπία τοῦ ντόλτσι φαρ νιέντε» καὶ κατώρθωσε νὰ δημιουργήση μέσα στὴν μεγάλη αἴθουσα τοῦ Δημαρχείου μας τὸν πυρήνα μιᾶς δημοτικῆς βιβλιοθήκης. Κατὰ τὴν γνώμη του τὰ βιβλία, ὅπως καὶ ἡ τέχνη δὲν πρέπει νὰ ἐνδιαφέρουν ἀποκλειστικὰ τὴν ἀριστοκρατία τοῦ χρήματος ἢ τοῦ «πνεύματος».

Μιλώντας τελευταία μαζί του γιὰ τὸ ζήτημα τῆς βιβλιοθήκης, μᾶς μετέδωσε ἀμέσως τὴν ἀσυγκράτητη ἀλλὰ δικαιολογημένη ἀγανάκτηση του γιὰ τὴν ἀδιαφορία τῶν ὑπευθύνων καὶ γιὰ τὴν ἀδικαιολόγητη στάση τῶν διανοουμένων μας λέγοντας ὅτι κανεὶς ποτὲ δὲν ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὴν ἱδρυσή της καὶ ὅταν τώρα τελευταία ἔγιναν κάποια προσπάθεια, ὅλοι οἱ περίφημοι πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῆς Μυτιλήνης ἀγόρασαν.

Τὸν Μάρτιο τοῦ 1940, μᾶς λέγει, ἔγινε μιὰ πενταμελὴς «ἐπιτροπὴ καταρτισμοῦ δημοτικῆς βιβλιοθήκης» καὶ ἀγοράσθηκαν μερικὰ βιβλία, ποὺ ἀποτελοῦν τὸν πυρήνα γιὰ τὸ πνευματικὸ αὐτὸ ἵδρυμα. Μὲ πρόφαση τὸν πόλεμο δὲν ἔγινε δυνατὸ νὰ βρεθῆ ἀκόμη γιὰ τὸ ζήτημα μιὰ λύση, πρᾶμα ποὺ δὲν εἶναι καθόλου ἀκατόρθωτο ἢ δυσκολο. Ἐφ' ὅσον ἡ ἀνάγκη τῆς ἱδρυσής της προβλλει τόσο ἀπαιτητικὴ, τονίσθηκε σ' αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἁρμόδιοι ὅτι πρέπει νὰ ἐπιδιωχθῆ ἀμέσως καὶ χωρὶς ἀναβολὴ ἡ ἐγκατάστασή της σὲ ἰδιαίτερο οἴκημα. Δὲν εἶναι λίγοι οἱ συμπολίτες μας ποὺ εἶναι πρόθυμοι νὰ χαρίσουν τὰ βιβλία τους σὲ ἕνα ἰδιαίτερα στεγασμένο ἵδρυμα βιβλιοθήκης, κανεὶς ὅμως δὲν δέχεται νὰ τὰ παραχωρήση γιὰ ἀποθήκευση, ὅπως γίνεται τώρα. Γιὰ νὰ κινησουμε λοιπὸν τὴν προθυμία τῶν δωρητῶν, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄλλους πιὸ γενικοὺς λόγους, πρέπει ὅσο τὸ δυνατὸ πιὸ σύντομα οἱ ἁρμόδιοι νὰ ἀποφασίσουν γιὰ τὴν στέγασή της.

— Μήπως νομίζετε ὅτι εἶναι ἱκανοποιητικὴ ἡ λύση ποὺ εἶχαν προτείνει ἀπὸ χρόνια νὰ στεγασθῆ ἡ βιβλιοθήκη στὸ τζαμὶ τῆς ἀγορᾶς;

— Ὄχι. Ἐγὼ πιστεύω ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένα ἄλλο οἴκημα πιὸ κατάλληλο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ κατέχει τώρα ὁ Σύλλογος Παροχῆς ἐργασίας. Κανένας, μὰ ἀπόλυτα κανένας λόγος δὲν δικαιολογεῖ τὸ νὰ ἔχη τὸ κτίριο αὐτὸ ὁ Σύλλογος Παροχῆς, τοῦ ὁποίου ὁ προορισμὸς καὶ ὁ σκοπὸς δὲν ἐπιτρέπει μεγαλοκρεπεὶς ἐμφανίσεις. Ἐξ ἄλλου, τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι χρησιμοποιεῖ πάρα πολὺ μικρὸ μέρος τοῦ κτιρίου, καὶ θὰ ἦταν, πολὺ εὔκολα, ἂν ὑπῆρχε ἡ καλὴ θέληση, νὰ περιορισθῆ σὲ χῶρο μικρότερο. Ἀπεναντίας γιὰ τὴ Δημοτικὴ βιβλιοθήκη ἐπειδὴ εἶναι γενικώτερο οἱ σκοποὶ ποὺ θὰ ἐπιδιωξη, τὸ κτίριο τῆς πλατείας Ἁγίας Εἰρήνης εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνο ποὺ χρειάζεται, τόσο γιὰ τὴν εὐρυχωρία του ὅσο καὶ γιὰ τὴν τοποθεσία του. Νομίζω ὅτι ἡ ὕπαρξη καὶ ἡ λειτουργία Δημοτικῆς βιβλιοθήκης εἶναι πολὺ πιὸ γενικοῦ ἐνδιαφέροντος ἀπὸ τὸν Σύλλογο Παροχῆς ἐργασίας, διότι καὶ πιὸ σοβαρὲς καὶ πιὸ γενικὲς ἀνάγκες πρόκειται νὰ ἐξυπηρετήση. Πολὺ εὔκολα λοιπὸν εἶναι δυνατό, χωρὶς καμμιὰ ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ ζημιά, νὰ ἐξοικονομηθῆ ὁ Σύλλογος σὲ ἄλλο οἴκημα, ποὺ θὰ παραχωρήση ὁ Δῆμος.

— Μήπως οἱ σημερινὲς συνθῆκες ἐπιβάλλουν νὰ περιοριστοῦμε τώρα στὴν ἀπόκτηση βιβλίων;

— Δὲν εἶμαι σύμφωνος μὲ μιὰ τέτοια γνώμη. Ἂν σκεπτόμασταν ἔτσι π ο τ έ δὲν θὰ νομίσουμε ὅτι ἔφθασε ὁ καιρὸς γιὰ τὴν στέγαση τῆς Βιβλιοθήκης. Κανεὶς δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλλη ὅτι θὰ εἶναι τεράστια ἡ εὐκοινὴ ἀπήχηση ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐγκατάσταση τῶν βιβλίων μας στὸ κτίριο τῆς πλατείας Ἁγίας Εἰρήνης. Ἡ ἐμπιστοσύνη ποὺ θὰ ἐμπνεύση ἡ ἐμφάνισή της θὰ πρυκαλέση γρηγορα τὸν πλουτισμό της μὲ δωρεές. Ἐξ ἄλλου θὰ γίνη τότε δυνατὸ νὰ ἐπιδιώ-

(Ἡ συνέχεια στὴν 15η σελίδα)

κατὰ τὴν κατοχικὴ περίοδο 1941-1944 ἐπέβαλλε στοὺς ἐκπαιδευτικοὺς ν' ἀντιδράσουν ἀποτελεσματικὰ μὲ κάθε μορφωτικὸ τρόπο...». Ἡ συσπείρωση τῶν μαθητῶν γύρω ἀπὸ τὸ περιοδικό, ἡ δημοσίευση σύντομων, κυρίως ἀφηγηματικῶν ἢ περιγραφικῶν κειμένων, ἡ ἀπασχόληση μὲ τὴ διακίνηση τοῦ ἐντύπου, δημιουργοῦσε μιὰ μικρὴ πνευματικὴ κοινωνία ποὺ ἔβγαινε ἀπὸ τὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου, ἀπευθυνόμενη στὸ κοινὸ τῆς Μυτιλήνης. Τὰ περισσότερα κείμενα τῶν μαθητῶν πλάϊ στὰ ὀνόματα τῶν ὁποίων ἀναγράφονται οἱ ἐνδείξεις (6ης Π.[αλαιοῦ] Τ.[ύπου], ν.[έου] τ.[ύπου] εἴτε 6ης πρ.[ακτικοῦ] Λ.[υκείου] κ.λ.π.) εἶναι λογοτεχνίζοντα ἀναπτύγματα καθημερινῶν εἰκόνων, τοπίων κ.λ.π. Παρὰ τὴν αἰσθητὴ παρουσία μαθητικῶν κειμένων στὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ, τὸ τελευταῖο δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθεῖ μαθητικό. Ὑπάρχουν πεζογραφήματα καὶ ποιήματα γνωστῶν σήμερα λογοτεχνῶν, οἱ ὁποῖοι γεννήθηκαν κάμποσα χρόνια πρὶν δεῖ τὸ φῶς *«ἡ τάξη»* τοῦ 1929 (Θανάσης Παρασκευαΐδης (1914), Ἀργύρης Ἀραβανόπουλος (1923), Τάκης Χατζηαναγνώστου (1923) κ.ἄ.), καθὼς καὶ ἐνδιαφέροντα κείμενα καὶ συνεντεύξεις τῶν Β. Ἀρχοντίδη, Στρατῆ Παρασκευαΐδη, Στρατῆ Βαρελτζίδη, Ἀριστείδη Δελῆ, Ἀντώνη Πρωτοπάτση, Βασιλείου Ἀλμπάνη κ.ἄ. γεννημένων πρὶν τὸ 1910. Τὸ σημαντικότερο εἶναι ὅτι τὴν ἰδεολογικὴ διάσταση τοῦ περιοδικοῦ, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὰ κείμενα, τὴ δίνει ἡ τελευταία κατηγορία τῶν συνεργατῶν.

Ποιός εἶναι ὅμως ὁ ἰδεολογικὸς προσανατολισμὸς τοῦ περιοδικοῦ;

Τὰ Λεσβιακὰ Γράμματα ἔχουν ἕνα σαφῆ στόχο: Θέλουν νὰ εἰσαγάγουν τὴ μέθοδο τοῦ ρεαλισμοῦ στὴ θεώρηση τῆς πραγματικότητας. Προπαγανδίζουν τὸ καθῆκον τοῦ συγγραφέα ἀπέναντι στὸ λαὸ ποὺ ἀγωνίζεται ἐνῶ συγχρόνως μάχονται τὴ *«φυγὴ ἀπ' τὴν πραγματικότητα»*(7), δηλαδὴ τὸν ἐγωκεντρισμὸ τῶν ρομαντικῶν ἐπιλογῶν. Τὴ στάση αὐτὴ τοῦ περιοδικοῦ ὑπαγορεύει ἡ ἐποχὴ τῆς κυκλοφορίας του. Τὸ 1944 εἶναι χρόνος μεταβατικός. Ἡ παρουσία τῶν Γερμανῶν, ἡ σκληρότητα τῆς κατοχῆς ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ διαφαινόμενη ἥττα τοῦ ἄξονος καὶ ἡ αἰσιοδοξία μιᾶς πιθανῆς κοινωνικῆς μεταβολῆς, προσδιορίζουν τὶς ἐπιλογές(*). Σὲ μιὰ τέτοια κατάσταση ὁ λογοτέχνης, ὁ διανοούμενος, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι θεατὴς καὶ καταγραφέας, γίνεται ὁδηγητὴς καὶ φορέας τῆς ἱστορίας.

Ἡ συνεχιζόμενη κατοχὴ δὲν εἶναι καὶ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρεῖται ὅτι εἶναι δεδομένη καὶ ἡ αὐριανὴ ἐθνικὴ πραγματικότητα δὲν εἶναι ὁρισμένη ἐκ τῶν προτέρων.

Ἡ τάση αὐτὴ θὰ περάσει στὸ περιοδικὸ καὶ ἔτσι στὴ νεολαία τῶν σχολείων τῆς Μυτιλήνης. Ὅλα τὰ τεύχη τῶν *«λεσβιακῶν γραμμάτων»* θὰ χρωματισθοῦν ἀπὸ τὴν ἰδεολογικὴ αὐτὴ κατεύθυνση ἡ ὁποία ἐκφράζεται μὲ δύο τρόπους: Εἴτε μὲ ἀνυπόγραφα ἄρθρα τῆς ἄτυπης ἐπιτροπῆς τοῦ περιοδικοῦ, εἴτε μὲ ἀναδημοσιεύσεις ἀποσπασμάτων ἀπὸ δημοσιεύματα γνωστῶν διανοουμένων τῆς Ἀθήνας, σὲ ἐφημερίδες ποὺ δὲν κυκλοφοροῦσαν στὴ νῆσο.

Στὸ πρῶτο τεῦχος θὰ γίνει διάκριση ἀνάμεσα στοὺς *«νέους ποὺ μὲ τὴν ἀφοσίωσή των στὰ γράμματα, στὴν ἐπιστήμη, στὴν τέχνη καὶ στὸ πνεῦμα ἐργασίας φιλοδοξοῦν νὰ συντελέσουν στὴν ἀποδοτικὴ καλλιέργεια τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ...»* καὶ στοὺς *«μαύρους νέους ποὺ σπαταλοῦν τὸν πολύτιμο χρόνο των σὲ ἀνόητες ἐπιδείξεις...»*(9).

Στὸ ἴδιο τεῦχος ἀναδημοσιεύεται ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν Πρωΐα: *«...Στὶς ἐποχὲς τῆς παρακμῆς τὰ ἀριστοκρατικὰ ἔργα ξεπέφτουν σ' ἕνα τόσο στενὸ ἐγωκεντρισμό, ὥστε νὰ μὴν ἔχουνε καμιὰ ζωὴ μέσα τους...»*(10). Στὸ δεύτερο τεῦχος τὸ περιοδικὸ θὰ μεταφέρει στὶς στῆλες του τὴν ἄποψη τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ: *«...Τὸ χρέος ποὺ τοποθετεῖ τὸν πνευματικὸ ἄνθρωπο καὶ μάλιστα σὲ καιροὺς δύσκολους καὶ σκοτεινοὺς [εἶναι] ὄχι μακριὰ ἢ ἀπόμερα ἀπ' τὸ δοκιμαζόμενο λαό...». «...Γιὰ νὰ μπορέσουν ὅμως ν' ἀνταποκριθοῦν στὸ τεράστιο χρέος ποὺ τοὺς περιμένει καὶ ποὺ σ' αὐτοὺς μόνο ἀνήκει θὰ πρέπει θαρραλέα ὑπεύθυνα καὶ συνειδητὰ ν' ἀντιμετωπίσουν τὰ πνευματικὰ αἰτήματα τοῦ ἠθικοῦ καὶ ὑλικοῦ κόσμου ποὺ τοὺς περιβάλλει...»*(11). Ἀνάλογο εἶναι καὶ τὸ ἄρθρο τοῦ Κ. Βάρναλη: *«...τσιγκάνικα βιολιά, μενεξεδένια δειλινὰ χρυσόσκονες πεσμένες ἀπὸ τὸ φεγγάρι καὶ τὰ ρέστα...». «Αὐτὰ βρίσκει στὰ νεοελληνικὰ κείμενα». «...Ὁ ἀληθινὸς προορισμὸς τοῦ λογοτέχνη δὲν εἶναι μονάχα ἡ ψυχαγωγία τοῦ κοινοῦ παρὰ καὶ ἡ καθοδήγησή του...»*(12).

Στὸ τρίτο τεῦχος ἔχουμε δύο ἐνδιαφέροντα κείμενα. Τὸ ἕνα ἔχει τίτλο *«Ὁ Βασίλης Ἀρβανίτης, κριτικὸ σημείωμα γιὰ τὸ τελευταῖο ἔργο τοῦ κ. Μυριβήλη».* Τὸ ἄλλο ἐπιγράφεται *«Ἡ φυγὴ ἀπ' τὴν πραγματικότητα».*

Γιὰ τὸ πρῶτο ξέρουμε ὅτι ἀνήκει στὸν Βασίλη Ἀρχοντίδη, παρὰ τὴν ἔνδειξη στὸ τέλος

τοῦ κειμένου τῶν ἀρχικῶν τοῦ περιοδικοῦ (Λ.Γ.). Τὴν πληροφορία τὴν ἔχω ἀπὸ τὸν ἴδιο, ὁ ὁποῖος σημείωσε τὸ ὀνοματεπώνυμό του κάτω ἀπὸ τὴ συντομογραφία τῶν Λεσβιακῶν Γραμμάτων. Ἡ σημείωση, ἐξ ἄλλου, τοῦ ὀνοματεπώνυμου τοῦ Β. Ἀρχοντίδη, ὑπάρχει στὴν ἴδια θέση σὲ ἀντίτυπο ποὺ κατέχει ὁ Φιλόλογος Παναγιώτης Παρασκευαΐδης, τὴν ὁποία πιθανῶς ἀνέγραψε ὁ πατέρας του, ἐπίσης φιλόλογος Σταῦρος Παρασκευαΐδης. Γιὰ τὸ δεύτερο (Φυγὴ ἀπ' τὴν πραγματικότητα) πιθανολογοῦμε ὅτι ἀνήκει στὸν Β. Ἀρχοντίδη, ἀντιπαραβάλλοντάς το μὲ *«Τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ἐποχή μας»*(14), ἄρθρο ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ πέμπτο τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ μὲ τὸ ψευδώνυμο Β. Κλαδίτης. [Β. Ἀρχοντίδης]. Καὶ τὰ δύο ἔχουν θεματικὴ ἑνότητα. Στὸ πρῶτο ἐλέγχεται ἡ *«φυγὴ»* σὰν *«ὀκνιὰ καὶ δειλία»* καὶ καλεῖται ὁ ἄνθρωπος *«ν' ἀντιδράσει»* στὰ προβλήματα ποὺ ζητοῦν τὴ λύση τους ξεπερνῶντας τὴν *«παθητικὴ ἀδράνεια»*. Στὸ δεύτερο ν' *«ἀναπτύξει τὸ πρόβλημα ποὺ ἔθεσε ὡρισμένη ἱστορικὴ ἐποχὴ» «ν' ἀντιδράσει»* σωστὰ ἀντιστεκόμενος στὴν *«ὀκνηρία καὶ τὴ δειλία»* ποὺ συντηρεῖ ἡ συνήθεια. *«Ἡ φυγὴ ἀπ' τὴν πραγματικότητα»* γράφτηκε γιὰ νὰ ἐλέγξει κείμενα μαθητῶν ποὺ δόθηκαν γιὰ δημοσίευση. Ὁ Β. Ἀρχοντίδης ἀνῆκε στὴν ἄτυπη ἐπιτροπὴ τοῦ περιοδικοῦ. *«Εἶναι αὐτὸς ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὑπεύθυνα ἐγίνοντο οἱ ἐγκρίσεις τῶν λογοτεχνικῶν συνεργασιῶν»*(15).

Στὸ ἴδιο περίπου πνεῦμα εἶναι γραμμένο τὸ κριτικὸ σημείωμα γιὰ τὸν *«Βασίλη Ἀρβανίτη»*. Ἡ παλληκαριά του κρίνεται σὰν *«τυφλὴ» «ἐνστιχτώδικη»*, *«ξεπέφτει ἠθικὰ γιατὶ κι' ἄλλοι χωρὶς νὰ εἶναι παλληκάρια ἐπικρατοῦν συντρίβοντας κάθε ἀδύναμο πλάσμα στὸ διάβα τους. Ἡ σημερινὴ κατάσταση τὸ φωνάζει»*. Εἶναι φανερό, πῶς γιὰ τὸν κριτικό, ἡ συγκεκριμένη ἐποχὴ δὲν μπορεῖ ν' ἀνεχθεῖ τὸν τύπο τοῦ ἥρωα ποὺ ἐνσαρκώνει ὁ Βασίλης Ἀρβανίτης.

Στὸ ἴδιο τεῦχος, σὲ σύντομο ἀνυπόγραφο σημείωμα ἀναφέρεται ὅτι *«σὲ ἐποχὴ ποὺ ἡ κατάσταση μᾶς ἐπιβάλλει τὴν ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπιση τῆς κακομοιριᾶς τοῦ συνόλου, ἡ νεολαία δὲν μπορεῖ νὰ θεωρεῖ γιὰ ὑποδειγματικὴ μορφὴ καὶ ἕναν ποιητὴ [Λαπαθιώτης] ποὺ ἐδημιούργησε τὸ ἔργο του ἐν σκιᾷ θανάτου»*.

Στὸ τέταρτο τεῦχος τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ ἄρθρο στὸ περιοδικὸ *«Τέχνη καὶ ζωὴ»* εἶναι ἐνδεικτικό: *«προπαντὸς καλλιτεχνικὰ κίνητρα πρέπει νὰ διαπνέουν τὶς προσπάθειες [τῶν νέων] μὰ καὶ κατανόηση τῆς ἐποχῆς καὶ τῆς κοινωνίας μέσα στὴν ὁποία ζοῦν»*(17).

Στὸ πέμπτο τεῦχος τὸ κύριο ἄρθρο τῆς πρώτης σελίδας μὲ τίτλο *«Γιὰ τοὺς νέους»*(18) συμπυκνώνει τὶς ἐγκατεσπαρμένες στὰ προηγούμενα τεύχη ἀπόψεις: *«... Ὁ ἄνθρωπος δὲ δουλεύει μέσα στὴ ζωὴ μὲ τὴ μνήμη μονάχα. Αὐτὸ τὸ κάνουν οἱ κουρασμένοι τῆς ζωῆς...» «...πολὺς λόγος γίνεται πάντα γιὰ τὴν πραγματικότητα καὶ θὰ νόμιζε ἴσως ἕνας πὼς αὐτὴ εἶναι κάτι σταθερὸ καὶ ἀμετάβλητο. Μέσα της γίνονται κάθε τόσο ἀλλαγές, αὐτὲς δὲν τὴν φέρνουν σὲ κάποιο σχέδιο φτιαγμένο ἀπὸ πρωτήτερα ἀπὸ ἐξωτερικὲς δυνάμεις. Οἱ ἀλλαγὲς προσδιορίζονται ἀπὸ παράγοντες ποὺ βρίσκονται μέσα της καὶ οἱ νέοι ἀποτελοῦν ἴσα-ἴσα τὸ δυναμικό της στοιχεῖο...» «Νἄχει τὸ νοῦ του ὁ νέος νὰ μὴν κάνει ὄνειρα ποὺ παραγνωρίζουν τὶς ἀντικειμενικὲς ἀνάγκες...»*. Τὸ ἄρθρο θυμίζει τὴ *«φυγὴ ἀπ' τὴν πραγματικότητα»* οἱ δὲ φράσεις γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς πραγματικότητας ἐννοιολογικὰ εἶναι ταυτόσημες μὲ παρόμοιες ποὺ διατυπώνονται σὲ ἄρθρο τοῦ Βασίλη Ἀρχοντίδη στὸ 6ο ἔκτο τεῦχος γιὰ τὸν Hegel(19): *«Κάθε στιγμὴ ἀλλάζει ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος, μαζί του οἱ σχέσεις μας μ' αὐτὸν κι' ὕστερα ὁ πνευματικός μας κόσμος. Οἱ ἀντιλήψεις καὶ οἱ ἔννοιες δὲν μένουν ἀμετάβλητες»*. Ἡ σύγκριση καὶ ἐδῶ τῶν σχετικῶν κειμένων στηρίζει τὴν πιθανολόγηση ὅτι τὸ κύριο ἄρθρο τοῦ πέμπτου τεύχους ἀνήκει στὸν Β. Ἀρχοντίδη. Στὸ ἴδιο τεῦχος στὸ ἄρθρο *ο καλλιτέχνης* καὶ τὸ κοινὸ(20) ἐξαίρεται ὁ ρεαλισμὸς τῆς τέχνης καὶ στηλιτεύονται οἱ *«νεαροὶ χασομέρηδες καὶ οἱ ρομαντικὲς δεσποινίδες τῶν σαλονιῶν..»*.

Στὸ ἕκτο τεῦχος ἔχουμε τὸ ἄρθρο τοῦ Β. Ἀρχοντίδη γιὰ τὸν Hegel μιὰ ἀνάλυση τῆς διάλεξης τοῦ ἴδιου γιὰ *«τὸ Πολυτεχνικὸ σχολειὸ»* ποὺ τυπώθηκε καὶ σὲ ξεχωριστὸ βιβλίο(21) καὶ ἐνδιαφέρουσα κριτικὴ τοῦ σουρρεαλισμοῦ ἀπὸ τὸν Μάρκο Αὐγέρη(22).

Ἡ λογοτεχνία ποὺ ἐκφράζει τὴ ζωὴ καὶ ἀναπαράγει συνθέτοντας τὰ αἰτήματα τῆς ἐποχῆς, ἡ σκέψη ποὺ συναντᾶ τὴ δράση, ἡ προβολὴ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ ἡ συνακόλουθη ἄρνηση τοῦ ἀτομικιστικοῦ ρομαντισμοῦ, ὁρίζουν τὴν ἰδεολογικὴ ταυτότητα τοῦ περιοδικοῦ. Τὸ τελευταῖο τεῦχος δείχνει καθαρὰ τὴν ἐξάρτησή του ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν σοσιαλιστῶν διανοουμένων τῆς Μυτιλήνης καὶ τὴν ἐμπλοκή του στὴν ἐπαναστατικὴ διαδικασία(23) ποὺ

ἀκολουθεῖ τὴν ἀπελευθέρωση.

Ἡ ἀρχικὴ φιλοδοξία νὰ εἶναι περιοδικὸ μαθητικὸ ἢ εὐρύτερα τῶν νέων τῆς Μυτιλήνης, περιοριζόταν ἀπὸ τὸν καθοδηγητικὸ ρόλο τῆς ἄτυπης ἐπιτροπῆς ἡ ὁποία συντηροῦσε τὸ ἰδεολογικὸ κλῖμα ποὺ ὑπαγόρευε ἡ συγκεκριμένη ἐποχὴ καὶ ἡ ἀναμονὴ τῆς κοινωνικῆς μεταβολῆς γιὰ τὴν ὁποία ἡ νεολαία ἀποτελοῦσε *«τὸ δυναμικό της στοιχεῖο»*.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

(1) Δεκαεξασέλιδο. Σχ. 30 × 20. Οἱ ἀντίστοιχες ἡμερομηνίες κυκλοφορίας εἶναι: 15 Ἰανουαρίου, 15 Φεβρουαρίου, 15 Μαρτίου, 15 Ἀπριλίου, 15 Ἰουλίου καὶ 15 Ὀκτωβρίου.

(2) Βλ. Λεσβιακὰ Γράμματα, τεῦχ. δεύτερο, σ. 16. Ὑπαινίσσεται τὶς συνεντεύξεις τῶν Ἰ. Ὀλύμπιου καὶ Σταύρου Παρασκευαΐδη ἀντ. στὸ πρῶτο, σ. 1 καὶ δεύτερο, σ. 6, καθὼς καὶ τὴ μετάφραση ἀπὸ τὰ Ἰταλικὰ ἀποσπάσματος κειμένου τοῦ Bruno Lavagnini (nuova antologia della Lirica greca, da callino a Bacchilide) ἀπὸ τὸν Α. Δελῆ.

(3) Πληροφορίες γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Μίλτη Παρασκευαΐδη. Παρασκευαΐδη βλ. κυρίως *Ψαρά*, Νίκου Χατζηγεωργίου, χρονολόγιο 75 χρόνων ζωῆς τοῦ Μίλτη Παρασκευαΐδη, τεῦχ. 76-78 1986 σ. 3-10. Ἐπίσης Ἀγγελικῆς Ἀθανασιάδου: Μίλτης Παρασκευαΐδης, *Αἰολ. Γράμματα*, τεῦχ. 91-92, 1986 σ. 55-58.

(4) Βλ. *Λεσβ. Γράμματα*, τεῦχ. Δεύτερο, σ. 16.

* Μὲ τὸ ψευδώνυμο αὐτὸ δημοσίευε κυρίως χρονογραφήματα στὶς λεσβιακὲς ἐφημερίδες.

(5) Ἀπὸ τὸν ἐνδεικτικὸ αὐτὸ κατάλογο τῶν φιλολόγων οἱ Β. Ἀρχοντίδης, Μίλτης Παρασκευαΐδης, Σταῦρος Παρασκευαΐδης, Γιῶργος Βαλέτας, Παναγιώτης Σαμάρας ὑπηρέτησαν τότε στὸ Α΄ Γυμνάσιο Ἀρρένων.

(6) Ἔχει τίτλο *«Τὸ χρονικὸ τῆς ἔκδοσης τῶν περιοδικῶν «Μαθητικὲς Σελίδες» 1943 καὶ Λεσβιακὰ Γράμματα, 1944»*. Εἶναι ἀχρονολόγητο καὶ γράφτηκε γιὰ νὰ διευκολύνει τὴν ἔρευνα. Ἀπὸ τὴν θέση αὐτὴ τὸν εὐχαριστῶ.

(7) Βλ. τεῦχ. τρίτο, Φυγὴ ἀπ᾽ τὴν πραγματικότητα, σ. 5.

(8) Βλ. Βασίλη Ἀρχοντίδη, *Πνευματικὴ παρηγοριὰ «...ἡ κατηγορία τῶν διανοουμένων ποὺ ὑποφέρανε θὰ ἔπρεπε ν᾽ ἀκολουθήσῃ τὸ δρόμο τοῦ θανάτου, ἂν δὲν ἀντικαθιστοῦσε τὰ χαμένα ὄνειρα μὲ κάποια πίστη ποὺ θὰ ἔμπαινε στὴ θέση τῆς φαινόμενης πορείας τῆς ζωῆς...»*.
Μυτιλήνη, περ. ἔκδοση τοῦ Φ.Ο.Μ. Τ. Ι, σ. 130.

(9) Βλ. τεῦχος πρῶτο *Λεσβιακὰ Γράμματα* (ἀνυπόγραφο) σ. 3.

(10) Βλ. τεῦχος πρῶτο *Ἡ τέχνη* (ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν Πρωΐα) σ. 16.

(11) Βλ. τεῦχος δεύτερο *Τὸ χρέος τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων* (ἀναδημ. ἀπὸ Ἐλ. Βῆμα) σ. 2.

(12) Βλ. τεῦχος δεύτερο *Γιὰ κείνους ποὺ γράφουν* (ἀναδημ. ἀπὸ ἄρθρο Κ. Βάρναλη στὴν Πρωΐα) σ. 16.

(13) Βλ. τεῦχος τρίτο, *Φυγὴ ἀπ᾽ τὴν πραγματικότητα* σ. 5, 15.

(14) Βλ. τεῦχος πέμπτο, Β. Κλαδίτη [Ἀρχοντίδη] *«Τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ἐποχή μας»* σ. 5-7.

(15) *Τὸ χρονικὸ τῆς ἔκδοσης*.. ὅπ. ἀ. σ. 13.

(16) Στὸ ἴδιο τεῦχος ὑπάρχει ἄρθρο τοῦ Παναγῆ Λεσβιώτη [Γάκη Χατζηαναγνώστου] μὲ τίτλο *Λαπαθιώτης* σ. 6-7. Τὸ σημείωμα ἀναφέρεται ἔμμεσα σ᾽ αὐτὸ σ. 7.

(17) Βλ. τεῦχος τέταρτο *Οἱ νέοι* σ. 2. Σὲ ἀναδημοσίευση ἀποσπάσματος ἐπίσης ἀπὸ τὸ ἴδιο περιοδικὸ διαβάζουμε: *«...ὄχι τοὺς ἐγωκεντρικοὺς ψυχαναλυτὲς τοῦ ἑαυτούλη τους»*. Ἐπιγράφεται *ἡ τέχνη* σ. 15.

(18) Βλ. τεῦχος πέμπτο *γιὰ τοὺς νέους* σ. 1.

(19) Βλ. τεῦχος ἕκτο *Ἡ διαλεκτικὴ μέθοδος τοῦ* Hegel σ. 5-6.

(20) Βλ. τεῦχος πέμπτο κ. *Καμαριανοῦ Ὁ καλλιτέχνης καὶ τὸ κοινό* σ. 11.

(21) Ὁ τίτλος του εἶναι *«Τὸ παλιὸ καὶ τὸ καινούργιο σχολειὸ»* Ἐκδ. Ἀντιφασίστας. Μυτιλήνη 1945.

(22) Βλ. τεῦχος ἕκτο *ὁ σουρρεαλισμὸς* (ἀναδημοσίευση ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Γράμματα») σ. 15.

(23) Βλ. Ἀπόστολου Ἀποστόλου, *Μνῆμες* ἐκδ. Καπόπουλος 1985 *«κορυφαῖοι τοῦ καθοδηγητικοῦ ἐπιτελείου Στρατῆς Παρασκευαΐδης, Βασίλης Ἀρχοντίδης, Μίλτης Παρασκευαΐδης καὶ Ζαφείρης Καραμπάσης...»* σ. 213.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1944

15 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ. ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟ.

Ὁ κ. Ὀλύμπιος γιὰ τοὺς νέους, (συνέντευξη) *«... μᾶς εἶπε ὅτι ἡ ἔκδοσίς των [Λεσβ. Γράμματα] εἶναι μιὰ παρήγορη ἐκδήλωσις αἰσιοδοξίας τῆς νέας γενεᾶς...»* σ. 1.

Μία διάλεξις γιὰ τὴ Λέσβο στὴ Βιέννη *«... Ὁ ὁμιλητὴς [*Rudolf Helm*] παρουσίασε στὸ κοινὸ τῆς Βιέννης τὴ λαϊκὴ ζωὴ τοῦ νησιοῦ μας...»* σ. 1.

Τὸ ἑπόμενο τεῦχος *«...ἀντίτυπα τοῦ ἑπομένου τεύχους θὰ τυπωθοῦν μόνο γιὰ κείνους ποὺ θέλουν νὰ ἐξασφαλίσουν προπληρώνοντας 8 χιλ. δρχ. ...»* σ. 1.

Ἡ μόρφωσις τῆς γυναίκας (ἀναδημοσίευση ἀποσπάσματος ἀπὸ χρονογράφημα Π. Παλαιολόγου στὸ *« Ἐλ. Βῆμα»*) *«... Ἐκεῖνες ποὺ λησμονοῦν τὸν προορισμό τους... καὶ ἀσεβοῦν σὲ ὅσες παραδόσεις ἀξίζουν τὸ σεβασμό μας... εἶναι οἱ ἠμιμαθεῖς, οἱ γυναῖκες τῶν σαλονιῶν...»* σ. 2.

Ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν Ἑλληνίδων *«... Ὁ κ. Μιχ. Ροδᾶς δημοσιεύει εἰς τὸ Ἐλεύθερον Βῆμα βιβλιογραφικὸ σημείωμα...»* σ. 2.

Γιὰ τὸν Παλαμᾶ *«... Στὸ τεῦχος 1/2/1943 τοῦ περιοδικοῦ τῆς Γερμ. Ἀκαδημίας* Stimmen aws dem Suelosten *δημοσιεύεται ἄρθρο γιὰ τὸν Κωστῆ Παλαμᾶ...»* σ. 2.

Ὁ Χατζηραφαήλ. *«Στὸ ἴδιο περιοδικὸ δημοσιεύονται καὶ δύο διηγήματα τοῦ Δημ. Χατζηραφαὴλ μεταφρ. ἀπὸ τὸν* Rudolf Helm*..»* σ. 2.

Ὁ ἰατρὸς Μαυρίδης *«...Τὸ μπουρίνι ἔδωσε στὶς 4 Ἰαν. παράστασι μὲ τὸ ἔργο τοῦ Δημ. Μπόγρη « Ὁ ἰατρὸς Μαυρίδης»..»* σ. 2.

Εἴδηση γιὰ τὴ μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ Μποντλαὶρ *«Τὰ ἄνθη τοῦ κακοῦ»* ἀπὸ τὸν Ἀ. Πρωτοπάτση, σ. 2.

Θεατρικὰ (περιέχονται εἰδήσεις θεατρικὲς κ.ἄ.) σ. 2.

Ἡ διάλεξις τοῦ κ. Ντόρη Διαλεκτοῦ (γιὰ τὴν Ἀλβανικὴ λογοτεχνία) *«... Οἱ Ἀλβανοὶ συγγραφεῖς... δὲν φιλοσοφοῦν κι' ἀντικρύζουν τὴ ζωὴ ὅπως τοὺς παρουσιάζεται...»* σ. 3.

Ὁ Γλύπτης κ. Λημναῖος σ. 3.

Τὰ Λεσβιακὰ Γράμματα *«...Στὸ περιοδικὸ θὰ συνεργάζονται ὅλοι οἱ νέοι καὶ νέες ποὺ μὲ τὴν ἀφοσίωσί των στὰ Γράμματα, στὴν ἐπιστήμη, στὴν τέχνη καὶ στὸ πνεῦμα τῆς ἐργασίας φιλοδοξοῦν νὰ συντελέσουν στὴν καλλιέργεια τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ...»* σ. 3.

Ἀρ. Ἰ. Νικητόπουλος: **Ψαράδες** (χρονογραφικὸ ἀφήγημα) σ. 3-4.

Δημ. Ν. Σαραντᾶκος: **Προκόπης ὁ ΣΤ΄** (διήγημα) σ. 4.
Συμ. Β. Χατζηπαυλῆ: **Τ᾽ ἄντρον** (΄Αγιασώτικες ἱστορίες) σ. 4.

Στρατῆς Χάλιος: **΄Ο γυρισμὸς τῶν ἀγροτῶν** (ἀφήγημα) σ. 5.

Μιχ. Π. Πίτσιος: **Χωρὶς οἰκογένεια** (διήγημα) σ. 5.

Ἀθ. Γ. Τσερνόγλου: **΄Ο σκουπιδᾶς τῶν ὀνείρων του** [Ἀσημάκης Βεϊνόγλου] *«...Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ἀφεθῆ ὁ ποιητὴς χωρὶς σοβαρὴ βοήθεια στὴ κατάσταση ποὺ βρίσκεται γιατὶ ἂν γινόταν αὐτό, τὸ αἴσχος αὐτῆς τῆς πράξεως θὰ βάραινε γιὰ πάντα τοὺς κατοίκους αὐτῆς τῆς πόλης...»* σ. 6.

Γιῶργος Ε. Σαρτελῆς: **Πίσω ἀπ᾽ τὸ μακρὺ γιαλὸ** (χρονογράφημα) σ. 6.

Μιχ. Τ. Γρημάνης: **΄Ο Πρωτοπάτσης** *«... πῆγα στὸ σπίτι του ὅπου εἶδα καὶ τὸ ἀτελιέ του...»* σ. 7.

Γρηγ. Παπαμιχαήλ: **Ὀλύμπιος καυγᾶς** (ἀφήγημα) σ. 7-8.

Στεφ. Ἰ. Κατσικαδέλλης: **Μαζῶχτρες** (ἀφήγημα) σ. 8.

Μάνος Γ. Βολογιάννης: **Μιὰ γρηούλα στὴν ἀποβάθρα** (διήγημα) σ. 8-9.

Ζήνα Φεδέρωφ: **΄Η πρώτη μου ἀνάμνησι** (αφήγημα) σ. 9.

Γιῶργος Μαυρονικόλας: **΄Ο ἀπελπισμένος** (διήγημα) σ. 9.

Γιάννης Χατζηγιάννης: **΄Ο Σκόπελος** (ἀφήγημα) σ. 10.

Γιῶργος Ἀντ. Χαμαλέλλης: **Στὰ φτερὰ ταξειδιάρικου Γλάρου** (ἀφήγημα) σ. 10.

Μιχ. Εὐστρ. Δόριζας: **΄Ο Θέμις** *«...Μιὰ ἀπὸ τὶς καινούριες ἐλπίδες τῆς Λεσβιακῆς τέχνης εἶναι καὶ ὁ Θέμις Φράγκου...»* σ. 11.

Τάκης Στ. Παπαθανασίου: **Τὰ βιβλία** *«...Πόσες φορὲς ἀπορροφημένοι ἀπὸ τὴ μελέτη ἑνὸς βιβλίου, τραβηγμένοι ἀπὸ τὴν ὡραιότητα καὶ συναρπαστικότητά του δὲν νοιώσαμε τὸν ἑαυτό μας ἀνεβασμένο ψηλά...»* σ. 11.
Γιῶργος Ν. Γαλούσης: **Ἐναέριο ταξείδι** (ἀφήγημα) σ. 12.

Ἰφιγένεια Μωϋσόγλου: **Τὸ δῶρο** (ἀφήγημα) σ. 12.

Βύρων Βαλετόπουλος: **Ἕνας λέσβιος ποιητὴς καὶ δραματουργὸς** [Εὐστράτιος Ἀθανασιάδης] σ. 13.

Γιῶργος Π. ... *« Ἀπὸ τότε ποὺ ὁ ποιητὴς Ε. Ἀθανασιάδης ξαναγύρισε στὴ Λέσβο βλέπει τὸ σπίτι ποὺ γεννήθηκε καὶ μύρια συναισθήματα γεννιῶνται μέσα του...»* σ. 13.

Ἀθ. Χατζημιχαήλ: **Μιὰ νύχτα στὰ Ρουμάνια** (ἀφήγημα) σ. 13.

Βάσος Τεφτσῆς: **Ἀνεμοθύελλα** (ἀφήγημα) σ. 14.

Τὰ γιαλιὰ γιατρεύουν τὸ στομάχι *«...Εἰδικὰ πειράματα ἔκαμε ὁ καθηγητὴς τῆς Βρέμης κ. Γκροῦνερς...»* σ. 14.

Εἴδηση γιὰ τὴ νέα ἔκδοση τῆς *«Γαλήνης»* τοῦ Βενέζη σ. 14.

Τάκης Κακαδέλλης: **Ἕνας ἀποτραβηγμένος** [Ἀνδρέας Μαργώνης] *«... ΄Ο ἄξιος καλλιτέχνης τοῦ ὁποίου πάρα*

πολὺ λίγοι ξέρουν τὴν ἀξία...» σ. 14.

«Τὸ προμήνυμα» *«... Ὁ Ἀθηναϊκὸς Τύπος ἀφιέρωσε ἐπαινετικὲς κριτικὲς γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Λέσβιου Ἀντ. Βουσβούνη...»* σ. 14.

Ἡ πρώτη ἑλληνίδα συγγραφεὺς [Ἀρσινόη Παπαδοπούλου] σ. 14.

Τάκης Γιαννακόπουλος: **Στὰ ξύλα** (ἀφήγημα) σ. 15.

Δημ. Β. Πατρικόπουλος: **Ὁ Τατῖκος** (ἀφήγημα) σ. 15.

Στέλιος Δ. Παπαδέλλης: **Τὸ μάθημα** (ἀφήγημα) σ. 15.

Γιῶργος Κ. Μιχαηλίδης: **Χειμωνιάτικο δειλινὸ** (ἀφήγημα) σ. 15.

Ἡ ψυχοφυσιολογία *«...Στὴν Καθημερινὴ τῆς 4ης Ἰαν. 1944 δημοσιεύεται ἄρθρ. τοῦ Γεωργ. Βυζαντίου γιὰ τὶς ψυχικὲς ἔρευνες...»* σ. 16.

Ἡ Τηλεθέρμανσις *«...Στὶς 24 Νοεμβρίου ἄρχισε στὰ τετράγωνα τοῦ Παρισιοῦ ἡ δημοτικὴ κεντρικὴ τηλεθέρμανσις...»* σ. 16.

Ἕνα ἐμβόλιο γιὰ 4 ἀρρώστιες *...« τὸν τύφο, τὸν παράτυφο Β, τὴν διφθερίτιδα καὶ τὸν τέτανο...»* σ. 16.

Ἡ Τέχνη (ἀπὸ τὴν Πρωῒα τῆς 27ης Νοεμβρίου) *«...Στὶς ἐποχὲς τῆς παρακμῆς τὰ ἀριστοκρατικὰ ἔργα ξεπέφτουν σ' ἕνα στενὸ ἐγωκεντρισμό...»* σ. 16.

Τὸ ὁμηρικὸ ζήτημα *«...Κατὰ τὸν κ. Σάτεβαλντ ἕνας εἶναι ὁ συγγραφέας τῆς Ἰλιάδος καὶ τῆς Ὀδύσσειας...»* σ. 16.

Ἡ ψυχανάλυσις *«... Ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο Ἀετοῦ ἐξεδόθη τὸ νέο βιβλίο τοῦ κ. Ἀ. Πηνιάτογλου...».*

Εἰδήσεις γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ *«κύκλου ἔργων τέχνης»* τὴ μετάφραση στὰ γερμανικὰ τοῦ διηγήματος *«Ὁ σάκκος»* τοῦ Μυριβήλη, τὶς ἐπιφυλλίδες τοῦ Γ. Βαλέτα, τὴν κυκλοφορία τοῦ βιβλίου τῆς Τατιάνας Σταύρου *«Τὸ καλοκαίρι πέρασε»* κ.ἄ. σ. 16.

Ἐγκεκριμένες συνεργασίες *«...Οἱ ἐγκεκριμένες συνεργασίες τῶν .... θὰ δημοσιευθοῦν προσεχῶς..»* σ. 16.

15 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ. ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ.

Ἡ Μυτιλήνη μπορεῖ νὰ ἀποκτήσει ἀμέσως δημοτικὴ βιβλιοθήκη. Τί μᾶς εἶπε ὁ κ. Στρατῆς Βαρελτζίδης (συνέντευξη) *«...ὁ κ. Στρατῆς Βαρελτζίδης - Βερβένης.... στάθηκε ἀνέκαθεν ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλο τῶν ναρκισσευομένων διανοητῶν μας...»* σ. 1.

Τὸ χρέος τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων (ἀναδημοσίευση ἀπὸ τὴν Πρωῒα ἀποσπάσματος ἄρθρου τοῦ Γιώργου Καραπάνου) *«...Τὸ χρέος τοποθετεῖ τὸν πνευματικὸ ἄνθρωπο σὲ καιροὺς δύσκολους καὶ σκοτεινοὺς ὄχι μακριὰ ἢ ἀπόμερα ἀπ' τὸ δοκιμαζόμενο λαό...»* σ. 2.

Ἡ διάλεξη τοῦ κ. Ντόρη Διαλεκτοῦ (δημοσιεύεται ἡ εἴδηση τῆς διάλεξης μὲ θέμα *«ἡ βουλγάρικη λογοτεχνία»*) σ. 2.

Ἡ διάλεξη τοῦ κ. Ἀλ. Πεσμαζόγλου (δημοσιεύεται ἡ εἴδηση τῆς διάλεξης *«γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Λέσβου»* σ. 2.

Ὁ κ. Rudolf Helm *«Ἡ διάλεξη τοῦ γνωστοῦ νεοελληνιστῆ κ.* Rudolf Helm *μὲ θέμα* Baurisches Laben nach Typen von der Insel Lesbos» σ. 2.

Ὁ Σύνδεσμος Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν (ἡ νέα του διοίκηση) σ. 2.

Ἡ εἴδηση γιὰ τὴν κυκλοφορία ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Δ. Βενετόπουλου *«Πόνοι χωρισμοῦ»* σ. 2.

Καλλιτεχνικὰ σ. 2.

Θεατρικὰ σ. 2.

Ὁ Φ.Ο.Μ. *«Θ' ἀνεβάσει τὴν κωμωδία τοῦ Δ. Ψαθᾶ Τὸ Στραβόξυλο'»* σ. 2.

Ρεσιτὰλ βιολιοῦ σ. 2.

Λ.[εσβιακὰ] Γ.[ράμματα]: **Οἱ διαλέξεις** *«... Κάθε ὁμιλητὴς ἔχει ὑποχρέωση νὰ ἀνεβάσῃ τὸ διανοητικὸ ἐπίπεδο τοῦ ἀκροατηρίου καὶ ὄχι νὰ τὸ κατεβάσῃ γράφοντας διαλέξεις μὲ τὶς συνταγὲς τοῦ στενοκέφαλου δασκαλισμοῦ τῆς ρουτίνας ἢ τοῦ φασουλήδικου καὶ ἀσύδοτου ἐωνισμοῦ...»* σ. 3.

Τὸ βραβεῖο Γκονκοὺρ *«...δὲν δόθηκε τὴν περασμένη χρονιὰ σὲ κανένα...»* σ. 3.

Ὁ Ζιροντοῦ *«...πέθανε σὲ ἡλικία 62 χρονῶν...»* σ. 3.

Μουσικὰ νέα σ. 3.

Ἡ ἑβδόμη τέχνη (εἰδήσεις κ.λ.π.) σ. 3.

Ἡ ἑλληνικὴ φιλολογία *«Ἡ Σοφία Ἀντωνιάδου ἔδωσε στὴν Ἀθήνα σειρὰ διαλέξεων...»* σ. 3.

Τάσος Ἀλβανός: **Κάψα** (διήγημα) σ. 4.

Ντόρης Διαλεκτός: **Ρυάκι ἄς ἤμουν** (ποίημα) σ. 5.

Νιόβη [....]: **Οἱ προλήψεις καὶ ἡ γυναῖκα** *«... Ἡ σημερινὴ νέα... ἂς μὴ πνίγεται μέσ' τὶς ἀνόητες προλήψεις...»* σ. 5.

Παναγῆς Λεσβιώτης [Τάκης Χατζηαναγνώστου]: **Πάλι βρέχει** (ποίημα) σ. 5.

Χρυσούλα Χατζηγιαννιοῦ: **Σὰν παραμύθι** (ποίημα) σ. 5.

BRUNO LAVAGNINI: **Ἡ ἀθάνατη Ψάπφα, ἕνας ὡραῖος χαρακτηρισμὸς τῆς Αἰολικῆς ψυχῆς,** μτφ. Ἀριστείδης Δελῆς σ. 6.

Ὁ Γυμνασιάρχης κ. Σταῦρος Παρασκευαΐδης γιὰ τὸ περιοδικό μας *«... Μέσα στὴ σημερινὴ καὶ ἠθικὴ κατάπτωση βρέθηκαν νέοι νὰ ἐκδώσουν μὲ στοργικὴ καθοδήγησι τὰ Λεσβιακὰ Γράμματα'»* σ. 6.

Οἱ κατήγοροι τῆς νεολαίας (ἀπὸ χρονογράφημα τοῦ Π. Παλαιολόγου στὸ Ἑλ. Βῆμα) *«οἱ ὥριμοι καὶ οἱ νέοι ἐπιμένουν στὴν παράδοση τῆς μεμψιμοιρίας»* σ. 7.

Ἡ αὐτοκτονία τοῦ ποιητῆ Ναπολέοντα Λαπαθιώτη σ. 7-8.

Ὁ Γυμνασιάρχης κ. Θεόφραστος Χατζηγιώργης γιὰ τὴν προσπάθεια τοῦ περιοδικοῦ μας «*...οἱ φιλότιμοι νέοι ποὺ πῆραν τὴν πρωτοβουλία ἀνοίγουν ἕνα δρόμο...*».

Νῖκος Κατραντζῆς (4ης): **Ἡ μητέρα** (διήγημα) σ. 9.

Γεωργία Ἀν. Παπαθανασίου (7ης): **Ταξείδια τῆς σκέψης** (ἀφήγημα) σ. 9-10.

Ἀθ. Χατζημιχαὴλ (6ης ν.[έου] τ.[ύπου]: **Φόβος** (ἀφήγημα) σ. 10.

Γ.Α. Χαμαλέλης (π.[αλαιοῦ] τ.[ύπου]): **Ὁ μικρὸς καπετάνιος** (ἀφήγημα) σ. 10.

Ἀσπασία Ε. Ὀρφανοῦ (6ης ν.[έου] τ.[ύπου]: Lacrimae Rerum (ἀφήγημα) σ. 11.

Μ.Κ. Παπαδοπούλου (6ης ν.[έου] τ.[ύπου]: **Τὸ φίλημα** (διήγημα) σ. 11.

Μιχ. Πατλάκας (6ης ν.[έου] τ.[ύπου]): **Στὸ παρασκήνιο τῆς ζωῆς** (ἀφήγημα) σ. 12.

Εἰρήνη Σιδέρη (6ης ν.[έου] τ.[ύπου]): **Ἕνα βῆμα στὴ ζωὴ** (ἀφήγημα) σ. 12.

Παν. Κομίλη (6ης ν.[έου] τ.[ύπου]): **Χαρὰ** (ἀφήγημα) σ. 13.

Μιχ. Πίτσιος (6ης ν.[έου] τ.[ύπου]): **Θῦμα καθήκοντος** (ἀφήγημα) σ. 13.

Βαλιὲ Πατουκιάν: **Πατρίδα** (ἀφήγημα) σ. 14.

Παν. Μαλακοῦ (7ης): **Στὸ περιοδικό μας** (ποίημα) σ. 14.

Δ. Τερζοπούλου (1ης): **Ἡ πρώτη μου ἀπαγγελία** (ἀφήγημα) σ. 14.

Γ. Ὀρ. Μεταξᾶ (6ης ν.[έου] τ.[ύπου]): **Ὁ κολασμένος** (ἀφήγημα) σ. 14.

Γ. Κουκούλη: (6ης ν.[έου] τ.[ύπου]): **Ὁ Χριστάκης** σ. 14-15.

Ἡ Μουσικὴ «*... Ὁ κ. Νεζερίτης .... ἀπὸ τοὺς πιὸ ἐνδιαφέροντας Ἕλληνας μουσικοσυνθέτας...*» σ. 15.

Δημήτρης Βρησαγώτης: **Σύννεφα ταξειδιάρικα** (ποίημα) σ. 15.

Ὁ κ. Ἄμαντος: «*...ἀνέλαβε τὴν προεδρία τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν...*» σ. 15.

Λογοτεχνικὸς διαγωνισμός: «*Ὁ Σύνδεσμος ἑλλήνων λογοτεχνῶν προκήρυξε...*» σ. 15.

Ὁ Κριτικός: «*Ἀπὸ βιβλιογραφικὸ σημείωμα τοῦ κ. Μιχ. Ροδᾶ...*» σ. 15.

Γιὰ κείνους ποὺ γράφουν «*... Ὁ ἀληθινὸς προορισμὸς τοῦ λογοτέχνη δὲν εἶναι μονάχα ἡ ψυχαγωγία τοῦ κοινοῦ, παρὰ καὶ ἡ καθοδήγησή του...*» σ. 16.

Τὰ ἄνθη τοῦ κακοῦ «*... Τυπώνοντας ... τὰ περίφημα* **ἄνθη τοῦ κακοῦ** μεταφρασμένα ἀπὸ τὸν Α. Πρωτοπάτση...» σ. 16.

Νέα βιβλία, σ. 16.

Τὸ περιοδικό μας «... *Ἐπειδὴ δὲν κυκλοφοροῦν στὴν πόλη μας ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ τῶν Ἀθηνῶν... δημοσιεύουμε περικοπὲς ἀπὸ τὰ Ἀθηναϊκὰ ἔντυπα...*» σ. 16.

15 ΜΑΡΤΙΟΥ. ΤΕΥΧΟΣ ΤΡΙΤΟ.

Τὰ μουσικά μας ζητήματα, (Τί μᾶς εἶπε ὁ κ. Γιάννης Χατζηγιάννης) «*...οἱ τελευταῖες συναυλίες ἔκαναν πάλι ἐπίκαιρα τὰ μουσικὰ ζητήματα τῆς Μυτιλήνης...*» σ. 1-2.

Ἡ Λυρικὴ Σκηνὴ «*Τὸ πρόγραμμα τῆς Λυρικῆς περιλαμβάνει...*» σ. 2.

Τὸ ρεσιτὰλ Ἰατροῦ «*...ρεσιτὰλ βιολιοῦ...*» σ. 2.

Συναυλία μαθητῶν πιάνου, σ. 2.

Τὸ ἐθνικὸ θέατρο «*...ἀνέβασε τὴν κωμωδία τοῦ Λέσσιγκ...*» σ. 2.

Τὸ Κρατικὸ Θέατρο Θεσσαλονίκης «*...τὴν κωμωδία τοῦ Ξενόπουλου ὁ πειρασμός...*» σ. 2.

Εἴδηση γιὰ τὸ «*Θάνατο τοῦ Δημ. Γληνοῦ*» σ. 2.

Τὸ Στραβόξυλο τοῦ Δημ. Ψαθᾶ «*Ὁ Φ.Ο.Μ. δίνει τὴν τρίπρακτη κωμωδία τοῦ Ψαθᾶ...*» σ. 2.

Τὰ ποιήματα τοῦ Βεϊνόγλου «*...Τὸ περιοδικό μας πρόθυμο ν' ἀναλάβει τὴ φροντίδα τῆς ἔκδοσης...*» σ. 3.

Λ.Γ. [= Βασίλης Ἀρχοντίδης]: **Ὁ Βασίλης Ἀρβανίτης** (κριτικὸ σημείωμα γιὰ τὸ τελευταῖο ἔργο τοῦ κ. Μυριβήλη) «*...Τὸ παλληκάρι τοῦ Μυριβήλη εἶναι μιὰ τυφλὴ καὶ ἀνισόρροπη δύναμη ποὺ δὲν συγκινεῖ παρὰ φοβίζει...*» σ. 4.

Charles Baudelaire: **Ἕνα ἀπὸ τὰ πενῆντα ἄνθη τοῦ κακοῦ,** (τῆς μέρας τὸ τέλος) μτφ. Ἀντ. Πρωτοπάτσης σ. 5.

[Β. Ἀρχοντίδης]: **Ἡ φυγὴ ἀπ' τὴν πραγματικότητα** «*...Εἶναι ἀρχὴ τῆς αἰσθητικῆς ὅτι δὲν μπορεῖ τὸ ὡραῖο νὰ νοηθεῖ πέρα ἀπ' τὴν ἀλήθεια ἡ ὁποία παύει νὰ ὑπάρχει ἔξω ἀπ' τὴν πραγματικότητα*» σ. 5.

Παναγῆς Λεσβιώτης [= Τάκης Χατζηαναγνώστου]: **Λαπαθιώτης,** (σχέδιο μελέτης) «*...Μόνο στὸ θάνατο θὰ βρεθεῖ ἡ γαλήνη ποὺ εἶχε προτοῦ νὰ γεννηθεῖ. Γι' αὐτὸ κάπου λέει μὲ τόσο σθένος, πὼς ἡ κάθε του ἐλπίδα εἶναι κρυμένη πίσω ἀπ' τὸ τέρμα...*» σ. 6.

Ἀ. Ἀραβανόπουλος: **Ἀποκρηάτικο** (ποίημα) σ. 7.

Τὸ περιοδικό μας «*...Σὲ ἐποχὴ ποὺ ἡ κατάσταση μᾶς ἐπιβάλλει τὴ ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπιση τῆς κακομοιριᾶς τοῦ συνόλου ἡ νεολαία μας δὲν μπορεῖ νὰ θεωρεῖ γιὰ ὑποδειγματικὴ μορφὴ ἕναν ποιητὴ ποὺ ἐδημιούργησε τὸ ἔργο του «ἐν σκιᾷ θανάτου*» σ. 7.

Ἡ ἁγιασώτικη ἀποκριὰ καὶ τὸ πνευματικό της περιεχόμενο σ. 8.

Ἀθηνᾶ Τζωρτζίδου: **Στὸ δάσος** (ἀφήγημα) σ. 9.

Γεωργία Παπαθανασίου (7ης): **Ἡ κοινωνία καὶ ὁ Ναπολέων Λαπαθιώτης,** «*ἔνιωσε στὰ πενήντα χρόνια του ὅλη τὴ ψευτιὰ τοῦ κόσμου*» σ. 9-10.

Ἀθαν. Γ. Τσερνόγλου (6ης ν.[έου] τ.[ύπου]): **Ταξίδια στὰ ψηλώματα** (ἀφήγημα) σ. 10-11.

Καίτη Κανάη (6ης π.[αλαιοῦ] τ.[ύπου]): **Οἱ νέοι ἀριστοκράτες** (ἀφήγημα) σ. 11-12.

Μαρίτσα Πιττῆ (6ης π.[αλαιοῦ] τ.[ύπου]): **Ξανάνιωμα** (ἀφήγημα) σ. 12-13.

Χριστόφορος Χατζηγιώργης (6ης ν.[έου] τ.[ύπου]): **Ἀραμπᾶς γιὰ τ᾽ ἀνιμώτια** (ἀφήγημα) σ. 13.

Γιὰ τοὺς συνεργάτες μας *«Οἱ νέοι ποὺ θέλουν νὰ συνεργάζονται στὸ περιοδικό μας πρέπει νὰ παραδίδουν τὶς ἐργασίες τους στὸν κ. Μίλτη Παρασκευαΐδη...»* σ. 14.

Π.[αῦλος] Παλαιολόγος: **Ὁ πιὸ ἱκανὸς** (ἀπόσπασμα χρονογραφήματος ἀπὸ τὸ Ἑλ. Βῆμα) *«...Οἱ νέες τῆς ἐποχῆς διεκδικοῦν δικαιώματα...»* σ. 14.

Χρυσούλα Χατζηγιαννιοῦ: **Θύμηση** (ποίημα) σ. 15.

Ἄλκης Θρύλος [= Ἑλένη Οὐράνη]: **Ὁ Βασίλης Ἀρβανίτης** (ἀναδημοσίευση ἀπὸ τὴν Πρωΐα) σ. 15.

Τὰ Τραγούδια τοῦ Καρνάβαλου τῆς Ἁγιάσου σ. 16.

Λογοτεχνικὰ βραβεῖα, σ. 16.

Τὸ περιοδικό μας *«...Τὴν ἐπιτροπὴ τῆς ἔκδοσης τῶν λεσβιακῶν γραμμάτων ἀποτελοῦν...»* σ. 16.

Λογοτεχνικὰ νέα, τὸ ἔπαθλο Παλαμᾶ, σ. 16.

Νέα βιβλία σ. 16.

15 ΑΠΡΙΛΙΟΥ. ΤΕΥΧΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ.

Οἱ γνῶμες τοῦ κ. Στρατῆ Παρασκευαΐδη γιὰ τὴν θεατρική μας κίνηση *«... Ὁ Φιλοτεχνικὸς ὅμιλος παρουσίασε καὶ ὡρισμένα ταλέντα τόσο δυνατὰ καὶ αὐτάρκη ποὺ ὅσο κι᾽ ἂν θεωρηθοῦν ἀκόμη ἀνεξέλικτα τοὺς ἀξίζει προσοχὴ καὶ ἐκτίμηση...»* σ. 1.

Τὸ στραβόξυλο τοῦ Ψαθᾶ *«...καθοδηγούμενοι ἀπὸ τὸν κ. Στρατῆ Παρασκευαΐδη οἱ ἐρασιτέχνες τοῦ ὁμίλου ἐπέτυχαν...»* σ. 2.

Θεατρικὰ σ. 2.

Τὸ ἐθν. θέατρο καὶ ἡ λυρικὴ σκηνὴ ἔκλεισαν *«...Στὴν ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως δημοσιεύθηκε νόμος συντακτικοῦ περιεχομένου...»* σ. 2.

Νέα βιβλία σ. 2.

Εἴδηση γιὰ τὸ θάνατο τοῦ λογοτέχνη Γιάννη Ζερβοῦ, σ. 2.

Μαθητικὴ συναυλία σ. 2.

Οἱ νέοι, (ἀπὸ τὸ περιοδικὸ Τέχνη καὶ Ζωὴ) *«...χρειάζεται βαθειὰ αὐτοκριτική...)* σ. 2.

Λ.[εσβιακὰ] Γ.[ράμματα]: **Τὰ ἄνθη τοῦ κακοῦ τοῦ** Charles Baudelaire μεταφρασμένα ἀπὸ τὸν Ἀντώνη Πρωτοπάτση. *«...ἡ μετάφραση γίνεται ἀληθινὸ ποιητικὸ ξαναδημιούργημα φτάνοντας σὲ ἀξία τὸ πρωτότυπο...»* σ. 3.

Τέχνη ἀνθρωπιστική, (ἀπὸ τὸ περιοδικὸ τῆς Ἀθήνας *«Τέχνη καὶ Ζωὴ»*) *«Χρειάζεται τὶς στιγμὲς τοῦτες..... ν' ἀνυψωθοῦμε στὴ σύνθεση ὅλων τῶν ἀνθρωπίνων ἀνατάσεων...»* σ. 3.

Ἡ ἐπιτάχυνση τῆς ἀνάπτυξης τῶν νέων (ἀπὸ τὴν Ἐφημ. τοῦ Βερολίνου Völkischer Beobachter) μτφ. [Βασίλη Ἀρχοντίδη;] *«Ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπινου ὀργανισμοῦ ἀπὸ τὴ γέννησή του ὡς τὴν τέλεια ὡριμότητά του ἔγινε διαφορετικὴ κατὰ τὶς τελευταῖες δεκαετίες»* σ. 4-5.

Κώστας Βάρναλης: **Ἡ Σαπφὼ δὲν ἦταν ρομαντική** (ἀπὸ τὴν Πρωΐα τῆς 12ης Μαρτίου) *«... Ἡ Σαπφὼ ἕνα μεγάλο ψυχολογικὸ μυστήριο...»* σ. 5.

Κρίσεις γιὰ λέσβιους συγγραφεῖς (Β. Λαμπρολέσβιος, Ἡ. Βενέζης. Στ. Μυριβήλης, Μῆτσος Τσιάμης) σ. 5.

Παναγιώτης Ἀναγνώστου: **Οἱ νέοι στὸ χωριὸ** *«...Τὰ χωριὰ ποὺ θεωροῦνται... δυσκολομετάβλητα δὲν ἔμειναν ἀνεπηρέαστα ἀπὸ τὴν παντοδυναμία τοῦ πολέμου...»* σ. 5.

Δ. Βενετόπουλος: **Ἄχαρη ζωὴ** (ἀπὸ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ *«Πόνοι τοῦ χωρισμοῦ»*), σ. 5.

Paul Kretschmer: **Ἡ ἔρευνα τῶν παραμυθιῶν** σ. 7-8.

Παναγῆς Λεσβιώτης [Τάκης Χατζηαναγνώστου]: **Οἱ γλάροι** σ. 8.

Ἀσπασία Ὀρφανοῦ (6ης ν.[έου] τ.[ύπου]): **Ἐνῶ βρέχει** (ἀφήγημα) σ. 9.

Ἀντώνης Τζάννος (6ης ν.[έου] τ.[ύπου]): **Τὸ μπάνιο τῆς Θειὰ Λένκους** (διήγημα) σ. 9-10.

Μιχάλης Γκορτζιώτης (6ης ν.[έου] τ.[ύπου]): **Τὸ κυνῆγι τῆς Καραμπλάκας** (ἀφήγημα) σ. 10.

Ἀθανάσιος Χατζημιχαὴλ (6ης ν.[έου] τ.[ύπου]): **Μετὰ τὸ ἀστραπόβροντο** (ἀφήγημα) σ. 11-12.

Γιῶργος Μιχαηλίδης (6ης ν.[έου] τ.[ύπου]): **Τῆς Περμαθιᾶς τὸ χάλασμα** (ἀφήγημα) σ. 12.

Μέλπω Σεφτελῆ (6ης π.[αλαιοῦ] τ.[ύπου]): **Ἡ γυναίκα μέσα στὴ ζωὴ** *«...ἡ μόρφωση, ἡ πρόοδος καὶ ὁ πολιτισμὸς τὴν ὁδήγησαν στὸ ἴδιο ἐπίπεδο...»* σ. 13.

Ρίτα Ἀρμενάκα (7ης): **Οἱ ἀδελφὲς** (ἀφήγημα) σ. 13-14.

Ἡρώ Καλυβίτου: **Ὁ θάνατος τῶν πεύκων** (ἀφήγημα) σ. 13.

Γιὰ τοὺς συνεργάτες μας: *«...οἱ ρεμβασμοὶ εἶναι ἀσυμβίβαστοι μὲ τὴν ἐποχή μας...»* σ. 14.

Οἱ ὑποχρεώσεις ἐκείνων ποὺ γράφουν (ἀπάντηση τοῦ ποιητῆ Σωτήρη Σκίπη σὲ ἐρωτήματα τῆς *«Φοιτητικῆς»* τῶν Ἀθηνῶν), *«...Τὸ παγκόσμιο δρᾶμα* [ὁ πόλεμος] δὲν μπορεῖ ν' ἀφήσει τὸν καλλιτέχνη στὶς προπολεμικές του ἀντιλήψεις...» σ. 15.

Ἡ Τέχνη γιὰ τὴ ζωὴ (ἀπὸ τὸ περιοδικὸ *«Παλαμικὰ γράμματα»*) *«...Εἶναι καιρὸς οἱ ὀπαδοὶ τοῦ* l' art pour l' art *νὰ γίνουν διαλλακτικότεροι)* σ. 15.

Ἡ Τέχνη, (ἀπὸ τὸ περιοδικὸ Τέχνη καὶ Ζωὴ) *«... Ἡ Τέχνη* [δὲν θέλει] *τοὺς κακομαθημένους ἐγωκεντρικοὺς ψυχαναλυτὲς τοῦ κακομαθημένου ἑαυτούλη τους...»* σ. 15.

Τὸ περιοδικό μας σ. 16.

Ἡ Αἰολικὴ γῆ τοῦ Ἠλία τοῦ Ἠλία Βενέζη «...*ἀπαλλαγμένος ἀπὸ μίση καὶ φανατισμοὺς ποὺ τὸν βασάνιζαν προτήτερα...*».

Ἡ ἐφημερίδα τῶν ἀθλητῶν σ. 16.

ΙΟΥΛΙΟΣ.... ΤΕΥΧΟΣ ΠΕΜΠΤΟ.

[Β. Ἀρχοντίδης;]: **Γιὰ τοὺς νέους** «...*οἱ ἀλλαγὲς προσδιορίζονται ἀπὸ παράγοντες ποὺ βρίσκονται μέσα της καὶ οἱ νέοι ἀποτελοῦν ἴσα-ἴσα τὸ δυναμικό της στοιχεῖο...*» σ. 2-4.

Δημήτριος Ν. Βερναρδάκης: (ἀνέκδοτο ποίημα) [Ἐν Μονάχῳ τῇ 12 Ὀκτωβρίου 1858] σ. 4.

Β. Κλαδίτης [Βασίλης Ἀρχοντίδης]: **Τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ἐποχή μας.** «... *Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀγνοήσει τὴ σκέψη γίνεται δοῦλος τῆς πραγματικότητας ἀνίκανος νὰ τὴν κυριαρχήση καὶ νὰ τὴ διευθύνει πρὸς τὸ δικό του σκοπό...*» σ. 5-7.

Κ.[ώστας] Φριλίγγος: **Στὸ φωτονῆσι** (ποίημα 1925, ἀνέκδοτο) σ. 6.

Paul Kretschmer: Γλωσσολογικὸ ταξίδι στὴ Λέσβο «... *Ἂν μπόρεσα νὰ καθαρίσω τὴ διάλεκτο σ' ὅλες τὶς λεπτομέρειες τὸ χρωστῶ ὄχι καὶ πολὺ λίγο στὴν ἀκούραστη συνδρομὴ τοῦ Μιχ. Στεφανίδη...*» σ. 7-8.

Θ. Ἀργυρίου: **Γνωριμία μὲ τὰ γνωστὰ** (ἀφήγημα) σ. 8.

Β.[ασίλης] Α.[λμπάνης]: **Ὁ Μανδραγόρας** «...*στὴν ἀρχαιότητα ὁ λαὸς μεταχειριζόταν τὸν μανδραγόρα γιὰ φάρμακο...*» σ. 9-11.

Ἀσημάκης Βεϊνόγλου: **Ἡ χρυσαφένια ἀκρογιαλιὰ** (ποίημα) σ. 9.

Κ.[ώστας Μάκιστος]: **Κάτι** (ποίημα).

Ν. Καμαριανός: **Ὁ Καλλιτέχνης καὶ τὸ κοινὸ** «...*ὁ καλλιτέχνης ἔξω ἀπὸ τὸν ρεαλισμὸ μένει χωρὶς κοινό...*» σ. 11.

Βαγγέλης Καραγιάννης: **Ἰ... Χάντζαρους** (λαογραφικὴ συλλογὴ) σ. 12-13.

Χρυσούλα Χατζηγιαννιοῦ: **Θύμηση** (ποίημα) σ. 13.

Δ. Βενετόπουλος: **Πόνοι τοῦ χωρισμοῦ** (ποίημα) σ. 13.

Δ.[ημητρὸς Χατζηραφαὴλ]: **Ἀνατσιφαλάδις** (μανταμαδιώτικο διήγημα) σ. 14-15.

Βασίλης Λαούρδας: **Τῶν οἰκιῶν ἡμῶν ἐμπιπραμένων** (ἀπόσπασμα ἀπὸ τὰ «*Φιλολογικὰ Χρονικὰ*») «*Μέσα σὲ τέτοιες ὧρες νὰ ἔχουμε στὴ χώρα μας ἕνα συγγραφέα* [Μ. Καραγάτση] *νὰ ἱστορίζει ἀναίσχυντα σεξουαλικὲς ἀθλιότητες αὐτὸ πάει... πολύ...*» σ. 15.

Νέα βιβλία, σ. 15.

Ν. Ἀγριτέλης **Ἡ Β΄ μουσικὴ βραδιὰ τοῦ φιλοτεχνικοῦ,** σ. 16.

Διάφορα σ. 16.

Μαθητικὴ συναυλία, σ. 16.

Νέα βιβλία, σ. 16.

ΟΚΤΩΒΡΗΣ. ΤΕΥΧΟΣ ΕΚΤΟ.

Ἡ λευτεριὰ τῆς σκέψης «*...Μέσα σὲ μιὰν ἀκατάπαυστη προσπάθεια τῶν ὑπεύθυνων τῆς παιδείας ὁ ἄνθρωπος καταντοῦσε πνευματικὰ ἀνάπηρος...*» σ. 1-2.

Ἀπὸ τὰ περιεχόμενα [τοῦ τεύχους], σ. 1.

Bazzy Cornwall: From the war-song of the Creeks (ποίημα) σ. 1.

Romain Rolland: **Ὁ ρόλος τοῦ συγγραφέα στὴ σημερινὴ κοινωνία**(1) «*...Δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται ν' ἀποτραβηχτοῦμε ἀπὸ τὴ μάχη...*» μτφ. Ν. Καμαριώτη σ. 2-4.

Λ.[εσβιακὰ] Γ.[ράμματα]: **Ἐκδηλώσεις τοῦ γερμανικοῦ πολιτισμοῦ** «*...Τὸ ἔγκλημα ἄρχισε μὲ τὴν πρώτη ἐμφάνιση τοῦ φασισμοῦ. Εἶναι ἡ οὐσία του...*» σ. 4.

Β.[ασίλης] Ἀρχοντίδης: Ἡ διαλεκτικὴ μέθοδο τοῦ Hegel «*...Σκοπός μας εἶναι νὰ δείξουμε τὴν ἄμεση σχέση ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴ μέθοδο καὶ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἔζησε ἕνας διανοούμενος...*» σ. 5-6.

Μ. Ἴλιν: **Περὶ ἀνέμων καὶ ὑδάτων** (ἀπόδοση-εἰσαγωγὴ Νῖκος Σωτηράκης) «*... στὰ σύννεφα καὶ στοὺς ἀέρηδες κρύβονται τεράστιες δυνάμεις...*» σ. 7-9.

Λ.[εσβιακὰ] Γ.[ράμματα]: **Τὸ πολυτεχνικὸ σχολειὸ καὶ ἡ μέθοδο τῆς σχεδιασμένης δουλειᾶς** (παρουσίαση ἑνὸς μελετήματος τοῦ Β. Ἀρχοντίδη ποὺ τυπώθηκε μὲ τὸν τίτλο «*τὸ παλιὸ καὶ τὸ καινούριο σχολειὸ*») Σημ. Τμήμα μόρφωσης καὶ διαφώτισης Ε.Π.Ο.Ν. Ἐκδ. Ἀντιφασίστας. Μυτιλήνη 1944

Τάκης Χατζηαναγνώστου: **Ἐλευθερία** (ποίημα) σ. 10.

Θάνος Βενίδης [Θανάσης Παρασκευαΐδης]: **Ἡ γρηὰ τοῦ Κάστρου** (διήγημα) σ. 11-13.

R. Kipling: **Ἂν** (ἡ ἀγγλικὴ ποίηση) μτφ. Μαρῖνος Σγοῦρος, σ. 12.

Τὸ ἀντάρτικο (ποίημα) σ. 13.

Γιάννης Χατζηϊωάννου: **Πῶς θὰ εἶναι οἱ μεταπολεμικὲς πόλεις** «*...ὁ κόσμος καὶ ἡ Εὐρώπη θ' ἀνοικοδομηθεῖ... πάνω σὲ καινούργιες βάσεις...*» σ. 14.

Μάρκος Αὐγέρης: **Ὁ Σουρρεαλισμὸς** (ἀπόσπασμα μελέτης ἀπὸ τὸ περιοδ. «*Γράμματα*» 4ο τεῦχ.) «*... Ὁ σουρρεαλισμὸς εἶναι ἡ ἔσχατη συνέχεια τοῦ ρομαντισμοῦ...*» σ. 15.

Δημ. Ν. Σαραντᾶκος: **Ἡ φωνὴ τῆς πατρίδας**, σ. 15.

Διάφορα, σ. 16.

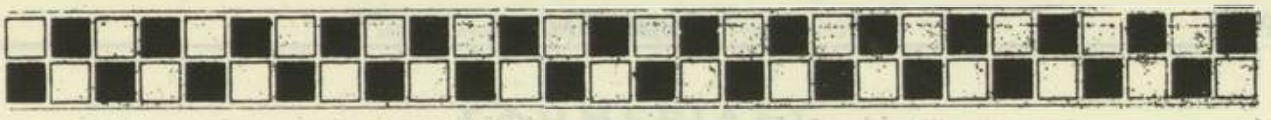
Ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος (τὸ καινούργιο βιβλίο τοῦ Ἀντώνη Βουσβούνη) σ. 16.

Γιὰ τὸν Καζαντζάκη, σ. 16.

Καινούργια βιβλία, σ. 16.

Ἡ πεζογραφία, σ. 16.

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΑΡΓΥΡΗΣ

ΑΝΤΩΝΗ ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΑΙ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ

Από το 1877, που κυκλοφόρησε το περιοδικό «ΠΙΤΤΑΚΟΣ», μέχρι σήμερα, πάνω από 170 περιοδικά και εφημερίδες τυπώθηκαν και κυκλοφόρησαν στο νησί μας.

Προσπάθησα να μαζέψω στοιχεία και να κάνω ένα λεπτομερή και πλήρη κατάλογο, μά στάθηκε αδύνατο. Οι βιβλιοθήκες μας έχουν μερικούς τόμους εφημερίδων ή περιοδικών και στα χέρια ιδιωτών βρίσκονται λίγα σκόρπια φύλλα. Η μεγαλύτερη δυσκολία είναι να βρείς πότε διακόπτει την έκδοση του ένα έντυπο, αφού το γεγονός αυτό, εκτός ελαχίστων περιπτώσεων, δεν προαναγγέλεται.

Στον κατάλογο που ακολουθεί πολύ βοηθήθηκα από την «Αιολική Βιβλιογραφία» του Γ. Βαλέτα, τη «Συμβολή στην Αιολική Βιβλιογραφία» του Μιχαηλίδη, κι από ένα πρόσφατο δημοσίευμα του Κ. Μίσσιου, στο περιοδικό «Ψαρά». Τα υπόλοιπα στοιχεία τα πήρα από έντυπα που βρίσκονται στα χέρια ιδιωτών και απ' ό,τι έχω εγώ στη βιβλιοθήκη μου.

Επαναλαμβάνω ότι στον κατάλογο, που ίσως δεν είναι πλήρης, ασφαλώς θα υπάρχουν λάθη. Φταίνε γι' αυτό οι λόγοι που προανέφερα και ακόμα φταίω και εγώ, γιατί η έρευνα που έκανα ήταν βιαστική και αμέθοδη.

Έκρινα όμως πως παρ' όλα αυτά έπρεπε να δημοσιευτεί, γιατί έτσι θα δοθεί η ευκαιρία σε πολλούς που έχουν στοιχεία να διορθώσουν τις ατέλειες.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

1. *ΠΙΤΤΑΚΟΣ 15θήμερο Οκτ. 1877 -Οκτ. 1879* — *τεύχη 48*
2. *ΠΑΝΔΕΚΤΗΣ Μηνιαίο Απρ. 1879 - Μάρτιος 1880* — *» 12*
3. *ΣΑΠΦΩ Μηνιαίο Ιαν. 1881 - Δεκεμβ. 1881* — *» 12*
4. *ΩΡΑΙ ΣΧΟΛΗΣ 1898*
5. *ΕΜΠΡΟΣ Εβδομαδιαίο 1909*
6. *ΧΑΡΑΥΓΗ 15θήμερο Οκτ. 1910 - Οκτ. 1913* — *τεύχη 68*
7. *ΜΟΡΦΩΣΙΣ Μηνιαίο Οκτ. 1910* — *» 3*
8. *ΛΑΒΑΡΟΝ Εβδομαδιαίο Μάρτιος 1911* — *» 3*
9. *ΣΚΡΙΠ Εβδομαδιαίο Αύγ. 1911*
10. *ΣΤΡΙΚ ΣΤΡΑΚ Εβδομαδιαίο 1912*
11. *ΕΛΠΙΔΕΣ Μηνιαίο Ιαν. 1915* — *τεύχη 2*
12. *ΑΙΟΛΙΣ Μηνιαίο 1917* — *» 3*
13. *ΠΕΤΡΑΝΗ ΗΧΩ (ΠΕΤΡΑ) Δεκαήμερο Ιουν. 1917*
14. *ΠΕΤΡΑΝΑ ΝΕΑ (ΠΕΤΡΑ) Ιουν. 1917*
15. *ΦΑΡΟΣ ΤΗΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ 15θήμερο Απρ. 1919* — *τεύχη 5*
16. *ΤΑ ΝΙΑΤΑ 15θήμερο Ιουν. 1919* — *» 6*
17. *ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟΥ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ 1919* — *» 9*
18. *ΛΕΩΝ (ΑΓΙΑΣΣΟΣ) Μάρτιος 1924*

19. *ΔΙΑΒΟΛΟΣ (ΑΓΙΑΣΣΟΣ) 1924*
20. *ΜΥΤΙΛΗΝΙΑ ΜΟΥΣΑ 15θήμερο Δεκεμβρ. 1924* *τεύχη 14*
21. *ΛΕΣΒΙΑΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ Μηνιαίο Ιαν. 1925* *» 9*
22. *ΡΑΠΙΣΜΑ Φεβρουάριος 1925* *» 15*
23. *ΓΕΡΟΥΣΙΑ Νοέμβριος 1925* *» 4*
24. *ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ Μηνιαίο Μάρ. 1926* *» 2*
25. *Η ΝΙΟΤΗ 15θήμερο Απρ. 1926*
26. *ΤΩΝ ΦΙΛΟΤΕΧΝΩΝ ΤΟ ΠΡΩΤΟ Ιούνιος 1926* *τεύχος 1*
27. *ΛΕΣΒΙΑΚΟΣ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ 15θήμερο 1927* *τεύχη 2*
28. *ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΦΥΛΛΑ Διμηνιαίο Μάρτ. 1928* *» 4*
29. *ΔΕΛΤΙΟΝ (ΚΑΛΛΟΝΗ) Διμηνιαίο Ιαν. 1929 - 1940*
30. *ΠΕΤΡΙΕΣ (ΠΕΤΡΑ) 15θήμερο Μάρτ. 1929*
31. *Η ΤΕΧΝΗ ΜΑΣ 15θήμερο Μάρτ. 1930*
32. *ΚΛΙΝΙΚΗ ΟΔΟΝΤΙΑΤΡΙΚΗ Νοέμβριος 1930* *τεύχη 4*
33. *ΠΡΟΣΚΟΠΙΚΗ ΨΥΧΗ Μηνιαίο Μάϊος 1932* *» 4*
34. *Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΟΥ (ΑΓΙΑΣΣΟΣ) 15θήμερο Ιούν. 1932* *» 25*
35. *Ο ΠΟΙΜΗΝ Μηνιαίο Ιαν. 1933*
36. *ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΑΣ Μηνιαίο Νοέμβρ. 1933* *» 8*
37. *Ο ΠΡΟΣΚΟΠΟΣ Μηνιαίο Απρ. 1934* *» 16*
38. *ΜΑΘΗΤΙΚΟΙ ΠΑΛΜΟΙ Μηνιαίο 1934*
39. *ΔΕΛΤΙΟΝ ΓΕΩΡΓΙΚΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΡΙΟΥ ΛΕΣΒΟΥ Μηνιαίο 1934*
40. *ΦΩΝΗ ΚΥΡΙΟΥ Εβδομαδιαίο Νοέμβρ. 1935*
41. *ΑΓΙΑ ΣΙΩΝ (ΑΓΙΑΣΣΟΣ) Διμηνιαίο Ιούλ. 1937*
42. *ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ Ιανουάριος 1944*
43. *ΕΞΟΡΜΗΣΗ 1944* *τεύχη 3*
44. *ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ 1945* *τεύχος 1*
45. *ΑΕΤΟΠΟΥΛΑ 1945*
46. *ΝΑΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ Μάιος 1947* *» 1*
47. *ΔΕΛΤΙΟΝ ΕΝΩΣΕΩΣ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΛΕΣΒΟΥ Μηνιαίο 1947*
48. *ΝΕΟΣ ΜΥΤΙΛΗΝΙΟΣ (Α΄ Περ.) Εβδομαδιαίο Δεκ. 1951 - Σεπτ. 1953*
(Β΄ Περ.) Εβδομαδιαίο 1957 *τεύχη 95*
49. *ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ Μηνιαίο 1952*
50. *VITA 1952* *τεύχη 20*
51. *ΛΟΓΟΣ Μηνιαίο 1953* *» 22*
52. *ΔΕΛΤΙΟΝ ΡΟΤΑΡΙΑΝΟΥ ΟΜΙΛΟΥ 1957*
53. *Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ 1960*
54. *Η ΠΑΡΕΑ (ΠΑΠΑΔΟΣ) 1960* *τεύχη 6*
55. *Ο ΠΥΡΣΟΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΤΡΟΦΕΙΟΥ (ΜΥΤΙΛΗΝΗ) 1962*
56. *ΔΕΛΤΙΟΝ Η ΟΔΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ (ΚΑΛΛΟΝΗ) 1967*
57. *ΝΕΑΝΙΚΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ 1969*
58. *ΚΑΛΛΟΝΗ (ΚΑΛΛΟΝΗ) Μηνιαίο 1969 - 1972* *τεύχη 32*
59. *ΛΕΣΒΙΑΚΟΣ ΠΥΡΣΟΣ Διμηνιαίο Νοέμβρ. 1970*
60. *ΛΟΓΙΑ ΑΓΝΑ Εβδομαδιαίο 1970*
61. *Ο ΤΑΞΙΑΡΧΗΣ Μηνιαίο 1972*
62. *Η ΛΕΙΜΩΝΙΑΣ Μηνιαίο 1972*
63. *ΦΙΛΟΤΕΛΙΚΗ ΛΕΣΒΟΣ Διμηνιαίο 1976*
64. *ΠΑΛΜΟΙ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ 1978*
65. *ΖΗΝΩΝΑΣ 1979*
66. *ΦΙΛΟΤΕΛΙΚΑ ΝΕΑ Τριμηνιαίο 1984*
67. *ΑΙΟΛΙΚΑ ΦΥΛΛΑ Τριμηνιαίο 1986*
68. *«ΜΥΤΙΛΗΝΗ» Γράμματα - Τέχνες, Περιοδική έκδοση του Φ.Ο.Μ.*
Τόμοι: Α(1981), Β(1983)

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

1. *ΜΥΤΙΛΗΝΙΟΣ* *Α΄ Περίοδος 21.2.1909 - Απρίλιος 1912.*
Β΄ Περ. Σεπτεμβρ. 1912 - Φεβρουαρ. 1914.
Γ΄ Περ. Νοέμβριος 1918 - 1921.
2. *ΣΑΛΠΙΓΞ* *Α΄ Περ. 15.3.1909 - 1929.*
Β΄ Περ. 1946 - 1947.
3. *ΣΚΟΡΠΙΟΣ* *Α΄ Περ. 20.11.1909 - 1917.*
Β΄ Περ. 23.6.1928 - Δεκέμβριος 1936.
4. *ΛΕΣΒΟΣ* *Α΄ Περ. 3.5.1911 - 1914.*
Β΄ Περ. 1914 - Μάρτιος 1916.
Γ΄ Περ. 1932 - 1934.
5. *ΑΓΩΝ* *4.12.1911* *φύλλο 1*
6. *ΛΑΙΚΟΣ ΑΓΩΝ* *11.12.1911 - 15.9.1913*
7. *ΙΔΕΑ* *Α΄ Περ. 1912 - ;*
Β΄ Περ. 1919 - 1920.
8. *ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΣ (ΠΛΩΜΑΡΙ)* *1913 - 1913.*
9. *ΜΕΡΑΚΛΗΣ* *Α΄ Περ. 1913 - ;*
Β΄ Περ. 1915 - ;
10. *ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ* *1914 - ;*
11. *ΠΡΟΣΦΥΞ* *21.7.1914 - 1914.*
12. *ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ* *Α΄ Περ. 28.8.1915 - 1915.*
Β΄ Περ. 18.5.1925 - Σεπτ. 1936.
Γ΄ Περ. Φεβρουάριος 1950 - 1958.
13. *ΚΗΡΥΞ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ* *1.11.1915 - 1919.*
14. *ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΣ* *26.11.1915 - 1916.*
15. *ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΛΟΓΟΣ* *Α΄ Περ. 12.9.1916 - 1933.*
Β΄ Περ. 1946 - 1947.
Γ΄ Περ. 1950 - ;
16. *ΑΜΥΝΑ* *16.10.1916 - 1917.*
17. *ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΛΑΟΥ* *Μάιος 1917 - 1918.*
18. *ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ (ΚΑΛΛΟΝΗ)*
Απρίλιος 1919 - Δεκέμβριος 1919.
19. *ΜΗΘΥΜΝΑ (ΚΑΛΛΟΝΗ)* *Α΄ Περ. ;*
(ΜΟΛΥΒΟΣ) *Β΄ Περ. 1919 - 1922.*
20. *ΝΕΟΣ ΚΗΡΥΞ* *1.12.1919 - 1937.*
21. *ΛΑΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ* *1.2.1920 - 10.11.1920.*
22. *ΑΛΗΘΕΙΑ* *Α΄ Περ. 20.8.1920 - 15.9.1920* *φύλλα 24.*
Β΄ Περ. 14.4.1929 - 1929 *» 7.*
23. *ΕΝΩΣΙΣ* *3.9.1921 - Σεπτέμβριος 1922.*
24. *ΒΕΕΛΖΕΒΟΥΛ (ΚΑΛΛΟΝΗ)* *Α΄ Περ. 1922 - 1924.*
(ΜΥΤΙΛΗΝΗ) Β΄ Περ. 24.3.1928 - 1929.
25. *ΚΑΜΠΑΝΑ* *27.3.1923 - 28.9.1924* *φύλλα 84.*
26. *ΒΟΥΡΔΟΥΛΑΣ* *Β΄ Περ. 1923 - 1928.*
Γ΄ Περ. 16.6.1933 - Φεβρουάριος 1935.
27. *ΕΦΕΔΡΟΣ* *1.11.1923 - Δεκέμβριος 1923.*
28. *ΦΩΣ* *Α΄ Περ. 1923 - 1924.*
Β΄ Περ. 5.3.1934 - Σεπτέμβριος 1944.
29. *ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΦΩΝΗ* *1923 - 1924.*

30. ΤΟ ΒΗΜΑ (ΜΥΤΙΛΗΝΗ) Α΄ Περ. Μάρτιος 1926 - ;
(ΠΑΠΑΔΟΣ) Β΄ Περ. ; - 1940.
31. ΚΑΜΠΑΝΑΚΙ 24.4.1926 - 1927.
32. ΜΙΚΡΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ 16.12.1927 - 1928.
33. ΚΑΡΝΑΒΑΛΟΣ (αποκριάτικη) 26.2.1928 - 1934 φύλλα 7.
34. ΑΣΤΡΑΠΗ 11.6.1928 - Σεπτέμβριος 1928.
35. ΔΗΜΟΚΡΑΤΗΣ Α΄ Περ. 5.8.1928 - 29.9.1936 φύλλα 1441.
Β΄ Περ. 20.1.1946.
36. ΝΕΑ ΑΣΤΡΑΠΗ 21.3.1929 - ;
37. ΛΑΙΚΗ ΒΡΟΝΤΗ (ΠΟΛΙΧΝΙΤΟΣ) 15.8.1929 φύλλο 1.
38. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ 22.12.1930 - 1931 φύλλα 7.
39. ΑΙΓΑΙΟΠΕΛΑΓΗΤΙΚΟΣ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ Μάρτιος 1931 - 1935.
40. ΑΓΙΑΣΣΟΣ (ΑΓΙΑΣΣΟΣ) 19.4.1931 - 1940.
41. ΤΡΙΒΟΛΟΣ Α΄ Περ. 25.12.1931 - 25.8.1939 φύλλα 354.
Β΄ Περ. 15.3.1940 - 14.10.1941 » 64.
Γ΄ Περ. 11.7.1952 - 31.10.1952 » 17.
42. ΦΟΥΡΤΟΥΤΗΡΑ (ΑΓΙΑΣΣΟΣ αποκρηάτικη) 1932 - 1934 » 3.
43. ΛΑΙΚΗ ΦΩΝΗ (ΑΓΙΑΣΣΟΣ) 12.2.1932 - 1936.
44. ΑΜΕΡΟΛΗΠΤΟΣ Αύγουστος 1932 - ;
45. ΕΜΠΡΟΣ Α΄ Περ. 1932 - Αύγουστος 1936.
Β΄ Περ. 17.9.1944 - 1947.
Γ΄ Περ. 1974.
46. ΔΡΑΣΙΣ Α΄ Περ. Ιανουάριος 1933 - ;
Β΄ Περ. 20.5.1935 - 3.2.1936 φύλλα 31.
47. ΖΟΥΡΝΑΣ (ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ αποκριάτικη) 26.2.1933 - 1934 φύλλα 2.
48. ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΝΕΑ Α΄ Περ. 15.4.1933 - Ιούλιος 1933.
Β΄ Περ. ; - Αύγουστος 1935.
49. ΛΕΣΒΙΑΚΗ ΗΧΩ 7.6.1933 - 28.6.1941 φύλλα 290.
50. ΛΕΣΒΙΑΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ 1.8.1933 - 21.1.1934 » 52.
51. ΜΥΤΙΛΗΝΗ Α΄ Περ. Φεβρουάριος 1934 - 1934.
Β΄ Περ. 1951 - ;
52. ΝΕΟΣ ΑΓΩΝ (ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ)
Απρίλιος 1934 - Φεβρουάριος 1935 » 45.
53. ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ (ΑΓΙΑΣΣΟΣ) 4.6.1934 - Σεπτέμβριος 1934.
54. ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΗΣ (ΑΓΙΑΣΣΟΣ) 1934 - ;
55. ΛΕΣΒΙΑΚΟΣ ΤΥΠΟΣ 22.3.1935 - Ιούνιος 1935.
56. ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ (ΑΓΙΑΣΣΟΣ) 22.6.1935 - 1936.
57. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΝΕΟΛΑΙΑ 4.8.1935 - 1935 φύλλα 5.
58. ΚΑΘΟΔΗΓΗΤΗΣ Σεπτέμβριος 1935 φύλλο 1.
59. ΑΓΡΟΤΟΕΡΓΑΤΙΚΗ ΦΩΝΗ ΛΕΣΒΟΥ (ΑΓΙΑΣΣΟΣ) 1935 - ;
60. ΗΧΩ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣΣΟΥ (ΑΓΙΑΣΣΟΣ) 23.2.1936 - 1937.
61. ΑΓΡΟΤΗΣ 16.3.1936 - Ιούλιος 1936 φύλλα 9.
62. ΑΓΡΟΤΙΚΗ Α΄Περ. 20.4.1936 - 26.12.1936.
Β΄ Περ. Οκτώβριος 1944 - 1947.
63. ΠΡΩΙΝΗ 1.10.1936 - Μάιος 1941.
64. ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΛΕΣΒΙΩΝ Α΄ Περ. 4.10.1936 - 1937.
Β΄ Περ. 1937 - 1941.
65. ΦΗΜΗ 1936 - 1936.
66. ΤΑ ΝΕΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣΣΟΥ (ΑΓΙΑΣΣΟΣ) 4.8.1939 - ;
67. ΕΞΕΛΙΞΙΣ Μάρτιος 1940 - ;
68. ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΛΕΣΒΟΣ Α΄ Περ. 1944 - 1944 φύλλα 5.

Β΄ Περ. 1944 - 1947.
69. ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΤΑΣ Α΄ Περ. 10.6.1944 - 1944 φύλλα 5.
Β΄ Περ. 22.9.1944 - 5.1.1945.
Γ΄ Περ. 1945 - 1945.
Δ΄ Περ. 25.11.1945 - 1946.
70. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ 30.10.1944 - 1946.
71. ΓΚΡΙΝΙΑ (ΑΓΙΑΣΣΟΣ) 1.1.1945 - 1946. φύλλα 3.
72. ΜΑΣΚΑΡΑΣ (αποκριάτικη) 1945 φύλλο 1.
73. ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΗΣ 3.2.1945 - 21.5.1945 φύλλα 16.
74. ΕΘΝΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ 1945 - ;
75. ΣΤΕΜΜΑ 1945 - 1972.
76. ΕΘΝΙΚΗ Νοέμβριος 1945 - ;
77. ΠΑΛΜΟΣ Α΄ Περ. 1945 - ;
Β΄ Περ. 3.6.1954 - 17.2.1955 φύλλα 28.
78. ΑΝΑΤΟΛΗ 3.2.1946 - 22.9.1946 » 37.
79. ΕΘΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ Αύγουστος 1946 - ;
80. ΕΡΓΑΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝ 1946 - ;
81. ΛΑΙΚΗ Α΄ Περ. 1946 - ;
Β΄ Περ. 1949 - ;
Γ΄ Περ. 1951 - ;
82. ΑΣΤΗΡ 16.5.1947 - 1967 φύλλα 6.
83. ΛΕΣΒΙΑΚΟΣ ΑΓΩΝ Α΄ Περ. 1947 - ;
Β΄ Περ. 1949 - ;
Γ΄ Περ. 1958 - ;
84. ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΓΝΩΜΗ Α΄ Περ. 1948 - ;
Β΄ Περ. 22.6.1960 - ;
85. ΕΡΓΑΤΙΚΟΝ ΒΗΜΑ 1949 - ;
86. ΠΡΟΟΔΕΥΤΙΚΗ ΛΕΣΒΟΣ Α΄ Περ. 1950 - ;
Β΄ Περ. 1959 - ;
Γ΄ Περ. ;
Δ΄ Περ. 20.10.1977 - 17.11.1977 φύλλα 9.
87. ΜΥΤΙΛΗΝΙΟΣ 5.6.1954 - 1955.
88. ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ 1.7.1954 - ;
89. ΕΛΑΙΟΠΑΡΑΓΩΓΟΣ Σεπτέμβριος 1956 - 1958.
90. ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΦΩΝΗ 1959 - ;
91. ΛΕΣΒΙΑΚΟΣ ΚΗΡΥΞ 1959
92. ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΛΕΣΒΟΥ 1960 - ;
93. ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΛΕΣΒΟΣ 1962 - ;
94. ΠΟΛΙΤΙΚΑ 1962.
95. ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΛΕΣΒΟΣ 1962 - 1967.
96. ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΝΕΑ 1963 - ;
97. ΝΕΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ 1974 - ;
98. ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΣΠΟΡ 1981 - 1984.
99. ΑΝΤΙΣΣΑ 1982.
100. ΕΠΑΝΩ ΣΚΑΛΑ Αύγουστος 1982 - Αύγουστος 1983 φύλλα 2.
101. ΛΕΣΒΙΑΚΗ ΦΩΝΗ 1983 - 1984.
102. ΛΕΣΧΗ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΠΑΛΛΗΛΩΝ 1983 - 1984.
103. ΕΥΘΥΝΗ Ιανουάριος 1984.
104. ΜΥΤΙΛΗΝΗ (Δήμου Μυτιλήνης) 1985.
105. ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΛΕΣΒΟΣ 1985.
106. ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ 1986.

Από τις εφημερίδες και τα περιοδικά που αναφέρω στους πιο πάνω καταλόγους σήμερα εξακολουθούν να κυκλοφορούν:

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ	ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ
1. Ο ΠΟΙΜΗΝ	1. ΔΗΜΟΚΡΑΤΗΣ
2. ΔΕΛΤΙΟΝ ΡΟΤΑΡΙΑΝΟΥ ΟΜΙΛΟΥ	2. ΕΜΠΡΟΣ
3. ΔΕΛΤΙΟΝ Η ΟΔΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ	3. ΛΕΣΒΙΑΚΟΣ ΚΗΡΥΞ
4. Ο ΤΑΞΙΑΡΧΗΣ	4. ΠΟΛΙΤΙΚΑ
5. Η ΛΕΙΜΩΝΙΑΣ	5. ΑΝΤΙΣΣΑ
6. ΦΙΛΟΤΕΛΙΚΗ ΛΕΣΒΟΣ	6. ΕΥΘΥΝΗ
7. «ΜΥΤΙΛΗΝΗ» ΤΟΥ Φ.Ο.Μ.	7. ΜΥΤΙΛΗΝΗ
8. ΖΗΝΩΝΑΣ	8. ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΛΕΣΒΟΣ
9. ΦΙΛΟΤΕΛΙΚΑ ΝΕΑ	9. ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ
10. ΑΙΟΛΙΚΑ ΦΥΛΛΑ	

Απαραίτητες θεωρώ τις παρακάτω διευκρινίσεις:

1. Όταν μια εφημερίδα ή ένα περιοδικό διέκοπτε την έκδοσή του και μετά από μήνες ή χρόνια επανεκδιδότανε, μαζί με τα υπόλοιπα στοιχεία της ταυτότητάς του, έβαζε στην πρωμετωπίδα του και την ένδειξη «Β΄ ή Γ΄ Περίοδος» για να υποδηλώνει πως πρόκειται για τη συνέχεια του ίδιου εντύπου. Αυτό δεν συνέβη με τις εφημερίδες:

ΛΕΣΒΟΣ	(1911 - 1916) και (1932 - 1934).
ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ	(1915) και (1925 - 1936).
ΑΛΗΘΕΙΑ	(1920) και (1929).
ΦΩΣ	(1923 - 1924) και (1934 - 1944).

και γι' αυτό ο Γ. Βαλέτας στην «Αιολική Βιβλιογραφία» του αναφέρει από δύο φορές τις παραπάνω εφημερίδες κρίνοντας ότι πρόκειται εκάστοτε για δύο διαφορετικά έντυπα. Αντίθετα, εγώ αναφέρω τις μεταγενέστερες εκδόσεις σαν «Β΄ Περίοδο» των πρώτων, επειδή ο κατάλογος που παρουσιάζω είναι μία καταγραφή τίτλων και δεν ήθελα ο ίδιος τίτλος να εμφανίζεται δύο φορές.

Εν τούτοις την αρχή μου αυτή την παραβίασα τρεις φορές.

α) Το 1951 οι Ν. Αναστασιάδης, Φ. Δήμου, εξέδωσαν το σατιρικό περιοδικό «ΝΕΟΣ ΜΥΤΙΛΗΝΙΟΣ». Κάποτε η συνεργασία διακόπηκε και το περιοδικό σταμάτησε. Τότε ο Ν. Αναστασιάδης εκδίδει τη σατιρική εφημερίδα «ΜΥΤΙΛΗΝΙΟΣ».

Νομίζω λοιπόν, πως ο «ΜΥΤΙΛΗΝΙΟΣ» του Ν. Αναστασιάδη είναι μάλλον μια συνέχεια – έστω κατά το ήμισυ – του «ΝΕΟΥ ΜΥΤΙΛΗΝΙΟΥ» και πάντως καμμιά σχέση δεν έχει με την σατιρική εφημερίδα του 1909.

β) Τα «ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΝΕΑ» του 1933 ήταν μια εφημερίδα με ειδήσεις αποκλειστικά του Πλωμαρίου. Η ομώνυμη εφημερίδα του 1963 ήταν μια θαυμάσια έκδοση με παλλεσβιακή κάλυψη. Την έβγαλε ο τότε βουλευτής της Ε.Ρ.Ε. Περ. Ξενοδοχειάρης και απηχούσε τις θέσεις του κόμματός του.

γ) Η «ΜΥΤΙΛΗΝΗ» του 1934, και εν συνεχεία του 1951, εκδόθηκε από τον γιατρό Γιάννη Μανώλα για να υποστηρίξει την υποψηφιότητά του – και τις δύο φορές – ως δημάρχου της πόλης μας. Η «ΜΥΤΙΛΗΝΗ» του 1985 είναι ένα έντυπο που εκδίδει η Δημαρχία Μυτιλήνης για να ενημερώνει τους δημότες για τις ποικίλες δραστηριότητές της, και διανέμεται δωρεάν.

2. Τα περιοδικά «ΛΕΩΝ», «ΔΙΑΒΟΛΟΣ», «ΡΑΠΙΣΜΑ», «ΓΕΡΟΥΣΙΑ» αναφέρονται στην «ΑΙΟΛΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ» του Βαλέτα ως χειρογραφημένα. Επίσης, χειρογραφημένα είναι μερικά φύλλα της Αγιασσώτικης εφημεριδούλας «ΓΚΡΙΝΙΑ».

Παρ' ότι δεν «τυπώθηκαν» έκρινα σωστό να τα συμπεριλάβω στον κατάλογο.

3. Υπάρχουν Μυτιληνιές εφημερίδες και περιοδικά που δεν έχω καταγράψει. Κυκλοφόρη-

σαν στο παρελθόν, ή κυκλοφορούν τώρα στην Μυτιλήνη, τυπώνονται όμως στην Αθήνα, και αυτό το θεώρησα βασικό αίτιο να μη τα αναφέρω στον παρόντα κατάλογο (π.χ. «ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ», «ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΛΕΣΒΟΣ Β΄ Περίοδος», «ΑΛΛΑΓΗ», «ΑΙΟΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ», «ΑΓΙΑΣΟΣ», «ΓΕΡΑ» κ.λ.π.).

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Σαν υστερόγραφο στη χωρίς τελειωμό αναζήτηση περιοδικών και εφημερίδων που εκδόθηκαν στη Λέσβο, βρήκα ακόμα μερικά, που τα παραθέτω κι' αυτά στο συμπληρωματικό κατάλογο που ακολουθεί:

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

1. *ΛΕΟΝΤΑΡΗΣ*	*Εβδομαδιαίο*	*1913 - ;*		
2. *ΝΕΟΛΑΙΑ*	*»*	*20.7.1923 - ;*		
3. *ΜΥΤΙΛΗΝΗ*	*Διμηνιαίο*	*Οκτώβρ. 1946 - ;*		
4. *ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΥΖΗΤΗΣΙΣ*	*Διμηνιαίο*	*Ιανουάρ. 1972 - Ιούνιος 1974*		*Τεύχη 15*
5. *ΑΣΩΜΑΤΙΑΝΟΙ ΠΑΛΜΟΙ*	*Τριμηνιαίο*	*Οκτώβ. 1983 - Συνεχίζει*		

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

1. *ΛΑΟΣ*	*4.12.1911*	*Φύλλα 1.*
2. *ΒΑΤΑΝ (Τουρκική)*	*1912 - ;*	
3. *ΓΕΝΙ ΧΑΒΕΝΤΙΣ (Τουρκική)*	*1913 - ;*	
4. *ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΣ*	*Μάιος 1915 - ;*	
5. *ΘΑΡΡΟΣ*	*19.11.1915 - ;*	
6. *ΕΘΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ*	*29.10.1944 - ;*	
7. *ΣΥΝΑΣΠΙΣΜΟΣ*	*3.2.1946 - ;*	
8. *ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ*	*Φεβρ. 1950 - ;*	
9. *ΗΧΩ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΜΑΣ (ΑΓΙΑΣΣΟΣ)*	*1950 - ;*	
10. *ΠΑΡΕΑ (ΠΑΠΑΔΟΣ)*	*19.2.1955 - 9.4.1955*	*Φύλλα 8.*

ΑΝΤΩΝΗΣ ΠΛΑΤΩΝ

Μυτιλήνη, Άνοιξη, 1987

Σὰ πιρνὰς ἀπ' τοὺ πουταμὸ ἀνισήκουνι τὰ ρούχα σ'.
(Κοίταξε νὰ φυλάγεσαι ἀπὸ κάθε διαφαινόμενο κίνδυνο)
(Λεσβιακὴ παροιμία. Συλλογὴ Δ.Π. Λεοντῆ)

ΜΑΚΗ ΑΞΙΩΤΗ

«ΙΕΡΑ»
ΜΥΘΟΣ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Τα παλαιότερα χρόνια, μετά τον Τρωικό πόλεμο, τα γένη των Αιολέων κατά κύματα αποικίζουν το νησί της Λέσβου. Μοιράζουν τη γη μεταξύ τους και κτίζουν τις πόλεις τους. Η Μυτιλάνα, η Μάθυμνα, η Αρίσβα, η Έρεσσος, η Άντισσα και η Πύρρα. Ονόματα που εκτός από την Πύρρα συνεχίζουν να γράφουν ιστορία ακόμα και στον καιρό μας. Η αρχαιολογική έρευνα έχει με ακρίβεια εντοπίσει την τοποθεσία που φιλοξενούσε για αιώνες την κάθε μια απ' αυτές. Το πρόβλημα όμως βρίσκεται στην πληθώρα των δευτερευουσών πόλεων που αναφέρουν αρκετοί συγγραφείς. Αρκετά από αυτά τα ονόματα έχουν συνδεθεί με σημερινά τοπωνύμια του νησιού χωρίς όμως σ' αυτές τις περιοχές να υπάρχουν αξιόλογα λείψανα, που να φανερώνουν την ύπαρξη σημαντικών οικισμών. Έτσι, έχουμε το Πόλι (Πόλιον), τα Τσίλια (Κίλλαιον), τα Μέτια (Μέταον) κ.ά. Μια από αυτές τις πόλεις ήταν και η Ιερά ή Ιρα (κατά τους Αιολείς). Την μνημονεύει ο Πλίνιος(1), που έζησε πολύ πιο ύστερα (23 - 79 μ.Χ.). Αναφέρει «την δε Αγαμήδην και Ιεράν (ΗΙΕΡΑ) κατ' άλλον τρόπον καταστραφείσας». Ο Στέφανος Βυζάντιος(2), πολύ αργότερα, γράφει «Ίρά ....έστι και πόλις Λέσβου». Και οι δυό τους αντλούν πληροφορίες από τους προγενέστερους, και έζησαν σε εποχές πολύ μακρυνές από αυτή που πιθανολογείται η ύπαρξη αυτής της πόλεως. Υπάρχει όμως και κάποιος, ίσως σύγχρονος με αυτή, που άφησε ανεκτίμητης αξίας γραπτά μνημεία. Ο ποιητής μας, που έζησε στην καμπή του 7ου προς τον 6ο π.Χ. αιώνα. Ο Αλκαίος(3), στα «Σωζόμενα του» (36,114), αναφέρει το όνομα «Ιρα». Πολλοί πιστεύουν ότι αυτό ανήκει στην Ιερά, που ήταν ακόμα πόλη της εποχής του. Άλλοι όμως, όπως και ο αείμνηστος Κοντής το αποδίδουν αλλού(4).

«Ζευ πάτερ, Λυδοί μεν έπ' α(ργαλέοισι)
συμφοραίσι δισχιλίοις στα(τήρας)
ἄμμ' ἐδωκαν, αἴκε δυναίμεθ' ἴρ(αν)
ἐς πόλιν ελθείν»

και πιο κάτω:

«νῦν δ' οὗτος ἐπικρέτει
κινήσαις τον απ' Ἴρας. πώκινον λίθον»

Νάτην λοιπόν η Ιερά, προβάλλει μέσα από το θρύλο, με ελάχιστες μαρτυρίες που σίγουρα δεν βοηθούν πολύ. Πού βρισκόταν όμως αυτή; Και εδώ έρχεται το τοπωνύμιο να βάλει τη σφραγίδα του. Η μεγάλη περιοχή της Γέρας πρόσφερε αρκετές προϋποθέσεις. Το όνομα (γερα-ιερα), και τα άφθονα ερείπια. Τοποθετείται κάπως

αυθαίρετα στην παραλιακή περιοχή ανάμεσα στο Πέραμα και στην Ευρειακή. Σαν κέντρο του οικισμού θεωρείται το τμήμα που φέρει το όνομα Χαλατσές (χαλάσματα), το οποίο είναι πιο υπερυψωμένο από τη γύρω περιοχή. Εδώ, η πυκνότητα των ερειπίων είναι μεγάλη. Το σκάψιμο αποκαλύπτει θεμέλια σπιτιών, κομμάτια από πιθάρια, όστρακα αγγείων και σφονδύλια από αδράχτια. Μέσα στη θάλασσα βρίσκονται τα θεμέλια των τετράγωνων σπιτιών, ραβδωτές κολώνες, πληθώρα οστράκων από αγγεία και κομμάτια από παληά κεραμίδια. Από εδώ πέρασαν αρκετοί ερευνητές. Ο R. KOLDEWEY επισημαίνει την ύπαρξη «ανοικτής κώμης» στην περιοχή([5]). Ο CONZE αναφερόμενος στα ερείπια τα αποδίδει στην παληά HIERA, χωρίς όμως να έχει συγκεκριμένες αποδείξεις γι' αυτό. Επισημαίνει δε ότι την παληά αυτή εποχή πρέπει να ήταν ένας κόμβος που δεν μπόρεσε όμως να διατηρήσει την ανεξαρτησία της απέναντι στην ισχυρή Μυτιλήνη, στην επικράτεια της οποίας ανήκε. Ο Κοντής([6]) στη δική του μελέτη έγραψε: «Στην περίπτωση της Ιρας φαίνεται ότι βάρυνε το γεγονός της μεγαλύτερης σημασίας που είχε ο οικισμός ως κέντρο μιάς συστάδας ολόκληρης από κώμες της περιοχής στην οποία έδωσε το όνομα της». Δηλαδή, υπήρχε πυκνοκατοικημένος οικισμός (ίσως η Ιρα) οι Χαλατσές και γύρω της σ' όλη την περιφέρεια, «κώμες» από συστάδες αγροικιών με καλλιέργειες και τοπικά ιερά. Όλοι όμως αυτοί οι αρχαιολόγοι, μελετώντας τα ευρήματα (κεραμίδια, όστρακα αγγείων, λιθοπλίνθους και τις επιγραφές του Χαριτωνίδη και του CONZE)([7]) τοποθετούν χρονολογικά τον οικισμό ανάμεσα στο 480 π.Χ. και στον 4ο αιώνα μ.Χ. Ιδίως, τα επιφανειακά λείψανα και οι επιγραφές τοποθετούνται στην Ελληνιστική - Ρωμαϊκή εποχή([8]) και στους Βυζαντινούς χρόνους. Καμμία νύξη για την αρχαϊκή - κλασσική εποχή, που πιθανότατα τοποθετείται η Ιερά. Ίσως αυτά να βρίσκονται σε βαθύτερα στρώματα μαζί με αποδεικτικά στοιχεία για την ύπαρξη της πόλης. Βέβαια πυκνοκατοικημένοι φαίνονται και άλλοι οικισμοί στην γύρω περιοχή, όπως αυτός στον Καλαμά (Κουρού-Μπακάλη), με την πληθώρα των επιφανειακών ευρημάτων. Έπειτα, η περιοχή της Γέρας περιλαμβάνει και άλλες τοποθεσίες, όπως η Μάννα([9]), που μπορούν να διεκδικήσουν θαυμάσια την ύπαρξη ενός μεγαλύτερου οικισμού, ίσως και της Ιρας. Θέλω, δηλαδή, να επισημάνω ότι, εάν υπήρξε η Ιερά, το πιό σίγουρο θα ήταν να τοποθετηθεί κάπου μέσα στον τεράστιο ελαιώνα της γέρας. Το πού όμως, κανείς δεν έχει ακόμη σίγουρες αποδείξεις. Πολλά μέρη είναι πρόσφορα γι' αυτό. Το όνομα της Γέρας είναι γνωστό στο ΙΓ΄ αιώνα (Acta Patriarchatus). Αναφέρεται σε οικισμό της εποχής, όπου είχε την έδρα του Χωροεπίσκοπος, και στον οποίο ανήκαν και τα δύο γνωστά Μοναστήρια του Οσίου Γρηγορίου και των Αριστών([10]). Βλέπουμε, λοιπόν, τη συνεχή του ύπαρξη στην περίοχή, κάτι που μας φέρνει πιο κοντά στην παραδοχή της «αρχαιότητας» αυτού του τοπωνύμιου, που τώρα εξαπλώθηκε σαν επικρατέστερο σ' ένα μεγάλο χώρο. Το εύχομαι να μπορέσει κάποτε η επιστημονική έρευνα ή και η θεά τύχη να ερθει στην επιφάνεια κάποιο ενδεικτικό σημείο, που θα επιβεβαιώνει την ύπαρξη αυτής της «Πόλης Φάντασμα».

ΜΑΚΗΣ ΑΞΙΩΤΗΣ

ΣΗΜ.: 1. PLINIUS, Nat. Hist. 5. 149. 2. Στέφανος Βυζάντιος: Λέξη «Ἰρά». 3. Αλκαίου: «Σωζόμενα» 36, 114. 4. Ι.Δ. Κοντής: «Λέσβος και η Μικρασιατική της Περιοχή» σελ. 249 - 1346. 5. R. Koldewey: «Die antiken Baureste der Lesbos» (1890). 6. Πρβλ. σημ. 4. 7. A. Conze: «Reise auf der insel Lesbos» (1865). 8. Πρβλ. σημ. 4. 9. Μάκη Αξιώτη: Περιοδικό «Γέρα», τεύχος 17 - 18 (1985). 10. Ιακώβου Κλεόμβροτου: «Συνοπτική Ιστορία της Εκκλησίας της Λέσβου» σελ. 33 (1984).

ΦΩΤΕΙΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΛΕΣΒΙΑΚΗΣ ΑΝΟΙΞΗΣ

Ὁ ἱερωμένος λογοτέχνης καὶ λαογράφος τῆς Ἁγιάσου Χριστόφας Κανιμᾶς (1894 - 1974) κατὰ σκίτσο ἐκ τοῦ φυσικοῦ τοῦ Μίλτη Παρασκευαΐδη (1942). Τὸ 1934 ἀνεβάστηκε στὴν Ἀγροτικὴ Ἔκθεση Μυτιλήνης ἡ θεατρικὴ ἠθογραφία του «Τί νὰ τὰ κάνω τὰ καλά;» ποὺ ἐξακολουθεῖ νὰ παίζεται μὲ μεγάλη ἐπιτυχία συχνὰ ἕως τώρα. Ὑπῆρξε τακτικὸς συνεργάτης τοῦ λαογραφικοῦ καὶ εὐθυμογραφικοῦ περιοδικοῦ τῆς Μυτιλήνης «Τρίβολος» τοῦ Σ. Παπανικόλα, μὲ διάφορα ψευδώνυμα (Γιανάτς κ.ἄ.). Εἶχε γράψει ἐκτὸς ἄλλων καὶ 5 ἱστορίες μὲ διαλόγους κατὰ τὰ ἰδιώματα τῆς Ἁγιάσου, τῆς Γέρας, τῆς Μυτιλήνης, τοῦ Πλωμαριοῦ καὶ ἄλλων χωριῶν τῆς Λέσβου, οἱ ὁποῖες παραλήφθηκαν κατὰ τὴν γερμανικὴ κατοχὴ τοῦ 2ου πολέμου ἀπὸ τὸν Γερμανὸ λαογράφο Ροῦντολφ Χέλμ γιὰ νὰ κατατεθοῦν στὶς λαογραφικὲς συλλογὲς τῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τῆς Βιέννης. Ἦταν πατέρας τῆς γνωστῆς ζωγράφου Βάνας Γέρου - Κανιμᾶ, καὶ χειροτονήθηκε ἱερέας τὸ 1936. Εἶχε ὀργανωθεῖ ἀπὸ τοὺς πρώτους στὴν ἀντιστασιακὴ ὀργάνωση τοῦ Ε.Α.Μ.

Ὁ Δημ. Καμίτζος (1884 - 21.7.1979), ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ χαρακτηριστικοὺς ἐκπροσώπους τῆς Αἰολικῆς λογοτεχνίας κατὰ σκίτσο ἐκ τοῦ φυσικοῦ τοῦ Μίλτη Παρασκευαΐδη. Γεννήθηκε στὸν Γκιουρὲ Ἀδραμυτιοῦ, ἔζησε μετὰ τὸ 1922 στὶς ἐρημιὲς τοῦ Λεπέτυμνου, πέθανε στὴν Ἀθήνα καὶ ἔχει ταφεῖ στὴν Μήθυμνα. Συγκλονιστικὰ τὰ λογοτεχνικὰ βιβλία του «Σαχὶν» (1970), «Τὸ καμένο βουνὸ» (1973), «Πέτρος Μπιζάνης» (1977). Ἐκτενὴ ἀνάλυση τοῦ ἔργου του μὲ τὸν τίτλο «Ἕνας ἀγρότης ποιητὴς» ἔχει δημοσιεύσει ὁ Μῆτσος Τσιάμης στὸ τεῦχος 61 - 63 τοῦ περιοδικοῦ «Τὰ Ψαρὰ» τὸ 1985.

ΒΑΣΙΛΗ ΑΡΧΟΝΤΙΔΗ

Τὸ πρόβλημα τῆς Ἐπανάστασης στὴν ποίηση τοῦ Σολωμοῦ

ΒΑΣΙΛΗΣ ΑΡΧΟΝΤΙΔΗΣ
Σχέδιο τοῦ Μίλτη Παρασκευαΐδη

Ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἕνας ἀτέλειωτος ἀγώνας. Μιὰ ἀλήθεια παλιὰ ὅσο καὶ ὁ ἄνθρωπος, ποὺ τὴν ἀκοῦμε εἴτε τὴν διαβάζουμε στὰ βιβλία σὰν εἴμαστε μικροὶ ἢ τὴ δοκιμάζουμε καὶ τὴν ἐπιβεβαιώνουμε μὲ τὸ πέρασμα τῆς ζωῆς ἢ τὴν προσέγγιση τοῦ θανάτου. Ὁ μεγάλος Goethe εἶχε πῆ στὸ φίλο του Ecuermann:

«Κατὰ βάθος ἡ ζωή μου δὲν ἦταν τίποτα ἄλλο παρὰ κόπος, δουλειὰ – καὶ μπορῶ νὰ σοῦ βεβαιώσω, πὼς μέσα στὰ 75 μου χρόνια δὲ γνώρισα οὔτε ἕνα μήνα ἀληθινὴ ξεκουρασιά. Ἡ ζωή μου ἦταν ἕνα παντοτεινὸ κύλισμα βράχων, ποὺ ἔπρεπε κάθε φορὰ νὰ τὸν ξανασηκώσω».

Ὁ ἀγώνας αὐτὸς γίνεται ἐνάντια στὴ φύση καὶ ἐνάντια σὲ δυσκολίες, ποὺ παρουσιάζει ἡ κοινωνικὴ συμβίωση.

Κάθε γεγονός, ποὺ ἀφορᾶ τὴν ὕπαρξή μας, σὰν ἄτομα καὶ σὰν ὁμάδες, καὶ ποὺ δὲν ἔχει ὑποταχτεῖ ἀκόμα στὴν ἐξουσία μας, ἀποτελεῖ γιὰ τὴν ψυχή μας πρόβλημα.

Πάρετε σὰν παράδειγμα τὸ σημερινὸ μεγάλο γεγονὸς τοῦ πολέμου. Τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι μονάχα δυσκολία, ὅπως τὸ ἀντικρύζει ἡ ψυχή μας, παρὰ εἶναι σύγχρονα καὶ προώθηση, ἀπαραίτητο κίνητρο γιὰ τὴν πρόοδο τῶν ζωντανῶν ὀργανισμῶν καὶ τῆς ὁμάδας ὁλάκαιρης. Χωρὶς δηλαδὴ τὴν κυριαρχία πάνω στὰ γεγονότα, χωρὶς τὸ ξεπέρασμα τῆς δυσκολίας εἶναι ἀδύνατο ὁ ζωντανὸς ὀργανισμός, εἴτε ἡ ὁμάδα νὰ προχωρήσει. Γιατὶ τὸ πρόβλημα ἀναγκάζει τὰ ἄτομα νὰ δυναμώσουν τὶς προσπάθειες τους, νὰ δείξουν πιὸ πολλὴ ζωτικότητα καὶ πιὸ μεγάλη πνευματικὴ δραστηριότητα. Αὐτὴ εἶναι ἡ θετικὴ ἀξία τοῦ προβλήματος, ἡ μορφωτικὴ του δύναμη.

Ἀφοῦ πρόβλημα ἀποτελεῖ γιὰ τὴν ψυχή μας κάθε γεγονός, καὶ ἀναφέρεται στὴν ὕπαρξή μας καὶ δὲν ἔχει ὑποταχτῆ στὴ θέληση, θὰ πῆ, πὼς παρουσιάζεται μπροστά μας τότε ποὺ εἶναι ἀνάγκη νὰ παρουσιαστῆ, δηλαδὴ ὕστερα ἀπὸ ὡρίμασμα πιά, σὲ μιὰ ἐποχή, ποὺ μποροῦμε νὰ τὸ λύσουμε. Πρέπει νὰ ξέρουμε, πὼς κάθε πρόβλημα ποὺ ἀντικρύζουμε, γεννήθηκε κατ᾽ ἀνάγκη στὴν πορεία τῆς ζωῆς μας, καὶ δὲ μποροῦμε νὰ τὸ ἀγνοήσουμε.

Τὸ πρόβλημα π.χ. τὸ σεξουαλικὸ παρουσιάζεται, ὅταν οἱ γεννητικοὶ ἀδένες ἔχουν ὡριμάσει καὶ εἶναι ἕτοιμοι γιὰ δράση. Παρουσιάζεται δηλαδὴ στὸ στάδιο τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, ὅταν εἶναι δυνατὸ νὰ λυθῆ. Τὸ πρόβλημα τοῦ δεύτερου δρόμου γιὰ τὶς Ἰνδίες παρουσιάζεται ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψη τοῦ πρώτου δρόμου. Τὸ πολιτειακὸ πρόβλημα παρουσιάζεται σήμερα, ποὺ ὑπάρχουν οἱ ὅροι γιὰ τὴ λύση του.

(Ἀνέκδοτο κείμενο γραμμένο στὰ 1944. Ἀπὸ τὸ ἀρχεῖο Π. Ἀργύρη)

Τὸ πρόβλημα, ποὺ ἔχει τέτοιαν ὑπαρκτικὴ σημασία γιὰ τὸν ὀργανισμό, θέτει σὲ κίνηση κάθε ψυχικὴ καὶ σωματικὴ λειτουργία. Ἂν τὸ ζῶο ἀνήκει στὰ ἀτελέστερα, τὸ πρόβλημα μπαίνει σὲ πρωτόγονη μορφή. Ἡ δυσκολία, ποὺ παρουσιάζει ἕνα σπυρὶ σιτάρι γιὰ τὸ μυρμήγκι, εἶναι μιὰ ἁπλὴ καὶ πρωτόγονη μορφὴ προβλήματος. Στὸν ἄνθρωπο, ποὺ ἔχει φτάσει τόσο ψηλὰ στὴν κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ ἐξέλιξη, τὸ πρόβλημα παίρνει διάφορες σύνθετες μορφές, ποὺ μονάχα μιὰ ψυχολογία, μὲ τὴ μέθοδο ποὺ θὰ σᾶς πῶ παρακάτω, μπορεῖ νὰ τὶς παρακολουθήσει. Ὁποιαδήποτε καὶ νἄναι ἡ προέλευση τοῦ προβλήματος, εἴτε προέρχεται δηλαδὴ ἀπὸ τὴ φύση εἴτε ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ ἱστορία τοῦ καθενός, δὲν μπορεῖ νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὸν κοινωνικὸ κύκλο. Ἕνα ἀτομικὸ εἴτε ἕνα πρόβλημα τοῦ φυσικοῦ κόσμου πρέπει πάντα νὰ ἐξετάζεται σχετικὰ μὲ τὴν κοινωνικὴ κατάσταση ὁρισμένης ἐποχῆς. Τὸ ἄτομο ἀπομονωμένο εἴτε φύση ἀνεξάρτητη ἀπ᾽ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ εἶναι φαντασίες.

Ἡ ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν μας, ὁ θάνατος τῶν γονιῶν μας, τὸ χτίσιμο ἑνὸς σπιτιοῦ εἶναι προβλήματα ἀτομικά, μὰ ὄχι ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ κατάσταση.

Ἡ περυσινὴ αὐτοκτονία τοῦ ποιητῆ Λαπαθιώτη εἶναι μιὰ ἀτομικὴ ἱστορία, εἶναι μιὰ λύση προβλήματος καθαρὰ ἀτομικοῦ. Πόσο ὅμως θὰ πέφτουμε ἔξω, ἂν θέλαμε νὰ ἀγνοήσουμε τὴν κοινωνικὴ τάξη τοῦ ποιητῆ, τὴν παράδοση τοῦ σπιτιοῦ του, τὸ χαρακτήρα ποὺ δημιουργήθηκε μέσα στὴν οἰκογένεια καὶ μέσα στὴν ὁρισμένη κοινωνία, ἀκόμα στὴν ἱστορικὴ περίοδο ποὺ βρέθηκε ἡ Ἑλλάδα καὶ ὁ ἴδιος μένει στὴν πείνα, τὴ μαύρη ἀγορὰ καὶ τὴν τρομοκρατία τῶν Γερμανῶν.

Ἂς πάρουμε τώρα ἕνα παράδειγμα ἀπὸ τὸ φυσικὸ κόσμο. Ὁ Θαλῆς ἀπὸ τὴ Μίλητο στὴν αὐγὴ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἐξέτασε τὸ πρόβλημα τῆς σύστασης τοῦ κόσμου καὶ βρῆκε, πὼς ἡ ἀρχὴ τοῦ (κόσμου) εἶναι τὸ νερό. Ἀπ᾽ αὐτὸ γεννήθηκαν ὅλα. Τὸ ζήτημα φαίνεται ἀντικείμενο τῆς φυσικῆς καὶ χημείας. Ἡ ἱστορία ὅμως τῆς φιλοσοφίας γράφει, πὼς ὁ Θαλῆς ἔφτασε στὸ συμπέρασμα αὐτό, γιατὶ τὸ νερὸ ἦταν τὸ κύριο στοιχεῖο τῆς ζωῆς τῆς πατρίδας του. Οἱ Μιλήσιοι ἦταν ναυτικοί. Τὸ πρόβλημα λοιπὸν δὲν ἦταν ἄσχετο πρὸς τὴν κοινωνικὴ-οἰκονομικὴ κατάσταση τῆς ἐποχῆς του.

Ἡ ψυχολογία, ἡ μόνη κατάλληλη ἐπιστήμη νὰ ἐξετάσει τὴ ζωὴ καὶ τὴν περιπέτεια τοῦ προβλήματος μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἔμεινε ἀνεδαφική. Στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰώνα μας ἔπαιρνε τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν ἐξέταζε μέσα στὰ ἐργαστήρια μὲ πειράματα καὶ μὲ ὄργανα, σὰ νὰ ἦταν τὸ ἀντικείμενό της μονάχα φαινόμενο τοῦ φυσικοῦ κόσμου, χωρὶς ἱστορία καὶ κοινωνικὴ προέλευση. Οἱ δυὸ βαθύτερες ψυχολογίες, ἡ ψυχανάλυση τοῦ Freud καὶ ἡ ἀτομικὴ ψυχολογία τοῦ Adler ἀγνόησαν τὰ συγκεκριμένα κοινωνικὰ προβλήματα. Ἡ ψυχανάλυση μελέτησε περίφημα τὸ γενετήσιο ἔνστικτο, ποὺ τοῦ ἔδωκε τὴν πρώτη θέση στὴ δημιουργία τῆς προσωπικότητας τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἡ ἀτομικὴ ψυχολογία ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ βλέπῃ τὸ ἄπαντο τῆς ψυχικῆς ἐξέλιξης μονάχα μέσα στὴν προσωπικὴ ἱστορία. Ὁ Adler ἀποκρούει κατηγορηματικὰ τὴν ἐξάρτηση τῆς ψυχολογίας ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴ βάση, δηλαδὴ ἀρνιέται τὴν ἐπίδραση τοῦ οἰκονομικοῦ παράγοντα στὴν ψυχολογία τοῦ ἀτόμου.

Ἐνδιαφέρουσαν ἄποψη παρουσιάζει καὶ μᾶς βοηθᾶ ἡ ψυχολογία τῶν Diltey-Spranger, ἡ ὁποία ἔχει κατεύθυνση ἰδεαλιστική. Σήμερα ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ καινούρια ψυχολογία, ποὺ θὰ ἐξετάζει τὶς ψυχικὲς λειτουργίες μαζὶ μὲ τὰ συγκεκριμένα κοινωνικὰ καὶ ἀτομικὰ προβλήματα. Γιαυτὸ ὡς τώρα ἐξέτασε μονάχα τὶς ψυχικὲς λειτουργίες ἄσχετες πρὸς τὰ προβλήματα, ἐξέτασε τὸ ὑποκείμενο ἄσχετα μὲ τὸ ἀντικείμενο. Ἡ μέθοδο, ποὺ πρέπει νὰ τὴν διευθύνει, θἄναι ἡ διαλλεκτικὴ μέθοδο.

Ἡ ψυχολογία αὐτὴ ποὺ θὰ πρέπει νὰ τῆς δώσουμε τὸ ὄνομα τῆς Διαλεκτικῆς ψυχολογίας καὶ ποὺ νύξεις μονάχα βρίσκουμε στὰ προπολεμικὰ ψυχολογικὰ συστήματα, δεσπόζει στὰ χρόνια μας.

Μὲ τὴ βοήθεια μιᾶς τέτοιας ψυχολογίας, ποὺ ἐξετάζει τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ μαζὶ μὲ τὰ προβλήματα ποὺ τὴν ἀπασχολοῦν, ποὺ βασίζεται στὴ διαλεκτικὴ μέθοδο καὶ ὅπου βρίσκεται ἡ ἀρχὴ γιὰ μιὰ σωστὴ ἀνάπτυξη τῆς τόσο ἐνδιαφέρουσας ἐπιστήμης, θὰ προσπαθήσουμε νὰ παρακολουθήσουμε τὴν περιπέτεια τοῦ προβλήματος τῆς ἐπανάστασης μέσα στὴν ποίηση τοῦ

Σολωμοῦ. Ὁ Σολωμὸς ἔζησε σὲ μιὰ μεγάλη ἐποχὴ τῆς Νεοελληνικῆς Ἱστορίας, στὰ χρόνια τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγώνα τοῦ 21, ποὺ ὁ ποιητὴς τὸν βλέπει στὴ στενή του μονάχα ἔννοια, σὰν ἀγώνα δηλ. ἐνάντια στὸν Τοῦρκο κατακτητή. Εἶχε γυρίσει πρὶν τρία χρόνια ἀπὸ τὴν Ἰταλία (1818) ὅπου σπούδαζε καὶ ἦταν 23 χρονῶν, τότες ποὺ ἄρχιζε τὸ κίνημα. Μιὰ ἡλικία ἐνθουσιασμοῦ καὶ μιὰ ψυχὴ νεανικὴ καὶ γεμάτη ζωντάνια, ποὺ ἀντιδρᾶ μὲ τὴν ὁλότητά της σὲ κάθε κοινωνικὸ γεγονός. 25 χρονῶ γράφει τὸ πιὸ ἀξιόλογο ποίημα τῆς νεανικῆς του ἡλικίας τὸν «Ὕμνον εἰς τὴν Ἐλευθερίαν» καὶ μετὰ ἕνα χρόνο τὴν *«ᾠδὴ εἰς τὸν θάνατον τοῦ* Lord Byron». Τὰ δυὸ αὐτὰ ποιήματα, ποὺ ἀποτελοῦν συνέχεια στὸ ἴδιο θέμα, παρουσιάζουν τὴ μορφὴ ποὺ πῆρε μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ Σολωμοῦ τὸ πρόβλημα τῆς Ἐπανάστασης.

Εἴπαμε, πὼς τὸ πρόβλημα εἶναι τὸ γεγονὸς ποὺ παρουσιάζει γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ μιὰ ἰδιαίτερη, ζωτικὴ σημασία. Γι᾽ αὐτὸ ἀγκαλιάζει ὁλάκαιρη τὴν ψυχὴ καὶ ἀναστατώνει τὴν ὕπαρξη. Τὰ ἄτομα, ποὺ τὸ ζοῦνε, τὸ αἰσθάνονται σὰν ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη, σὰν προορισμὸ καὶ σκοπὸ τῆς ζωῆς τους, ποὺ γιὰ τὴ λύση του εἶναι ἀνάγκη ἀκόμα καὶ νὰ θυσιαστοῦν.

Ὁ δεύτερος δρόμος γιὰ τὶς Ἰνδίες ἔχει ἀπορροφήσει ὁλόκληρη τὴ ζωὴ τοῦ Κολόμβου. Ἀπὸ τὴν Πορτογαλλία, ὅπου ὁ βασιλιάς της δὲν δέχτηκε τὰ σχέδια του, πεζοπορεῖ κακοντυμένος, νηστικὸς καὶ κουρασμένος γιὰ νὰ ζητήσει βοήθεια ἀπὸ τὸ μοναστήρι τῶν Φραγκισκανῶν La Ralida καὶ ὕστερα νὰ πάει στὴν Cordova καὶ στὴ Σαλουμαύκα κυνηγώντας τὴν ἱσπανικὴ βασιλικὴ Αὐλή, νὰ παρουσιαστῆ στοὺς σοφοὺς καθηγητὲς τῆς Σαλαμαύκας, νὰ γράφει παρακλητικὰ γράμματα, νὰ ζητᾶ ἀκροάσεις στοὺς πρίγκηπες καὶ τοὺς εὐγενεῖς. Καὶ ὕστερα μὲ μιὰ σύσταση τῆς βασίλισσας πεζοπορεῖ τὴν Ἱσπανία ἀπὸ σπίτι σὲ σπίτι, ἀπὸ ἀνάκτορο σὲ ἀνάκτορο, ζητᾶ ὁπαδοὺς καὶ χρήματα γιὰ τὸ ταξίδι, προσπαθεῖ νὰ κερδίσει τὴν ἐμπιστοσύνη, τυπώνει καὶ ξανατυπώνει χάρτες ὥσπου πετυχαίνει τὴ συμφωνία στὴ Santa Fé μὲ τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἱσπανίας. *«Ἔχει ἀπίστευτο θέλγητρο* – γράφει ὁ θαυμάσιος βιογράφος του – *νὰ παρατηροῦμε πῶς τραβᾶ ἕναν μεγάλον ἄνθρωπο τὸ ἀστέρι του πρὸς τὸν καθορισμένο του σκοπὸ σὰ μέσα ἀπὸ μιὰ ἀδιάκοπη μαγνητικὴ δύναμη».*

Ἡ δράση τοῦ προβλήματος δὲ σταματᾶ ἐδῶ. Μπορεῖ νὰ πάρει κι ἄλλη μορφή. Νὰ προσαρμοστῆ στὸν ἰδιαίτερο ψυχολογικὸ τύπο τοῦ ἀνθρώπου. Ἂν κάποιος ἀνήκει στὸν οἰκονομικὸ τύπο, ποὺ ὅλα τὰ ἀντικρύζει μὲ τὸ φακὸ τοῦ κέρδους, τὸ πρόβλημα παίρνει τὸν τύπο τὸν οἰκονομικό. Ἂν ἄλλος ἀνήκει στὸ θεωρητικὸ τύπο, ποὺ ὅλα τὰ ἐξετάζει θεωρητικά, τὸ πρόβλημα παίρνει τὸν τύπο τὸ θεωρητικό. Κι ἂν τρίτος ἀνήκει στὸν αἰσθητικὸ τύπο (εἶναι καλλιτέχνης, ποιητής, μουσικός) τὸ πρόβλημα θὰ πάρει τὸν αἰσθητικὸ τύπο. Διαβάζοντας πέρυσι τὴ βιογραφία τοῦ Φλαμανδοῦ ζωγράφου Van Gohg ἀπ᾽ τὸν Irwing Stone ποὺ βγῆκε σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση μὲ τὸν τίτλο *«Ἡ ζωὴ ἑνὸς ἀνθρώπου»*, βρῆκα τὸ καλλίτερο καὶ τὸ κλασσικώτερο παράδειγμα γιὰ τὴν ἄποψη ποὺ ὑποστηρίζω.

Ὁ Van Gohg ἔζησε ἔντονα τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα τῆς ἀνθρώπινης δυστυχίας. Ἀγάπησε τοὺς δυστυχισμένους, ἔζησε κοντὰ στοὺς ἀνθρακωρύχους, ὑπόφερε βλέποντας τὴν ἄθλια ζωή τους καὶ προσπάθησε νὰ τοὺς ἀνακουφίσει μπαίνοντας καὶ ὁ ἴδιος στὶς ἴδιες συνθῆκες ζωῆς. Ἔγινε παπάς, μετάνιωσε καὶ ἔπεσε σὲ μεγάλη ἀδράνεια ὕστερα. Ἕνα ἀπόγευμα, ὕστερα ἀπὸ τὴν κρίση τῆς ἀδράνειας, ἐνῶ ὁ Van Gohg δὲν παρουσίασε πρὶν καμιὰ σπουδαία καλλιτεχνικὴ δράση, ἄρχισε ξαφνικὰ νὰ ζωγραφίζει.- Ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτὴ τὸ κοινωνικὸ πρόβλημα τῆς ἀνθρώπινης κακομοιριᾶς, ποὺ ὁ καλλιτέχνης Van Gohg δὲ μπόρεσε νὰ τὸ λύση μὲ τὴν προσωπική του συμμετοχὴ στὴ ζωὴ τῶν δυστυχισμένων, παίρνει μορφὴ αἰσθητική, προσαρμόζεται στὸν ψυχολογικὸ τύπο τοῦ καλλιτέχνη καὶ μεταφράζεται σὲ εἰκόνες, σχέδια καὶ πίνακες. Αὐτὴ εἶναι ἡ περιπέτεια ποὺ παθαίνει κάθε πρόβλημα μέσα στὴν ἀνθρώπινη ψυχή. Ὁ Σολωμὸς εἶναι ποιητής. Ἡ Ἐπανάσταση, τὸ μεγάλο γεγονός, ἡ ἀσχολία τῶν ψυχῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸ κέντρο τῆς ζωῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀντανακλᾶται καὶ στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ καὶ ἐκεῖ παίρνει μορφὴ αἰσθητική, ἐκφράζεται δηλαδὴ μὲ εἰκόνες. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς Τέχνης, ἐνῶ τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς διανόησης εἶναι ἡ ἀφηρημένη σκέψη, οἱ ἔννοιες. Ὁ Schiller σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς αἰσθητικές του πραγματεῖες γράφει, πὼς τὸ ἀγαθὸ τὸ συλλαμβάνουμε μὲ ἔννοιες, τὸ ὡραῖο μὲ εἰκόνες καὶ τὸ εὐχάριστο μὲ τὴν αἴσθηση.

Μιὰ εἰκόνα στὸ Διάλογο δείχνει, πῶς ὁ ποιητὴς ζοῦσε ἔντονα τὴν ἀνήσυχη ἐποχή του καὶ

πόση συγκίνηση αἰσθανόταν. Ρωτάει ὁ φιλόσοφος *«Τί σοῦ ἀρέσει περισσότερο ἡ ἡσυχία τῆς θάλασσας ἢ ἡ ταραχή;»* Ποιητής: *«Νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια, μοῦ ἄρεσε πάντα ἡ γαλήνη, ὁποῦ ἁπλώνεται καθαρώτατη· τὴν ἐθεωροῦσα σὰν τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου, ὁποῦ ἀπωμακραίνει ἀπὸ τὶς ἀνησυχίες τοῦ κόσμου καὶ μὲ εἰλικρίνεια φανερώνει ὅσα ἔχει μέσα του. Ἀλλ' ἀφοῦ ἐπέρασαν τὰ καράβια μας γιὰ νὰ πᾶνε στὸ Μεσολόγγι, μ' ἀρέσει περισσότερο ἡ ταραχή· ἐφαίνονταν δύο δύο, τρία τρία καὶ ἐξάνοιγες λευκὰ τὰ κατάρτια ἀπὸ τὰ φουσκωμένα πανιά, λευκὰ ἀπὸ τοὺς διασκορπισμένους ἀφροὺς τὰ κύματα, τὰ ὁποῖα μὲ μία βουή, ὁποῦ λὲς καὶ ἦταν χαρᾶς, ἀναγάλλιαζαν ὡς τὸ πέλαγο τοῦ Ἰονίου καὶ ἐσυντρίβονταν ὡς τὸ γιαλὸ τῆς Ζακύνθου».* Ἡ εἰκόνα μεταφράζει τὰ αἰσθήματα τοῦ ποιητῆ γιὰ τὴν ἔντονη καὶ ταραγμένη ἐποχή του, ποὺ παρουσιάζει πιὸ πολὺ ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὴν εἰδυλλιακὴ γαλήνη μιᾶς προηγούμενης ἐποχῆς.

Τὸ σπουδαῖο ὅμως εἶναι, πὼς ὁ Σολωμὸς ἔδωκε στὴν Ἐπανάσταση τὰ κύρια διαλεκτικά χαρακτηριστικά της. Σύμφωνα μὲ τὴ Διαλεκτική, *«Τὴν μέθοδο ποὺ ἐξετάζει τοὺς γενικοὺς νόμους τῆς κίνησης στὸν ἐξωτερικὸ κόσμο καὶ στὴν ἀνθρώπινη νόηση»* κάθε ἐξέλιξη στὴ φύση, κοινωνία ἡ ψυχὴ δὲ γίνεται μονάχα μὲ ἀργὲς καὶ βαθμιαῖες, μὰ γίνεται καὶ μὲ ἀπότομες μεταβολές, ὡς ἕνα σημεῖο δηλαδὴ ἡ ἐξέλιξη προχωρεῖ ἀργά, ἀνεπαίσθητα - καὶ ξαφνικὰ γίνεται μιὰ ἀπότομη μεταβολή. Πέρετε παράδειγμα τὴν ἐξέλιξη τοῦ πολέμου στὰ διάφορα μέτωπα. Γιὰ πολὺ καιρὸ ἀκοῦμε μάχες καὶ πρόοδο, ποὺ δὲν ἀλλάζουν ριζικὰ τὴ μορφὴ τοῦ πολέμου. Ξαφνικὰ ἀκολουθεῖ μία διάσπαση στὸ μέτωπο, μιὰ πτώση κάποιας σπουδαίς πόλης, γεγονότα ποὺ δίνουν μιὰν ἀπότομη μεταβολὴ στὸν πόλεμο. Ἀρχίζει τότες ἕνας γρήγορος ρυθμός, τὰ γεγονότα ἔρχονται τὸ ἕνα πίσω στὸ ἄλλο.

Πραγματικὰ σὲ κάθε βῆμα συναντοῦμε φαινόμενα διακοπῆς τῆς βαθμιαίας ἀνάπτυξης, γέννησης νέας ποιότητας, ποὺ πρὶν δὲν ὑπῆρχε, δηλαδὴ φαινόμενα πηδήματος. Ἡ ἀλλαγὴ τῶν μορφῶν στὴν πραγματικότητα γίνεται πάντα μὲ τὴν ἐπανάσταση, μὲ *«πήδημα»*.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση εἶναι κι αὐτὴ μιὰ ἀλλαγὴ μορφῆς, μιὰ ἀπότομη διακοπὴ τῆς σκλαβιᾶς, μιὰ ἁλματικὴ μετάβαση πρὸς τὴν ἐλεύθερη ἐθνικὴ ζωή. Σὰν τέτοιο μεγάλο γεγονὸς συγκίνησε τὶς ψυχὲς τῶν συγχρόνων, ἀποτέλεσε πρόβλημα, ποὺ προσπαθοῦσαν οἱ ἄνθρωποι νὰ τὸ λύσουν μὲ τὴν ψυχικὴ καὶ σωματική τους ἐνέργεια. Ὁ Σολωμός, προσπάθησε νὰ τὸ κυριαρχήσει μὲ τὴν αἰσθητική του ἔκφραση. Στὴ θέση τῆς πατρίδας, εἴτε τῆς ἀφηρημένης ἔννοιας ἐλευθερίας ἔβαλε τὴν ποιητικὴ εἰκόνα τῆς Ἐλευθερίας, ποὺ κυριαρχεῖ στὸν ὕμνο καὶ στὴν Ὠδὴ καὶ ποὺ μεταμορφώνεται ἀργότερα σὲ ἄλλες εἰκόνες.

Ὁ ποιητὴς ἀπέδωσε σωστὰ τὸ ξέσπασμα τῆς Ἐπανάστασης. Στὸν ὕμνο κυριαρχεῖ τὸ στοιχεῖο τῆς κίνησης. Οἱ εἰκόνες διαδέχονται ἡ μία τὴν ἄλλη, ἡ Ἐλευθερία βρίσκεται παντοῦ στὸν ἀγώνα καὶ θριαμβεύει στὴν Τριπολιτσά, στὴν Κόρινθο, στὸ Μεσολόγγι, στὸν Ἀχελῶο, στὸ πέλαγος. Δυὸ εἶναι οἱ σκηνές, ποὺ διαδέχονται ἡ μιὰ τὴν ἄλλη. Ὁ ἀγώνας καὶ ὁ θρίαμβος. Τὸ ξέσπασμα ἀποδίνεται πολὺ ζωντανά. Ὅταν ὁ λόρδος Βύρων ἀπελπισμένος, γιατὶ δὲν ὑπάρχει ἐλευθερία στὴν Εὐρώπη, ἀποφασίζει νὰ πάει στὴν Ἀμερική, ξέσπασε ἡ ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση: *«Κι ὅτι βούλεται νὰ φύγῃ - ἐκεῖ πέρα ὁ ποιητής, - ἀνενέλπιστα ξανοίγει - ἐσὺ ἐδῶ νὰ πεταχτῆς - Ἐπετάχθηκες! Μονάχη, χωρὶς ἄλλος νὰ σοῦ πεῖ -».*

Ὁ ποιητὴς πέτυχε τὴν ἔκφραση: «Ἐπετάχτηκες». Εἶναι πάρα πολὺ συχνὸ τὸ ρῆμα στὴν ποίηση τοῦ Σολωμοῦ, ὅταν πρόκειται γιὰ ὁρμὴ καὶ ἅλμα.

«Ποιοί εἶν' αὐτοὶ ποὺ πλησιάζουν μὲ πολλὴ ποδοβολὴ κι ἅρματα ἅρματα ταράζουν; – «Ἐπετάχθηκες Ἐσύ!» Τὸ θηρίο π' ἀναμολιέται νὰ τοῦ λείπουν τὰ μικρά, περιορίζεται, πετιέται, αἷμα ἀνθρώπινο διψᾶ».

Τὸ ξέσπασμα αὐτό, τὸ πέταγμα ὅπως θὰ τὸλεγε ὁ Σολωμός, εἶναι τὸ πήδημα (ποὺ ἀναφέρουμε) στὴ Διαλεκτική. Ἔρχεται ὕστερα ἀπὸ μιὰ κατάσταση σκλαβιᾶς, καταστροφῆς, ὕστερα ἀπὸ μιὰ κατάσταση ἀρνητική, ποὺ περιορίζει βέβαια καὶ ἀλυσοδένει τὴν ἐλεύθερη ζωή, μὰ δὲ μπορεῖ νὰ τὴν ἐξαφανίσει.

Ἡ ἄρνηση εἶναι τὸ δημιουργικὸ αἴτιο κάθε κίνησης. Χωρὶς τὸ πέρασμα στὴν καταστροφὴ τοῦ παλιοῦ, τὰ πράγματα, οἱ κοινωνικὲς καταστάσεις, οἱ σκέψεις μας θὰ ἔμεναν σὲ στασιμότητα, δὲν θὰ ὑπῆρχε μεταβολὴ στὴ φύση, στὴν κοινωνία καὶ στὴν ψυχή μας. Τὸ νὰ θέλουμε ἐξέλιξη χωρὶς τὴν ἀρνητικὴ περίοδο, χωρὶς καταστροφή, τὸ νὰ θέλουμε δημιουργία χωρὶς τὸ θάνατο τοῦ

παλιοῦ, εἶναι σφάλμα. Γι᾽ αὐτὸ ἡ Ἐλευθερία γεννήθηκε μέσα ἀπὸ τὰ συντρίμμια, μέσα ἀπὸ τοὺς καπνοὺς καὶ τὰ αἵματα. Καὶ στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία τέτοια ἦταν πάντα ἡ γέννηση τῆς Ἐλευθερίας.

Γιὰ νὰ φυσήξει τὸ δροσᾶτο ἀγέρι τῆς αὐγῆς στὸ σταυρὸ τῆς ἑλληνικῆς σημαίας; *«Τῆς αὐγῆς δροσᾶτο ἀγέρι δὲ φυσεῖς σὺ τώρα πλιὰ τῶν ψευδόπιστων τ᾽ ἀστέρι, φύσα φύσα στὸ σταυρό»*, ἔπρεπε νὰ προηγηθῆ ἡ φριχτὴ νύχτα τῆς μάχης στὴν Τριπολιτσὰ *«ποὺ τὴν τρέμει ὁ λογισμός»*– καὶ ἔπρεπε νὰ τρέξει ποτάμι τὸ αἷμα στὴ λαγκαδιά. Ἡ Ἐλευθερία βγῆκε ἀπὸ τὸν τάφο τῆς Ἑλλάδας, ἀπὸ τὰ ἱερὰ κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων, ἀπὸ τὴ φυλακὴ καὶ τὰ σίδερα, ποὺ ἔπρεπε νὰ συντρίψη, ἀπὸ τὴν καταφρόνια, ὅταν ἡ πατρίδα μας χτυποῦσε τὶς πόρτες τῶν ξένων γιὰ νὰ ζητήσει βοήθεια, ἀπὸ τὰ δάκρυα *(τότε ἐσήκωνες τὸ βλέμμα μὲς τὰ κλάματα θολὸ) ἀπὸ τὰ ἄπειρα θύματα, ποὺ τὰ παρουσιάζει ὁ ποιητὴς ν᾽ ἀνεβαίνουν τὸ λόφο μὲ νεκρώσιμη σιωπὴ ἐκείνη τὴ φριχτὴ νύχτα τῆς μάχης στὴν Τριπολιτσά:*

«Ἐφαίνοντ᾽ ἴσκιοι
ἀναρίθμητοι, γυμνοὶ
κόρες, γέροντες, νεανίσκοι
βρέφη ἀκόμα στὸ βυζί».

Τόσοι τόσοι ἀνταμωμένοι
ἐπετιοῦντο ἀπὸ τὴ γῆ
ὅσοι εἶναι ἄδικα σφαγμένοι
ἀπὸ Τούρκικην ὀργή».

«Τόσα πέφτουνε τὰ θερισμένα
ἀστάχια στοὺς ἀγρούς,
σχεδὸν ὅλα ἐκεινὰ τὰ μέρη
ἐσκεπάζοντο ἀπ᾽ αὐτούς».

Ἐλευθερία ἀκόμα σήμαινε ἀπάρνηση κάθε γυναικείας ματαιοδοξίας, ἡρωϊσμὸ καὶ ἀποφασιστικότητα: *«Ἡ γυναίκα ἀπαρατεῖ τὰ στολίδια, τὸν καθρέφτη, καὶ ἀποκάτου ἀπ᾽ τὸ βυζὶ ζώνεται ἅρματα, καὶ πέφτει ὅπου κίνδυνο θωρεῖ»* (Byron, *130).*

Ἡ Madre Greca, ἡ ἑλληνίδα μητέρα λέει στὸ παιδί της:

«Μεγάλωσε, μεγάλωσε, μὴ δίχως μάνα μείνης
θὰ ζώση ἐκείνη τὸ σπαθὶ μὲς τὸ βυζὶ ἀποκάτου
κι᾽ ἐμπρός! σημαία καὶ σπαθί, ψυχή, ψυχὴ καὶ νίκη!
τὴν ψυχὴ μέσα μου ἀγροικῶ τοῦ ποθητοῦ πατρός σου
καὶ χίλιες, χίλιες γύρω μου ξαστράφτουν ἀμαζόνες».

Ἡ Ἐλευθερία λοιπὸν γεννήθηκε ὕστερα ἀπὸ μεγάλον ἀγώνα, ὕστερα ἀπὸ πολλὰ θύματα. Γι᾽ αὐτὸ ἡ παντοδύναμη καὶ ἀθάνατη θυσία τῶν Ὕμνων μὲ τὴν πύρινη ρομφαία εἴτε μὲ τὴν κόψη τῶν σπαθιῶν τὴν τρομερὴ ἐξακολουθεῖ νὰ φέρνει ἀκόμα αὐτὴ τὴν ὥρα τοῦ θριάμβου της, τὰ ἴχνη τοῦ ἀγώνα καὶ τῶν θυμάτων:

«Μὰ Ἐσὺ ἀθάνατη ἐσὺ θεία, ποὺ ὅ,τι θέλεις ἠμπορεῖς, ὡς τὸν κάμπο Ἐλευθερία ματωμένη περπατεῖς».

Τὴ διπλὴ αὐτὴ φύση τῆς Ἐλευθερίας, τὴν εἰρηνικὴ καὶ εὐτυχισμένη ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄγρια, πολεμόχαρη ἀπὸ τὴν ἄλλη, μπορεῖ νὰ συμβολίσει μόνο ἡ θάλασσα.

«Τὸ στοιχεῖον αὐτὸ ξαπλώνει
κύματα᾽ ἄσπρα εἰς τὴν γῆ
μὲ τὰ ὁποῖα τὴν περιζώνει
κι εἶναι εἰκόνα σου λαμπρή».

«Μὲ βρυχίσματα σαλεύει
ποὺ τρομάζει ἡ ἀκοὴ
κάθε ξύλο κινδυνεύει
καὶ λιμένα ἀναζητεῖ».

«μεγάλωσε, μεγάλωσε, μὴ δίχως μάνα μείνης
θὰ ζώση ἐκείνη τὸ σπαθὶ μὲς τὸ βυζὶ ἀποκάτω
κι ἐμπρός! σημαία καὶ σπαθί, ψυχή, ψυχὴ καὶ νίκη

«Φαίνετ᾽ ἔπειτα ἡ γαλήνη
καὶ τὸ χαμόγελο τοῦ ἡλιοῦ
καὶ τὰ χρώματα ἀναδίνει
τοῦ γλαυκότατου οὐρανοῦ».

«Βρυχίσματα», ἀγώνας, τρικυμία καὶ ὕστερα λάμψη, χρώματα καὶ φῶς εἶναι τὰ σύμβολα ποὺ θὰ μεταχειριστῆ καὶ ἀργότερα ὁ ποιητής. Κι ὁ ἀγώνας αὐτὸς δὲν εἶναι μονάχα σωματικός, εἶναι καὶ ψυχικός. Κι αὐτὸν προσπάθησε νὰ παρουσιάση ὁ ποιητὴς στὸ μεγάλο, ἀτέλειωτο καὶ κομματιασμένο ποίημα τῶν *«Ἐλεύθερων πολιορκημένων»*. Ἐκεῖ οἱ ἀγωνιστὲς ἔχουν νὰ παλαίψουν μὲ ἀρίθμητες δυνάμεις, ποὺ τυραννοῦν τὴν ψυχή τους. Πρῶτα-πρῶτα μὲ τὴ φύση, μὲ τὸν πειρασμὸ τῆς ἄνοιξης, ποὺ προσπαθεῖ νὰ τοὺς σαγηνέψει καὶ νὰ τοὺς δείξει τὴν ὁμορφιὰ τοῦ *«βιοτικοῦ καὶ ξανθοῦ»* Ἀπρίλη ποὺ ἔστησε χορὸ μὲ τὸν ἔρωτα, τὸ πανηγύρι τῆς ζωῆς, τὴν ὥρα ποὺ θέλουν νὰ πεθάνουν. Ἔπειτα ἀγώνας ἐνάντια στὶς ὑποσχέσεις τῶν ἐχθρῶν νὰ ζήσουν καλὰ καὶ εὐτυχισμένα σὰν ἀλλαξοπιστίσουν. Ἀγώνας ἐνάντια στὴ θύμηση, ποὺ πολιορκεῖ τὸν πολεμιστή: Ἦταν μιὰ μέρα ποὺ ὁ Μεσολογγίτης ἄκουσε τὰ πιὸ γλυκὰ λόγια ἀπὸ τὸ κορίτσι ποὺ ἀγαποῦσε καὶ σήμερα ποὺ θὰ γίνει ἡ Ἔξοδος πρέπει νὰ πνίξη μέσα του κάθε τέτοια θύμηση:

«Ἄμε χρυσὸ ὄνειρο καὶ σὺ μὲ τὴ σαβανωμένη. Ἐδῶ ᾽ναι χρεία νὰ κατεβῶ, νὰ σφίξω τὸ σπαθί μου, πρὶν ὅλοι χάσουν τὴ ζωὴ κι ἐγὼ ὅλη τὴν πνοή μου».

Ἀγώνας ἐνάντια στὴν πεῖνα, στὶς μυρωδιὲς ποὺ φέρνει τὸ ἀεράκι ἀπὸ τὸ τούρκικο στρατόπεδο, ἀγώνας ἐνάντια στὰ κλάματα ἢ στὴ δειλία τῶν ἀσυνήθιστων γυναικῶν.

Ὁ ψυχικὸς αὐτὸς ἀγώνας τοὺς ἀνεβάζει σὲ ἀνώτερες σφαῖρες, γίνονται ἄλλοι ἄνθρωποι. *«Ἡ ὑστερνή τους ἀντίσταση τοὺς ἀποδείχνει μάρτυρες»* γράφει ὁ ποιητὴς στὸ β᾽ Σχεδίασμα.

Ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν ἐλευθερία στὴν περίοδο τῆς σκλαβιᾶς εἶναι ἀπαραίτητο διαλεκτικὸ στοιχεῖο τῆς κίνησης. Ἡ Διαλεκτικὴ μιλᾶ γιὰ τὴν *«γιὰ τὴν ἑνότητα τῶν ἀντιθέσεων»*. Στὴ συγκεκριμένη αὐτὴ περίπτωση τῆς σκλαβιᾶς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἡ ἀγωνία καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ ἑλληνισμοῦ νὰ πετάξη ἀπὸ πάνω του τὴν τούρκικη κυριαρχία – καὶ ἀπ᾽ τὴν ἄλλη μεριὰ ἡ προσπάθεια τῶν Τούρκων νὰ κρατᾶ δεμένο τὸ ἔθνος καὶ νὰ τὸ ἐκμεταλλεύεται, εἶναι δυὸ ἀντίθετες δυνάμεις, ποὺ παλεύουν. Μὲ τὴν Ἐπανάσταση τὸ ἔθνος περνᾶ στὴν νέα κατάσταση τῆς ἀνεξαρτησίας, ποὺ κι αὐτὴ πάλι κλείνει μέσα της ἀντιθέσεις. Στὸ ποίημα φαίνεται κι αὐτὴ ἡ ἄποψη. Ὁ ποιητὴς τὴν παρουσιάζει, ὅταν μιλᾶ γιὰ τὴ διάσπαση ποὺ φέρνει στὸ λαὸ ἡ Διχόνοια, δύναμη ἐχθρικὴ ποὺ μαδεῖ τὶς δάφνες τῆς νίκης.

Τὸ συγκεκριμένο πρόβλημα τῆς Ἐπανάστασης, ποὺ τὸ ἔζησε πραγματικὰ ὁ Σολωμός, δὲν πῆρε τὴν τελειωτική του λύση στὰ πρῶτα του ποιήματα. Ἐξακολούθησε νὰ ὑπάρχη στὴν ψυχή του καὶ νὰ τὸν ἀπασχολῆ. Μὲ τὴ διαφορά, πώς ἀλλάζει μορφή. Γίνεται πρόβλημα γέννησης. Ἡ γέννηση εἶναι κι αὐτὴ μιὰ Ἐπανάσταση. Εἶναι λοιπὸν ψυχολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ σωστὸ τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση στὸ γενικώτερο φαινόμενο τῆς γέννησης, ἀφοῦ καὶ τὰ δυὸ φαινόμενα ἔχουν κύριο χαρακτηριστικὸ τὴν ἀπότομη, ἁλματικὴ μετάβαση ἀπὸ μιὰ κατάσταση σὲ ἄλλη. Ἀπ᾽ τὴν ἄλλη μεριὰ ἡ γέννηση ὅπως καὶ κάθε ἁλματικὴ μετάβαση προκαλοῦν τὴν ἔκπληξη καὶ γίνονται ἀντικείμενα ἀνήσυχων στοχασμῶν. Ἡ γέννηση καὶ ὁ θάνατος. Τὰ δυὸ μεγάλα προβλήματα γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Αὐτὰ τυραννοῦν τὸν Λιέβιν στὴν *«Ἄννα Καρένινα»* τοῦ Τολστόη. *«Ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ τὴ γέννα τῆς γυναίκας του δὲ βρίσκει ἡσυχία, γίνονται τὸ περιεχόμενο τῆς ζωῆς του ἡ ἀκούσια ἢ ἐντελῶς ἀσυναίσθητα τώρα στὸ κάθε βιβλίο, στὴν κάθε κουβέντα στὸν κάθε ἄνθρωπο ἀναζητοῦσε τὴ σχέση μὲ τὰ ζητήματα αὐτὰ ἢ τὴ λύση τους»* γράφει ο Τολστόη. Πρωτίτερα ὁμως, προτοῦ παρουσιασθεῖ τὸ πρόσωπο τοῦ Λιέβιν, ἀπασχολή-

θηκε ὁ ἴδιος μὲ τὰ προβλήματα αὐτὰ ὁ Τολστόη *«ἀπομάκρυνε ἀπὸ κοντά του τὸ θάνατο καὶ τὸ φόβο τοῦ θανάτου ἐνσαρκώνοντάς τον σὲ ἄλλα δημιουργήματα, στὰ πρόσωπα τῶν ἔργων του»* γράφει ὁ Στέφαν Τσβάϊχ στὴν ἐξαιρετική του μελέτη γιὰ τὸν Τολστόη.

Νὰ πάλι ἡ αἰσθητικὴ μορφὴ ποὺ παίρνει τὸ πρόβλημα. Τὸ πρόβλημα τῆς γέννησης τὸ βρίσκουμε ὁλάκαιρο ἢ καθαρὸ στὸν Κρητικὸ καὶ στὸν *«πειρασμὸ»* τοῦ Γ΄ Σχεδιάσματος τῶν Ἐλεύθερων Πολιορκημένων – καὶ κάπως ἀόριστα στὸ ἀπόσπασμα 32 τῆς σύνθεσης *«Λάμπρος ἢ Μαρία»* στὸ ἀπόσπασμα 26 τοῦ Β΄ Σχεδιάσματος.

Καλλίτερο ἢ διεξοδικώτερο φανέρωμα τοῦ προβλήματος κάνει στὸν Κρητικό. Τὴν ὥρα ποὺ τὸ παλληκάρι τῆς Κρήτης ἀγωνίζεται μέσα στὴ θάλασσα, ποὺ τὴν τραντάζει ἡ φουρτούνα, γιὰ νὰ φτάσει στὸ ἀκρογιάλι μὲ τὴ λάμψη ποὺ σκορπίζουν τὰ ἀστροπελέκια καὶ νὰ σώση τὴν ἀρραβωνιαστικιά του, γίνεται ξαφνικὰ μιὰ ἀπόλυτη ἡσυχία. Ἡ θάλασσα καθρέφτισε τ΄ ἀστέρια, τὸ φεγγάρι ἄπλωσε τὸ φῶς του στὴ θάλασσα καὶ γεννήθηκε ἡ φεγγαροντυμένη.

«Κι ἡ θάλασσα ποὺ σκίρτησε σὰν τὸ χοχλὸ ποὺ βράζει
ἡσύχασε κι ἔγινε ὅλο ἡσυχία καὶ πάστρα,
σὰν περιβόλι εὐώδησε κι ἐδέχτηκε ὅλα τ΄ ἄστρα.
Κάτι κρυφὸ μυστήριο ἐστένεψε τὴ φύση
κάθε ὁμορφιὰ νὰ στολιστῆ καὶ τὸ θυμὸ ν΄ ἀφίσει.
Δὲν εἶν΄ πνοὴ στὸν οὐρανό, στὴ θάλασσα, φυσώντας
οὐδ΄ ὅσο κάνει στὸν ἀνθὸ ἡ μέλισσα περνώντας,
ὅμως κοντὰ στὴν κορασιά, ποὺ μ΄ ἔσφιξε κι ἐχάρη
ἐσειόταν τ΄ ὁλοστρόγγυλο καὶ λαγαρὸ φεγγάρι
καὶ ξετυλίγει ὀγλήγορα κάτι ποὺ ἐκεῖθε βγαίνει
κι ὁμπρός μου ἰδοὺ ποὺ βρέθηκε μιὰ φεγγαροντυμένη.
Ἔτρεμε τὸ δροσᾶτο φῶς στὴ θεϊκιὰ θωριά της
στὰ μάτια της τὰ ὁλόμαυρα καὶ στὰ χρυσὰ μαλλιά της»

Ἡ μορφὴ καὶ ὁ συμβολισμὸς τῆς φεγγεροντυμένης ἀπασχόλησαν ἀπὸ χρόνια τοὺς μελετητὲς τοῦ Σολωμοῦ. Δὲν πρόκειται νὰ καταγίνουμε ἐδῶ μὲ τὶς διάφορες ἑρμηνεῖες ποὺ δόθηκαν. Ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει μόνο τὸ ζήτημα τῆς γέννησης *(ὁ Ἀποστολάκης λέει, πὼς εἶναι ὁ μύθος τῆς «Ἀναδυόμενης Ἀφροδίτης»)*. Δὲν ὑπάρχει ὅμως ἐξήγηση, γιατὶ παρουσιάζεται ἡ γέννηση τέσσερες φορὲς στὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ. Μονάχα ἡ μορφὴ τῆς Μεγαλόψυχης Μητέρας παρουσιάζεται τρεῖς φορὲς στὰ τρία Σχεδιάσματα, μορφὴ ποὺ εἶναι συνδετικὸς κρίκος ἀνάμεσα στὴν Ἐλευθερία τοῦ ὕμνου καὶ τὴν φεγγαροντυμένη.

Ἡ τελευταία μορφὴ δὲν εἶναι ἄσχετη πρὸς τὶς ἄλλες. Ἀδιάφορο τί συγκεκριμένο πρόσωπο εἶχε ὑπ΄ ὄψη του ὁ ποιητής. Μπορεῖ τὴ μάνα του. Αὐτὸ εἶναι ζήτημα ψυχαναλυτικῆς ἑρμηνείας).

Νομίζουμε, πὼς ἡ γέννηση αὐτὴ εἶναι μία ἐπανάληψη τῆς γέννησης τῆς Ἐλευθερίας, μιὰ ἐπανάληψη τῆς Ἐπανάστασης, ποὺ εἶχε τόσο συγκινήσει τὸ νέο Σολωμό. Γιατὶ πρέπει νὰ ξέρουμε, πὼς τὸ πρόβλημα δὲν ταράζει τὶς ψυχὲς τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν ἐποχὴ μονάχα τῆς λύσης του, παρὰ ἐξακολουθεῖ νὰ τὶς ἀπασχολεῖ καὶ στὰ κατοπινὰ χρόνια. Γεγονότα ποὺ περάσαμε δυστυχήματα ἀπ΄ ὅπου γλιτώσαμε, ταράζουν τὸν ὕπνο μας μὲ ἐφιάλτες. Ὁ Κρητικὸς τοῦ Σολωμοῦ ξαναβλέπει τὴν τρικυμία, ποὺ ζητοῦσε νὰ καταπιῆ τὴν ἀρραβωνιαστικιά του:

«κι ὅταν χορτάτα δυστυχιὰ τὰ μάτια μου ζαλεύουν, ἀργά, κι ὀνείρατα σκληρὰ τὴν ξαναζωντανεύουν καὶ μέσα στ΄ ἄγριο πέλαο τ΄ ἀστροπελέκι σπάη κι ἡ θάλασσα νὰ καταπιῆ τὴν κόρη ἀναζητάει, ξυπνῶ φρενίτης κάθομαι κι ὁ νοῦς μου κινδυνεύει». Τὰ ὄνειρα αὐτὰ βάζουν τὴν ψυχή μας σὲ ἀνησυχία ξανά, γιὰ νὰ βρῆ μιὰ λύση στὰ τωρινὰ προβλήματα, ὅπως προσπαθοῦσε νὰ βρῆ τότες. Κι ἂν θέλουμε ἕνα πιὸ συνειδητὸ παράδειγμα, ἂς θυμηθοῦμε, πόσο ἀπασχόλησε τὴν ἀνθρώπινη σκέψη, τὴν ἐπιστήμη, τὴ λογοτεχνία, τὴ φιλοσοφία χρόνια ὁλάκαιρα μετὰ τὸ τέλος του ὁ προηγούμενος παγκόσμιος πόλεμος.

Ἡ γέννηση τῆς φεγγαροντυμένης θυμίζει τὴ γέννηση τῆς Ἐλευθερίας στὰ παρακάτω σημεῖα, ποὺ θὰ πραγματευτοῦμε: α) γίνεται ἀνάμεσα στὶς δυὸ ἀντιθέσεις, στὸ σκοτάδι καὶ τὸ

φῶς β) παρουσιάζεται ξαφνικά.

α) Τὸ σκοτάδι, τὸ χάος, εἴτε ἡ τρικυμία μὲ τὴ συννεφιὰ καὶ τὰ ἀστροπελέκια εἶναι ἡ ἀρνητικὴ κατάσταση, ἡ καταστροφή, ποὺ ἀπ᾽ αὐτὴν ξεπηδᾶ ἡ καινούρια ζωή. Μᾶς τὸ παρουσιάζει ὁ ποιητὴς στὴν «Ὠδὴ τοῦ Byron, στὴ δημιουργία τῆς ποίησης. Ἐκεῖ τὸ νεογέννητο φῶς διαδέχεται τὸ χάος καὶ τὸ Ἔρεβος (τετράστιχο 7-12). Στὸ Α΄ σχεδίασμα τῶν Ἐλεύθερων Πολιορκημένων περιγράφεται ἡ ἐμφάνιση τῆς Μεγαλόψυχης Μητέρας, τῆς Ἑλλάδας: *«Ἐκατασκέπαζε ὅλα τὰ πάντα μαυρίλα καὶ πίσσα, γιομάτη λάμψη βροντὴ καὶ ἀστροπελέκι· καὶ ὕψωσα τὰ χέρια μου νὰ κάνω δέηση, καὶ ἰδοὺ μὲς τὴν καπνίλα μιὰ μεγάλη γυναίκα, μὲ φόρεμα μαῦρο σὰν τοῦ λαγοῦ τὸ αἷμα, ὅπου ἡ σπίθα ἄγγιζε καὶ ἐσβενότουνε»*. Ἀπὸ τὴν μαυρίλα αὐτὴν ἐπίσης πετιέται τὸ φῶς τῆς Ἐλευθερίας, ποὺ τὴν συμβολίζει ἡ Σημαία:

«ἀπὸ τὸ μαῦρο σύννεφο κι ἀπὸ τὴ μαύρη πίσσα
ἀλλ᾽ ἥλιος, ἀλλ᾽ ἀόρατος αἰθέρας κοσμοφόρος
ὁ στύλος φανερώνεται, μὲ κάτου μαζωμένα
τὰ παλληκάρια τὰ καλὰ μ᾽ ἀπάνω τὴ σημαία».

Τὸ συμβολισμὸ ποὺ παίρνει τὸ φῶς μᾶς τὸν δίνει ὁ ἴδιος ὁ ποιητής. Στὸ Β΄ Σχεδίασμα ἀποφασίζουν οἱ γυναῖκες νὰ ποῦν τὰ ὄνειρά τους. Ἡ πρώτη εἶδε, πὼς ὅλοι οἱ Μεσολογγίτες ἦταν ποτάμια, ποὺ μέσα ἀπὸ τόπους φωτεινοὺς καὶ σκοτεινοὺς ἔφταναν στὴν ἴδια θάλασσα. Καὶ μιὰ δεύτερη εἶπε: *«Ἐγὼ ἄκουσα δάφνες - Κι ἐγὼ φῶς - Καὶ γώ σ᾽ φωτιὰ μιὰν ὄμορφη π᾽ ἀστράφταν τὰ μαλλιά της»*. Τὸ φῶς ἔχει τὸν ἴδιο συμβολισμὸ μὲ τὴ δάφνη. Γι᾽ αὐτὸ τῆς Μεγαλόψυχης Μητέρας, τῆς Ἑλλάδας τὰ ἀθάνατα ποδάρια τὰ τριγύρισε τὸ δάσος μὲ *«φύλλα τῆς Λαμπρῆς μὲ φύλλα τῶν Βαγιῶν»*.

β) Ἡ παρουσία κάθε μορφῆς γίνεται ξαφνικά. Ὁ ποιητὴς βρίσκεται ἀναπάντεχα μπροστὰ στὴν καθεμιά. Ἡ Ἐλευθερία πετιέται ὁρμητικά, σὰν ἡ Ἑλλάδα βγαίνει ἀπὸ τὴ συννεφιά, τὰ ἀστροπελέκια καὶ τὴν καπνίλα τοῦ πολέμου μαυροντυμένη, ἡ Μεγαλόψυχη Μητέρα παρουσιάζεται ξαφνικὰ μέσα στὸ πανέρμο δάσος, ἡ φεγγαροντυμένη βγαίνει ἀπὸ τὴ θάλασσα ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἀπόλυτη γαλήνη τῶν στοιχείων ποὺ πρὶν λυσσομανοῦσαν καὶ ὁ ἀλαφροΐσκιωτος βλέπει ἐπίσης ξαφνικὰ νὰ ξεπροβάλλει μέσα ἀπὸ τὴ λίμνη ἡ κορασιὰ μιὰν ἀπριλιάτικη νύχτα.

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ δυὸ σοβαρὲς διαφορὲς ἀνάμεσα στὴ σύλληψη τῆς Ἐλευθερίας καὶ στὴ σύλληψη τῆς φεγγαροντυμένης.

α) Ἡ πρώτη καθὼς καὶ ὅλες οἱ ἐπαναλήψεις της (ἡ Δόξα, ἡ Ἑλλάδα, ἡ Μεγαλόψυχη Μητέρα) εἶναι μιὰ ποιητικὴ προσωποποίηση, ποὺ τὴν ἔκανε ὁ ποιητὴς μὲ βάση τὰ στοιχεῖα τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Ἀναλύσαμε παραπάνω ἀπὸ ποιὰ συντρίμμια καὶ ὕστερα ἀπὸ ποιούς ἀγῶνες γεννήθηκε ἡ Ἐλευθερία. Ἡ γέννησή της ἦταν κάτι φυσικό, ἀναγκαῖο στὴν Ἱστορία, ὕστερα ἀπὸ τόσων χρόνων δουλεία. Ἡ Ἐλευθερία, ἡ Δόξα, ἡ Πατρίδα εἶναι πραγματικότητα μεταφερμένη σὲ ποιητικὴ εἰκόνα. Ὁ θαυμασμὸς τῆς φύσης εἶναι ἕνα ἰδιαίτερο τόνισμα τῆς ἐξαιρετικῆς πραγματικότητας. Ὁ οὐρανὸς ποὺ γαλήνευσε, μόλις εἶδε τὴν ὁρμὴ τῆς Ἐλευθερίας, τὰ δάση ποὺ τριγύρισε τὰ ἀθάνατα ποδάρια τῆς πατρίδας βρίσκονται στὴν ἴδια θέση ποὺ βρίσκονται τὰ ἄστρα καὶ ὁ οὐρανός, ὅταν παρουσιάζεται ἡ Σαπφὼ *«ἀπὸ τοὺς σιμοτινοὺς καὶ μακρυσμένους οὐράνους, τ᾽ ἄστρα ὅλα σ᾽ ὅλη τους τὴ χάρη ἔβλεπαν στὴ γῆ πάλι νὰ προβαίνει ἡ θεία δυστυχισμένη ψάλτρα«Κι ἀπ᾽ αὐτοὺς τοὺς κόσμους κι ἀπ᾽ ὅλον τὸν αἰθέρα γέλιο βρέχει ἀγάπης ἀνεκδιήγητης πρὸς τὸ συλλογισμένο δαφνοστεφάνωτο κεφάλι καὶ στὸ στῆθος τ᾽ ἀπάρθενο»*.

Ἡ Μορφὴ τῆς φεγγαροντυμένης εἶναι μορφὴ μεταφυσική. Καὶ στὰ τέσσερα ἀποσπάσματα ὁ ποιητὴς τὴν παρουσιάζει ἐρχόμενη ἀπὸ ἄλλον κόσμο. Τὸ ἀπόσπασμα 32 τὸ δείχνει καθαρά:

«Στὴν κορυφὴ τῆς θάλασσας πατώντας
στέκει καὶ δὲ συγχύζει τὰ νερά της,
ποὺ στὰ βάθη τους μέσα ὁλόστρωτα ὄντας
δὲν ἔδειχναν τὸ θεῖον ἀνάστημα τους.
Δίχως αὔρα νὰ πνέη, φεγγοβολώντας
ἡ ἀναλαμπὴ τοῦ φεγγαριοῦ κοντά της

συχνότρεμε, σὰ νάχε ἐπιθυμήση
τὰ ποδάρια τὰ θεῖα νὰ τῆς φιλήση».

Ὑπάρχει στούς στίχους αὐτοὺς μιὰ ἀπόσταση ἀνάμεσα στὴ φύση καὶ στὴ Μορφὴ ποὺ ἔρχεται ἀπὸ ἄλλον κόσμο. Στὸν Κρητικὸ ἡ λάμψη τῆς κορασιᾶς ἀμαυρώνει τὴ λάμψη τῶν ἀστεριῶν καὶ γεμίζει τὴ νύχτα μὲ δύναμη μεταφυσική:

«Ἐκύτταξε τ' ἀστέρια κι ἐκεῖνα ἀναγαλλιάσαν
καὶ τὴν ἀχτινοβόλησαν καὶ δὲν τὴν ἐσκεπάσαν.
Κι ἀπὸ τὸ πέλαο ποὺ πατεῖ χωρὶς νὰ τὸ σουφρώνει
κυπαρισσένιο ἀνάερα τ' ἀνάστημα σηκώνει
κι ἀνεῖ τσ' ἀγκάλες μ' ἔρωτα καὶ μὲ ταπεινοσύνη
κι ἔδειξε πᾶσαν ὁμορφιὰ καὶ πᾶσα καλωσύνη.
Τότε ἀπὸ φῶς μεσημερνὸ ἡ νύχτα πλημμυρίζει
κι ἡ χτίσις ἔγινε ναὸς ποὺ ὁλοῦθε λαμπυρίζει».

Ἡ ἀταραξία αὐτὴ τῆς μορφῆς, ποὺ δὲ συγχίζει καὶ δὲ σουφρώνει τὸ πέλαγος θυμίζει τὴ μεταφυσικὴ ἀταραξία, ποὺ δὲν ὑπάρχει στὸν φυσικὸ κόσμο τῆς κίνησης, ποὺ δὲν ὑπάρχει στὴν Ἐλευθερία, παρὰ μονάχα στὴν Μεγαλόψυχη Μητέρα καὶ στὴν Donna velata, ποίημα ἀπὸ τὰ τελευταῖα, ὅπου παρουσιάζεται ἡ «Figura immobile nel suo etere misterioso».

Ἡ δεύτερη μεγάλη διαφορὰ ἀνάμεσα στὴ Μορφὴ τῆς Ἐλευθερίας καὶ τὴ Μορφὴ τῆς φεγγαροντυμένης εἶναι μυστήριο. Μᾶς τὸ λέει ὁ ἴδιος στὸν Κρητικό, τὴ στιγμὴ ποὺ ἁπλώνεται ἡ γαλήνη στὴ φουρτουνιασμένη θάλασσα.

Κάτι κρυφὸ μυστήριο ἐστένεψε τὴ φύση
κάθε ὁμορφιὰ νὰ στολιστεῖ καὶ τὸ θυμό ν' ἀφίση.

Μὲ τὶς θεῖες της ἀδελφάδες — *ποὺ ἐμελέτουνε τὴ χτίση*
ἐστεκόταν σιωπηλὴ — *κι' ὅτι ἐβγῆκε ἡ προσταγὴ*
ἐνῶ αὐξαίνανε οἱ λαμπράδες — *ὁποὺ ἐστένεψε τὴ φύση*
στῶν θεῶν τὴν κεφαλὴ — *αἰφνιδίως νὰ φωτισθῆ...*

Κι αὐτὴ ἡ ἡσυχία εἶναι ἕνας προάγγελος τοῦ μεγάλου μυστήριου τῆς γέννησης, ὅπως καὶ τὸ μεταφυσικὸ φῶς ποὺ πλημμυρίζει τὴ νύχτα εἶναι συνοδευτικό. Τὸ μέρος αὐτὸ μᾶς θυμίζει δυὸ εἰκόνες ἀπὸ τὸν Ὕμνο καὶ τὴν ᾠδὴ τοῦ Byron. 1) Στὸ τετράστιχο 8 τῆς ᾠδῆς, ἐκεῖ ποὺ πρόκειται γιὰ τὴ δημιουργία τῆς ποίησης, ἡ διαταγὴ τῶν θεῶν *«ἐστένεψε τὴ φύση αἰφνιδίως νὰ φωτισθῆ»*. Κι ἐδῶ μιὰ δύναμη μεταφυσικὴ ἐξαναγκάζει τὴ φύση νὰ φωτισθῆ. Μὰ ὑπάρχει μιὰ μεγάλη διαφορά. Ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ μυστήριο, πρόκειται γιὰ παράδοση, γιὰ ἀνάμνηση ἀπὸ τὴν Παλιὰ Διαθήκη. Ὁ ποιητὴς μιλᾶ γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου, ὅπως τὴν ἔμαθε. Ἐνῶ στὸν Κρητικὸ προσπαθῆ νὰ ἐμβαθύνη στὸ φαινόμενο τῆς γέννησης καὶ νὰ μᾶς μεταδώση τὸ θαυμασμό του μπροστὰ στὸ μυστήριο. 2) Τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸ ὑπερκόσμιο φῶς. Δὲ μοιάζει καθόλου μὲ τὸ φῶς, ποὺ στολίζει τὴν εἰκόνα τῆς Ἐλευθερίας. Ἐκεῖ εἶναι σύμβολο, τριγυρίζει τὴν Ἐλευθερία καὶ τὴ Δόξα ποὺ κάθεται στὸ μνῆμα τοῦ Μπότσαρη *«λαμπράδες γεμάτη»* καὶ τὴν ὁμορφη μὲ τάστραφτερὰ μαλλιά, ποὺ εἶδε στὸ ὄνειρο της ἡ Μεσολογγίτισσα. Τὸ φῶς τῆς Ἐλευθερίας εἶναι κάτι πραγματικό, εἶναι ἡ χαρά, ἡ νίκη, ἡ πρόοδος, ὁ πολιτισμός, δὲν εἶναι καθόλου μυστηριώδες, ὅσο κι ἂν τὸ ἐξιδανικεύη ὁ ποιητής:

«Ἄ! τὸ φῶς ποὺ σὲ στολίζη — *«Λάμψιν ἔχει ὅλη φλογώδη*
σὰν ἡλιοῦ φεγγοβολὴ — *χεῖλος μέτωπο ὀφθαλμὸς*
καὶ μακρόθεν σπινθηρίζει — *φῶς τὸ χέρι, φῶς τὸ πόδι*
δὲν εἶναι, ὄχι, ἀπὸ τὴ γῆ». — *κι ὅλα γύρω σου εἶναι φῶς!»*

Καὶ ἡ ἀντίληψη αὐτὴ τοῦ μυστηρίου εἶναι προοδευτική. Τὴν ἀντιλαμβάνεται περισσότερο στὰ χρόνια ποὺ περνοῦν καὶ προσπαθεῖ νὰ περιοριστῆ μονάχα σ' αὐτὴν στὸ Γ΄ σχεδίασμα τῶν Ἐλευθέρων Πολιορκημένων, ἕνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα ποιήματα. Ἐκεῖ ὁ ποιητὴς δὲν κάθεται νὰ

μᾶς ἐξηγήσει ποιόν ἔμοιαζε ἡ φεγγαροντυμένη, τί αἰσθήματα τοῦ γεννοῦσε καὶ ποιά ἐπίδραση εἶχε στὴν ὕστερη του ζωή. Δὲν ἐνδιαφέρεται πιὰ γιὰ τὴν πορεία τῆς γέννησης, ποὺ εἶναι μετάβαση ἀπὸ μιὰ κατάσταση σὲ ἄλλη, ποὺ εἶναι ἀποτέλεσμα διαλεκτικῆς κίνησης ἀπὸ τὴν ταραχή, τὸν ἀγώνα, τὴ μαυρίλα ἢ τὴ φουρτούνα στὸ φῶς καὶ στὴν ὕπαρξη. Ἡ γέννηση δὲν εἶναι πιὰ συγκεκριμένο γεγονός, δὲν εἶναι ἡ Ἐπανάσταση, δὲν εἶναι ἡ Ἐλευθερία. Εἶναι ἀφηρημένο. Ἔγινε μυστήριο. Γι᾽ αὐτὸ μονάχα ὁ ἀλαφροΐσκιωτος, ὁ ἄνθρωπος ποὺ μπορεῖ καὶ βλέπει τὰ ξωτικά, μπορεῖ νὰ πῆ τὸ θαῦμα ποὺ εἶδε μιὰν ἀπριλιάτικη νύχτα μέσα στὴ φύση. Δὲν ὑπάρχει πιὰ λόγος νὰ ἡσυχάση ἡ θάλασσα καὶ ἡ λίμνη, νὰ φύγουν τὰ σύννεφα καὶ τὰ ἀστροπελέκια. Ὅλο το περιβάλλον εἶναι γεμᾶτο μυστήριο. Μιὰ πραγματικὰ ρωμαντικὴ ἀντίληψη. Καὶ μέσα στὰ μάγια τῆς νύχτας, τὸ φεγγαρίσιο φῶς ξετυλίγει μέσα ἀπὸ τὴ λίμνη τὴν ὄμορφη κορασιά. Ἐδῶ σταματᾶ ὁ ποιητής. Πῶς νὰ προχωρήση πιὸ πέρα ἀπὸ τὸ μυστήριο;

«Ἀλαφροΐσκιωτε καλέ, γιὰ πὲς ἀπόψε, τίδες·
νύχτα γιομάτη θαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια!
χωρὶς ποσῶς γῆς οὐρανὸς καὶ θάλασσα νὰ πνένε
οὐδ᾽ ὅσο καὶ ἡ μέλισσα κοντὰ στὸ λουλουδάκι,
γύρω σὲ κάτι ἀτάραχο, π᾽ ἀσπρίζει μὲς τὴ λίμνη
μονάχο ἀνακατώθηκε τὸ στρογγυλὸ φεγγάρι
κι ὄμορφη βγαίνει κορασιὰ ντυμένη μὲ τὸ φῶς του».

Ἡ γέννηση λοιπὸν τῆς Ἐλευθερίας, ἐνῶ ἀρχικὰ ἐξετάζεται ἀπὸ τὸν ποιητὴ σὰν φαινόμενο τοῦ πραγματικοῦ κόσμου τῆς ἱστορίας τῶν ἀνθρώπων, στὰ ποιήματα τῆς τελευταίας περιόδου γίνεται μυστήριο καὶ Μεταφυσική. Τὸ ἀρχικὸ πρόβλημα τῆς Ἐπανάστασης, δοσμένο ποιητικὰ μὲ τρόπο ἱστορικό, προχωρεῖ ἀργότερα καὶ μὲ τὴν ἐπίδραση ἄλλων παραγόντων χάνει τὴ συγκεκριμένη ἱστορικὴ βάση, μπαίνει στὴν περιοχὴ τοῦ Ρωμαντισμοῦ καὶ γίνεται πρόβλημα μεταφυσικό. Πῶς ἔφτασε ἐδῶ ὁ ποιητής;

Γιὰ τὴν ἐξήγηση του πρέπει νάχουμε ὑπόψη μας ὁρισμένα στοιχεῖα ἀπὸ τὴ ζωή του. Εἶναι γνωστό, πὼς ὁ Κρητικὸς καὶ οἱ Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι ἄρχισαν νὰ γράφωνται τὴν ἐποχή, ποὺ ὁ ποιητὴς καταγίνεται μὲ τὴ γερμανικὴ φιλοσοφία. Οἱ συγγραφεῖς ποὺ διάβαζε σὲ ἰταλικὴ μετάφραση ἦταν ὁ ποιητὴς καὶ φιλόσοφος Schiller, οἱ Ρωμαντικοὶ καὶ προπάντων ὁ Hegel ποὺ τότες μεσουρανοῦσε. Τὸ περιεχόμενο τῶν Ἐλεύθερων Πολιορκημένων στηρίζεται στὶς ἰδέες τοῦ καντιανοῦ Schiller γιὰ τὴν ἠθικὴ ἐλευθερία καὶ στὴ Διαλεκτικὴ τοῦ Hegel. Ἀκόμα καὶ οἱ στοχασμοί του, ποὺ μπαίνουν σὰν εἰσαγωγὴ στὸ ποίημα, φωνάζουν ἀπὸ μακριά, πὼς εἶναι ἀπήχηση τοῦ Hegel. Ὅποιος διάβασε Hegel θὰ διαπίστωσε τὸ μυστικισμό, ποὺ περιβάλλει ὅλα τὰ ἔργα του. *(Εἶναι ἐκεῖνο ποὺ κατηγόρησαν οἱ μαθητές του).* Ὁ Σολωμὸς λοιπὸν δέχτηκε ὅλη τὴ μεταφυσικὴ κατεύθυνση ποὺ ἔχει ἡ φιλοσοφία τῶν γερμανῶν ρωμαντικῶν. Καὶ στὸ δεύτερο αὐτὸ στάδιο τῆς ἐξέλιξης ἡ ποίηση του, ποὺ καθρέφτιζε ἱστορικὰ τὴν κίνηση τοῦ κόσμου καὶ τῆς κοινωνίας, γίνεται ἀφηρημένη καὶ ἰδεαλιστική. Ὁ Καλοσγοῦρος στὴν Εἰσαγωγή, ποὺ κάνει στὰ ἰταλικὰ ποιήματα τοῦ Σολωμοῦ γράφει:

«Στὴν Αὐγούλα, στὴν Τρελλὴ Μάνα, στὸ Λάμπρο, στὸν Ὕμνο, σ᾽ ὅλα τὰ μικρὰ καὶ μεγάλα ποιήματα τῆς πρώτης ἐποχῆς εἶναι ἰδανοποιημένη ἡ φύση, στὰ ὑστερώτερα εἶναι παντοῦ ἡ Ἰδέα φυσικοποιημένη ἂν μοῦ συγχωρεθῆ ἡ λέξη» καὶ στὸ τέλος τῆς Εἰσαγωγῆς:

«Ὁ Νέος τοῦ Πόρφυρα, ἡ Μάρθα, ἡ Φραΐζερ, καὶ Ροδόσταμο, καὶ Γυναίκα μὲ τὸ μογνάδι, ἡ Ἑλληνίδα Μητέρα, ἄλλα πρόσωπα ποὺ ἴσως ἐχάθηκαν, ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ αὐτὸς ὁ τέλειος ἄνθρωπος, ἡ Ἰδέα, ἀπ᾽ ὅπου παίρνει τὸ κίνημα ὁ ποιητὴς καὶ κατεβαίνει στὴ φύση, ἐνῶ πρὶν ἀπὸ ταύτην ἀνέβηκε σ᾽ ἐκείνην...».

Ὁ Σολωμός, λοιπόν, ζώντας τὸ πρόβλημα τῆς Ἐπανάστασης ἔδωσε σ᾽ αὐτὸ τὴν αἰσθητικὴ μορφὴ καὶ σύγχρονα τὴ διαλεκτική του. Ἀργότερα μὲ τὶς διάφορες φιλοσοφικὲς μελέτες ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη πραγματικότητα καὶ ἐξήγησε τὴ δεύτερη μορφὴ τῆς Ἐπανάστασης, τὴ γέννηση σὰν μυστήριο.

Τελειώνοντας πρέπει να προσέξουμε κάτι ποὺ τονίσαμε στὴν ἀρχή: Τὸ πρόβλημα, ποὺ ἀρχικὰ τὸ ζῆ ἡ ὁλότητα τῆς ψυχῆς, παθαίνει μέσα μας μιὰ διαλεκτικὴ πρόοδο, μιὰ περιπέτεια. Ἡ

Ἐλευθερία στὸν ὕμνο καὶ στὴν ὠδὴ γίνεται ἔπειτα Δόξα τῶν Ψαρῶν, πατρίδα - Μεγαλόψυχη Μητέρα, καὶ στὸ τέλος φεγγαροντυμένη στήν ποίηση τοῦ Σολωμοῦ.

Ἡ ζωὴ τοῦ ποιητῆ πῆρε περιεχόμενο ἀπὸ τὸ πρόβλημα τοῦ ἐθνικοῦ ἀγώνα, ποὺ καταπιάστηκε νέος καὶ τὸ ἀφῆκε μὲ τὴν τελευταία του πνοή. Γιατὶ πολλὲς φορὲς στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ὁρισμένο πρόβλημα μὲ τὶς ἄπειρες μεταμορφώσεις του δίνει περιεχόμενο στὴ ψυχική των ἐξέλιξη.

Γι᾽ αὐτὸ σκοπὸς τῆς ψυχολογικῆς μελέτης πρέπει νάναι ἡ συσχέτηση τῆς ψυχικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὰ συγκεκριμένα προβλήματα τῆς ἐποχῆς του. Πολλὲς φορές, ἂν πρόκειται γιὰ ἐξαιρετικὴ προσωπικότητα, τὸ ἔργο τῆς ψυχολογίας θὰ εἶναι νὰ ἀνακαλύψουμε μέσα στὴν ψυχὴ του τὸν ἀρχικὸ πυρήνα τοῦ προβλήματος, ποὺ δίνει περιεχόμενο καὶ νόημα στὴ ζωή του καὶ νὰ ἐξηγήσουμε τὴν προσωπικότητα καὶ τὸν χαρακτήρα του μὲ βάση τὸ πρόβλημα, ποὺ τοῦ γίνεται δεύτερη φύση. Τὸ πρόβλημα τοῦ δεύτερου δρόμου γιὰ τὶς Ἰνδίες εἶναι πιὰ δεύτερη φύση γιὰ τὸν Κολόμβο, ὅπως τὸ πρόβλημα τῶν μικροβίων γιὰ τὸν Pasteur, τῆς σχετικότητας γιὰ τὸν Einstein, τῆς ἐξέλιξης τῶν ὀργανισμῶν γιὰ τὸν Darwin, τῆς ἀνθρώπινης συμπάθειας γιὰ τὸ Ντοστογιέβκη, τὸ πρόβλημα τοῦ ἐθνικοῦ ἀγώνα γιὰ τὸ Σολωμό.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΑΡΧΟΝΤΙΔΗΣ

ΑΚΟΥΣΕ ΜΕ

Ἀκουσέ με
μικρὴ αμαζόνα
που τρέχεις με τους Αιώνες,
ιππεύοντας
φεγγάρια και θάλασσες.
Είμαι πάντα
δοσμένος σε Σένα,
δεμένος άρρηκτα
με τις λέξεις Σου.

Αγέρωχη, μικρὴ αμαζόνα,
χάρισέ μου
τις αστραπὲς απ᾽ τα μάτια Σου.
Στείλε τους κεραυνούς
ν᾽ αγρυπνούνε στο προσκεφάλι μου
και βύθισε το μαχαίρι Σου
στην καρδιά μου.

Γίνε άνεμος και βροχή,
των Λαιστρυγόνων το πέλαγος.
Κι ακόμα,
γίνε βέλος
ντυμένο στη φωτιά
κι έλα να μου μιλήσεις...

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΣΑΛΒΑΡΛΗΣ

ΜΑΝΩΛΗ ΚΑΛΛΙΓΙΑΝΝΗ

Ο Αθανάσιος Διάκος, από τους ήρωες που δημιούργησε ο Θεόφιλος στην οικία Κοντού

Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΟΥ

Η βιβλιογραφία η σχετική με το Θεόφιλο, είναι πλουσιοτάτη. Πολλά έχουν γραφεί τα τελευταία χρόνια γι αυτόν, από πολλούς σχετικούς και άσχετους, από διάσημες λογοτεχνικές προσωπικότητες, αισθητικούς και ιστορικούς τέχνης.

Όλα τα βιογραφικά ανέκδοτα της ταλαίπωρης ζωής του, έχουν εξιστορηθεί, και ο κάθε ένας με τον τρόπο του, κάτι έχει να μας πει για το λεγόμενο «λαϊκό» αυτόν ζωγράφο.

Δεν θα τολμούσα να φλυαρήσω πάνω στο θέμα αν δεν είχα επισημάνει μια σημαντική ιδιομορφία, που κάνει το Θεόφιλο μοναδική περίπτωση, και για την οποία δεν μιλάει κανείς, ως τα σήμερα:

Η μοναδικότητα αυτή είναι ότι ο Θεόφιλος ήταν ένας λαϊκός άνθρωπος μεν, αλλά ένας έντεχνος ζωγράφος δε.

Αντίθετα μ᾽ αυτό που συνήθως πιστεύει ο πολύς κόσμος, δηλαδή, ότι η τεχνική του είναι ανεπαρκής και αφελής, η ζωγραφική αποτελεσματικότητα και ποιότητα του έργου του, οφείλεται ακριβώς στον έντεχνο τρόπο και στη μαστοριά με την οποία ζωγραφίζει και όχι μόνο στη λαϊκότητα των θεμάτων.

Θεματικά το έργο του είναι πλούσιο και βέβαια εξαιρετικά ενδιαφέρον για το μέσο νεοέλληνα. Κι αυτός είναι ένας από τους λόγους της επιτυχίας και σημερινής πανελλαδικής φήμης του Θεόφιλου. Τα θέματά του μας βοηθούν να εμπεδώσουμε την

---

* Στις 26-3-1984 συμπληρώθηκαν πενήντα χρόνια απ᾽ το θάνατο του Θεόφιλου. Μέσα σ᾽ αυτό το διάστημα, γράφτηκαν για τη ζωή και το έργο του, σ᾽ εφημερίδες και περιοδικά και σε αυτοτελείς εκδόσεις, από διακεκριμένους ανθρώπους του Πνεύματος και της Τέχνης, κείμενα υπέρ και κατά. Στο τέλος, όμως, ήρθε η πλήρης αναγνώριση του ζωγραφικού του έργου, σε παγκόσμια κλίμακα. Και, ποιός δεν έγραψε για το γραφικό «Τσολιά», τον ονειροπαρμένο, λαϊκό Μυτιληνιό ζωγράφο!.. Θεατρικοί συγγραφείς, κινηματογραφικοί παραγωγοί, σκηνοθέτες, ψυχολόγοι, ασχολήθηκαν μαζί του. Και τα μεγαλύτερα και σπουδαιότερα μουσεία του κόσμου φιλοξένησαν τα έργα του. Γιατί τ᾽ άξιζε.

Ο Φ.Ο.Μ., που φέρει ως υπότιτλό του τ᾽ όνομα του Θεόφιλου Χατζημιχαήλ, με την ευκαιρία της επετείου των πενήντα χρόνων απ᾽ το θάνατό του, αφιερώνει το παρόν άρθρο, ως ευλαβικό μνημόσυνο, στην αγία μνήμη του.

εθνική μας πολιτιστική ταυτότητα, και μάλιστα σε μια εποχή που έχουμε έντονη ανάγκη ταυτότητας.

Οι διάφοροι ήρωες και ηρωίδες και οι μυθικές ιστορίες τους κάνουν εύκολη την πρώτη απόσπαση προσοχής του μέσου έλληνα θεατή, για να τον εισαγάγουν στο μαγικό κόσμο της ζωγραφικής. Αλλά είναι η μαστοριά του σαν ζωγράφος που τελικά σκλαβώνει και κρατά καθηλωμένο το θεατή.

Τα θέματά του δεν θα υπήρχαν αν δεν ήταν «ζωγραφισμένα» και λέω ζωγραφισμένα και όχι περιγραφικά μπογιαντισμένα.

Ας μην ξεχνάμε, ότι στη ζωγραφική αυτό που παίζει το βασικό ρόλο υπάρξεως του έργου είναι το πώς είναι ζωγραφισμένο και όχι το τι είναι ζωγραφισμένο. Το θέμα είναι απλώς μια ιδέα, ένα έναυσμα, μια έμπνευση στην καλλίτερη περίπτωση, δηλαδή, αιτία για ζωγραφική. Κι αν αυτή η ιδέα δεν υλοποιηθεί αποτελεσματικά, ζωγραφικά δεν υπάρχει. Θα μπορούσαμε ίσως να την περιγράψουμε, να την εξιστορήσουμε με λόγια, αλλά τότε δεν χρειάζεται ζωγράφος, αλλά λογοτέχνης. Και είναι ακριβώς ο ζωγράφος Θεόφιλος ο μάστορας της ζωγραφικής και όχι ο λαϊκός άνθρωπος, που δίνει σάρκα και οστά και κάνει να υπάρχουν και να ζουν τα περιβόλια, οι ήρωες και τα όνειρα του λαϊκού ανθρώπου, Θεοφίλου.

Να ζουν και να υπάρχουν, μέσα στο μαγικό κόσμο της ζωγραφικής. Το μαγικό αυτό κόσμο, όπου το χρώμα είναι βασιλιάς και όπου αφηρημένες πινελιές και χρώματα, έντεχνα βαλμένα το ένα δίπλα στο άλλο, αρχίζουν ξαφνικά ν' αρθρώνουν εικόνες και ιστορίες, που ο κάθε ευαίσθητος θεατής μπορεί να αναγνωρίσει και ακόμα να παρασυρθεί και να μπει και ο ίδιος μέσα στον κόσμο αυτό, και να σεριανίσει...

Όταν κοιτάξουμε προσεκτικά τον τρόπο με τον οποίο ο Θεόφιλος ζωγραφίζει ένα δέντρο, θα παρατηρήσουμε ότι δεν ζωγραφίζει φυλλαράκι - φυλλαράκι, και υποχρεωτικά πράσινο το δέντρο, όπως κάνουν χωρίς εξαίρεση όλοι οι λεγόμενοι λαϊκοί ή αφελείς ζωγράφοι. Αυτός, τοποθετεί πρώτα ένα γενικό τόνο σε όλο το χώρο της μάζας του δέντρου, χωρίς ακριβές περίγραμμα. Το χρώμα δεν είναι υποχρεωτικά και συστηματικά πράσινο. Μπορεί να είναι ώχρα, γκρίζο, ακόμα και μπλέ. Εξαρτάται από τη γενική αρμονία του έργου και όχι από τη γνώση ότι τα δέντρα είναι πράσινα. Μετά βάζει πάνω στη γενική αυτή μάζα μερικές βούλες από το ίδιο χρώμα, αλλά ένα τόνο πιο σκούρο. Και στη συνέχεια με καφέ χρώμα και ψιλό πινέλο σχεδιάζει μερικά φύλλα στο περίγραμμα της μάζας κυρίως, αλλά και μερικά σκόρπια, εδώ κι εκεί, συμπληρώνοντας τελικά τον κορμό και όσα από τα κλαδιά του χρειάζονται. Αποτελειώνει με ακόμα μερικές αφηρημένες και όχι περιγραφικές πινελιές από ένα άλλο χρώμα, συνήθως διαλεγμένο ώστε να συμπληρώνει με χρωματική αντίθεση τα υπόλοιπα, και ώ του θαύματος, ξεπετιέται μια ελιά ή ένας πλάτανος ή ακόμα και ένας φοίνικας!

Ο τρόπος που ζωγραφίστηκε το δέντρο και η γενική προσέγγιση είναι ο ίδιος που θα χρησιμοποιούσε ένας εμπρεσιονιστής και όχι ένας λαϊκός ή αφελής ζωγράφος. Τα δε χρώματα που χρησιμοποιεί τα διαλέγει για τη χρωματική αρμονία του έργου και όχι για την περιγραφικότητά τους τη θεματική. Γι αυτό, και τα έργα του λάμπουν.

Ένα άλλο στοιχείο έντεχνης ζωγραφικής είναι ο τρόπος που χρησιμοποιεί τη φωτοσκίαση. Η οποία δεν είναι συστηματικά νατουραλιστική. Οι σκιές δεν είναι όλες από τη μια μεριά του αντικειμένου ή της φιγούρας, όπως στη φύση. Βάζει σκιά όπου του χρειάζεται στη σύνθεση και όπου χρειάζεται να υπογραμμίσει την έκφραση και να εντείνει τη γενική χρωματική αρμονία. Σε ορισμένα έργα του, αν προς στιγμή αφαιρέσουμε, με τη φαντασία μας ή σκεπάζοντάς τες με το δάχτυλο, τις παράλογες

αυτές σκιές, βλέπουμε το έργο να εξαφανίζεται συνθετικά και χρωματικά, να γίνεται μια γκρίζα μουτζούρα, χάνοντας όλη του τη λάμψη.

Σ' ένα αξιόλογο δοκίμιο, που έγραψε ο Σεφέρης για το Θεόφιλο, αναφέρει το εξής περιστατικό, και γράφει: *«Μια φορά κι έναν καιρό, καθώς λένε, ένας φούρναρης παράγγειλε σ' ένα φτωχό ζωγράφο να τον ζωγραφίσει, την ώρα που φούρνιζε ψωμί. Ο ζωγράφος άρχισε να δουλεύει, κι' όταν καταπιάστηκε να εικονίσει το φουρνιστήρι, αντί να το φτιάξει οριζόντιο, σύμφωνα με την προοπτική, το έφτιαξε κάθετο, δείχνοντας όλο του το πλάτος. Έπειτα, με τον ίδιο τρόπο, ζωγράφισε πάνω στο φουρνιστήρι και ένα καρβέλι. Πέρασε ένας έξυπνος άνθρωπος και του είπε: «Το ψωμί, έτσι που το έβαλες θα πέσει», ο ζωγράφος αποκρίθηκε, χωρίς να σηκώσει το κεφάλι: « Έννοια σου· μόνο τα αληθινά ψωμιά πέφτουν, τα ζωγραφισμένα στέκονται· όλα πρέπει να φαίνονται στη ζωγραφιά!..»*.

Με το περιστατικό αυτό, νομίζω ότι είναι καταφανές το πόσο συνειδητοποιημένη είχε ο Θεόφιλος τη ζωγραφική, την πλαστική επιτακτικότητα. *« Έννοια σου μόνο τα αληθινά ψωμιά πέφτουν· τα ζωγραφισμένα στέκονται»*, και προσθέτει *«όλα πρέπει να φαίνονται στη ζωγραφιά»*.

Αν είχε κάνει το φουρνιστήρι με την αναγεννησιακή λεγόμενη προοπτική δεν θα μπορούσε να τα κάνει όλα να φαίνονται, πάνω σ' αυτό. Διάλεξε λοιπόν να καταφύγει στην κυβιστική θα μπορούσαμε να πούμε προοπτική, ώστε να μπορέσει όλα να τα παρουσιάσει.

Βλέπουμε, λοιπόν, τρία ζωγραφικά τεχνάσματα, εμπρεσιονισμό, εξπρεσιονισμό και κυβισμό, τα οποία ο Θεόφιλος χρησιμοποιεί. Ασφαλώς από ένστικτο, γιατί αμφιβάλλω, αν καν ήξερε την ύπαρξη και τις ετικέτες αυτών των ζωγραφικών τάσεων. Εκείνο όμως που είναι σίγουρο, είναι ότι είχε συνειδητοποιήσει ότι δεν φτάνει το θέμα και η έμπνευση για να γίνει η ζωγραφιά· χρειάζεται να καταφύγεις στη ζωγραφική τεχνική και τα τεχνάσματά της, τους κανόνες της.

Το πού, τώρα, έμαθε αυτούς τους κανόνες είναι άλλο θέμα, που θα άξιζε να ερευνηθεί πιό σοβαρά, αλλά που δεν μας το επιτρέπει ο χώρος αυτού του μικρού δοκιμίου.

Η προσωπική μου πάντως γνώμη είναι, ότι ο Θεόφιλος έμαθε να ζωγραφίζει, ζωγραφίζοντας με μεγάλο μεράκι και από ανάγκη, γιατί ήταν το μόνο πράγμα που μπορούσε να κάνει στη ζωή του.

ΜΑΝΩΛΗΣ ΚΑΛΛΙΓΙΑΝΝΗΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
ΣΤΟ ΛΕΣΒΙΟ ΣΚΙΤΣΟΓΡΑΦΟ
ΓΙΩΡΓΟ ΚΑΚΑΔΕΛΛΗ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΚΑΔΕΛΛΗΣ

Ο ταλαντούχος και σεμνός Λέσβιος καλλιτέχνης

Ο Φιλοτεχνικός Όμιλος Μυτιλήνης «Ο Θεόφιλος», πιστεύοντας ακράδαντα, ότι οι άξιοι συγγραφείς και καλλιτέχνες πρέπει να τιμούνται, πέραν από κάθε υπολογισμό ή άλλη σκοπιμότητα, διοργάνωσε στις 4 Απριλίου 1984, στις 8 το βράδυ, στο φουαγιέ του Δημοτικού Θεάτρου της πόλης μας τιμητική εκδήλωση για το Λέσβιο σκιτσογράφο - ζωγράφο Γιώργο Κακαδέλλη.

Τίμησαν με την παρουσία τους τον άξιο καλλιτέχνη ο Σεβ. Μητροπολίτης μας κ. Ιάκωβος, οι εκπρόσωποι των Πολιτικών, Δικαστικών και Στρατιωτικών Αρχών, οι Δ/ντές του τοπικού Τύπου, οι Πρόεδροι των Πνευματικών και Καλλιτεχνικών Σωματείων της πόλης μας, εκπαιδευτικοί, άνθρωποι των Γραμμάτων και της Τέχνης και πλήθος κόσμου.

Το πρόγραμμα της τιμητικής αυτής βραδιάς περιελάμβανε:

α) Προσλαλιά υπό του Προέδρου του ΦΟΜ κ. Περικλή Μαυρογιάννη.
β) Ομιλία για τη ζωή και το έργο του Γ. Κακαδέλλη, από το Γεν. Γραμματέα του ΦΟΜ, λογοτέχνη κ.Στράτο Χατζηγιάννη.
γ) Προβολή σλάιντς αντιπροσωπευτικών έργων του Γ.Κ., από τους κ.κ. Γιάννη Ε. Αναγνώστου και Θανάση Καραγκούνη.
δ) Απονομή Αναμνηστικού Διπλώματος, στον τιμώμενο Καλλιτέχνη.
ε) Εγκαίνια της έκθεσης Σκιτσογραφίας - Ζωγραφικής του Γ. Κακαδέλλη.

Μετά την ωραία προσλαλιά του Προέδρου του Φ.Ο.Μ. το λόγο πήρε ο τότε Γεν. Γραμματέας του Ομίλου μας αείμνηστος συγγραφέας **Στράτος Χατζηγιάννης**, που είπε τ' ακόλουθα:

«Από τις αλογάριαστες **«τιμητικές εκδηλώσεις»**, που γίνονται στη Χώρα μας, πολύ λίγες στέκονται στο ύψος τους, από την πλευρά των προθέσεων. Γιατί σημασία έχει πρώτα το κίνητρο, η πρόθεση. Απ' αυτή θα εξαρτηθεί και η ποιότητα. Αν, λοιπόν, οι εκδηλώσεις αυτές γίνονται με ανιδιοτέλεια, αποβαίνουν, χωρίς άλλο, χρήσιμες και ευεργετικές. Αν όμως τις υπαγορεύει η πολιτική, ιδεολογική ή οποιαδήποτε άλλη σκοπιμότητα και κινούνται προμελετημένα επί προκαθορισμένης **«γραμμής»**, κάλλιο να μη γίνονται! Δυστυχώς για τον τόπο μας, λειτουργεί το δεύτερο, που τείνει μάλιστα να καταστεί ο κανόνας!...

Ο Φ.Ο.Μ. έχει πάρει την απόφαση να τιμήσει άξιους Λέσβιους δημιουργούς: συγγραφείς, λογοτέχνες, καλλιτέχνες, διανοούμενους και επιστήμονες, που με το έργο τους έβαλαν κάποιο μικρό ή μεγάλο λιθάρι στο οικοδόμημα του Πνεύματος, των Γραμμάτων, των Τεχνών και των Επιστημών της νεότερης Ελλάδας. Θέλει να χτυπήσει ένα κατεστημένο, που δεσπόζει, κυρίαρχα και νοσηρά, στα ελληνικά πράγματα, ν' αποδίδεται αναγνώριση και τιμή στους δημιουργούς μετά θάνατο, όταν κι οπόταν συμβεί κάποιος να τους ανακαλύψει μέσα στους πεντασκότεινους χώρους της λησμονιάς ή, το χειρότερο, του εσκεμμένου παραγκωνισμού, της ένοχης σιωπής, του δόλιου καταχωνιάσματος και παραχώματος!...

Εμείς οι Μυτιληνιοί, κοντά στα πολλά μας προτερήματα, αλλά και στα κάθε άλλο παρά ευάριθμα ελαττώματά μας, έχουμε την κακή συνήθεια να μην τιμούμε τους συμπατριώτες μας δημιουργούς. Πικρή αλήθεια, που δε διστάζω να την πω, στάση και θέση λαθεμένη, που πρέπει ν' αναθεωρηθεί. Δεν είναι της ώρας να σας αραδιάσω εκατοντάδες Λέσβιους δημιουργούς, του 19ου και 20ού αιώνα, που τους ξεχάσαμε, ακόμα και για ένα τρισάγιο!... Φτάσαμε στο σημείο ν' αφήσουμε κουτσομύτη, στο «Πάρκο», το Βερναρδάκη μας!...

Ο Φ.Ο.Μ. χάραξε τη γραμμή της αδέκαστης στάσης· της αντικειμενικής θεώρησης των δημιουργών και του έργου των· χωρίς συμπάθειες, ιδεολογικές δεσμεύσεις και προκαταλήψεις, ιδιαίτερες προτιμήσεις.

•

Ο τιμώμενος, αγαπητός φίλος Γ.Κ. είναι μια ιδιάζουσα περίπτωση καλλιτέχνη και πνευματικού εργάτη συνάμα, μια ζωντανή παρουσία στη Λεσβιακή Άνοιξη, από τις πιο φωτεινές και αξιοσημείωτες. Προικισμένος πλουσιόδωρα μ' ένα λαμπρό ταλέντο, σκιτσογράφου κυρίως, αλλά και ζωγράφου, έζησε όλη του τη ζωή μέσα στους πιο ετερόκλητους και απρόσφορους για δημιουργία τομείς και χώρους της πεζής καθημερινότητας. Έδωσε το είναι του σε συλλόγους, οργανώσεις, σωματεία, υπηρεσίες και δραστηριότητες και κατακερμάτισε την ατομικότητά του στις πιο περίεργες απασχολήσεις. Θα είχε σίγουρα ως σκιτσογράφος καριέρα διαφορετική, όταν μετοικούσε, σαν τόσους άλλους, στην Αθήνα. Δεν το έπραξε. Παθιασμένος κι εκείνος λεσβολάτρης, έδεσε την ύπαρξή του με τη Λέσβο, με αξεπέραστους συναισθηματικούς δεσμούς. Φύση ωστόσο ανήσυχη, ευτυχώς για την Τέχνη και τη γενέτειρά του, καλλιέργησε αυτό το λαμπρό ταλέντο του και δεν τ' άφησε να στομώσει, περιθωριακά και περιστασιακά, ως αυτοδίδαχτος πάντα ερασιτέχνης, με πάθος, τολμηρές συλλήψεις, πρωτότυπες εμπνεύσεις, με μαστοριά και αξιοσύνη περισσή. Αλλ' ας τον γνωρίσουμε καλύτερα.

•

Γεννήθηκε στη Μυτιλήνη, στις 16-12-1912. Ο πατέρας του κυρ-Γιάννης, γνωστός έμπορος και καλονοικοκύρης της μυτιληναϊκής κοινωνίας, η μητέρα του Γεραγώτισσα, από τη γενιά των Βαρελτζήδων. Λεπτό και ευαίσθητο παιδί, ταλαιπωρημένο και από τις παιδικές ασθένειες, πρόκοβε στα γράμματα. Το μολύβι και το κοντύλι δεν έπεφτε ποτές απ' το χέρι του. Χάραζε γραμμές και σχέδια, γεμίζοντας πλάκες και χαρτιά. Στα χρόνια της τρικυμισμένης εφηβείας, ασχολήθηκε πολύ με τον αθλητισμό. Είναι χαρακτηριστική η ομολογία του ίδιου του καλλιτέχνη, ότι εντυπωσιαζόταν από τη σωματική διάπλαση και το παράστημα των πιο εύρωστων και μεγαλόσωμων απ' αυτόν συμμαθητών του. Ήταν, λοιπόν, ψυχολογικά τα κίνητρα, η τάση για αναπλήρωση, να ριχτεί στο στίβο, στις δυνάμεις του «Γυμναστικού Παλλεσβιακού Συλλόγου Μυτιλήνης», με τους: Πραΐδη, Κονάκα, Κουφέλλη, Παλαιολόγο, Βουσβούνη κ.ά. Στους Αιγαιοπελαγίτικους Αγώνες (1929 - 1930) βγήκε πρώτος στο άλμα με κοντό και δεύτερος στο ίδιο αγώνισμα σε ύψος, ξεπερνώντας τον ψηλότερο και αθλητικότερο Στέφανο Τζελαΐδή. Ο τότε προπονητής του Παλλεσβιακού, αλησμόνητος Πάνος Βελόνης, τον τραβά στο γήπεδο. Παίζει στη β' ομάδα, με τους: Λευτέρη Κιοσκλή, Β. Σαρόγλου, Ιάσ. Ζαχαρίου κ.ά. Αργότερα έγινε στέλεχος στο σύλλογο «Νίκη» και μαζί με το Μάριο Κρητικόπουλο αλώνιζαν, ίσαμε το 1933, τα γήπεδα της Μυτιλήνης και της Χίου. Τις ποδοσφαιρικές επιδόσεις του σταμάτησε η στράτευση.

Αφετηρία της καριέρας του ως σκιτσογράφου πρέπει να θεωρήσουμε το έτος 1931. Τότε παρουσιάζεται με τον «ΤΡΙΒΟΛΟ» ο Στρατής Παπανικόλας (1894 - 1952). Ο πατέρας της ιδιωματικής λογοτεχνίας στη Λέσβο επισήμανε το ταλέντο του Γ.Κ. κι έγραψε ολόκληρο άρθρο του γι' αυτό. Στις αρχές μάλιστα του 1932, βοηθούμενος και από το Δημ. Παγίδα, μάζεψε όσα σκίτσα είχε καμωμένα ως τότε ο Γ.Κ. κι οργάνωσε έκθεση στην «Αίθουσα παροχής εργασίας», τη σημερινή Βιβλιοθήκη. Μεγάλη η χαρά του εικοσάχρονου καλλιτέχνη, που είδε να πουλιούνται όλα σχεδόν τα έργα του, εισπράττοντας 10.000 δραχμές, ποσό αρκετά μεγάλο για κείνη την εποχή.

Είναι πολλοί εκείνοι που παροτρύνουν τον ίδιο και τον πατέρα του, να σπουδάσει στη Σχολή Καλών Τεχνών. Ο κυρ-Γιάννης, με την ευχή και συναίνεσή του, βγάζει ένα μηνιάτικο 3.000 δραχμών. Ο νεαρός καλλιτέχνης, εφοδιασμένος με επιστολές συστατικές, για τον Ιθακήσιο, το Μυριβήλη κ.ά., πηγαίνει στην Αθήνα. Εκεί διευθύνει ο Μυριβήλης τη «ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ» του Παπαναστασίου. Στην εφημερίδα αυτή καταχωρίζονται αρκετά σκίτσα πολιτικής σάτιρας του Γ.Κ., καθώς και στην «ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ», όπου ο Γ.Κ. εικονογραφεί πολλά χρονογραφήματα του Μυριβήλη.

Αλλά ο νεαρός καλλιτέχνης, όταν έμπλεξε στους κύκλους των καλλιτεχνών, με την μποέμικη νοοτροπία και το ελευθεριάζον ήθος, μετρημένος, εγκρατής και μάλιστα εσωστρεφικός εκείνος από τη φύση του, έτσι μάλιστα που του... τραγάνιζαν, έντεχνα και σελέμικα, οι «φίλοι» του τα τρία κατά μήνα χιλιάρικα του κυρ-Γιάννη, κατάλαβε πως ένα τέτοιο κλίμα δεν τον σηκώνει. Έτσι, ξαναγυρίζει στο νησί μας, με τα φτερά πια όχι του Λόγιου, αλλά του Κερδώου Ερμή, αφού αποφασίζει να αφοσιωθεί στο εμπόριο, στη δουλειά του πατέρα του. Εγγράφεται μάλιστα στην Επαγγελματική Σχολή του Αγγελομάτη. Θέλει να μάθει λογιστικά. Έχει εκεί συμμαθητές του το Θανάση Παρασκευαΐδη, Στέφανο Τζελαΐδή κ.ά., ανάμεσα δε στους καθηγητές του και το δικηγόρο Στρατή Κανάραρχο.

Στο μεταξύ, από τις αρχές του 1932 και πέρα, σκιτσογραφεί ταχτικά στον «ΤΡΙΒΟΛΟ». Σήμερα, που ξεφυλλίζουμε τους τρεις τόμους της φωτοτυπημένης ανατύπωσης του εξαίρετου αυτού σατιρικού και λαογραφικού λεσβιακού περιοδικού, επανέκδοσης του 1980, απ' την Άννα και Ρηνιώ, γυναίκα και κόρη του Παπανικόλα, μένουμε κατάπληχτοι, όχι μόνο από το πλήθος των σκίτσων του Γ.Κ., αλλά κυρίως από το σπινθηροβόλο τους πνεύμα, που δεν αποκαλύπτει μονάχα την πνευματικότητα και δεξιοτεχνία του δημιουργού, αλλ' αντικατοπτρίζει την ατμόσφαιρα της μυτιληναϊκής κοινωνίας και πνευματικής ζωής της τελευταίας δεκαετίας του Μεσοπόλεμου.

Στην ίδια περίοδο, επηρεασμένος βαθιά από τις αγνές δημοκρατικές αρχές του Αλεξ. Παπαναστασίου και την πυκνή αναστροφή του με το Στρατή Μυριβήλη, εκδίδει, μαζί με το Στέλιο Κρητικά και το Στρατή Τυραδέλλη, την εβδομαδιαία εφημερίδα «Ο ΑΓΡΟΤΗΣ», στην οποία γράφει και σκιτσογραφεί, ως τη μέρα που θα την κλείσει ο Μεταξάς.

Καθώς μύριζε πια πόλεμο η ατμόσφαιρα, καλούνται αρκετές κλάσεις, για μετεκπαίδευση στα νέα όπλα. Εκεί στο Ρουφ, στο Σύνταγμα Τηλεγραφητών, αρρωσταίνει ο καλλιτέχνης, από τύφο και ελονοσία. Όταν θα ξεπεράσει τις αρρώστιες του αυτές, κι ενώ βρίσκεται εδώ στη Μυτιλήνη με δίμηνη αναρρωτική, ούρλιαξαν το απαίσιο ουρλιαχτό τους οι σειρήνες. Εμπύρετος, τραβά στο μέτωπο, στ' απόσπασμα Διαβιβάσεων της 13ης Μεραρχίας. Απ' το Ποντγκόρνε, βρίσκεται στον Εχίνο, απάν' απ' την Ξάνθη. Ως ανθυπολοχαγός των Διαβιβάσεων, έχει υπό τη διοίκησή του μια δίμοιρία εγκαταστατών και αλωνίζει μ' αυτήν τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα. Εκεί έζησε, από τις 6 Απριλίου 1941, όλη τη σφοδρότητα και αγριότητα της γερμανικής επίθεσης, με τα τρομερά «στούκας». Το οχυρό του καταστρέφεται, η Ταξιαρχία Νέστου, στην οποία ανήκε, διαλύεται. Ένα τμήμα της, με το Διοικητή και τους επιτελείς του, καταφεύγει εδώ στη Μυτιλήνη. Οι υπόλοιποι, μαζί και ο Γ.Κ., κυνηγημένοι, μέσ' από κλεισούρες, βουνά και κάμπους, αγωνίζονται να βγουν κάπου στη θάλασσα, σαν άλλοι μύριοι του Ξενοφώντα, μήπως και βρουν ένα μπάρκο για το νησί. Φτάνουν στην Καβάλα. Τους προλαβαίνουν όμως εκεί οι Γερμανοί και τους αιχμαλωτίζουν, στο στρατόπεδο του Καρά-Ορμάν. Μετά από περιπέτειες, λύνεται η αιχμαλωσία τους. Ο Γ.Κ. πιάνει τη Θεσ/νίκη και, μαζί με άλλους Λέσβιους, αφού ίδρωσαν να βρουν καΐκι, μπαρκάρουν από την Αρετσού, πιάνουν σε τέσσερις μέρες την Πέτρα, κι από κει, μ' έναν αραμπά, σε έξι ώρες στη Μυτιλήνη.

•

Η φασιστική κατοχή γίνεται πλάκα καταθλιπτική στην ψυχή του καλλιτέχνη. Οι Γερμανοί, βλέποντας να φουντώνει η Αντίσταση σε πανελλήνια κλίμακα, γίνονται αγριότεροι. Από τον Αύγουστο του 1941 προσπαθεί να δραπετεύσει στη Μέση Ανατολή, για συνέχιση του Αγώνα. Ιστορία ολόκληρη αυτή η απόδραση. Πολλές οι προσπάθειες και αποτυχίες. Η τελευταία απόπειρα, στις 8 το βράδυ της 22ας Νοεμβρίου 1941, πετυχαίνει. Δεν είναι της ώρας να εξιστορήσουμε καταλεπτώς την αιχμαλωσία των έξι δραπετών στη Νίγδη της Τουρκίας (10 χιλ. από την Καισάρεια) και την επιστροφή και παράδοση στους Γερμανούς από τους Τούρκους των άλλων έξι.

Τη ζωή της τετράμηνης αιχμαλωσίας του, μαζί με τους «Μουλτετζήδες», όπως αποκαλούσαν οι Τούρκοι τους διακόσιους περίπου αιχμαλώτους αξ/κούς εκεί στη Νίγδη, αποθανάτισε σκιτσογραφικά, με μια σειρά σκίτσων, που μπορούμε να τα τιτλοφορήσουμε: *«Από τη ζωή στη Νίγδη της Τουρκίας»*. Εκεί συνδέθηκε φιλικά με τον αλησμόνητο Γιάννη Τσιγάντε, την ηρωϊκή αυτή αντιστασιακή μορφή της ονομαστής οργάνωσης της Αθήνας «Μίδας» (1943).

Στις αρχές του 1942, φτάνουν στη Χάϊφα και κατατάσσονται στο ΓΚΕΣ (Γενικό Κέντρο Εκπ/σεως και Σχολών), που αργότερα έγινε Β΄ Ελληνική Ταξιαρχία. Σ΄ αυτό το τμήμα, που έδρευε στην Καφρ-Ιόνα της Παλαιστίνης, κάπου 30 χιλ. μεταξύ Χάϊφας - Τελ Αβίβ, υπηρετούσαν τότε σε θέσεις-κλειδιά πάρα πολλοί Λέσβιοι αξ/κοί (Γαληνός, Σκαναβής, Γιαννακόπουλος, Ματζουράνηδες κ.ά.), καθώς και στην Α΄ Ελλην. Ταξιαρχία, στο Μπέϊτ-Λίτ.

Απ΄ τη ζωή στους χώρους τούτους γεννήθηκε μια άλλη σειρά σκίτσων και γελοιογραφιών, που δημοσιεύτηκαν σε αγγλικά και ελληνικά περιοδικά και αποτέλεσαν το υλικό έκθεσης, στην αίθουσα Λέσχης Αξ/κών, που την τίμησαν με την παρουσία τους ο τότε βασιλιάς Γεώργιος ο Β΄, στρατηγοί, ταξιάρχοι κ.λ.π.

Όταν έφυγε κρυφά στην Αθήνα ο λοχαγός Γιάννης Τσιγάντες, στο τέλος του 1942, κι οι Μυστικές Υπηρεσίες, για να θολώσουν τα νερά, διάδωσαν ότι μετατίθεται ως στρατιωτικός ακόλουθος στην πρεσβεία της Τεχεράνης, ο Γ.Κ., που ήταν βοηθός του Τσιγάντε, τοποθετήθηκε στην Υπηρεσία Πληροφοριών στο Κάϊρο, ως βοηθός του νομπελίστα Γιώργου Σεφέρη, που διηύθυνε τότε την υπηρεσία αυτή. Εκεί συνδέθηκε φιλικά με το Λάμπρο Κορομηλά, τον άλλο βοηθό του Σεφέρη. Αργότερα, το Γεν. Επιτελείο τον διόρισε επίσημο σκιτσογράφο του Στρατού της Μ.Α.. Υπηρέτησε ακόμα και σ΄ άλλες θέσεις.

Από τη ζωή στο Κάϊρο βγήκε μια άλλη, πολύ μεγάλη, σειρά έργων του, πολλά απ΄ τα οποία δημοσιεύτηκαν σε ελληνικά και ξένα περιοδικά, άλλα στόλισαν τα σαλόνια πλοίων, τις αίθουσες και τα γραφεία ελληνικών και συμμαχικών μονάδων, τις ατομικές συλλογές κα: ουκ ολίγα έχουν σκορπίσει σε χέρια, εδώ κι εκεί.

Με την απελευθέρωση, τοποθετήθηκε για ένα φεγγάρι εκπαιδευτής ασυρμάτων στο Μενίδι, ύστερα χρημάτισε ιδιαίτερος στον πρώην υπουργό Αεροπορίας και Αρχηγό του Στόλου ναύαρχο Βούλγαρη και στο γραφείο του Πρωθυπουργού.

Από τη μεταπελευθερωτική ζωή στην Αθήνα βγήκε νέα σειρά έργων του, που παρουσίασε σε έκθεση που οργάνωσε ο Βούλγαρης στο σπίτι του φίλου του Άδωνη Κύρου, στην Πλάκα.

Μετατάσσεται στην Αεροπορία και τοποθετείται στο γραφείο τύπου της πρεσβείας στο Κάϊρο, ως το Φεβ/ριο του 1948, που όταν θέριζε την Αίγυπτο η χολέρα, τα χτύπησε κάτω και ήρθε στη Μυτιλήνη. Αρραβωνιάστηκε, παντρεύτηκε το Φεβ/ριο του 1949 κι απέκτησε από την κυρία Μαρίνα τους δύο εξαίρετους γιούς του, το Γιάννη, χειρούργο στο Τζάννειο και πτυχιούχο παράλληλα της Νομικής, και το Νίκο, φυσικό.

Στο μεταξύ, συνεχίζει τη δημιουργία του. Παράλληλα, απασχολείται με πολλά. Το 1953 Γραμματέας στη «Χορωδία», το 1954, και επί μια δεκαετία, Πρόεδρός της. Τούτη την περίοδο αναπτύσσει τη σκηνογραφική του τέχνη. Δημιουργεί έξοχα και πάμπολλα σκηνογραφικά, στη «Χορωδία», στο «Σύλλογο Γυναικών», στο «Μπουρίνι», κυρίως. Ο ευφυής και καλλιεργημένος Αλέκος Πεσματζόγλου, ξέροντας ότι τα έργα του Γ.Κ. αντιμετωπίζουν το μέλλον και ανήκουν στην Τέχνη και στα Λεσβιακά Γράμματα, αγόραζε πάντα τα ακριβότερα και ανθεκτικότερα υλικά, ανεξίτηλες βαφές, καλό πανί κι όχι χαρτί.

Από το 1953 και πέρα, η θεματογραφία του στοχεύει κυρίως και επίμονα στην αναζήτηση, επισήμανση και καλλιτεχνική απόδοση των τύπων της λεσβιακής υπαίθρου και ιδίως της Μυτιλήνης. Το γυμνασμένο μάτι και τ΄ ακονισμένο μυαλό του, με μια θαυμαστή αφαίρεση, απομονώνει από τα πρόσωπα της σκιτσογραφίας του τα πιο χτυπητά χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα και αποδίνει μορφικά τον ψυχισμό, τη νοοτροπία, τις ατομικές του ιδιαιτερότητες, όλα μ΄ ένα φονικό χιούμορ, με μια διακριτική και ευγενική και καλόγουστη ειρωνική διάθεση, με σπαρταριστή σάτιρα, με μια τέχνη αμίμητη.

Μια άλλη πολύ μεγάλη οικογένεια σκίτσων του είναι του Ρ.Ο.Μ. Ιδρυτικό μέλος του Ομίλου, απ΄ το 1957 και πέρα και επί μία δεκαετία σχεδόν, ως Γεν. Γραμματέας του, συντάσσει το Δελτίο. Γράφει σ΄ αυτό και γελοιογραφεί. Δέκα ογκώδεις τόμοι του εντύπου τούτου μας δείχνουν ανάγλυφη την εικόνα μιας ανεκτίμητης σκιτσογραφικής, γελοιογραφικής, συνάμα και πνευματικής εργασίας, που πρόβαλε τη Μυτιλήνη, πανελλήνια κι έξω, μέσω των Ροταριανών Ομίλων.

Αργότερα ο Γ.Κ. έγινε Πρόεδρος στο Ρ.Ο.Μ., αλλά και... που δεν έγινε Πρόεδρος ή μέλος του Δ.Σ.; Αν πω να αναφέρω αυτά, θα σας παρουσιάσω μια λίστα μακροσκελέστατη. Είναι απορίας άξιο το πώς τα κατάφερνε ο αγαπητός Γιώργος με τόσα... μπλεξίματα. Εντούτοις, το πολυάσχολο αυτό τον ωφέλησε καλλιτεχνικά: τον βοήθησε να διεισδύσει σε πολλούς τομείς της κοινωνικής ζωής, να ξεδιπλώσει πολλές πτυχές του κοινωνικού βίου, να μελετήσει συστηματικά τη διαγωγή και συμπεριφορά των ανθρώπων, που ζουν συμβιωτικά και δρουν μέσα στις διάφορες κοινωνικές ομάδες, να οξύνει την ψυχοδιαγνωστική και ψυχογραφική του ικανότητα, με την πληρέστερη κατανόηση της τυπολογίας των ανθρώπων, όλα τούτα

στοιχεία γόνιμα για την καλλιτεχνική δημιουργία, όροι γενεσιουργοί καλλιτεχνικών συλλήψεων και εμπνεύσεων.

Ακολούθησαν πολλές άλλες εκθέσεις του και κατασκευές σκηνογραφιών, με κορύφωση εκείνης της σκηνογραφίας ολόκληρου χωριού, στο «Πάρκο», όταν παρουσίαζε η «Χορωδία» το «Λεσβιακό πανηγύρι», σκηνογραφίας που θα δούμε και σε σλάϊντς.

*

Απ' όσα ανέπτυξα, είδαμε όχι μόνο ένα λαμπρό καλλιτέχνη και λεσβογράφο, αλλά κι ένα δραστηριότατο άνθρωπο, με πολύ μεγάλη κοινωνική προσφορά. Έχει βραβευτεί με το χρυσό σταυρό Γεωργίου του Α', για τις υπηρεσίες του στον επαγγελματοβιοτεχνικό κόσμο της Λέσβου και τη συμβολή του στην ανάπτυξη της λαϊκής χειροτεχνίας, καθώς και για τις υπηρεσίες του στη Μέση Ανατολή, με παράσημα και διπλώματα, από τα Πατριαρχεία Αλεξάντρειας και Ιεροσολύμων. Ήδη προσφέρει, ως Γεν. Γραμματέας της, τις υπηρεσίες του στην «Εταιρεία Λεσβιακών Μελετών» και συνεχίζει την καλλιτεχνική δημιουργία του. Έχει εικονογραφήσει, όπως θα δείτε και σε σλάϊντς, πολλά εξώφυλλα και κείμενα βιβλίων φίλων του Λέσβιων συγγραφέων, καθώς και περιοδικών, κι όλ' αυτά πάντα καλοπροαίρετα, ανοιχτόκαρδα, με ανιδιοτέλεια χαρακτηριστική, Αρετή δυσεύρετη πια στους πλάνους καιρούς μας.

Σ' όλη του τη ζωή εφαρμόζει το Service above shelf, πολλές φορές και σε βάρος της ιδιωτικής του οικονομίας. Δεν πήρε ποτέ δεκάρα για ό,τι έκανε, από κανένα! Μειλίχιος, πράος, ευγενικός, φιλάνθρωπος, υποδειγματικός οικογενειάρχης, με εδραία πίστη στα ανθρωπιστικά ιδεώδη, εκτιμάται απ' όλους. Με το μεράκι της τέχνης του, με το χιούμορ του, ξεπερνώντας κάθε κακοτοπιά, αντιξοότητα και συμβατικότητα της ζωής, δημιουργεί και προσφέρει συνεχώς.

Δεν είσαι, λοιπόν, φίλτατέ μου Γιώργο, μονάχα ένας μεγάλος Λέσβιος καλλιτέχνης, αλλά και ένας εκλεκτός άνθρωπος. Και γι' αυτό σε τιμούμε!...».

*

Μετά την παραπάνω εμπνευσμένη ομιλία του λογοτέχνη Στράτου Χατζηγιάννη, ο τιμώμενος καλλιτέχνης Γιώργος Κακαδέλλης, αντιφώνησε ως εξής:

«Αίσθάνομαι ύποχρεωμένος νά εύχαριστήσω τόν Πρόεδρο καί τά μέλη τοῦ Δ.Σ. τοῦ Φιλοτεχνικοῦ Όμίλου Μυτιλήνης «Ό Θεόφιλος» για τη μεγάλη τιμή πρός τό ταπεινό πρόσωπό μου. Πιστεύω ὅτι δέν άξίζω αὐτῆς τῆς τιμῆς γιά ὅ,τι τό ἀσήμαντο, κατά τή γνώμη μου, ἔπραξα στή ζωή. Ἐκεῖνο ποὺ άξίζει ν' ἀναφέρω σέ σᾶς ποὺ αὐτή τή στιγμή ἔχετε τήν καλωσύνη καί ἐπιείκεια νά μ' ἀκοῦτε, εἶναι ὅτι, ὅ,τι κι' ἄν ἔκανα σ' ὁποιοδήποτε τομέα μιᾶς ὁποιασδήποτε δράσης εἴτε στόν ἐπαγγελματικό, εἴτε στόν καλλιτεχνικό ἤ κοινωνικό τομέα, τόκανα μέ τή βαθειά πεποίθηση κάθε δυνατῆς ἀντικειμενικότητας, δίχως ἴχνος ἀτομικοῦ συμφέροντος, πέραν τοῦ καλῶς ἐνοούμενου συμφέροντος, ποὺ συντηρεῖ μιά ἔντονη τάση γιά τό παραδεδεγμένο καλό σέ προσφορά καλοπροαίρετων ὑπηρεσιῶν: Πάντα ἀπ' τά νεανικά μου χρόνια, χάρις σέ μιά, ὅπως νομίζω, ἔντονη τάση μου πρός τή φιλοσοφική θεώρηση τῆς ζωῆς – πράγμα ποὺ μ' ἐμπόδισε νά δραστηριοποιηθῶ σάν ἄνθρωπος τῆς κοινῆς συνειδήσεως, τῆς κοινῆς λογικῆς μ' ἄλλα λόγια τοῦ συνηθισμένου πρακτικοῦ ἀνθρώπου – στάθηκα μέ πεῖσμα πάνω στούς ὅρους ὑποκειμενισμός καί ἀντικειμενικότητα, καί προσπάθησα οἱ ἐκδηλώσεις μου, κατά τό μέτρο τοῦ δυνατοῦ, νά φέρουν τή σφραγίδα τῆς ἀντικειμενικότητας. Ἡ ἔμφυτη λιτότητα ποὺ χαρακτηρίζει τή ζωή μου· ἴσως ἀποδείχνει κάπως τά λεγόμενά μου γιά τά ὁποῖα καθόλου δέν ἐπιμένω νά τά ἐπιβάλω σάν σωστά.

Οἱ ἀμοιβές μου ὑπῆρξαν πάντα ἄν ὑπῆρξαν ἠθικές καί ὄχι ὑλικές. Τοῦτο εἶναι γνωστό, ὅπως εἶναι γνωστό πόσο ὑποκειμενικό εἶναι νά φιλοδοξεῖ κανείς νά τίς ἀπολαμβάνει. Ὁμολογῶ πώς σ' αὐτό ὑπῆρξα ὑποκειμενικός ὅπως εἶμαι τέτοιος τή στιγμή αὐτή ποὺ ἀπολαμβάνω τιμῆς ἀπό ὅλους σας, ποὺ ἔχετε τήν καλωσύνη νά μ' ἀκοῦτε.

Ἐπειδή, ἡ σημερινή ἐκδήλωση τοῦ ἄριστου καλλιτεχνικοῦ καί πνευματικοῦ Σωματείου ποὺ τόσο δημιουργικά διευθύνει ὁ ἐκλεκτός φίλος κ. Περικλῆς Μαυρογιάννης μέ ἕνα ὑπερεκλεκτό ἐπιτελεῖο συνεργατῶν ἀνάμεσα στούς ὁποίους καί ὁ φίλτατός μου Στράτος Χατζηγιάννης, ἐπειδή, λέγω, ἡ σημερινή ἐκδήλωση ἀφορᾶ στίς καλλιτεχνικές μου προσφορές στή Μυτιλήνη,

θέλω νὰ σᾶς ἐξομολογηθῶ κάτι τὸ πολὺ προσωπικό. Ἡ τέχνη στὸ λόγο καὶ στὰ εἰκαστικά, στὴ συνείδησή μου στέκονται πολὺ ψηλά. Ἀνέκαθεν στάθηκα μὲ δέος μπροστὰ στὰ δημιουργήματα τῶν Μεγάλων, παλιῶν καὶ συγχρόνων. Πίστεψα στὴν ἱερότητα τῆς τέχνης καὶ μπροστά της πάντα εἶχα καὶ ἔχω στάση γονυκλινή. Ἔτσι, ἀναμετρώντας τὶς δυνάμεις, τὶς ἐφέσεις καὶ τὶς δυνατότητές μου κατόρθωσα ἀπὸ πολὺ νωρὶς μὲ σχετικὴ βεβαιότητα νὰ καθορίσω γιὰ τὸν ἑαυτό μου τοῦτο τὸ σημαντικό. Τὸ λεγόμενο ἀπ' τοὺς πολλοὺς ταλέντο μου στὴ σκιτσογραφία καὶ κατὰ τεκμήριο στὴ ζωγραφική, τὸ περιόρισα στὴ λέξη «κλίση» ἢ μ' ἄλλα λόγια δεξιοτεχνία κι' ἂς ἤμουνα καὶ ἀριστερόχειρας. Τὸ ταλέντο πρέπει νὰ συνοδεύεται ἀπὸ πεποίθηση, συνέπεια, συνέχεια, ἐπιμονή, θυσίες γιὰ νὰ ἀξιοποιηθεῖ. Μιὰ καὶ δὲν εἶχα τὸ κουράγιο γιὰ ὅλα αὐτὰ ποὺ ἔδειχναν ἔλλειψη ἐμπιστοσύνης στὸν ἑαυτό μου, ἀφοσιώθηκα στὸν περιορισμένο κύκλο τῆς ὁποιασδήποτε προσφορᾶς μου στὴν ἀγαπημένη πατρώα γῆ, στὴ Λέσβο καὶ ἰδιαίτερα στὴ Μυτιλήνη. Ὁ ἀείμνηστος Στρατῆς Παπανικόλας μ' ἔσπρωξε καὶ μὲ καθοδήγησε στὸ σατυρικὸ σκίτσο, ὁ Στρατῆς Παρασκευαΐδης ὁ «παράξενος» προσπάθησε νὰ μὲ βοηθήσει στὸ λόγο. Ἡ «Χορωδία Μυτιλήνης» καὶ τὸ «Μπουρίνι» στὴ σκηνογραφία, ὁ Μυριβήλης στὸ πολιτικὸ σκίτσο (τὸ 1931). Τὸ Ροταρὺ μὲ τὸ «Δελτίο» στὴ ντοπιολαλιὰ γιὰ σατυρικοὺς στίχους. Τὰ ἐπίμαχα θέματα τῶν ἀρτοποιῶν Λέσβου, σὲ σχετικὲς ἀρθρογραφίες στὴ Μυτιλήνη καὶ Ἀθήνα, τὰ προβλήματα τῶν ἐπαγγελματοβιοτεχνῶν Λέσβου σὲ διαλέξεις καὶ ἄρθρα. Ὅπως καταλαβαίνετε ἡ διάσπαση αὐτὴ ποὺ ἀπὸ πολλοὺς κρίθηκε – κακῶς βέβαια – σὰν πολυσύνθετο ταλέντο, κατέληξε σὲ βάρος τῆς καλλιτεχνικῆς ἐφέσεως. Ὁ πολυαγαπητός μου συχωρεμένος Ἀλέκος Πεσμαζόγλου μοῦ ἔλεγε: «Πέταξε τὰ πολλά, κάνε ὅπως ἐγὼ μόνο τὸ «Μπουρίνι», γιὰ ν' ἀποδώσεις...». Δὲν μποροῦσα νὰ τὸν ἀκούσω, γιατὶ δὲ μὲ διακατεῖχε ὅπως ἐκεῖνον μιὰ τόση ζωηρὴ φλόγα.

Ἔτσι, λοιπόν, νομίζω πὼς εἶμαι δικαιολογημένος νὰ θεωρῶ πὼς δὲν ἀξίζω τὴ σημερινὴ τιμὴ γιὰ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν ποιότητα τῆς καλλιτεχνικῆς μου προσφορᾶς. Παρ' ὅλα αὐτὰ θὰ ἤμουν ἕνας ψεύτης ἂν δὲν ὁμολογοῦσα πόση χαρὰ καὶ ἀγαλλίαση, ἀλλὰ καὶ περηφάνια μοῦ προσφέρει ἡ τιμητικὴ ἐκδήλωση τοῦ Φιλοτεχνικοῦ Ὁμίλου. Μιὰ ἐκδήλωση ἀπὸ ἕνα Ὅμιλο στὸν ὁποῖο σχεδὸν τίποτα δὲν προσέφερα, σὲ σχέση τῶν ὅσων ἔπραξα γιὰ ἄλλα καλλιτεχνικὰ Σωματεῖα τῆς πόλης μας. Εἶναι ἕνας ἀκόμα λόγος νὰ αἰσθάνομαι ὑπόχρεος στὸν Ὅμιλο αὐτὸν καὶ νὰ τὸν εὐγνωμονῶ γιὰ τὴ χαρὰ καὶ τιμὴ ποὺ σήμερα ἁπλόχερα μοῦ δίνει μὲ τόση ἀντικειμενικότητα σὲ μένα, ποὺ τὴ στιγμὴ αὐτὴ ἀποδείχνουμαι ὑποκειμενικά».

*

Επακολούθησε η απονομή του «Αναμνηστικού Διπλώματος» στον τιμώμενο καλλιτέχνη· και συνέχεια έγιναν τα εγκαίνια της αναδρομικής του έκθεσης, σκιτσογραφίας και ζωγραφικής, που κρατήθηκε «ανοιχτή» μέχρι στις 11-4-84, προκειμένου να μπορέσει το ευρύτερο κοινό να χαρεί το αξιόλογο τούτο καλλιτεχνικό έργο, που με απαράμιλλη σατιρική δεξιοτεχνία αναπλάθει τις «Ημέρες και τα έργα» των Μυτιληνιών, της τελευταίας 50ετίας.

Ενα μικρό δείγμα απ' το πλούσιο και τόσο αξιόλογο συγγραφικό και καλλιτεχνικό έργο του Γιώργου Κακαδέλλη είναι και το παρακάτω κείμενο, που παραθέτουμε, εμπλουτισμένο με θαυμάσια σατιρικά σκίτσα απ' το «μαχαλά τ' Χατζηγιαννίκ' η βρύσ'», ή «Η οδός Σαπφούς - πριν από 50 χρόνια»:

ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΑΚΑΔΕΛΛΗ

ὁ μαχαλάς τ' Χατζηγιαννίκ' ἡ Βρύσ'

Η ΟΔΟΣ ΣΑΠΦΟΥΣ
μεταξὺ 1935 καὶ 1955

Πάροδος τῆς Κεντρικῆς Ἀγορᾶς τῆς Μυτιλήνης κι' ἀπέναντι, σήμερα, τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας, ἡ ὁδὸς ΣΑΠΦΟΥΣ μὲ τὸ πιὸ γνωστὸ ὄνομα «Τ' Χατζηγιαννὶκ ἡ Βρύσ'».

Ὑπῆρξε μὲ τὰ παρακλάδια της, ἕνας ζωντανὸς μαχαλᾶς ποὺ ἀξίζει ἴσως τὸν κόπο νὰ τὸν ...ἀνασκαλέψουμε.

Ξεκινώντας ἀπ' τὸ χαμηλὸ μέρος τοῦ δρόμου σημειώνουμε δεξιὰ κι' ἀπέναντι, τὸ ζαχαροπλαστεῖο τοῦ Κλειδαρᾶ (σήμερα ἀνθοπωλεῖο Γαλάνη - Μεταξᾶ) καὶ τὸ μπακάλικο τοῦ Μαρίνου Λάμπρου, ἀργότερα Ἀφῶν Βακάλη καὶ σήμερα Φαρμακεῖο Γιαννόπουλου. Ἀνεβαίνοντας τὸν τότε πλακόστρωτο δρόμο συναντοῦμε δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὸ ξυλουργεῖο - νεκροσεντουκάδικο Παν. Παπαδόπουλου ἢ Λαλά, κι' ἀπὸ πάνω στὸν ὀροφο, τὸ σπίτι τῆς Κυρὰ Ἀναστασίας μὲ τὸν γυιὸ φίλο μας Μίμη Ἐλευθεριάδη καὶ τὴν κόρη της. Μιὰ πόρτα μὲ ἀπότομη σκάλα, ἀπέναντι, ὁδηγεῖ στὸ ἄντρο καὶ τὸ μεράκι τοῦ Ἀλέκου Πεσμαζόγλου, στὸ «Μπουρίνι», δίπλα στὸ νεκροσεντουκάδικο τοῦ Ἀντρέα Εὐσταθίου ἢ Μπεκρῆ Πιὸ πάνω, ἡ Ταβέρνα Κουτλῆ-Καλαμιδιώτη, τὸ καφενεδάκι τοῦ Κώστα Ματζουράνη, τὸ Καφεκοπτεῖο Στρογγύλη, ἡ Στοὰ Λαγουμίδη, ἡ οἰκοδομὴ τοῦ Θανάση Μητρέλια, ὅπου στεγάζονταν ὁ γιατρὸς Εὐριπίδης Χ'Γιώργης, τὸ Φαρμακεῖο Μενέλαου Παπαντωνίου, ἡ Γεωργικὴ Ὑπηρεσία, τὸ μπακάλικο τοῦ Μιχ. Λαμπρέλλη, μὲ τὴ σύζυγο Θεραπεία. Ἀπέναντι δεξιά, ἕνα παλιὸ σπίτι, ὅπου κατοικοῦσε ἡ Σίτσα Καραϊσκάκη, τὸ κτίριο Καράλη ποὺ γιὰ ὁρισμένο καιρὸ φιλοξένησε τὸ μπακάλικο τοῦ Βασίλη Καράλλη καὶ στὴ γωνία τὸ ἀλευράδικο τοῦ Γιάννη Κακαδέλλη. Ἀντίκρυ, τὸ μπακάλικο τοῦ Χρήστου Χ'Λάμπρου καὶ παραδίπλα Χαρτοπαικτικὴ λέσχη, ἀποθήκη λαδιοῦ Κάταρου, βιβλιοπωλεῖο Τσιλιβῆ. Στὸν κάθετο δρόμο Ἀρίωνος, ποὺ ἀποτελεῖ σπουδαῖο παρακλάδι τῆς Σαπφοῦς, τὸ σιδηροπωλεῖο τοῦ Στέλιου Μανωλακέλλη καὶ μιὰ ἀποθήκη γεωργικῶν εἰδῶν.

Πιὸ πάνω στὴ γωνία βλέπουμε τὸ Ἀκτινολογικὸ καὶ τὸ σπίτι τοῦ Νάταλε Ἀλαμανέλλη ποὺ στὴ βόρεια πλευρά του ὑπάρχουν τὰ ὑπολείμματα τῆς βρύσης ἀπ' τὴν ὁποία πῆρε τὸ ὄνομα ὁ μαχαλᾶς: «Τ' Χατζηγιαννὶκ' ἡ Βρύσ'». Ἀντίκρυ, τὸ τυπογραφεῖο καὶ τὰ γραφεῖα τῆς ἐφημερίδας ΣΑΛΠΙΓΞ κι' ἀργότερα ΦΩΣ (καὶ μετὰ «Στέμμα» τοῦ Γ. Βιτούλια), ὅπου καὶ τὸ «ἄντρο» τοῦ Θανάση Γκράβαλη σπουδαίου δημοσιογράφου μὲ τσουχτερὴ πέννα καὶ δράση στὸ πνεῦμα καὶ ...οἰνόπνευμα.

Παραπάνω τὸ Ἰατρεῖο Παν. Δουκαρέλλη τὸ σπίτι τῆς Κυρὰ Χριστίνας Κυπριωτέλλη, τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Χαράλαμπου Χ'Βασιλείου. Ἐπίσης ἀπέναντι τὸ ἀρχοντικὸ Κούμπα, ποὺ ἀργότερα σ' αὐτὸ ἐγκαταστάθηκε ὁ ἀείμνηστος Πρόεδρος Πρωτοδικῶν Κων. Κονιαβίτης, τὸ ἀρτοποιεῖο Κ. Κακαδέλλη, τὸ παπουτσίδικο τοῦ πάτερ φαμίλια Νικολαΐδη ἢ Ψύλλου, τὸ σιδεράδικο Καραμητσόπουλου, τὸ σπίτι Μπρίνια, ὅπου ἔμενε καὶ ὁ ὡραῖος τύπος «Αμπουσιλάμ».

Πολλὰ ἀκόμα μαγαζιὰ καὶ σπίτια παλιὰ ὑπῆρχαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ποὺ ἄλλα μὲν τὰ θυμούμαστε καὶ ἄλλα τὰ ξεχάσαμε στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου. Δὲν θὰ 'χε ἴσως καὶ ἐνδιαφέρον γιὰ τοὺς μεταγενέστερους νὰ τ' ἀναφέρουμε. Ἐπειδή, ὅμως, ὁ μαχαλᾶς αὐτὸς τόσο προπολεμικὰ ὅσο καὶ στὴν Γερμανικὴ κατοχὴ καὶ μεταπελευθερωτικά, περιλαμβάνει κατὰ τὴ γνώμη μας σημαντικὴ λαογραφικὴ ζωὴ καὶ κίνηση μὲ ὡραίους λαϊκοὺς τύπους καὶ ἱστορίες, κρίναμε σκόπιμη τὴν ἀπαρίθμηση σὲ στὺλ δημοσιογραφικό, γεγονότων ποὺ σημάδεψαν μιὰν ἐποχὴ ποὺ χάθηκε γιὰ πάντα.

Σήμερα ἡ ὁδὸς ΣΑΠΦΟΥΣ μοντερνοποιήθηκε ὅπως ἄλλωστε κι' ὅλη ἡ Μυτιλήνη, χάνοντας τὸν παλιὸ συναισθηματικὸ τύπο της. Ἔγινε ὅπως λένε οἱ κουλτουριάρηδες «ἄγευστη καὶ ἄοσμη»!

Ξεχάστηκε λοιπὸν ὁ παληὸς τίτλος τοῦ δρόμου «Τ' Χατζηγιαννὶκ' ἡ βρύσ'», ὅπως κι' ἄλλες χαρακτηριστικὲς ὀνομασίες· «Χαβιαρτζῆ», Σαρῆ Μπαμπᾶ, Κουμέρ' κ(ι), Μπαλουχανᾶς, Ἀραπίν(ι)κα, Κουλμπάρα κ.λ.π.

Πέθαναν οἱ ἄνθρωποι, χάθηκαν καὶ τὰ τότε ἔργα τους, λησμονήθηκε καὶ ἡ ζωή τους...

ΜΙΜΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ

Τὸ ὡραῖο, ἔστω καὶ παλιωμένο κι' ἀνώμαλο, πλακόστρωτο τοῦ δρόμου μὲ τὶς τετραγωνικὲς μαῦρες πέτρες σκεπάστηκε μὲ ἄσφαλτο καὶ μπετόν. Οἱ παλιὲς οἰκοδομές, μαγαζιὰ καὶ σπίτια ἀντικαταστάθηκαν μὲ πολυκατοικίες καὶ ἐπιχειρήσεις εἰδῶν πολυτελείας. Χάθηκε τὸ γραφικὸ στεναδάκι, ὅπου στὸ βάθος του τὸ καφενεδάκι τοῦ Κώστα Ματζουράνη, περίφημου τύπου, παθιασμένου λάτρη τοῦ Ἅγιου Ἑρμογένη, ποὺ σώνει καὶ καλὰ ἐπέμενε νὰ ...ζωγραφίζει τὸν Ἅγιο, πιστεύοντας στὸ καλλιτεχνικὸ ταλέντο του.

Ὁ Μαχαλᾶς πολὺ μεγάλος σὲ ἔκταση. Ἔτσι, θὰ περιοριστοῦμε στὸ χαμηλὸ πρὸς τὴν ἀγορὰ τμῆμα του καὶ σὲ ἀρκετοὺς τύπους ποὺ διάβαιναν τὸ δρόμο πρὸς τὴν ἀγορά. Ὅλος ὁ τότε κόσμος ποὺ σήμερα ἐλάχιστα... δείγματά του παραμένουν στὴ ζωή, ἔδινε τὸ χρῶμα καὶ τὴν οὐσία τῆς καθημερινῆς ζωῆς μὰ καὶ τὴν ἰδιαιτερότητα τοῦ μαχαλᾶ. Ἀνεβοκατέβαινε πολὺς – ὅπως καὶ τώρα – κόσμος. Ἡ ζωὴ ἦτανε δύσκολη. Ἡ ἐργατιὰ φυτοζωοῦσε καὶ τὰ κέρδη τῶν μικρῶν καὶ μεγάλων μαγαζιῶν περιορισμένα. Ἡ δραχμὴ εἶχε τὴ σημερινὴ ἀξία τῶν 100 δρχ. καὶ πάνω.

Υἱὸς (Ντόρης) Χ'' ΛΑΜΠΡΟΥ **Πατὴρ** (Χρῖστος)

Ἀνεβοκατέβαινε εἴπαμε πολὺς κόσμος, καλοστεκούμενοι, νοικοκύρηδες καὶ παρακατιανοί. Ὅμως πολὺ ἐνδιαφέροντες στὸ δικό μας μάτι τὸ ...σκιτσογραφικὸ τὸ ἐπηρεασμένο ἀπ' τὸ σπινθηροβόλο πνεῦμα τοῦ ἀλησμόνητου Στρατῆ Παπανικόλα. Ἀλήθεια, ποῦ εἶναι «ἡ Ξτουφάρας» ὁ χαρακτηριστικὸς βρακᾶς ποὺ τσιλιμπουρδίζοντας ροβολοῦσε τὸ πλακόστρωτο! Τὸν πειράζανε:

– Ρὲ Ξτουφάρα... γιὰ πούλ(ι)μα εἶν(ι) ἡ γούνα σ'; Κι' ἡ κλασσικὴ ἀπάντησή του μ' ἑτοιμότητα καὶ ἀπάθεια: – Ἄντι ρὲ στοὺν ταρλὰ νὰ πᾶς νὰ παίξ'ς ντόπα...

Ποῦ εἶναι ὁ ταλαιπωρημένος πατὲρ-φαμίλλιας, βιοπαλαιστὴς παπουτσὴς Νικολαΐδης ἢ Ψύλλος, μὲ τὰ πέντε παιδιά, τὸν Θανάση, τὴν Εὐστρατία, τὴν Ἐλευθερία, τὸν Θουδουρέλ(ι)!

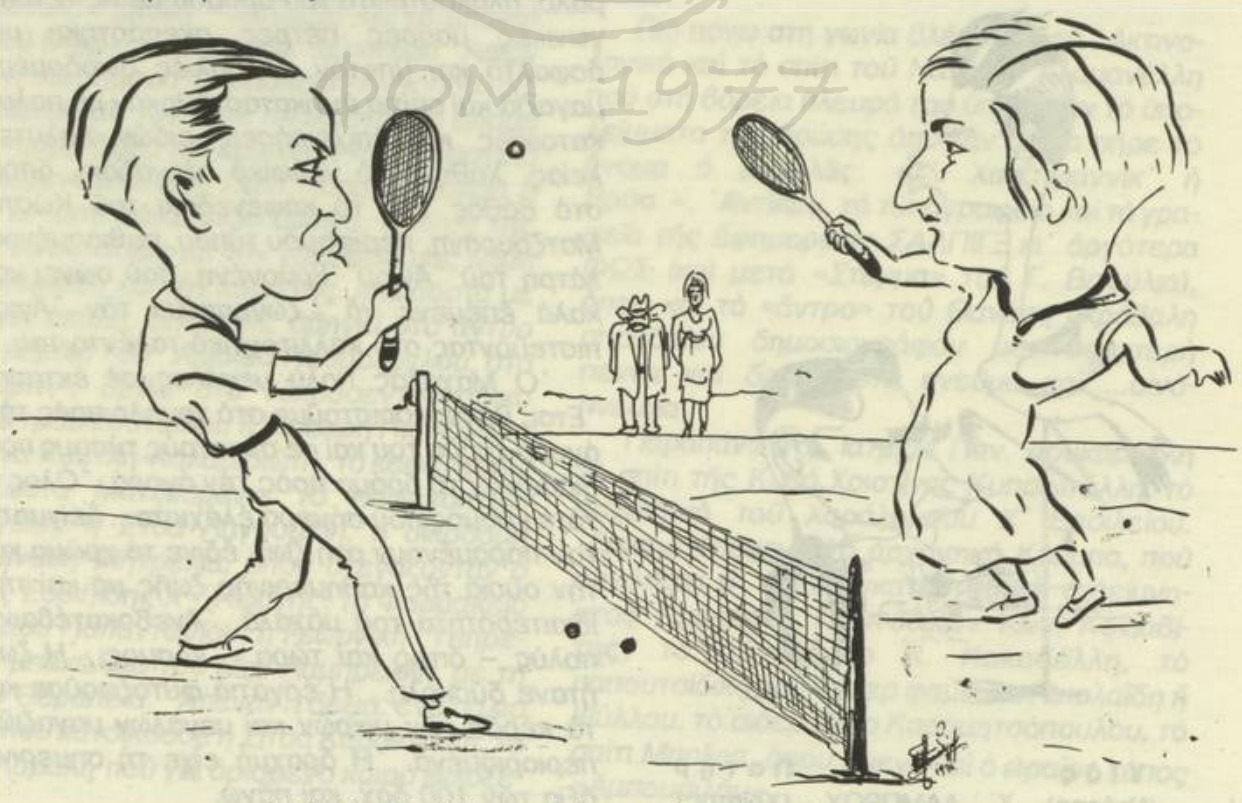
Ποῦ εἶναι ὁ μπάρμπα-Στέλιος Μανωλακέλλης (ὁ Τατίκος, ὁ περίφημος ἐφημεριδοπώλης τὸν ἔλεγε τοὔμπο) νὰ φωνάζει ἀγριεμένος καὶ ἐπιτακτικά:

– Ἄντι ρὲ Γιάνν(ι) ...βάλι μπρουστὰ τ' μπουρδού (μοτοσυκλέττα). Κι' ὅταν αὐτὴ ἡ σακαράκα δὲν ἔπαιρνε μπροστὰ παρὰ τὶς ἀγωνιώδεις προσπάθειες τοῦ Γιάννη.

– Πάλι βρὲ ἡ τσλιάτς πόνισι!;

Κυρα-Χριστίνα Κυπριωτέλλη

Ἡ Ἔλλη Ματθαίου στὸ τέννις μὲ τὸν Λεφτέρη Κατσάνη.

Ποῦ εἶναι «ἡ μπαρμπακυριάκους μὶ τοὺ κουκούλ(ι)!.. Καὶ τόσοι ἄλλοι...

Ψηλότερα βρίσκεται, καὶ τώρα ἀκόμα, τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Ἰ. Ματθαίου, τοῦ ἱδρυτῆ τῆς περίφημης ποτοποιΐας. Ἐκεῖ, τὴν καλὴ ἐκείνη προπολεμικὴ ἐποχή, καθημερινὰ ἀκουγότανε τὸ τραγούδι καὶ τὸ πιάνο τῆς χαρούμενης κοπελίτσας τῆς Ἔλλης Ματθαίου.

– «...Σωφερίνα ...σωφερίνα τραλα ..λά..».

Εἴτανε καὶ σπουδαῖα τενίστρια ἡ Ἔλλη, μὲ τὴν τραγικὴ ζωὴ καὶ τὸ τέλος της.

Ὅλοι οἱ σπουδαῖοι ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης χάθηκαν γιὰ πάντα, ὅπως θὰ χαθοῦμε καὶ μεῖς. Δὲν εἶναι δυνατὸ γιὰ ὅλους νὰ μιλήσουμε. Ἴσως μόνο γιὰ κείνους ποὺ ἡ μνήμη μας τοὺς διατήρησε. Ὅπως τὸν ὡραῖο ἐκεῖνο ἀρχοντάνθρωπο, τὸν Χαράλαμπο Χατζηβασιλείου. Τὸν βλέπαμε νὰ κατεβαίνει γιὰ ψώνια στοῦ Σαμαρέλη τὸ ὀπωροπωλεῖο (σήμερα Ἐθνικὴ Τράπεζα) καὶ καθημερινὰ προοδευτικὰ νὰ λυώνει, ὥσπου τὸν ἀφάνισε ἡ καταραμένη ἀρρώστεια.

Ἀλλὰ ἡ προσπάθεια μὲ τὸ κείμενο τοῦτο εἶναι νὰ ξαναζωντανέψουμε μερικὰ παλιά. Τὰ γραφόμενά μας δὲν ἔχουν ἀξιώσεις λογοτεχνικές. Χαραχτῆρες ἀνθρώπων περιγράφουμε μὲ τὸ δικό μας τρόπο, ποὺ νομίζουμε πὼς παρουσιάζουν λαογραφικὸ ἐνδιαφέρον. Τὰ ὅσα λέμε ἀποτελοῦν προσωπικὲς ἐμπειρίες, πραγματικὲς καταστάσεις περασμένης ἐποχῆς, χωρὶς ἐξωραϊσμοὺς καὶ ...φιλολογία.

*

ΟΙ ΝΕΚΡΟΣΕΝΤΟΥΚΑΔΕΣ

Οἱ ξυλουργοὶ νεκροσεντουκάδες ποὺ εἶχαν τὰ ἐργαστήριά τους στὴν ὁδὸ Σαπφοῦς ἀποτελοῦσαν τὰ πιὸ ζωντανὰ στοιχεῖα, ἰδιόμορφα βέβαια, χάρη στοὺς ἐξωφρενικοὺς ἀνταγωνισμούς των. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀνεβαίνοντας τὸ δρόμο ἀπ' τὴν κεντρικὴ ἀγορὰ καὶ σχεδὸν στὴν ἀρχή του, ποζάριζαν περήφανα τὰ νεκροσεντουκάδικα τοῦ Παναγιώτη Παπαδόπουλου ἢ Λαλᾶ, ἀριστερά, καὶ τοῦ Ἀντρέα Εὐσταθίου ἢ Μπικρή, δεξιά, ἀκριβῶς ἀπέναντι. Τὰ δύο αὐτὰ μαγαζιὰ ἐξυπηρετοῦσαν τὶς ἀνάγκες τῶν νεκροταφείων Μυτιλήνης καὶ περιχώρων, πολλὲς δὲ φορὲς καὶ τῆς ὑπαίθρου Λέσβου. Ὁ ἀνταγωνισμὸς ποὺ ἀφοροῦσε τὴν ἔγκαιρη πώληση τοῦ νεκροσέντουκου, προκαλοῦσε καυγάδες μεταξὺ κυρίως τῶν ...ἐπιτελῶν τῶν δυὸ μαγαζιῶν, δηλαδὴ τῶν νεκροπομπῶν, ποὺ εἴτανε εὐάριθμοι, ἀφοῦ τὰ σεντούκια τὰ σήκωναν ἀνὰ τέσσαρες, ποὺ ἀλλάζανε μὲ ἄλλους τέσσερες, ὅταν κουραζότανε. Τὰ νεκροταφεῖα Ἁγίου Παντελεήμονα καὶ Ἁγίας Κυριακῆς ...διέθεταν κουραστικὲς ἀνηφόρες, ποὺ τώρα βέβαια δὲν τὶς ὑπολογίζουν τὰ αὐτοκίνητα νεκροφόρες. Τότε, ὅμως, δὲν ὑπῆρχε ὁ συρφετὸς τῶν ὀχημάτων ποὺ σήμερα κατέκλυσε ἀσφυκτικὰ τὴ Μυτιλήνη. Τόσο λοιπὸν ὁ Ἀντρέας, ὅσο καὶ ὁ Λαλᾶς διέθεταν τοὺς ἐπιτελεῖς των νεκροπομποὺς γιὰ ἄγρευση πελατῶν.. Ἦτανε θέμα προτεραιότητος. Ποιός θα προλάβει να πουλήσει τὸ σεντοῦκι, καὶ σ' αὐτὸ τὸν τομέα ὑπῆρχε ὀργανωμένη ...κατασκοπεία. Ποιός εἶναι βαρειὰ ἄρρωστος, ποιός ψυχομαχεῖ, ποιός ἑτοιμάζεται γιὰ σίγουρη ἀποδημία στὸ Νοσοκομεῖο κ.λ.π. Οἱ ἀχθοφόροι τῶν νεκρῶν, οἱ λεγόμενοι νεκροπομποὶ σηκώνανε τὸ φέρετρο, σήκωναν τὰ στέφανα, φρόντιζαν γιὰ τὴν ἄδεια ταφῆς κ.λ.π.

Οἱ καυγάδες ἄρχιζαν συνήθως ἀπ' τοὺς ἀντίπαλους ἐπιτελεῖς καὶ κατέληγαν σὲ ἀψιμαχίες τῶν ἀφεντικῶν. Ἐκεῖ στὸ στεναδάκι, ὅπου στὸ βάθος εἶχε τὸ καφενεδάκι του ὁ Κώστας Ματζουράνης, ποὺ ἐθεωρεῖτο «νεκρὴ ζώνη ἐκεχειρίας» γινότανε ἡ λογομαχία ἢ κατὰ τὸ Μυτιληνιό, οἱ ἀθλουγιές.

– Ἦνταν ἀνάγκ(ι) ρὲ ἀνιπρόκουπι χαραμτζῆ μπικρουκανάτα νὰ πλήγ(ι)ς μόν(ι) ἱκατοπινήντα οὐλάκιρου σιντούκ(ι); Τὰ σανίδια, γιὰ τὰ μιρουκάματα θὰ πληρώγ(ι)ς;

– Λόγιαζι τὴ δλειά σ' τσύ... Ἔ σὶ πὲφτ λόγους... Τοὺ τί κάνου ἰγὼ εἶνι θ' κός ἰμ λουγαριασμός.

– Μὶ πέφτ λόγους, ρὲ μπικρή, γιατὶ χαλᾶς τ' μπιάτσα... κάτσι καλὰ γιατὶ θὰ δλέψς ἡ τσι-

φτές...

Ὁ Λαλᾶς παρουσιαζότανε πάντα πιὸ δυναμικός. Ἦτανε σοβαρὸς ἄνθρωπος, νοικοκύρης καὶ ἐξαίρετος ξυλουργός, ἀκόμα δὲ καὶ ἐπιπλοποιός, μ᾽ ἄλλα λόγια σωστὸς τεχνίτης, ποὺ ἔκανε καλὴ δουλειὰ καὶ ζητοῦσε τὴ λογικὴ πληρωμή της. Ἀντίθετα ὁ Ἀντρέας ἤξερε μόνο νὰ κατασκευάζει, μὲ κάποιο βοηθό, σεντούκια διαφόρων ποιοτήτων. Πάντα σχεδὸν μεθυσμένος, εἶχε κλίση στὰ «λόγια» ποὺ κατέληγαν σὲ λογομαχία.

Σήμερα, μετὰ πενήντα τόσα χρόνια, εἶναι ὅλοι οἱ τότε πεθαμενατζῆδες συχωρεμένοι.

Θὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ κείνους κυρίως ποὺ στὸ ἀρχεῖο μας βρέθηκαν τὰ σκίτσα τους, ὅπως οἱ «Κουρκός, Νικόλας Μολυβιάτης, Πατρώνης, Στιλέλ(ι), Γκότης ἢ Μαῦρον πτηνόν, Βούζνας, Κτσόμπανους ἢ Σκατατζῆς κ.λ.π.

Ἡ Κουρκός, ὁ μοναδικὸς βρακοφόρος τοῦ ἰσναφιοῦ, ἦτανε σοβαρὸς καὶ ἀξιοπρεπής. Δὲν ἔκανε παρέα μὲ τοὺς ἄλλους, παρὰ μόνο στὶς κηδεῖες.

Ἡ Κουρκὸς

Ἡ Νικόλας ἡ μπικρὴς

– Ἐ, κουνουστίζω ἰγὼ αὐτὰ τὰ χαμένα ριγάτα... ἔλεγε ὁ Κορκός, ἀτενίζοντας μὲ περιφρόνηση τοὺς συναδέλφους του. Τὸν θυμᾶμαι τὸν Κορκὸ ὅταν ἐπὶ κεφαλῆς πιὸ ἀρχαίων ἀκόμα νεκροπομπῶν ἤρθε στὸ σπίτι μας στὴν «Κουλμπάρα» γιὰ τὸν νεκρὸ παποῦ μου Ἀντώνη Γιακαλῆ, πατέρα τῆς μητέρας μου. Παιδὶ τότε, πέντε ἐτῶν, τὸν ἅρπαξα ἀπὸ τὴ μαύρη βράκα του κλαίγοντας καὶ φωνάζοντας

– ...Μὴ τὸν παίρνετε τὸν παποῦ μου...

Ὁ Νικόλας Μολυβιάτης ἢ Ν(ι)κόλας Μπικρῆς, ὅπως ὅλοι τὸν φωνάζανε, εἶχε τὸ χαρακτηριστικὸ ὅτι τὴ μισὴ μέρα εἶτανε νηφάλιος, σοβαρός, ἀπλησίαστος καὶ τὴν ἄλλη μισὴ μεθυσμένος, ρεζίλι τῶν σκυλιῶν ποὺ λένε. Ροβολοῦσε τὸν κατήφορο παραπαίοντας, μουγκρίζοντας, ἄγαρμπα καὶ ἄσκοπα χειρονομώντας. Ἔτσι ἀδέξια καὶ «σκολιῶς» βαδίζοντας ἔβγαζε ἄναρθρες κραυγὲς ποὺ θυμίζανε κάπως τραγούδι. Ἦταν πάντα τὸ ἴδιο αὐτοκατασκεύασμά του.

«...πουδάρια μ πουρπατοῦτι
κώλοι μ᾽ τρέμιτι...
Λαλάδις ... Ἀντριγιάδις
Ν(ι)κόλας ἔρχιτι...

Ὅταν ἔφτανε ἀνάμεσα στὰ δυὸ φερετροποιεῖα μὲ τὴν πλάτη στραμένη στὸ Λαλᾶ καὶ τὴ φάτσα στὸν Ἀντρέα, σταματοῦσε, ἔπαιρνε πόζα, καὶ μὲ ὕφος γλυκόπικρο τραγουδοῦσε:

«...Μὴν σὲ πλανέψει ἔρωτας·
Μὴν ἄλλουν ἀγαπήσεις
θυμήσου τὴν ἀγάπη μας
καὶ μὴ μ' ἀλησμονήσης...

Ὕστερα ἄνοιγε τὶς χεροῦκλες του καί ἐξέπεμπε τὴν συνήθη ἄγρια ὀρυγή· ...Ἄϊντα α α α.....

Μὲ τὸ τραγούδι αὐτὸ καὶ τὸ ἴδιο σκηνικό, ποὺ πολὺ τακτικὰ ἐπαναλαμβανόταν ὑπονοοῦσε ὁ Νικόλας τὴν παλιὰ συνεργασία του μὲ τὸν Ἀντρέα Μπεκρῆ, στὴ δουλειὰ καὶ στὰ μεθύσια, εἰρωνευόμενος φυσικά, ἀφοῦ τώρα συνεργαζότανε μὲ τὸν Λαλᾶ.

Ὁ «Γκότης» ἢ Γκότ'ς ἢ Μαῦρον Πτηνὸν θὰ μᾶς ἀπασχολήσει κάπως περισσότερο. Ὑπῆρξε δυναμικό, δραστήριο στοιχεῖο στὴν περιοχὴ τῶν νεκροπομπῶν.

Ἡ Βούζνας

Ἡ Γκότ'ς ἢ μαῦρον πτηνὸν

Ἀκούραστος γιὰ κάθε ἄλλο «κουσμὲτ», ἀρκοῦσε κάτι ν' ἀπολάμβανε ὡς ἀμοιβή. Ἔκανε καὶ τὸν ἀχθοφόρο στὸ Ἀλευράδικο τοῦ Γιάννη Κακαδέλλη, τὸν ὁποῖο πολὺ σεβότανε. Ἔτσι, εἶχα περισσότερες πληροφορίες γι' αὐτὸν καὶ τὸ ἰσνάφι τῶν φερετροποιῶν καὶ τῶν ἐπιτελῶν τους. Γιὰ τὶς ἀνιχνεύσεις, τὶς παρακολουθήσεις τῆς πορείας ἀσθενῶν ὑποψηφίων πελατῶν τῶν νεκροταφείων, γιὰ τὶς βολιδοσκοπήσεις τῶν συγγενῶν τοῦ ὑποψηφίου γιὰ προτίμηση φερέτρου, κ.ἄ. Ἡ πώληση τοῦ νεκροσέντουκου ἐξασφάλιζε καὶ τὴ δουλειὰ τῶν νεκροπομπῶν, γιὰ τὸ σήκωμα τοῦ φερέτρου, τὰ στεφάνια, τὶς ἄδειες ταφῆς καὶ συνεπῶς τὶς σχετικὲς ἀμοιβές. Ὁ Γκότης, τὸ Μαῦρον Πτηνὸν ἦτανε ὁ ἀρχικατάσκοπος καὶ ὁ κύριος συντελεστὴς ἐξασφάλισης τῆς προτίμησης τῆς ὁμάδος του, μετὰ τὴν πώληση τοῦ φερέτρου. Τὸ θέμα ποιόν θὰ προτιμούσανε σὰν ἐργολάβο τῆς κηδείας ἀποτελοῦσε καὶ τὴν ἀφετηρία τῶν καυγάδων καὶ τῶν ἀνταγωνισμῶν, ποὺ κυρίως εἶχε ὀξυνθεῖ τὴν ἐποχὴ τῆς Γερμανικῆς κατοχῆς, τῆς πείνας καὶ τῶν κακουχιῶν. Ὅταν πιὰ κατὰ τὸ 1941, καὶ περὶ τὸ τέλος του, εἶχε ἀρχίσει ἡ ἀντίστροφη μέτρηση μὲ τὴν ἔξαρση τῆς πείνας στὴ Μυτιλήνη, καὶ ἕνας ἕνας ἢ περισσότεροι πριζότανε ἀπ' τὸν ὑποσιτισμό,

οἱ πεθαμενατζῆδες εἶχαν μὲν περισσότερη δουλιά, ἀλλὰ χωρὶς ἀνάλογα ἀντικρύσματα.

Τότε κυκλοφόρησε στὸ μαχαλὰ τὸ παρακατω ...ποίημα γιὰ τὸ Μαῦρο πτηνόν.

Σιντούτσα νικρουκάσις σβέλτα πάντα κβανεῖ
τσὶ τοὺν Λαλὰ σντιργιέτι μπάτσι τ᾽ κακουφανεῖ.
Γι᾽ ἀγριγιόστιανους τοὺ Γκότ᾽
λαχταρᾶ σιντούκ(ι) δικό τ᾽.
Μὶ τὰ βρακιὰ στὰ χέρια, πλαλεῖ μπάτσι προυλάβ
τοὺν Ν(ι)κόλα τοὺν μιτσμένου τ᾽ κηδεία ν᾽ ἀναλάβ
Δυὸ σντούτσα τὴ βδομάδα
ἔχ(ι) τοῦ Γκὸτ μιγάλ(ι) ζουχάδα.
Μαύρου πτηνὸν τοὺν βγάλαν, τσὶ ἔδγιτς καμαρών(ι)
τς᾽ ἄμα μυρστεῖ κηδεία, τς ματάρις ιτ γουρλών(ι).
Μαύρου πλὶ μιλαχροινὸ
τὴ μουτσνάρας δὲ ξιχνώ.
Μὶ τοὺν Λαλᾶ ἀρπιόντι πουρνό, μισ᾽μερ᾽ τσὶ βράδ
τσὶ κουλιαρμοὺδ θὰ γίνιν σάνκιμ μὶ ξειδ τσι λάδ
Γκότη πιθαμινατζῆ
φουνακλᾶ τσὶ καυγατζῆ.
Προυχτὲς ἀπ᾽ τν᾽ ἀμασία γλυθῆμσι στοὺ τσαρσὶ
μ᾽ ἕνα σιντούκ(ι) στοὺν ὦμου κὶ στοῦ Λαλᾶ καρσί.
Μαύρου πλὶ ψουφουλουγᾶ
γιὰ σιντούτσα ἀθλουγᾶ.

*

Τοὺ Παναγιέλ᾽ τ᾽ ουκνὸ

Ἕνα πρωῒ τραυματισμένος, κουτσαίνοντας σὲ κακὸ χάλι, μὲ ἐπιδέσμους στὸ κεφάλι καὶ ξεσχισμένα τὰ φθαρμένα ροῦχα του ἤρθε στὸ Ἀλευράδικο ἡ Γκότς τοὺ «Μαύρου πλί».

– Γιατί τέτοιο χάλι βρὲ Γκότ; τὸν ρωτᾶμε μὲ ἐνδιαφέρον.

– Ἄς τα κὺρ Γιώργ(ι)... μὴ τὰ σαλαγᾶς...

– Πές μου ρὲ τί σοῦ συνέβει; Μπερδεύτηκες σὲ κανένα καυγά;

– Καυγά, δὲ λὲς τίποτα!.. μὶ ρ᾽μάξαν στοὺ ξύλου...

Καὶ στὴ συνέχεια τὸ «Μαῦρο πτηνὸν» μοῦ διηγήθηκε τὸ συμβάν. Ἡ ἱστορία ἐξελίχθηκε ἀνώμαλα ἐξαιτίας κακῆς πληροφόρησης ἀναφορικὰ μὲ τὸν ὑποψήφιο πελάτη τοῦ νεκροσέντουκου.

Τὸ προηγούμενο βράδυ ὁ Γκότης κοιμότανε σ᾽ ἕνα νεκροσέντουκο τοποθετημένο πάνω στὸ ξυλουργικὸ πάγκο τοῦ μαγαζιοῦ τοῦ Παπαδόπουλου ἢ Λαλᾶ. Ἦτανε ...τῆς ὑπηρεσίας καὶ τρόπος τοῦ λέγειν «ὑπ᾽ ἀτμὸν» γιὰ τὴν περίπτωση θανάτου κάποιου καὶ προτεραιότητος προσκομίσεως στὸ σπίτι τοῦ νεκροῦ, νεκροσέντουκου, ὥστε νὰ ἐξασφαλισθεῖ τὸ συμφέρον τοῦ Λαλᾶ καὶ τῶν δορυφόρων του. Δίπλα στὸ νεκροσέντουκο ἑκαιγε ἕνα χοντρὸ κερί. Ἄλλες φορὲς ὑπῆρχε φανάρι μὲ λάδι. Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ ἀπέναντι στὸ ἄλλο νεκροσεντουκάδικο τοῦ Ἀντρέα Εὐσταθίου ἢ Μπικρῆ. Ἐκεῖ, στὸ σεντοῦκι διανυκτέρευε ὁ Πατρώνης συνήθως, γιατὶ οἱ ἄλλοι δορυφόροι τοῦ Ἀνδρέα δὲν θέλανε νὰ μποῦν στὸ σεντοῦκι. Κατὰ τὶς 11 1/2 τὸ βράδυ, λοιπόν, μπαίνει κάποιος, ξυπνᾶ τὸν Γκότη καὶ τοῦ λέει ὅτι ὁ ἀναμενόμενος πελάτης τὰ τίναξε καὶ συνεπῶς πρέπει νὰ μεταφερθεῖ ἀμέσως τὸ σεντοῦκι σὲ μιὰ πάροδο τοῦ Μακρυ-Γιαλοῦ. Δὲ χάνει στιγμὴ ὁ Γκότης, πετιέται ἐπάνω, ἁρπᾶ στοὺς ὤμους ἕνα μέσης

τιμῆς σεντοῦκι καὶ τρέχει μὲ τὰ τέσσερα ποὺ λέει ὁ λόγος. Πηγαίνει στὸ σπίτι τοῦ νεκροῦ, ἀκουμπᾶ ὅπως συνηθίζεται τὸ σεντοῦκι στὴν ἐξωτερικὴ πόρτα ἀπ' τὰ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ στέκεται ὁ ἴδιος φρουρὸς ἀκοίμητος, γιὰ τὸ ἐνδεχόμενο προσκομίσεως ἄλλου νεκροσέντουκου τοῦ ἀνταγωνιστῆ Ἀντρέα. Οἱ ὧρες γιὰ τὸ ξημέρωμα εἶναι πολλὲς καὶ τὸ καϋμένο τοὺ Γκὸτ ξεροσταλιάζει καὶ σκεβρώνει.

Κάποτε, ξημερώνει, βρίσκοντας ἄγρυπνο τὸ «Μαῦρο πτηνόν». Ἡ μέρα προχωρεῖ γίνεται 7, γίνεται 8, ὁπότε ἀνοίγουν τὰ παράθυρα τοῦ σπιτιοῦ, ἐμφανίζεται κάποια γυναίκα νὰ τινάζει σεντόνια καὶ κουβέρτες, ἀνοίγει ἡ πόρτα καὶ βγαίνουν δυὸ μαντραχαλάδες, προφανῶς γιὰ νὰ πᾶνε στὴ δουλειά τους. Στὴν ἐξωτερικὴ πόρτα τῆς αὐλῆς τοῦ σπιτιοῦ ποὺ βλέπει τὸ δημόσιο δρόμο βλέπουνε τὸν Γκότη καὶ τὸ σεντοῦκι. Ἔκπληκτοι κυττᾶνε μιὰ τὸ σεντούκι καὶ μιὰ τὸ «μαῦρον πτηνόν».

– Τί συμβαίνει ρε μάγκα; γιατὶ νταγιάντηξες στὴν πόρτα μας νεκροσέντουκο;

– Ἐμ' νά, εἶν(ι) γιὰ τοὺν ἀπουθαμένου... Λέγει φαρμακωμένος ὁ Γκότης, ποὺ ἀρχίζει νὰ μυρίζεται κάποια καταστροφή.

– Ποιόν ἀπουθαμένου ρὲ χαϊβάνι; Ἔν ἔχουμι κανένα πιθαμένου γουρσουζλαμά, πανάθιμά σι. Ἀπὶ τώρα λουγάριαζ(ι) ποὺς ἰσὺ εἶσι τοὺ λείψανου κὶ μάλιστα μπαγιάτικου.

Χωρὶς νὰ χασομερίσουνε ρίχνονται πάνω στὸν ἐξουθενωμένο καὶ ἀχαμνὸ ἀπ' τὸ ξενύχτι Γκότη καὶ τὸν ἀρχίζουν στὶς γροθιές, μπουνιές, μπατσιὲς καὶ κλωτσιές. Ἡ γειτονιὰ παίρνει χαμπάρι ἀπ' τὶς ἄγριες φωνὲς καὶ τὶς βλαστήμιες καὶ ἐκεῖ στὸ δρόμο γίνεται τὸ ἔλα καὶ νὰ δεῖς, μὲ θύμα τὸν κακόμοιρο Γκότη καὶ θύτες τοὺς δυὸ ἐνοικους τοῦ σπιτιοῦ γιὰ τὸ ὁποῖο ὑπῆρχε λάθος πληροφορία γιὰ ἄρρωστο ποὺ ἀναμένετο ὁ θάνατός του. Δὲν μποροῦσε νὰ ἐξηγηθεῖ ὁ Γκότης ἀπ' τὸν καταιγισμὸ τοῦ ξυλοδαρμοῦ του κι' ἀπ' τὰ γιουχαΐσματα τῶν σεργιανιτζήδων. Κάποτε κατόρθωσε νὰ ἀπαγκιστρωθεῖ ν' ἁρπάξει στὸν ὦμο τὸ σεντούκι καὶ σὲ κακὸ χάλι νὰ ἀπομακρυνθῆ προτοῦ οἱ μενόμενοι συγγενεῖς τοῦ ἀνύπαρκτου νεκροῦ τὸν χώσουν, ὅπως ἀπειλοῦσαν, στὸ νεκροσέντουκο.

Ἐπισκευάσθηκε ὅπως-ὅπως, μὲ στοργή, στὸ Φαρμακεῖο τοῦ Μενέλαου Παπαντωνίου, ὁ Γκότης. Εὐτυχῶς δὲν εἶχε σπασίματα. Μόνο ἁμυχὲς καὶ ἐκχυμώσεις ἀπὸ βουβὰ τραύματα.

Η ΕΥΔΟΞΙΑ

Ἡ Εὐδοξία ἀποτελοῦσε ἀνεπανάληπτο λαϊκὸ τύπο συναισθηματικῆς, ἀλλὰ πολὺ ὀξύθυμης κουτσομπόλας στὸ μαχαλά, ποὺ κρατοῦσε ὅμως ἑρμητικὰ τὸ στόμα κλειστὸ σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε τὶς προσφερόμενες ὑπηρεσίες της στὸ Ἰατρεῖο, τοῦ [redacted] γιατροῦ Ὄμηρου Χαραλαμπίδη. Στὸν ἐξαίρετο αὐτὸν ἄνθρωπο καὶ γιατρὸ προσέτρεχαν γιὰ τὴ γιατρειὰ τὰ θύματα τοῦ ...σέξ. Ἡ Εὐδοξία δὲν δεχότανε νὰ τὴν ξεγελάσει ἢ νὰ τὴν εἰρωνευθῆ κανένας. Τὸ ὑβρεολόγιό της ἦταν ἀπερίγραπτο, ὅταν θεωροῦσε ἀδικημένο τὸν ἑαυτό της. Μιὰ μέρα, ἔδωσε στὸν τσαγκάρη τῆς γειτονιᾶς – τὸ συχωρεμένο πάτερ φαμίλια Ψύλλο – νὰ διορθώσει τὴν παντόφλα της. Πρέπει νὰ σημειώσουμε, ἔτσι γιὰ ἱστορικοὺς λόγους, ὅτι ἡ Εὐδοξία φοροῦσε καθημερινὲς καὶ Κυριακὲς μόνο παντόφλες, γιατὶ εὔκολα ἔβγαζε τὴ μιὰ καὶ μ' αὐτὴ ἐπετίθετο κατὰ τῶν

Ἡ Εὐδοξία

κατὰ τὴν περίσταση ἐπικινδύνων... ἐχθρῶν της. Καὶ ὁ μαχαλᾶς ἀναστατώθηκε ἀπ' τὴ χοντρὴ σὰν ἀνδρικὴ φωνὴ τῆς Εὐδοξίας, ποὺ ἔβριζε τὸν τσαγκάρη:

– «...π' νάσί πάρ ἡ διάβουλους ξλουμένι... κακόχουρνάγ(ι)ς γιαγνὶς παπτσῆ... μὶ χάλασις τ' παντόφλα μ... τ' ν ἔκανις μαγούνα τσὶ δὲ στέκιτι μέσα στοὺ πουδάριμ'... Ἔδγιτς π' ἄν(οι)ξις τ' παντόφλα μ' ν' ἀνοίξ ἡ κώλους...».

Ὅλος ὁ μαχαλᾶς πληροφορήθηκε τὸ δυστύχημα τῆς Εὐδοξίας, ποὺ ἔτσι τουλάχιστον, ἐπειδὴ ἦταν λαοφιλής, περισσότερο μάλιστα στοὺς πελάτες τοῦ γιατροῦ Χαραλαμπίδη, ἀπόλαυσε καὶ καϋμακλίδικα καφεδάκια καὶ φιλικὲς παρηγοριές. Ἐμένα, ἰδιαίτερα μ' ἀγαποῦσε γιὰ διαφορετικούς, τὸ βεβαιῶ λόγους. Καὶ αὐτοὶ ἦταν τὸ σκίτσο ποὺ τῆς σκάρωσα ἀποθανατίζοντάς την, ἀλλὰ καὶ ψωμὶ ποὺ τῆς ἔδινα ἀπ' τὸ φουρνάρικό μας, χωρὶς κουπόνι δελτίου.

*

«ΤΡΙΒΟΛΟΣ»

Τὴν κίνηση τῆς ὁδοῦ Σαπφοῦς πλούτιζε μὲ τὴν παρουσία του στὸ μαγαζί μας τακτικὰ ὁ ἀείμνηστος Στρατῆς Παπανικόλας. Καρατάριζε νἄρθει στὸ γραφεῖο πέντε-δέκα λεφτὰ ἀργότερα ἀπ' τὴν ἀναχώρηση τοῦ πατέρα μου, πιστεύοντας ὅτι γιὰ τὴ συνεργασία μας στὸν «Τρίβολο» σ' ὅ,τι ἀφοροῦσε τὸ ἑβδομαδιαῖο σκίτσο, δὲν ἦταν ἀπαραίτητη ἡ παρουσία τρίτων. Τί σχέση μποροῦσε νἄχει τὸ ἐμπόριο μὲ τὸ πνεῦμα!

Ἡ ἀγάπη καὶ ἀφοσίωσή μου στὸν Στρατῆ Παπανικόλα ἐδικαιολογεῖτο ἀπ' τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτός, ἀπ' τὸ 1930, μὲ καθοδήγησε νὰ γίνω σκιτσογράφος, ἀποκαλύπτοντάς μου μυστικὰ τῆς τέχνης ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ἐξέλιξή μου σὰν ἐρασιτέχνη.

Συνήθως ὁ Παπανικόλας ἐρχότανε κατὰ τὶς 1 μ.μ. Κρατοῦσε μιὰ τσάντα - τροβᾶ, ποὺ θὰ νόμιζε κανεὶς πὼς εἶχε μέσα χειρόγραφα, κείμενα γιὰ τὸν «τρίβολο». Αὐτό, ἦτανε λάθος. Ἄνοιγε τὴν τσάντα, ἔβγαζε μισὴ φρατζόλα ψωμί, ντομάτα, κρεμμύδι, μερικὲς ἐληὲς καὶ πρὶν ἀρχίσουμε συζήτηση γιὰ τὸ σκίτσο καὶ τὴ λεζάντα του, ἔλεγε:

– Ρὲ Γιουργέλ(ι) δὲ πιτιέσι καρσὶ στοὺν Κουτλὴ μπὰς κὶ μᾶς φὲρ' κανὲ καραφάκ(ι) οὔζου τσὶ κανὲ κουλιαρὶδ μὶ κουλιαρμούδ;

Ὅπως κάθε φορὰ φρόντιζα νὰ ἱκανοποιῶ τὶς λιτὲς ἐπιθυμίες του. Στὸ μαχαλὰ λίγο πιὸ κάτω ἀπ' τὸ ἀλευρεμπορικὸ μαγαζὶ τοῦ πατέρα μου καὶ στὴν ἀπέναντι πλευρὰ βρισκότανε τὸ κρασοπουλειὸ τοῦ Κουτλῆ - Καλαμιδιώτη. Οἱ δυὸ αὐτοὶ συνεταῖροι, ὡραῖοι τύποι, πάντα πρόθυμοι γιὰ χάρη μας, καίτοι δὲν εἶχανε ὑπαλληλικὸ προσωπικό, ἔφερναν σὲ δίσκο ὅ,τι ζητοῦσε ὁ Παπανικόλας.

Καλοκαίρι, τέλη Ἰουλίου, τὴν ὁρισμένη μέρα καὶ ὥρα ἦρθε πάλι ὁ κυρ-Στρατῆς καὶ κάτσαμε νὰ σκαρώσουμε τὸ σκίτσο γιὰ τὴν προσεχὴ ἔκδοση τοῦ «Τρίβολου». Ὅταν λέμε νὰ «σκαρώσουμε» σημαίνει ὅτι τὸ σκίτσο γινότανε κι' ἀπ' τοὺς δυό. Ὁ Παπανικόλας ἦτανε τὸ μοντέλο. Ἔπαιρνε τὶς στάσεις ποὺ χρειάζονταν, καὶ γὼ σχεδίαζα. Ἔπρεπε λόγου χάρη νὰ σχεδιάσω ἕνα καυγᾶ. Ὁ Παπανικόλας ποζάριζε γιὰ τὸν ἐπιτιθέμενο, ὕστερα ἔπεφτε κάτω στὸ πάτωμα, εἴτε μπρούμυτα, εἴτε ἀνάσκελα, γιὰ τὸν ὑποτιθέμενο ἀντίπαλο, ρίχναμε κάτω ἀνάποδες καρέκλες ποὺ τὶς

Στρατῆς Παπανικόλας

ζωγράφιζα ὅσο πιὸ ἁπλὰ γινότανε, ὕστερα γινότανε ἡ «σύνθεση» τοῦ ἐπιθυμητοῦ σκίτσου, ποὺ ὅταν τέλειωνε ἔπρεπε μὲ καρμπὸν νὰ ἀντιγραφεῖ πάνω σὲ λινόλεουμ, καὶ νὰ σκαλισθῆ, νὰ γίνει δηλαδὴ κλισέ, γιὰ νὰ τυπωθεῖ στὸ περιοδικό. Δὲν ὑπῆρχαν, πρὶν πενήντα τόσα χρόνια, τὰ σημερινὰ τεχνικὰ μέσα ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ προοδευτικοὶ τυπογράφοι στὴ Μυτιλήνη.

Ἐκείνη λοιπὸν τὴ μέρα, ἅμα τελειώσαμε τὴ δουλειά, πιάσαμε νὰ τιμήσουμε τὸ οὔζο καὶ τὸ κολιαρμούδ(ι) τοῦ Κουτλῆ.

Σὲ κάποια στιγμὴ ποὺ ἔκοβε «μπουρντίζοντας» τὸ φρατζολάκι ὁ κυρ-Στρατῆς γιὰ νὰ βουτήξει μιὰ «τάπα» στὸ Κολιαρμούδι, προσέχω πὼς ἀνάμεσα στὴν φρατζόλα καὶ τὸ κομμάτι δείχνανε κάτι ἴνες σὰν λεπτὲς λαγάρες.

– Μὴν τρῶς ψωμί, λέγω, καὶ ἁρπάζω ἀπ' τὸ χέρι του τὸ κομμάτι.

– Γιατί ρὲ Γιουργέλ(ι), μοῦ λέει παραξενεμένος ὁ κυρ-Στρατῆς.

– Τὸ ψωμὶ ἔχει μεσσεντερικὸ βάκιλλο, κι' ὅποιος τὸ τρώει, πεθαίνει!..

– Τί λὲς ρὲ Γιουργέλ(ι); Ἀμ' ἐγὼ ἔχου φαγουμένου ἴσαμι τώρα τοὺ μσὸ τοὺ φρατζουλέλ(ι). Τί θὰ γέν(ι) τώρα; – Θὰ τὰ τνάξου; Λέγου νὰ πλαλήξουμι σὶ κανὲ γιατρό... Ἔφτου ἀπάνου στὴ Γιουργικὴ ὑπηρισία μπουρεῖ ναν' εἶνι κανὲς κτηνίατρους, οὔλου θὰ ξὲρ νὰ μᾶς δώσ ἀντίδουτου...

– Κυρ-Στρατῆ, ...ἄσι τ' ἀστεῖα. Ξέρου πὼς ἡ μισεντερικὸς βάκιλλους ψουφᾶ μὶ τοὺ ξίδ'. Νὰ πιταχτοῦμι στ' Βακὰλ' νὰ πάρουμι ξίδ'...

– Ἀμ' τότι – λὲ ἡ Παπαν'κόλας –έ παθαίνουμι τίποτα, ἀφοῦ ἀπ' τὴ μιὰ τρώγοντας τοὺ ψουμὶ βάζαμι μέσα μας τοὺν βάκιλλου, κι' ἀπ' τν' ἄλλ' μὶ τοὺ κουλιαρμούδ' ποὺ ἔχ(ι) ξίδ, τοὺν ψουφούσαμι. Ἔδγιτς μήδι κάτα μήδι ζημιά... Φτ'νὰ τ' γλυτώσαμι Γιουργέλ(ι)...

Ὕστερ' ἀπ' τὸ συμπέρασμα αὐτὸ συνεχίσαμε τὴν οὐζοποσία μὲ τὰ κολιαρίδια, τὴν τομάτα κ.τ.λ. χωρὶς νὰ πάθουμε τίποτα.

*

ΚΤΣΟΜΠΑΝΟΥΣ

Ἡ Παναγιώτ'ς Σπανὸς ἢ Κτσόμπανους ἡ σκατατζῆς ἀποτελοῦσε ἕνα ξεχωριστὸ τύπο τῆς ὁδοῦ Σαπφοῦς.

– Ἐγὼ εἶμι τοὺ καντὲμ στ' Χατζηγιαννὶκ' τὴ

Ἡ Κτσόμπανους ἡ σκατατζῆς...

βρύσ', κόμπαζε ὁ Παναγιώτης, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ νεκροπομπὸς ἔκανε καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἐκκενωτῆ βόθρων, ἀποχωρητηρίων σπιτιῶν. Μὲ τὰ σύνεργα τοῦ μυρωμένου εὐγενοῦς ἐπαγγέλματός του στὸν ὦμο κουτσαίνοντας, γιατὶ ἤτανε λίγο χωλός, ἀνεβοκατέβαινε τὸ δρόμο μὲ ὕφος δεκαεφτὰ καρδιναλίων ἐκπέμποντας πρὸς «πᾶσαν κατεύθυνσιν» τὶς ὀσμὲς τῶν εὐγενῶν προϊόντων τῆς ἀπασχόλησής του.

Εἶχε μιὰ κόρη ὁ Παναγιώτης ποὺ ἀνήλικη ἀκόμα πῆρε τὸν κακὸ δρόμο. Τὸ παράπονο τοῦ Παναγιώτη ποὺ τὸ ἐξομολογεῖτο στὸν καθένα μὲ στεναγμοὺς ἀφοροῦσε τὶς ἀδέσποτες στοὺς δρόμους τῆς Μυτιλήνης, στὰ σκοτεινὰ σοκάκια καὶ τὶς χωράφες, σεξουαλικὲς δραστηριότητες τῆς κόρης του. Θεωροῦσε μεγάλη προσβολὴ γιὰ τὸ σπιτικό του τὰ καμώματα τῆς κόρης του.

Μιὰ μέρα χαρούμενος ἤρθε στὸ μαγαζὶ τοῦ Λαλᾶ καὶ μὲ ἱκανοποίηση ἀνεκοίνωσε πὼς ἐπὶ τέλους βολεύτηκε ἡ κόρη του, κι' ἔτσι ἔσβησε τὸ ὄνειδος τῆς οἰκογένειας.

– Τὴν ἀρραβώνιασες ἢ τὴν πάντρεψες ρὲ Παναγιώτη; Τόλμησα νὰ ρωτήσω γιὰ νὰ καλύψω καὶ τὶς ἀπορίες τῶν ἄλλων, ποὺ ἄκουγαν.

– Ὄχ(ι) κυρ᾽ Γιώργη... Νὰ τν᾽ ἔκλεισα στοὺ μπουρντέλου τς Μαγνησαλιᾶς. Ἄς εἶνι καλὰ ἡ γ(ι)ναῖκα. Τ᾽ μπῆρι στοὺ σπίτ τς ἔδγιτς ν᾽ (ι)κουτσιρέφτκι. Σύχασι τοὺ σκότι μ᾽.... Ἄς εἶνι μπάρι μ᾽....

᾽Αθαν. Μητρέλιας

Η ΚΥΡ-ΑΘΑΝΑΓ᾽Σ ΚΙ ΤΑ ΛΥΚΟΣΚΥΛΑ Τ᾽

᾽Ο συχωρεμένος Ναυτικὸς Πράκτορας, σοβαρὸς κύριος, ποὺ φυσικὰ καμιὰ συνάφεια δὲν εἶχε μὲ τοὺς τύπους ποὺ περιγράφω, ἀνεβοκατέβαινε τὸ μαχαλά, γιατὶ εἶχε ἰδιοκτησίες μαγαζιῶν, ποὺ ἀργότερα τὰ γκρέμισε καὶ ἔχτισε ὡραῖα τσιμεντένια οἰκοδομὴ στὴν ὁποία στεγάστηκε ἡ Γεωργικὴ ᾽Υπηρεσία καὶ τὸ ἰατρεῖο τοῦ Εὐριπίδη Χ᾽ ᾽Γιώργη. Στὸ ἰσόγειο τὸ ἕνα μαγαζὶ τὸ εἶχε μπακάλικο ὁ Μιχάλης Λαμπρέλλης καὶ ἡ σύζυγός του Θεραπειά, ὅλοι πεθαμένοι σήμερα. Τὸν κυρ-Θανάση ἀκολουθούσανε πάντα τὰ δυὸ χαριτωμένα σπαθάτα λυκόσκυλά του, ποὺ μὲ καμάρι τὰ κανάκευε ὁ συχωρεμένος.

Μιὰ μέρα, ὁ κυρ-Θανάσης καθὼς κατέβαινε γιὰ τὴν ἀγορὰ καὶ προτοῦ πλησιάσει τὸ μανάβικο τοῦ Σαμαρέλλη (σήμερα ᾽Εθνικὴ Τράπεζα) τυχαίως γύρισε τὸ κεφάλι καὶ πρόσεξε στὴν εἴσοδο τοῦ ἀλευράδικου, δεμένο μ᾽ ἕνα ψιλὸ σπάγκο, νὰ κάθεται ἥσυχος, ὁ σκύλος μου, ἡ Γκρέτα, ἕνα μεγαλόσωμο λυκόσκυλο ποὺ μόνο ἡ μιλιὰ τοῦ ἔλειπε. Ἦτανε πολὺ ὑπάκουο σκυλί, μονάχα σὲ μένα. Μὲ κύτταζε μὲ νοημοσύνη στὰ μάτια καὶ πάντα περίμενε τὰ καθορισμένα σημεῖα καὶ τὸ σφύριγμα μου, μὲ διάφορους τόνους, γιὰ νὰ ἐκδηλωθεῖ ἀνάλογα.

– Τί τοὺν ἔχ(ι)ς ἔφτου τοὺν βρουμόσκ(ι-)λου;... Φωνάζει κοροϊδευτικὰ ὁ κυρ-Θανάσης Μητρέλιας καὶ κοντοστέκεται.

– Αὐτὸς ἡ βρουμόσκ(ι)λους πτοὺν λές, μπουρεῖ στοὺ λιφτὸ νὰ φάγ(ι) κι᾽ τς δυὸ τς λιμουκουντὸρ πς᾽ ἀκλουθοῦν, τοῦ ἀπαντῶ ἀμέσως μὲ ἑτοιμότητα, ξέροντας τὶς ἱκανότητες τῆς Γκρέτας.

– Δὲν πᾶς νὰ τοὺν πιτάξς στοὺ γυαλό, τοὺν κουπρὶτ᾽... ἀπαντᾶ ἀμέσως ὁ κυρ-Θανάσης.

– Κυρ-᾽Αθανάσ᾽, λέγω ἐγώ, δόσμου τὸ λόγο σου ὅτι δὲν θἄχω καμιὰ εὐθύνη καὶ ἀμέσως ἀφήνω τὸ σκύλο μου ἐλεύθερο. Γιὰ ὅ,τι συμβεῖ ἐσὺ θὰ φταῖς...

– Μωρὲ δὲν πᾶ νὰ τὸν ἀφήσεις, τὰ σκυλιά μου θὰ τοὺ δώσουν νὰ καταλάβει τί ἐστὶ ...βερύκοκο...

Ὅπως εἶπα, μ᾽ ἕνα ψιλὸ σπάγκο εἶχα πάντα δεμένη, ἔτσι ἀπὸ συνήθεια, τὴν Γκρέτα, γιατὶ τὸ σκυλὶ δὲν δροῦσε ποτέ, χωρὶς ἐντολή μου. ᾽Ο σπάγκος λοιπὸν δὲν ἦταν κάτι ποὺ θὰ τὸν κρατοῦσε ἂν ἔπαιρνε ἐντολὴ ἐπιθέσεως, ποὺ στὴ στιγμὴ δόθηκε μὲ εἰδικὸ ὑπόκωφο σφύριγμα.

Σὰν κεραυνὸς σαλτάρει ἡ Γκρέτα ἐναντίον τῶν δυὸ λυκόσκυλων τοῦ ἀείμνηστου Μητρέλια κι᾽ ὥσπου νὰ πεῖς... κρομμύδι, ποὺ λέει ὁ λόγος, καὶ τὰ δυὸ ἦταν ἐκτὸς μάχης καταματωμένα, πληγωμένα στὸ λαιμὸ καὶ τ᾽ αὐτιά. Μὲ τὶς οὐρές τους οὐρλιάζοντας στὰ σκέλια τρέχουν νὰ κρυφτοῦν στὸ στενό, ἀνάμεσα οὐζάδικου Κουτλῆ καὶ οἰκοδομῆς Μητρέλια, ὅπου εἶχε τὸ καφενεῖο του ὁ Κώστας Ματζουράνης. ᾽Η Γκρέτα καμαρωτὴ στάθηκε στὸ μέσον τοῦ δρόμου, μὲ κύτταξε στὰ μάτια ἔχοντας κρεμασμένη τὴ γλῶσσα καὶ λαχανιασμένη περιμένοντας ἄλλη ἐντολή. Δὲν εἶχε τὴν παραμικρὴ

ἀμυχή. Κάλεσα τὸ σκύλο μέσα στὸ μαγαζί.

Ὁ κυρ-Θανάσης, γιὰ μιὰ στιγμὴ ἔμεινε κατάπληκτος μ' ἀνοιχτὸ στόμα. Ὕστερα ἄρχισε τὶς φωνὲς καὶ τὶς ἀπειλὲς γιὰ μηνύσεις κ.λ.π.

– * –

– Ἔπρεπι νὰ μὶ πῆς ποὺς ἔχ(ι)ς λύκου κι' ὄχ(ι) λυκόσκυλου... Θὰ κάνου ἰνέργεια νὰ τοὺν ψακώσιν... Ἄντι κὶ νὰ δεῖς...

Φώναξε τὰ σκυλιά του, ποὺ μὲ τὶς οὐρὲς στὰ σκέλια κλαυθμυρίζοντας τὸν ἀκολούθησαν. Εὐτυχῶς τὸ ἐπεισόδιο δὲν εἶχε ἐπιπτώσεις οὔτε στὶς σχέσεις μας οὔτε στὴ ζωὴ τῆς Γκρέτας. Ὅσο γιὰ τὰ λυκόσκυλα, δὲν τὰ ἔφερνε πιὰ ὁ κυρ-Θανάσης στὴν ὁδὸ Σαπφοῦς...

*

ΑΜΠΟΥΣΙΛΑΜ

Διάσημος τύπος τῆς ὁδοῦ Σαπφοῦς ὁ Μιχάλης Ἀμπουσιλάμ. Ὁ ἴδιος ἐτόνιζε ὅτι τὸ ἐπώνυμό του ἦτανε Ἀβεσιλόμ.

Σοβαρός, κατηφής, ἀγέλαστος, μὲ τρεμάμενο βηματισμό, ἴσως ἐξ αἰτίας κάποιας σημαντικῆς πάθησης, ἀνεβοκατέβαινε τὸ πλακόστρωτο. Ἀπ' τὸν καιρό, ποὺ ὅπως ἰσχυριζότανε, ἔπαθε «ἐμπλοκὴ» ἡ καρδιά του, σακατεύτηκε καὶ ἔπαυσε νὰ ἀσκεῖ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ τυπογράφου, στὴν ἐφημερίδα. Περνοῦσε μπροστὰ ἀπ' τὰ γραφεῖα τῆς ἐφημερίδας «ΦΩΣ» ποὺ διευθυντής της ἦτανε ὁ Θανάσης Γκράβαλης, κυττοῦσε τοὺς πρώην συναδέλφους του, ποὺ ἐκεῖ μέσα στοιχειοθετοῦσαν καὶ τυπώνανε τὴν ἐφημερίδα, μουρμούριζε ἀκατάληπτα λόγια ποὺ μποροῦσαν νὰ ἑρμηνευθοῦν ὡς οἶκτος γιὰ τὴν ἀνθυγιεινὴ δουλειά τους. Ἐκεῖ μέσα ἐργαζότανε οἱ Μπαρμπαδημητρός, ὁ Σπῦρος Χωραφᾶς, ὁ Βαγγέλης ὁ Γογγολίδης. Ξεχώριζε ὁ ἀρχιεργάτης μὲ τὸ παρατσούκλι «Πάπος». Μ' αὐτὸν ὁ Ἀμπουσαλὰμ ἔκανε παρέα... καλλιτεχνική. Συνήθιζαν νὰ κάθονται στὰ σκαλοπάτια τοῦ σπιτιοῦ Νατάλε Ἀλαμανέλλη καὶ ἐκεῖ τραγουδοῦσαν μὲ πάθος καὶ μεράκι. Εἶχε ὡραῖα φωνὴ ὁ Ἀμπουσιλὰμ καὶ δίκαια πίστευε τὸν ἑαυτό του ὡς τὸ «ἀηδόνι τ' Χατζηγιαννίκου βρύσ».

Παράλληλα, καὶ γιὰ βιοπορισμό, ἔκανε αὐτοσχέδιο ἐμπόριο. Προμηθευότανε ἀπὸ τὰ πρακτορεῖα ἐφημερίδες καὶ περιοδικά, καὶ κάθε πρωῒ Κυριακῆς τριγυρνοῦσε στὰ κοντινὰ χωριὰ μέχρι τὰ Λουτρά, κάνοντας τὶς πωλήσεις του. Ὁ Μιχάλης ὑπῆρξε λάτρης τοῦ πιοτοῦ ποὺ τὸ θεωροῦσε τὴν πεμπτουσία τῆς ζωῆς...

Ἀντίθετα μὲ ἄλλους τύπους τοῦ μαχαλᾶ, ποὺ θυμώνανε ὅταν ζητοῦσα νὰ τοὺς κάνω τὸ σκίτσο, αὐτὸς λαχταροῦσε νὰ σκιτσογραφηθεῖ καὶ μάλιστα σὲ πολλὲς στάσεις, ἀνφάς, προφίλ, τρουακάρτ. Αὐτὸ τὸ τρίτο τὸ προτιμοῦσε, ἰσχυριζόμενος ὅτι στὰ τρία τέταρτα ἡ φάτσα του ἦταν φωτογενὴς καὶ γοητευτική. Τὸ πίστευε αὐτὸ ὁ Μιχάλης, ὅπως πίστευε, ὅτι τὸ σοβαρὸ καὶ κατηφὲς τοῦ ὕφους του ἀπεδείκνυε τὸν φιλοσοφικό του χαρακτήρα. Ἡ σοβαρότητα ἔλεγε ἀποφθεγματικά, εἶναι προτέρημα τῶν σοβαρῶν ἀνθρώπων ποὺ ξέρουν νὰ κρατοῦν τὸ κῦρος τους μὲ ...σοβαρότητα!..

ΑΜΠΟΥΣΙΛΑΜ

Παρὰ ταῦτα, εἴτε νηφάλιος εἴτε πιωμένος, εἶχε τὰ «μούτρα» του πάντα κρεμασμένα καὶ τὸ ὕφος περίφροντι. Λὲς καὶ τὸν ἀπασχολοῦσανε σοβαρότατα προβλήματα πρὸς ἐπίλυση.

Ἔτσι, σὰν ἔπεσε στὰ χέρια μου ἕνα ὡραιότατο ποίημα τοῦ Καμπούρογλου, ποὺ σατίριζε τοὺς σοβαροφανεῖς ἀνθρώπους, τὸν φώναξα καὶ τοῦ τὸ διάβασα:

...Μιὰ μέρα σ' εἶδα γάϊδαρε νὰ λιάζεσαι σκυμμένος
ἀκίνητος καὶ σοβαρὸς βαθειὰ συλλογισμένος,
ὡσὰν νὰ εἶχες καὶ τοὺς δυὸ μηλίγκους σου γεμάτους
προβλήματα ἀστρονομικά, ζητήματα τοῦ Κράτους...

– Δηλαδή... δηλαδή, ποὺ ἔλιγι κι' ἡ Μχαλιὸς ἡ δάσκαλους, μι σουσουμιάζ(ι)ς μὶ γάδαρου; Γάδαρους εἶσι κὶ φαίνισι, ἀποφαίνεται ὁ Μιχάλης καὶ μοῦ κόβει γιὰ ἕνα μήνα τὴ χαιρετούρα...

.....

ΣΙΚΙΜΕ ΚΑΝΤΑΡ

Στὸ φοῦρνο τῆς ὁδοῦ Σαπφοῦς, ποὺ ἔφερνε τὴν ἐπωνυμία Κώστας Κακαδέλλης, ἐργαζότανε οἱ ἀρτεργάτες (συχωρεμένοι κι' αὐτοὶ) Στέλιος Κομνηνὸς καὶ Σωτήρης Μαρούδας. Ἡ παραγωγὴ τοῦ ψωμιοῦ γινότανε σύμφωνα μὲ τὸν ἀρτεργατικὸ νόμο. Δυὸ ἐργάτες 3 σακκιὰ ἀλεῦρι. Ὁ τεζιαχτάρης καὶ τὸ ἀφεντικὸ δὲν εἶχαν δικαίωμα νὰ πλησιάσουν τὴ σκάφη ζυμώματος, οὔτε τὸν κύλινδρο, οὔτε τὸν κλίβανο. Πραγματικὰ ἀφεντικὰ στὰ ἀρτοποιεῖα μὲ τὴ κατοχύρωση τοῦ ἐπαγγέλματος ἀρτοποιοῦ-ἀρτεργάτου, ποὺ ἔκανε ἀπ' τὸ 1936 ὁ Μεταξᾶς, ἤτανε οἱ ἀρτεργάτες. Αὐτοὶ εἶχαν τὰ κλειδιὰ καὶ στὴν προαίρεσή τους ἦταν ἡ ποιότητα τοῦ παραγωμένου ψωμιοῦ. Ἕνας πολὺ φιλικὸς δεσμὸς θἄπρεπε νὰ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν ἀρτεργάτη καὶ τὸ δῆθεν ἀφεντικὸ τοῦ ἀρτοποιείου. Ὁ Στέλιος καὶ ὁ Σωτήρης ἦταν «γκεβεζέδες» πειραχτήρια, τζλουχτούρδις, κατὰ πῶς τοὺς λέμε ἐμεῖς οἱ Μυτιληνιοί.

Ὡραῖος τύπος ὁ Σωτήρης Μαρούδας, πιστὸς ἐργάτης, τίμιος, δουλευτὴς καὶ καλὸς οἰκογενειάρχης. Ἡ γυναίκα του κάθε μεσημέρι τοὔφερνε τὴν «καστανιὰ» μὲ τὸ φαγητό, γιατὶ ὁ Σωτήρης ἔκανε προαιρετικὲς ὑπηρεσίες γιὰ νὰ ὑποστηρίξει τὸ καλὸ ἀφεντικό· Τὰ πράγματα βάδιζαν κανονικά, ὁπότε ἡ γυναίκα τοῦ Σωτήρη παραπονέθηκε ὅτι ὁ ἄντρας της δὲν τρώει τὸ φαΐ του, δὲν ἔχει ὄρεξη, ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι ἄρρωστος καὶ πρέπει νὰ τὸν δεῖ γιατρός. Ὁ Σωτήρης πάνω στὴ «λουριέττα» (ζυμωτήριο) παρακολουθοῦσε τὴ συζήτηση κατσουφιασμένος. Ἦτανε ὁ ζυμωτὴς τοῦ ψωμαδιοῦ καὶ ἡ δουλειά του πάντα στὴ λουριέττα, πάνω ἀπὸ τὸν κλίβανο.

Ὅταν ἔφυγε ἡ γυναίκα του παίρνοντας καὶ τὴν καστανιὰ τοῦ φαγητοῦ ἀνέπαφη, μὲ φώναξε ὁ Σωτήρης καὶ μὲ βεβαίωσε ὅτι ἤτανε πολὺ καλὰ στὴν ὑγεία του. Συγχρόνως μοῦ ἐξήγησε, μὲ κάθε ἐχεμύθεια, τοὺς λόγους τῆς ἀνορεξίας του. Ὑπῆρχε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη συνήθεια νὰ φέρνουν ὁρισμένοι ὁπωροπῶλες ἄγγουρες πράσινες μπανάνες ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ νὰ τὶς τοποθετοῦν σὲ ζεστὸ μέρος πρὸς ὡρίμανση, καὶ κατόπιν πώληση

Ἔτσι, ὁ Σαμαρέλλης ποὺ εἶχε τὸ μανάβικό του κοντά, ἀπέναντι ἀκριβῶς στὸ δρόμο τ' Χατζηγιαννὶκ' (σήμερα Ἐθνικὴ Τράπεζα) ἔφερνε τὰ καφάσια τὶς μπανάνες στὸ ἀρτοποιεῖο καὶ τὰ τοποθετοῦσε σὲ μιὰ ζεστὴ γωνιὰ τοῦ ζυμωτηρίου, δηλαδὴ στὸ ἄντρο τοῦ Σωτήρη. Ὁ πειρασμὸς γιὰ τὸν Σωτήρη μπροστὰ σὲ μισοώριμες μπανάνες ἤτανε μεγάλος. Καραδοκοῦσε καὶ μόλις κιτρίνιζαν κάπως, ἔβαζε χέρι καὶ τὶς καταβρόχθιζε μὲ περισσὴ βουλιμία. Κατόπιν τακτοποιοῦσε τὶς ὑπόλοιπες μὲ τρόπο ποὺ νὰ μὴ γίνεται ἀντιληπτὴ ἡ ...ἀφαίμαξη.

Καθημερινὰ λοιπὸν ὁ Σωτήρης μπουζούριαζε μπανάνες, ἀφοῦ ὁ Σαμαρέλλης μακρυὰ ἀπ' τὸ νὰ ἀντιληφθεῖ τὰ τεκταινόμενα ἐξακολουθοῦσε νὰ τοποθετεῖ τὶς ἄγγουρες μπανάνες στὸ ζυμωτήριο, παρακαλώντας μάλιστα τὸ Σωτήρη νὰ τὸν εἰδοποιεῖ γιὰ τὴν πορεία τῆς ὡρίμανσής των.

Αὐτὸς ἦτανε ὁ λόγος τῆς ἀνορεξίας τοῦ καϋμένου Σωτήρη, ὥσπου μπούχτησε καὶ σταμάτησε τὴν ...ἐργολαβία, ὅπως ἔλεγε ἀργότερα κομπορρημονώντας. Ὡραῖος τύπος ὁ Σωτήρης, εἶχε τὴ μανία διηγήσεων πάνω στὰ κατορθώματά του, κατὰ τὴν Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία. Μιλοῦσε γιὰ τὴν ἐκστρατεία, καὶ κυρίως γιὰ τὴν ὑποχώρηση τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ καὶ ἐπέμενε νὰ γίνει πιστευτὸς ὅταν ἰσχυριζότανε ὅτι πολλὲς φορὲς ἔμεινε γιὰ ἑβδομάδες νηστικός, ὅτι ἔπινε νερὸ ἀπὸ τὴ λακούβα ποὺ σχημάτιζε τὸ πόδι ἀλόγου μετὰ τὴ βροχή. Ἀκόμα προχωροῦσε στὸν ἰσχυρισμό, ὅτι γιὰ νὰ μὴ τὴν πάρουν οἱ Τοῦρκοι, ἔφαγε μιὰ Ἑλληνικὴ σημαία, ποὺ τοῦ εἶχε ἐμπιστευτῆ ὁ ἀξιωματικός του.

Αὐτὸ τὸ τελευταῖο δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ ...φάγουν καὶ νὰ τὸ χωνέψουν οἱ ἀκροατές, ὅσο κι' ἂν ἐπέμενε κατὰ τὸν πειστικότερο τρόπο ὁ Σωτήρης. Ὁ Στέλιος ὅμως, ποὺ κι' αὐτός, ὅπως εἴπαμε ἦταν μεγάλο πειραχτήρι, βρῆκε πρόσφορο ἔδαφος νὰ δουλεύει τὸ Σωτήρη. Διέδωσε σὲ εὐρύτατο κύκλο ὅτι ὁ Σωτήρης ἔφαγε στὴ Μικρασία μιὰ σημαία ἑλληνική, ἕξη μέτρα μάκρος, γιὰ νὰ μὴν τὴν πάρουν οἱ Τοῦρκοι καὶ ὅτι ἀργότερα ὁ Πλαστήρας, ὅταν τὸ ἔμαθε, τοῦ ἔδωκε τὸ παράσημο τῆς ...ἀνοιχτῆς παλάμης...

Ὅταν ὁ Σωτήρης ἔμαθε τὴν τερατώδη αὐτὴ ἐκδοχὴ τῆς σημαίας ἐξέφρασε τὴν ἀγανάκτησή του μὲ τὸ προσφιλὲς εἰς αὐτόν: Σικιμὲ καντάρ...

*

ΤΟ ΑΡΩΜΑ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

Τὴν ὁδὸ Σαπφοῦς πρωῒ-μεσημέρι-βράδυ ἀνεβοκατέβαινε σοβαρὸς καὶ τακτικὸς στὸ ὡράριό του ὁ Μυροπώλης κ. Γιάννης Χ' Μιχάλης. Τὸ ἴδιο βαδίζοντας σιγὰ καὶ προσεκτικὰ μὲ ψιλὸ τακούνι ἡ μὲ ἐξαιρετικὸ γοῦστο πάντα ντυμένη καὶ περιποιημένη συμπαθέστατη σύζυγός του. Μὰ καὶ τὸ Σταυράκι, ὁ μοναχογιός τους, ἀλώνιζε τὸ δρόμο κι' ἦταν τακτικὸς ἐπισκέπτης τοῦ φουρναριοῦ. Ἐκεῖ, κατάφερε νὰ ἀποκτήσει σκίτσο-καρικατούρα, γιὰ τὴν ὁποία ὡς τώρα παινεύεται. Κοντὸ παντελονάκι καὶ κάσκα τῆς ἐρήμου γιὰ νὰ μὴν τὸν κάψη... ἡ πούλια ἦταν οἱ προτιμήσεις τοῦ Σταύρου.

Ὅμως, ὁ πατὴρ Χατζημιχάλης τὄχε καϋμὸ ποὺ σὰν μυροποιὸς-μυροπώλης δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ λανσάρει τὸ εἰδικὸ ἐκεῖνο ἄρωμα ποὺ θὰ τὸν καθιέρωνε στὴν πλειάδα τῶν μεγάλων, ὅπως ἡ SANEL γιὰ νὰ δοξασθεῖ τόσο ἐκεῖνος, ὅσο κι' ὁ ἀγαπημένος δρόμος τ' Χατζηγιαννίκ' ἡ βρύσ'.

Αὐτὸ ὡς τὴ μέρα ποὺ εἶχε μιὰ ἰδιαίτερη συνεργασία μὲ τὸν σκιτσογράφο τοῦ «Τρίβολου», ὁ ὁποῖος ὕστερ' ἀπὸ εὐρεία καὶ διεξοδικὴ συζήτηση τὸν ἔπεισε νὰ χρησιμοποιήσει βασικὰ συστατικὰ γιὰ τὴ σύνθεση νέου πρωτότυπου ἀρώματος. Τὸ ἄρωμα ἔγινε τελικά, χάρις στὸ ἐπαγγελματικὸ δαιμόνιο καὶ τὴν πρὸς τὶς χημικὲς ἑνώσεις κατάρτηση καὶ πολυχρόνιο ἐμπειρία τοῦ κυρ-Γιάννη. Μιὰ καὶ πέρασαν ἀπὸ τότε πενήντα τόσα χρόνια, μποροῦμε νὰ ἀποκαλύψουμε ὅτι τὸ βασικὸ στοιχεῖο τοῦ ἀρώματος, ποὺ πῆρε εὐρυτάτη διάδοση καὶ ἔδωσε μεγάλα κέρδη στὸν κατασκευαστή, ἦταν ἡ πικραγγουριά... Ἀθάνατο ἔμεινε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρώματος «Ἄρωμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου» γιὰ τὸ ὁποῖο ὡς τὰ σήμερα κόμπαζε καὶ καυχιότανε ὁ ἀείμνηστος φίλος μὴ παύοντας σὲ κάθε εὐκαιρία νὰ ἀναφέρεται στὸ γεγονὸς τῆς ...ἀνύπαρκτης αὐτῆς κατασκευῆς.

ΤΑΡΤΟΥΦΟΣ

Ὁ δρόμος τῆς Σαπφοῦς εἶχε τὴ μεγάλη τιμὴ νὰ εἶναι ὁ μαχαλᾶς τοῦ Ταρτούφου, ποὺ ὑπῆρξε ἕνας ἀπ' τοὺς σπουδαιότερους λαϊκοὺς τύπους τῆς Μυτιλήνης.

Ὁ Στάθης ἢ Ταρτοῦφος ἦταν γιὸς τοῦ Φαρμακοποιοῦ Μοραλίδη, ἑνὸς καλοῦ κ' ἀγαθοῦ ἀνθρώπου, ποὺ εἶχε τὸ φαρμακεῖο του στὴν Ἐπάνω Σκάλα. Δυὸ κόρες ἀκόμα εἶχε ὁ Μοραλίδης. Ἡ μικρότερη τελικὰ ἔγινε νοσοκόμα, ἡ ἄλλη· μία ὡραία καὶ ἀξιοπρεπέστατη κοπέλλα παντρέφτηκε τὸν Σεραφεὶμ Σεραφετεινίδη καὶ πῆρε ὑπὸ τὴν προστασία τους γιὰ ὡρισμένο διάστημα, φιλοξενώντας στὸ σπίτι της, στὴν ὁδὸ Σαπφῶς τὸν Στάθη τὸν ἀκούγοντα στὸ παρατσούκλι Ταρτοῦφος. Εἶχε καὶ τὸν τίτλο τοῦ κινηματογραφικοῦ ἀστέρος, γιατὶ μοίραζε στὴν πόλη – ὅπως ἦταν τότε συνήθεια – τὰ προγράμματα τῶν κινηματογράφων:

Ὁ Στάθης ἢ Ταρτοῦφος

Σαπφώς, Ὀρφέως καὶ Ἀρίωνος. Περίεργος τύπος ὁ Ταρτοῦφος. Πονηρός, κάποτε ἐπιδεξίας, ὅταν ἐρωτεύτηκε ἕνα δουλικὸ καὶ νόμισε συντελεστικὸ γιὰ τὴν κατάκτηση τοῦ ἐρωτικοῦ εἰδώλου του τὴν ἀποκάλυψη τῶν ...ἐμπροσθέν του κρεμαμένων ἁμαρτημάτων. Μυγιάγγιχτος καὶ θυμοειδής, ἕτοιμος γιὰ καβγᾶ, ἀλλὰ καὶ νὰ τραπεῖ σὲ φυγὴ μὲ τὴν οὐρὰ στὰ σκέλια σὰν καταλάβαινε... τὰ βρώμικα. Ἀτημέλητος, εἶχε τὸ φυσικὸ νὰ σύρει πρὸς τὰ πάνω, ἀπ' τὴ χαλαρωμένη ζώνη, τὸ παντελόνι του, καὶ νὰ στρώνει τὰ πρασοειδῆ μαλλιά του μὲ τόνα χέρι. Ὑπῆρξε ὁ Ταρτοῦφος ἕνα ἀπ' τὰ μεγάλα θύματα τοῦ σκιτσογράφου στὸ «Νέο Μυτιληνιὸ» καὶ στὶς διαφημίσεις τῶν ἐπιθεωρήσεων τῆς «Χορωδίας Μυτιλήνης», στὰ χρόνια τὰ παληά. Οἱ καρικατοῦρες τοῦ Κάργα - Πασβούρη - Πασπάτη, Κρητικοῦ, Μυρογιάννη ἔπαιρναν στὰ ταμπλὼ τῶν διαφημίσεων στὶς βιτρίνες τῶν καταστημάτων τῆς Ἀγορᾶς, ἰδιαίτερη σημασία καὶ ἐνδιαφέρον, ὅταν γιὰ λόγους προσελκύσεως θεατῶν ποζάριζαν μαζὶ μὲ τὸν Ταρτοῦφο, τὸ Μπούφ, τοὺ Κουτιλάρα, τοὺ Παράσχο, τοὺ Γιουργέλ, τὸν Γορίλα, τὸν Μιχαηλίδη, τοῦ Χριστιανοσοσιαλιστικοῦ Κόμματος, τὸν Πάγκο, τῆς Πουπουλιᾶς κ.ἄ. Πρέπει νὰ ποῦμε ἐδῶ, πὼς μιὰ κρυφὴ κακία ἔκρυβε μέσα του ὁ Στάθης γιὰ τὶς καρικατοῦρες, ποὺ μὲ τὴν παραμικρὴ ἀφορμὴ τοῦ σκαρώναμε. Οἱ σκιτσογραφικὲς παραστάσεις μὲ τοὺς ἐρασιτέχνες τῆς «Χορωδίας» στὶς βιτρίνες, συγκέντρωναν πολλοὺς θεατές, σὲ σημεῖο ποὺ κάποτε ἐμποδιζότανε στὸ δρόμο ἡ κυκλοφορία. Οἱ νεαροί, τὰ παιδιὰ κυρίως, μπροστὰ στὴ βιτρίνα ξεφώνιζαν μὲ ἐνθουσιασμό:

– Γιὰ δὲ ρέ, ἡ Ταρτούφους!.., γιὰ δὲ τοὺ Μπαχάρ!.. Γιὰ δὲ ρὲ τοὺν Θαράπ...
Καὶ χά..χά..χά, καὶ χοὺ-χοὺ-χούμ...

Αὐτὰ τὰ εἰρωνικὰ γέλια δὲν ἦταν δυνατὸ γιὰ πάντα νὰ τὰ ἀνεχθεῖ ὁ μυγιάγγιχτος Ταρτοῦφος. Μοιράζοντας ἕνα πρωϊνὸ στὴν ἀγορὰ προγράμματα τοῦ «Ἀρίωνα», βλέπει πολὺ κόσμο στὴ βιτρίνα τοῦ καταστήματος μουσικῶν εἰδῶν τοῦ Πατλάκα. Σ' αὐτὴ ὑπῆρχε μιὰ μεγάλη γελοιογραφικὴ σύνθεση γιὰ τὴν ἐπιθεώρηση «Μυτιλήνη». Φυσικά, ὁ Ταρτοῦφος, μὲ στολὴ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ταρτούφου τοῦ Μολιέρου ποζάριζε χαρίης καὶ καμαρωτός. Ἀπὸ κάτω λεζάντα «Ὁ Ταρτούφους, ὁ γόης»...

Βίαια παραμερίζει τὸν κόσμο καὶ φθάνει μπροστὰ στὴ βιτρίνα τοῦ Πατλάκα, ὁ Στάθης. Γιὰ μιὰ στιγμὴ στέκεται βλοσυρός κυττάζοντας τὸ σκίτσο κι' ἀκούγοντας τὰ χασκόγελα τοῦ κόσμου ποὺ σύγκριναν τὸ πρότυπο μὲ τὴ ζωγραφιὰ καὶ ἐξέφραζαν ἱκανοποίηση γιὰ τὴν ἀπόδοση. Μπαίνει μέσα στὸ μαγαζὶ ὁ Ταρτοῦφος καὶ λέγει:

– Κυρ-Πατλάκα, νὰ μὶ βγάλ(ι)ς ἰμένα ἀπ' τ' βιτρίνα, γιατὶ θὰ σὶ κάνω μήνυσ'....

– Νὰ πᾶς νὰ βρεῖς τοὺν Κακαδέλλ(ι) νὰ κάν' (ι)ς τὰ παράπουνα σ'...

– Ἰγὼ ἐν ἔχου παράπουνα, ἔχου θμό, κὶ θὰ σᾶς κάνου μήνυσ'...

– Ἄντι ρὲ μουρέλιμ' στοὺ καλό...τς' ἄμαν εἶσι ἀραθμισμένους ξιμπουσκάρσι τ' βρακουζών(ι)ς νὰ ξαλαφρώγ(ι)ς...

Ὁ Στάθης μένεα πνέων, σχεδὸν «λυσσασμένος» ἀπ' τὰ εἰρωνικὰ σχόλια τῶν θεατῶν τῆς βιτρίνας ποὺ τοὔκαναν, εὐκαιρίας δοθείσης, φοβερὸ καψόνι, τρέχοντας πηγαίνει στὸ Α΄ Ἀστυνομικὸ τμῆμα τῆς ὁδοῦ Ἀλκαίου. Δ/τὴς ἦτανε τότε – καλή του ὥρα – ὁ ὑπομοίραρχος Γιάννης Μουζουράκης, ἕνας ἐξαίρετος ἀξιωματικὸς καὶ ἄνθρωπος, ποὺ δὲν τοῦ ἔλλειπε τὸ χιοῦμορ. Βγάζοντας ἀφροὺς ἀπ' τὸ στόμα του, ἀσυνάρτητα ἐξαιτίας τοῦ θυμοῦ του, ζήτησε ἀπ' τὸν Ἀστυνόμο νὰ κάνει μήνυση στὸ σκιτσογράφο, γιατὶ μὲ καρικατούρα τὸν γελοιοποιοῦσε στὸν κόσμο καὶ ἔτσι... ἔθιγε τὸ κῦρος του τὸ κοινωνικό. Ὁ Ἀστυνόμος εἶχε μεγάλη φιλία μὲ τὸν σκιτσογράφο, ἀλλὰ μὲ ἐπιείκεια ἀντιμετωπίζει καὶ τὸν δύστυχο Ταρτοῦφο. Ἔτσι προσπάθησε μάταια νὰ τὸν καθησυχάσει. Ὕστερα ἀφοῦ σκέφθηκε τὸ θέμα τοῦ λέγει:

– Πᾶμε ἐπὶ τόπου νὰ μοῦ δείξεις τὸ ἀντικείμενο τῆς ὀργῆς σου, γιὰ νὰ δῶ ἂν στέκεται μήνυση.

– Νὰ πάμι Κυρ-Αστυνόμι, λέει χαρούμενος τώρα ὁ Ταρτοῦφος, βέβαιος πὼς ὁ Ἀστυνόμος θὰ τὸν δικαίωνε. Τὸ πρᾶγμα ἦτανε ποὺ λένε φῶς φανάρι...

Διασκεδάζοντας ὁ Μουζουράκης μὲ πίσω του νὰ τὸν ἀκολουθεῖ ὁ Ταρτοῦφος, φθάνει μπροστὰ στὴ βιτρίνα τοῦ Πατλάκα στὴν ὁδὸ Πιττακοῦ στὸ «Μπὰς Φανάρι». Ἐκεῖ ἀκόμα χαζεύανε καμιὰ εἰκοσαριά, κυρίως νεαροὶ καὶ δυὸ-τρεῖς γυναῖκες.

– Ποῦ εἶναι τὸ σκίτσο σου; λέει ὁ Ἀστυνόμος, ἀπευθυνόμενος στὸν Ταρτοῦφο.

– Νά!! δὲν τοὺ βλέπ' ς; Μουγκρίζει ὁ Ταρτοῦφος καὶ ἀκουμπᾶ τὸ δείχτη του στὸ τζάμι τῆς βιτρίνας τοῦ Πατλάκα.

– Ἐγὼ δὲ βλέπω τὸ σκίτσο σου. Βλέπω μιὰ καρικατούρα, ποὺ γράφει ἀπὸ κάτω «Ταρτοῦφος ὁ γόης». Εἶσαι γόης; ρωτᾶ ὁ Ἀστυνόμος.

– Ἐμ... ὄχ(ι)... εἶμι ἡ Στάθ' ς ἡ Μουραλίδης.

– Ἐγὼ βλέπω νὰ ποζάρει ὁ Ταρτοῦφος ὁ γόης. Μήπως εἶσαι ὁ Ταρτοῦφος;

– Ὄχ(ι)... Ὄχ(ι)... μὶ βαφτίσαν Στάθ!..

– Τότε, δὲν ὑπάρχει θέμα συμπεραίνει ὁ Ἀστυνόμος. Πᾶμε νὰ φύγουμε. Σοῦ ἀξίζει κάποια ποινὴ ποὺ ἀπασχολεῖς ἄνευ λόγου τὴν Ἀστυνομία...

Ὁ Στάθης κύτταξε μὲ θολὸ βλέμμα ἀκόμα μιὰ φορὰ τὴ βιτρίνα, τράβηξε πρὸς τὰ πάνω τὰ κρεμασμένα βρακιά του, χτένισε μὲ τὰ χέρια του τὰ μαλλιά του, σήκωσε μὲ περιφρόνηση τοὺς ὤμους του καὶ φεύγοντας ψιθύρισε:

– Ἀφοῦ δὲν εἶμι ἡ Ταρτούφους, τί θέλου κὶ θ' μώνου... Ἀσικτίρ...

Τὰ χρόνια πέρασαν, ὅλοι οἱ συγγενεῖς τοῦ Στάθη εἴτε ἔφυγαν εἴτε πέθαναν. Ἔτσι ἔμεινε μόνος καὶ ἔρημος. Κοιμώτανε ὅπου ἔβρισκε. Μέσα στοὺς κινηματογράφους διανυκτέρευε πολλὲς φορὲς λάθρα. Οἱ τελευταῖες μέρες του τὸν βρήκανε σὲ μεγάλη ἐξαθλίωση, γιατὶ τὸ ἀτίθασο τοῦ χαρακτήρα του ποὺ τὸ βάραινε καὶ τὸ ἀνερμάτιστο, δὲν τοῦ ἄφινε περιθώρια νὰ δεχθεῖ κάποια μέτρα περιθάλψεώς του ἀπὸ τὸ Δήμαρχο Ἀπόστ. Ἀποστόλου. Οἱ παλιοί, ὡς ποὺ νὰ πεθάνουμε, θὰ θυμούμαστε τὸν Ταρτοῦφο, ὅπως οἱ ἀκόμα παλιότεροι θυμοῦνται τὸν ἁπλοϊκὸ καὶ καλὸ ἄνθρωπο φαρμακοποιὸ πατέρα του Ἱερεμία Μοραλίδη, στὴν Ἐπάνω Σκάλα, ποὺ ὅταν πήγαινες στὸ Φαρμακεῖο του ὡς πελάτης καὶ ρωτοῦσες γιὰ τὴν τιμὴ τοῦ φαρμάκου, ἔλεγε τὸ «κλασσικό»:

– Νὰ ἴδωμεν τὸν κατάλογον καὶ νὰ εἴπωμεν...

*

ΝΤΟΥΝΤΟΥΡΕΚΑΣ

Ἀπ' τοὺς περίεργους καὶ πιὸ αξιόλογους τύπους τῆς Μυτιλήνης ὁ Ντουντουρέκας ἢ Κάϊντας. Εἶναι περιττὸ νὰ ἀναφερθοῦμε στὸ πραγματικὸ ὀνοματεπώνυμό του ποὺ δὲν θὰ προσέθετε τίποτα σ' ὅσα θὰ ποῦμε γι' αὐτόν. Πασίγνωστος ὄχι μόνο στὸ μαχαλὰ τῆς ὁδοῦ Σαπφοῦς, ἀλλὰ σ' ὅλη τὴν ἀγορὰ καὶ κατ' ἐπέκταση στὴ Μυτιλήνη. Ὅταν λέμε περίεργος τύπος, βρισκόμαστε στὰ σωστὰ μέτρα του, γιατὶ ἐνῶ ἐθεωρεῖτο ἀπὸ πολλοὺς χαζός, ἀνερμάτιστος, κουτός, τεμπέλης, ἀνάξιος γιὰ τὸ κάθε τι, στὴν πραγματικότητα εἶχε πονηριά, προσεφέρετο γιὰ ὁποιαδήποτε δουλειά, ἐκτιμοῦσε τὴν φιλία, δὲ θύμωνε, ἴσως γιὰ κάποια συμπλέγματα κατωτερότητας ποὺ ἄλλωστε δικαιολογημένα συνειδητοποιοῦσε, ὅταν ἄγρια τὸν καρπάζωναν χωρὶς λόγο στὸ κολοκυθοειδὲς φαλακρὸ κρανίο του. Σύχναζε χωρὶς νὰ πληρώνει ποτὲ εἰσιτήριο σ' ὅλους τοὺς κινηματογράφους καὶ ἐκεῖ κυρίως στὶς εἰσόδους τους, γινότανε εἰς βάρος του τὰ μεγάλα καψόνια καὶ οἱ δαρμοί του χωρὶς λόγο, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀπονιὰ ποὺ χαρακτηρίζει τοὺς ἀνθρώπους ὅταν θέλουν νὰ διασκεδάζουν μὲ τὴν ἀδυναμία καὶ τὶς ἀσθενικὲς ἀντιδράσεις ἑνὸς θύματος.

Στὸ σκίτσο του βλέπει κανεὶς τὸ προτεταμένο σαγόνι στὴν ὅλη ἀκατανόμαστη κατασκευὴ τοῦ κεφαλιοῦ. Αὐτὴ ἡ ἀνωμαλία τὸν ἀνάγκαζε νὰ μιλᾶ σὰν νὰ εἶχε στὸ στόμα του λιτρίδια τῆς θάλασσας, σὰ νἄτανε μπουκωμένος. Μὲ πλατυποδία μεγάλου βαθμοῦ, ἀναγκαστικὰ τὸ βάδισμά του μ' ἀνοιχτὰ μονοκόματα πόδια ἤτανε κωμικό. Ὁλόκληρος περίεργα κουνιστός, καμπουρωτός, σκυφτός, κοντός, χωρὶς σχεδὸν σβέρκο, ὁ Κάϊντας ἢ Ντουντουρέκας ὁπωσδήποτε προκαλοῦσε τὴν περιέργεια, τὸ ἐνδιαφέρον. Τὰ χέρια του μακρύτερα ἀπ' ὅσο ἔπρεπε κουνιώντανε ἄτσαλα στὸ βάδισμά του. Τὸν συμπαθοῦσα τὸν Γιώργη Κάϊντα καὶ σὲ κάθε περίσταση ὅσο μποροῦσα τὸν προστάτευα. Οἱ συγγενεῖς του βέβαια τοῦ παρεῖχαν κάθε στοργικὴ προστασία κι' αὐτὸ τὸ ἀντιλαμβανότανε κανεὶς ἀπ' τὶς καινούργιες κουστουμιὲς ποὺ φοροῦσε καὶ ποὺ χάρη στὸν ἀνερμάτιστο χαρακτήρα του σε λίγο καταντοῦσαν κουρέλια. Γιὰ νὰ δικαιολογήσω τὰ ὅσα πίστευα γιὰ τὸν Ντουντουρέκα θα πρέπει νὰ διηγηθῶ ἕνα τουλάχιστον περιστατικὸ γιὰ τὸ ὁποῖο ἔχω προσωπικὴ πεῖρα. Τοῦτο γιατὶ ναὶ μὲν δὲν ἦταν κάτοικος στ' Χ΄΄Γιαννὶκ τ' βρύσ, ὅμως κάθε μέρα βρισκότανε στὸ μαχαλά μας... συνεργαζόμενος μὲ τοὺς νεκροσεντουκάδες, κατὰ τὶς κηδεῖες, σηκώνοντας τὸ στεφάνι γιὰ τὸν νεκρό.

Στὸν Ἑλληνοϊταλικὸ πόλεμο συνάντησα στὴν μονάδα Ἀλεξανδρούπολης ὡς φαντάρο τὸν Κάϊντα. Ἀργότερα ὑπηρετοῦσα, ὅπως τόσοι ἄλλοι φυγάδες κατὰ τὴ Γερμανικὴ κατοχὴ τῆς Ἑλλάδος, στὸ Στρατὸ τῆς Μ. Ἀνατολῆς, ἀπὸ τὸ 1941 μέχρι τὴν ἀπελευθέρωση. Ἀρχικὰ στὴν Παλαιστίνη καὶ συγκεκριμένα στὴν Καφριόνα καὶ τὸ Μπεϊτλίτ, ἀνατολικὰ τῆς Νατάνιας καὶ βόρεια τοῦ Τελαβὶβ στρατοπέδευαν ἡ Α΄ Ἑλληνικὴ Ταξιαρχία ὑπαγόμενη διοικητικὰ στὴ 19η Νεοζηλανδικὴ Μεραρχία καὶ τὸ ΓΚΕΣ (Γενικὸ Κέντρο Ἐκπαιδεύσεως - σχολῶν) ποὺ προοριζότανε γιὰ Β΄ Ἑλλ. Ταξιαρχία. Μιὰ μέρα, ποὺ μὲ φίλους ἀξιωματικοὺς κάναμε βόλτες σὲ κάποιο παραλιακὸ δρόμο τῆς Νατάνιας (τότε 600 κάτοικοι,

ὁ διαβόητος Κάϊντας ἢ Ντουντουρέκας

σήμερα 50.000) βλέπω ξαφνικὰ μπροστά μου τὸν Ντουντουρέκα. Φοροῦσε στολὴ στρατιώτη ὁλοκαίνουργια. Σὰν μ' ἀναγνώρισε, φάνηκε χαρούμενος.

– Ποῦ βρέθηκες ἐδῶ ρὲ Γιώργη;

– Ἐμ... νὰ... ἤρτα νὰ πουλιμήσου τς Γιρμανοί...

– Καὶ σὲ ποιά μονάδα ὑπηρετεῖς ρε Γιώργη;

– Ἐμ... νὰ ἔφτου παραπάνου στοὺ ἐμπιδου. Ἔ μὶ δίνιν τφέκ(ι)... ἀμ' κὶ γώ μὴ νουμήγ(ι)ς... τσ' κάνου κουμπίνις... Βλέψς τὰ ροῦχα ποὺ φουρῶ. Παγαίνου τα πλῶ, ἀπουμένου μὶ τὰ σώβρουκα. Παγαίνου στ' μουνάδα παίρνου κινούργια... Τρεῖς φουρὲς ἴσαμι τώρα τὰ βόλιψα γιὰ χαρτζηλίκ(ι)... Ἡ Διοικητὴς ἀγρίγιψι, εἶπι π' θὰ μὶ κριμάσ' ἀπ' τὰ πουδάρια ἔτσ κὶ τοὺ ξανακάνου... Λέγου νὰ φύγου ἀπ' τοὺ Στρατὸ νὰ πάγου στν' ἀϊρουπορία... Ἔφτου λὲν ποὺς εἶνι πιὸ καλά...

Ξαναβρῆκα λοιπὸν τὸν Ντουντουρέκα ποὺ κι' ἐδῶ ἔκανε τὸν κουτὸ μὲ πονηριά. Τοῦ εὐχήθηκα καλὴ ἐπιτυχία στὶς φιλόπατρες ἐπιδιώξεις του.

Κατὰ τὸ 1943 στὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸ τοῦ Καΐρου, συναντῶ τὸν Ντουντουρέκα. Φορεῖ πάλι στρατιωτικὰ ὁλοκαίνουργια.

– Τί γίνεσαι ρὲ Γιώργη; τοῦ λέω. Δὲν πῆγες στὴν Ἀεροπορία;

– Πῆγα... ἄκσι δὲ πῆγα!! Πῆγα, τσ' εἶπα ψέμματα πὼς δὲ μὶ δίναν χαρτζηλίκ(ι) κὶ γι' αὐτὸ θέλου νὰ γραφτῶ στν' ἀϊρουπορία ποὺ ἔχ(ι) καλοὶ ἀθρώπ... Ἅμα μὶ ρουτήσαν γιὰ εἰδικότητα, εἶπα ποὺς κάνου γιὰ τιμουνιέρς, κάνου κὶ γιὰ τοὺ μαγειριό. Γιλάσαν κὶ μὶ πῆραν. Φόρισα ροῦχα ἀεροπόρου, πούλ(ι)σα τὰ στρατιουτικά, μὶ δώσαν κὶ χαρτζηλίκ(ι) τρεῖς λίρις. Ἦνταν καλὰ στοὺ μαγειρίου, ὅμως ἤρτι ἕνας ἀνώτερος κὶ εἶπι πὼς δὲ θέλ(ι) στ' μουνάδα τ' παλαβοί.. Ἄκσι ἡ βλάκας νὰ μὶ βγάλ(ι) παλαβό! Ξαναγύρισα στὸν στρατό. Ἔφτου πούλ(ι)σα τὰ ροῦχα τς ἀιρουπορίας, ἔκανα χαρτζηλίκ(ι) κὶ μὶ δῶκαν τὰ ροῦχα ποὺ φουρῶ τώρα. Μ' εἶπαν ποὺς τοὺ.. τραγούδ τέλειουσι τσὶ νὰ πάγου στ' διαβόλ τ' μάνα... Τώρα τραβῶ γιὰ τν' Ἀλιξάνδρεια μπάτσι μὶ πάριν στοὺ Ναυτικό.

Ὕστερ' ἀπὸ κάμποσους μῆνες χρειάστηκε νὰ πάω γιὰ ὑπηρεσία στὴν Ἀλεξάνδρεια. Σὲ κάποιο παραλιακὸ δρόμο τῆς Αἰγυπτιακῆς αὐτῆς πόλης ποὺ πάρα πολλοὶ τότε κάτοικοι μιλούσανε τὰ Ἑλληνικά, συναντῶ πάλι τὸν Ντουντουρέκα. Φορεῖ καμαρωτὸς ροῦχα ναύτου καὶ βαδίζει ὅπως πάντα μ' ἀνοιχτὰ πόδια. Τὰ κάτω φαρδειὰ παντελόνια ἀνεμίζουν καὶ τοῦ δίνουν μιά... περίσσεια χάρη. Τὸν πλησιάζω, τὸν προσπερνῶ καὶ σταματῶ μπροστά του. Δὲν ξαφνιάζεται καθόλου.

– Πάλι μ' ηὗρις.... Εἶδις ποὺ τὰ κατάφιρα....

– Ναὶ βρὲ Γιώργη! Πῶς τὰ βολεύεις ρὲ ἔτσι εὔκολα;

– Ἐν τοὺ καταλαβαίν(ι)ς; Κάνου τοὺ βλάκα, τσὶ γιὰ κέφ μὶ πέρνιν γιὰ νὰ γιλοὺν κὶ νὰ μὶ πειράζιν... Ἔνοια πῶχου!.. Ἰγώ τ' δλειά μ' κάνου. Στοὺ ναυτικὸ πιρνῶ πιὸ καλά, ἔχου χαρτζηλίκ(ι) κὶ δὲ πλῶ ροῦχα. Ἅμα μὶ διώξιν ἐν ἔχου πιὰ νὰ πάγου ἀλλοῦ... Λέγου νὰ γυρίσου σν' Ἰλλάδα νὰ κάνου ...κατασκουπεία.

Τἄλεγε ὁ Ντουντουρέκας καὶ μὲ κύτταζε προκλητικὰ προσμένοντας τὴν ἀπάντησή μου γιὰ νὰ δώσει τὴν ἀνάλογη δική του.

Αὐτὴ ἡ τελευταία συνάντησή μου μὲ τὸν Ντουντουρέκα ἔλυσε τὸ αἴνιγμα τῆς προσωπικότητάς του. Μᾶς δούλευε ὅλους ὁ Κάϊντας. Αὐτὴ τὴ γνώμη ἐξακολούθησα νὰ τὴν ἔχω κι' ὅταν οἱ δυὸ πάλι ξαναβρεθήκαμε στὴ Μυτιλήνη καὶ τοὔκανα τὰ σκίτσα του.

Θεὸς χωρέσ' τον, τὸν Κάϊντα Ντουντουρέκα. Θἄθελα νἄξερα ἂν κατάφερε νὰ ξεγελάσει καὶ τὸν Ἅγιο Πέτρο. Πιστεύω πὼς τὸν ξεγέλασε καὶ τώρα βρίσκεται στὸν Παράδεισο καὶ μᾶς ἐλεεινολογεῖ.

*

ΜΠΑΡΜΠΑ-ΒΑΣΙΛ(Ι)Σ Η ΚΟΥΤΙΛΑΡΑΣ

Τὸ πραγματικό του ὄνομα ἦτανε Βασίλειος Καλπάκας, νόθος, ὅπως ὁ ἴδιος ἔλεγε, γυιὸς κάποιου ὄνομα καὶ μὴ χωριὸ Καλπάκα.

Ἕνα κοντό, ἀσθενικό, μισὴ μερίδα ἀνθρωπάκι. Ἡ ἡλικία του ἀκαθόριστη, πάντως ὄχι μεγαλύτερη τῶν 70 γιὰ τὴν ἐποχὴ ποὺ μιλᾶμε ἀνάμεσα στὸ 1930 - 1950. Πλανώδιος πωλητὴς ψωμιοῦ γιὰ δικό του λογαριασμό. Ἀγόραζε τὸ ψωμὶ ἀπὸ τὸ φοῦρνο τῆς προτίμησής του, κυρίως ὅταν τοῦ ἄρεσε ἡ ποιότητα καὶ τοὔκαναν τὴν πρέπουσα ἔκπτωση, γιατὶ αὐτὴ ἡ ἔκπτωση ἦτανε καὶ τὸ κέρδος του, ἀφοῦ τὸ ψωμὶ ὅπως ὡς τώρα εἶναι διατιμημένο καὶ ἐλέγχεται ἀγορανομικά. Μιὰ μεγάλη κόφα κατάλληλα διασκευασμένη κοσμοῦσε τὴ ράχη τοῦ δύστυχου Κουτιλάρα, ποὺ ἦταν ὑποχρεωμένος γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὸν ἐπιούσιο ποὺ

ἔφερε στοὺς ὤμους του, νὰ περιτρέχει κούτσα-κούτσα, διπλωμένος στὰ δυὸ ἀπ' τὸ βάρος μὲ τρεμάμενα τὰ γέρικα πόδια του, τὴ Μυτιλήνη ἀπὸ τὸ Συνοικισμὸ ὡς τὸ «Βνάρ», τὰ Πυργέλια, τὸ Μακρὺ-γιαλὸ κ.λ.π. Ὁ προμηθευτὴς ψωμᾶς τοῦ Κουτιλάρα δὲν ἦταν μόνιμος. Ἄλλαζε πολλὲς φορὲς γιατὶ ὁ μπαρμπα-Βασίλης εἶχε καὶ παραξενιές, ἡ δὲ ποιότητα τοῦ ψωμιοῦ ἐξαρτιόταν τόσο ἀπ' τὴν ποιότητα τοῦ ἀλεύρου, ὅσο καὶ τὶς διαθέσεις τῶν ἀρτεργατῶν. Ὑπῆρξε λοιπὸν ἐποχὴ ποὺ ὁ Κουτιλάρας ἔγινε πελάτης στὸ φοῦρνο τ' Χ'Γιαννίκ(ι), στὴν ὁδὸ Σαπφοῦς.

Ὁ δρόμος λοιπὸν εἶχε τὴν τιμὴ νὰ ἐξασφαλίσει τὰ ἀσθενικὰ ζάλα τοῦ Κουτιλάρα. Τὴν ἔκπτωση στὴν τιμὴ πωλήσεως τοῦ ψωμιοῦ ποὺ ἀνερχότανε 50 ἕως 70 λεπτὰ καὶ καμιὰ φορὰ καὶ μιὰ δραχμή, συνώδευαν καὶ ἐπὶ πλέον ψωμιὰ γιὰ τὸ ζύγι, γιατὶ οἱ χωροφύλακες κυνηγοῦσαν τὸν Κουτιλάρα, λὲς κι ἂν ἔλειπαν ἀπ' τὸ καρβέλι 10-20 δράμια θὰ χαλοῦσε ὁ κόσμος!.. Ἔτσι, ἐκτὸς ἀπ' τὸ βάρος τῶν ψωμιῶν, ἔφερε στὸν ὦμο καὶ τὸ βάρος τῆς ζυγαριᾶς ποὺ εἶχε κανονικὴ σφραγίδα τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀστυν. τμήματος, γιὰ μέτρα καὶ σταθμά. Εἶχε καὶ κανονικὴ ἄδεια πλανώδιου λιανοπωλητῆ ὁ Μπαρμπα-Βασίλης.

Ἥσυχος ἀνθρωπάκος, μὲ τὴν παραδοσιακὴ βράκα καὶ τὸ χαρακτηριστικὸ σακάκι, τὸ ζουνάρι, ὅπου ἡ κισὲ τ' Κουτιλάρα καὶ τὸ τεφτέρι μὲ τὰ βερεσέδια. Ἕνα μολύβι ποὺ ὅλο τὸ σάλιωνε, χωρὶς μύτη, χάραζε στὸ τσαλακωμένο τετράδιο τῶν βερεσεδιῶν, τὰ χρέη, τὰ δοῦναι καὶ λαβεῖν.

– Δικαπιντέμ'ς τοὺ διπλόοο.....

Ἀκουγότανε ἡ φωνὴ τοῦ Κουτιλάρα στὸν ὁποιοδήποτε μαχαλά. Εἶχε τοὺς τακτικοὺς πελάτες του. Ὑποχρεωμένος νὰ σταματᾶ νὰ ξεφορτώνεται τὴν κοφίνα, νὰ ζυγιάζει, νὰ εἰσπράττει, νὰ ξαναφορτώνεται κάθε φορὰ γιὰ τὰ ψίχουλα τοῦ κέρδους γιὰ τὴ λιτὴ διαβίωσή του.

Καμιὰ φορὰ στὶς προθέσεις μου νὰ ἐξακριβώσω μερικὰ πράγματα ποὺ θὰ συνόδευαν τὸ σκίτσο του, ἔθετα ἐρωτήματα:

– Πόσων χρόνων εἶσαι μπαρμπα-Βασίλη;

– Ὅσου φαίνουμι, ἀπὶ τότισου π' γινήθκα ὥστα σήμιρα...

– Πόσα βγάζεις ἀπ' τὴ δουλειά σου τὴν τόσο κουραστική;

Ἡ Μπαρμπα Βασίλ(ι)ς ἡ Κουτιλάρας.

– Ἰμένα ρουτᾶς; Ἀφοῦ ξέρς πόσα ψουμιὰ πέρν(ι) ἡ κόφα...

Ἡ κοφίνα γέμιζε μὲ 50 περίπου ὀκάδες κι' ἀπ' αὐτὲς τὸ κέρδος τοῦ Κουτιλάρα ἦτανε δὲν ἦτανε 30 - 40 δρχ., ἀφοῦ σπάνια γέμιζε δυὸ φορές. Ὅταν τὸ ψωμὶ δὲν πουλιότανε ὁ Κουτιλάρας ...φιλοσοφοῦσε·

– Ἔννοια πῶχου...

Ὅταν κάποιος ἔβαζε «καρφὶ» δηλαδὴ ψώνιζε βερεσὲ καὶ στὸ τέλος τῆς ἑβδομάδας χανότανε, χωρὶς νὰ τὸν πληρώσει (κι' αὐτὸ κατὰ σύστημα πολλοὶ πελάτες τὸ ἔκαμαν στοὺς ἀρτοποιοὺς Μυτιλήνης) ὁ Κουτιλάρας ἔλεγε:

– Ἔννοια πῶχου...

Γιατὶ νὰ χολοσκάει; Δὲν τοῦ ἔφτανε ὅτι θἄτρωγε λιγότερο, ἀφοῦ τὸ εἰσόδημά του τῶφαγε ὁ ἀπατεώνας καὶ ἀνάλγητος πελάτης του;

– Ἔφαγι τ' δούλιψί μ', ἀποφαινότανε ὁ Κουτιλάρας. Θὰ τοὺν φᾶ κι' αὐτὸν ἡ χάρους... Ἔννοια πῶχου...

Τὸν ἔφαγε, ὅμως, κι' αὐτὸν ὁ Χάρος βρίσκοντάς τον ἀφάνταστα κουρασμένο ἀνθρωπάκι στὴ σκληρὴ βιοπάλη, γιὰ ἕνα κομμάτι ψωμί, Θεός χωρέσ' τον...

Η ΤΖΩΡΤΖΗΣ

Ἕνας τίμιος πραγματικά, ἐργατικός, ἀφοσιωμένος στὴ δουλειά του ποὺ τὴν κυνηγοῦσε μὲ πάθος ἦτανε ὁ ἀλησμόνητος φίλος καὶ συνεργάτης μου στὰ θέματα τοῦ ΤΕΒΕ, ὁ Τζώρτζης Πρίμπας.

Ἐκπρόσωπος καὶ εἰσπράκτορας τῶν συνδρομῶν ἀσφαλισμένων ἐπαγγελματιῶν καὶ Βιοτεχνῶν στὸ Ταμεῖο Ἐπαγγ.-Βιοτεχν. Ἑλλάδος. Μέλος τοῦ μαχαλᾶ ἐπίλεκτο ὁ Τζώρτζης μὲ τὴν σχετικὴ τσάντα στὸ χέρι ἀποθανατίστηκε σκιτσογραφικῶς λίαν ...ἐπιτυχῶς, ὅπως ὁ ἴδιος κάποτε ἀνεγνώρισε καὶ σὲ σχετικὴ πρότασή μου δέχτηκε νὰ μπεῖ τὸ σκίτσο του στὸ σατιρικὸ ἑβδομαδιαῖο φύλλο ΝΕΟΣ ΜΥΤΙΛΗΝΙΟΣ ποὺ ἀνέλαβε νὰ κυκλοφορεῖ μὲ μεγάλη ἐπιτυχία ὁ φίλος μου γυιὸς τοῦ ἰδιοκτήτου καὶ Δ/τῆ τῆς ἐφημερίδας ΔΗΜΟΚΡΑΤΗΣ Τέρπανδρου, Νίκος Ἀναστασιάδης. Ἡ παραχώρηση τοῦ τίτλου ἔγινε ἀπ' τὸν πρώην ἰδιοκτήτη Φώτη Δήμου, ποὺ τελικὰ παρὰ τὶς συνεργασίες μερικῶν ἐκκολαπτομένων δημοσιογράφων - σκιτσογράφων καὶ σατυρικῶν στιχουργῶν, δὲν τὰ κατάφερε νὰ ἐπιβιώσει τὴν τακτικὴ ἔκδοση.

Τὸ σκίτσο ὅμως τοῦ Τζώρτζη ἔπρεπε νὰ δικαιολογεῖ τὴν ὕπαρξή του στὸ σατιρικὸ φύλλο μὲ κάποια φαιδρὰ ἱστορία γιὰ τὸν «ἀνήλιο» τὶς γητειὲς καὶ τὰ τέτοια, ἱστορία ποὺ μοῦ ἀπεκάλυψε ὁ συχωρεμένος Μανώλης Πολυζώνης.

Πρέπει νὰ ποῦμε ἐδῶ ὅτι ἡ προσπάθεια τοῦ Τζώρτζη νὰ πείθει τοὺς ἐπαγγελματίες καὶ βιοτέχνες, ὅτι εἶχαν, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο, ὑποχρέωση νὰ πληρώνουν τὶς καθωρισμένες μηνιαῖες εἰσφορές τους, ἡ ἀδυναμία τους γιὰ ἔγκαιρη καταβολὴ ἢ ἡ ἄρνησή τους καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι κάθε βδομάδα ὁδηγοῦντο στὸ δικαστήριο γιὰ νὰ ἀναγκασθοῦν ἔτσι νὰ πληρώσουν, δημιουργοῦσαν ὅλα αὐτὰ πολὺ ἐχθρικὲς διαθέσεις ἐναντίον του. Ἔτσι, κάποιοι «παθόντες» ποὺ εἶχαν ὁδηγηθεῖ στὸ δικαστήριο καὶ πλήρωσαν πρόστιμο τοῦ τὸ φύλαγαν. Μόλις κυκλοφόρησε ὁ ΝΕΟΣ ΜΥΤΙΛΗΝΙΟΣ μὲ τὴν ἱστορία καὶ τὸ σκίτσο τοῦ Τζώρτζη στὴν πρώτη σελίδα, ἔστειλαν στὴν Κεντρικὴ Δ/ση τοῦ ΤΕΒΕ, στὴν ὁδὸ Ἁγίου Κων/νου 5 στὴν Ἀθήνα, ἀρκετὰ ἀντίτυπα καὶ μὲ γράμμα ποὺ τὸ ὑπέγραφαν καμιὰ εἰκοσαριά, μὲ δυσανάγνωστες ὑπογραφές, ζητούσανε τὴν ἀπόλυσή του ὡς ἀνθρώπου ἀνόητου, ἀναξιοπρεποῦς ποὺ δὲν τὸν λογάριαζε κανείς, ἀλλὰ τὸν κορόϊδευαν καὶ ἔτσι ζήμιωνε τὰ συμφέροντα τοῦ ὀργανισμοῦ ΤΕΒΕ.

Κατὰ ἕνα περίεργο τρόπο, ἡ ἐνέργεια «ἔπιασε» καὶ ἡ Δ/ση τοῦ ΤΕΒΕ κοινοποίησε στὸν Τζώρτζη τὴν ἀπόλυσή του μὲ αἰτιολογικὸ τὸ ἀναξιοπρεπὲς τῆς ἐκπροσωπήσεως τοῦ Ὀργανισμοῦ στὴν περιφέρεια τῆς Λέσβου.

Δὲν εἶχε ἀκόμα ξημερώσει ἐκεῖνο τὸ πρωϊνό, ὅταν μὲ ξύπνησαν ἄγριες φωνὲς καὶ βίαια χτυπήματα στὴν ἐξωτερικὴ τῆς αὐλῆς πόρτα τοῦ σπιτιοῦ μου. Φυσικὰ ὅλο τὸ σπίτι ἀναστατώθηκε καὶ οἱ πάντες πετάχτηκαν ξαφνιασμένοι ἀπ' τὰ κρεββάτια τους. Πιὸ ψύχραιμος ἀπ' ὅλους ὁ πατέρας μου ἄνοιξε τὸ παράθυρο ποὺ ἔβλεπε πρὸς τὴν αὐλὴ τοῦ δημόσιου δρόμου καὶ πάσχισε νὰ καταλάβει περὶ τίνος ἐπρόκειτο. Ἀπὸ κάποια ἄλλη μεριὰ τοῦ σπιτιοῦ κύτταξα καὶ γὼ προσέχοντας νὰ μὴ φανῶ, γιατὶ ἀπ' τὶς ἀγριοφωνάρες γνώρισα τὸν «λαλοῦντα», ποὺ δὲν ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὸ Τζώρτζη Πρίμπα.

ἡ Τζώρτζης Πρίμπας

– Ποῦ εἶνι ἡ ἄτιμους... ποῦ εἶνι ἡ κιρατάς... νὰ τοὺν σφάξου... ἔκλεισι τοὺ σπίτι μ'.

Ἀφροὶ ἔβγαιναν ἀπ' τὸ στόμα τοῦ Τζώρτζη. Ἔπεφτε μὲ βία πάνω στὴν κλειδωμένη ξύλινη πόρτα ὠρυόμενος ἐναντίον μου γιὰ τὸ κακὸ ποὺ τοῦ ἔκαμα καὶ ζητώντας ἐκδίκηση.

– Βγὲ ὄξου ρὲ παναθιματισμένι... βγὲ ὄξου κακούργι νὰ σὶ δώσου νὰ καταλάβς... Ἄτιμι, κιρατά... θὰ σὺ σφάξου...

Ἕνα χασαπομάχαιρο στὸ χέρι τοῦ Τζώρτζη ἔστειλε τὶς ἀντανακλάσεις τῆς πλατειᾶς λάμας του, μὲ τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἥλιου, ἐκείνη τὴ στιγμή. Συγκεντρωθήκαμε στὸ ἰσόγειο τοῦ σπιτιοῦ, ὅπου ἡ τραπεζαρία, ὅλη ἡ οἰκογένεια. Οἱ γονεῖς καὶ τὰ τρία ἀδέρφια, ποὺ ἀκόμα μέναμε μαζύ. Διερωτόμεθα περὶ τίνος ἐπρόκειτο. Τελικὰ ἀνέλαβε ὁ πατέρας, βγῆκε στὴν αὐλή, ἄνοιξε τὴν πόρτα καὶ καλημερίζοντας τὸν Τζώρτζη, προσπάθησε νὰ τὸν καθησυχάσει. Ἐμεῖς ὅλοι τραβηχτήκαμε ἐπάνω καὶ περιμέναμε. Ὁ πατέρας κάλεσε τὸν Τζώρτζη στὸ σπίτι γιὰ νὰ συζητήσουν καὶ νὰ καταλάβει περὶ τίνος ἐπρόκειτο. Φυσικὰ ἀπ' τὴν ἀρχὴ εἶχε γίνει ἀντιληπτὸ ὅτι ὁ Τζώρτζης τάχε μὲ μένα καὶ ἡ πατρικὴ ἐκλογὴ γιὰ λόγους εὐνοήτους ἦταν νὰ κρυφτῶ γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο. Τὸν βεβαίωσε ὅτι δὲν ἤμουνα στὸ σπίτι. Σιγὰ-σιγὰ κάπως ἠρέμησε ὁ Τζώρτζης καὶ δέχτηκε τὸν καφὲ ποὺ κατ' ἐντολὴν τοῦ πατέρα μου τοῦ ἔφερε ἡ ὑπηρέτρια.

– Κυρ-Γιάνν(ι) σὶ ἰκτιμῶ κὶ σὶ σέβουμι κὶ νὰ μὶ σμπαθεῖς γιὰ τοὺ βρισίδιμ γιὰ τοὺν γυιό σ' τοὺν Γιώργου...

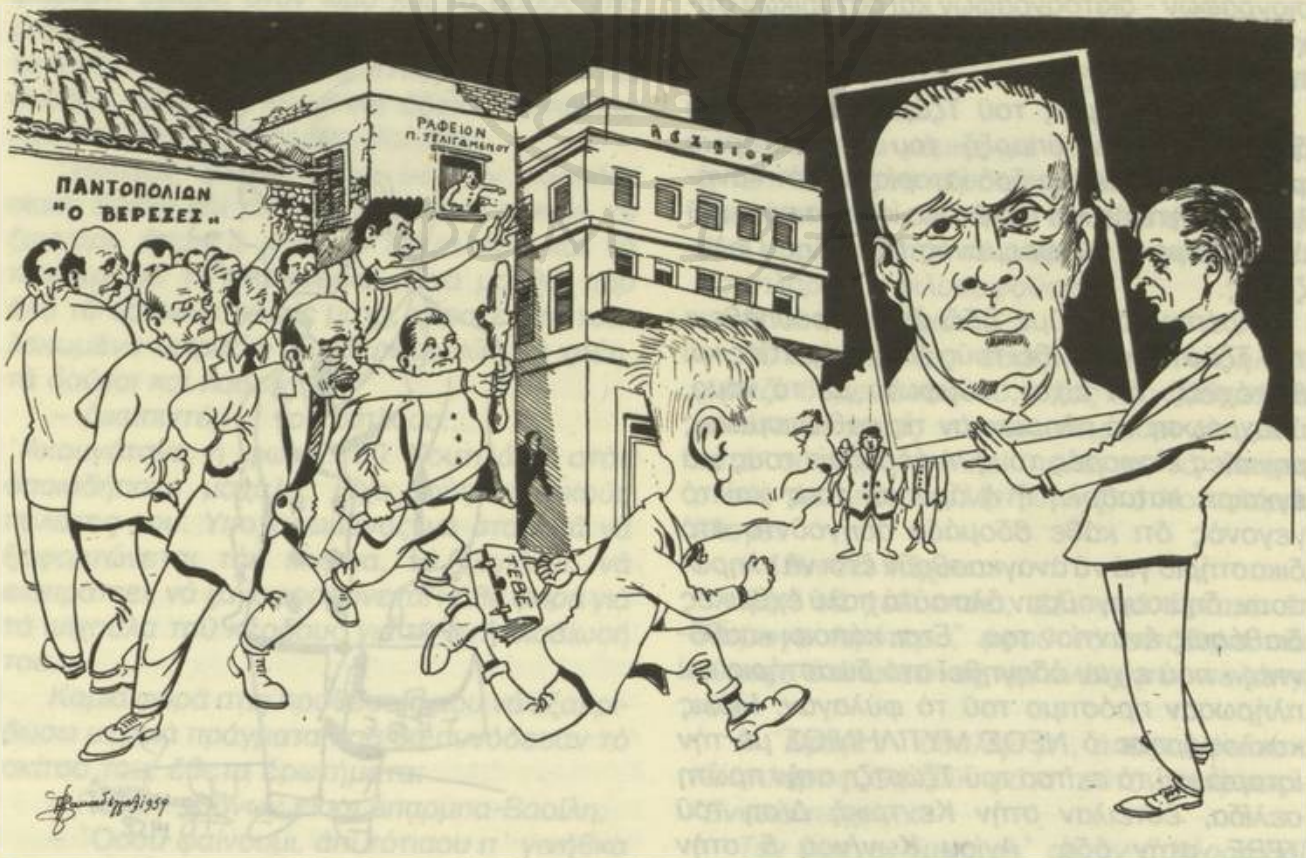
– Τί συμβαίνει μωρὲ Τζώρτζη; Ἐσὺ ὁ σοβαρὸς ἄνθρωπος ποὺ τόσο καλὰ ξέρω, τί ἔπαθες σήμερα πρωί-πρωί;

– Ἡ γυιός ἔκλεισι τοὺ σπίτι μ' κυρ-Γιάνν(ι)... Ἔχασα τὴ δλειά μ', μὶ διώξαν ἀπ' τὴ δλειὰ μ' ἰξιτίας πμὶ ζουγράφσι στν' ἰφιμιρίδα ἡ γυιός κὶ μ' ἔκανι ριζίλ(ι)....

– Μά, ἐγὼ ξέρω πὼς ὁ Γιῶργος σ' ἀγαπᾶ καὶ σὲ ἐκτιμᾶ πολύ...

– Ἔχου χάσ' τοὺ μυαλό μ'... Μὶ τὰ σκίτσα κὶ τὰ σάλια - μπάλια ποὺ ἔγραψι στοὺν «Νέου Μυτιληνιό» ἔχασα τ' δλειά μ'...

Τέλος ὁ Τζώρτζης, ἀφοῦ ἀρκετὰ ἠρέμησε,

Ὁ Πρίμπας καὶ οἱ ἀσφαλισμένοι τοῦ ΤΕΒΕ κατὰ τὸ 1955.
Στὴν κορνίζα ὁ τότε πρόεδρος Λαμπρινάκος. Τὴν κρατᾶ ὁ τότε πρόεδρος τοῦ Βιοτεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου Γ. Κακαδέλλης.

διηγήθηκε ὅλη τὴ σχετικὴ ὑπόθεση ποὺ εἶχε ἀποτέλεσμα τὴν ἀπόλυσή του. Φῶς φανερὸ ὅτι ἦταν ἔργο ἀσπονδων ἐχθρῶν καὶ κακῶν ἀσφαλισμένων τοῦ ΤΕΒΕ. Ὁ πατέρας μου ποὺ εἶχε ἀρκετὸ κύρος, ὑποσχέθηκε στὸν Τζώρτζη ὅτι πολὺ σύντομα θὰ ξαναγυρίσει στὴ δουλειά του καὶ νὰ μὴν ἀνησυχεῖ.

– Κυρ-Γιάνν(ι).. τοὺ ξέρς ποὺς σὶ σέβουμι... ἀλλὰ νὰ τοὺ ξέρ ποὺς ἔτς κὶ χάσου τὴ δλειά μ' οὐριστικά... θὰ τοὺν τσνυγήσω τοὺ γυιό σ' τσὶ νὰ μὶ σμπαθεῖς...

– Καὶ γώ σοῦ λέω ὅτι σὲ μιὰ βδομάδα θὰ ἔχει ἀνακληθεῖ ἡ ἀπόλυση.

Ὁ Τζώρτζης καταλαγιασμένος ἔφυγε, ἀφοῦ ἡ ὑπηρέτρια τοῦ ἔδωσε μιὰ ἐφημερίδα καὶ τύλιξε τὸ χασαπομάχαιρο, νὰ μὴ τὸ βλέπει ὁ κόσμος.

Οἱ ἐνέργειες τοῦ πατέρα μὲ συμπαράσταση σημαινόντων προσωπικοτήτων τοῦ τόπου μας, πρὸς τὴ Δ/ση τοῦ ΤΕΒΕ ἐτελεσφόρησαν. Ὁ Τζώρτζης νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος ξαναπῆρε τὴν προσφιλή του τσάντα κι' ἄρχισε πιὸ ζωντανὸς ἀπὸ πρῶτα καὶ κεφάτος νὰ ὑπηρετεῖ τὸ ΤΕΒΕ, ποὺ οἱ κάθε λογῆς ἀσφαλισμένοι του τότε, στερρούμενοι ἀσφαλιστικῆς συνείδησης τοῦ ἔψηναν τὸ ψάρι στὰ χείλη. Ὁ Τζώρτζης μέχρι τὴ συνταξιοδότησή του ἐργάστηκε γιὰ τὸ συμφέρον τοῦ ΤΕΒΕ καὶ τῶν ἀσφαλισμένων του τῆς Μυτιλήνης μὲ τιμιότητα παραδειγματική, μὲ πάθος καὶ ἀφοσίωση μοναδική. Πάρα πολλοὶ θὰ πρέπει μὲ ἀγάπη νὰ τὸν θυμοῦνται καὶ νὰ τοῦ ἀπονέμουν χάριτες, γιατὶ μὲ τὴν ἐπιμονή του ἔγινε ἀφορμὴ νὰ πάρουν σύνταξη, ἔστω καὶ σχετικὰ πενιχρή. Ἡ σκιτσογραφικὴ σύνθεση μὲ κύριο ἥρωα τὸν Τζώρτζη φανερώνει τὸ πνεῦμα τῆς ἀσφαλιστικῆς συνείδησης στὰ χρόνια 1940 - 1960.

*

ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Δὲν εἶναι κάτοικος τοῦ μαχαλᾶ ὁ Μιχάλης. Τὸ σπίτι τῆς θειᾶς του, ποὺ κληρονόμησε πολὺ δίκαια, ἀφοῦ ὁ ἴδιος μὲ ἀφοσίωση τὴν κύτταζε ὡς τὸ θάνατό της, βρίσκεται λίγο πάρα πάνω, στὴν ὁδὸ Θεοκρίτου. Ὅμως ὁ δρόμος τοῦ Μιχαλάκη ἤτανε, τουλάχιστον ἀρκετὰ χρόνια, ἡ ὁδὸς Σαπφοῦς, γιατὶ ἀπ' αὐτὴν ἀνεβοκατέβαινε. Ἔτσι, κάποια δικαιώματα νομίζουμε ἔχει γιὰ νὰ τοποθετηθεῖ στὸ πάνθεον τῶν προσωπικοτήτων τ' Χατζηγιαννὶκ τὴ βρύσ'.

Μιχαλάκης ὁ «Ἅγιος»

Ἕνας ὡραῖος τύπος ὁ Μιχαλάκης Κωνσταντίνου. Ἁπλοϊκός, εὐγενικός, ταπεινός, ἥρεμος, πάντα ὑποχωρητικός. Ἀντιπαρέρχεται τὶς εἰρωνεῖες καὶ τὰ πειράγματα ὅλων ἐκείνων ποὺ σώνει καὶ καλὰ θέλουν νὰ τὸν θεωροῦν χαζό, ἐνῶ εἶναι βέβαιο πὼς τᾶχει ἂν ὄχι τετρακόσια τουλάχιστον 380. Ὅταν ὁ Μιχάλης ἀναγκάζεται ν' ἀπαντήσει στὰ πειράγματα ἀσπονδων φίλων του δίνει τὴν ἀπάντηση ἔμμεσα.

– Ἡ γλώσσα ὁμιλεῖ ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας...

Ὁ Μιχάλης ἔχει κρεμασμένο στὸ λαιμὸ ἕνα μαῦρο-ξύλινο σταυρό, προφανῶς γιὰ νὰ ὑποδηλώσει τὴ βαθειὰ πίστη του στὴ θρησκεία, ποὺ ἄλλωστε δὲν ἀμφισβητεῖται ἀπὸ κανένα, ἀφοῦ εἶναι γνωστὸ πόσο εὐλαβὴς καὶ θρησκευόμενος καὶ σὲ δεκάδες κάθε βδομάδα καὶ σὲ κάθε περίσταση ἀνέρχονται οἱ προσφορὲς καὶ οἱ ἄρτοι ποὺ παραγγέλλει στὰ ἀρτοποιεῖα γιὰ συλλείτουργα κ.λ.π.

Ὁ γράφων παρὰ ταῦτα, ἴσως παράλογα ἔδωκε τὸν ἀξιόλογο χαρακτηρισμὸ στὸ Μιχαλάκη: «Ψεύτικος Ἅγιος». Ὁ Μιχάλης μὲ μειδίαμα

κατανοήσεως καὶ ἐπιεικείας ἔχει δεχθεῖ τὸν ἐπίζηλο αὐτὸ τίτλο, χωρὶς νὰ ἀπομακρύνεται οὐδὲ «κατὰ κεραίαν» ἀπὸ τοὺς θρησκευτικοὺς στόχους του.

Ἀκαθόριστο ὑπῆρξε τὸ κύριο ἐπάγγελμα τοῦ Μιχάλη. Ἀνάμεσα στὰ ὅσα ἀσχολήθηκε, σημαντικὰ εἶναι τὰ χρόνια ποὺ δούλεψε στὴν ἀρτοποιΐα καὶ στὶς οἰκοδομές. Ἐργατικὸς ὡς τὸ παράλογο ὁ Μιχάλης, μποροῦσε νὰ γίνῃ εὔκολα ἀντικείμενο ἐκμετάλλευσης. Ὅποια δουλειά, ὅσο σκληρὴ κι ἂν ἦταν, θὰ τὴν ἔκανε πρόθυμα. Μαγείρευε μόνος του. Τὰ φαγητά του, ποὺ ἔφερναν ἀναγούλα σ' ὅσους τὸν κύτταζαν, ἦτανε χυλὸς ἀπὸ ἀνάμιξη διαφόρων χορταρικῶν - ψαριῶν καὶ καμιὰ φορὰ κρεάτων. Τὰ ροῦχα του ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ λιγδιασμένα, ὁ ἴδιος ἀξύριστος συνήθως, μὲ ἀτημέλητα μαλλιὰ καὶ δυσκολία στὸ βάδισμα, ἀφοῦ διπλὴ κήλη ἀρκετὰ κατεβασμένη στὴ σακκούλα τῶν ὄρχεων του, καθιστοῦσε τόσο τὸ βάδισμα, ὅσο καὶ τὴ δουλειά του πράγματα δύσκολα καὶ ὀδυνηρά. Ἐντούτοις, ὁ Μιχάλης δὲν παραπονιόταν. Εἶχε ἐμπιστοσύνη στοὺς Ἁγίους καὶ στὸ Θεὸ «Ὅλα θὰ σιάξουν κάποτε...», ἔλεγε «ὁ Θεὸς εἶναι μεγάλος». Καὶ πραγματικὰ ὅλα ἔσιαξαν. Ὁ Μιχάλης ἀπὸ τοὺς λίγους ζωντανοὺς ὡραίους τύπους ἀπ' ὅσους ἀναφέρω, ἔχει τακτοποιηθεῖ. Εἶναι συνταξιοῦχος πιά, σχετικὰ καθαρός, ἀξιέραστος, προσηλωμένος πάντα στὶς ἱερὲς παραδόσεις κυρίως τὶς ἐκκλησιαστικὲς καὶ τοῦ ...γάμου. Ὑποψήφιος γαμπρός, οἰκονομικῶς ἀνεξάρτητος περιμένει τὴν Ντουλτσινέα του...

ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Γυιὸς τῆς Μιλανῆς καὶ τοῦ Ἀγρότη Μεθόδιου ἀπὸ τὸ Κάτω-Τρίτος, ὁ Παράσχος εἶχε τὴν ἐμφάνιση μιγάδος. Ἡ φάτσα του θύμιζε φαραωνικὲς φυσιογνωμίες τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου. Μαλλιὰ κατσαρά, γένια ἀραιά, χοντροκομένος, χοντρόπετσος, γερὸς δουλευτής, πρόθυμος γιὰ χειρωνακτικὴ σκληρὴ δουλειά. Τὴ μέρα ξυλοσχίστης, τὰ βράδυα στὰ σοκάκια τῆς Μυτιλήνης μὲ τὸ κλασσικὸ ὀργανάκι στὸν ὦμο του. Λιτοδίαιτος καὶ παρὰ τὴν καλοσύνη καὶ πραότητά του, τρομερὸς γιὰ τὰ πολὺ μικρὰ παιδιὰ ἐξαιτίας τοῦ παρουσιαστικοῦ του. Οἱ

μητέρες τὰ παλιὰ χρόνια ὅταν θέλανε νὰ φοβερίσουν τὰ ἄτακτα παιδιά τους, ἀπειλοῦσαν: «...θὰ φουνάξου τοὺν Παράσχου».

Ὁ ἐκλεκτὸς λογοτέχνης καὶ κοσμαγάπητος «δάσκαλος» Κλεάνθης Παλαιολόγος ἔχει ἀφιερώσει λεπτομερειακὸ κείμενο γιὰ τὸν Παράσχο στὴν ἐφημερίδα «Δημοκράτης». Γιὰ τὸ σκίτσο του ὁ Παράσχος ποζάρισε στὸ γραφεῖο μου στὴν ὁδὸ Σαπφοῦς τὸ 1949, καὶ ἔχει πιὰ φανερὰ τὰ δείγματα τοῦ γεροντικοῦ ξεπεσμοῦ του, ποὺ προῆλθε κυρίως ἀπ' τὴν πείνα καὶ τὶς κακουχίες τῆς Γερμανικῆς κατοχῆς.

Ὁ Παράσχος ὅταν τοῦ σκαρώσαμε τὸ σκίτσο... εξέφρασε εὐαρέσκεια λέγοντας συγχρόνως:

– Ἔχου τσιγάρου... ἀ μὶ δώγ(ι)ς ἕνα φραγκέλ(ι) ἀ πιῶ ἕνα καφιδέλ(ι);

Πολλὲς φορὲς ἀνεβοκατέβαινε τὴν ὁδὸ Σαπφοῦς μὲ τὸ Ὀργανάκι στὸν ὦμο, ὅταν ἀκόμα οἱ δυνάμεις του τὸ ἐπέτρεπαν. Σταματοῦσε, κατέβαζε προσεχτικὰ τὸ ὀργανάκι, ἄνοιγε τὸ πτυσσόμενο ἐξάρτημα στηρίξεώς

Ἡ Παράσχους.

του καὶ πιάνοντας μὲ σεβασμὸ τὸ χερούλι ἄρχιζε νὰ σκορπίζει τὶς γλυκὲς νότες τοῦ Τραγουδιοῦ τῆς ἐποχῆς. Ἡ μουσικὴ – ἦτανε φανερὸ – γοήτευε τὸν Παράσχο. Ἡ ἀμοιβὴ ἀπ' τὴν ψυχαγωγία ποὺ προσέφερε ἀφοροῦσε πενταροδεκάρες.

Ὁ Παράσχος ὑπῆρξε ἀπ' τοὺς ὡραιότερους τύπους τῆς προκατοχικῆς Μυτιλήνης ποὺ τιμοῦσε τὸν μαχαλά μας, τ' Χ' Γιαννίκου τ' βρύσ. Ἀξέχαστη θὰ μείνει καὶ ἡ παράκλησή του στὸν καιρὸ τῆς πείνας, στὴν Κατοχή: – «Ντινεκούδ' ἔχου, κτάλι' ἔχω... φαΐ ἐν ἔχου... ἀνθρώπ(ι)' ...φαΐ ἐν ἔχου!..

*

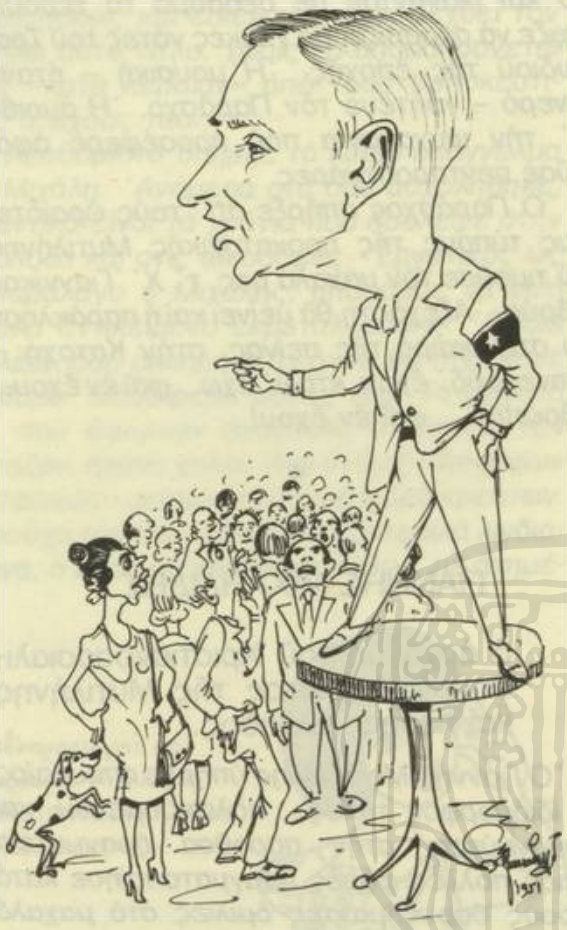
ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Χριστιανοσοσιαλιστικοῦ Κόμματος τῆς Μυτιλήνης καὶ πάσης Ἑλλάδος.

Ὁ Γιάννης Μιχαηλίδης ὑπῆρξε σπουδαῖος καὶ ἰδιόμορφος τύπος... πολιτευομένου, καὶ μνημονεύεται στὴν παροῦσα πραγματεία ἐπειδὴ πολλὲς φορὲς πραγματοποίησε κατὰ καιροὺς βαρυσήμαντες ὁμιλίες στὸ μαχαλὰ «Χ' Γιαννὶκ' ἡ βρύσ» καὶ συγκεκριμένα στὴν αἴθουσα τοῦ Προμηθευτικοῦ Συν/σμοῦ Ἀρτοποιῶν, στὴν ὁδὸ Ἀρίονος (πρώην λιθογραφεῖο Καψιμάλη). Κάτοικος τῆς Λαγκάδας. Τσαγκάρης τὸ ἐπάγγελμα, ὁ ἀρχηγός. Φοροῦσε στὶς ἐπίσημες περιστάσεις εἰδικὸ περιβραχιόνιο μὲ τὸ σῆμα τοῦ κόμματος. Ὑπαρχηγός του (δῆθεν), ἦτανε ὁ Πρόεδρος Καφεπωλῶν Βαγγέλης Κουτσομύτης ποὺ ἤξερε πολὺ ἔξυπνα νὰ τὸν ...δουλεύει καὶ νὰ ...σπάει πλάκα ἡ ὁμήγυρις.

Ἐκτὸς ἀπ' τὴ λόξα τῆς πολιτικῆς, ὁ ἀρχηγὸς κατὰ τὰ ἄλλα ἦταν φυσιολογικός. Πολλὲς φορὲς εἴχαμε προσωπικὲς ἐπαφὲς μὲ τὸν Μιχαηλίδη ποὺ ἰδιαίτερα μᾶς ἐκτιμοῦσε ἐπειδὴ ...προωθούσαμε τὰ ἰδεολογικὰ στοιχεῖα τοῦ προοδευτικοῦ κόμματός του!..

Κάποτε, λοιπόν, τὸν δεχτήκαμε στὸ Γραφεῖο τοῦ Ἐπιμελητηρίου, ἐπειδὴ ὅπως δήλωσε τὸν ἀπασχολούσανε ἐπείγοντα καὶ σοβαρότατα θέματα. Κρατοῦσε στὸ χέρι δακτυλογραφημένο χαρτὶ ποὺ μᾶς τὸ ἔδωκε μὲ τὸν γνωστὸ θυμοειδῆ καὶ καμαρωτὸ τρόπο. Ἕνα κείμενο καταπληκτικῆς ἀσυνταξίας, ἀκα-

Ὁ ἀρχηγὸς Γιάννης Μιχαηλίδης
σὲ βαρυσήμαντο λόγο στοὺς ὑπηκόους του.

ταβίστικο μὲ ἀλλεπάλληλες μακροσκελεῖς προτάσεις, χωρὶς εἰρμό, χωρὶς νόημα. Πάντως καταλάβαμε ὅτι ζητοῦσε οἰκονομικὴ ἐνίσχυση πρὸς τὸ κόμμα, ποὺ σκοπός του φυσικὰ ἤτανε ἡ ἔγκαιρη σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητας!..

– Καλῶς τὸν ἀρχηγό. Πῶς ἀπὸ δῶ;

– Λόγῳ ἡ διεθνὴς κατάστασις περὶ σχεδιαγράμματος τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω προκειμένου ἐπέμβασις ἐθνοσωτήριος Ἄλφα καὶ Ὠμέγα!..

Ὁ Μιχαηλίδης συνεχίζει μὲ αὔξουσα λογοδιάρροια, χωρὶς στὴν οὐσία νὰ λέει τίποτα. Ἐπεμβαίνουμε ἀλλάζοντας ...ρότα.

– Πότε γεννήθηκες, ποῦ, καὶ ποῦ ἐδρεύει τὸ κόμμα;

– Τὸ πότε γεννήθηκα ὄχι ἀποκάληψις, λόγω σαμποτὲρ καὶ Μυτιληνιοί... Εἶμαι γεννηθεὶς χωρίον Κιουτσούκογιού Μικρᾶς Ἀσίας, κατοικήσας πολλὰς νήσους Μεσογείου ἰδίως Λέσβον, κωμόπολιν Μυτιλήνην; Τένεδον, Λῆμνον, Ἅγιον Εὐστράτιον, καθότι πατὴρ Τελώνης. Ἔλλειψις στέγης κόμματος δυστύχημα καίριον ὀπισθοδρομικῶς ἐπαίσχυντον. Πολιτικὴ κόμματος ἀποκλείει συνεργασίαν ἄκρας ἀριστερᾶς, λόγῳ ἀθεΐας καὶ χαχόλοι. Ἐγὼ κλείνω ποσῶς δεξιά, λόγω σταθερότης Κοινῆς Ἀγορᾶς!.. Ἐχθροὶ χλευάζουν ἀναιδῶς ὅτι ἐπεδίωξα κοπὴν ὅλων τῶν δένδρων Μυτιλήνης διὰ ξυλείαν χρῆσιν ὑποδηματοποιῶν ξυλόπροκες, ψεῦδος καθότι δενδρόφιλος καὶ κόμμα ἀναξιοπρεπέστατον. Ἰσορροπία ἄλλο τὸ ἕνα, ἄλλο τὸ ἄλλο, δὲν παραμερίζεται λόγῳ κοινοπραξίας στὸν ἔπακρον καὶ συνολικὰ προκαλεῖ δημοκρατίαν!..

– Πῶς βλέπεις τὴν εὐγενὴ πολιτικὴ κατάσταση;

– Ἂν δὲν ἀναδειχθεῖ Μιχαηλίδης, δηλαδὴ ἐγὼ Ἀρχηγός, ἐνισχυθεῖ διὰ κατάληψιν θέσεως ἀναλόγου διανοητικῆς ἱκανότητος ὡς ἐξακριβώνεται προφορικῶς καὶ γραπτῶς λυποῦμαι, καταστροφή, ἡ ἀλήθεια πικρά. Βαίνομεν εἰς καλλιτέραν μοῖραν ἀνθρωπότητος καὶ κράτος Ἑλλάδος ἐλλείψει Μιχαηλίδη χωλαίνει Κοινοβούλιον. Δὲν δυνάμεθα ἐξωεισηγητὴς Ἡνωμένων ἐθνῶν ἐπιτυγχάνω ἐπακριβῶς.

– Τί ἀρχὰς ἔχει τὸ Κόμμα;

– Χριστιανοσοσιαλιστικὰς ἐν τῷ πλαισίῳ συνταγματικῆς Πολιτείας Κοινοβολίου-Στέμματος...

Ξαφνικὰ ὁ ἀρχηγὸς ἀντιλαμβάνεται ὅτι τοῦ ...παίρνουμε πρὲς κόμφερανς, πράγμα ποὺ τὸν ἐξοργίζει, ἀφοῦ ἄλλος εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ἐπίσκεψής του.

– Λυποῦμαι, λόγω ἐπειγούσης ἐργασίας, καθότι καὶ ἀναιδὴς καὶ ἐνοχλητικός.

Πρὶν φύγει ὅμως ζήτησε νὰ τοῦ διαβάσουμε τὶς σημειώσεις ποὺ κρατήσαμε, σύμφωνα μὲ ὅσα μᾶς εἶπε, γιὰ νὰ ὑπογράψει ἐπὶ τὸ ἐγκυρότερον. Δὲν τοῦ ἄρεσαν ὅμως τὰ γραπτὰ γιατὶ ὡς φαίνεται ξέχασε τὰ ὅσα εἶχε πεῖ.

– Ἡ ὑπογραφὴ ὡς Ἀρχηγοῦ ἄλλο, καὶ ἁπλοϊκῶς Μιχαηλίδη ἕτερον ἑκάτερου. Παίζει φοβερὸν ρόλον διότι θίγονται προγράμματα καὶ ἐκπίπτει σθεναρῶς τὸ κόμμα...

Εἶπε καὶ κορδωμένος ὁ Ἀρχηγὸς μὲ τὴ δυσαρέσκεια ἀποτυπωμένη στὸ πρόσωπο, ἔφυγε μὲ μεγάλο βηματισμό. Ἡ συνέντευξη δὲν εἶχε κατὰ τὶς δηλώσεις του ἐπιτυχία διότι οὐδὲν τὸ οὐσιαστικὸν ἀπὸ οἰκονομικῆς πλευρᾶς ἀπεκόμισε...

Εἶναι πολλὰ τὰ χρόνια ποὺ ἐγκατέλειψε τὸν μάταιο τοῦτο κόσμο ὁ Ἀρχηγός. Ἂς εἶναι αἰωνία ἡ καλοκάγαθος μνήμη του.

*

« Η ΜΠΓΑΣ »

Δὲν ξέρω σὲ πιὸ μαχαλὰ ἔμενε κατὰ τὴν προπολεμικὴ ἐποχή, ὡς τὸ 1940. Κατέβαινε ὅμως τακτικὰ τ' Χατζηγιαννὶκ τὴ βρύσ, μὲ τὸ μεγάλο καλάθι στὸ χέρι γεμάτο ἀπὸ πίτες.

Σταματοῦσε συνήθως στὸν κεντρικὸ δρόμο τῆς ἀγορᾶς, τὴν ὁδὸ Ἑρμοῦ, κάθε 25 περίπου βήματα, ἄφηνε κάτω τὸ καλάθι, κύτταζε ψηλὰ στὸν οὐρανό, ἄνοιγε τὶς χεροῦκλες του πρὸς τὰ πλάγια, κι ἀκουγότανε ἡ δυνατὴ βαριὰ φωνή του, διαλαλώντας τὸ σιταρένιο ἐκλεκτὸ ἐμπόρευμα:

– Πίτις, ...πίτις κόσμι... ἁλιβρένις.... Ποῦσι Βασιλέα Κουσταντίνι νὰ δεῖς πίτιιιις!.. Πλαλῆτι βρὲ μλάρια νὰ πάριτι πίτιιις!..

Αὐτὸς ἦτανε ὁ ξεπεσμένος περίφημος Μπγᾶς. Ἕνας μεγαλοκαμωμένος (τὸ σκίτσο τὸν ἀδικεῖ) βρακὰς ποὺ λέγανε πὼς στὰ νιάτα του ἦτανε ἐφές, μεγάλος καὶ τρανός...

Μπγᾶς.

Η «Τραντάφλους»
ἅμα ἀρχινήσου του διουλί...
τσουρναλίζιν τα μέλια....
(ἀπὸ το ἀρχεῖο σκίτσων του Γ.Ι. Κακαβέλλη)

ΤΟΥ ΤΡΑΝΤΑΦΛΕΛ(Ι).

Ὁ περίφημος τύπος τῆς Μυτιλήνης «ὁ Τριαντάφυλλος», ποὺ μᾶς ἄφησε χρόνους, δὲν μπορεῖ νὰ λείψει ἀπ' τὶς ἱστορίες τοῦτες τοῦ μαχαλαδιοῦ «τ' Χατζηγιαννὶκ' ἡ βρύσ», γιατὶ πολὺ τακτικὰ ἔκανε «βίζιτες» στὸ μαγαζὶ τοῦ σκιτσογράφου λόγω «καλλιτεχνικῆς συναδελφοσύνης».

Καὶ ποιός δὲν ἔγραψε σχετικὰ μὲ τὸ Τριανταφλέλ(ι); Ὁ μεγάλος μας δάσκαλος ὁ Κλεάνθης Παλαιολόγος, ὡραῖα ἔγραψε γιὰ τὸν τριαντάφυλλο καὶ τὸν τίμησε κατὰ ποὺ τοῦ ἄξιζε ἀληθινά. Ἀστείρευτη πηγὴ λαογραφικῶν δεδομένων ὁ πολυαγαπητὸς καὶ πολυσεβαστός μου Κλεάνθης στὰ πάμπολλα χρονογραφήματά του μᾶς παρέδωκε ὡς τώρα πλῆθος ὡραίων καὶ ἀνεπανάληπτων λαϊκῶν τύπων ποὺ χάθηκαν γιὰ πάντα. Τοὺ Τριανταφλέλ(ι) ποὺ μαζὶ μὲ τὸν ἄλλο ἀλησμόνητο «ἡ Ἀντών(ι)ς ἡ σαλιπτσῆς» δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ παραμεριστοῦν.

Ὅλη ἡ Μυτιλήνη ἤξερε τοὺ Τραντα-φλέλ(ι). Ὁ ἴδιος πίστευε τὸν ἑαυτό του δόκιμο μουσικό. «– Ἐμ εἶμι δὰ πασίμαδους μουζικάντς...» ἔλεγε σὰν τύχαινε νὰ γίνει

νύξη γιὰ τὸ ...πλούσιο μουσικὸ ταλέντο του στὰ [illegible] καὶ στὸ σαντούρι. Ὅσο γιὰ τὸ τραγουδι ποὺ συνόδευε τοὺς ἀνατριχιαστικοὺς ξώφαλτσους ἤχους τοῦ ταλαίπωρου βιολιοῦ του, κανεὶς δὲν εἶχε ...ἀντίρρηση πώς ἐπάξια ἀποτελοῦσε τὸ δεύτερο ἀκαταμάχητο σκέλος τῆς μουσικῆς ἰδιοφυΐας του.

Ὑπῆρξε ἐποχὴ ποὺ οἱ πιὸ πολλοὶ στὴ Μυτιλήνη ξέραμε τὰ ...οἰκογενειακά του, γιατὶ ὁ ἴδιος μὲ ἀπεριόριστη εἰλικρίνεια καὶ ἀφέλεια τὰ ἀπεκάλυπτε.

– Γιατὶ ρὲ Τραντάφλου σὶ βαφτίσαν μ᾽ αὐτὸ τοὺ ὄνουμα;

– Ναί... γιά!.. ἀδιρφέλι μ᾽, νὰ σὶ λέγου... Τοὺν κιρὸ π᾽ μὶ γένν(ι)σι ἡ μάναμ ἔπισι ἕνα «ρόδου» ἀπ᾽ τοὺ ταβάν(ι), ἀπάσ᾽ τ᾽ γέννα... Ναί!.. Τώρα αὐτὰ μ᾽ τὰ λέγ(ι) τοὺ πατιρέλιμ᾽... Ἰγὼ δὲν τ᾽ οὔδα... Εἶπι λοιπὸν τοὺ μανέλιμ᾽ ...Νὰ βγάλουμι τοὺ μουρὸ Τραντάφλου. Ἔδγιτς τσ᾽ ἔγινι...

Ἐμ᾽ ποὺ νὰ σᾶς τὰ λέγου γιὰ τοὺ γάμου μ᾽... Ναί... ἀμ᾽ τί!!; Σὰν ἰπαντρέφτκα, πῆγα μιὰ μέρα στοὺ σπίτι μ᾽. Βράδ᾽ ἦνταν. Ξιντύνουμι γλήγουρα στὰ σκουτνὰ γιὰ νὰ πέσου στοὺ κριβάτ᾽. Μὶ λὲ ἡ γ(ι)ναίκα μ᾽. «– Τραντάφλι... τοὺ τσιφάλιμ᾽ πουνεῖ... Πάνι νὰ μὶ πάρς ἀσπιρίνα...». Ντύνουμι πάλι, τοὺ δίνου γιὰ τν᾽ ἀγουρά. Παγαίνου στοὺ φαρμακείου ποὺ εἶνι γιὰ τς νύχτις. Λέγου στοὺν Προυκόπ... «– Προυκουπέλ(ι) μ᾽, ἕνα καλμόν, πουνεῖ τοὺ τσιφάλ(ι) τς γ(ι)ναίκας ιμ᾽.

– Ἐμ ἀντίχιμ᾽ ἰπιλουχίας γίν(ι)τσις Τραντα-φλέλ(ι); Μὶ λέγ(ι) τοὺ Προυκουπέλ(ι). Βλέπου τὰ ροῦχα π᾽ φόργουμ᾽, ἦνταν στρατιουτικά... Μπρέ!!; Φαίνιτι στὰ σκουτνὰ φόρισα τὰ ροῦχα ἀφτνοῦ ποὺ τσμοῦνταν στοὺ κριββὰτ μὶ τ᾽ γ(ι)ναίκα μ᾽. Ἦνταν ἰπιλουχίας. Πλάκα τὰ γαλόνια ἰγώ... ἀμ τί!!;

Πάγου στοὺ σπίτ, κάνου τ᾽ παλαβή. Πέφτου νὰ τσμηθῶ... Μπρέ, λέγου, μουρὴ γ(ι)ναίκα, πόσα τσιφάλια ἔχ(ι)ς!...; ...Ξτὸς τσὶ Παναγιά... Πασπατέβγου.. πιάνου ξὸν ἀμ᾽ τὰ θκάμ ἄλλου τέσσιρα πουδάρια. Ἐμ᾽ γ(ι)ναίκα ἔχου γώ – λέγου ἀποὺ μέσα μ᾽ – γιὰ λιρναία ὕδρα, γιὰ σαρανταποδαροῦσα...

Ἀδιρφέλιμ᾽ τέτοιου λαχείου νὰ μὴ σὶ λάχ(ι) .. Τν᾽ ἔδουκα ἕνα διαβουλόξλου τσὶ ἕνα πασαπόρτ. Λέγου την, ἀπ᾽ ἰδῶ παγαίνιν. Ὅσου γιὰ τοὺν ἰπιλουχία μὴ τὰ ρουτᾶς.....

Ἀξιαγάπητος, καλόκαρδος, πονετικός, ἀφιλοκερδής, λιτός, θυμοσοφικὸς ὁ Τραντάφυλλος πάντα παρὼν στὰ πανηγύρια, στὶς γιορτές, στοὺς γάμους, πάντα πρόθυμος νὰ τραγουδήσει καὶ νὰ παίξει τὸ βιολί του γιὰ πενταροδεκάρες. Τελευταῖα – πρὶν πεθάνει – τὸν βλέπαμε, δύσκολα νὰ περπατᾶ στὸ δρόμο. Εἶχε σκεβρώσει, πετσὶ καὶ κόκκαλο. Τὸ πρόσωπό του κιτρινόμαυρο μὲ τὸ δέρμα ἀποξηραμένο, τὰ μάτια σβυσμένα... Θεὸς συχωρέστον. Εἶχε τόση καλὴ καρδιά, ἦταν τόσο ἀγαθός, ὥστε δὲν ἀμφιβάλλουμε πώς τώρα βρίσκεται στὸν Παράδεισο. Ὁ Ἅγιος Πέτρος ἀσφαλῶς θὰ τοῦ ἄνοιξε διάπλατα τὴν πόρτα τῆς Ἐδέμ...

*

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΤΛΑΚΑΣ

Ὡραῖος, θαυμάσιος τύπος, ὁ συχωρεμένος φίλος Κώστας Πατλάκας. Εἶχε μιὰ ἰδιότυπη θεώρηση τῆς ζωῆς ἐφαρμόσει στὸν ἑαυτό του, στὴ ζωή του, γενικὰ στὶς συναναστροφές του.

Καλλιτεχνικὴ ἰδιοσυγκρασία μὲ πηγαῖο, γνήσιο αἰολικὸ χιοῦμορ, πάντα καλοπροαίρετο ἂν καὶ κάποτε καυστικό. Ἐκτιμοῦσε πολὺ τὴ ...σκιτσογραφικὴ – ὅπως ὠνόμαζε – δεινότητά μου καὶ ἐπιζητοῦσε νὰ συμπληρώνει ἢ καὶ νὰ γράφει αὐτὸς τὶς λεζάντες στὶς σκιτσογραφικὲς λαογραφικὲς συνθέσεις ποὺ κατὰ καιρούς, σκάρωνα εἴτε γιὰ δημοσίευση εἴτε γιὰ τὸ «ἀρχεῖο».

Μιὰ μέρα μοῦ ἔφερε ἕνα μεγάλο κατάλογο ἐμπνεύσεών του γιὰ τὸ τί θἄπρεπε νὰ σατυρίσω σκιτσογραφικὰ γιὰ τοὺς Μυτιληνιούς, τὶς ἐκδηλώσεις, τὰ βίτσια τους, τὴ νοοτροπία κ.λ.π. Ἤθελε ὁ καλὸς φίλος νὰ γίνει συνεργάτης στὴν ἔκδοση ἑνὸς ἰδιότυπου ἄλμπουμ σκίτσων γιὰ τὴ Μυτιλήνη. τὴ Μέση Ἀνατολή. τὸ Κάϊρο, τὴ Νίγδη Τουρκίας, τὴν Παλαιστίνη, τὴν Αἰχμαλωσία στὸ Καρὰ-Ὀρμάν, ἀλλὰ κυρίως τὴ ζωὴ στὴν Καφριόνα καὶ τὸ Μπέϊτ Λὶτ ὅπου εἴτανε τὰ κάμπινγκ τοῦ Ἑλλην. Στρατοῦ Μ. Ἀνατολῆς στὴν Παλαιστίνη καὶ τὴ Συρία. Ὁ Κώστας ὅταν ἔφθασε στὸ Στρατὸ τῆς Μ. Ἀνατολῆς ἦτανε Ἀνθυπολοχαγὸς Πεζικοῦ, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀγνότητα καὶ τὴν ἀφέλεια ποὺ τὸν χαρακτήριζε ἀνέκαθεν, περιεπλέχθη στὰ δίχτυα τῶν κινηματιῶν τῆς Μ. Ἀνατολῆς καὶ ἔχασε τὰ γαλόνια του. Ἔτσι δὲν ἦταν δυνατὸ πιὰ νὰ τὸν ἔχουμε κοντά μας οἱ πολλοὶ ἄλλοι Μυτιληνιοὶ ἀξιωματικοὶ ποὺ ὁλοκληρωτικὰ –

τρόπος τοῦ λέγειν – εἴχαμε καταλάβει ὅλα τὰ πόστα τῆς Β΄ Ἑλλην. Ταξιαρχίας (ΓΚΕΣ). Ἐκεῖ στὴ Μ. Ἀν. ὁ Κώστας εἶχε χάσει τὰ νερά του... Ξαναβρῆκε τὸν ἑαυτό του μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση.

Πολύτιμο στέλεχος τῆς ΧΟΡΩΔΙΑΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ ἀπὸ τὸ 1950 καὶ ἐπὶ πολλὰ χρόνια, προπάντων τότε ποὺ ἀπὸ τὸ 1955 ἀνέλαβα ὡς πρόεδρος.

Ἔγραφε καὶ σατυρικὰ νούμερα ὁ Κώστας, γιὰ τὶς κάθε φορὰ μουσικὲς ἐπιθεωρήσεις ποὺ ἀνέλαβε ἡ Χορωδία, ἐπιθεωρήσεις ποὺ εἶχανε ἀποκλειστικὰ λεσβιακὸ χαρακτῆρα καὶ γραφότανε ἀπὸ τοὺς Παπανικόλα, Χ΄΄΄ Ἀναγνώστου, Νῖκο Ἀναστασιάδη, Τάκη Κίνδερλη, Ἀναγνωστόπουλο Μάριο, Κακαδέλλη, Γιῶργο Σκοῦφο, Χρ. Φράγκου κ.ἄ.

Ὁ Κώστας μὲ τὴν κιθάρα του ἔδινε προσωπικὸ τόνο τῆς Χορωδίας καὶ πλαισίωνε τὸν «δάσκαλο», τὴ ψυχὴ τῆς Χορωδίας, τὸν Νῖκο Μυρογιάννη.

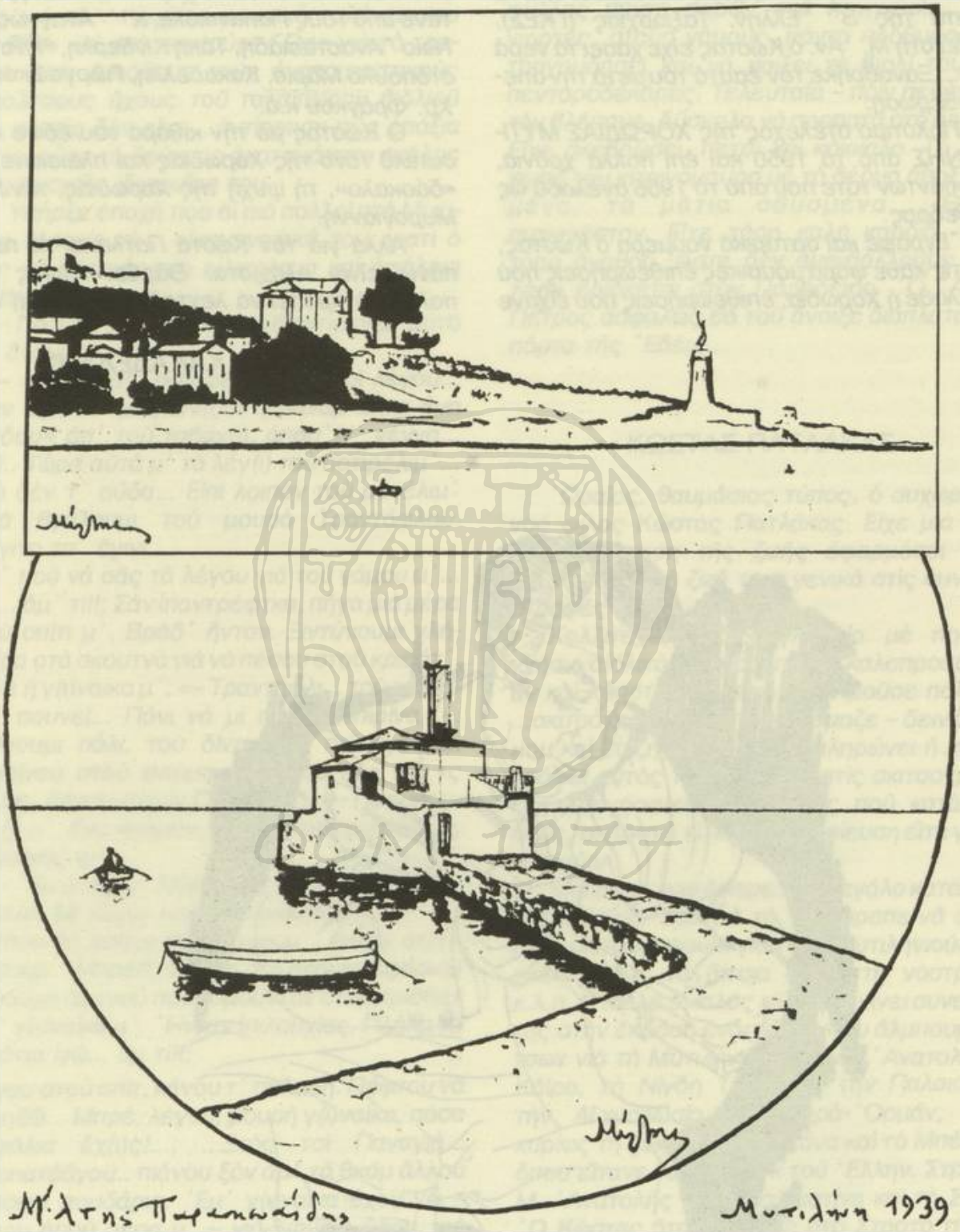
Ἀλλὰ γιὰ τὸν Κώστα Πατλάκα, τὰ παραπάνω εἶναι ἐλάχιστα. Θἄρθει καιρὸς ποὺ πολλὰ θὰ πρέπει νὰ λεχτοῦν στὴ μνήμη του.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΚΑΔΕΛΛΗΣ

*

Ὁ Κώστας Πατλάκας

Πώς ἦταν τὸ 1939 ἡ περιοχὴ τῆς παραλίας τοῦ Ἡρώου τῆς Μυτιλήνης (ἄνω), καὶ ὁ νότιος λιμενοβραχίονας της κατὰ σχέδια ἐκ τοῦ φυσικοῦ τοῦ ΜΙΛΤΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΙΔΗ. Σχετικὴ περιγραφὴ εἶναι δημοσιευμένη στὸ βιβλίο τοῦ 1983 τῆς Λεσβιακῆς Παροικίας τῆς Ἀθήνας «Ἡ παλιὰ Μυτιλήνη - Οἱ μαχαλάδες μας» (σελ. 153-166).

ΛΕΣΒΙΑΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ 1962 - 1987 ΒΙΒΛΙΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΥΠΩΝ ΤΟΥ ΜΙΛΤΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΙΔΗ (18-1-1911 –)

Τὰ εἰκοσιπεντάχρονα τῶν συγγραφῶν του

Ὁ Μίλτης Παρασκευαΐδης, λέσβιος συγγραφέας, δημοσιογράφος ἀρχαιολογικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν θεμάτων, ζωγράφος, κριτικὸς τέχνης καὶ φιλόλογος, εἶναι μιὰ ἀπ᾽ τὶς πιὸ ἀξιόλογες λεσβιακὲς μορφὲς τοῦ καιροῦ μας. Τὸ 1986 γιόρτασε τὰ 75χρονά του, καὶ τὰ περιοδικὰ «Αἰολικὰ Γράμματα» (τ. 91-92 Ἀπρ. ᾽86), «Τὰ Ψαρὰ» (τ. 76-78, Δεκ. ᾽86), ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα ἔντυπα, ἔγραψαν λεπτομέρειες γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ πλούσιο συγγραφικὸ καὶ ζωγραφικό του ἔργο.

Γιὰ μᾶς ὁ Μ.Π. εἶναι πολύτιμο κεφάλαιο τῆς λεσβιακῆς Γραμματολογίας. Γι᾽ αὐτό, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τόσα ἄλλα σκίτσα καὶ σημειώματά του ποὺ συμπεριλαμβάνουμε καὶ σ᾽ αὐτὸν τὸν τόμο τῆς «Μυτιλήνης», παραθέτουμε παρακάτω, σὰν ἕνα μικρὸ τιμητικὸ ἀφιέρωμα, καὶ τὰ «Βιβλιογραφικά» του, δηλ. τὰ βιβλία καὶ τ᾽ ἀνάτυπα τῶν συγγραφῶν του ποὺ ἐκδόθηκαν στὰ εἰκοσιπέντε τελευταῖα χρόνια (1962 - 1987), καὶ ποὺ ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

Μίλτης Παρασκευαΐδης
(Φωτο - Φεβρ. ᾽87)

1962: «Archaeological research in Greek Macedonia and Thrace, 1912 - 1962». Ἀγγλόγλωσσο ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ ξενόγλωσσο περιοδικὸ τῆς Θεσσαλονίκης «Balkan Studies», τόμος 3ος πανηγυρικὸς γιὰ τὰ πενηντάχρονα τῆς ἀπελευθέρωσης τῆς βόρειας Ἑλλάδας. Θεσσαλονίκη 1962. Σχ. 24 × 17 – σσ. 16 (443-458) (Μὲ πίνακες εἰκόνων).

1963: «Pyrrha auf Lesbos». Γερμανόγλωσσο κείμενο γιὰ τὴν ἀρχαία Πύρρα τῆς Λέσβου καὶ γιὰ τὶς ἀρχαιότητες τῆς περιοχῆς τοῦ κόλπου Καλλονῆς. Ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν Ἐγκυκλοπαίδεια Κλασσικῆς Ἀρχαιογνωσίας τῶν Πάουλυ, Βισσόβα καὶ Τσίγκλερ «Pauly - Wissowa - Ziegler, R.E. XXIV (1) 1403-1420 – Ἡ Πύρρα τῆς Λέσβου καὶ ὁ Πυρραῖος Εὔριπος - Κόλπος Καλλονῆς, 1963». Στουτγάρδη 1963. Σχ. 24 × 16 – σσ. 10 (στῆλες 1403 - 1420).

1966: «Νέες ἀρχαιολογικὲς ἐνδείξεις γιὰ τὴ Λέσβο». Ἀνάτυπο ἀπὸ τὰ «Λεσβιακὰ»

δελτίο τῆς Ε.Λ.Μ., τόμος 5ος. Μυτιλήνη 1966. Σχ. 24 × 17 – σσ. 24 (198-220).

» «Ein wiederentdeckter Kunstraub der Antike?» Akademie - Verlag - Berlin, 1966. Σχ. 21 × 15 – σσ. 80. Πρόκειται γιὰ τὸν 17ο τόμο τῆς ἐκλαϊκευτικῆς ἐκδοτικῆς σειρᾶς τῆς Γερμανικῆς Ἀκαδημίας Ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου «Lebendiges Altertum». Μετάφραση στὰ γερμανικὰ ἀπὸ τὴν Anneliese Malina.

1970: «Βιβλιογραφικὰ ἀρχαιογνωσίας τῆς περιοχῆς Ἁγίας Παρασκευῆς Λέσβου». Φωτοαντιγραφικὸ ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Κώστα Μάκιστου - Παπαχαραλάμπους «Ἡ Σελλάδα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς Λέσβου» τοῦ 1970, Ἀθήνα 1970, Σχ. 21 × 14 – σσ. 35 (241-276) (Μὲ 11 εἰκόνες).

1972: «Ὁ Ἀντώνης Πρωτοπάτσης - Pazzi, καὶ ἡ Λεσβιακὴ Ἄνοιξη». Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Αἰολικὰ Γράμματα», τεῦχος 8, Μαρτ.-Ἀπρ. 1972, Ἀθήνα 1972. Σχ. 24 × 17 – σσ. 16 (132-143). (Μὲ 18 εἰκόνες).

1976: «Μορφὲς τῆς Ρωμιοσύνης», 53 σχέδια μὲ μολύβι. Ἀθήνα - Μυτιλήνη 1976, Σχ. 28 × 21 – σσ. 64.

1977: «Ἀντισνομπιστικὰ καὶ ἀντιρομποτικὰ – 54 ζωγραφικὰ σχέδια μολυβιοῦ ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴ Λέσβο, τὴν Εὔβοια καὶ τὴν Ἀττικὴ», Ἀθήνα - Μυτιλήνη 1977, Σχ. 28 × 21 – σσ. 96.

» «Ὁ προϊστορικὸς οἰκισμὸς τοῦ λόφου Προφήτη Ἠλία Ἁγίας Παρασκευῆς τῆς Λέσβου». Ἀνάτυπο ἀπὸ τὰ «Λεσβιακὰ» Δελτίο τῆς Ε.Λ.Μ. τόμος 7ος, Ἀθήνα - Μυτιλήνη 1978, Σχ. 24 × 17 – σσ. 29 (161-181). (Μὲ 13 εἰκόνες).

1979: «Ἀλφαβητικὸς πίνακας θεμάτων καὶ ἀναγραφῶν ἀπὸ τὴν νέα βιβλιογραφία Ἱστορίας καὶ Ἀρχαιολογίας τῆς Λέσβου». Συμπλήρωμα τοῦ ἀνατύπου τοῦ 1978 γιὰ τὸν προϊστορικὸ οἰκισμὸ Ἁγίας Παρασκευῆς Λέσβου. Ἀθήνα - Μυτιλήνη 1979, Σχ. 24 × 17 – σσ. 16.

1981: «Ἡ χαρὰ τῆς Δουκινιῶς» (Θρακικὴ ἠθογραφία σὲ 4 θεατρικὲς εἰκόνες). Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν 2ο τόμο τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας», Κομοτηνὴ 1981, Σχ. 24 × 17 – σσ. 20 (459 - 476).

1982: «Λεσβιακὰ χρονικὰ 1981 καὶ βιβλιογραφικὲς σημειώσεις». Ἀθήνα - Μυτιλήνη 1982. Σχ. 24 × 17 – σσ. 16 (Μὲ 8 εἰκόνες).

» «Λαογραφικὲς εἰκόνες καὶ σημειώσεις ἀπὸ τὴ Θράκη τοῦ 1940». Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν 3ο τόμο τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας». Κομοτηνὴ 1982. Σχ. 24 × 17 – σσ. 20 (25-44). (Μὲ 26 εἰκόνες).

» «Ζωγραφιὲς καὶ σχέδια μολυβιοῦ». Ἀθήνα - Μυτιλήνη 1982. Σχ. 24 × 17 – σσ. 20. (Μὲ 18 εἰκόνες).

1983: «8 σχέδια ἀπὸ τὴ Λέσβο πρωτοδημοσιευμένα στὸν 8ο τόμο τῶν «Λεσβιακῶν» δελτίου τῆς Ε.Λ.Μ.». Φωτοαντιγραφικὸ ἀνάτυπο. Ἀθήνα - Μυτιλήνη 1983. Σχ. 24 × 17 – σσ. 16.

» «Βιβλιογραφικὴ ἀναδρομὴ εἰκαστικῶν καὶ ἀρχαιογνωσίας». Ἀθήνα - Μυτιλήνη 1983. Σχ. 24 × 17 – σσ. 16. (Μὲ 11 εἰκόνες).

» «Οἱ τελευταῖες διαπιστώσεις γιὰ τὶς ἀρχαιότητες στὸ «Μικρὸ Βουνὶ» τῆς Σαμοθράκης». Φωτοαντιγραφικὸ ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα «Τὰ Νέα» τῆς 22.8.1983. Σχ. 24 × 17 – σσ. 20.

» «Ἡ παραδοσιακὴ Σαμοθράκη (Μὲ λαογραφικὲς εἰκόνες τοῦ 1983)». Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν 4ο τόμο τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας» τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς. Κομοτηνὴ 1983. Σχ. 24 × 17 – σσ. 72 (159-229). (Μὲ 80 εἰκόνες).

» «Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς παραδοσιακῆς Σαμοθράκης (Μαρτυρίες τοῦ 1983)». Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸν 4ο τόμο τῆς «Θρακικῆς Ἐπετηρίδας» τοῦ Μορφωτικοῦ Ὁμίλου Κομοτηνῆς. Κομοτηνὴ 1983, Σχ. 24 × 17 – σσ. 10 (287 - 295).

» «Τὸ Κιόσκι καὶ ἡ γειτονιά του ἀπὸ τὸ 1920 ἕως τὸν 2ο πόλεμο». Φωτοαντιγραφικὸ ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ βιβλίο 210 σελίδων τῆς «Λεσβιακῆς Παροικίας» τῆς Ἀθήνας «Ἡ παλιὰ Μυτιλήνη – Οἱ μαχαλάδες μας», Ἀθήνα 1983, Σχ. 24 × 17 – σσ. 16 (153-166).

1985: «Οἱ ἔρευνες τῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων τῆς Λέσβου ἀπὸ τὸν Πάουλ Κρέτσμερ καὶ τὸν Σπυρίδωνα Ἀναγνώστου». Φωτοαντιγραφικὸ ἀνάτυπο ἀπὸ τὰ «Λεσβιακά» Δελτίο τῆς Ε.Λ.Μ., τόμος 9ος. Μυτιλήνη 1985. Σχ. 24 × 17 – σσ. 24 (108-131). (Μὲ 8 εἰκόνες).

1986: «Ἡ Ἐθνικὴ Ἀντίσταση τοῦ Αἰγαίου». Φωτοαντιγραφικὸ ἀνάτυπο ἀποσπασμάτων τρισέλιδου εἰκονογραφημένου κειμένου βιβλιογραφικῆς παρουσίασης, ποὺ δημοσιεύθηκε στὴν ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα «Τὰ Νέα» τῆς 25 Αὐγ. 1986 (σελ. 21-23). Σχ. 21 × 15 – σσ. 16. (Μὲ 4 εἰκόνες).

1987: «Ἡ πολιτιστικὴ ἀνάπτυξη τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς Λέσβου». Ἀνάτυπο ἀπὸ τὰ «Λεσβιακά», Δελτίου τῆς Ἑταιρείας Λεσβιακῶν Μελετῶν, τόμος 10ος, Μυτιλήνη 1987. Σχ. 24 × 17 – σσ. 16 (238-258). (Μὲ 2 ὁλοσέλιδους πίνακες προσωπογραφικῶν εἰκόνων, στὶς σελ. 254 καὶ 256).

Ἡ « Μ »

ΜΗ ΚΛΑΙΣ

Μη κλαις. Αφοὺ το δάκρυ σου ανώφελα θα στάζει.
Το ξέρεις. Μεσ᾽ τον κήπο σου εν᾽ ἀνθος δεν ποτίζει.
Της πυρκαγιάς σου τ᾽ ἀναμμα δεν το καταλαγιάζει.
Ἀστο στα καλντερίμια σου μπεκρής να τριγυρίζει.

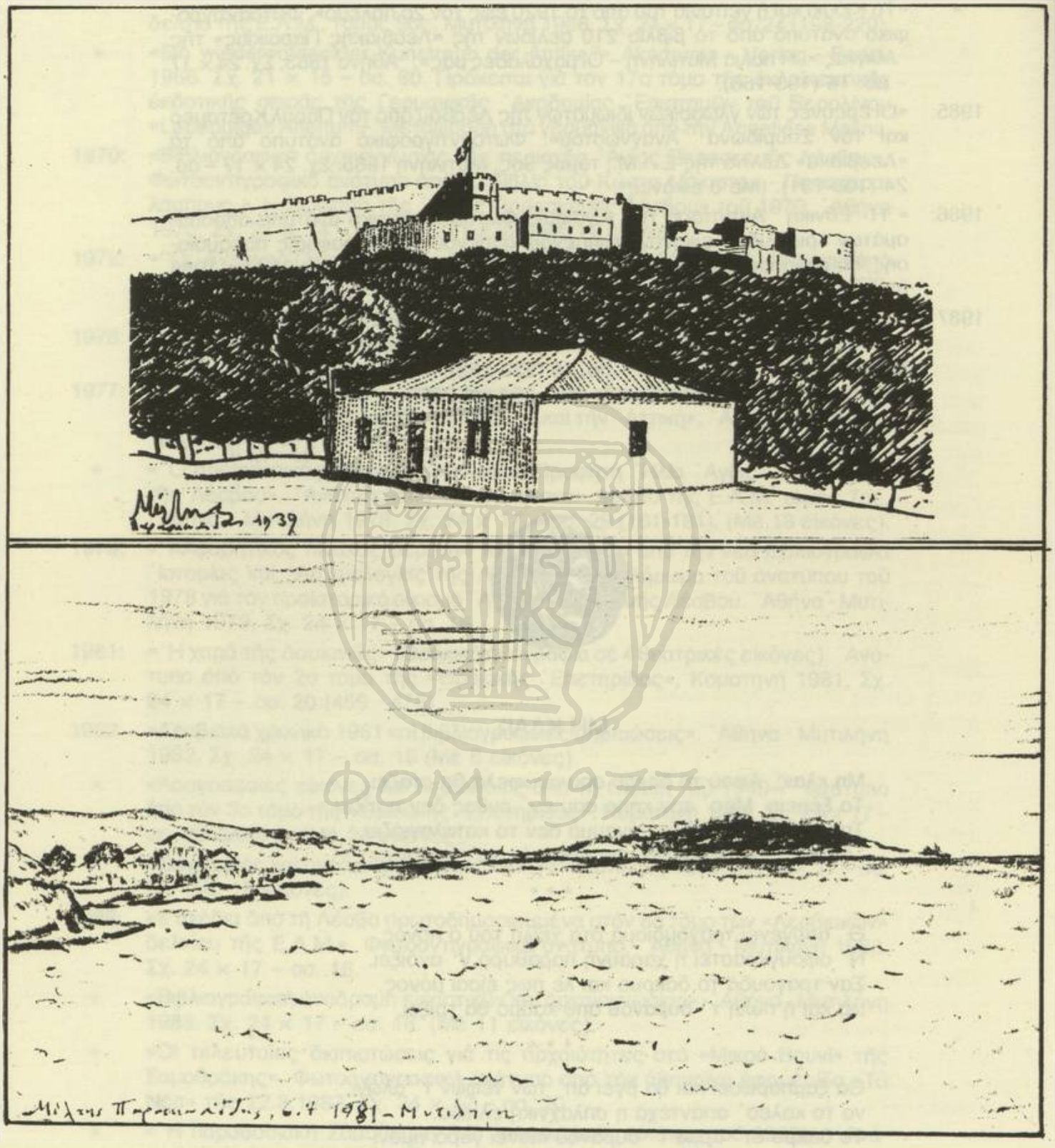
* * *

Θ᾽ απογενεί τραγούδισμα στα χείλη του ο πόνος.
Ν᾽ αφουγκραστεί η χαραυγή παράθυρο ν᾽ ανοίξει.
Σαν τραγουδά το δάκρυο και λε πως είσαι μόνος,
ως και η πύλη τ᾽ ουρανού από καϋμό θα τρίξει.

* * *

Θα ξαμπαρώσει και θα βγει απ᾽ των νεφών τ᾽ αλώνι,
να το καλέσ᾽ απάντεχα η σπλαχνική ελπίδα.
Το δάκρυ στ᾽ ἁρμα τ᾽ ουρανού πιάνει γερό τιμόνι
και σε σταθμεύει στη γλυκειά τ᾽ ονείρου σου πατρίδα.

ΜΑΡΙΑ ΑΓΙΑΣΣΩΤΟΥ - ΛΑΜΠΡΙΝΟΥ

Τὸ μεσαιωνικὸ φρούριο τῆς Μυτιλήνης καὶ τὰ Τσαμάκια ἀπὸ τὴν πλατεῖα τοῦ Κιοσκιοῦ (ἄνω) καὶ ἀπὸ τὴν παραλία τῆς Νεάπολης (κάτω) κατὰ σχέδια ἐκ τοῦ φυσικοῦ τοῦ ΜΙΛΤΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΙΔΗ.

ΣΕΛΙΔΕΣ ΜΝΗΜΗΣ

ΓΙΑ ΚΕΙΝΟΥΣ ΠΟΥ ΕΦΥΓΑΝ

ΑΛΕΚΟΣ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ

Ὁ ΑΛΕΚΟΣ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ, ποὺ τόσο πρόωρα ἔφυγε ἀπὸ κοντά μας, ὑπῆρξε ἀκατα-πόνητος ἐργάτης στὸν ἀμπελώνα τοῦ ἐρασι-τεχνικοῦ θεάτρου καὶ γενικότερα τῶν Γραμμά-των καὶ τῆς Τέχνης. Ἱδρυτὴς καὶ δημιουργός, στὴν πόλη μας, ἀπὸ τὸ 1941, τοῦ Ἐρασιτεχνι-κοῦ Φιλοτεχνικοῦ Ὁμίλου «Τὸ Μπουρίνι», καὶ ἰσόβιος Πρόεδρος του, ἄφησε ἀξιόλογο πολι-τιστικὸ ἔργο, καὶ τίμησε σαραντατρία ὁλάκερα χρόνια, μὲ πλήρη ἀνιδιοτέλεια, μὲ πίστη καὶ ἀφοσίωση στὸ ἰδεῶδες τῆς Τέχνης, τὴν πατρίδα μας Μυτιλήνη. Ὁ θάνατός του ἄφησε δυσαναπλήρωτο κενό. Ὅμως, τὸ παράδειγμά του γιὰ συνεχὴ δημιουργία καὶ καλλιτεχνικὴ προσφορά, μέσα σ' ἕνα ἀναρ-χούμενο κόσμο, ὑπῆρξε ἀκοίμητο φῶς γιὰ ὅσες καρδιὲς ὑπηρετοῦσαν μὲ πεῖσμα καὶ πάθος τὰ ἰδανικὰ τῆς Τέχνης. Τῆς Τέχνης, ποὺ – κατὰ τὸν Μυριβήλη – εἶναι γέννημα τῆς ἀγά-πης. Κι ὅταν ὅλοι μπορέσουνε νὰ δοῦν τὴν ὁμορφιὰ τῆς ζωῆς καὶ τὴν ἀγάπη, τότε, ἴσως, ὅλος ὁ κόσμος θὰ γίνει πιὸ καλός...

ΑΛΕΚΟΣ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ
(Σκίτσο Γ. Κακαδέλλη)

Ἀκολουθεῖ σχετικὸ κείμενο τοῦ συνεργάτη του κ. Ἀλφ. Δελῆ.

Ἡ κατάστασή του ἦταν ἀπελπιστική. Φοβερὴ ἀρρώστια τοῦ εἶχε σκάψει τὰ σωθικά. Σὲ μερικὲς ὧρες θὰ συναντοῦσε τὸ θάνατο. Ὅμως, ἐκεῖνος μοῦ μιλοῦσε γιὰ τὶς ἐκδηλώσεις ποὺ θὰ κάναμε στὸ «ΜΠΟΥΡΙΝΙ». Δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ γίνει διαφορετικά. Ὁ Ε.Φ.Ο. τὸ «ΜΠΟΥΡΙΝΙ» ἦταν γιὰ κεῖνον ὑπόθεση ζωῆς. Μοίρα καὶ πεπρωμένο. Ὅταν μιλοῦσε κανεὶς γιὰ κεῖνον, ὁ νοῦς του πήγαινε στὸ «ΜΠΟΥΡΙΝΙ», καὶ ἀντίθετα. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1983 προσπαθοῦσε ἀπεγνωσμένα νὰ κρατηθεῖ στὴ ζωή, γιὰ νὰ προσφέρει περισσότερα στὸν Ὅμιλο. Ἡ περίπτωσή του μοῦ θύμιζε τὸν ἐπιφανὴ ἠθοποιὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου Ἠλία Δεστούνη, ποὺ εἶχε κτυπηθεῖ ἀπὸ τὴν ἴδια ἀρρώστια. Ἡ ἐπιστήμη τὸν εἶχε ἐγκαταλείψει. Ἐκεῖνος ὅμως δὲν ἐννοοῦσε νὰ ἐγκαταλείψει τὴ σκηνή, ὡς τὶς τελευταῖες του μέρες.

Ὁ Ἀλέκος Πεσμαζόγλου, ποὺ ἔφυγε πρόωρα ἀπὸ κοντά μας τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 83, εἶχε ἱδρύσει στὰ πρῶτα χρόνια τῆς γερμανικῆς κατοχῆς τὸν Ε.Φ.Ο. «ΤΟ ΜΠΟΥΡΙΝΙ», καὶ δὲν δίσταζε νὰ κάνει ἀβαρίες στὴν οἰκογενειακὴ καὶ ἐπαγγελματική του ζωὴ γιὰ νὰ βρίσκεται πάντα

κοντά στόν Ὅμιλο – ἀρνήθηκε διακεκριμένες θέσεις, ποὺ θά τόν ὑποχρέωναν ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τή Λέσβο –. Σάν τόν μυθικό καλλιτέχνη τόν Πυγμαλίωνα εἶχε ἐρωτευθεῖ τό δημιούργημά του, καί ἡ λατρεία του γι' αὐτό ἔφτανε τά ὅρια τῆς νοσηρότητας. Συνεργάστηκα μαζί του περισσότερο ἀπό 30 χρόνια, κι ἔζησα πολύ κοντά στόν κόσμο του. Ἀνένδοτος σ' ὅ,τι πίστευε, τραβοῦσε στό στόχο του δίχως νά λογαριάζει κόπους καί θυσίες, χωρίς ποτέ νά ἐπηρεάζεται ἀπό γνῶμες ἄλλων κι ὅταν ἔφτανε στό τέλος, ἦταν ἕτοιμος νά ξαναρχίσει μέ καινούριες δυνάμεις. Ὅταν εἶχε καλούς συνεργάτες γύρω του, ἔκανε πραγματικά θαύματα. Ἔτσι, τό «ΜΠΟΥΡΙΝΙ» δέν δίστασε νά πάρει καί πρωτοβουλίες ποὺ ἦταν ὑποχρέωση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Λειτούργησε ραδιοφωνικό σταθμό Μυτιλήνης, ἔκανε τήν προτομή τοῦ Μυριβήλη, στόν παλιό Δημοτικό Κῆπο, τίμησε πανηγυρικά ἀνθρώπους τῶν Γραμμάτων καί τῆς Τέχνης. Ὄχι μονάχα συμπατριῶτες μας, ἀλλά καί πανελλήνιας ἀκτινοβολίας, σάν τόν Ἠλία Βενέζη, τό Μάνο Κατράκη κ.ἄ.

Ὁ Πεσμαζόγλου δέν εἶχε μονάχα μιά θεατρική αἴσθηση, ὅπως λέγανε. Διέθετε μιά βαθειά θεατρική καλλιέργεια, ποὺ τήν εἶχε διαμορφώσει μελετώντας τούς μεγάλους δάσκαλους τῆς σκηνικῆς δημιουργίας. Ἀπό τόν Στανισλάβσκι ὡς τόν Καραντινό καί τούς νεώτερους. Γι' αὐτό, καί τό ἔργο τοῦ Ὁμίλου ἦταν κυριώτατα θεατρικό. Ὁ Πεσμαζόγλου ἦταν ὁ τύπος τοῦ ἀπόλυτα συγκεντρωτικοῦ ἀνθρώπου. Ἤθελε ὅλα νά περνοῦν ἀπό τό δικό του χέρι. Δούλευε ὧρες ἀτέλειωτες, ὡς ἀργά τή νύχτα. Μέ τίς ἀδιάκοπες προσπάθειές του ὁ Ὅμιλος ἔγινε γνωστός σχεδόν σ' ὁλόκληρο τόν Ἑλλαδικό χῶρο κι ἔξω ἀπ' αὐτόν. Μέ τίς δραστηριότητές του ἔγραψε ἕνα μεγάλο κεφάλαιο στήν ἱστορία τοῦ ἐρασιτεχνικοῦ Θεάτρου στή χώρα μας. Ἴσως τό μεγαλύτερο. Ἄν ὑπῆρχε στήν πόλη μας ἕνα μουσεῖο πνευματικῆς δημιουργίας, ὁ Ε.Φ.Ο. τό «ΜΠΟΥΡΙΝΙ» θά εἶχε μιά ἀξιοζήλευτη θέση.

Ὅπως τό φοβόμουνα, ὁ Πεσμαζόγλου ἔμεινε ἀναντικατάστατος. Ὕστερα ἀπό τόν θάνατό του θἄπρεπε οἱ συνεργάτες του στό «ΜΠΟΥΡΙΝΙ» νά ριχτοῦν μ' ὅλες τους τίς δυνάμεις στή δημιουργία, μέ κάθε λογῆς ἐκδηλώσεις – θέατρο, λογοτεχνία - ἐκθέσεις - μουσική.

Ὁ Μάνος Κατράκης, ὅπως μοῦ εἶχε ἐκμυστηρευτεῖ, προσφέρθηκε νά βοηθήσει σκηνοθετικά στίς θεατρικές παραστάσεις. Ὅμως, δέν τόλμησαν νά πάρουν τίς ἀπαραίτητες πρωτοβουλίες. Ὅ,τι καλύτερο ἔχει νά κάνει τώρα ὁ Ὅμιλος εἶναι νά ἐκδώσει ἕνα Λεύκωμα μέ ὁλοκληρωμένη τήν ἱστορία τοῦ Ὁμίλου. Θά εἶναι ἡ καλύτερη ἐκδήλωση τιμῆς στή μνήμη τοῦ Ἀλέκου Πεσμαζόγλου. Ἔτσι, καί οἱ νεώτερες γενιές θά πληροφορηθοῦν γιά τήν προσωπικότητα τοῦ Πεσμαζόγλου καί τό πολύτιμο ἔργο ποὺ προσέφερε στήν πόλη μας.

Καλοκαίρι '87

ΑΛΦΟΝΣΟΣ ΔΕΛΗΣ

* *

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΜΗΘΥΜΝΗΣ ΙΑΚΩΒΟΣ ΜΑΛΛΙΑΡΟΣ (1911 - 1984)

Ὁ λεσβιακός λαός δέχθηκε τό μήνυμα τοῦ θανάτου (22-3-1984) τοῦ Μητροπολίτη Μηθύμνης Ἰακώβου Μαλλιαροῦ, μέ αἰσθήματα πραγματικῆς ὀδύνης. Ὁ ἀείμνηστος Ἱεράρχης, παιδί πολυμελοῦς οἰκογένειας, γεννήθηκε τό 1911 στό Πλωμάρι, ὅπου παρακολούθησε ἐκεῖ τίς γυμνασιακές του σπουδές.

Συνέχεια σπούδασε θεολογία στό Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας. Ὡς Ἀρχιμανδρίτης - Ἱεροκήρυκας ὑπηρέτησε ἐπί 10ετία στήν Ἱ. Μητρόπολη Μυτιλήνης. Ἐπίσης ὑπηρέτησε ὡς Πρωτοσύγκελλος - Ἱεροκήρυκας, γι' ἄλλη μιά δεκαετία, στήν Ἱ. Μητρόπολη Παροναξίας (1950 - 60), καί τέλος, σ' ἐνοριακούς Ναούς τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν (1960). Στίς 19-11-1965 ἐξελέγη Μητροπολίτης Μηθύμνης.

Στά δέκα ὀχτώ χρόνια τῆς ἐπιτυχημένης ποιμαντορίας του ὁ μακαριστός Ἱεράρχης ἔδωσε

– χωρὶς ὑπερβολὴ – τὸν καλύτερο ἑαυτό του, γιὰ τοὺς χριστιανοὺς τῆς Μητρόπολής του. Ἐργάσθηκε ἀκαταπόνητα, μ᾽ ἐνθουσιασμό, ἀγάπη καὶ μεθοδικότητα. Καὶ πέτυχε πολλά. Γιὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸ καὶ κοινωνικό του ἔργο γράφτηκαν πολλὰ καὶ δίκαια. Ἐμεῖς, σὲ τοῦτο τὸ πνευματικό του μνημόσυνο, θὰ περιοριστοῦμε στὴν ἐπισήμανση τοῦ πλούσιου συγγραφικοῦ του ἔργου, ποὺ διακρίθηκε ἰδιαίτερα στὴν ὑμνολογία καὶ τὴ θρησκευτικὴ ποίηση.

Διαποτισμένος ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Νικοδήμου Ἁγιορείτου καὶ τὸ φρόνημα τῶν «Κολλυβάδων» ὁ Ι.Μ. μᾶς ἄφησε ὑμνολογικὸ ἔργο ἀξιολογώτατο, περίσσευμα τῆς εὐλάβειας καὶ τῆς βαθιᾶς εὐσέβειάς του. Δίκαια ἐπονομάσθηκε «ἀσκητὴς Ἐπίσκοπος· καὶ Ἅγιος τῶν ἀγρυπνιῶν». Σὲ ἑβδομήντα περίπου φθάνουν οἱ μικρὲς ἢ μεγάλες ἐργασίες ποὺ ἔχουν ἐκδοθεῖ σὲ βιβλία, καὶ ἀναφέρονται σὲ πολλὰ θέματα ἐκκλησιαστικά, ποιμαντορικά, ἁγιολογικά· καὶ ἰδιαίτερα σὲ ὑμνογραφικά. Γιὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸ ὑμνογραφικὸ αὐτὸ ἔργο του, γράφτηκαν ἀπὸ εἰδήμονες πολλὰ κολακευτικὰ σχόλια. Πράγματι, τὸ διακρίνει μιὰ αὐθόρμητη λιτότητα κι᾽ ἕνα ἀνεπιτήδευτο ὕφος. Τὸ περιεχόμενο τῶν ἁσματικῶν ἀκολουθιῶν φέρουν βαθιὰ νοήματα ἠθικοῦ κάλλους καὶ μεγαλείου. Οἱ παρακλητικοὶ Κανόνες στοὺς Ἁγίους Ἰωάννη τὸ Θεολόγο, Νικόδημο τὸν Ἁγιορείτη, Ἱερομάρτυρα Ἐπίσκοπο Περγάμου Ἀντίπα, τοὺς Νεοφανεῖς Ἁγίους τῆς Θερμῆς Λέσβου Ραφαὴλ καὶ Νικόλαο, τὸν Ἅγιο Παντελεήμονα, στὴν Ὑπαπαντὴ τοῦ Κυρίου κ.ἄ., ὡς καὶ οἱ περισσότερο ἀπὸ δέκα ἁσματικὲς Ἀκολουθίες σὲ Λέσβιους Ἁγίους καὶ Νεομάρτυρες (Βλ. «Λεσβιακὸ Μηναῖο») διακρίνονται γιὰ τὴν ἐπιμελημένη τους ἀρχαιοπρεπὴ σύνταξη. Ἡ δὲ τεχνικὴ τῶν ὕμνων τους κινεῖται στὰ συνηθισμένα μέτρα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποίησης τῶν μεταγενεστέρων χρόνων τῆς ἀκμῆς.

Ὁ μακαριστὸς ὑμνογράφος τῆς Ἐκκλησίας μας, ὁ στοχαστὴς Ἐπίσκοπος Μηθύμνης Ἰάκωβος Μαλλιαρός, μέσ᾽ ἀπ᾽ τὸ ὡραῖο ποιητικό του ἔργο πάντα θὰ μᾶς διδάσκει, ἡ δὲ θύμησή του θὰ μένει θαλερὴ στὴν καρδιά μας.

ΠΕΡ. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

★

ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΚΙΣΤΟΣ ΠΑΠΑΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

Ὁ Κώστας Μάκιστος - Παπαχαραλάμπους (1.3.1895 - 31.8.1984), κατὰ σκίτσο ἐκ τοῦ φυσικοῦ τοῦ Μίλτη Παρασκευαΐδη. Ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς κορυφαίους ἐκπρόσωπους τῆς 1ης Λεσβιακῆς Ἄνοιξης μὲ τὰ λογοτεχνικά του βιβλία «Ὁ Στρατήγαρος», «Οἱ Ταματάρηδες», «Ὁ Σίφουνας», «Ὁ Τάραχος» κ.ἄ. Τὸ 1970 ἐκδόθηκε ἡ λαογραφικὴ καὶ ἱστορικὴ μελέτη του «Ἡ Σελλάδα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς Λέσβου». Ἐκτενὴς παρουσίαση τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου του ἀπὸ τὸν Μίλτη Παρασκευαΐδη δημοσιεύθηκε τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1984 στὸ περιοδικὸ «Ἠχὼ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς Λέσβου» (τεῦχος 57-59 σελ. 10-14). Ἦταν ἀδελφὸς τοῦ ζωγράφου Θεοδόση Παπαχαραλάμπους - Τέντ Πόλυς (1901 - 1976) καὶ τῆς λογοτέχνιδας Εὐτέρπης - Πέπης Λ. Δαράκη.

ΑΣΗΜΑΚΗΣ ΠΑΝΣΕΛΗΝΟΣ

Ὁ Μυτιληναῖος λογοτέχνης Ἀσημάκης Πανσέληνος (1903 - 1.9.1984) κατὰ σκίτσο ἐκ τοῦ φυσικοῦ τοῦ Μίλτη Παρασκευαΐδη. Ἐκτὸς ἄλλων ἔχουν ἐκδοθεῖ οἱ ποιητικές του συλλογὲς «Μέρες ὀργῆς», «Ταξίδια μὲ πολλοὺς ἀνέμους», «Τὸ καφενεῖο τοῦ ἄλλου δρόμου» κ.ἄ. Ἄφησε πολὺ ζωντανὴν εἰκόνα τῶν ἐκδηλώσεων καὶ τοῦ χαρακτήρα τῶν Λεσβίων καὶ γενικότερα τῆς Νεοελληνικῆς ζωῆς στὸ πολυδιαβασμένο βιβλίο του «Τότε ποὺ ζούσαμε». Ἔχει περιγράψει τὴν Μυτιλήνη τῆς ἐποχῆς του καὶ στὸ βιβλίο τῆς «Λεσβιακῆς Παροικίας» τῆς Ἀθήνας «Ἡ παλιὰ Μυτιλήνη - Οἱ μαχαλάδες μας» (1983).

ΠΡΟΚΟΠΗΣ ΠΑΝΤΑΖΗΣ

Ὁ Καλλονιάτης λογοτέχνης Προκόπης Πανταζῆς (1923 - 29.5.1985), κατὰ σκίτσο ἐκ τοῦ φυσικοῦ τοῦ Μίλτη Παρασκευαΐδη. Ἡ μεγάλη λογοτεχνικὴ του ἀξία ἐκτιμήθηκε πανελλήνια μὲ τὰ βιβλία του «Ὁ χαλασμὸς» (1974), «Ἐθελοντὲς τῆς κακουχίας» καὶ «Ὁ τραυματίας ἀναστενάζει», ποὺ ἐξιστοροῦν αὐτοβιογραφικὰ τὴν ἀνώμαλη περίοδο ποὺ ἀκολούθησε στὴν Λέσβο μετὰ τὸν Β΄ παγκόσμιο πόλεμο.

★ ★

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΑΜΑΡΑΣ
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ, Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ, Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

Ὅταν ἀνατρέχω μὲ τὴ μνήμη μου στὰ παιδικά μου βιώματα, συναντῶ ἀνάμεσα σὲ πολλὰ πρόσωπα τοῦ κόσμου ἐκείνου καὶ τὸν πρόσηβο τότε Παναγιώτη Σαμάρα, τελειόφοιτο τοῦ Α΄ Δημοτικοῦ τῆς Μυτιλήνης. Μαθητὴς μικρότερος ἐγώ, τῆς β΄ τάξης, τὸν ἔβλεπα τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς σκόλες στὸ Ναὸ τοῦ Ἁγίου Συμεών νὰ κανοναρχεῖ στὸ δεξιὸ ψαλτήρι, γεμάτος σφρίγος καὶ ζωή, παρ᾽ ὅλες τὶς στερήσεις μὲ τὶς ὁποῖες ἀνατρεφόταν μέσα στὴν οἰκονομικὴ δυσπραγία ποὺ ἔδερνε τὶς μάζες. Τὸ ψωμί, ἡ βασικὴ καὶ μόνη πολλὲς φορὲς τροφὴ τοῦ φτωχοῦ, ἦταν σημαντικὴ κατάκτηση τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ποὺ δὲν ἀπεῖχε πολὺ ἀπὸ τὸ δραματικὸ στοιχεῖο τῶν ἠθογραφικῶν διηγημάτων τοῦ Παπαδιαμάντη. *«Ὅταν εἴμεθα παιδία, διεφεύγομεν τὴν ἐπίβλεψιν τῶν γονέων μας καὶ ἐτρέχομεν ἐθελονταὶ κατόπιν τῶν εὐλαβῶν προσκυνητριῶν, μὲ μόνον ἐφόδιον ὀλίγον ἄρτον, ὃν εἴχομεν κλέψει ἀπὸ τὸ ἐρμάριον τῆς πατρώας οἰκίας».* Κάτω ἀπὸ τὸ ἴδιο περίπου κλίμα τῆς λαϊκῆς πάλης γιὰ τὸ ψωμί, ἦρθε στὸν κόσμο τὸ 1906 ὁ διαλεχτὸς δάσκαλος τῆς Μυτιλήνης, γιὸς τοῦ ἁπλοϊκοῦ καὶ μικρόσωμου καὶ καλοσυνάτου Γιάννη Σαμάρα καὶ τῆς γυναίκας του Μαρίας, τὸ γένος Σουπουρτζῆ. Ἀναπολῶ καὶ φέρνω στὰ μάτια μου τὸν πρόωρα γερασμένο ἐκεῖνον ἄνθρωπο, τὸν γαλήνιο μὲ τὴν ὠχρὴ μορφὴ «Μπαρμπαγιάννη», ἔκτακτο ταχυδρομικὸ διανομέα καὶ κλητῆρα κατόπι τῆς Μητρόπολης Μυτιλήνης, μὲ τὴ λιτὴ στολὴ καὶ τὰ μετάλλινα γράμματα στὸ γιακά, Ι.Μ. (Ἱερὰ Μητρόπολις), τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἐδῶ ἀρχιερατείας τοῦ ἀπὸ Δυρραχίου Μητροπολίτη κυροῦ Ἰακώβου. Σκοπός του ὁλόκαρδος νὰ μορφώσει μὲ κάθε θυσία, τὰ δυὸ ἀπὸ τὰ πέντε παιδιά του (κανένα πιὰ σήμερα δὲν εἶναι στὴ ζωὴ) τὸν πρωτότοκο Μιχαλάκη καὶ τὸν δευτερότοκο Παναγιώτη, μὲ μόνο κίνητρο τὸν ὁραματισμὸ καὶ τὴν ἐλπίδα, νὰ τοὺς δεῖ ἐπιστήμονες, νὰ τοὺς καμαρώσει ἔξω ἀπὸ τὸ χειρονακτικὸ μαρτύριο τῶν ἀνθρώπων τοῦ μόχθου, ποὺ σήκωναν στὴν πλάτη, ὅσα τώρα φορτώνονται καὶ μεταφέρονται μὲ τὰ μηχανικὰ μέσα.

Τὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας, μοναδικὸ τότε σὲ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἦταν μονάχα γιὰ τὰ παιδιὰ τῶν πλουσίων. Μέσα σ᾽ αὐτὲς λοιπὸν τὶς ἄραχλες οἰκονομικὲς συνθῆκες ρίχτηκαν στὸν ἀγώνα τῶν σπουδῶν καὶ γράφηκαν στὸ Πανεπιστήμιο, οἱ δυὸ διακρινόμενοι γιὰ τὴ φιλομάθειά τους βλαστοὶ τῆς οἰκογένειας Σαμάρα, ὁ Μιχαλάκης στὴ Νομικὴ Σχολὴ καὶ πολὺ ἀργότερα ὁ Παναγιώτης στὴ Φιλοσοφική. Ἦταν τὰ πρῶτα μετὰ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ χρόνια, ὅταν ὁ Μιχαλάκης συνέχιζε τὶς σπουδές του κανονικά, μὲ ἐπιτυχεῖς τμηματικές, καὶ φτερωμένη τὴν αἰσιοδοξία του καὶ γιὰ τὶς πτυχιακές, παρέα μὲ τοὺς ἄλλους φοιτητὲς τῆς ἐποχῆς του, Ἀσημάκη Πανσέληνο, Κλεάνθη Παλαιολόγο, Γιῶργο Κορτέση καὶ Γιάννη Κοντῆ. Ἀλλὰ τότε! Τ᾽ ἦταν ἐκεῖνο τότε! Βγῆκε μπροστά του ἕνα φθινοπωρινὸ βράδυ τοῦ 1925 ἡ ἀποτρόπαιη Ἄτροπος, καθὼς βάδιζε ἀνύποπτος σὲ πάροδο τῆς ὁδοῦ Πανεπιστημίου μαζὶ μὲ τὸν Κλεάνθη καὶ δυὸ ἄλλους τῆς φοιτητικῆς συντροφιᾶς του. Μιὰ κορνίζα τούβλινη, παλιᾶς στέγης, ξεκόλλησε καὶ τὸν χτύπησε καίρια στὸ κεφάλι. Καὶ φυσικὰ τὸ πλῆγμα δὲν ἦταν μόνο γι᾽ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν οἰκογένειά του. Ὁ ἀδελφός του Μανώλης, νεαρὸς τυπογράφος ποὺ δούλευε στὴ «Σάλπιγγα» καὶ δὲν ἤξερε τίποτε ἀκόμη γιὰ τὸ θανάσιμο δυστύχημα, εἶδε ξαφνικὰ καὶ διάβασε τὸ χειρόγραφο τῆς συγκλονιστικῆς εἴδησης. Σωριάστηκε στὸ πάτωμα καὶ – ἁλίμονο! – τὸ σὸκ δὲν ἦταν στιγμιαῖο καὶ παροδικό, ἀλλὰ συνεχίστηκε σὲ νευρολογικὴ κλινικὴ τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ κόστισε τὴ ζωή.

Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ὁ Π. Σαμάρας ἀφοῦ ἔχασε τὸ στοργικό του πατέρα καὶ μέσα σὲ λίγες μέρες καὶ τὴ μητέρα του, τράβηξε ἀντάμα μὲ τὴν πίκρα του τὸ δρόμο τῆς σκληροτράχηλης

μοίρας του, βρίσκοντας διέξοδο στὴ μελέτη καὶ τὴ μόρφωση. Οἱ ἐπιτυχεῖς σπουδές του στὸ Πανεπιστήμιο, ἡ ἀπόκτηση τοῦ διπλώματος τῆς Φιλοσοφικῆς, ὁ διορισμός του καὶ οἱ διδασκαλίες του σὲ γυμνάσια, οἱ ὑπηρεσιακὲς προαγωγές του, ἡ φιλέρευνη ροπή του, οἱ ἐκδόσεις ἱστορικῶν, λαογραφικῶν καὶ ἄλλων μελετῶν του καὶ παράλληλα ἐπιτεύγματα, εὐαρέσκειες, διακρίσεις, κριτικοὶ διθύραμβοι κ.λ.π. τὸν κράτησαν στὴ ζωή, παρὰ καὶ τὶς ἄλλες ἀνείπωτες φουρτοῦνες ποὺ ἀπάντησε, μὲ τὴ σύλληψη καὶ φυλάκισή του ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς τῆς Κατοχῆς, τὸν θάνατο τοῦ μικρότερου ἀδελφοῦ του Θόδωρου ἀπὸ ἀδέσποτη σφαίρα στὴν Ἀθήνα, τὸν τραγικὸ χαμὸ τῆς κορούλας του Ζωρζέτας τὸ 1946 καὶ ἄλλες ἀντιξοότητες. Συνέχισε στωικὰ τὴν πορεία του, μὲ μακρόχρονη ὡς στὴ συνταξιοδότησή του θητεία στὸ Γυμνάσιο Μυτιλήνης, χωρὶς νὰ θέλει νὰ γίνεται λόγος γιὰ τὰ πλήγματά του. Κι' ἂν λάχαινε νὰ τοῦ κάνει κανεὶς νύξη γιὰ νὰ τὸν παρηγορήσει, τὸν σταματοῦσε κοφτὰ μὲ δυὸ λέξεις: «Ἄλλη κουβέντα».

Ὁ Σαμάρας σφυρηλατημένος ἀπὸ τὸν πολύπλευρο πόνο του ἦταν ἕνας ἀσκητὴς «ἐν τῷ κόσμῳ». Ποτὲ δὲν ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του σὲ κέντρο διασκέδασης, ἔστω καὶ σὰν ἁπλὸς παρατηρητὴς σὲ μιὰ γωνιά. Τὸ γλέντι ξένο στὴν οὐσία του ἀπὸ τὴν ὕπαρξή του, ἦταν μονάχα σὰν λέξη γνωστό του. Ἡ μόνη δροσοστάλα τῆς ψυχῆς του ἦταν ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἀδελφῆς του Ἀφροδίτης, ποὺ ὅμως κι' αὐτὴ πέθανε πρόωρα, ἀφήνοντας γιὰ χαρά του, τὰ δυὸ ἀνήψια του ποὺ εἶναι ἐγκατεστημένα στὴν Ἀθήνα. Ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα του «Ἡ Ἐκπαίδευση στὴ Λέσβο» (ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς) εἶναι ἀφιερωμένο στὴ μνήμη τῶν ἀδελφῶν του. (Ἔκδοση 1948). Καρδιὰ καὶ σπλάχνο τοῦ Λαοῦ ὁ σοφὸς φιλόλογος, ὁ φλογερὸς ὑμνητὴς τοῦ « μ α κ α ρ ι σ τ ο ῦ » ὅπως τὸ ἔλεγε νησιοῦ του, ὁ ἱστορικὸς Λεσβολάτρης συγγραφέας καὶ βαθυστόχαστος Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Λεσβιακῶν Μελετῶν, μὲ τὸ λαμπερὸ ὁλοκάθαρο μάτι καὶ τὴν καμπανιστὴ φωνή, εἶχε, μαζὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ τὸ ἔμφυτο προνόμιο νὰ κινεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ συνομιλητή του, εἴτε μὲ τὸ χαμόγελό του ποὺ σήμαινε πολλὰ κατὰ περίπτωση, εἴτε μὲ τὸν ἀντικειμενικό του λόγο, εἴτε καὶ μὲ τὸ μελαγχολικὸ σκίασμα τῆς μορφῆς του, ἀπομεινάρι ψυχικὸ τῶν καταδρομῶν τῆς ζωῆς του.

Ἕνα συννεφιασμένο βράδυ, συνταξιοῦχοι καὶ οἱ δυὸ ἀνταμώσαμε τυχαῖα στὴν ἀγορά. Μοῦ πρότεινε νὰ πᾶμε γιὰ καφὲ στὸ γραφεῖο τῆς Ἑταιρείας, ποὺ ἦταν τότε στὰ Λαδάδικα, καί, ἀφοῦ εἴπαμε πολλὰ γιὰ τοὺς συνεχόμενους μαχαλάδες μας καὶ τοὺς γραφικούς των τύπους, ὁ λόγος γύρισε στοὺς παλιοὺς δασκάλους μὲ τὴν ἀφόρητη αὐστηρότητα καὶ τὸ δέος ποὺ προξενοῦσαν στοὺς μαθητές, ἐπισείοντας τὸ φόβητρο τῆς βαθμολογίας καὶ τῆς τελικῆς τους ἐτυμηγορίας. (Μετεξεταστέος, στάσιμος, προακτέος). Ὁ σχολιασμὸς ἐπεκτάθηκε σὲ ὅλο τὸ φάσμα τῆς σχολικῆς μας ζωῆς, ἀπὸ τὸ ὑποχρεωτικὸ πηλίκιο, μὲ τὰ χρυσὰ σιρίτια καὶ τὸ γυαλιστερὸ γεῖσο, ποὺ ἦταν ἡ ταυτότητα τῆς μαθητικῆς ἰδιότητας – μέτρο εὔστοχο – ὡς στὸν ἐγωκεντρικὸ αὐταρχισμὸ τῶν δασκάλων, ὄχι βέβαια ὅλων.

Ἡ ὥρα εἶχε περάσει πιὰ καὶ θἄπρεπε νὰ φύγουμε, ὅταν τὸν εἶδα νὰ βγάζει ἀπὸ ἕνα συρτάρι, μερικὲς κόλλες μὲ δακτυλογραφημένο κείμενο. Τὶς τύλιξε ρολὸ καὶ μοῦ τὶς ἔδωσε.

– Τί εἶναι αὐτό; Τὸν ρώτησα.

Ἔμεινε λίγο σιωπηλός, μὲ κοίταξε στὰ μάτια μὲ συμπάθεια καὶ ἀπάντησε.

– Ὁ Σαμάρας εἶναι.

– Δηλαδή;

– Αὐτὰ ποὺ μπόρεσα νὰ δώσω. Κράτησέ τα. Κάποτε μπορεῖ νὰ χρειασθοῦν...

Καὶ πράγματι χρειάσθηκαν. Ἦταν ὁ χρονολογικὸς κατάλογος τῶν τίτλων τῶν ἐργασιῶν του, ποὺ δημοσίεψα στὸ «Δημοκράτη» μετὰ τὸ θάνατό του, μὲ ὅλα τὰ στοιχεῖα τους, τεύχη, περιοδικά, ἐφημερίδες, Λεσβιακὰ Ἡμερολόγια, Δελτία τῆς Ἑταιρείας Λεσβιακῶν Μελετῶν καὶ ἄλλα. Τὸ ἔργο του εἶναι ὑψηλῆς στάθμης καὶ πνοῆς, πολυδιάστατο, ραφιναρισμένο, πολύτιμο. Εἶναι μιὰ δημιουργία δυνατὴ καὶ χρήσιμη. Ὁ σωστός του λόγος, ἡ ὀξύτητα τῆς σκέψης του, τὸ φεγγοβόλημα τῆς σοφίας του, ἡ καλὴ καρδιά του καὶ ἡ ἀδρὴ παρουσία του στὸ χῶρο τοῦ Πνεύματος, ἀσκοῦσαν τόση αἴσθηση, ὥστε νὰ μὴ μποροῦμε ἀκόμα καλὰ νὰ τὸ πιστέψουμε ὅτι ὁ ξέχωρος Μυτιληνιὸς Δάσκαλος ἔφυγε γιὰ πάντα ἀπ' ἀνάμεσά μας, στὶς 17 Αὐγούστου τοῦ 1985.

Ὁ Π. Σαμάρας φυσιογνωμία ἐξέχουσα τῶν Γραμμάτων, μὲ τὸν τίτλο τοῦ Γυμνασιάρχη καὶ μὲ καθήκοντα Γενικοῦ Ἐπιθεωρητὴ Μ. Ἐκπαίδευσης στὸ τέρμα τῆς σταδιοδρομίας του,

στάθηκε σὲ ὅλο του τὸ βίο τίμιος, εὐθύς, πηγαῖος, εἰλικρινὴς καὶ πρὸς ὅλους προσηνής, χωρὶς ποτὲ νὰ πάρει πόζα δασκαλίστικης οἴησης. Ξεκινώντας μὲ τὶς δικές του ἀπόλυτα δυνάμεις, χωρὶς ἄλλο ἔρεισμα ἀπὸ τὴν ἀξιοσύνη του, πρόκοψε καὶ προόδεψε σὰν τὸν Ἀριστείδη Δελῆ, τὸν προγενέστερο φιλόλογο Γυμνασιάρχη, ποὺ «ἀναδείχθηκε μὲ τὸν προσωπικό του μόχθο καὶ τὴν προσωπικὴ πνευματική του λάμψη, ἕνας ἀπὸ τοὺς διαλεχτοὺς ἐπιστήμονες τῆς νεώτερης Ἑλλάδας», ὅπως τὸν χαρακτήρισε ὁ Β. Ἀρχοντίδης στὸν Δ΄ τόμο τοῦ Δελτίου τῆς Ἑταιρείας Λεσβ. Μελετῶν. Τὸ ὄνομα καὶ τῶν δύο αὐτῶν ἰδανικῶν ἐκπαιδευτικῶν θὰ προφέρεται μὲ εὐγνωμοσύνη καὶ σεβασμό, ὄχι μόνο ἀπὸ τὶς γενιὲς τῶν μαθητῶν τους γιὰ τὸ «εὖ ζῆν», ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάθε Λέσβιο, καὶ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος. Ὑποκλινόμαστε μὲ τιμὴ στὴν ἱερὴ σκιά τους.

Δ.Π. ΛΕΟΝΤΗΣ

★

ΤΙΤΟΣ ΞΗΡΕΛΛΗΣ
(1903 - 1985)

Ὁ Ξηρέλλης γεννήθηκε στὰ Πάμφιλα τὸ 1903. Τὴ φωνή του τὴν πρόσεξε ὁ Δεσπότης τῆς Μυτιλήνης ἀκούγοντάς τον νὰ ψέλνει στὸ πανηγύρι τῆς Ἁγίας Βαρβάρας. Μὲ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Ἱεράρχη γράφτηκε στὸ Ὠδεῖο Ἀθηνῶν καὶ μὲ κρατικὴ ὑποτροφία πῆγε στὴν Ἰταλία καὶ ἀργότερα στὴ Γερμανία γιὰ νὰ διδαχτεῖ περισσότερα.

Προικισμένος μὲ ἀξιοζήλευτα φωνητικὰ καὶ μουσικὰ χαρίσματα διακρίθηκε στὴν περίφημη Ὄπερα τοῦ Βερολίνου, στὴ Σικελία τοῦ Μιλάνου καὶ σὲ ἄλλα Λυρικὰ Θέατρα τοῦ Ἐξωτερικοῦ, σὰν βαρύτονος. Τὸ πραγματικό του ὄνομα ἦταν Σταῦρος Ξηρέλλης.

Γιὰ πολλὰ χρόνια ἦταν πρωταγωνιστὴς στὴ Λυρική μας Σκηνή. Διακρίθηκε ἀκόμα καὶ σὰν συνθέτης. Μιὰ ὄπερα «Τὸ ἀνοιξιάτικο παραμύθι», μουσικὴ δωματίου, λειτουργικὲς συνθέσεις, πολλὰ τραγούδια κ.ἄ. ἀποτελοῦν τὸ ἔργο του.

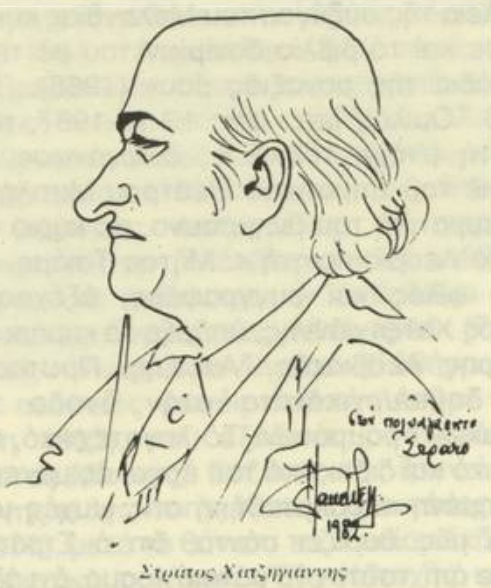
Πέθανε τὸ 1985 στὴν Ἀθήνα.

Η «Μ»

★

ΣΤΡΑΤΟΣ ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΗΣ
(1929 - 1985)

Διαλεχτὸς Λέσβιος πεζογράφος, ποὺ ἰδιαίτερα διακρίθηκε σὰν διηγηματογράφος καὶ χρονογράφος. Γεννήθηκε στὴ Μόρια Λέσβου, σπούδασε στὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία Ἀλεξανδρούπολης καὶ στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, ὅπου ἔκανε μεταπτυχιακὲς σπουδὲς στὰ Παιδαγωγικά (1958 - 60). Ὑπηρέτησε σὰν δάσκαλος καὶ Δ/ντὴς στὴ Δημοτικὴ ἐκπαίδευση. Δούλεψε σχεδὸν ὅλα τὰ εἴδη τοῦ ἐντεχνου λόγου. Μᾶς ἔδωσε ἕνδεκα βιβλία, μιὰν ἐργασία ποὺ – κατὰ τὸν Γ. Βαλέτα – ὁ ὄγκος της ἀμιλλᾶται μὲ τὴν ποιότητα. Ἀπὸ κάθε γραπτό του ἀναπηδᾶ ἡ ὁρμὴ καὶ ἡ δροσιὰ ἑνὸς γνήσιου ταλέντου, ποὺ τὸ ἐπισημάνανε καὶ τὸ ἐπαινέσανε κατ' ἀξίαν διακεκριμένοι, Λέσβιοι καὶ μή, συγγραφεῖς καὶ κριτικοί.

Στράτος Χατζηγιαννης

Ὑπῆρξε πολυγραφότατος συγγραφέας. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἔργα του: «Προσμονὴ» διηγήματα (1969), «Ἰσχνὰ Καλάμια», ντοκουμέντο τῆς Κατοχῆς στὴ Λέσβο (1973), «Ἡ Ἱστορία τῆς Μήθυμνας» (1976), «Ἕνα φανάρι μέσα στὴ νύχτα» (1978), «Μαρτυρίες τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων συγγραφέων γιὰ τὴν Λέσβο καὶ τοὺς Λέσβιους» (1979), «Οἱ Πωγωνάτοι τῆς Λέσβου» (1980), «Ἡ ἀταξία τοῦ συμπτώματος», διηγήματα (1980), «Τραγούδια τοῦ λαοῦ στὴ Λέσβο», λαογραφικὴ συλλογὴ (1980), «Λεσβιακὴ Λαογραφία» - Α΄ βραβεῖο τῆς Γλωσσικῆς Ἑταιρίας Ἀθηνῶν - (1983), «Ἰδιωματικὲς λέξεις τῆς Λέσβου» βραβεῖο τῆς «Γλωσσικῆς Ἑταιρίας» (1983), «Ἀθλουγές», διηγήματα γραμμένα στὸ Μυτιληνιὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα, (1983), ἔχει γράψει καὶ πάρα πολλὰ ἄρθρα, χρονογραφήματα, δοκίμια, κριτικὰ σημειώματα, ποιήματα, διηγήματα, κ.λ.π. σ΄ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ τῆς Λέσβου καὶ ὅλης σχεδὸν τῆς Ἑλλάδας.

Ἡ ἐργασία του ἐγκωμιάσθηκε ἀπὸ πολλούς, κι ἔχει πάρει πολλὲς διακρίσεις, γιὰ τὴν προσφορά του στὸ χῶρο τῆς Λογοτεχνίας. Ὑπῆρξε μέλος τοῦ «Συνδέσμου Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν», τῆς «Ἑταιρίας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν», Γεν. Γραμματέας καὶ Ἀντιπρόεδρος τοῦ «Φιλοτεχνικοῦ Ὁμίλου Μυτιλήνης - Ὁ Θεόφιλος», καὶ Σύμβουλος τῆς «Ἑταιρίας Λεσβιακῶν Μελετῶν».

Μετὰ τὸ θάνατό του (23-12-1985), μὲ τὴν ἐπιμέλεια τῆς συζύγου του Μελανθίας κυκλοφόρησε καὶ τὸ βιβλίο δοκιμίων του μὲ τίτλο: «Τετράδια τῆς μοναξιᾶς μου» (1986). Ἐπίσης, ὁ Ὅμιλός μας, στὶς 12-12-1987, τιμώντας τὴ μνήμη τοῦ Σ.Χ., διοργάνωσε στὸ φουαγιὲ τοῦ Δημοτικοῦ Θεάτρου Μυτιλήνης τὸ πνευματικό του μνημόσυνο, μὲ κύριο ὁμιλητὴ τὸ Λέσβιο ποιητὴ κ. Μῆτσο Τσιάμη.

Ὁ φίλος καὶ συγγραφέας, ἀξέχαστος Στράτος Χατζηγιάννης, ὑπῆρξε τὸ καμάρι τῆς δεύτερης Λεσβιακῆς Ἄνοιξης. Πρωτοστάτησε δημιουργικότατα στὴν ἄνοδο τῶν Λεσβιακῶν Γραμμάτων. Τὸ λογοτεχνικό, παιδαγωγικὸ καὶ διδακτικό του ἔργο, ἂς μένει ὡς εὐλογημένη παρακαταθήκη στὶς ψυχές μας, γιὰ νὰ μᾶς θυμίζει πάντα, ὅτι ὁ Στράτος, πέρασε ἀπ΄ τοῦτον τὸ μάταιο κόσμο, ὄχι ἀδιαφορώντας, ἀλλὰ δημιουργώντας.

ΠΕΡ. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΘΑΝΑΣΗΣ ΣΑΡΑΦΗΣ - Κ. ΚΑΡΤΕΡΗΣ

Ὁ Μυτιληναῖος δημοσιογράφος, λογοτέχνης, χρονογράφος, ἱστορικὸς καὶ κριτικὸς θεάτρου Θανάσης Σαράφης - Κ. Καρτέρης (1906 - 18.1.1986) κατὰ σκίτσο ἐκ τοῦ φυσικοῦ τοῦ Μίλτη Παρασκευαΐδη. Εἶχε διακριθεῖ σὰν συνεργάτης τοῦ «Ταχυδρόμου» Μυτιλήνης καὶ ἐσταδιοδρόμησε κατόπιν στὴν Ἀθήνα σὰν χρονογράφος, κριτικὸς καὶ ἱστορικὸς θεάτρου. Μετὰ τὴν συνταξιοδότησή του ἔγινε ἐπιμελητὴς τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἕνωσης Συντακτῶν Ἡμερησίων Ἀθηναϊκῶν Ἐφημερίδων (ΕΣΗΕΑ).

★

ΠΑΝΟΣ ΑΛ. ΒΑΛΣΑΜΑΚΗΣ
(1900 - 1986)

Ὁ καλλιτεχνικὸς καὶ πνευματικὸς κόσμος, καὶ ἰδιαίτερα οἱ Ἀϊβαλιῶτες, Μοσχονησιῶτες καὶ ὅλοι οἱ Αἰολεῖς, πένθησαν μὲ βαθιὰ αἰσθήματα ὀδύνης τὸ θάνατο (29-10-1986) τοῦ μεγάλου δασκάλου τοῦ πηλοῦ καὶ τοῦ χρωστήρα καὶ τοῦ τραγουδιστῆ τῆς γενέτειράς του, τοῦ ἀξέχαστου Ἀϊβαλί, Πάνου Βαλσαμάκη.

Ζωγράφος - κεραμιστής, ὁ Π.Β., μέλος τῆς Διεθνοῦς Ἀκαδημίας Κεραμικῆς τῆς Γενεύης, μὲ βραβεῖα ἑλληνικὰ καὶ διεθνῆ ὅπως τῆς Διεθνοῦς Ἔκθεσης Καννῶν, μᾶς ἄφησε πρωτοποριακὸ ἔργο κεραμικῆς Τέχνης, ποὺ θὰ μείνει ὁρόσημο γιὰ τὴν ἔκφραση τῆς ἑλληνικότητάς του. Στὰ κεραμικά του ὁ Π.Β. ἔδωσε πνοὴ μ᾽ ἄφθονο αἰγαιοπελαγίτικο φῶς καὶ τὸ ἐπιδέξιο χέρι του μᾶς χάρισε ἀληθινὰ ἀριστουργήματα. Τὰ ἔργα του κοσμοῦν τὴν Ἐθνική μας Πινακοθήκη, τὸ Πολιτιστικὸ Κέντρο Ἀθηνῶν, τὸ παλαιὸ Δημαρχειακὸ Μέγαρο τῆς Ἀθήνας, πολλὲς αἴθουσες Τραπεζῶν καὶ πλῆθος συλλογὲς σὲ ἰδιωτικοὺς χώρους. Παράλληλα, ὁ χαρισματικὸς καὶ πολυσύνθετος αὐτὸς καλλιτέχνης, μᾶς ἄφησε πολύτιμη παρακαταθήκη, ἐκλεχτὲς σελίδες - πικρὲς μνῆμες, νοσταλγία καὶ πόνο, ἀπ᾽ τὴν πατρίδα του τ᾽ Ἀϊβαλὶ - ποὺ περιλαμβάνονται στὰ βιβλία του «Πικρὴ Πολιτεία», «Πολιτεία δίχως κάστρα», «Πολιτεία δίχως φῶς» κ.ἄ.

Ὁ Πάνος Βαλσαμάκης ὑπῆρξε ἕνας ἀληθινὸς καὶ μεγάλος τῆς Τέχνης δημιουργός. Ἀφοσιώθηκε ὁλοζωῆς στὸν πηλὸ καὶ στὸ χρῶμα καὶ μᾶς ἄφησε ἔργο, ποὺ στὸ διάβα τοῦ χρόνου δὲν πρόκειται νὰ ξεχασθεῖ.

★

ΕΛΕΝΗ ΜΥΡΟΓΙΑΝΝΗ - ΣΑΡΑΝΤΑΚΟΥ
(1905 - 1987)

Η ποιήτρια και πεζογράφος της Λέσβου Ελένη Σαραντάκου-Μυρογιάννη, κατά σκίτσο του Μίλτη Παρασκευαΐδη (1950).

Ἡ Ἐλένη Μυρογιάννη - Σαραντάκου γεννήθηκε στὴ πέθανε στὴν Ἀθήνα στὶς 13 Μαρτίου 1987. Ἀσχολήθηκε ἀπὸ νωρὶς μὲ τὰ γράμματα. Μᾶς ἔδωσε τὴν ποιητικὴ συλλογὴ «Αὔρες τοῦ νησιοῦ μου» (Ἀθήνα - Μυτιλήνη 1959) καὶ τὰ πεζογραφήματα «Νησιώτικες ἠθογραφίες» (1976).Κείμενά της ὑπάρχουν σὲ διάφορες ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ («Δημοκράτης», «Λέσβος» κ.τ.λ.), καθὼς ἐπίσης καὶ σὲ ἀνθολογίες («Ἀνθολογία Ἀντιστασιακῆς Λογοτεχνίας 1941-1944» (Γενεύη 1970), «Ἀνθολογία Αἰγαίου» (Ἀθήνα 1980), «44 ποιητικὲς φωνὲς ἀπὸ τὴ Λέσβο» (Μυτιλήνη 1985), ποὺ ἐξέδωσε ὁ ἀνιψιός της Κώστας Μίσσιος). Σύζυγός της ἦταν ὁ λογοτέχνης κι ἀγωνιστὴς Νίκος Σαραντάκος (1903 - 1977), μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ὁποίου ἐκδόθηκε ἡ ποιητικὴ συλλογὴ «Τῆς Κατοχῆς καὶ τοῦ στρατοπέδου» (Ἀθήνα 1978).

ΝΤΟΡΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ
(1918 - 1987)

Μιὰ ἀκόμη ἐκλεκτὴ ψυχὴ ἀπεδήμησεν εἰς Κύριον στὶς 26 Μαρτίου ΄87. ΄Ο Ντόρης Διαλεκτός, ὁ γνωστὸς λαογράφος συγγραφέας καὶ ἀκαταπόνητος ἐκπαιδευτικός.

΄Ο Ντόρης Διαλεκτὸς ὑπῆρξε σ΄ ὅλη του τὴν ἐδῶ ζωὴ μιὰ καρδιὰ μὲ παιδικὴ ἀθωότητα, μιὰ ψυχὴ μὲ πραγματικὲς ἀρετές, ἕνα πνεῦμα καθαρὸ καὶ φωτεινό. Σὰν δάσκαλος στὴ Δημοτικὴ ἐκπαίδευση ἄφησε στὶς ψυχὲς τῶν μικρῶν μαθητῶν του μνήμη ἀξέχαστη. Τὸν διέκρινε βαθιὰ καὶ ἐνσυνείδητη θρησκευτικότητα, συνδυασμένη μὲ μιὰ γνήσια ἑλληνικότητα, μακριὰ ἀπὸ καπηλεῖες καὶ φαμφαρισμούς. Σ΄ ὅλες του τὶς πολλαπλὲς παρουσίες καὶ συμμετοχές, κοινωνικές, ἐκπαιδευτικές, λογοτεχνικὲς καὶ ἰδιαίτερα λαογραφικὲς – ποὺ ἦταν καὶ τὸ μεγάλο μεράκι του – ἦταν ἁπλὸς καὶ διακριτικός. Ποτέ του δὲν ἐπιδίωκε τὸν θόρυβο γύρω ἀπ΄ τὸ ὄνομά του ἢ τὸ συγγραφικὸ ἔργο του. ΄Αγαποῦσε νὰ βιώνει στὴν ἀφάνεια. Γι΄ αὐτὸ κι΄ ὅλοι τὸν ζητοῦσαν γιὰ φίλο, συνεργάτη, συμπαραστάτη τους.

΄Ο ἀξέχαστος Ντόρης ἦταν γιὰ ὅλους μας πολύτιμη καὶ ἀξιόλογη παρουσία καὶ βοήθεια. ΄Υπῆρξε ἀφοσιωμένος σύζυγος καὶ στοργικὸς πατέρας. Μιὰ ἀπὸ τὶς μεγάλες του ἀγάπες ἦταν ἡ λεσβιακὴ λαογραφία. Σὰν μέλισσα μάζευε τὸ λαογραφικὸ ὑλικὸ καὶ μὲ ἐπιστημονικὸ τρόπο καὶ ξεχωριστὴ συγγραφικὴ τέχνη μᾶς χάρισε τὰ γνωστὰ βιβλία: «Προλήψεις καὶ δοξασίες στὴ Λέσβο» (1970), «Νεράϊδες, καλλικάντζαροι, βρυκόλακες στὴ Λεσβιακὴ παράδοση» (1979) καὶ «Γεωγραφία τῆς Λέσβου» (1973) ποὺ ἐπανεκδόθηκε βελτιωμένη τέσσερις φορές. ΄Επίσης ἔγραψε πολλὰ λαογραφικὰ κείμενα, ἄρθρα σὲ ἀθηναϊκὰ καὶ λεσβιακὰ περιοδικὰ κι΄ ἐφημερίδες. Τὸ ἔργο του εἶχε βραβευτεῖ πολλὲς φορὲς ἀπὸ τὴν ΄Ακαδημία ΄Αθηνῶν καὶ τὴ Γλωσσικὴ ΄Εταιρεία.

΄Ο Ντ.Δ. δὲν ἦταν μόνον ἕνας ἐκλεκτὸς λαογράφος, ἀλλὰ καὶ μιὰ εὐαίσθητη ποιητικὴ φωνή.

Τὸ 1944, στὸ περιοδικὸ «Λεσβιακὰ Γράμματα» (τ. δεύτερο, σ. 5), βρίσκουμε δημοσιευμένο ἕνα του ποίημα. Τὸ ἀναδημοσιεύουμε, σὰν ἄσβηστο κερὶ στὴ μνήμη του.

ΡΥΑΚΙ ΑΣ ΗΜΟΥΝ

Ἕνα ἀργυρὸ ρυάκι ἂς ἤμουν ταπεινό,
στὴν ὄχθη μου γιὰ νὰ δεχθῶ τὰ βήματά σου·
τ΄ ΄Απριλομάη ἂς ἤμουν ἕνας ἄλικος ἀνθός,
τὸ ἄρωμά μου νὰ σκορπῶ στὸ πέρασμά σου.

Τὴ στράτα σου γιὰ νὰ φωτίσω ποὺ περνᾶς,
ἕνα λαμπρὸ νὰ γίνω φῶς ὅλος ποθοῦσα,
ὁλόχρυση μιὰ φλόγα ποὺ νὰ ὑψωθῆ ψηλὰ
κι΄ ἔτσι τὰ βήματά σου νὰ σοῦ ὁδηγοῦσα.

Κι΄ ἂν ἤθελες νὰ πορευτῆς στὸν οὐρανὸ
τὴ γῆ κι΄ ἐγὼ θὰ λαχταροῦσα γιὰ ν΄ ἀφήσω
ὥ τότε ἂς γινόμουν ἕνας πάλλευκος καπνὸς
ὅπου διαβῆς καλὴ γιὰ νὰ σ΄ ἀκολουθήσω.

*

΄Ο Φ.Ο.Μ., ποὺ εἶχε τὸ εὐτύχημα νὰ ἔχει τὸν Ντόρη Διαλεκτὸ πολύτιμο συνεργάτη του δὲν θὰ τὸν ξεχάσει εὔκολα. ΄Η προσφορά του στὴ διοίκηση τοῦ ΄Ομίλου μας ὑπῆρξε βαθύτατα θετικὴ καὶ καρποφόρος. Θὰ τὸν θυμόμαστε πάντα χαμογελαστό, μὲ τὴ φιλική του διάθεση, ποὺ ἀφόπλιζε ὅλους, μὲ τὸν σεβασμό του γιὰ τὶς θέσεις τῶν ἄλλων, μὲ τὴν εὐδιάκριτη ἀνεξικακία του.

΄Η μνήμη του ἂς εἶναι αἰωνία.

ΠΕΡ. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΑΛΕΚΟΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ - ΓΙΑΝΝΑΚΟΣ
(1912 - 1987)

Ὁ Ἀλέκος Ἀντωνιάδης - Γιαννακὸς γεννήθηκε στὸν Πολιχνίτο τὸ 1912 καὶ πέθανε στὶς 12 Ἀπριλίου 1987 στὴν Ἀθήνα. Ἦταν γιὸς τοῦ ἑλληνοδιδάσκαλου Ἰωάννη Ἀντωνιάδη. Ἀσχολήθηκε ἀπὸ νωρὶς μὲ τὴ δημοσιογραφία καὶ μὲ τὴ λογοτεχνία. Κείμενά του δημοσιεύτηκαν σὲ πολλὲς ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ τῆς Λέσβου καὶ τῆς Ἀθήνας («Λέσβος» (Ἀθηνῶν), «Ἔμπρός», «Λεσβιακὴ Παροικία», «Γέρα», «Ἀγιάσος» κ.τ.λ.). Ἔγραψε πολλὰ βιβλία, ὅπως «Τὸ ρομάντζο τῆς ἐποχῆς» (1955, β΄ ἔκδοση 1957), «Καραολῆδες» (1956, β΄ ἔκδοση 1970), «Ὁ ἕνας κι οἱ πολλοὶ» (1957), «Ἀντιμάμαλο» (1958), «Προσγείωση» (1959), «Χρονικὸ μιᾶς ἐποχῆς» (1970, ὁλοκληρωμένη σύνθεση), «Συζυγόπληκτοι» (1971), «5+5 Ἀνοιχτοὶ Φάκελοι» (1972), «Μετὰ τὴν προσγείωση...» (1974, ὁλοκληρωμένη σύνθεση), «Ὁ Λόγος τοῦ Θερσίτη» (1975), «...Ἰδέαι-πράγματα...» (1976), «Μικρὴ Ἰλιάδα» (Α-Μ, τόμος πρῶτος, ὁλοκληρωμένη σύνθεση, 1977), «Πολιτικὸς κύκλος» (1978), «Φιλοσοφικὸς κύκλος» (1979), «Ποιητικὸς κύκλος» (1980), «Μικρὴ Λεσβιάδα» (1981), «Ἀντιστασιακοὶ ρυθμοὶ» (1982), «Εἰρηνικοὶ ρυθμοὶ» (1984), «Ρυθμοὶ τῆς ἐποχῆς μας» (1985).

ΤΑΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ

Ὁ Λέσβιος ζωγράφος καὶ λογοτέχνης Τάκης Ἐλευθεριάδης, ποὺ πέθανε τὸν Μάϊο τοῦ 1987 σὲ ἡλικία 76 χρόνων στὴν γενέτειρά του Πέτρα, ὑπῆρξε μαζὶ μὲ τὸν «συγχωριανό» του Ὀρέστη Κανέλλη (1910 - 1979), ἕνας ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους ἐκπρόσωπους τῆς πανελλήνιας μοντέρνας ζωγραφικῆς ἕως τὸ 1959, ποὺ ὀργάνωσε στὴν Ἀθήνα τὴν τελευταία ἀτομική του ἔκθεση. Πολὺ εὐνοϊκὲς κρίσεις ἐπέτυχε ὁ Τάκης Ἐλευθεριάδης καὶ σὰν σκηνογράφος καὶ πέρυσι μὲ τὸ λογοτεχνικὸ βιβλίο του «Ληξιαρχεῖο», ποὺ ἦταν γραμμένο τὸ 1946. Ἐπίσης εἶχε διακριθεῖ καὶ σὰν χρονογράφος τῶν Μυτιληναϊκῶν ἐφημερίδων ἐθνικῆς ἀντίστασης τοῦ ΕΑΜ Λέσβου. Στὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία αφίνει σὰν ἀντάξια διάδοχό του τὴν ἤδη εὐρύτερα γνωστὴ κόρη του ζωγράφο λαϊκίζουσας τέχνης Νίκη Ἐλευθεριάδη, ποὺ ἔχει σπουδάσει καὶ ἱστορία τῆς Τέχνης στὴ γαλλικὴ πρωτεύουσα.

ΣΙΤΣΑ ΚΑΡΑΙΣΚΑΚΗ

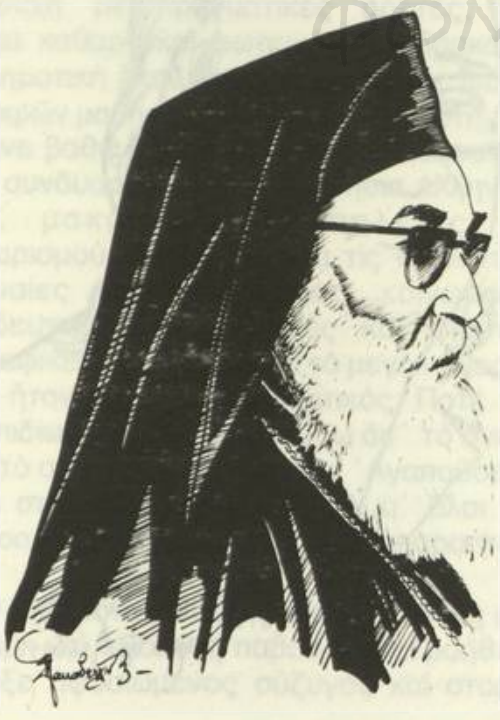
Ἔφυγε ἀπ' τὴ ζωή, τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1987, ἡ πολυγραφέστατη συγγραφέας Σίτσα Καραϊσκάκη. Καταγόταν ἀπὸ τὰ Μοσχονήσια τῆς Αἰολίδας. Σπούδασε στὴ Σμύρνη καὶ στὸ Γυμνάσιο Μυτιλήνης καὶ στὴ συνέχεια στὴ φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου. Μεταπτυχιακὲς σπουδὲς ἔκανε στὰ Πανεπιστήμια Πράγας, Ζυρίχης, Βιέννης, Βερολίνου.

Ἔγραψε στὰ ἑλληνικὰ καὶ γερμανικὰ πολλὰ βιβλία, κυρίως κοινωνιολογικὰ καὶ λογοτεχνικά. Τιμήθηκε μὲ πολλὲς διακρίσεις στὴν Εὐρώπη κι ἐδῶ, ἀνάμεσα σ' αὐτὲς ἡ πλακέτα τοῦ Γκαῖτε ἀπὸ τὴν Ἑταιρία Γκαῖτε, ποὺ ἐδρεύει στὸ Ἰλμενάου, οἱ γνῶμες δὲ γιὰ τὸ ἔργο της, ἀπὸ ἐπιφανεῖς κριτικοὺς τῆς Εὐρώπης, ὑπῆρξαν πολὺ κολακευτικὲς καὶ γι αὐτὴν καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Κυκλοφόρησε εἴκοσι τρία βιβλία, ἀπ' τὰ ὁποῖα τὸ «Μοσχονήσια, ἡ Πατρίδα μου» βραβεύτηκε ἀπ' τὴν «Ἑστία Ν. Σμύρνης», καὶ τὴν «Ἕνωση Σμυρναίων», καθὼς καὶ μὲ τὸ βραβεῖο τῆς «Ἐθνικῆς Μνημοσύνης». Ἐπίσης, τὸ βιβλίο της «Μπάϋρον» ἔλαβε χρυσὸ μετάλλιο μετὰ κυπέλου ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ Ἀκαδημία Λυτές. Ἄλλα ἀξιόλογα βιβλία της εἶναι: «Ὁ Γιὸς τῆς Καλογριᾶς», «Ἀφανισμένες Ἀτλαντίδες» (α' βραβεῖο Ἑστίας Ν. Σμύρνης), «Ἀνάμεσα σὲ δυὸ μυλόπετρες», «Τὸ σονέτο καὶ τὰ σονέτα μου», «Τὸ λεβεντόπαιδο τῆς Ἄσπρης Θάλασσας», «Τὸ τελευταῖο Σεραφείμ», «Γκαῖτε» κ.ἄ.

★

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ ΙΑΚΩΒΟΣ ΚΛΕΟΜΒΡΟΤΟΥ Ο ΑΠΟ ΣΙΣΑΝΙΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑΤΙΣΤΗΣ

Στὶς 16 Ἰουνίου 1987, ἐκοιμήθη ἐν Κυρίῳ ὁ ἀείμνηστος Ποιμενάρχης μας, Μητροπολίτης Μυτιλήνης Ἰάκωβος Κλεόμβροτος (1907 - 1987), ὁ ἀπὸ Σισανίου καὶ Σιατίστης.

Γιὰ τὸν ἐκδημήσαντα Ἱεράρχη, τὴ βιωτή του, τὴν πολύπλευρη ἐκκλησιαστικὴ καὶ κοινωνική του δράση ἐγράφτηκαν τόσον ὅσο ζοῦσε, ὅσο καὶ μετὰ τὸ θάνατό του, πάρα πολλά, ἀντάξια τῆς μεγάλης του ὄντως προσωπικότητας. Ἐμεῖς, σὰν εὐλαβικό, υἱϊκὸ μνημόσυνο, παραθέτουμε ὀλίγα τινά, γιὰ τὸ πλούσιο συγγραφικό του κυρίως ἔργο.

Ὁ Μυτιλήνης Ἰάκωβος Κλεόμβροτος ἄφησε σημαντικὸ καὶ πρωτότυπο συγγραφικὸ ἔργο (ποὺ τιμήθηκε καὶ ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, μὲ τὴν ἐκλογή του ὡς ἀντεπιστέλλοντος μέλους της, κατὰ τὴν 27-3-1986). «Ἡ συγγραφική του αὐτὴ – κατὰ τὸν Μητροπολίτη Ζακύνθου κ. Παντελεήμονα – προσφορὰ ὑπῆρξε πολύτιμη, τόσο πρὸς τὴν Ἐκκλησία, ὅσο καὶ πρὸς τὴν Ἐπιστήμη. Προικισμένος μὲ

πνεῦμα ἐρευνητικὸ καὶ διεισδυτικό, μὲ λιτὴ ἔκφραση καὶ γλαφυρότητα, ἀσχολήθηκε ἀπὸ πολὺ νέος μὲ τὴν ἱστορικὴ καὶ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα καὶ πλούτισε τὴν ἐκκλησιαστικὴ γραμματολογία μὲ ἀξιόλογες συγγραφές. Ἐδημοσίευσε δεκάδες ἄρθρα καὶ μελέτες σὲ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ περιοδικά, σ' ἐφημερίδες καὶ ἡμερολόγια. Συνέγραψε γύρω στὰ σαράντα βιβλία, τὰ περισσότερα ἱστορικοῦ περιεχομένου. Μνημειῶδες ἀληθινὰ εἶναι τὸ ὀγκῶδες τετράτομο ἔργο του «MYTILENA SACRA», μέσα στὸ ὁποῖο ἀποθησαυρίζονται οἱ ἔρευνές του γιὰ ὅλα τὰ ἀρχαῖα χριστιανικὰ μνημεῖα τῆς Λέσβου, καθὼς καὶ γιὰ ὅλους τοὺς Ἱεροὺς Ναοὺς καὶ τὰ Μοναστήρια τοῦ νησιοῦ καὶ τὰ κειμήλιά τους, ἱερὲς εἰκόνες, ἱερὰ σκεύη κ.λ.π. Ἄξια καὶ δίκαια αὐτὸ τὸ μοναδικὸ γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Μυτιλήνης ἔργο βραβεύθηκε ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν (30-12-1982). Σπουδαῖο εἶναι καὶ τὸ σύγραμμά του «Συνοπτικὴ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Λέσβου, ἀπὸ τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς», ποὺ προσφυέστατα χαρακτηρίσθηκε ὡς «ὑπόδειγμα ἐργασίας γιὰ τὸν κλάδο τῆς τοπικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας» ...».

Τὸ 1933 ἐκδίδεται ὑπὸ τὴ διεύθυνσή του τὸ μηνιαῖο ἐκκλησιαστικὸ περιοδικὸ «Ὁ Ποιμήν», προνοίᾳ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Μυτιλήνης, περιοδικὸ ποὺ ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, στὶς 9-12-1981, τὸ ἐβράβευσε γιὰ τὰ πενήντα χρόνια συνεχοῦς ἐκδόσεως, καὶ στὸ ὁποῖο ὁ ἀείμνηστος Ἱεράρχης ἔχει δημοσιεύσει 41 ἀξιόλογες μελέτες. Ἐπίσης, σ' ἄλλα περιοδικὰ κι ἐφημερίδες βρίσκουμε δημοσιευμένες ἄλλες 14 ἱστορικοαρχαιολογικὲς μελέτες του.

Ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἔργα τοῦ ἀοιδίμου Ἱεράρχη εἶναι ἀναμφίβολα καὶ τὸ Ἐκκλησιαστικὸ Βυζαντινὸ Μουσεῖο Μυτιλήνης, ἕνα ἀπὸ τὰ καλύτερα στὸ εἶδος του Μουσεῖα ὄχι μόνο στὸν Ἑλληνικὸ ἀλλὰ καὶ στὸ διεθνὴ χῶρο. Σ' αὐτό, μὲ τὴ διαθήκη του, ἐδώρησε καὶ τὴν προσωπική του βιβλιοθήκη.

Τέλος, ὡς Μητροπολίτης Μυτιλήνης μετέσχε σὲ πολλὲς ἐκκλησιαστικὲς ἀποστολές, ἤτοι: μετέβη στὴν Ἀμερική, στὸ Ν. Δελχί, ὅπου συγκλήθηκε ἡ Γ' Γενικὴ Συνέλευση τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν, στὴν Ἑλβετία γιὰ τὸ Συνέδριο τοῦ Π.Σ.Ε. περὶ μεταναστεύσεως, στὴ Βιέννη ὅπου ἔγινε τὸ Συνέδριο τῶν Παλαιοκαθολικῶν, στὸ Λονδίνο γιὰ τὴν ἐνθρόνιση τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τοῦ Καντέρμπουρι, στὴ Μόσχα γιὰ τὶς ἑορτὲς τοῦ Ρωσσικοῦ Πατριαρχείου κ.λ.π.

Τὸ Νοέμβριο τοῦ 1985 γιορτάσθηκε μὲ συγκινητικὲς ἐκδηλώσεις σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης, μὲ τὴ συμμετοχὴ 30 Ἀρχιερέων, προεξάρχοντος τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀμερικῆς Βορείου καὶ Νοτίου κ. Ἰακώβου, ἡ τεσσαρακονταετία τῆς Ἀρχιερατείας τοῦ μακαριστοῦ κυροῦ Ἰακώβου, ποὺ τὴν ἁγία του μνήμη ἄσβηστη θὰ κρατᾶμε μέσα μας.

Ἡ « Μ »

★★

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΑΙΟΣ - ΑΛΙΣΣΑΦΗΣ
(1913 - 1987)

Ὁ Νῖκος Κραναῖος (φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Νικήτα Ἀλισσάφη) γεννήθηκε τὸ 1913 στὴ Φίλια Λέσβου, ὅπου ἔζησε καὶ πέθανε (14-8-87). Ἀπὸ τὸ 1935 ἀσχολήθηκε μὲ τὰ Γράμματα καὶ ἰδιαίτερα μὲ τὴν ποίηση. Ἔγραψε καὶ δημοσίευσε στὸν ἡμερήσιο καὶ περιοδικὸ λεσβιακὸ τύπο μελέτες, χρονογραφήματα, κριτικὰ σημειώματα καὶ ποιήματα λυρικὰ καὶ σατιρικά. Κυκλοφόρησε τὴν ποιητικὴ συλλογή: «Φτωχὰ τραγούδια». Διετέλεσε ἡγετικὸ στέλεχος τοῦ κλάδου προσωπικοῦ Τοπικῆς Αὐτοδιοίκησης. Ἡ ποίησή του διακρίνεται γιὰ τὴν ἔντεχνη παραδοσιακή της μορφή. Οἱ στίχοι του ἔχουν λυρικότητα καὶ εὐαισθησία.

ΤΟ ΑΓΑΛΜΑ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΣΣΑΣ ΜΑΝΑΣ

Χωρίς καμιά αμφιβολία ένα από τα ωραιότερα μνημεία της πόλης μας είναι το άγαλμα της Μικρασιάτισσας Μάνας.

Στήθηκε με πρωτοβουλία του ΕΞΩΡΑΪΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ «Η ΕΠΑΝΩ ΣΚΑΛΑ» και με δαπάνη της Νομαρχίας Λέσβου, στην παραλία του λιμανιού της Επάνω Σκάλας, στην περιοχή εκείνη που δέχθηκε, κατά το μουντό εκείνο φθινοπωρινό πρωϊνό του 1922, και φιλοξένησε μετά, γι᾽ αρκετά χρόνια, τις χιλιάδες των Μικρασιατών προσφύγων.

Η σύνθεση και η μορφή της ηρωίδας, μιά νέα γυναίκα – η λεβεντιά και ο πλούτος του ξεριζωμένου Μικρασιατικού Ελληνισμού – με συννεφιασμένο πρόσωπο, κοιτάζοντας προς τις χαμένες πατρίδες, όπου άφησε πατρογονικές εστίες και άταφους νεκρούς, να έρχεται στη νέα της πατρίδα, φέρνοντας μαζί της τα τρία παιδιά της – την καινούρια γενιά της Ελλάδας – συμβολίζει όλο τον δυναμισμό της φυλής μας και τη θέληση και την αποφασιστικότητα του προσφυγικού Ελληνισμού της Ανατολής να ζήσει και να μεγαλουργήσει, γεγονός που αποδείχθηκε περίτρανα στα χρόνια που πέρασαν από το 1922 μέχρι σήμερα.

Το άγαλμα, ορειχάλκινο ύψους 2,50 μ., έχει φιλοτεχνηθεί από τη γλύπτρια Κατερίνα Χαλεπά - Κατσάτου, μικρεγγονή του μεγάλου μας Γιαννούλη Χαλεπά και τ᾽ αποκαλυπτήριά του έγιναν την Κυριακή 14 Οκτωβρίου 1984, από τον τότε Υφυπουργό Εξωτερικών, Μικρασιάτη, κ. Γ. Καψή.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι το μνημείο αυτό είναι το πρώτο και μοναδικό που στήθηκε σε ολόκληρο τον Ελλαδικό χώρο, προς τιμή της Μικρασιάτισσας Μάνας.

Ο ΦΙΛΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ
«Ὁ Θεόφιλος»
ΚΑΙ ΟΙ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΤΟΥ
(Χριστούγεννα ’83 - Πάσχα ’88)

Παρουσίαση: ΠΕΡΙΚΛΗΣ Φ. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ

Περικλῆς Φ. Μαυρογιάννης
Πρόεδρος Φ.Ο.Μ.
(1977 - 1988)

Στὴν ἀ-λόγιστη ἐποχή μας, ποὺ τόσα συζητοῦνται καὶ ἄλλα τόσα ἀμφισβητοῦνται, ποὺ τόσα πολλὰ ἐπιζητοῦνται· καὶ τόσα λίγα διακρατοῦνται, εἰδικότερα στὸν πνευματικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ χῶρο· καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἑλλαδικὴ ἐπαρχία· τὸ ν’ ἀποφασίσεις ν’ ἀσχοληθεῖς μὲ τὰ φιλοτεχνικὰ πράγματα χρειάζεται μιὰ δόση ἡρωισμοῦ, γιὰ νὰ μὴν πῶ μιὰ κάποια δόση «τρέλλας»... Τὰ αἴτια εἶναι. λίγο ὡς πολύ, γνωστὰ στοὺς παροικοῦντες τὴν Ἱερουσαλήμ.

Μ’ ἕνα, λοιπόν, ἀξεδίψαστο «μεράκι», τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1977, μιὰ ὁμάδα Μυτιληνιῶν, ἀνθρώπων τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Τεχνῶν, ἀποφάσισε τὴν ἵδρυση τοῦ Φιλοτεχνικοῦ Ὁμίλου Μυτιλήνης «Ὁ θεόφιλος». Ἡ ἀνάγκη ποὺ τοὺς ὥθησε σὲ τοῦτο ἦταν διττή. Πρῶτον, τὰ τότε πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ σωματεῖα τῆς πόλης μας, γιὰ τὸν α΄ ἢ β΄ λόγο, δὲν τοὺς ἐκφράζανε πολιτισμικά. Καί, δεύτερον, ἀπὸ τὴν πόλη μας ἔλλειπε ἕνα πολιτιστικὸ σωματεῖο καθαρὰ φιλοτεχνικό· ἰδιαίτερα στὸν εἰκαστικὸ καὶ φιλολογικὸ χῶρο. Τὰ λειτουργοῦντα τότε σωματεῖα ἦταν κατὰ τὸ πλεῖστον θεατρικὰ ἢ χορωδιακὰ ἢ χορευτικά. Ἡ φιλοδοξία τῶν 24 ἱδρυτικῶν μελῶν τοῦ Φ.Ο.Μ. ἦταν νὰ ὑπάρξει ἕνας νέος Σύλλογος μὲ ποικιλόμορφες δραστηριότητες στὰ Γράμματα καὶ τὶς Τέχνες, μιὰ πολυπρόσωπη πολιτιστικὴ ἔκφραση, μὲ συνέπεια καὶ συνέχεια. Μ’ αὐτὸ τὸ ὅραμα, τὰ ἱδρυτικὰ μέλη, μὲ ἐπικεφαλῆς τὴν τότε Προσωρινὴ Διοικοῦσα Ἐπιτροπή, ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν ὁ Περικλῆς Μαυρογιάννης ὡς Πρόεδρος, ὁ Τάσος Κοντοστέργιος ὡς Γεν. Γραμματέας, καὶ οἱ Γιάννης Πασπάτης, Στρατῆς Εὐθυμιάδης, Γιάννης Κοπάνου, Στάμος Στεφάνου καὶ Βαγγέλης Χατζημανώλης ὡς μέλη, προχώρησαν, καὶ ὕστερα ἀπὸ τὶς τυπικὲς καταστατικὲς διαδικασίες, τὴ στέγασή τοῦ Ὁμίλου στὴν οἰκία τοῦ Γρ. Ρουσέλλη, ἐπὶ τῆς Προκυμαίας, καὶ τὴν ἐγγραφὴ νέων μελῶν (Φθινόπ. ’77), ἄρχισαν μ’ ἐνθουσιαμὸ καὶ μεράκι τὴν ὑλοποίηση τῶν σκοπῶν καὶ στόχων τοῦ Ὁμίλου. Ἡ παράλληλη λειτουργία τῶν πέντε τμημάτων του: (α) Θεάτρου (β) Μουσικῆς (γ) Λαογραφίας - Παραδοσιακῆς τέχνης (δ) Λόγου καὶ Τέχνης καὶ (ε) Πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων, μὲ ἐντυπωσιακὲς πνευματικὲς - καλλιτεχνικὲς παρουσίες, ἐπέτυχε νὰ θεμελιωθεῖ στὴ συνείδηση ὅλων, ὅτι ὁ ΦΟΜ πράγματι κάλυπτε ἕνα πολιτιστικὸ κενὸ στὴν πόλη μας. Τοῦτο ἐξ ἄλλου τὸ

ἐπιβεβαίωσαν καὶ τὰ γεγονότα. Ἤδη, μέχρι τέλους 1983, πραγματοποίησε, μέσα ἀπ' τὰ πέντε τμήματά του, πάνω ἀπὸ 50 ἐκδηλώσεις (Βλ. τόμ. Α' σελ. 200 - 205 καὶ τόμ. Β' σελ. 195 - 209 τῆς περιοδικῆς ἔκδοσης τοῦ ΦΟΜ: «Μυτιλήνη», λεπτομερὴ καταγραφή τους).

Ὁ Φ.Ο.Μ. θέλησε – καὶ τὸ πέτυχε ἤδη σὲ μεγάλο βαθμὸ –, μὲ τὴν πολυμορφία καὶ πολυμέρεια τῶν δραστηριοτήτων του, νὰ καλύψει πραγματικὰ πολιτιστικὰ κενά.

Μὲ τὴν ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ πάντοτε συμπαράσταση τοῦ Κράτους, τῶν φορέων τῆς τοπικῆς Αὐτοδιοίκησης καὶ τὴ γόνιμη, δυναμογόνο, ἐνεργὸ συμπαράσταση τῶν μελῶν, συνεργατῶν καὶ φίλων του, ὁ ΦΟΜ δίκαια κατέχει σήμερα περίοπτη θέση στὴ μυτιληναϊκὴ πολιτιστικὴ κονίστρα. Ἤδη, συμπληρώθηκε ἑπάξια ἡ πρώτη 10ετία ζωῆς καὶ δράσης του.

Τηρώντας τὴν παράδοση, καταγράφουμε λεπτομερῶς τὶς δραστηριότητες – ἐκδηλώσεις τοῦ Ὁμίλου μας, ποὺ ἔλαβαν χώρα ἀπ' τὰ Χριστούγεννα '83 ὡς τὸ Πάσχα '88 καὶ ποὺ ἔχουν, κατὰ Τμήματα, ὡς ἀκολούθως:

Α' ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

(Προηγούμενες ἐκδηλώσεις 16)

α) Ἡ Θεατρικὴ Ὁμάδα τοῦ ΦΟΜ, στὶς 20, 21, 22 καὶ 23 Μαΐου 1984 παρουσίασε μ' ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία τὴν κωμωδία τοῦ Δ. Ψαθᾶ «Ἐξοχικὸν Κέντρον - Ὁ Ἔρως». Ἔπαιξαν οἱ ἐρασιτέχνες: Σπύρος Καρδακάρης, Παναγιώτης Παττές, Ρηνούλα Σωτηρχέλλη, Ἑλένη Σταυρακάκη, Στρατῆς Λιάκος, Γιάννης Καπιτζίκας, Λίτσα Βλάχου, Ἡλίας Μεφίρης, Παναγ. Κυπριώτης, Βάνα Μυστεγνιώτου, Νίκος Καλμοῦκος, Φανὴ Φαναρτζῆ καὶ Λίτσα Γκρέκα. Τὴ γενικὴ διεύθυνση τῆς ὅλης παράστασης εἶχε ὁ Πρόεδρος τοῦ Φ.Ο.Μ. Περικλῆς Μαυρογιάννης.

β) Τὸ 1986 ἄρχισαν οἱ δοκιμὲς τῆς κωμωδίας τῶν Γιαλαμᾶ - Πρετεντέρη «Μιᾶς δεκάρας νειάτα» καὶ ἀργότερα τῆς κωμωδίας τοῦ Γ. Ρούσσου «Εὐτυχῶς τρελλάθηκα». Τελικὰ καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ ἔργα, γιὰ τεχνικοὺς λόγους, δὲν ἀνέβηκαν ἀπὸ σκηνῆς.

γ) Τὸ Νοέμβριο τοῦ 1986, ὁ ΦΟΜ, πρωτοτυπώντας γι' ἄλλη μιὰ φορά, ἱδρύει στὴν πόλη μας ΣΧΟΛΗ ΘΕΑΤΡΟΥ. Διαμόρφωσε εἰδικὴ αἴθουσα, στὴ «Στέγη» του, καὶ κάλεσε, ἀπ' ὅλες τὶς θεατρικὲς ὁμάδες τῆς Μυτιλήνης, τοὺς ἐρασιτέχνες τους, ἢ κι' ὅσους ἄλλοι ἤθελαν, γιὰ ν' ἀποκτήσουν τὶς ἀπαραίτητες γνώσεις θεατρικῆς παιδείας. Τὴ διεύθυνση τῆς Σχολῆς καὶ τὴ διδασκαλία ἀνέθεσε στὸ λέσβιο ἠθοποιὸ - σκηνοθέτη Γιῶργο Μπαλλῆ.

Ἡ Σχολὴ Θεάτρου λειτούργησε κανονικὰ μέχρι 30-4-1987, καὶ φοίτησαν σ' αὐτὴν οἱ ἑξῆς: Στέλλα Παλαιολόγου, Νταίζη Κομνηνοῦ, Μιρέλα Σεφτελῆ, Βιργινία Κομνηνοῦ, Ἀθηνᾶ Γιαννόγκονα, Εὐδοξία Σηκομιτέλλη, Νίκη Ζαφειρίου, Μάχη Μυρογιάννη, Λάνα Χαραλάμπους, Ζάννα Μυρογιάννη, Ταση Ἡλιοπούλου, Βάνα Μυστεγνιώτου, Μαίρη Γαλάνη, Ἀνδρέας Σεφτελῆς, Σπύρος Καρδακάρης, Κλεομένης Τζεννέτος, Χρῆστος Μαλακός, Μανώλης Μοσχονησιώτης, Τάσος Τσέλεκας κ.ἄ.

δ) Τὸ Θεατρικὸ Τμῆμα τοῦ ΦΟΜ παρουσίασε ἀπὸ σκηνῆς μὲ ξεχωριστὴ καλλιτεχνικὴ ἐπιτυχία τὸ δραματικὸ – κλασικὸ πιὰ – ἔργο τοῦ Ἀλέξη Πάρνη: «Τὸ νησὶ τῆς Ἀφροδίτης», στὶς 10 καὶ 11 Ὀκτωβρίου '87 στὸ Ὁμήρειο Πνευματικὸ Κέντρο τοῦ Δήμου Χίου, καὶ στὶς 29, 30, 31 Ὀκτ. καὶ 1 Νοεμ. 1987 στὸ Δημοτικὸ Θέατρο Μυτιλήνης.

Τὶς παραστάσεις αὐτὲς παρακολούθησαν πάνω ἀπὸ 3.000 θεατές. Ἐπίσης, στὴ Μυτιλήνη, στὶς 29-10-87, δόθηκε δωρεάν, εἰδικὴ παράσταση, γιὰ τὶς Στρ. Μονάδες τοῦ νησιοῦ μας.

Ἔπαιξαν οἱ ἐρασιτέχνες: Λίτσα Βλάχου, Κλειὼ Σιταρὰ - Βουτσῆ, Ἀθηνᾶ Γιαννόγκονα, Σπύρος Καρδακάρης, Παναγιώτης Παττές, Ἀνδρέας Σεφτελῆς, Νίκος Συνόδης, Γιάννης Καπιτζίκας, Εὔη Παττέ, Τόλης Τζαννῆς, Τάσος Τσέλεκας καὶ Μανώλης Μοσχονησιώτης.

Τὴ σκηνοθετικὴ ἐπιμέλεια εἶχε ὁ Σπύρος Καρδακάρης. Τὴ μουσικὴ ἐπένδυση ἔκανε ὁ Μίκος Πεσμαζόγλου, τὴν ἐπιμέλεια τῶν κοστουμιῶν εἶχαν οἱ Μ. Ἀχ. Ἀναγνωστοπούλου καὶ Μαρία Σαράτση καὶ τὴ μουσικὴ ἐπένδυση ἔκανε ὁ Μίκος Πεσμαζόγλου, τὴ Γενικὴ Δ/νση τῆς ὅλης παράστασης εἶχε ὁ πρόεδρος τοῦ Φ.Ο.Μ. Περ. Μαυρογιάννης, μὲ βοηθοὺς τοὺς Κώστα Σάνδηλο, Γιάννη Βουτσῆ καὶ Νίκο Σαράτση.

ε) Κατὰ τὸ νέο σχολικὸ ἔτος 1987/88, ἡ Σχολὴ Θεάτρου τοῦ ΦΟΜ ξαναλειτούργησε κανονικά, μὲ ὑπεύθυνο τὸν Ἀνδρέα Σεφτελῆ, καὶ μὲ σπουδαστὲς 15.

Ἀπ᾽ τή θεατρική παράσταση, κωμωδία τοῦ Δ. Ψαθᾶ: «Ἐξοχικόν Κέντρον ὁ Ἔρως». Μυτιλήνη (20 - 23/5/1984).

Ἀπ᾽ τή θεατρική παράσταση, δράμα τοῦ Ἀλ. Πάρνη: «Τὸ νησὶ τῆς Ἀφροδίτης». Χίο καὶ Μυτιλήνη (Ὀκτώβριο 1987).

Οἱ μαθητὲς τῆς Σχολῆς θὰ παρουσιάσουν, ἀπὸ σκηνῆς, τὴ θεατρική τους δουλειὰ ἐντὸς τοῦ 1988.

στ) Ἐμπλουτίστηκε καὶ λειτουργεῖ μὲ 200 καὶ πλέον τόμους ἡ Θεατρικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Φ.Ο.Μ.

ζ) Ἀπ' τὸ Μάρτιο 1988 ἄρχισε, ἀπ' τὸ Θεατρικὸ Τμῆμα τοῦ Ὁμίλου μας, ἡ προετοιμασία γιὰ τὸ ἀνέβασμα ἀπὸ σκηνῆς τῆς λεσβιακῆς κωμωδίας τοῦ Ἀργ. Ἀραβανόπουλου «Ἡ Ρουδιά», γραμμένη στὸ μυτιληνιὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα. Θὰ παιχθεῖ, τὸ 1988.

Β' ΜΟΥΣΙΚΟ ΤΜΗΜΑ

(Πρηγούμενες ἐκδηλώσεις 14)

α) Στὶς 27-3-1985, στὸ Δημοτικὸ Θέατρο Μυτιλήνης, διοργανώθηκε μὲ ξεχωριστὴ ἐπιτυχία μουσικοφιλολογικὸ βραδινὸ γιὰ τὸν ἀξέχαστο Ἀττίκ, μὲ τίτλο: «Ὁ Ἀττίκ, ἡ ἐποχή του, τὰ τραγούδα του». Κείμενα - ἀφήγηση Ἀλφόνσου Δελῆ. Τραγούδησε ἡ πρὸς τοῦτο ἀπ' τὴ Χίο προσκληθεῖσα Κλεοπάτρα Μαλάμου, συνοδεία πιάνου (Δημήτρης Μπουζάνης), κιθάρας (Κων. Τσικλέας) καὶ πνευστῶν (Γεωργ. Παπαγεωργίου).

β) Στὶς 9 Μαΐου 1988 προγραμματίσθηκε νὰ γίνει στὸ Δημοτικὸ Θέατρο Μυτιλήνης «Βραδιὰ κλασσικοῦ τραγουδιοῦ», μὲ καλλιτέχνες τῆς Ἐθνικῆς Λυρικῆς Σκηνῆς, καὶ νὰ τιμηθεῖ ὁ Λέσβιος τενόρος τῆς Ε.Λ.Σ. Δημήτριος Στεφάνου. Τὸ πρόγραμμα τῆς βραδιᾶς θὰ ἐπιμεληθεῖ καὶ θὰ παρουσιάσει ὁ Ἀλφόνσος Δελῆς. Τὸν τενόρο Δημ. Στεφάνου θὰ συνοδεύσει στὸ πιάνο ὁ Μαέστρος τῆς Ε.Λ.Σ. Δημήτρης Κατσίμπας, ὁ δὲ βαρύτονος τῆς Ε.Λ.Σ. Θέμης Σερμιὲ θὰ ἐμπλουτίσει μὲ λυρικὰ τραγούδια τὴ βραδιά.

γ) Ἡ συγκροτηθεῖσα ἀπὸ τὸ 1981 στὸν Ὅμιλό μας 25μελὴς «Βυζαντινὴ Χορωδία Ἀνδρῶν», ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ χοράρχη Θεόδωρου Μανιάτη, ἔπαυσε νὰ λειτουργεῖ κατὰ τὴν τελευταία τριετία. Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μὲ τὸ «Τμῆμα Μουσικῆς Νέων». Οἱ λόγοι ἀναστολῆς τῶν δραστηριοτήτων τῶν παραπάνω τμημάτων Μουσικῆς ἦταν καθαρὰ οἰκονομικοὶ καὶ τεχνικοί.

δ) Κύριος στόχος τοῦ «Μουσικοῦ Τμήματος» τοῦ Φ.Ο.Μ. εἶναι ἡ συγκρότηση μιᾶς μουσικῆς κομπανίας παραδοσιακῶν λαϊκῶν ὀργάνων. Τοῦτο θὰ μποροῦσε νὰ ὑλοποιηθεῖ ἐὰν κι' ἐφ' ὅσον τὸ ΥΠΠΕ ἢ ἄλλος φορέας ἀνελάμβανε τὶς δαπάνες λειτουργίας της.

Γ' ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

(Προηγούμενες ἐκδηλώσεις 10)

α) Ὁ ἀπὸ 10-9-1983 προκηρυχθεὶς διαγωνισμὸς συγγραφῆς θεατρικοῦ ἔργου, σὲ λεσβιακὴ ντοπιολαλιά, κατέστη ἄγονος. Ἡ τριμελὴς Ἐπιτροπὴ κρίσεως, ποὺ τὴν ἀπετέλεσαν οἱ συγγραφεῖς Τάκης Χατζηαναγνώστου, Ἀργύρης Ἀραβανόπουλος καὶ ὁ ὑποφαινόμενος, δὲν ἔκρινε, ἀπ' τὰ ὑποβληθέντα μέχρι 30-9-84 δυὸ θεατρικὰ ἔργα, κανένα ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ πάρει τὸ χρηματικὸ ἔπαθλο τῶν 50.000 δρχ., ποὺ ἀθλοθέτησε, πρὸς τοῦτο, ὁ Λέσβιος συγγραφέας Ἀριστείδης Κλήμης.

β) Στὶς 4-4-1984, ὁ ΦΟΜ διοργάνωσε στὸ φουαγιὲ τοῦ Δημοτικοῦ Θεάτρου Μυτιλήνης τιμητικὴ ἐκδήλωση γιὰ τὸν Λέσβιο σκιτσογράφο - ζωγράφο Γιῶργο Κακαδέλλη. Μίλησε γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ καλλιτεχνικὸ ἔργο τοῦ τιμωμένου ὁ τότε Γεν. Γραμματέας τοῦ Ὁμίλου μας ἀείμνηστος συγγραφέας Στράτος Χατζηγιάννης. Προβλήθηκαν διαφάνειες ἀντιπροσωπευτικῶν ἔργων τοῦ Γ.Κ. ἀπὸ τοὺς κ.κ. Γιάννη Ἀναγνώστου καὶ Θαν. Καραγκούνη. Ἔγινε ἀπονομὴ ἀναμνηστικοῦ διπλώματος στὸν τιμώμενο καλλιτέχνη καὶ ἐπακολούθησαν τὰ ἐγκαίνια τῆς ἀναδρομικῆς ἔκθεσης σκιτσογραφίας του.

γ) Στὶς 4-3-1986 ὁ ΦΟΜ προκήρυξε, μὲ τὸ χρηματικὸ ἔπαθλο τῶν 50.000 δρχ. τοῦ κ. Α. Κλήμη, λογοτεχνικὸ διαγωνισμό: α) Διηγήματος καὶ β) Ποιήματος, μὲ Α' βραβεῖο, χρηματικὰ ἔπαθλα τῶν δρχ. 25.000, ἀντιστοίχως, καὶ μὲ β' βραβεῖο, ἐπαίνους. Καὶ τὰ δύο βραβεῖα θὰ συνοδεύονται μὲ σχετικὰ ἀναμνηστικὰ διπλώματα. Τελευταία ἡμερομηνία συμμετοχῆς ἦταν ἡ

Ἀπ᾽ τὸ θεατρικὸ λεσβιακὸ σκέτς τοῦ Ντ. Διαλεκτοῦ: «Ἄλλος γιὰ τὴν Ἀμερικὴ» στὴν Ἄναξο Λέσβου (6-8-1983) καὶ στὰ «Βενιαμίνεια» Γλωμαρίου (26-8-1983).

Ἀπ᾽ τὸ μουσικοφιλολογικὸ βραδινό: «Ὁ Ἀττίκ, ἡ ἐποχή του, τὰ τραγούδια του», μὲ κύριο ὁμιλητὴ τὸν Ἀλφ. Δελῆ (Μυτιλήνη, 27-3-1985).

3-11-86. Ὁ ἐν λόγῳ διαγωνισμός, ἐνταγμένος στὸ 1986, ποὺ παγκόσμια εἶχε ὁριστεῖ ὡς ἔτος Εἰρήνης, δέχθηκε μόνον ἔργα μὲ κύριο νόημα ἢ μήνυμα τὸ ἰδεῶδες τῆς Εἰρήνης ἢ τὰ φιλειρηνιστικὰ αἰσθήματα, καὶ ἀπὸ συγγραφεῖς ἢ ποιητὲς ὄχι πάνω ἀπὸ 35 ἐτῶν· δέσμευση, προκειμένου νὰ συμμετάσχη, κατὰ βάση, ἡ νέα γενιά. Ἡ συμμετοχὴ τῶν ἐνδιαφερομένων ὑπῆρξε ἱκανοποιητική.

Τὰ παραπάνω βραβεῖα θ' ἀπονεμηθοῦν στοὺς νικητὲς κατὰ τὴν ἑβδομάδα τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς Δεκαετίας ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ΦΟΜ, ποὺ θὰ γίνει τὸ φθινόπωρο τοῦ 1988.

δ) Στὶς 21-7-1986, ὥρα 8.30 μ.μ. ἀπὸ τὸ χῶρο ἐκδηλώσεων τοῦ Κάστρου Μυτιλήνης σὲ ἀπευθείας ραδιοφωνικὴ μετάδοση τῆς ΕΡΤ-1, πραγματοποιήθηκε ἡ ἐκδήλωση-ἐκπομπή: «Συγγραφεῖς καὶ πόλεις», μὲ θέμα: «Ἡ συμβολὴ τῆς Λέσβου στὰ νεοελληνικὰ Γράμματα». Κύριος ὁμιλητὴς τῆς βραδιᾶς ἦταν ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὁμίλου μας Περικλῆς Μαυρογιάννης, ποὺ ἐπικέντρωσε τὸν λόγο του στοὺς Βενέζη, Κόντογλου, Μυριβήλη καὶ Ἐλύτη. Ἐπίσης οἱ παριστάμενοι ἠθοποιοὶ τοῦ Ἐθνικοῦ Θεάτρου Εὔα Κοταμανίδου καὶ Χρῆστος Καλαβροῦζος διάβασαν λογοτεχνικὲς σελίδες τῶν παραπάνω συγγραφέων.

Ἡ ἐν λόγῳ ἐκπομπὴ - ἀφιέρωμα συνδιοργανώθηκε ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Ραδιοφωνία, τὸ Ὑπουργεῖο Αἰγαίου, τὸν Δῆμο Μυτιλήνης καὶ τὸν Φ.Ο.Μ.

ε) Στὶς 12-12-1987, στὸ φουαγιὲ τοῦ Δημοτικοῦ Θεάτρου Μυτιλήνης ὁ ΦΟΜ διοργάνωσε «Πνευματικὸ μνημόσυνο» τοῦ ἀειμνήστου Γεν. Γραμματέα του συγγραφέα Στράτου Χατζηγιάννη. Κύριος ὁμιλητὴς τῆς βραδιᾶς ὁ Λέσβιος καταξιωμένος λογοτέχνης Μῆτσος Τσιάμης, ποὺ ἦρθε, πρὸς τοῦτο, ἀπ' τὴν Ἀθήνα. Ἔγινε προβολὴ διαφανειῶν ἀπ' τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Σ.Χ., καὶ ἡ ἐρασιτέχνης τοῦ ΦΟΜ δ. Ἀθηνᾶ Γιαννόγκονα διάβασε ἀποσπάσματα ἀπ' τὰ ἔργα τοῦ τιμωμένου συγγραφέα.

στ) Ἀπὸ 1-1-1988 τὸ «Λογοτεχνικὸ Τμῆμα» τοῦ Ὁμίλου μας, θέλοντας νὰ τιμήσει τὸ ἔργο τῶν Λέσβιων συγγραφέων καὶ καλλιτεχνῶν καθιέρωσε σειρὰ ἐκδηλώσεων, ὑπὸ τὸν τίτλο «Λεσβιακὲς Μορφές». Ἔτσι, στὸ φουαγιὲ τοῦ Δημοτικοῦ Θεάτρου Μυτιλήνης, μιὰ φορὰ τὸν μήνα, σὲ ἡμέρα Δευτέρα, παρουσιάζεται ἀπὸ ἐπώνυμους λογοτέχνες τὸ ἔργο καὶ ἡ ζωὴ τῶν καταξιωμένων Λέσβιων ποιητῶν, πεζογράφων, διανοητῶν καὶ καλλιτεχνῶν.

Ἤδη, πραγματοποιήθηκαν οἱ παρακάτω 3 ὁμιλίες - ἐκδηλώσεις:

1) Στὶς 30-1-88, ὁμίλησε ὁ συγγραφέας Τάκης Χατζηαναγνώστου μὲ θέμα: «Ἠλίας Βενέζης».

2) Στὶς 15-2-88, ὁμίλησε ὁ λογοτέχνης Ἀλφόνσος Δελῆς μὲ θέμα: «Συντροφιὰ μὲ τὸν Στράτη Μυριβήλη».

3) Στὶς 21-3-88, ὁμίλησε ἡ Καθηγήτρια - φιλόλογος Βασιλικὴ Κουρβανιοῦ μὲ θέμα: «Στρατῆς Παπανικόλας». Διάβασε λεσβιακὲς παρλάτες τοῦ Σ.Π. ὁ ἐρασιτέχνης τοῦ ΦΟΜ κ. Χαρίτος Μικές.

Τὸ περαιτέρω πρόγραμμα τῆς σειρᾶς «Λεσβιακὲς Μορφὲς» ἔχει ὡς ἀκολούθως:

4) Στὶς 16-5-88. Ὁμιλητὴς ὁ κ. Παναγιώτης Παρασκευαΐδης, μὲ θέμα: «Θρασύβουλος Σταύρου». Κείμενα θὰ διαβάσουν οἱ Λίνα Βακάλη - Πανταζοπούλου, Ἀθηνᾶ Γιαννόγκονα καὶ Περ. Μαυρογιάννης.

5) Τὸν Ἰούλιο '88. Ὁμιλητὴς ὁ κ. Δημήτριος Νικορέτζος, μὲ θέμα: «Ὁ ποιητὴς Στρατῆς Καρίπης». Ἡ ἐκδήλωση θὰ γίνει στὴν Ἄργενο, πατρίδα τοῦ τιμωμένου ποιητῆ.

6) Στὶς 19-9-88. Ὁμιλητὴς ὁ κ. Βαγγέλης Καραγιάννης, μὲ θέμα: «Θείελπης Λεφκίας».

7) Στὶς 10-10-88. Ὁμιλητὴς ὁ κ. Π.Δ. Πανταζῆς, μὲ θέμα: «Ὁ Μίλτος Κουντουρᾶς καὶ τὸ πρόβλημα τῆς Παιδείας μας».

8) Τὸ Νοέμβρη '88. Ὁμιλητὴς ὁ κ. Ραφαὴλ Παπαδέλλης, μὲ θέμα: «Ἀργύρης Ἐφταλιώτης».

9) Τὸν Δεκέμβρη '88. Ὁμιλητὴς ὁ κ. Δ.Π. Λεοντῆς, μὲ θέμα: «Δημήτριος Γρ. Βερναρδάκης».

10) Τὸ Γενάρη '89. Ὁμιλητὴς ὁ κ. Παντελῆς Ἀργύρης, μὲ θέμα: «Στρατῆς Παρασκευαΐδης».

Ἀπ᾽ τὴν «Τιμητικὴ Βραδιὰ» τοῦ λέσβιου καλλιτέχνη σκιτσογράφου Γιώργου Κακαδέλλη, μὲ κύριο ὁμιλητὴ τὸν ἀείμνηστο Σ. Χατζηγιάννη (Μυτιλήνη, 4-4-1984).

Ἀπ᾽ τὸ «Πνευματικὸ Μνημόσυνο» τοῦ λέσβιου συγγραφέα Στράτου Χατζηγιάννη, μὲ κύριο ὁμιλητὴ τὸν ποιητὴ Μῆτσο Τσιάμη (Μυτιλήνη, 12-12-1987).

Ὑπολείπονται δυὸ ἀκόμη θέματα, ποὺ οἱ ἡμερομηνίες τους δὲν ἔχουν ἀκόμη καθοριστεῖ. Αὐτὰ εἶναι: α) «Ἀντώνης Πρωτοπάτσης», μὲ ὁμιλητὲς τοὺς κ.κ. Α. Ἀραβανόπουλο καὶ Μ. Καλλιγιάννη καὶ β) «Ὁ ποιητὴς Γιῶργος Λιάκος», μὲ ὁμιλήτρια τὴ Χρυσούλα Χατζηγιαννιοῦ.

Τὸ ἐρχόμενο Φθινόπωρο, ὁ ΦΟΜ θὰ προγραμματίσει καὶ τὴ β΄ σειρὰ τῶν «Λεσβιακῶν Μορφῶν». Στὴ σειρὰ αὐτὴ θὰ τιμηθοῦν, κατὰ τὸ πλεῖστον, ζῶντες Λέσβιοι συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχνες.

Τέλος, στὸν ΦΟΜ λειτουργεῖ «ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ», ποὺ ἀριθμεῖ γύρω στὰ 500 βιβλία, τόμους, περιοδικὰ κ.λ.π. ἔντυπα. Ὁ ἐμπλουτισμός της συνεχίζεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπὸ δωρεὲς φίλων καὶ συνεργατῶν τοῦ Ὁμίλου μας.

Δ΄ ΤΜΗΜΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ
(Προηγούμενες ἐκδηλώσεις 3)

Σκοπὸς τοῦ Λαογραφικοῦ τμήματος τοῦ ΦΟΜ εἶναι ἡ συγκέντρωση, ταξινόμηση, μελέτη ποικίλου λαογραφικοῦ ὑλικοῦ, εἰδικότερα τῆς ἀθησαύριτης, πρωτότυπης λεσβιακῆς - αἰολικῆς λαογραφικῆς ὕλης. Ἐπίσης, ἡ προβολή, μὲ διάφορα μέσα (διαφάνειες, ἔντυπα, ἐκδόσεις, ὁμιλίες κ.ἄ.) τῆς λαϊκῆς, παραδοσιακῆς μας τέχνης, σὲ ὁποιαδήποτε ἔκφανσή της (Ζωγραφική, κεραμική, μουσικὴ κ.λ.π.). Ἤδη, συστηματοποιεῖται ἡ φωτογράφηση καὶ ἡ μελλοντικὴ ἔκδοση σὲ βιβλίο: α) τῶν Λεσβιακῶν Πύργων β) τῶν μπαλκονιῶν - κιγκλιδωμάτων - σιδεριῶν - θυρῶν τῆς Λέσβου κ. αἰ γ) τῶν παλιῶν γειτονιῶν τῆς Μυτιλήνης, ποὺ ὅλο καὶ χάνονται. Τέλος, ἑτοιμάζεται καὶ θὰ κυκλοφορήσει προσεχῶς σειρὰ (καρτ-ποστάλ) ἀπὸ γκραβοῦρες λεσβιακῶν παραδοσιακῶν στολῶν - ἐνδυμασιῶν.

Ε΄ ΤΜΗΜΑ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
(Προηγούμενες ἐκδηλώσεις 20)

Ἡ προσφορὰ τοῦ Φ.Ο.Μ. στὸν τομέα τῶν «Εἰκαστικῶν Τεχνῶν» ὑπῆρξε, κατὰ γενικὴ ὁμολογία, ἐπὶ μιὰ δεκαετία, ποιοτικὰ καὶ ποσοτικὰ ἀξιόλογη. Μέσω τοῦ Ὁμίλου μας, οἱ εἰκαστικὲς τέχνες στὴν πόλη μας ἀναβαθμίστηκαν. Τόσο μὲ τὴ διοργάνωση ἀπ΄ τὸν Ὅμιλό μας πολλαπλῶν εἰκαστικῶν ἐκθέσεων, ἰδιαίτερα ζωγραφικῆς, ὅσο καὶ μὲ τὴν ἵδρυση, τὸ 1981, καὶ συνεχῶς μέχρι σήμερα, λειτουργία τῆς ΣΧΟΛΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ, προσφέρθηκε στοὺς φιλότεχνους τῆς πόλης μας ἡ δυνατότητα προσέγγισης, ἄμεσα ἢ ἔμμεσα, τοῦ φανταστικοῦ κόσμου τῆς ζωγραφικῆς καὶ γενικότερα τῶν εἰκαστικῶν ἐκφράσεων.

Ἡ ΣΧΟΛΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΤΟΥ Φ.Ο.Μ. λειτουργεῖ, κατὰ βάση, σὲ δυό, τμήματα: α) Τμῆμα παιδικοῦ σχεδίου, ὅπου σπουδάζουν παιδιὰ ἀπὸ 7-13 χρονῶν, καὶ β) Τμῆμα ἐνηλίκων, δηλ. ἀπὸ 13 ἐτῶν καὶ ἄνω. Μέχρι σήμερα δίδαξαν στὴ Σχολὴ οἱ ἑξῆς ζωγράφοι:

* 1981 ἕως ΄84: Ἰάκωβος Μουτζουρέλλης, Καθηγητὴς Τεχνικῶν στὴν Παιδ. Ἀκαδημία Μυτιλήνης. Ζωγράφος
* Χειμώνας 1985: Μαρία Μπίλτινγκ, Ὁλλανδέζα ζωγράφος.
* 1985, 86, 87: Σαπφὼ Βογιατζῆ - Γιακουμῆ, ζωγράφος καὶ σήμερα Καθηγήτρια Τεχνικῶν στὴ Μέση Ἐκπαίδευση.
* 1986, 87: Ξένια Ἀραπάκη, Κεραμίστρια - ζωγράφος καὶ Καθηγήτρια στὴν Παιδ. Ἀκαδημία Μυτιλήνης.
* 1987, 88: Μιχάλης Καλλιγιάννης, χαράχτης - ζωγράφος, μὲ σπουδὲς στὴ Γαλλία.

Στὴν ὀκταετία ποὺ μᾶς πέρασε, σπούδασαν στὴ Σχολή μας περίπου διακόσια ἄτομα, νέοι, ἐνήλικες καὶ μεσήλικες· ἄνθρωποι ποὺ βρῆκαν τὴν εὐκαιρία ν΄ ἀναπλάσουν τὸ ζωγραφικό τους τάλαντο καὶ νὰ χαροῦν τὴ γεύση τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας.

Οἱ λοιπὲς ἐκδηλώσεις, κατὰ τὴν περίοδο 1984 - 88 (Πάσχα), τοῦ Τμήματος Εἰκαστικῶν Τεχνῶν τοῦ Ὁμίλου μας εἶναι:

α) 12-18/4/1984, ὁμαδικὴ ἔκθεση τῶν μαθητῶν τῆς Σχολῆς Ζωγραφικῆς τοῦ Φ.Ο.Μ., στὸ φουαγιὲ τοῦ Δημοτικοῦ μας Θεάτρου.

β) 3-9/7/1984, Ἔκθεση Ἁγιογραφίας τοῦ Λέσβιου καλλιτέχνη Ἀλέξη Φουντούρη, στὸ φουαγιὲ τοῦ Δημοτικοῦ Θεάτρου Μυτιλήνης.

γ) 12/6 - 8/7/1984, στὰ πλαίσια τοῦ Ἑορτασμοῦ τῆς Ναυτικῆς Ἑβδομάδας, ὁ Ὅμιλός μας διοργάνωσε στὸ φουαγιὲ τοῦ Δημοτικοῦ μας Θεάτρου ἔκθεση «Θαλασσογραφίας».

δ) 23/7 - 5/8/1984, στὶς αἴθουσες τοῦ Ὁμίλου μας διοργανώσαμε τὴν ἀτομικὴ ἔκθεση ζωγραφικῆς τοῦ Λέσβιου αὐτοδίδακτου ζωγράφου Παναγιώτη Μαλαμέλλη.

ε) Στὶς 28-10-1985, στὰ πλαίσια τοῦ Νομαρχιακοῦ προγράμματος ἑορτασμοῦ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου, ὁ ΦΟΜ διοργάνωσε στὸ φουαγιὲ τοῦ Δημοτικοῦ μας Θεάτρου, πρωτότυπη ἔκθεση μὲ θέμα: «Πῶς εἶδαν τὸ Ἔπος τοῦ 40 οἱ γελιογράφοι τῆς τότε ἐποχῆς». Τὴν ἐπιμέλεια τῆς ἀναπαραγωγῆς τῶν δεκάδων σατιρικῶν σκίτσων καὶ τὴν ὅλη παρουσίαση ἔκανε ὁ δάσκαλος κ. Γιάννης Ε. Ἀναγνώστου.

στ) 11-18/6/1986. Δεκαοκτὼ σπουδαστὲς τῆς Σχολῆς Ζωγραφικῆς τοῦ Ὁμίλου μας παρουσιάζουν τὴ δουλειά τους σὲ ὁμαδικὴ Ἔκθεση, στὸ φουαγιὲ τοῦ Δημοτικοῦ μας Θεάτρου.

ζ) 29/6 - 6/7/1986, στὰ πλαίσια ἑορτασμοῦ τῆς Ναυτικῆς Ἑβδομάδας, ὁ Ὅμιλός μας, στὸ φουαγιὲ τοῦ Δημοτικοῦ Θεάτρου, διοργάνωσε ἔκθεση ἔργων Λεσβίων ζωγράφων μὲ θέμα: «Θάλασσες - ἀκρογιάλια».

η) 8-22/9/1986, ὁ Ὅμιλός μας διοργάνωσε τὴν ἀτομικὴ ἔκθεση τῆς Λέσβιας ζωγράφου Μαριανθούλας Πρίμου - Σουγιουλτζῆ, στὸ ἀτελιὲ τῆς ζωγράφου, στὸ σπίτι της, Μυτιλήνη - Ε. Βοστάνη, 12.

θ) 22/4 - 3/5/1987, στὶς αἴθουσες τοῦ Φ.Ο.Μ., διοργανώσαμε ἔκθεση Ἁγιογραφίας καὶ Κεραμικῆς, τοῦ ἁγιογράφου Ἀλέξη Φουντούρη καὶ τῶν κεραμιστριῶν Ἄννας Φωντῆ καὶ Ζέττας Γεροντιδάκη.

ι) Ἀπὸ 6 Ἰουλίου 1987, καὶ ἐπὶ μία ἑβδομάδα, στὸ φουαγιὲ τοῦ Δημοτικοῦ Θεάτρου Μυτιλήνης, ὁ Ὅμιλός μας, διοργάνωσε ὁμαδικὴ ἔκθεση ἔργων τῶν σπουδαστῶν τῆς Σχολῆς Ζωγραφικῆς τοῦ ΦΟΜ.

ια) 8-18/7/1987, ὁ Ὅμιλός μας, σὲ συνεργασία μὲ τὴ Νομαρχιακὴ Ἐπιτροπὴ Ἰσότητας τῶν δύο φύλων Ν. Λέσβου, διοργάνωσε σὲ αἴθουσα τοῦ Λυκείου Πέτρας Λέσβου, ὁμαδικὴ ἔκθεση Ζωγραφικῆς καὶ Κεραμικῆς, πρὸς τιμὴ τῶν ἐκεῖ φιλοξενουμένων ἑλληνίδων μεταναστριῶν. Ἔλαβαν μέρος οἱ ζωγράφοι: Ἀραπάκη - Σταύρου Ξένη, Βογιατζῆ - Γιακουμῆ Σαπφώ, Ἐλευθεριάδη Νίκη, Καλλιπολίτου Μαρία, Μεσσηνέζη - Πλατσῆ Καίτη, Σούγιουλτζη - Πρίμου Μαριάνθη, καὶ οἱ κεραμίστριες Ζέττα Γεροντιδάκη καὶ Ἄννα Φωντῆ.

ιβ) 15-30/7/1987, στὸν ἐκθεσιακὸ χῶρο τοῦ Δήμου Μυτιλήνης, Γενὶ-Τζαμί, ὁ Ὅμιλός μας διοργάνωσε τὴν ἀτομικὴ ἔκθεση τῆς Λέσβιας ζωγράφου Μαρίας Καλλιπολίτη.

ΣΤ' ΑΛΛΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

(Προηγούμενες ἐκδηλώσεις 20)

α) Στὶς 19-10-1983 πραγματοποιεῖται, σύμφωνα μὲ τὸ Καταστατικό, ἡ ἐτήσια τακτικὴ Γενικὴ Συνέλευση τῶν Μελῶν τοῦ Ὁμίλου.

β) Στὶς 21-1-1984, στὶς αἴθουσες τοῦ Ὁμίλου, παρουσία τῶν Ἀρχῶν, καὶ πλήθους κόσμου, ἔγινε ἑορτὴ «Κοπῆς Βασιλόπιττας», μὲ σχετικὸ ἑλληνικὸ γλέντι.

γ) Στις 6-6-1984, ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὁμίλου μας δίνει συνέντευξη γιὰ τὸ ἱστορικὸ καὶ τὶς δραστηριότητες τοῦ ΦΟΜ, στὴ δημοσιογράφο καὶ ἀνταποκρίτρια τῆς Ἑλληνικῆς Ραδιοφωνίας Λιάνα Προκοπίου. Ἡ ἐν λόγῳ συνέντευξη μεταδόθηκε ἀπὸ τὴν Ε.ΡΑ. σὲ ἐκπομπὴ πολιτιστικῶν γεγονότων.

δ) Στὶς 12-11-1984 πραγματοποιεῖται ἡ ἐτήσια Γ.Σ. τῶν μελῶν τοῦ Ὁμίλου.

ε) Στὶς 18-6-1985, στὸ Κέντρο «Δελφίνια» Βίγλας Μυτιλήνης ὁ Ροταριανὸς Ὅμιλος Μυτιλήνης, σὲ πανηγυρικὴ Συνεστίασή του, ἐτίμησε τὸ μέχρι τώρα πνευματικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ ἔργο τοῦ Φ.Ο.Μ. καὶ τοῦ ἀπένειμε σχετικὸ Ἀναμνηστικὸ Δίπλωμα.

στ) Στὶς 16-12-1985, πραγματοποιεῖται, σύμφωνα μὲ τὶς Καταστατικὲς διατάξεις, ἡ ἐτήσια τακτικὴ Γενικὴ Συνέλευση τῶν μελῶν τοῦ Ὁμίλου, κατὰ τὴν ὁποία διενεργοῦνται καὶ Ἀρχαιρε-

σίες, γιὰ νέο Δ.Σ. καὶ Ἐ.Ἐ., μὲ θητεία μιᾶς τριετίας, ἤτοι μέχρι 16-12-88.

Ἐκλέχτηκαν γιὰ τὸ Δ.Σ. καὶ συγκροτήθηκαν εἰς Σῶμα οἱ ἑξῆς: 1) Περικλῆς Μαυρογιάννης - Πρόεδρος 2) Στράτος Χατζηγιάννης - Ἀντιπρόεδρος 3) Ντόρης Διαλεκτὸς - Γεν. Γραμματέας 4) Λευτέρης Χαβραλῆς - Ταμίας 5) Κώστας Σάνδηλος - Ἔφορος Ὑλικοῦ, 6) Σπῦρος Καρδακάρης καὶ 7) Παναγιώτης Παττὲς - Σύμβουλοι. Ἐπίσης γιὰ τὴν Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπὴ ἐκλέχτηκαν οἱ: α) Εὐστράτιος Ματζουράνης β) Βάνα Μυστεγνιώτου καὶ γ) Νίκος Σαράτσης.

ζ) Στὶς 11-11-1985, μὲ τὴ συμπλήρωση 40 χρόνων θεοφιλοῦς Ἀρχιερατείας τοῦ Σεβ. Μητροπολίτη Μυτιλήνης Ἰακώβου Κλεομβρότου, ὁ Φ.Ο.Μ., τιμώντας τὸν Σεβαστὸ Γέροντα, τοῦ ἀπένειμε ἐπίχρυση ἀναμνηστικὴ πλακέτα. Ἐξ' ἄλλου, ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὁμίλου μας εἶχε ὁριστεῖ ὡς μέλος τῆς Ὀργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς Ἑορτασμοῦ τῶν 40 χρόνων Ἀρχιερατείας τοῦ τιμημένου Ἱεράρχη.

η) Στὶς 23-12-1985 ἀπεβίωσε ὁ ἐπὶ σειρὰ ἐτῶν πολύτιμος συνεργάτης καὶ Ἀντιπρόεδρος τοῦ Ὁμίλου μας συγγραφέας Στράτος Χατζηγιάννης. Ἐκδόθηκε σχετικὸ Ψήφισμα.

θ) Στὶς 4-3-1986, σύμφωνα μὲ τὸ Καταστατικὸ τοῦ Ὁμίλου μας, τὸ ἐκλεγμένο ἑπταμελὲς Δ.Σ. συμπληρώνεται μὲ ἄλλα 4 κατ' ἐπιλογὴν - ἀριστίνδην μέλη, ἤτοι τούς: 1) Γεώργο Κακαδέλλη 2) Περσεφόνη Ἀναγνώστου 3) Ἄννα Χατζέλλη - Τσακιράκη καὶ 4) Στρατῆ Ἀθηναῖο.

ι) Στὶς 14-12-1986, πραγματοποιεῖται ἡ ἐτήσια τακτικὴ Γ.Σ. τῶν μελῶν τοῦ Φ.Ο.Μ.

ια) Στὶς 31-1-1987, στὶς αἴθουσες τοῦ Ὁμίλου μας παρουσία τῶν Τοπικῶν Ἀρχῶν καὶ πλήθους κόσμου ἔγινε ἡ «Κοπὴ τῆς Βασιλόπιττας» καὶ συνέχεια δόθηκε δεξίωση - ἑλληνικὸ γλέντι.

ιβ) Στὶς 26-3-1987, ἀπεβίωσε ὁ ἐπὶ σειρὰ ἐτῶν πολύτιμος συνεργάτης καὶ Γεν. Γραμματέας τοῦ Ὁμίλου μας Λαογράφος Ντόρης Διαλεκτός. Ἐκδόθηκε σχετικὸ Ψήφισμα.

ιγ) Στὶς 11-10-1987, στὴ Χίο, ὅπου εἶχε μεταβεῖ τὸ Θεατρικὸ Τμῆμα τοῦ ΦΟΜ, καὶ παρουσίασε τὸ δραματικὸ ἔργο τοῦ Α. Πάρνη, «Τὸ νησὶ τῆς Ἀφροδίτης», ὁ Δῆμος Χίου, ἡ Δ/νση τοῦ Ὁμήρειου Πνευματικοῦ Κέντρου Δήμου Χίου καὶ τὸ Προεδρεῖο τοῦ Φιλοτεχνικοῦ Ὁμίλου Χίου, παρέθεσαν τιμητικὸ δεῖπνο στὸ Κέντρο τοῦ Ναυτικοῦ Ὁμίλου Χίου, πρὸς τιμὴ τοῦ ΦΟΜ. Ἀνταλλάχτηκαν ἀναμνηστικὰ δῶρα.

ιδ) Στὶς 6-11-1987, στὸ ξενοδοχεῖο «ΞΕΝΙΑ» τὸ Δ.Σ. τοῦ Ὁμίλου μας παρέθεσε πρὸς τιμὴ τῶν ἐρασιτεχνῶν τῶν θεατρικῶν παραστάσεων τοῦ ἔργου «Τὸ νησὶ τῆς Ἀφροδίτης», ἐπίσημο δεῖπνο. Παρέστησαν οἱ Τοπικὲς Ἀρχές, οἱ ἐρασιτέχνες καὶ πολλοὶ φίλοι καὶ συνεργάτες τοῦ ΦΟΜ.

ιε) Στὶς 16-12-1987, πραγματοποιεῖται ἡ ἐτήσια τακτικὴ Γ.Σ. τῶν μελῶν τοῦ Ὁμίλου.

ιστ) Ὁ πρόεδρος τοῦ ΦΟΜ, κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα 1984-88, ἐκπροσώπησε τὸν Ὅμιλό μας σὲ πάμπολλες πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις ἄλλων Συλλόγων, κι ἔλαβε μέρος σὲ συνεδριάσεις - συσκέψεις τοῦ Ὑπουργείου Αἰγαίου, Νομαρχίας Λέσβου, Δήμου Μυτιλήνης, ΝΕΛΕ καὶ ἄλλων φορέων, ποὺ ἀφοροῦσαν στὰ πολιτιστικὰ πράγματα τῆς πόλης μας.

ιζ) Ἀπὸ τὸ 1987 γίνονται σχετικοὶ προγραμματισμοὶ καὶ σχεδιάσεις, προκειμένου, τὸ φθινόπωρο τοῦ 1988, νὰ γιορταστοῦν πανηγυρικὰ τὰ Δεκάχρονα τοῦ ΦΟΜ.

Τέλος, γιὰ τὶς δραστηριότητες εἰδικὰ καὶ γενικὰ τοῦ Ὁμίλου μας ἔχουν γραφεῖ ἄρθρα, σημειώματα καὶ σχόλια στὶς Λεσβιακὲς τοπικὲς ἐφημερίδες, στὰ περιοδικὰ «Αἰολικὰ Γράμματα» «Τὰ Ψαρὰ», «Αἰολικὰ Φύλλα» κ.ἄ.

Φ. Ο. Μ. «Ο ΘΕΟΦΙΛΟΣ»

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ	:	ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ ΠΕΡΙΚΛΗΣ
ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ	:	ΚΑΡΔΑΚΑΡΗΣ ΣΠΥΡΟΣ
ΓΕΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ	:	ΣΑΝΔΗΛΟΣ ΚΩΣΤΑΣ
ΤΑΜΙΑΣ	:	ΧΑΒΡΑΛΗΣ ΛΕΥΤΕΡΗΣ
ΕΦΟΡΟΣ ΥΛΙΚΟΥ	:	ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ ΓΙΩΡΓΟΣ
ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ	:	ΑΘΗΝΑΙΟΣ ΣΤΡΑΤΗΣ
		ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ Ι. ΦΟΝΗ
		ΚΑΚΑΔΕΛΛΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ
		ΠΑΤΤΕΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ
		ΧΑΤΖΕΛΛΗ - ΤΣΑΚΙΡΑΚΗ ΑΝΝΑ
		ΧΑΤΖΗΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ

ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΜΑΤΖΟΥΡΑΝΗΣ Α. ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ
ΜΥΣΤΕΓΝΙΩΤΟΥ ΑΝΝΑ - ΒΑΝΑ
ΣΑΡΑΤΣΗΣ ΝΙΚΟΣ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

* ΘΕΑΤΡΟΥ	:	Σ. Καρδακάρης - Π. Παττὲς
* ΜΟΥΣΙΚΗΣ	:	Κ. Σάνδηλος - Γ. Σταυρόπουλος
* ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ	:	Π. Μαυρογιάννης - Γ. Κακαδέλλης
* ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ	:	Α. Χατζέλλη - Ε. Χ' Δημητρίου
* ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ	:	Σ. Αθηναῖος - Φ. Αναγνώστου
* ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ	:	Γιάννης Ε. Αναγνώστου

ΔΙΕΥΘΥΝΤΕΣ

* ΣΧΟΛΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ	:	Μισὲλ Μ. Καλλιγιάννης
* ΣΧΟΛΗΣ ΘΕΑΤΡΟΥ	:	Ἀνδρέας Σεφτελῆς
* ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ «ΜΥΤΙΛΗΝΗ»	:	Περικλῆς Μαυρογιάννης

ΦΟΜ 1977

ΝΑΥΤΙΛΙΑΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΛΕΣΒΟΥ Α.Ε.
ΜΥΤΙΛΗΝΗ

Μὲ τά πλοῖα
τοῦ νησιοῦ μας
ΣΑΠΦΩ

ΟΜΗΡΟΣ
ΑΛΚΑΙΟΣ
τὸ Αἰγαῖο ὅλο
εἶναι δικό σας.

ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΟΥ Γ΄ ΤΟΜΟΥ ΜΑΣ

* ΑΙΓΑΙΑΤΗΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Γεννήθηκε τὸ 1929 στὴ Μυτιλήνη.
Κυκλοφόρησε τὶς ποιητικὲς συλλογές: «Ἀπόκρισσες» (1981), «Φλησκούνι» (1982) καὶ «Ἐνώπιος Ἐνωπίῳ» (1984).

* ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΑΧ. ΜΑΡΙΑ

Γεννήθηκε στὴν Κων)πολη καὶ μεγάλωσε στὴ Μυτιλήνη, ὅπου δίδαξε ὡς καθηγήτρια τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσας. Ἔχει μεταφράσει στὰ ἑλληνικὰ τὸ ἔργο τοῦ Μύλλερ: «Οἱ Γατελοῦζοι στὴ Λέσβο». Ἀσχολεῖται μὲ τὴ λαϊκὴ τέχνη. Μελετήματά της ἔχει ἐκδόσει σὲ ἀνάτυπα. Πολύτιμη συνεργάτης τοῦ Φ.Ο.Μ.

* ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ Ι. ΣΤΡΑΤΗΣ

Γεννήθηκε τὸ 1962 στὴ Μυτιλήνη. Σπούδασε στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν (Τμ. Ἱστορίας - Ἀρχαιολογίας). Σήμερα εἶναι καθηγητὴς φιλολογίας στὴ Δευτεροβάθμια ἐκπαίδευση.

* ΑΓΙΑΣΣΩΤΟΥ - ΛΑΜΠΡΙΝΟΥ ΜΑΡΙΑ

Γεννήθηκε στὴν Πηγὴ Λέσβου. Ἀσχολεῖται μὲ τὴ λυρικὴ ποίηση. Ἔχει ἐκδόσει δυὸ ποιητικὲς συλλογές: «Ξεχειλίσματα» (1986) καὶ «Ἀναλαμπὲς» (1987).

* ΑΞΙΩΤΗΣ ΜΑΚΗΣ

Γεννήθηκε στὸν Παπάδο Γέρας - Λέσβου, τὸ 1950. Γιατρός. Ἀσχολεῖται μὲ ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον γύρω ἀπὸ ἀρχαιολογικὰ θέματα τῆς Λέσβου. Ἄρθρα καὶ σχόλια, συνήθως ἀρχαιολογικοῦ περιεχομένου, δημοσιεύει στὸν ἡμερήσιο καὶ περιοδικὸ τύπο τῆς Μυτιλήνης καὶ τῆς Ἀθήνας.

* ΑΡΑΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ ΑΡΓΥΡΗΣ

Γεννήθηκε στὴ Μυτιλήνη (1923). Ὑπηρέτησε ὡς μηχανικὸς στὴ Νομαρχία Λέσβου. Ἀπὸ τοὺς καλύτερους ποιητὲς τοῦ νησιοῦ μας. Ἔργα του: «Ἐνδόγλυφα» (1983), «Ἐρασιτέχνες» (Θεατρικὸ - 1969), «Ἄρναμους» (Ποιήματα - 1985) κ.ἄ.

* ΑΡΓΥΡΗΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ

Γεννήθηκε στὸ Πλωμάρι (1948). Σπούδασε νομικὰ καὶ πολιτικὲς ἐπιστῆμες στὴν Ἀθήνα. Διετέλεσε βοηθὸς στὴν ἕδρα τῆς Κοινονιωλογίας, στὴν Πάντειο Α.Σ.Π.

* ΑΡΧΟΝΤΙΔΗΣ ΒΑΣΙΛΗΣ

Γεννήθηκε στὴ Μόρια Λέσβου (1904) καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα (1983). Σπούδασε φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴν Παιδαγωγική, Ψυχολογία καὶ Φιλοσοφία. Δημοσίευσε ἀρκετὲς μελέτες σὲ λεσβιακὰ καὶ ἀθηναϊκὰ περιοδικά. Συνεργάστηκε στενὰ μὲ τὸν Εὐάγγελο Παπανοῦτσο, στὸ Διδασκαλεῖο Μυτιλήνης, στὸν Ὅμιλο Δοξιάδη καὶ στὴν ἔκδοση τοῦ Περιοδικοῦ «Παιδεία καὶ Ζωή».

* ΒΑΛΕΤΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

Γεννήθηκε στὴν Ἄργενο Λέσβου στὰ 1907. Ἀνήκει στοὺς κορυφαίους ἐκπροσώπους τῆς ἑλληνικῆς κριτικῆς.
Παρουσιάστηκε στὰ Γράμματα νεότατος, μὲ κριτικὲς μελέτες. Τὰ σημαντικότερα ἔργα του εἶναι: «Ὁ Παπαδιαμάντης, ἡ ζωή του, τὸ ἔργο του, ἡ ἐποχή του», τὰ «Νέα λεσβιακὰ Γράμματα 1934-1940», «Ὁ Σολωμὸς καὶ οἱ Φαναριῶτες» 1936, «Φιλολογικὰ στὸ Βιζυηνό», 1937, «Οἱ ἀρχὲς τοῦ Νεοελληνικοῦ θεάτρου», 1953, «Αἰολικὴ βιβλιογραφία» καὶ ἄλλα. Ἐπίσης ἐξέδωσε μὲ εἰσαγωγές, σχόλια καὶ πλήρη βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα, τὰ ἅπαντα τοῦ Πολυλᾶ 1950, Μαρκορᾶ 1951, Γρυπάρη 1952, Τυπάλδου 1953, Ἐφταλιώτη 1953 καὶ Πορφύρα 1953, Κρυστάλλη 1959 - 1961 - 1966, Μαλακάση 1964, Κονεμένου 1965, Πασαγιάννη 1965, Σουρῆ 1966, Νιρβάνα 1967, Καμβύση 1968, Χριστοπούλου 1968, Κοραῆ κ.ἄ. Γιὰ τὸ ἔργο του «Ρωμιοσύνη», τιμήθηκε μὲ πρῶτο κρατικὸ βραβεῖο. Ὑπῆρξε ἱδρυτὴς - Δ/ντὴς πολλῶν πνευματικῶν Ἱδρυμάτων καὶ Συλλόγων. Χρημάτισε πρόεδρος τῆς «Ἑταιρείας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν» στὰ 1971 - 73 καὶ σήμερα εἶναι Ἐκδότης - Διευθυντὴς τοῦ περιοδικοῦ «Αἰολικὰ Γράμματα» (ἀπὸ τὸ Γενάρη τοῦ 1971).

* ΓΑΒΡΙΗΛ - ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΝΙΟΒΗ

Γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα. Σπούδασε ἀπαγγελία καὶ δραματικὴ τέχνη. Ἐργάσθηκε ὡς καθηγήτρια τῆς ἀπαγγελίας καὶ τῆς ἀγωγῆς προφορικοῦ λόγου στὸ Ἑλληνικὸ Ὠδεῖο τῆς Ἀθήνας καὶ σὲ διάφορες σχολές. Ἔχει ἐκδόσει τέσσερις ποιητικὲς συλλογὲς καὶ δύο πεζογραφικὰ βιβλία.

* ΔΕΛΗΣ ΑΡ. ΑΛΦΟΝΣΟΣ

Γεννήθηκε στὴ Μυτιλήνη τὸ 1930. Ἀπὸ τὸ 1948 ὡς σήμερα ἔχει δημοσιεύσει στὸ λεσβιακὸ τύπο δοκίμια, κριτικές, ποιήματα καὶ ἱστορικὲς μελέτες.

Ἔχει ἀσχοληθεῖ ἐπίσης μὲ τὴν ἱστορία τῆς μουσικῆς. Συνεργάστηκε σὲ ἀθηναϊκὰ περιοδικὰ κι ἔχει κάνει διαλέξεις στὴ Λέσβο, τὴ Χίο, τὴν Ἀθήνα καὶ τὸν Πειραιᾶ. Τὸ 1950 ἐξέδωσε τὴ μελέτη «Ὁ ποιητὴς Λάμπρος Πορφύρας» καὶ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ «ANIMAE DOLOR». Πολύτιμος συνεργάτης τοῦ Φ.Ο.Μ.

* ΔΙΑΛΕΧΤΟΣ ΝΤΟΡΗΣ

Γεννήθηκε τὸ 1918 στὴ Μυτιλήνη καὶ πέθανε τὸ 1987. Ἐπὶ 35 χρόνια ὑπηρέτησε τὴ Δημοτικὴ Ἐκ)ση, ὡς δάσκαλος καὶ Δ)ντὴς σχολείου. Εἶναι ἀπὸ τοὺς καλύτερους λέσβιους λαογράφους. Τὸ ἔργο του ἔχει βραβευτεῖ πολλὲς φορὲς ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν καὶ τὴ Γλωσσικὴ Ἑταιρεία. Βιβλία του: «Προλήψεις καὶ δοξασίες στὴ Λέσβο» (1970), «Νεράϊδες, καλλικάντζαροι, βρυκόλακες στὴ Λεσβιακὴ Παράδοση» (1979), «Γεωγραφία τῆς Λέσβου» (1973 καὶ σὲ β΄ καὶ γ΄ ἔκδοση). Ὑπῆρξε πολύτιμο μέλος τοῦ Δ.Σ. τοῦ Φ.Ο.Μ.

* ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ

Γεννήθηκε τὸ 1913 στὴ Μυτιλήνη, ὅπου καὶ ἐργάζεται ὡς ὀδοντίατρος. Ποιητής. Ἐξέδωσε τὶς ποιητικές του συλλογές: «Ἀντιφεγγίσματα» (1972) καὶ «Λυρικοὶ τόνοι» (1976).

* ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ ΜΙΜΗΣ

Γεννήθηκε τὸ 1918 στὴ Σινώπη τῆς Μικρασίας, ἀλλὰ κατάγεται ἀπὸ τὴ Μυτιλήνη. Σταδιοδρόμησε ὡς δημοσιογράφος. Εἶναι μέλος τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν καὶ συγγραφέας ἀφθόνων κειμένων, κατεσπαρμένων στὸν ἀθηναϊκὸ καὶ ἐπαρχιακὸ τύπο. Βιβλία του: «Τὸ τραγούδι τοῦ ἄγνωστου ἀδερφοῦ» (1970), «Λέσβος, ἱστορία - τουρισμός» (α΄ ἔκδ. 1972, β΄ ἔκδ. 1980), «Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους» (1975), «Ἁμαρτωλὴ γῆ» (1978), «Ταξίδι στὴ χώρα τοῦ ἥλιου» (1978) κ.ἄ.

* ΕΥΑΓΓΕΛΙΝΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ

Γεννήθηκε στὸν Παπάδο τῆς Γέρας - Λέσβου, τὸ 1928. Σπούδασε φαρμακευτικὴ στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας. Γράφει, μὲ ξεχωριστὴ ἐπιτυχία, σατιρικὴ ποίηση, στὸ γεραγώτικο γλωσσικὸ ἰδίωμα. Φιλολογικὸ ψευδώνυμό του: «Ὧρος Μάλλιας».

* ΚΑΚΑΔΕΛΛΗΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

Γεννήθηκε τὸ 1912 στὴ Μυτιλήνη. Εἶναι αὐτοδίδακτος σκιτσογράφος, ἀπὸ τοὺς ταλαντούχους. Διετέλεσε πρόεδρος στὸ Ἐμπορικὸ καὶ Βιοτεχνικὸ Ἐπιμελητήριο Μυτιλήνης καὶ στὸ Λιμενικὸ Ταμεῖο Λέσβου καὶ ἐπὶ 11 χρόνια προήδρευσε στὴ «Χορωδία Μυτιλήνης». Συνεργάτης στὸν «Τρίβολο» τοῦ Στρ. Παπανικόλα, στὴ «Δημοκρατία» τοῦ Στρ. Μυριβήλη. Τὸ 1943 συνεργάσθηκε μὲ τὸ Λάμπρο Κορομηλᾶ στὴν «Ὑπηρεσία Τύπου» τῆς ἐξόριστης ἑλληνικῆς κυβέρνησης Μ. Ἀνατολῆς. Ἐπίσημος σκιτσογράφος τοῦ Ἑλλην. Στρατοῦ Μ. Ἀνατολῆς, στὸν ὁποῖον τότε ὑπηρέτησε ὡς ἔφ. ἀξ)κός. Ἔχει πραγματοποιήσει 4 ἐκθέσεις ἔργων του στὴ Μυτιλήνη καὶ μιὰ στὸ Τὲλ-Ἀβίβ, τὸ 1943. Πολύτιμο μέλος τοῦ Δ.Σ. τοῦ Φ.Ο.Μ.

* ΚΑΛΛΙΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΝΩΛΗΣ

Γεννήθηκε στὴ Μυτιλήνη, τὸ 1923. Ζωγράφος. Μετὰ τὶς γυμνασιακές του σπουδὲς στὴ Μυτιλήνη πῆγε στὴ Ν. Ἀφρική, ὅπου σπούδασε τρία χρόνια ἀρχιτεκτονική. Τὰ πρῶτα μαθήματα ζωγραφικῆς πῆρε στὸ ἐργαστήρι τοῦ Ἀντ. Πρωτοπάτση (Μυτιλήνη 1938 - 41). Τὸ 1947 κάνει τὴν πρώτη ἀτομικὴ ἔκθεση ζωγραφικῆς, στὸ Γιοχάννεσπουργκ. Τὸ 1948 ἐγκαθίσταται στὸ Παρίσι, ὅπου καὶ παρακολουθεῖ ἐλεύθερα μαθήματα στὴ Σ.Κ.Τ., (εἰδικότερα στὴν τεχνικὴ τοῦ φρεσκό). Τὸ 1979, ὕστερα ἀπὸ ἐπιμονὴ τοῦ Στρ. Ἐλευθεριάδη - Τεριάντ, ἀναλαμβάνει τὴ διεύθυνση του Μουσείου Μοντέρνας Τέχνης, στὸ Ἀκρωτήρι Μυτιλήνης, θέση ποὺ διατηρεῖ καὶ μέχρι σήμερα.

* ΚΑΜΙΤΖΟΣ ΝΙΚΟΛΗΣ

Γεννήθηκε τὸ 1927 στὸ Μόλυβο - Λέσβου. Ἀσχολεῖται μὲ τὴ λυρικὴ ποίηση. Σὰν τὸν πατέρα του Δημήτρη Καμίτζο, ἐμπνέεται ἀπ΄ τὴν ἀγροτικὴ ζωὴ τῆς Μήθυμνας τοὺς στίχους του καὶ τοὺς ποιητικούς του στοχασμούς.

* ΚΑΜΠΟΥΡΗΣ Π. ΖΑΝΝΗΣ

Γεννήθηκε στὴ Μυτιλήνη τὸ 1908. Σπούδασε στὴ Γαλλία. Καταγίνεται μὲ τὴν ἱστορία τῆς Λέσβου. Χρημάτισε Δήμαρχος Μυτιλήνης. Ἔγραψε τὸ βιβλίο: «Θεομηνίες στὴ Λέσβο, τὸ 19 αἰ.» καὶ πολλὰ ἄλλα ἄρθρα καὶ μελετήματα σὲ περιοδικὰ κι ἐφημερίδες.

* ΚΑΡΔΑΚΑΡΗΣ ΣΠΥΡΟΣ

Γεννήθηκε στὴ Μυτιλήνη τὸ 1948. Σπούδασε στὴν ΑΣΟΕΕ οἰκονομικὲς ἐπιστῆμες. Ἐπίλεκτο μέλος τοῦ Δ.Σ. τοῦ Φ.Ο.Μ. καὶ Ἀντιπρόεδρός του. Ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἐρασιτεχνικὸ θέατρο καὶ τὴν τέχνη τῆς φωτογραφίας.

* ΚΛΕΙΔΑΡΑ ΕΥΓΕΝΙΑ

Ἡγουμένη τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἁγίου Ραφαὴλ Θερμῆς Λέσβου. Γεννήθηκε στὸ Πλωμάρι τῆς Μυτι-

λήνης. Ἀσχολήθηκε μὲ τὴ λογοτεχνία καὶ τὴν ποίηση. Ἔχει γράψει μέχρι σήμερα 33 βιβλία: πεζά, ὁμιλίες, διηγήματα, βιογραφίες, θεατρικὰ ἔργα γιὰ τὴ Μέση Ἐκπαίδευση, ποιήματα, τὸ μηνιαῖο δελτίο τῆς Μονῆς, καὶ διάφορα ἄρθρα σὲ περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες.

* ΚΟΝΤΟΥΛΗΣ ΟΜΗΡΟΣ

Γεννήθηκε στὴν Κων)πολη, τὸ 1917. Δημοσιογραφεῖ ἀπὸ τὸ 1935. Ἀνήκει στὴ γενιὰ τῶν ἀντιστασιακῶν καὶ ποικιλόμορφα, λόγω τῶν προοδευτικῶν του ἰδεῶν, καταδιώχθηκε ἀπ᾽ τοὺς ἀντιφρονοῦντες. Σήμερα ζεῖ στὴ Μυτιλήνη καὶ ἀρθρογραφεῖ στὸν τοπικὸ τύπο.

* ΚΟΥΡΤΖΗΣ ΗΛΙΑΣ

Γεννήθηκε στὴν Ἀγιάσσο Λέσβου (1944). Σπούδασε Χημεία στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας. Ἀσχολεῖται μὲ τὴν ποίηση καὶ τὴν κεραμικὴ τέχνη. Ἔργα του «Οἱ Λέξεις», «Ἐπι-φωνήματα» κ.ἄ.

* ΛΕΟΝΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Γεννήθηκε στὴ Μυτιλήνη τὸ 1910. Παλαίμαχος δημοσιογράφος, ἀπ᾽ τὴν ἐποχὴ τῆς «Λεσβιακῆς Ἄνοιξης». Ἐκδότης τῆς πολιτικοφιλολογικῆς ἐπιθεώρησης «Ἐξέλιξις» (1939 - 40). Συντάκτης ἀρχικὰ τῆς ἐφημερίδας «Ἐλεύθερος Λόγος» τοῦ Στρ. Παπανικόλα καὶ ἀρχισυντάκτης κατόπι τῆς ἐφημερίδας «Φῶς» Μυτιλήνης. Δημοσίευσε πάνω ἀπὸ μισὸν αἰώνα, σὲ μεγάλη κλίμακα, ἄρθρα, χρονογραφήματα, ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις, μελετήματα, κριτικὰ σημειώματα κ.λ.π. Ἐξέδωσε τὴ θεατρικὴ ἠθογραφία «Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Μυτιλήνης» (1968), γραμμένη στὸ μυτιληνιὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα.

* ΜΑΚΙΣΤΟΣ ΚΩΣΤΑΣ

Φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ πεζογράφου Κώστα Παπαχαραλάμπους. Γεννήθηκε στὴν Ἁγία Παρασκευὴ Λέσβου τὸ 1895. Πέθανε τὸ 1984. Φίλος καὶ συνεργάτης τοῦ Στράτη Μυριβήλη. Δάσκαλος. Ἔργα του: «Σίφουνας» (1949), «Στρατήγαρος» (1953), «Ἡ Σελλάδα τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς Λέσβου» (1970), «Οἱ Ταματάρηδες» (1974) κ.ἄ.

* ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗΣ Φ. ΠΕΡΙΚΛΗΣ

Γεννήθηκε τὸ 1932 στὴ Μήθυμνα - Λέσβου. Ὁ πατέρας του ἦταν Χιώτης καὶ ἡ μητέρα του κατάγεται ἀπ᾽ τ᾽ Ἀλάτσατα τῆς Μικρασίας. Σπούδασε στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας Θεολογία καὶ Πολιτικὲς Ἐπιστῆμες στὴν Π.Α.Σ.Π.Ε. Εἶναι συνιδρυτὴς (1977) καὶ ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα Πρόεδρος τοῦ Φιλοτεχνικοῦ Ὁμίλου Μυτιλήνης «Ὁ Θεόφιλος». Δημοσίευσε στὸν τοπικὸ καὶ περιοδικὸ τύπο ἄρθρα καὶ μελετήματα φιλολογικοῦ καὶ θεολογικοῦ περιεχομένου. Ἔργα του: «Ἀπὸ τὴ Δύση μὲ δέηση» (Ποιήματα - 1969), «Ἐρημίτες» (Ἀφήγημα - 1972), «Ὁδοιπορίη» (Ποιήματα - 1973). Διευθυντὴς τῆς περιοδικῆς ἔκδοσης τοῦ Φ.Ο.Μ.: «Μυτιλήνη» τ. Α + Β᾽ + Γ.

* ΜΕΣΣΗΝΕΖΗ - ΠΛΑΤΣΗ ΚΑΙΤΗ

Γεννήθηκε στὴ Μυτιλήνη. Ζωγράφος. Ζεῖ καὶ ἐργάζεται στὴν Ἀθήνα. Παρακολούθησε μαθήματα στὴν ΑΣΚΤ καὶ γραφικὲς τέχνες στοῦ Δοξιάδη, κοντὰ στὸν Α. Τάσσο. Ἔργα της βρίσκονται σὲ κρατικὲς καὶ ἰδιωτικὲς συλλογές.

* ΜΙΣΣΙΟΥ - ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΕΙΡΗΝΗ

Γεννήθηκε στὴ Μυτιλήνη τὸ 1943. Καθηγήτρια. Ζεῖ στὴν Ἀθήνα. Ἀσχολεῖται μὲ τὴν ποίηση καὶ τὴ ζωγραφική. Ἔχει μεταφράσει ἀπ᾽ τὰ Γαλλικὰ Οὐγκὼ καὶ Βεραρέν. Τὸ 1985 κυκλοφόρησε τὴν ποιητικὴ συλλογὴ «Σκόρπια φύλλα».

* ΜΙΣΓΙΡΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ

Γεννήθηκε στὴν Καλλονὴ Λέσβου τὸ 1932. Δάσκαλος. Γράφει ἄρθρα καὶ μελέτες στὸν περιοδικὸ τύπο Μυτιλήνης καὶ Ἀθηνῶν. Κυριότερα ἔργα του σὲ βιβλία εἶναι: «Ὁ Μεγάλος ἀνθρωπιστής», «Ἡ διδακτικὴ τῶν φυσιογνωστικῶν», «Τὰ μαρμαρωμένα δέντρα τῆς Λέσβου», «Ἀρίωνας ὁ Μηθυμναῖος», «Τέρπανδρος ὁ Μυτιληναῖος», «Σαπφὼ ἡ Λεσβία» κ.ἄ.

* ΜΟΛΙΝΟΣ ΣΤΡΑΤΗΣ

Γεννήθηκε τὸ 1940 στὴ Μυτιλήνη. Σπούδασε χημεία στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν. Ἐρευνητὴς ἱστορικῶν θεμάτων καὶ λαογράφος. Βιβλία του: «Μυτιλήνη, χάρτες καὶ τοπωνύμια» (1981), «Κάστρα καὶ Καστρέλλια» (1984), «Μυτιλήνη 1912» (1984) κ.ἄ.

* ΜΟΥΤΖΟΥΡΗΣ Κ. ΙΩΑΝΝΗΣ

Γεννήθηκε στὸ Μεγαλοχώρι Πλωμαρίου τὸ 1914. Σπούδασε Θεολογία στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καὶ ἔλαβε διδακτορικὸ δίπλωμα ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης τὸ 1964. Ἐργάσθηκε σὲ σχολεῖα Μ. Ἐκπαιδεύσεως καὶ ἔφθασε στὸ βαθμὸ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Μ. Ἐκπαιδεύσεως. Οἱ σπουδαιότερες συγγραφικὲς ἐργασίες του εἶναι: 1) Τὰ χαριστικὰ καὶ ἐλεύθερα μοναστήρια (διδακτ. διατριβὴ 1964), 2) Ἡ Λέσβος καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις (α᾽ βραβεῖο στὸ διαγωνισμὸ Δήμου Μυτιλήνης, 1955), 3) Ἡ ἁρμοστεία τῶν νήσων

Αἰγαίου κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάσταση (βραβεῖο Ὑπουργείου Προεδρίας Κυβερνήσεως καὶ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 1958, ἀνέκδοτη), 4) Συμβολὴ στὴ Μεσαιωνικὴ Ἱστορία καὶ Τοπογραφία τῆς Λέσβου (α΄ βραβεῖο στὸ διαγωνισμὸ Ρουσελλείου κληροδοτήματος 1960, ἀνέκδοτη) καὶ 5) Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος, οἱ κατήγοροι τῶν ἰδεῶν του καὶ ἡ Μ. Ἐκκλησία κ.ἄ.

* ΝΙΚΟΡΕΤΖΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Γεννήθηκε τὸ 1944 στὴν Κωστάντζα τῆς Ρουμανίας, ἀπὸ λέσβιους γονεῖς. Σπούδασε στὴ φυσικομαθηματικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας. Ἀσχολεῖται μὲ τὴν ποίηση: Ἔργα του «Στοχασμοὶ στὸ ἡμίφως» καὶ «Ὁδοιπορία στὴ σιωπή».

* ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ Π. ΚΛΕΟΜΕΝΗΣ

Γεννήθηκε στὴ Μυτιλήνη, τὸ 1933. Σπούδασε νομικά, πολιτικές, οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐπιστῆμες στὰ πανεπιστήμια Θεσ)νίκης, Ἀθηνῶν, Στρασβούργου, Νανσὺ Λουξεμβούργου καὶ Τουλούζης, στὴν Ἀκαδημία Διεθνοῦς Δικαίου τῆς Χάγης, στὴ Διεθνὴ Σχολὴ Συγκριτικοῦ Δικαίου Στρασβούργου καὶ στὸ Κολλέγιο Φεδεραλιστικῶν Σπουδῶν Ἀόστης. Εἶναι διδάκτορας νομικῆς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Στρασβούργου, ἔχει δὲ τιμηθεῖ μὲ πολλὲς θέσεις καὶ διακρίσεις καὶ ἀπὸ τὸ 1976 - 81 ὑπηρέτησε ὡς Νομάρχης ἐπιλογῆς. Ἔχει δημοσιεύσει πάρα πολλὲς μελέτες, ποικίλου περιεχομένου, στὴν ἑλληνική, γαλλικὴ καὶ ἀγγλικὴ γλώσσα. Ἀσχολεῖται καὶ μὲ τὴν ποίηση.

* ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ ΚΛΕΑΝΘΗΣ

Γεννήθηκε τὸ 1902 στὴ Μυτιλήνη. Δόκιμος Λέσβιος πεζογράφος, πτυχιοῦχος Θεολογίας πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Ἀκαδημίας Σωματικῆς Ἀγωγῆς, μὲ μεταπτυχιακὲς σπουδὲς στὴν Ἀνωτάτη Ἀκαδημία Σωματικῆς Ἀγωγῆς Βουδαπέστης καὶ Βερολίνου (1929 - 1931). Πρόσφερε τεράστιες ὑπηρεσίες στὸν Ἀθλητισμὸ καὶ στὴν Ὀλυμπιακὴ Ἰδέα. Λογοτεχνικὰ βιβλία του: «Νταὴ Παναγιώτης» (μυθιστόρημα, 1970, ἔπαινος Ἀκαδημίας), «Ἀπὸ τοὺς θρύλους τῆς Ὀλυμπίας» (χρυσὸ μετάλλιο τῆς ACADEME INTERNATIONAL DE LUTECE, Παρίσι 1974), «Τὸ λιονταράκι» (θαλασσινὸ μυθιστόρημα, 1980) κ.ἄ.

* ΠΑΝΤΑΖΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Φιλόλογος καὶ λογοτέχνης, ἀπὸ τὴ Γέρα - Λέσβου. Ἔργα του ἔχουν δημοσιευτεῖ στὴ «Νέα Ἑστία», στὴν «Ἑλλάδα» τοῦ Γ. Παπανδρέου, στὰ «Αἰολικὰ Γράμματα» κ.ἄ. ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ τῆς Ἀθήνας καὶ ἐπαρχίας. Βιβλία του: «Προμηθέας» (ποιητικὴ τραγωδία, βραβευμένη σὲ διεθνὴ διαγωνισμό, 1973), «Ἡ Τεχνικὴ τοῦ Λόγου στὶς Ἐκθέσεις Ἰδεῶν» (1976 καὶ β΄ ἔκδ. 1978, γ΄ 1980), «Κωσταντὴς Κανάρης» (1980), «Μίλτος Κουντουρᾶς» (1984) κ.ἄ.

* ΠΑΠΑΔΕΛΛΗΣ ΡΑΦΑΗΛ

Γεννήθηκε στὴ Μυτιλήνη τὸ 1945. Σπούδασε φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας. Καθηγητὴς στὴ Δευτεροβάθμια Ἐκπαίδευση. Ὑπηρετεῖ στὴ Μυτιλήνη. Τὸ 1986 κυκλοφόρησε τὴν πρώτη συλλογὴ διηγημάτων του, μὲ τίτλο: «Ἡ σπασμένη βιτρίνα».

* ΠΑΠΟΥΤΣΑΝΗΣ Δ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ

Λέσβιος, ἐγκαταστημένος στὴν Ἀθήνα, ἀσχολούμενος μὲ βιομηχανικὲς ἐπιχειρήσεις. Συλλέκτης ἔργων τέχνης, ἱστορικῶν ἀντικειμένων κ.λ.π. Μελετητὴς καὶ ἐρευνητὴς λεσβιακῶν ἱστορικῶν καὶ λαογραφικῶν θεμάτων.

* ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΙΔΗΣ ΜΙΛΤΗΣ

Γεννήθηκε τὸ 1911 στὴ Σμύρνη ἀπὸ Λέσβιους γονιούς. Εἶναι φιλόλογος, δημοσιογράφος ὡς τὸ 1973, ζωγράφος καὶ σκιτσογράφος. Τὰ πρῶτα χρόνια δίδαξε στὸ γυμνάσιο Μυτιλήνης, ὡς καθηγητής, στὰ φιλολογικὰ μαθήματα, ἐνῶ παράλληλα ἐπιδόθηκε στὶς ἀρχαιολογικὲς ἐρευνες καὶ στὴν παρουσίαση ἔργων ζωγραφικῆς καὶ σκίτσου. Ἀπὸ τὸ 1959 ὡς τὸ 1967, παρακολούθησε συστηματικὰ τὴν ἀρχαιολογικὴ κίνηση ὅλης τῆς Ἑλλάδας στὴν ἐφημ. Ἀθηνῶν «Καθημερινὴ» καὶ κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα 1962 - 1964 διετέλεσε τακτικὸς συνεργάτης τοῦ Ἐθν. Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ Ἀθηνῶν, μὲ ἐκλαϊκευμένες ἀρχαιολογικὲς ἐκπομπὲς γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ Γαλλία. Ἔργα του ζωγραφικῆς καὶ σκίτσου ἔχει ἐκθέσει πολλὲς φορές, σὲ ἀτομικὲς καὶ ὁμαδικὲς ἐκθέσεις. Ἀπὸ τὸ 1973 καὶ πέρα ἀφιερώθηκε ἀποκλειστικὰ σχεδὸν στὴ Ζωγραφική. Πολύτιμος συνεργάτης τοῦ Φ.Ο.Μ.

* ΠΑΣΠΑΤΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ

Γεννήθηκε στὰ Βουρλᾶ τῆς Μ. Ἀσίας τὸ 1920. Τυπογράφος. Παλαίμαχος ἠθοποιὸς τοῦ λεσβιακοῦ ἐρασιτεχνικοῦ θεάτρου καὶ ἰδανικὸς ἐκφραστὴς τῆς λεσβιακῆς ντοπιολαλιᾶς. Ἐπὶ πενήντα χρόνια δεσπόζει στὴν πολιτιστικὴ ζωὴ τῆς Μυτιλήνης. Συνιδρυτὴς τοῦ Φ.Ο.Μ., καὶ μέχρι πρό τινος πολύτιμο μέλος τοῦ Δ.Σ. Ἔχει ἐκδόσει σὲ μυτιληνιὸ ἰδίωμα, τὰ βιβλία: «Λεσβιακοὶ ἀντίλαλοι» (1982) καὶ «Γι᾽ ἀνάπουδους», θεατρικὸ - ἠθογραφία (1986).

* ΠΛΑΤΩΝ ΑΝΤΩΝΗΣ

Γεννήθηκε στὴ Μυτιλήνη τὸ 1935. Σπούδασε νομικὰ στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Θεσ/νίκης. Σχολιαστὴς τῆς λεσβιακῆς δημοσιογραφίας, γιὰ τὴν ὁποία ἐκδίδει, κατ᾽ αὐτάς, εἰδικὴ μελέτη.

* ΡΟΔΑΚΗΣ Κ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Γεννήθηκε στὴ Σμύρνη τὸ 1912. Μετὰ τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ ἡ πατρική του οἰκογένεια ἐγκαταστάθηκε στὸ Κάστρο (Μύρινα) τῆς Λήμνου, ὅπου ἔβγαλε τὸ Δημοτικὸ καὶ τὸ Γυμνάσιο. Σπούδασε Μαθηματικὰ στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Τὸ 1941 διορίστηκε καθηγητὴς στὴ Μυτιλήνη καὶ στὰ τελευταῖα ὀκτὼ χρόνια τῆς ἐκπαιδευτικῆς του σταδιοδρομίας ἔγινε Γεν. Ἐπιθ/τὴς Μ.Ε. Ἀσχολήθηκε, ἐκτός, ἀπ᾽ τὴν ἐπιστήμη του, μὲ τὴν Κοινωνιολογία καὶ τὴ Λογοτεχνία. Δημοσιευμένα ἔργα του: 1) Κοινωνικὲς ἀσφαλίσεις (1933), 2) Κοινωνικὴ Μηχανικὴ (συμβολὴ στὴ Φιλοσοφία τῶν Κοινωνικῶν μεταβολῶν - 1934), 3) Φυσικοφιλολογικὴ Ὀπτικὴ (φιλοσοφικὴ καγιέττα - 1937), 4) Ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων (μυθιστόρημα - 1945), 5) Νεφέλη (μυθιστόρημα - 1948), 6) Τὸ Τρίλημμα (μυθιστόρημα - 1950), 7) Βιβλίο Βαβὲλ (μυθιστόρημα - 1963).

* ΣΑΛΒΑΡΛΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ

Γεννήθηκε στὴ Θεσ/νίκη τὸ 1936, ἀλλὰ κατάγεται ἀπ᾽ τὴ Μυτιλήνη. Σπούδασε Πολιτικὲς Ἐπιστῆμες. Ποιητής. Ἔχει ἐκδόσει τὶς ποιητικὲς συλλογές: «Ἔτσι ἀκριβῶς ἢ ἔτσι περίπου» (1976), «Γραμματομαχία» (1978), «Ὑπαινιγμοὶ» (1979) κ.ἄ. Τὸ 1977 - 81 ἐξέδωσε τὸ λογοτεχνικὸ περιοδικὸ «Ἀπανεμιά», τὴν «Ἀνθολογία Αἰγαίου» (1980) καὶ σήμερα ἐκδίδει τὴ διμηνιαία λογοτεχνικὴ ἐφημερίδα «Συνάντηση».

* ΣΚΛΕΠΑΡΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Γεννήθηκε στὴν Ἀγιάσο, τὸ 1911. Φιλόλογος, τ. λυκειάρχης καὶ λαογράφος, συγγραφέας λαογραφικῶν μελετῶν καὶ ἄρθρων, σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ ἰδίως τῆς Μυτιλήνης. Βιβλία του «Ροδότοιχος» (1985) καὶ «Μαρτυρία» (1987).

* ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΓΙΩΡΓΟΣ

Γεννήθηκε στὶς Κυδωνιὲς τῆς Μ. Ἀσίας, τὸ 1920. Σπούδασε Θεολογία στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας. Ὑπηρέτησε ὡς καθηγητὴς στὴ Μ. Ἐκ/ση καὶ ἀπὸ τὸ 1968 - 85 στὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία Μυτιλήνης, ὡς καθηγητὴς καὶ Δ/ντής της. Ἱεροκήρυκας τῆς Ἱ. Μητρόπολης Μυτιλήνης· καὶ ἀπὸ τὸ 1954 Δ/ντὴς τοῦ Ἐκκλησ. Περιοδικοῦ «Ποιμήν». Ἔχει ἐκδόσει πάνω ἀπὸ 20 βιβλία, μεταξὺ τῶν ὁποίων τά: «Εἰσαγωγὴ στὴν Καινὴ καὶ Παλαιὰ Διαθήκη», «Λεσβιακὴ Ἁγιολογία», «Ἀγκάθια καὶ Λουλούδια», «Ἑόρτια Κηρύγματα» κ.λ.π.

* ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΗΣ ΣΤΡΑΤΟΣ

Δόκιμος πεζογράφος, λαογράφος καὶ λεσβογράφος. Γεννήθηκε στὴ Μόρια - Λέσβου, τὸ 1929 καὶ πέθανε τὸ 1985. Σπούδασε στὴν Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία Ἀλεξ)πόλεως. Ἔχει δημοσιεύσει: διηγήματα, ποιήματα, χρονογραφήματα, ἄρθρα, χρονικά, ἐπιφυλλίδες, δοκίμια, μελέτες, κριτικὰ σημειώματά του κ.ἀ. σὲ διάφορες ἐφημερίδες καὶ περοδικά. Ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἑταιρίας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν, τοῦ Δ.Σ. τῆς Ἑταιρίας Λεσβιακῶν Μελετῶν καὶ Γεν. Γραμματέας στὸ Φ.Ο.Μ. Βιβλία του: «Προσμονή» (1969), «Ἰσχνὰ καλάμια» (1973), «Ἡ ἱστορία τῆς Μήθυμνας» (1976), «Ἕνα φανάρι μέσα στὴ νύχτα» (1978), «Τραγούδια τοῦ λαοῦ στὴ Λέσβο» (1979), «Μαρτυρίες τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων γιὰ τὴ Λέσβο καὶ τοὺς Λέσβιους» (1980), «Οἱ Πωγωνάτοι τῆς Λέσβου» (1979), «Ἡ ἀταξία τοῦ συμπτώματος» (1980), «Λεσβιακὴ Λαογραφία» (1981), «Ἰδιωματικὲς λέξεις τῆς Λέσβου» (1983) καὶ «Τετράδια τῆς μοναξιᾶς μου» (1986).

Ε.Ν. ΣΟΥΡΛΑΓΚΑΣ

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΔΕΡΜΑΤΟΣ Α.Ε.

ΜΥΤΙΛΗΝΗ

(ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΑ: ΠΕΡΑΜΑ - ΛΕΣΒΟΥ)

*

ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΕΩΣ 1833

155 χρόνια

συνεχοῦς ἐργασίας καὶ προόδου

καὶ 25 χρόνια

συνεχοῦς ἐξαγωγικῆς δραστηριότητος

ΦΟΜ 1977

ΕΠΑΝΩΔΕΡΜΑΤΑ

*

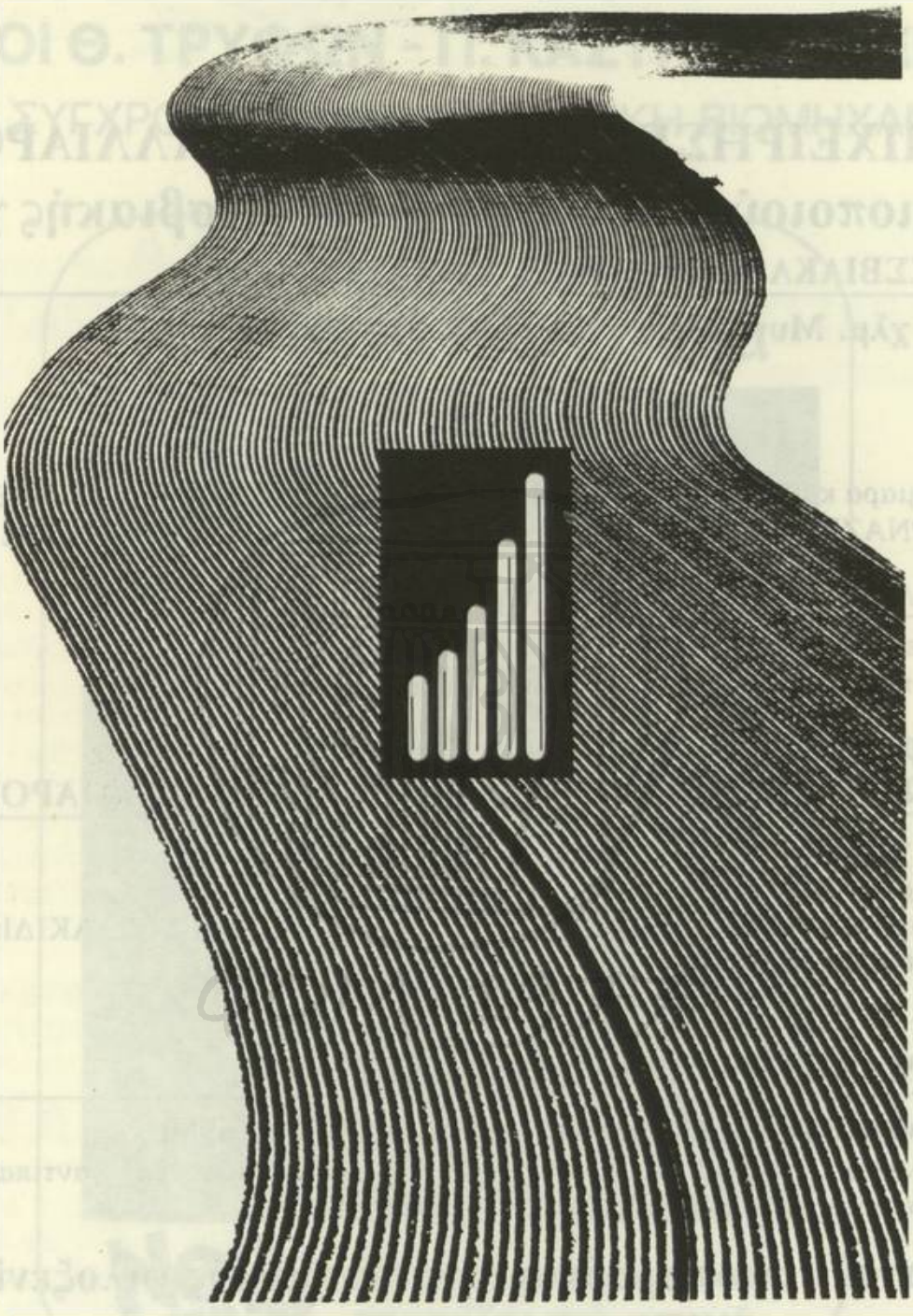
ΣΟΛΟΔΕΡΜΑΤΑ - ΒΑΚΕΤΤΕΣ

*

ΓΟΥΝΟΔΕΡΜΑΤΑ

ΤΗΛ.: 25650 - 22814 * ΟΔΟΣ ΒΕΝΙΑΜΙΝ ΛΕΣΒΙΟΥ 2 * ΜΥΤΙΛΗΝΗ - 81100

ΚΑΘΕ ΧΑΡΑΚΙΑ ΣΤΗ ΓΗ

ΜΙΑ ΓΡΑΜΜΗ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

ΑΓΡΟΤΙΚΗ
ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΜΑΝΩΛΗ ΜΑΛΛΙΑΡΟΥ

Αξιοποιούμε τον πλούτο της Λεσβιακής γης

«ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΜΑΡΜΑΡΑ Ε. ΜΑΛΛΙΑΡΟΣ ΑΕ»

10ο χλμ. Μυτιλήνης - Καλλονής Τηλ. 26066 - 24320

Μάρμαρα κάθε τύπου ΑΓ. ΚΥΡΙΑΚΗΣ - ΜΥΧΟΥΣ - ΚΑΡΥΝΗΣ - ΝΕΣΤΟΥ ΚΑΡΝΑΖΕΪΚΟ - ΚΟΡΜΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ. ΤΖΑΚΙΑ - ΝΕΡΟΧΥΤΕΣ

ΠΟΛΥΑΣΒΕΣΤΟΣ Α.Ε. τηλ. 27436 - 41321

Ασβεστοπολτός σε σάκκους. ευκολία - οικονομία - ταχύτης
οπτόπλινθοι κάθε τύπου - τσιμέντα - υλικά οικοδομών

Π ρ ω τ ο τ υ π ο ύ μ ε

ΧΡΩΜΑΤΟΥΡΓΙΑ ΑΙΓΑΙΟΥ Φ. ΚΑΡΥΠΗΣ Ε. ΜΑΛΛΙΑΡΟΣ ΟΕ.

10ο χλμ. Μυτιλήνης - Καλλονής τηλ. 41423

Τα χρώματα του Αιγαίου στο σπίτι σας
πλαστικά χρώματα RELIEF - ΡΙΠΟΛΙΝΕΣ - ΚΟΛΛΕΣ ΠΛΑΚΙΔΙΩΝ - ΞΥΛΟΚΟΛΛΕΣ

Χ τ ί ζ ο υ μ ε μ ε μ ε ρ ά κ ι

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΜΑΛΛΙΑΡΟΣ ΚΑΙ ΣΙΑ ΟΕ.

Μυρογιάννη 16 Μυτιλήνη — Τηλ. 26970 - 26980

Ανάληψη εργολαβιών - ανέγερση πολυκατοικιών επ' αντιπαροχή και σε ιδιόκτητα οικόπεδα.

Πιστοί στην παράδοση της Λεσβιακής φιλοξενίας

MITILANA VILLAGE HOTEL E. MALLIAROS

6ο ΧΛΜ. ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ - ΚΑΛΛΟΝΗΣ (0251) 20652,3,4,5

Στον κόλπο της Γέρας σ' ένα μαγευτικό περιβάλλον δίπλα στη θάλασσα. Ξενοδοχείο 120 κλινών Β΄ κατηγορίας. ΠΙΣΣΙΝΑ ΜΕ BAR - SNACK-BAR στην παραλία, εστιατόριο με Λεσβιακές παραδοσιακές λιχουδιές.

ΑΦΟΙ Θ. ΤΡΥΦΩΝ - Π. ΚΑΣΤΡΙΝΗΣ ΑΕΒΕ

ΜΙΑ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΧΗΜΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Γιά ὅλα τά ροῦχα
γιά ὅλα τά πλυντήρια

Neo-mat Πλένει μιά χαρά καί στοιχίζει πιό φτηνά.

ΕΔΡΑ: Αθήνα, Χαμοστέρνας 58-62 (118 53)
ΤΗΛΕΦ. ΚΕΝΤΡΟ: 3470351-4, 3470021

ΤΗΛ/ΦΙΚΗ Δ/ΝΣΗ: ΤΡΙΦΟΚΑΣ
ΤΕΛΕΞ: 6378 ΤΒΠΚ.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ
ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΕΤΟΙΜΟΥ ΣΚΥΡΟΔΕΜΑΤΟΣ

Lesvosbeton

ΦΟΜ 1977

Α. ΚΡΙΠΙΝΤΙΡΗΣ - Ι. ΓΩΓΗΣ & ΣΙΑ Ε.Ε.

ΓΡΑΦΕΙΑ: Γ. ΜΟΥΡΑ 12 - ΜΥΤΙΛΗΝΗ - ΤΗΛ. 26.041 - 20.041

ΕΡΓ)ΣΙΟ: 11ο ΧΙΛ. ΟΔΟΥ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ - ΓΕΡΑΣ (Λάρσος) ΤΗΛ. 93.293

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ τῆς «Μυτιλήνης»	5
ΑΡΓΥΡΗ ΑΡΑΒΑΝΟΠΟΥΛΟΥ: «Ἡ ντοπιολαλιά μας»	7
ΓΙΩΡΓΟΥ ΒΑΛΕΤΑ: «Ὁ πρωτοπόρος Λέσβιος κωμωδιογράφος Ἀπόστολος Μεγακλῆς»	14
ΠΕΡΙΚΛΗ Φ. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗ: «Ἡ ἀγάπη μας», «Ρόδο τῶν ἐρώτων μου» (Ποιήματα)	20
ΑΛΦΟΝΣΟΥ ΔΕΛΗ: «Μίλτος Κουντουρᾶς»	22
ΗΛΙΑ ΚΟΥΡΤΖΗ: «Ἐάλω» (Ποίημα)	24
ΝΤΟΡΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ: «Μετὰ τὴ γέννηση τοῦ παιδιοῦ» (Λαογραφικὸ)	25
ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΑΙΓΑΙΑΤΗ: «Ἔλυτρα τοῦ Αἰγαίου» (Ποίημα)	26
ΜΙΜΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗ: «Κόκκινες θάλασσες» (Απόσπασμα ἀπὸ ἀνέκδοτο μυθιστόρημα)	27
ΙΩΑΝΝΗ ΜΟΥΤΖΟΥΡΗ: «Ὁ κάλφας Στρατῆς Καρέκος καὶ οἱ Ἐκκλησίες ποὺ ἔκτισε»	31
ΔΗΜΗΤΡΗ ΝΙΚΟΡΕΤΖΟΥ: «Πέρ' ἀπ' τ' ἀνθρώπινα» (Ποίημα)	36
Π.Δ. ΠΑΝΤΑΖΗ: «Ἡ βαρύτητα τῆς προσφορᾶς τοῦ Μυριβήλη»	37
ΚΩΣΤΑ ΜΑΚΙΣΤΟΥ: «Στο Γιοφύρι» (Ποίημα)	41
ΣΤΡΑΤΗ ΜΟΛΙΝΟΥ: «Λεσβιακὰ ἐπίθετα»	42
ΝΙΟΒΗΣ ΓΑΒΡΙΗΛ - ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ: «Νησὶ τοῦ νόστου μου» (Ποίημα)	45
ΚΛΕΑΝΘΗ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ: «Τὰ βαρβάτα» (Διήγημα)	46
ΝΙΚΟΥ ΚΑΜΙΤΖΟΥ: «Κύκλος» (Ποίημα)	50
Δ.Π. ΛΕΟΝΤΗ: «Παλιὲς Μυτιληνιὲς σελίδες»	51
ΚΛΕΟΜΕΝΗ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΥ: «Σαπφὼ ἡ δεκάτη Μοῦσα»	55
ΔΗΜΗΤΡΗ ΡΟΔΑΚΗ: «Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος. Μαθηματικὴ φυσιογνωμία τῆς προεπαναστατικῆς Ἑλλάδας»	61
ΣΤΕΛΙΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΝΟΥ: «Ἡ Γῆ μας» (Ποίημα, στὰ Γεραγώτικα)	65
ΓΙΑΝΝΗ ΠΑΣΠΑΤΗ: «Ι Ναμκιόρ' ς» (Διήγημα σὲ Λεσβιακὴ ντοπιολαλιὰ)	66
ΔΗΜΗΤΡΗ ΣΚΛΕΠΑΡΗ: «Προφορικὴ λαϊκὴ φιλολογία»	71
Ζ.Π. ΚΑΜΠΟΥΡΗ: «Δυὸ Μυτιληνιοὶ γιατροὶ»	77
Γ.Π. ΣΩΤΗΡΙΟΥ: «Τὸ λιομάζωμα» (Διήγημα)	79
ΣΤΡΑΤΗ ΜΙΣΓΙΡΗ: «Κλαπάδος»	85
ΕΥΓΕΝΙΑΣ ΚΛΕΙΔΑΡΑ: «Οἱ καιροί μας»	89
ΕΙΡΗΝΗΣ ΜΙΣΣΙΟΥ - ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ: «Γωνιὲς τῆς Μυτιλήνης» (Ποιήματα)	90
ΣΤΡΑΤΗ Ι. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ: «Ἡ *Δευτέρα Παρουσία*»	91
ΜΑΡΙΑΣ ΑΧ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ: «Ὁ Κνᾶς στὴ Λέσβο»	97
ΛΕΩΝΙΔΑ Θ. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗ: «Λέσβος» (Ποίημα)	106
ΡΑΦΑΗΛ ΠΑΠΑΔΕΛΛΗ: «Τὸ στρατηγεῖο» (Διήγημα)	107
ΟΜΗΡΟΥ ΚΟΝΤΟΥΛΗ: «Τὸ τελευταῖο καλοκαίρι»	110
ΤΑΚΗ ΠΑΠΟΥΤΣΑΝΗ: «Ἐπιδρομὴ Ἑλλήνων καταδρομέων στὴ Γερμανοκρατούμενη Λέσβο»	111
ΠΑΝΤΕΛΗ ΑΡΓΥΡΗ: «Λεσβιακὰ Γράμματα»	121
ΑΝΤΩΝΗ ΠΛΑΤΩΝΟΣ: «Περιοδικὰ καὶ Ἐφημερίδες τῆς Λέσβου»	137
ΜΑΚΗ ΑΞΙΩΤΗ: «Ἱερὰ»	144
ΜΙΛΤΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΙΔΗ: «Φωτεινὲς μορφὲς τῆς Λεσβιακῆς Ἀνοιξης»	146

ΒΑΣΙΛΗ ΑΡΧΟΝΤΙΔΗ: «Τὸ πρόβλημα τῆς Ἐπανάστασης στὴν ποίηση τοῦ Σολωμοῦ» 147
ΓΙΑΝΝΗ Κ. ΣΑΛΒΑΡΛΗ: «Ἄκουσέ με» (Ποίημα) 157
ΜΑΝΩΛΗ ΚΑΛΛΙΓΙΑΝΝΗ: «Ἡ ζωγραφικὴ τοῦ Θεόφιλου» 158
ΣΤΡΑΤΟΥ ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΗ: «Γιῶργος Κακαδέλλης - ὁ ταλαντοῦχος καὶ σεμνὸς καλλιτέχνης» (Ἀφιέρωμα ΦΟΜ) 161
ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΑΚΑΔΕΛΛΗ: «Τ' Χατζηγιαννίκ ἡ βρύσ' ἢ ἡ ὁδὸς Σαπφοῦς» 168
ΜΑΡΙΑΣ ΑΓΙΑΣΣΩΤΟΥ - ΛΑΜΠΡΙΝΟΥ: «Μὴ κλαῖς» (Ποίημα) 199
ΤΗΣ «ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ»: «Βιβλιογραφικὰ 1962 - 87 βιβλίων καὶ ἀνατύπων τοῦ Μίλτη Παρασκευαΐδη» (Μὲ Φωτὸ) 197
» » : «ΣΕΛΙΔΕΣ ΜΝΗΜΗΣ - Γιὰ κείνους ποὺ ἔφυγαν» (Γράφουν καὶ οἱ Ἀ. Δελῆς, Π.Δ. Λεοντῆς καὶ Μ. Παρασκευαΐδης) 201
» » : «Τὸ ἄγαλμα τῆς Μικρασιάτισσας Μάνας» (Μὲ φωτὸ) 214
» » : «Φ.Ο.Μ. - Ὁ Θεόφιλος - καὶ οἱ ἐκδηλώσεις του - (Χριστούγεννα '83 - Πάσχα '88)» (Μὲ 6 φωτὸ) 215
» » : «Οἱ συνεργάτες τοῦ Γ' τόμου μας» 227

ΠΙΝΑΚΕΣ - ΕΙΚΟΝΕΣ - ΣΚΙΤΣΑ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΑΚΑΔΕΛΛΗ : «55, τοπία καὶ σκίτσα» σ. 7, 13-4, 22, 39, 46-7, 49, 53, 55, 57, 59, 66, 77, 84, 95-6, 99, 102, 105, 110, 161-2, 169-195, 201, 205, 207, 212, 215.
ΣΠΥΡΟΥ ΚΑΡΔΑΚΑΡΗ : «Κόλπος τῆς Γέρας» (Φωτογραφία) σ. 4
ΚΑΙΤΗΣ ΜΕΣΣΗΝΕΖΗ : «Τοπίο». Ἀκουαρέλλα (Ἔνθετο) σ. –
ΜΙΛΤΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΙΔΗ : «5 Τοπία, ἀπ' τὴν παλιὰ Μυτιλήνη» σ. 88, 196, 200, μὲ σχετικὲς λεζάντες.
ΜΙΛΤΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΙΔΗ : «15 σκίτσα, μὲ σχετικὲς λεζάντες», σ. 25, 27, 146-7, 203-4, 208-211.

Ἐπίσης, δημοσιεύονται καὶ σκίτσα τῶν: α) Ἀ. Πρωτοπάτση σ. 51 β) Μ. Καλλιπολίτη σ. 97, ὡς καὶ ἔργο τοῦ Θεόφιλου, σ. 158.

Γρήγορα θα δέσει καρπούς...

η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ πραγματώνει τα όνειρα και τις ελπίδες σας

ΑΓΡΟΤΙΚΗ
ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ
με ανθρώπινο πρόσωπο

Η

« Μ Υ Τ Ι Λ Η Ν Η »

ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΤΕΧΝΕΣ

ΤΟΜΟΣ Γ΄

ΥΠΟ ΤΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΚΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΚΛΗ Φ. ΜΑΥΡΟΓΙΑΝΝΗ ΜΕ ΣΚΙΤΣΑ ΤΩΝ ΛΕΣΒΙΩΝ ΖΩΓΡΑΦΩΝ ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΑΚΑΔΕΛΛΗ ΚΑΙ ΜΙΛΤΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΙΔΗ ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ «ΠΑΣΠΑΤΗ» ΟΔΥΣΣΕΩΣ 10 ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΒΛΕΠΤΗ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ ΤΟ ΠΑΣΧΑ ΤΟΥ 1988 ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΟΥ ΦΙΛΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ «Ο ΘΕΟΦΙΛΟΣ» ΣΕ 1.000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ ΑΠ΄ ΤΑ ΟΠΟΙΑ ΤΑ 200 ΦΕΡΟΥΝ ΑΡΙΘΜΗΣΗ ΥΠΟΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΤΙΚΗ ΣΦΡΑΓΙΔΑ ΤΗΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΤΟΥ ΦΟΜ (28-4-1987).

΄Υπεύθυνοι σύμφωνα μὲ τὸ Νόμο: Περικλῆς Μαυρογιάννης, Πρόεδρος ΦΟΜ, Προκυμαία - Μυτιλήνη — Τηλ. 27749. Προϊστάμενος Τυπογραφείου, Εὐάγγ. Πασπάτης, ᾽Οδυσσέως 10, Μυτιλήνη — Τηλ. 22063.

1963